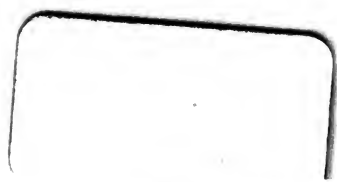

*image
not
available*

G.D.S.
B68
BOSTON, MA

BOEKZAAL

D E R

GELEERDE WERELD,

E N

T I J D S C H R I F T

V O O R D E

PROTESTANTSCH E KERKEN

I N H E T

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor JANUARIJ 1817.

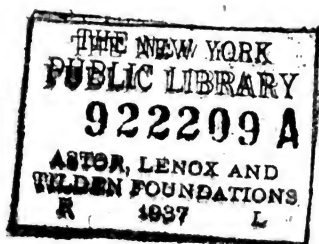
Te A M S T E R D A M , *bij*

DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusſchen den Blaauwburgwal en de
Bergſtraat, N°. 320.

M D C C C X V I I .

De Prijs is 6 Stuivers.

NB. De Stukjes moeten ingenaald, niet doorgeſtoken worden.

BOEKBESCHOUWING.

Het ongunstig onthaal des HEILANDS in de Wereld, van deszelfs aandoenlijke zijde beschouwd; met bestrijding van eenige voornamste oorzaken daar van in den tegenwoordigen tijd. In eenige Leerredenen door E. KIST, Pred. te Dordrecht. Te Dordrecht, bij A. Blusfé en Zoon, 1815. XVI en 302 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f 2: 4: —

Nog duidelijker wordt de titel, wanneer men er de verklaring van den Eerw. KIST uit het Voorberigt, waarin de onvergetelijke VAN DER ROEST met warmte en naar waarde geroemd wordt, op volgen laat:

„Ik heb in deze Leerredenen het ongunstig onthaal, hetwelk de Heiland, ook in onzen tijd, bij velen in de wereld vindt, van deszelfs aandoenlijke zijde pogen voor te stellen, en te gelijk de ligtzinnigheid, de aardsgezindheid, het gebrek aan zelfskennis, aan kennis van den snooden aard der zonde, en van de uitnemendheid van Jezus Christus, die ik in dezen tijd als de voornaamste oorzaken van de onverschilligheid omtrent hem beschouwe, zoo veel in mij is, trachten te bestrijden.”

De zes eerste hier voorkomende Leerredenen, zijn over het gekozen onderwerp in vervolg gehouden, en de vier andere, welker inhoud tot hetzelfde onderwerp betrekking heeft, zijn er om die reden bijgevoegd. Men kan de eerste Leerrede over Joan. I: 10, 11. welke het on-

gunstig onthaal des Heilands in de wereld, van deszelfs waarlijk aandoenelijke zijde ernstig voorstelt, als eene gepaste inleiding aanmerken, waaruit de waarheid en het belang der zake overtuigend blijkt. De tweede handelt, naar aanleiding van *Gen. XIX: 14b.* over de *ligtzinnigheid*, als eene voorname oorzaak van het ongunstig onthaal des Zaligmakers. De hoofdzaak is hier te kort behandeld, ongetwijfeld omdat de Tekst, hoe geschikt anders ook om over de lichtzinnigheid in 't gemeen te doen spreken, zeer weinig voegt, om te doen opmerken, dat velen uit lichtzinnigheid weigerden naar JESUS te hooren, en dat en hoe die zelfde reden ook nu nog velen verhindert om hem te volgen.

Zoo hebben wij dan hier ook wel veel goeds gevonden, over de lichtzinnigheid, maar zeer weinig slechts over de eigenlijke hoofdzaak. Een Tekst uit de Evangelien, zou den Eerw. KIST hier veel beter te pas gekomen zijn, bij voorbeeld: *Matth. XXII: 5. Maar zij zulks niet achtende zijn henen gegaan. Joan. XII: 34b. Wie is deze Zoon des menschen?* of *X: 20. Wat hoort gij hem?* of eenige andere, welke wij den in de Schriften ervarenen Leeraar niet behoeven aan te wijzen. Wij maken deze aanmerking hier vooral voor Jonge Predikers, ten einde zij toch bij het zoogenaamd plan prediken, niet uit het oog verliezen, dat het veel aankomt op de keuze van eenen geschikten Tekst. Hoe natuurlijker de Tekst op het thema brengt, waarover men eigenlijk spreken wil, hoe beter en meer klemmend ook voor den toehoorder; men heeft dan ook nog het voordeel, dat men in de inleiding dit reeds voldoende aanwijzen, en dus veel tijd en omslag uitwinnen kan. In de derde Leerrede over den niet ongepasten Tekst *Luk. XIV:*

XIV: 18—20. wordt, na de verklaring der woorden, in het tweede Deel aangewezen, dat de aardsgezindheid (*waar door men de tijdelijke goederen en genoegens van dit leven als zijn hoogste goed beschouwt, en daarom onmatig najaagt*) den mensch onverschillig maakt omtrent, ja afkeerig van JESUS, en van de goederen van zijn Koninkrijk: 1.) omdat deze voorwerpen van eenen anderen aard zijn, als de aardsgezindheid verlangt, enz. omdat zij van eenen onzichtbaren aard zijn; welk beredeneerde dan vervolgens met de ondervinding even bevestigd wordt. Ons kwam het voor, dat de ernstige kist wellicht nog meer doel getroffen had, indien hij had gelieven te besluiten, na de bepaling van het onderwerp, aan te toonen, 1.) dat deze in de daad eene reden was, waarom velen ten tijde van JESUS verkeer hier hem niet volgden, en ook nog velen dit nalaten, 2.) hoe dit blykomt, 3.) wat daar van het treurig gevolg is. De vierde Leerrede over *Spreuk. XX: 9.* heeft tot opschrift: *gebrek aan kennis onzer zonden, of, (en) eene hooge (ver) inbeelding van onze eigene deugd, als eene derde oorzaak van het ongunstig onthaal, dat de Heiland op de wereld vindt.* Verscheidene juiste en nuttige aanmerkingen leest men hier, welke behartiging waardig, en naar de behoefte van den tijd geschikt zijn. Wij voor ons echter hadden hier een nog meer opzettelijk, en duidelijk overtuigend betoog verwacht, naar aanleiding van eenen Tekst uit de Evangelien, of althans uit het N. Testament, — dat hooge gedachten van zijne zedelijke volkomenheid den mensch beletten, of althans zeer hinderlijk zijn, om JESUS en zijnen Godsdienst hartelijk te belijden en te vereeren. Daar had dan niet minder voegzaam op gevolgd, de vijfde Leerrede: over *het gebrek aan levendige in-*
A 3 *druk.*

drukken en bekommerend gevoel van het groote kwaad der zonden en hare rampzalige gevolgen, als eene vierde oorzaak van het ongunstig onthaal des Heilands op de wereld, waartoe de gekozen Tekst Rom. VI: 21 dient. Ter bestrijding van het hier bedoelde kwaad, heeft de opsteller met oordeel en ernst doen opmerken, 1.) de zonde is een groot en schandelijk kwaad, waar over men zich van achteren, tot nadenken gekomen, ten diepste schamen zal; 2.) de zonde is een kwaad, waarvan men vragen moet: wat vrucht geeft het toch? en 3.) de zonde is een kwaad, waarvan de eindelijke uitkomst dood en rampzaligheid is. Verstandig is de keuze van Joan. IV: 10. tot Tekst voor de zesde Leerrede, om te handelen, over gebrek aan kennis van JEZUS CHRISTUS, als eene vijfde oorzaak van het ongunstig onthaal, dat Hij op de wereld vindt. Overtuigend zal men ook de ontwikkeling hier vinden van deze drie Stellingen: als men den Heiland maar regt kende, dan zou men Hem ook beminnen, — maar zij missen nog deze kennis, en van daar hunne koelheid, — en daarom is het hoogst noodzakelijk, dat deze oorzaak van de onverschilligheid omtrent Jezus worde weggenomen, en men zich ernstig aan de regte kennis van Hem late gelegen zijn. Matth. XIII: 58. geeft aanleiding, om, in de zevende Leerrede, het ongeloof omtrent den Persoon van CHRISTUS, voor te stellen, als schadelijk voor de zedelijkheid in onzen tijd; dat is, volgens de verklaring van den Eerw. KIST zelven, op te doen merken, dat het ongeloof omtrent den Persoon des Verlosfers eene voornamelijk oorzaak zij, dat de Zaligmaker onder vele Christen-Natiën in deze tijden, in eenen geestelijken zin minder krachten doet, dan in vorige. Dit onderwerp is dus niet gewoon, en de Tekst, dien men

voor

voor deze nadere verklaring welligt reeds als niet gelukkig gekozen zou hebben aangemerkt, blijkt nu daar voor zeer geschikt te zijn. Na het noodige uit het verband van den Tekst gezegd en opgemerkt te hebben, dat de Heer te *Nazareth* niet vele krachten *konde* doen (namelijk in eenen *zedelijken* zin), omdat hij het zich tot eenen regel stelde, degenen te helpen die geloofden, of door anderen in het geloovig betrouwen op Hem tot Hem gebragt wierden, en veel meer nog, omdat het ongeloof dier Stedelingen hem buiten de gelegenheid stelde, om zijne weldadige wonderen te verrigten, — wordt in het tweede Deel kortelijk aangetoond, dat JESUS CHRISTUS in zekeren zin nog krachten doet, maar dat deze krachten thans, in vergelijking van vorige dagen, niet vele zijn, en verder onderzocht, of niet een toenemend ongeloof omtrent zijnen Persoon als eene voorname oorzaak daarvan zij aan te merken. — Gij gevoelt Lezers! hopen wij, het belang van dit onderwerp uit deze eenvoudige opgave. Wel nu, het spoor u dan ook aan, om er eens over na te denken, met toepassing op u zelve, en op de uwen, om ook deze hartelijke Leerrede daar over te lezen en te herlezen, — wij prijzen u dit althans ten sterksten aan. Voorzeker is dit onderwerp hier niet uitgeput, mogelijk stemt gij het ook zoo gaaf niet toe, dat de krachten welke JESUS *thans* doet, in vergelijking van vroegere dagen, *niet vele* zijn, — misschien helt gij er zelfs wel met ons toe over, om te gelooven, dat de Zaligmaker in onze dagen wel *vele* krachten doet (wij spreken hier niet van eene enkele plaats!) en evenwel kunnen wij u verzekeren, dat de lezing vooral van het tweede Deel, tweede Stuk, u zeer nuttig zal kunnen zijn.

Op eene liefderijke aandoenlijke wijze, doet de achtingwaardige Dordrechtsche Leeraar zijne Gemeente in de achtste Leerrede stil staan, bij veler ongelijkformigheid aan Jezus, in de bijwoning van den Openbaren Godsdienst, waartoe de Tekst *Luk. IV: 16b.* zoo schoone aanleiding geeft. Wij zouden achten, dat de uitvoering niet zonder vrucht zal kunnen zijn gebleven, en wenschen vuriglijk, dat de lezing dezer uitmuntend ernstige, en zoo treffende hartelijke Leerrede, niet alleen voor de Gemeente van *Dordrecht*, maar ook voor vele andere in ons Vaderland doel moge treffen! — Niet om iets aan den roem van Dordrechts aanzienlijke Gemeente te verminderen, maar om het Godvruchtig oogmerk des gemoedelijk ijverenden Leeraars te bevorderen, nemen wij er het volgende uit over:

„Maar als wij nu onzen toestand op zich zelf, en in vergelijking van vorige dagen, beschouwen, wat zullen wij dan moeten zeggen? M. W.! — Uit zestien duizend zielen bestaat onze gemeente. Houdt dat getal voor uwe aandacht, en bezoekt nu onze kerken des Zondags en in de week. Ziet de vergaderde menigte. Is haar getal noemenswaardig, in vergelijking van het gene het behoorde te zijn, naar gelang van de grootte der gemeente? Moesten onze heiligdommen niet altijd vol zijn? Wat? Zouden zij bij mogelijkheid de menigte kunnen bevatten, wanneer de godsdienstigheid van sommigen de godsdienstigheid van allen wierd? In de daad, dit kan men van voren gemakkelijk berekenen, daar moeten niet slechts honderde, maar duizende menschen in deze stad zijn, die zich met den openlijken Godsdienst volstrekt niet bemoeijen.”

„Wordt deze berekening niet van achteren door

door onze eigene kennisneming bevestigd? Kennen wij niet velen van onze kerkgenooten, die slechts nu en dan in den openbaren Godsdienst verschijnen, die daar in zeer nalatig en onbestendig zijn, die slechts mede vergaderen, als de gelegenheid, gelijk zij zich uitdrukken, dat zoo eens mede brengt, maar zeer ver af zijn, van dat, gelijk de Heiland, tot eene vaste gewoonte, tot eenen bestendigen maatregel van hun gedrag te stellen? Kennen wij niet anderen, wier gewoonte zich tot eenige weinige gelegenheden bepaalt, die dat willekeurig hebben aangenomen, zonder dat zij hier van zijn af te brengen? Kennen wij niet velen, die in den openlijken Godsdienst nooit verschijnen, sommigen, die met verachting daar van spreken, anderen, die zich dat voor hunne medgezellen zouden schamen, anderen, die zich dat hebben afgewend, en er nu niet toe kunnen komen, om geen opzien te baren? Weten dat niet vele vrouwen van hunne mannen, vele mannen van hunne vrouwen, vele ouders van hunne kinderen, vele kinderen (aandoenlijke gedachte!) van hunne ouders? Wat? Kennen wij niet allen geheele huisgezinnen, van welke het bewezen is, dat geen enkel lid uit dezelve immer den openlijken Godsdienst bezoekt?"

„Tot den weekgodsdienst is die hooge verplichting niet, als tot den Godsdienst op den dag des Heeren. Integendeel *hij* zou tegen zijne verplichting handelen, die, om den zelven te kunnen bijwonen, zijne dagelijksche bezigheden, waar toe hij geroepen wordt, verwaarloozende wilde. Maar dat menschen, die den tijd hebben, zoo als niet slechts vele bejaarde maar ook jonge lieden van beide sexe, zich aan den weekgodsdienst, voor welken onze Leeraars zich niet minder, dan voor dien op

den Zondag, bereiden, bestendig onttrekken, dat zoo velen ten duidlijksten toonen overvloedigen tijd te hebben voor hunne gezelschappen, maar niet om in het openbaar geleerd en gesticht te worden, dit is voorzeker geen gunstig bewijs voor de godsdienstigheid, en ten sterksten te berispen."

"O hoe geheel anders was het in alle deze opzigten in de vorige dagen! Toen ik het eerst met onzen, ons altijd nog zoo onvergetelijken, nu zaligen, BRAND in deze gemeente kwam, en onder u arbeidede, o welk eene opgewektheid en ijver vonden wij toen niet voor den openlijken Godsdienst! Hoe vol waren toen uwe heilighdommen in de week zoo wel, als op den dag des Heeren! Met welk eenen ijver zag men de menigte derwaarts henen stroomen! Welk een roem verspreidde zich wijd en zijd van Dordrechts Gemeente! En echter moet deze opkomst naar de berigten nog al grooter geweest zijn in veel vroegere jaren. — Toen ik onzen waardigen SCHÄCHT onder u bevestigde, met hoe veel vertrouwen kon ik toen tot hem zeggen: „Gij vindt hier eene gemeente, waar
 „in veel opgewektheid is tot den openbaren
 „Godsdienst in de week zoo wel, als op den
 „dag des Heeren, en dat zelfs onder vele
 „mensen, die dat als den grootsten last beschouwden. Broeder! *hef uwe oogen omhoog.*
 „*De velden zijn reeds wit om te oogsten.*" Ach! waar zijt gij, vorige gelukkige dagen! Het is waar, M. H.! honderden liggen er in het graf, die toen voorname voorstanders van den openlijken Godsdienst waren. Zij zijn er niet meer, die onvergetelijken! Ach! wat heeft de dood de gedaante van deze gemeente veranderd! Maar helaas! hoe vele anderen zijn er, die ons niet door den dood, maar door den rampzaligen geest

geest des tijds ontvallen zijn ! die niet meer dezelfde zijn , die zij te voren waren , en al hunnen vorigen ijver verloren hebben !”

„ Ik kan niet ontveinzen , M. H. ! dat zulke voorstellingen en herinneringen mij innerlijk be-
droeven , maar wat zal het baten , daar aan toe te geven ? Komt , laat mij liever , of het God behagen mogt , het te zegenen , eene poging aanwenden , om eenige verandering ten goede te weeg te brengen .”

Tot eene troostrede , volgt hier niet onge-
schikt de negende Leerrede , reeds in 1811 uit-
gesproken , op , over 1 *Kon.* XIX: 14b. vergel.
met vs. 18. waarvan , na de toelichting van den
Tekst , het onderwerp is : het troostrijke en
aanmoedigende aan de gedachte , dat er door-
gaans naar het oordeel van God meer Gods-
vrucht op aarde is , dan het menschelijk oordeel
van zwaarmoedigen vermoedt. Deze Leerrede
is opwekkend en bemoedigend. Niet minder
doelmatig zal men ook de tiende of laatste Leer-
rede vinden , over 1 *Petr.* IV: 7, 8. de twin-
tigsten van Wintermaand des jaars 1814. gehou-
den. Eerst is daarin het oordeel van KIST over
den Tekst aannemelijk voorgedragen , en dan
wordt getoond : 1.) het einde aller dingen is ,
ook met opzigt tot ons nabij , en 2.) wij moe-
ten daarom tegen alle bedwelming van geest
op onze hoede , door biddend waken , ons voor
die gewigtige toekomst voorbereiden , en mal-
kanderen vuriglijk liefhebben.

De Lezer gevoelt , dat wij , hoe belangrijk
en nuttig ook den inhoud der zes eerste Leer-
redenen achtende , evenwel de vier laatste vooral
niet de minst nuttige noemen , en dat wij ons
verblijden , dat dezelve ook in dezen bundel
zijn opgenomen. De lezing zij onder den God-
delijken zegen bevorderlijk , om het reine Chris-
ten-

tendom onder onze Landgenooten te bevorderen, en nog lange zijn de Godvruchtige pogingen van den waardigen KIST, tot eenen uitgebreiden zegen, vooral voor de beroemde Gemeente van *Dordrecht*.

Pfalm XLII. met eene Leerrede over Gal. VI: 14. door H. DE HAAN HUGENHOLTZ, Pred. te Amsterdam. Te Amsterdam, bij J. Brandt en Zoon, 1816. 142 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f 1: —: —

Dezen kan men in zekeren zin aanmerken, als een bundel van zeven Leerredenen; want van de behandeling van den geheelen *XLIIsten Pfalm* in zes Leerredenen, heeft de Eerw. DE HAAN HUGENHOLTZ, hier een doorlopend geheel geleverd, en daarop volgt die over *Gal. VI: 14*, door zijn Eerw. op den 17den van Lentemaand l. l. uitgesproken, ter gedachtenisviering van zijnen 25 jarigen predikdienst te *Amsterdam*.

Gelijk de aanspraak aan de Gemeente van *Amsterdam*, welke vooraf gaat, zoo levert ook het geheel hier verder geleverd, een overtuigend bewijs op van 's mans gemoedelijken ernst, hartelijke liefde voor den Godsdienst, vaste overtuiging van de waarheid en het troostvolle van den Christelijken Godsdienst, en van zijnen met het klimmen zijner jaren vooral niet verminderden lust, om voor zijne Mede Christenen waarlijk nuttig te zijn. Het blijkt ook hier, dat zeer velen in Amstels aanzienlijke Gemeente, wel reden hadden en hebben, om op zijnen dienst zeer gezet te zijn, en hem bijzonder hoog te schatten.

De geheele behandeling is regt praktikaal, en na eene korte maar gepaste en voldoende aanwijf.

wijzing van 't geen tot verklaring noodig kan gerekend worden, volgt telken reize een goeddelijk Godvruchtig bestier, waaraan men den man van ondervinding kennen kan. In de gedachtenisrede leert men ook den Geliefden Amsterdamschen Leeraar eenigzins nader kennen, echter gewaagt dezelve geenszins, op eene met regt afgekeurde wijze, in 't breede van des Stellers lotgevallen. Wij houden ons verzekerd, dat de 58 jarige HUGENHOLTZ, met deze uitgave, velen in zijne tegenwoordige, en ook in zijne drie vorige Gemeenten, eenen aangenamen dienst bewezen heeft, en twijfelen er ook in 't geheel niet aan, of dit zijn werk zal ook voor anderen nuttig zijn. De Heere gebiede daartoe zijnen zegen, spare hem nog verscheidene jaren voor zijne hem lievende Gemeente, en voor de verdere hem dierbare betrekkingen, doe hem het troostrijke van JESUS Godsdienst steeds en bij vermeerdering ervaren, en wanneer hij van hier zal scheiden, worde zijne juiste en zekere aanmerking aan hem zelve bevestigd: *dat de ontbinding, namelijk, van het ligchaam der geloovigen, den weg baant tot eene gelukkige onsterfelijkheid!*

Tot staving van ons oordeel, schrijven wij uit de aanspraak gaarne het volgende over:

„ Heeft God de gehoorzaamheid aan Ouders niets slechts geboden, maar aangedrongen met eene bijzondere belofte van zegen; wij moeten de kinderen daaruit doen opmerken, hoe deze plichtsbetrachting een voornaam gedeelte uitmaakt van het gene zij aan God verschuldigd zijn, en dat vader of moeder niet mogen dulden de minste tegenstreving van hunne bevelen, die gerigt zijn om de jeugdige harten aan God en zijnen dienst te gewinnen. Heeft niet ver-

14 H. DE HAAN HUGENHOLTZ, LEERREDEN.

verkeerde toegevendheid eenen anders braven Eli den ondergang van zijn geslacht veroorzaakt? Wie kan zonder ontzetting in het H. Geschiedverhaal (a) lezen het vonnis, deswege over hem uitgesproken, en op eene schrikkelijke wijze volvoerd! Dat wij dan zorgvuldig zijn, om de kinderen aftehouden van kwade zeden, ja van alles, wat ook den schijn van kwaad heeft; hun leeren, dat de godzaligheid de belofte heeft des tegenwoordigen en toekomstigen levens. Vooral moeten wij hen doen gevoelen de kracht der bewijzen voor de waarheid van den Christelijken Godsdienst, opdat zij door de listige verleidingen van het ongeloof in onze dagen niet ongelukkig vervoerd worden. Maakt daarbij uwe dierbaarste panden bekend met de zeden en gewoonten van vroegere tijden, toen kuischheid, eerbaarheid, ingetogenheid, eerlijkheid, opregtheid en goede trouw, met vele andere beminnelijke deugden, de kenmerken waren van het Hollandsch volk."

„Wie zijn zij, die eerlang onze plaats zullen vervullen, die onder het geslacht, 't welk ons opvolgt, den Godsdienst zullen moeten handhaven? Zijn deze niet onze kinderen? Moeten wij dan niet bovenal zorgen voor hunne godsdienstige opvoeding? En, zal Hij dezelve niet bekroonen met zijnen zegen, die ons deze zorg zoo ernstig bevolen heeft?"

(a) „1 Sam. III, 11—14."

Aan-

Aanmerkingen voor Ongeleerden over het Boek JOB, door A. BRINK, in leven Pred. te Leeuwarden; na deszelfs dood uitgegeven, door P. KOUMANS BROUWER, Pred. te Joure. Te Leeuwarden, bij J. W. Brouwer, 1815. XII en 116 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f 1: —: —

De Eerw. KOUMANS BROUWER, berigt ons in de Voorrede, dat het geheele Oude Testament door den Geleerden, en nu gelijk wij vertrouwen, zaligen BRINK, niet alleen afgewerkt, maar ook door hem aan eenigen van zijne Leerlingen in de pen gegeven was, — dat hij, om het nut 't welk hier uit voor Ongeleerden en minvermogenenden zoude kunnen voortvloeijen, te rade geworden is, met volkomene toestemming van des overledenen achtergelatene Weduwe, dezen heilzamen arbeid bij kleine Stukjes, door den druk gemeen te maken; en besloten heeft om eerst de *Dichtkundige*, daarna de *Profetische* en eindelijk de *Historische Bijbelboeken*, door deze aanmerkingen toegelicht uit te geven, en daarom een' aanvang maakt met deze *Aanmerkingen over het Boek Job*. Hij voegt er de verzekering bij, dat hij zich met de uiterste nauwgezetheid beijverd heeft, om niets meer maar ook niets minder te leveren, dan hetgeen de Schrijver aangeteekend had, dat hier daarom niets van zijne hand gevonden wordt, dan de korte inhoud en bladwijzer, en dat hij niet twijfelt of dit werk zal met genoegten ontvangen, en met nut gebruikt worden.

Het eerste Hoofdstuk behelst, bij wijze van inleiding, eenige algemeene aanmerkingen over den

den inhoud, den naam, den ouderdom, den Schrijver, het voortreffelijke en moeilijke, het oogmerk en de nuttigheid van dit Boek, en het tweede meer bijzonder, over den inhoud der Hoofdstukken, waarin het onderscheiden is. Onder de lezing wordt men nog meer bevestigd, in het gunstig gevoelen, omtrent de uitnemende wijze, waarop BRINK gewoon was, zijne Leerlingen den Bijbel te doen verstaan. Van 't geen door anderen, vooral ook in lateren tijd, over dit Bijbelboek met oordeel geschreven is, heeft de Eerw. BRINK zich oordeelkundig bediend, en zijn oordeel ter opheldering met bedaardheid, zedigheid en vrijmoedigheid, menigwerf ook zeer overtuigend voorgesteld. De schoone *Commentatio Jobaca* van den Hoogleraar J. H. PAREAU (te Deventer in 1807 uitgekomen) is hier niet vermeld, trouwens deze aanmerkingen zijn alleen voor Ongeleerden geschreven. Voor deze laatste nu, wanneer zij vrienden van den Bijbel zijn, en lust tot onderzoek hebben, kan deze letterarbeid zeer voordeelig zijn. Zij, die met de werken van de beide SCHULTENSEN, MICHAËLISSEN, SANDERS, VAN VLOTEN, HAMELSVELD en anderen niet bekend zijn, zullen er zeer veel nieuws in aantreffen, en anderen met genoegen lezen, de gedachten met de daarbij gevoegde redenen, van eenen zoo wel geoefenden als met lof bekenden Leeraar van den Christelijken Godsdienst. Nam het niet te veel plaats weg, wij zouden dan zeker de opheldering mededeelen, over *Job* XIX: 25—27, ten einde te toonen, hoe wel de Schrijver daarover nagedacht, en met welk eene voorzigtigheid hij zijn gevoelen voorgesteld heeft. Nu bepalen wij ons, bij het iets over de nuttigheid van dit boek.

„Vooreerst is het zeer geschikt, om onzen weet-

weetlust gaande te maken. Iemand toch, die gevoel voor het schoone en verhevene heeft, kan hier veel voedsel voor zijnen geest opzamelen, hij mag het dus houden voor een geschrift, waardig om gelezen en herlezen te worden. Met dat al wordt hetzelfde door sommigen zeer gering geacht, maar dit is een bewijs, dat zij het niet regt kennen. Wij willen daarom liever het oordeel van den kundigen NIEMEIJER raadplegen en ons met zijne woorden vereenigen, welke hier op neder komen: „Het hartstogtelijke in de antwoorden van Job is zeer afwisselende; de voortreffelijkste nabootsing van een gemoed, het welk onder de stormen der ellende worstelt. Nu zachtmoedigheid — dan drift! Nu hoop — dan wanhoop! Nu kermende — dan bijna wanhopende! Nu ootmoedigheid — dan beschuldigingen tegen God! Eerst eene nieuwe uitbarsting van klagten — dan verwijtingen tegen Eliphaz en zijne andere vrienden! — Met één woord Job wordt hier geteekend, als een groot, maar niet vlekkeloos deugdzaam Zoon van Adam.” — Verders merkt deze geleerde te regt aan, dat vele dingen door sommigen veracht of minder gerekend worden, omdat zij in den Bijbel staan, daar zij anders dezelve zouden bewonderen; terwijl men altijd onder het oog moet houden den tijd, wanneer, en de plaats, alwaar zij geschreven zijn.”

„Ten Tweede, dit boek is inzonderheid ook leerzaam voor ons, om Gods handelingen niet te schielijk te beoordeelen, daar er zich altijd een diepe afgrond voor ons opent, wanneer wij de redenen, waarom de Heer dus en niet anders handelt, willen opsporen: Gods wegen toch zijn voor kortzigtige stervelingen altijd verborgen; dat wij derhalve ons van alle waanwijsheid

BOEKZ. JAN. 1817.

B

wach-

wachten, waar door wij God onteeren en ons eigen onheil verergeren zouden."

"*Ten derde*, leert ons de geschiedenis van Job, om niet te ligt ten nadeele van iemand te oordeelen, wanneer hij door rampen oversteelt en in treurige omstandigheden gebracht wordt; dat wij den zoodanigen niet te spoedig van verkeerde oogmerken verdenken, daar het bewustzijn van eigene onschuld, gevoegd bij de onregtmatische en liefdelooze aantijging, juist geschikt is, om de smart van den lijder aanmerkelijk te verzwaren, en men het Goddelijk oordeel door zulk een ongepast oordeel op zich laadt, die ons nimmer tot regter over onzen medemensch in zulk een geval gesteld heeft. Job werd, schoon hij wel eens aan hevige murmureringen zich had schuldig gemaakt door God genadig behandeld, daar zijne vrienden, die kwamen, om te troosten, hem onbarmhartig hebben behandeld. In het N. T. zijn twee plaatsen, die mede ten bewijs verstrekken, hoe de menschen ligtelijk iemand dan verdacht houden van zondige daden, wanneer hij met eenig zwaar onheil te worstelen heeft; maar Jezus gaat dit vooroordeel op die plaatsen ten sterkste tegen; men zie Johannes h. 9: 3. en Lucas h. 12: 2. van hunne Euangelien."

"*Ten vierde*, leert het ons, hoe een blank geweten den besten troost in allerlei omstandigheden oplevert, zelfs dan wanneer men door anderen verdacht, of door vijanden gelasterd wordt."

"*Ten vijfde*, leeren wij hier, om, onder allen tegenspoed van welken aard ook, God getrouw te blijven aankleven en ons zorgvuldig te wachten voor die onbedachtzaamheid, waar aan Job zich schuldig maakte."

"*Ten zesde*, leert ons deze geschiedenis, dat, wan-

wanneer men op God vertrouwt, eens de goede zaak zal zegepralen, zoo niet in dit leven, zeker dan hier namaals; en de Christen heeft hier toe veel meer grond, dan Job, daar de nevelen omtrent een toekomenden stand met de komst van Jezus opgeklaard zijn."

"Eindelijk strekt het tot geene geringe vertroosting voor menschen, die zich in lijden aan murmuring tegen God hebben schuldig gemaakt; daar ook dit boek leert, hoe de Allerehoogste zulken in genade wil aannemen, en aan hen vergiffenis schenken, zoo zij zich verootmoedigen."

Van het tweede Stukje over de *Psalmen*, hopen wij eerlang melding te maken.

Geschied- en Redekunstig Gedenkschrift van Nederlands Herstelling, in den Jare 1813. Door J. H. VAN DER PALM. Te Amsterdam, bij P. den Hengst en Zoon, 1816. VIII en 173 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f. 1; 16: —

Ziet hier geachte Landgenooten! een *Meesterstuk*, ja een meesterstuk in vollen nadruk. Een meesterstuk in taal en stijl? — Zeker ook en degelijk, maar een meesterstuk vooral ook in juistheid, nauwkeurigheid, getrouwheid, doel en gevoelens. Een meesterstuk, dat als een mischien onovertreffbaar gewrocht van verstand en hart, zijns makers zeldzame grootheid eenen iegelijk zoo overtuigend verkondigt, dat er bij al wat lezen en denken kan, maar ééne stem over gehoord mag worden, terwijl elk den brave Vaderlander, den edelmoedigen van KINSBERGEN roemt, die tot dit schoone stuk aanleiding gaf, en de kundige beoordeelaars prijst, die

met algemeene stemmen hetzelfde den hoogsten prijs waardig keurden, en voor de wereld met vol vertrouwen verklaarden, dat dit verheven voortbrengfel van Nederlandsche welsprekendheid door tijdgenooten en nakomelingschap naar waarde zal worden beoordeeld. Veel stelden wij ons voor bij de eerste aankondiging, hoog was onze verwachting gespannen, toen wij ons tot de lezing zetteden, maar, — en dit mogt ons maar zeldzaam gebeuren, ... hier heeft alles schier onze hoogste gedachte veel, zeer veel overtroffen. De koele beoordeelaar moet hier warm, de weinig gevoelige beschouwer levendig, en de trage wakker worden, terwijl zij, die, door hun bekrompen doorzigt en zwaarmoedige stemming, bijna zich lieten bewegen, om het groote werk van Nederlands Verlossing, in 't laatst van 1813 eigenlijk gebeurd, minder groot te noemen, zich schamen en met dankbare vreugde, den God onzes heils deswegens loven zullen.

De waarlijk groote verdiensten van de eigenlijke bewerkers der gezegende omwenteling, worden hier met derzelver namen en deugden, in 't ware licht gesteld, en geroemd op eene kiesche, regtvaardige, dankbare en geschiedkundig overtuigende wijze, welke bijna niets te wenschen overig laat. — De taal der beminnelijke waarheid, welke met die der lasse vleijerij niets gemeens heeft, neemt hier den dankbaren Nederlander als het mogelijk is nog meer in, voor dien waardigen afstammeling uit het Doorluchtig Huis van Oranje, onzen Geëerbiedigden en zeer Geliefden WILLEM DEN I, den Koning der Nederlanden. Het zwakke, trage en onvoldoende der redeneringen en bemoeijingen van eenigen, is wel niet vergeten opgemerkt te worden, maar duidelijk en treffend wordt hier ech-

achter de zoo algemeene begeerte van Hollands Ingezetenen geschetst, om tot de afschudding van het ondragelijke Fransche Juk, mede te werken. Regt wordt gedaan, aan de krachtige en bereidvaardige ondersteuning van onze Hooge Bondgenooten, maar tevens ontegenspreekbaar aangetoond, dat Nederlands Herstelling wezenlijk het werk der Nederlanders zelve is. God zegende op eene bijzondere wijze, de edelste pogingen, den moedigsten afval, der zoo diep vernederde Nederlanders. Daarom doet ook de Godsdienstig wijsgeerige redenaar gevoelen, wat eer en dank daarvoor aan den Almagtigen toekomt, *die uit een kleine, zwakke kiem zoo veel vrucht liet spruiten, zoo veel onheil afweerde, zoo veel gevaar ontwapende; en waar, bij de onmagt der hulpmiddelen, het doel voor daad moest gelden, ook de edele bedoeling alleen met de kracht der mannelijkste daad deed werken, en heil beschikte zonder arm!*

Om den Lezer in staat te stellen, over het schoone in stijl en doel van deze volkomenrijpe lettervrucht, welke den Nederlandschen bodem tot wezenlijke eer en sieraad verstrekt, eenigzins te doen oordeelen, en tevens de eer en het nut van dit Maandwerk te bevorderen, willen wij het volgende tot een staal hier plaatsen:

„Hier eischt de orde van dit geschrift, dat wij de eer der Nederlandsche omwenteling verdedigen tegen laster en bekrompen beoordeeling: Zoo bleek het dan, zegt men, aan welke zwakke draden die groote onderneming was vastgeknoopt! Dwaze geestvervoering, zonder innerlijke sterkte. Een volk, dat zich vrij verklaart, zonder middelen om zijne vrijheid te winnen of te bewaren. Krijgslieden zonder oefening, Bevelhebbers zonder ervarenis; een legermagt zonder geschut; weinige geweren, en voor die

weinige noch kruid noch lood. IJdele verbeelding, dat een vijand, die zich zamentrekt, reeds op de vlugt is. Een loffelijk bestaan, zoo het Vaderland door zingen en juichen te verlossen ware! Moest men daarvoor zulk een gezag zich aanmatigen! Het Vaderland op den rand des verderfs brengen, of het door een wonderwerk mogt behouden worden!"

„Zoo spreekt de laster; ook de bekrompen beoordeeling heeft het hare in te brengen. Zij doet regt aan het edel doel van hen, die dit werk hebben op- en voortgezet, maar beschuldigt van voorbarigheid en overijfing. Het stelsel der rustbewaring had langer kunnen volgehouden worden: onder dit uiterlijk voorkomen kon echte geestdrift worden aangekweekt, en hare buitensporige uitlatingen voorgekomen. Zoo had men het gunstig tijdstip kunnen inwachten, en de Vaderlandsche banier opsteken, wanneer men zeker was, dat zij niet schandelijk meer zou behoeven te strijken!"

„De stichter van een schriftelijk Gedenkstuk is niet enkel Geschiedschrijver: men zou anders ligt vermoeden kunnen, dat het beantwoorden dezer bedenkingen buiten de grenzen lag van ons bestek. Doch ook de Geschiedschrijver moet toetsen, wat waar of valsch is, in 't geen te laste gelegd, of ter eere geduid wordt; en wij moeten ons te meer in dit veld der overwegingen en bespiegelingen wagen, omdat ze ons voeren zullen tot geschiedkundige feiten, zonder welke aan het tafereel van Nederlands herstelling licht en kleur ontbreken."

„Wat is her toch, dat eene onderneming groot, roemrijk, gedenkwaardig maakt? Is het niet het gevaar, waaraan zij hare ondernemers bloot stelt? Is er moed, waar niets gewaagd wordt? of waar het voordeel der kansen zoo groot

groot is, dat het gevaar op derzelver schaal niet gemerkt wordt? Neemt het beginsel aan, dat een opstand, heilig in regt, edel in doel, heerlijk in strekking, onbezonnen en strafbaar wordt, wanneer leven en goed daarbij KUNNEN verloren, daarbij MOETEN worden opgezet; dan moge men alles, wat de bewondering der eeuwen heeft weggedragen, uit de rij der schoone daden uitmonsteren, en de grootste Helden der geschiedenis voor bedervers van hun Vaderland uitmaken! Boven aan staat gij op die lijst, gij, Vader WILLEM! Gij waagdet meer voor u zelf en voor uw dierbaar land, dan nu gewaagd werd: en niemand heeft u, den Redder van Nederland, Nederlands bederver genoemd; want niemand dacht er nog aan, dat eene omwenteling, waarbij gevaren getart moeten worden, dolle roekeloosheid zou heeten!

„Maar er moeten nogtans middelen zijn, om het gevaar te keeren; er moet zoo wel zegepraal in het verschiep zich opdoen, als nederlaag, zoo wel vrijheid als de dood. Een Veldheer, die den beslissenden slag waagt, terwijl hij alle voordeelen mist, zoo van stelling als sterkte, van aantal als van krijgshastigheid zijner troepen; die voorspellen kan, wat gebeuren moet, zoo het onmogelijke hem niet redt; verraadt hij niet zijn leger? — Doch indien hem nu niets overblijft, dan den slag te wagen? Zoo hij, reeds van alle zijden omringd, zich gevangen moet geven ter willekeur zijns vijands, of 't geen men het onmogelijke noemt beproeven: hoe! moet hij dan schande en ketenen kiezen, omdat hij den dood ziet, den dood vreest op de spits der vijandelijke bajonetten? Wij hebben het reeds gezegd, de omwenteling heeft hare Hoofden zelve verrast; het gebeurde te Amsterdam, na den aftogt van MOLITOR, lag ze-

kerlijk niet zoo , gelijk het gebeurde , in het bestek door hen beraamd. Zoo ras die gruwel in des dwingelands oogen gepleegd was , was Holland door hem verbeurd verklaard. Want overal zag men denzelfden geest , dezelfde oproerleus; overal was de adelaar des aardschen Jupiters vertrapt — zijn bliksem moest hem wreken! En dit meende men met rustherstelling en rustbewaring te kunnen boeten? Dit werd door de Franschen beloofd , uit Utrecht het gedrag des Amsterdamschen Kolonels geprezen..... Vogelaars-fluiten , Sirenen-zingen! Kende men dan den trotschen woestaard zoo weinig? Hadden niet zijne ambtenaren moeten vlugten voor geweld? En men had hen laten vertrekken , hun aangeraden te vertrekken! Al wat groot , aanzienlijk en deftig was , had zich NIET naar den Prins , naar den Prefect begeben , om hen te bidden , te bezweren , van niet door hen verlaten te worden ; lijf en leven aan te bieden , om hen te beschermen , dat men slechts over hunne lijken en de lijken hunner kinderen tot hen zou kunnen naderen! Dit zou misschien , misschien! Amsterdam en Holland ten zoen hebben kunnen strekken! Maar , lijdelijke rustbewaring , zonder herstel der orde , zonder straf der oproerigen ; zonder dat men alom weder 's Keizers naam en wapen zag pronken ; daarmee zou NAPOLEON zich laten paaijen? Ijdele waan! Op het oogenblik dat de mare van den opstand in Parijs kwam , was , in NAPOLEONS wraak en roofgierigen zin , Holland van de lijst der landen uitgeschraapt!”

„ Zoo moest dan de kans , hoe ongelijk , hoe hagchelijk ook , gewaagd worden ; want wat verloren kon worden , was reeds verloren. Maar was die kans wel zoo ongelijk en hagchelijk , als sommigen voorgaven? De Franschen althans beoor-

beoordeelden het alzo niet, schoon zij onze weerloosheid, meer dan wij zelven, kenden. Maar zij kenden ook de krachten van een volk in opstand, indien het slechts den moed heeft, om alle die krachten te ontwikkelen. De Bastille was door enkele geestdrift veroverd, en het bloed, te Madrid geplengd, rookte nog! Op dien moed, die alles verwint, rekenden de Hoofden des opstands; zij zagen dien rondom hen, gelijk zij hem in zich voelden blaken. Was het hun te wijten, zoo die niet door allen, gelijk door hen, werd aangevuurd? Zoo het leven lief werd geacht boven de vrijheid? zoo liefde tot het leven den moed voor dolheid verklaarde? Dank hebbe dan de Vaderlandsche Schrijver, die de eer der latere helden door die der vroegere heeft gehandhaafd; die de krachten des volks in den Spaanschen, en in den Franschen opstand, tegen elkander gewogen, en het overwigt der laatsten heeft getoond. De leeuw behoefde slechts te ontwaken; hij had nauwelijks zijne klauwen te toonen; het schudden zijner manen alleen kon in het hart der reeds vervaagde vijanden ontzetting en doodschrik jagen!

„Maar, vraagt men: waartoe iets gewaagd? waartoe, met groot gevaar, eene onafhankelijkheid in schijn hernomen, die ons welhaast, dadelijk en zeker, van zelve moest gebragt worden? De uitslag des oorlogs was niet twijfelachtig meer: de Franschen, uit Duitschland verjaagd, zouden in Nederland geen stand houden; en de wapenen der Bondgenooten bragten immers overal, aan alle volken, verlossing en vrijheid? Zoo was het niet in den Spaanschen opstand; toen moest men zich zelven redden, of verloren gaan. — Ook dit is eene bedenking der vreesachtigheid: door haar te ontleden en

te ontkleeden, zullen de groote vruchten der omwenteling zich aan ons oog vertoonen, en Nederlands herstelling in vollen luister pralen."

„Ja! aan deze omwenteling alleen heeft het Vaderland zijne verlossing te danken; verlossing zonder uitputting, zonder oorlogs-vernieling, zonder verwoesting door water en door vuur; dat de zegezing der vrijheid op den behouden en ongeschonden Nederlandschen bodem, en niet op de puinhoopen onzer woningen en bezittingen is aangeheven. De Franschen wilden dit Land verdedigen, en moesten het doen, of zij zouden noch krijgskunde, noch zucht tot zelfsbepoud gekend hebben: waar men hen van beschuldige, dit voorzeker zal men hun niet aandichten. MOLITOR behoefde zijne gansche magt niet te Utrecht bijeen te houden, indien het oproer, te Amsterdam gedempt, geen voortgang noch gevolgen had gehad. Ook de bezetting van Naarden en andere vestingen kon elders met vrucht worden gebezigd, om den overmoed der Kozakken te beteugelen, die nergens stand hielden tegen voervolk en geschut. Vóór het einde van November was MACDONALD reeds te Nijmegen, en talrijke bataillons, met ruitery en kanonnen, verzamelden zich rondom hem. Ook in Antwerpen kwamen versterkingen, en werden van daar naar Gorkum gezonden. Er is geen twijfel aan, of in de eerste helft van Wintermaand zou de Fransche linie van verdediging, op de hoofdrievieren, die den toegang sluiten tot ons land, genoeg versterkt zijn geweest, om aan grooter magt tegenstand te bieden, dan die onder BULOW en WINTZINGERODE naar deze zijde in aantocht was. Hun plan, dat ons verderf ontwijfelbaar na zich moest slepen, is verijdeld geworden door den snellen marsch des Pruissischen Generaals, en der Rus-

si-

sische voorhoede onder BENKENDORP aan den éénen, en aan den anderen kant door de vrees voor Engelsche hulptroepen, die uit het hart van Holland hun in den rug konden komen. Maar zonder de omwenteling in 's Gravenhage, zou noch het een, noch het ander dezer gevaaren hen bedreigd hebben."

Wij hopen dat dit heerlijk Gedenkschrift van Nederlands Herstelling, ook in andere Talen overgezet, en benevens de werken van BOSCHA, SCHELTEMA en SCHARP, algemeen in de huisgezinnen, ook van onze nieuwe Broeders, gelezen zal worden. De duidelijke druk en nette uitvoering mogen daartoe ook het hunne bijdragen! De prijs van het werk, zoo als wij het voor ons hebben, is niet te hoog gesteld, maar zou toch niet eene veel minder kostbare uitgave, in minder bladzijden en op gemeener papier, na deze, voor velen onzer Landgenooten eene wenschelijke zaak zijn?

Het Leven van J. W. BLOMMESTEIJN, éene Hollandsche Familiegesciedenis, uit het begin der Achttiende Eeuw, door A. LOOSJES, Pz. Te Haarlem, bij A. Loosjes, Pz. 1816. Eerste Deel. Met Platen. 327 Bladz. Tweede Deel, 312 Bladz. In gr. 8vo. Dz prijs van ieder Deel is f 2: 18; —

De Heer LOOSJES, na van het begin der Zeventiende Eeuw, tot dat der Achttiende, eene reeks van Geschiedkundige Romans gegeven te hebben, treedt nu ook de Achttiende binnen, om ons de *Nederlandsche Zeden*, in de eerste helft derzelver te schilderen. Dan het is er zoo verre van daan, dat de geestdrift, welke den

Schrijf-

Schrijver voor de glorieijke Zeventiende Eeuw bezielde, hem ook maar eenigzins omtrent de achttiende zoo zijn bijgebleven, dat hij integendeel, zou wel in zijne *Voorrede*, als in den loop des werks zelve, in die Eeuw bijna niets dan een' diepen *vadzigen slaap*, *valschen en bedorven smaak*, *vertlamming*, *zwakheid*, *weelde*, *uitgeputheid* en *vrij algemeene duisternis* ziet. Het is aan meer Schrijvers eigen, dat zij eene voorkeuze voor zeker onderwerp hebbende opgevat, daarmede ook zoodanig vooringenomen zijn, dat zij aan andere, daarvan afwijkende zaken geen regt laten wedervaren. En dat is, naar ons inzien, hier het geval. De Zeventiende Eeuw, was zeker bij uitstek voortreffelijk door kracht en moed des Volks, door gewigt in de schaal van *Europa*, door vroomme zeden, en meesterstukken van kunst in bijna alle vakken, doch blijft er dan aan de Achttiende niets over? Was de Eeuw der BOERHAVE's, der ALBINUSSEN, GAUBIUSSEN, HEMSTERHUIZEN, SCHULTENSEN, VALCKENAER's, WESSELING's, TEN KATE's, HUIDECOPER's, VAN HAREN's, WAGENAARS en SLINGELANDEN, om nu van POOT, SMITS en anderen niet te reppen, de Eeuw, toen de handel op de *Oostindien* bijna het toppunt van bloei bereikte, toen de wijsheid der Vaderen, dat nog onovertroffene meesterstuk van handel - wetgeving, het Plakaat van 1725, te voorschijn bragt, de Eeuw, waarin men door eene wijze onzijdigheid, bijna altijd den Vrede wist te bewaren, te midden der stormen, die van rondsomme *Europa* beroerden, — en waarin de *vlijt* wel met *weelde* verzeld ging, doch geenzins daar door vervangen werd, vermits de handel en scheepvaart, tot op de onzalige geschillen van 1780, eene ongewone hoogte beklom, — de Eeuw eindelijk, waar onder de zeer talrijken middelstand

stand nog vele reinheid van zeden en oud *Hollandsche* braafheid overbleef, (hetgeen de Heer LOOSJES daarvan op bladz. 181 en 182 zegt, behoort veel meer bij de hoogere klasfe, dan bij den middelstand t'huis) verdient deze Eeuw over 't algemeen die verachtelijke benamingen, en die zoo bij uitstek ongunstige schildering, welke de Heer LOOSJES daarvan geeft? Dat toen nog niet alle veêrkracht in de Natie verslapt was, toonde zij in 1747—1749, zelfs in berispelijke niterften. —

Doch het schijnt, dat de Heer LOOSJES, zoodanig van de waarheid zijner stelling is doordrongen geweest, dat hij de middelmatigheid en het verzwakte karakter der Hollanders van dat tijdvak, zelfs in zijne schilderingen, en in zijnen stijl heeft uitgedrukt. Immers BLOMMESTEIJN, met de drie vorige Romans van dezen Schrijver vergeleken, is naar ons oordeel verreweg de zwakste en middelmatigste. En dit kan wel niet anders. Wanneer men voorgenomen heeft, louter verbasterde menschen, en een flaperig tijdvak te schetsen, zoo kunnen die rasereelen niet wel zeer belangwekkend of bekoorlijk zijn. Men ziet, dat de Heer LOOSJES, dit boek met minder welgevallen, dan den LIJNSLAGER, of de HILLEGONDA BUISMAN bewerkt heeft. De gevallen, daarin voorkomende, zijn ook vrij alledaagsch. J. W. BLOMMESTEIJN, is de Zoon van eenen *Amsterdamschen* Koopman, in het lange en breede wordt over zijnen naam gehandeld, over zijne opvoeding, enz. waarblij dan toch nog al karakteristieke trekken van dat tijdvak voorkomen.

De held van het stuk geraakt door zeker gesprek met ANNA WIJNSTOK, een meisje, waarop zijne aandacht reeds gevestigd is, tot het besluit, om, ten einde zijnen moed te toonen, een reis-

reisje naar *Groenland* te doen. Onder weg verdriift hij zich den tijd met het rijmwerk van zekeren SCHELTE, eenen armhartigen rijmelaar, die zeker al zeer nadeelige denkbeelden van de poëzij (zoo 't heeten moest) dier tijden geeft. Op de walvischvangst raakt het schip van BLOMMESTEIJN te ver in 't Noorden verzeild, in het ijs vast, en de Stuurman met een gedeelte van 't volk (waar onder ook de held des verhaals) redde zich uit overdrevene angst in de boot; doch terwijl het schip weldra losraakt, en te *Amsterdam* komt, moet BLOMMESTEIJN met zijne togtgenooten zich gelukkig achten, den winter nog behouden in *IJsland* te kunnen doorbrengen. Hij keert over *Noorwegen* en *Deenemarken* naar huis, waar men reeds over hem, als dood, in den rouw ging. Vervolgens woont hij met ANTJE WIJNSTOK eene partij ten huize van den Koopman KOOLAART, (Echtgenoot van ELIZABETH HOOFMAN) bij, wordt door den *Czaar*, aldaar tegenwoordig, met zijn meisje, op het Admiraalzeilen genoodigd, dat ter eere van hem in het IJ zou plaats hebben. Toen hij van die partij ANTJE WIJNSTOK te huis bragt, ziet hij een' medeminnaar, dit zet hem in vuur, hij wordt boos, verbittert den ouden WIJNSTOK, gaat dien nacht (zoo als men zegt) op den zwier, geraakt zelfs in de *Pijl*, wordt er uit gesmeten, zoo dat hij zich deêrlijk aan het hoofd kwetst, en moet, ten gevolge van dit voorval, geheel van ANTJE WIJNSTOK afzien. De schildering van deze walgelijke Tooneelen, is met vrij harde, hoewel mischien natuurlijke verwen opgedragen. Nu geraakt BLOMMESTEIJN geheel op den hol, komt in kennis met CAMPO WEIJERMAN, wordt door dezen om 1400 guldens bedrogen, die zijn Vader betalen moet, welke hem daarop toornig het huis ontzegt, zoo dat hij zich wel verheugen

gen mogt, eene goede gelegenheid naar *Suriname* te bekomen. —

Dus verre loopt het eerste Deel. In het tweede, komt BLOMMESTEIJN in de gemelde Volkplanting, huwt daar eene rijke, maar oude en leelijke Planters Weduwe, wordt door de zaken van het Kantoor zijns Vaders, en deszelfs ziekte, naar *Holland* terug geroepen, en komt daar aan, juist in het heetst van den Actiehandel des jaars 1720, die hier in sterke trekken geschilderd wordt. (Zou, bij voorbeeld, de aanspraak der *Actionisten* in het Koffijhuis *Quincampoix* aan BLOMMESTEIJN (bladz. 105.) en hetgeen daarbij voorviel niet eene *Carricatuur* zijn?) De teekenaar der plaat, heeft ook rijkelijk het zijne daartoe gedaan, door BLOMMESTEIJN een zakpruik op te zetten, die in 1720 nog onbekend was, vooral in *Holland*.

Voor 't overige komen hier aardige trekken voor, uit dien dwazen tijd; doch van het elendige, kreupele vers, op dien handel, 't welk bijna acht bladzijden beslaat, had de Schrijver ons kunnen verschoonen (deze aanmerking geldt omtrent meer versen, hier als proeven van elendigheid rijkelijk ingevlochten, hetwelk van 's Lezers geduld toch wat veel gevergd is.) Nu geraakt BLOMMESTEIJN weder in kennis met zijne oude Geliefde, Juffrouw WIJNSTOK, die intuschen met den Heer WESTENDAAL getrouwd is? Zijne afzigtige, jaloersche, maar met dat al goedaardige Vrouw, verwekt hem hoe langer zoo meer afkeer, hij komt in kennis met zekere verleidster BRITTONI, die hem geheel op het doolpad brengt, en nog bij het leven zijner Vrouw; eene trouwbelofte afstroont. Hij ziet eindelijk tot zijne vreugde te *Brussel* zijne afgesletene wederhelst ten grave dalen, doch denkt eenigen tijd daarna met schrik aan de trouwbe-

belofte, waar van echter Doktor BERGVELD, de man, met wien hij naar *Suriname* gereisd was, hem zeer gelukkig afhelpt. Vervolgens moeten wij BLOMMESTEIJN naar den *Haarlemmer-Hout* verzellen, om er de jammerlijke grap van de Ambassadeur van *Laberlotte* bij te wonen. Moet dit vieze tooneel, (wij zullen het den Lezer niet beschrijven) ook al eene zedeschildering van de eerste helft der Achttiende Eeuw zijn? De Heer LOOSJES weet toch zoo goed als iemand, dat dergelijke misfelijke aardigheden een *tijdvak* en eene *Natie* niet kenschetsen. En in allen gevalle, moest zulk eene armhartigheid op alle mogelijke wijze gerekt en uitgesponnen, ruim 13 bladzijden vullen? — BLOMMESTEIJN wordt vervolgens Heemraad van *Nieuwer-Amstel*, drinkt zich daar een' geweldigen roes, krijgt de Kinderpokken, en kort daarna overlijdt zijne Moeder.

Zie daar het beloop, der twee eerste Deelen van dezen Roman, die wel in de manier zijner drie Voorgangers is, doch met dat onderscheid, dat de langwijligheid, (een hoofdgebrek in allen) in de drie eersten, door eenige zeer treffende, en andere aangename herinneringen, uit de Vaderlandsche Geschiedenis, onderhoudende schilderungen van landen, plaatsen en menschen, zoo bekende *Nederlanders* als anderen, werd afgebroken, en dus veelal niet hinderde: terwijl het hier, waar de Schrijver ronduit bekend, zeer weinig belangrijks, in een vadzig en kwijnend menschengeslacht te vermelden te hebben, (naar ons gevoel ten minsten) bijna ondragelijk wordt. Te meer in het ooglopend is dit gebrek, daar hier zeer weinige vermaarde *Nederlandsche* Mannen of Vrouwen voorkomen, daar de Schilder TROOST bijna alléén de *honneurs* der Natie moet ophouden. HUIJDECOPER komt
 slechts

slechts een oogenblik voor, en CAMPO WEIJER-
 MAN speelt eene zeer slechte rol, en dus de
 Heer Loosjes de overige karakters heeft moe-
 ten verdichten, die dan over 't algemeen zeer
 mager zijn uitgevallen, maar ook zekerlijk we-
 der volgens het ontwerp des Schrijvers, om ver-
 slapte en weinig beduidende menschen te ma-
 ten. Men gevoelt echter, welk een *radicaal*
 gebrek dit in eenen Roman zij.

Met dezelfde opregtheid, waarmede wij aan
 MAURITS LIJNSLAGER, HILLEGONDA BUISMAN en
 ROBBERT HELLEMANS, den verdienden lof gege-
 ven hebben, moeten wij dus den Heer LOOSJES
 betuigen, dat wij ter eere van onzen landaard, en
 van hem zelven, wel gewenscht hadden, dat hij de,
 JOHANNES WOUTER BLOMMESTEIJN niet geschreven
 had. Zijnen roem toch zal dezelve zekerlijk niet
 vergrooten, en wanneer dit boek eens toevallig
 in handen van een' onzer naburen, of zelfs on-
 der Zuidelijke Landgenooten viel (waarvan zoo
 velen al wat tot *Holland* behoort, haten en ver-
 guizen) welk een wapen zal het dan niet in
 hunne handen zijn, tot schimp en bespottung?
 Daarenboven is, naar ons denkbeeld, de stijl van
 het boek geheel niet geschikt, om deze on-
 gunstige indrukken weg te nemen. Wij spraken
 reeds met een enkel woord van de wijdlustige
 verhandeling over BLOMMESTEIJN's naam enz. en
 zullen er nog (uit velen) een paar staaltjes van
 bijbrengen.

„ Alles schikte zich nu zoo goed mogelijk,
 om de alles voldoende reden der gebiedende
 noodzakelijkheid, dat het zich moet schikken,
 en nadat zij eenige mijlen van *Suriname* verwij-
 derd waren, was het, of 'er buiten het schip
 niets dan lucht en water bestond. Mevrouw
 BLOMMESTEIJN was aanhoudend zeeziek, en ver-

toonde zich in dien ongestelden staat, waarin zelfs de bekoorlijkste schoonheid eene afzigtig gedaante verkrijgt, zoo afschuwelijk ongunstig, dat BLOMMESTEIJN, die zoo trouw indachtig geweest was aan zijne belofte zijn' jongsten broer gedaan, om hem een' aap te zullen meebrengen, als hij weer te huis kwam, dikwerf, om zich wat te verzetten, bij dat dier een bezoek ging afleggen; zich echter niet veroorloovende, om eene gelijkenis tuschen zijne echtgenoot, en dat anders alles behalve bevallig dier, te maken, uit vreeze, dat die vergelijking bijna tot nadeel van haar zou uitvallen, welke toch door den wettigen band des huwelijks, zoo onlosmaakbaar, aan hem verbonden was."

Hoe veel korter had dit alles gezegd kunnen worden.

"BLOMMESTEIJN, die, dezen avond, weder te huis moest wezen, keurde het best, om met zijn' vriend TROOST zich, toen dezelve begon te vallen, in een gesloten rijtuig te pakken, om niet door de avondlucht bevangen te worden, en liet order geven, om zijn paard wel te verzorgen, en hetzelfde hem, den volgenden dag, te *Amsterdam*, terug te brengen."

Op bladz. 302 en 303, hebben wij een uittreksel eener Preek van Ds. A***, over de voerwasfching, die ons deze Geschiedenis, als genoegzaam onbekend, verhaalt, zonder eenige betrekking op het onderwerp des Romans.

De twee volgende Deelen, zouden bijzonder fraai moeten zijn, om ons, hetgene wij van dezen Roman in 't algemeen gezegd hebben, te doen herroepen. Wij schrijven dit echter, zoo als reeds gezegd is, minder aan den Heer LOOSJES, wiens bekwaamheid beproefd is, dan aan het

het onderwerp toe, het welk hij, (volgens zijne wijze van beschouwing) onmogelijk *con amore* kan behandelen.

VERHALEN van CAROLINA PICHLER. *Uit het Hoogduitsch. Te Dordrecht, bij A. Blussé en Zoon, 1815. 356 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f 2: 18: —*

Hoe zeer wij erkennen, dat de stroom van Romans, uit vreemde talen overgezet, die jaar op jaar toeneemt, voor onze Vaderlandsche Letterkunde alles behalve voordeelig is, en eenmaal mischien haren thans zoo weligen akker geheel zal doen onderloopen, althans deszelfs vruchten onbruikbaar en waterig maken; — Zoo moeten wij toch menige roemwaardige uitzondering maken; en onder deze verdienen de schriften van CAROLINA PICHLER, eene uitstekende plaats. Zij verstaat de kunst van te streelen, belang te wekken en te roeren, in geene geringe mate. Haar doel is altijd zedelijk en schoon. De zoo afgesletene als valsche Romanszedeleer, „meisjes moeten den indruk van hart volgen: de blik der liefde, eenmaal geworpen, vormt een' heiligen band, en geene ouderlijke magt of raadgevingen mogen dien beletten,“ eene zedeleer, die wij in honderd algemeen gelezene, algemeen geprezene boeken zouden kunnen aanwijzen, deze vindt zich hier niet: de Schrijfster van AGATHOKLES dacht te edel, om dezelve te verkondigen en kiesche gevoelens, heldhaftige opofferingen, zonder gemakheid of praatvertooning, de voorkeur aan innerlijke waarde boven uiterlijke schoonheid gegeven (iets zoo zeldzaam in Romans)

een levendige, somtijds bloeiende en schitterende stijl, zetten aan dit boek eene blijvende waarde bij. Wij zullen ten bewijze daarvan [in zoo verre eene zeer beknopte ontleding bewijzen kan opleveren] den inhoud kortelijk doorloopen. —

Het eerste Verhaal onderscheidt zich *en* in toon, *en* in stijl, *en* door zijn onderwerp aanmerkelijk van de overigen. Het voert den titel: *Argalia*, en verplaatst ons letterlijk in eene geheele andere wereld, in die vóór den Zondvloed, *toen Gods zoonen de dochteren der menschen aanzagen, dat zij schoon waren, en zich vrouwen namen uit allen die zij verkoren hadden, toen er Reuzen en geweldigen waren.* Het is treffend, hoe juist dit verhaal des gewijden Geschiedschrijvers in verband gebragt wordt, met de aloude overleveringen der *Parzen* en *Hindoos*, en uit dit alles een *Antidiluviaansche* Roman geboren, die eene eigenaardige soort van belangrijkheid, door het onbepaalde, waarin de verbeeldingskracht zoo gaarne rondzwerft, met ware dichterlijke voorstelling vereenigt. ARGALIA, de goede geest der lucht, en des vuurs, verliefte op AZORA, een bekoorlijk meisje uit de eerste wereld: DIWACONTA, de slechtere geest der aarde en des waters, ziet en bemint haar ook: hij schaakt haar, gelijk PLUTO, PROSERPINE: doch ARGALIA verlost haar met geweld, in een' strijd, die de grondzuilen der aarde ondermijnt: hij brengt haar naar het eiland *Atlantis*, doch moet nu met DIWACONTA den strijd beginnen, die op de ontbinding der oude form des Aardsrijks uitloopt; de denkbeelden daaromtrent hier ontwikkeld, hebben eene treffende overeenkomst met die in BILDERDIJK's *Geologie*; Mevrouw PICHLER gelooft ook aan eene verwrikking van de *horizontale* rigting der Aard.

Aardas, aan eene instorting, enz. DIWACONTA wordt in den afgrond bedolven; ARGALIA bedweld en duizend jaren lang in eene spelonk van het *Altai* gebergte verbannen. Hier uit ontwaakt, zoekt hij zijne AZORA weder op, en vindt haar eindelijk weder, als dochter van eenen vroomen *Perziaan*, diensaar van het eeuwige licht. Hij wil zich met haar vereenigen, doch dit kan nu niet meer geschieden, zoo als eertijds, het menscdom is te zeer aan 't stof gekluisterd: de dood alléén kan hare banden slaken, en haar met den Geliefden hereenigen. Dit geschiedt dan ook. Het geheele verhaal, doch vooral dit laatste gedeelte, zweeft als het ware in eene lichte wolk van hemelsche droefgeestigheid, en de liefelijk verhevene taal beantwoordt aan den grootschen aandoenlijken inhoud.

In de vruchteloze opoffering, dalen wij neder tot stervelingen, zoo als wij zijn. De dochter eener door het huwelijk ongelukkig gewordene Moeder, leert eenen jongen Officier kennen, en verliest op hem; de Vader is tegen dit huwelijk, doch AUGUSTA wil naar geene andere voorstellen hooren: zelfs niet van dat eens rijken Jongmans, met name BENTHEIM, op het kantoor van haren Vader, en met wien de verbintenis voor dezen zeer wenschelijk zou zijn. Eindelijk wordt de verloving met den Officier doorgedrongen: doch deze toont ruwheid, speelsucht, gebrek aan beschaving. BENTHEIM daarentegen, de versmade Jongeling, die AUGUSTA door een bij uitstek kiesch gedrag uit de verlegenheid gered had, — BENTHEIM onderscheidde zich door edelmoedigheid, talenten, algemeene kundigheden, en eene niet minder verstandige, dan hartelijke weldadigheid. AUGUSTA, die een edel hart bezit, gevoelt dit ook eindelijk

zelve : de barsche minnenijd des krijgsman's. Het edel gedrag van BENTHEIM, trekken haar gedurig meer van den eersten naar den laaften, een tweegevecht, ten gevolge eener onbeschofte behandeling van CLAIRVEL, tusſchen dezen en BENTHEIM geleverd, ontflaat eindelijk AUGUSTA van de banden eener onberadenen belofte, en de opoffering van BENTHEIM kan dus, in zekeren zin, vruchteloos heeten. Dit verhaal is zeer leerzaam, voor zekere jonge Dochters.

In *ſtille liefde* en *zij was het evenwel*, ontmoeten wij twee dier ongelukkige meisjes, welke in de groote wereld niet zeldzaam zijn, en het zij wegens mindere ſchoonheid, het zij wegens gebrek aan fortuin, door onnatuurlijke Moeders, of harde bloedverwanten, tegen ſchoonere dochters in de ſchaduw geſteld worden. Zoo was HENRIETTE VAN ALMSTEIN, bij hare Moeder het verſtootene kind : toen hare ſchitterende zuster ſtierf, en men ſprak, haar met derzelver verloofden, den Majoor ALMSTEIN haren Neef, een' ſchoon' man, dien zij heimelijk beminde, te vereehigen, zeide de Moeder, „Ach God! LEA VOOR RACHEL!” Deze woorden deden haar beſluiten, den Jongeling, dien zij meende dat haar nooit beminnen zou, ſtellig te weigeren. Na het overlijden harer beide Ouders volhardt zij in dit beſluit, de Majoor, wien zij haar vermogen, hem door eene onregvaardigheid van haar' Vader ontweldigd, terug geeft, ſchrijft haar door een misverſtand, koelheid en tegenzin, ten zijnen opzigte toe, — eindelijk echter, nadat de Majoor, te voren een ſchoon man, zwaar gekwetst en daardoor ziekelijk geworden is, durft zij haar hart meer bloot leggen, en een gelukkig huwelijk is het gevolg. — In „*zij was het evenwel*,” komt eene ongelukkige nicht voor, wier gedurige ſtille mishandeling

de-

deling door eene Tante, waar zij inwoont, den verstandigen minnaar van derzelver dochter in 't oog valt. Een huwelijk is het gevolg, ten spijt der woede van Moeder en Dochter. Doch zucht naar uithuylzige vermaken van den man, zekere fierheid van AMALIA, de heldin des verhaals, en vooral de aanhitzingen van eene booswicht, die 's mans vertrouwen weet te winnen, doen dezen voorheen zoo gelukkigen echt scheiden. Maar in eene ziekte van SELLING, past AMALIA hem verkleed en onder een' anderen naam op: ééns legt zij des nachts, haar lastig gewaad af, terwijl zij slaapt, hij ontwaakt, ziet haar... wil zich de waarheid van dit troostrijk gezigt niet laten ontnemen, en eene gewenschte herééniging is het gevolg. Ook dit verhaal bevat de gewigtige les voor gehuwden, om bij het geringste misverstand liever elkan- der, dan zoogenaamde vrienden des huizes te vertrouwen. Zeer menschkundig is de tragsge- wijze verkoeling, en zeer aandoenlijk de her- ééniging geschilderd. —

Het laatste Verhaal: *Oude en nieuwe denkwij- ze*, is ten deele in brieven vervat. Uitmuntend is daarin het contrast van eenen wat onbe- schaafden, doch goedhartigen, Vaderland- en Godsdienst liegenden Landjonker, en eenen zeer gepolijsten, maar hart- en zielloozen, ongevoe- ligen en ongeloovigen man naar de wereld, en van een meisje, dat door het uiterlijke wegge- sleept, en reeds door de zaden van ongeloof besmet, den laatste boven den eersten hare hand biedt, van het rampzalig huwelijk, daar- uit geboren, van de ontrouw des eierzuchtigen, de heerlijke eigenschappen des braven land- edelmans, die op reizen geslepen wordt, even als een ruwe diamant, terwijl de nietigheid van CECILIA's echtgenoot, even als van een' valschen steen,

steen, gedurig meer in het oog valt. In een aanval op het land, voegt zich de baatzuchtige ADLAU ras aan de zijde der overwinnende vijanden, de edelmoedige BLANKENWERTH verdedigt tot op het uiterste, in het gebergte, de zaak van zijn gevallen Vaderland. Door dit alles wordt CECILIA, wier hart een' oorspronkelijk edelen aanleg bezat, diep getroffen, en vooral door een bezoek bij BLANKENWERTH, geheel omgezet. Een aanslag tegen de brave bergbewoners, die zij toevallig ontdekt, besluit zij haren voormaligen minnaar te ontdekken: te midden der grootste gevaren, der uiterste moeilijkheden, bereikt zij verkleed den post, waar hij staat, geeft hem een' brief over, doch wordt als bespieder aargezien, gevat, en herkend. BLANKENWERTH behaalt door hare aanwijzing de zege, doch zij bezwijkt, onder de geledene moeilijkheden, op zijnen burg. Nog voor haren dood, verstaan hunne harten elkander. BLANKENWERTH, die reeds voorheen zijn graf tuschen zijne Ouders had laten delven, daar hij sedert CECILIA's weigering van een' huwelijk afzag, wordt nu in den dood met haar vereenigd, dien hij in den strijd zoekt en vindt. — Deze kleine Roman komt ons van allen de nuttigste voor, en is ook, vooral aan het slot, bij uitstek belangrijk ingekleed. — Mevrouw PICHLER weet hare lessen in het verhaal zelve in te weven, en als te versmelten, het geen die nog te meer vruchtbaar moet maken.

Zie hier onder anderen de schildering eener onberadene Vrouw, die ongodsdienstigheid en den toon der groote wereld, boven stillen, huisfelijke vrede heeft de voorkeuze gegeven.

* Zijne lessen en zijne wijsgeerte hebben de droomen mijner jeugd verwoest; het noorderlicht zijner opklaring deed datgene verdwijnen, waar-

waarmede mijn hart, eer het zich aan hem hechte, zoo geheel vervuld was. Ik meende door hem ontwaakt te zijn voor een hooger leven; ik ontsloeg mij van alles, wat ik door hem als vooroordeel of als blind geloof, hetwelk den toets niet doorstaat, had leeren verachten. Hij bragt mij in de groote wereld, en leerde mij de menschen gadeslaan en kennen. Mijn vertrouwen op hen begon te wankelen — ik hield mij vast aan het vertrouwen op zijne waarde. Ook dit is vernietigd, en met hetzelfde de mogelijkheid, van ooit eenen anderen man meer hoog te achten en te beminnen. Het lot heeft mij kinderen geweigerd. Ik sta dus eenzaam, huiverend in de onvruchtbare woestijn der groote wereld, op welke de fakkel, dien zijn verstand voor mij ontstak, het ongunstigste licht werpt. Om mij henen heerscht niets dan slimheid, list, eigenbaat of dwaasheid, en ik gevoel mij, gelijk de duiker van SCHILLER in de diepte der zee, *als het eenige gevoelige hart onder maskers!*”

De Goede Kinderen, eene kleine Familie Geschiedenis van J. GLATZ, Naar 't Hoogduitsch. Te Haarlem, bij A. Loosjes, Pz., 1814. 167 Bladz. In kl. 8vo. De prijs is f 1: 5: —

Zedekunde voor Jeugdige Meisjes in voorbeelden en Verhalen. Uit het Hoogduitsch van J. GLATZ. Te Groningen, bij W. Wouters, 1814. Eerste Deel, 256 Bladz. Tweede Deel, 1815, 240 Bladz. In kl. 8vo. De prijs is te zamen f 2: 10: —

Gesprekken van eenen Vader met zijne Kinderen, over God en Goddelijke Zaken. Door J. GUATZ. Uit het Hoogduitsch. Te Haarlem, bij A. Loosjes, Pz, 1815. 220 Bladz. In kl. 8vo. De prijs is f 1: 5: —

No. 1. is een allerliefst Kinderboekje, welks lezing alle aanprijzing waardig is, daar het niet alleen den leestlust ongevoelig opwekt, maar ook de heilrijkste zaden in de harten der kinderen vallen doet. Niet tegenstaande de beste gelegenheden daartoe, komt er echter geen woord in voor van onzen dierbaren Zaligmaker, als of de kinderen hem niet behoeften te kennen, ja geen enkel blijk treffen de kinderen hier aan, zelfs niet bij de beschrijving der levenswijze van de Hornbergsche Familie, dat bij deze als zoo voorbeeldig gescherste menschen, de Bijbel immer gebruikt, of het bijwonen van den Openbaren Godsdienst, als belangrijk beschouwd wierd. Wat moeten wel-opgevoede Nederlandsche Kinderen, van Christelijke Ouderen, hiervan toch wel denken, als zij dit opmerken. Waarom dit zeer groot gebrek, bij de verplanting op onzen grond, niet verholpen?

Volgens den Titel wordt in No. 2, op eene eenvoudig verstaanbare wijze, welke tevens uitlokt en slicht, gehandeld, over Aanmatiging. Aanwendsels. Bedachtzaamheid. Bedriegelijkheid of bedrog. Beleefdheid. Bescheidenheid. Bestendigheid. Dankbaarheid. Dienstvaardigheid. Driestheid. Eerlijkheid. Eigenliefde, eigenwaan. Eigenzinnigheid. Gaauwgeraaktheid. Guld. Geheimhoudenheid. Gehoorzaamheid. Gelatenheid. Gemoedelijkheid. Gierigheid. Groot-

Grootmoedigheid. Haat. Hoogmoed. Huichelarij, Geveinsdheid. Jeugd. Lasterzucht. Leediggang, Luiheid. Leedvermaak, blijdschap over eens anders leed. Leugenachtigheid, Liegen. Luimen. Matigheid. Mededoogendheid. Menschelijkheid. Morfigheid. Nieuwsgierigheid. Norscheid. Nijd, Afgunst. Onbaatzuchtigheid. Onbeleefdheid. Ondeugd, ondeugendheid. Onschuld. Oplettendheid. Oploopendheid. Opregtheid. Ofscheldelijkheid. Onderliefde, of liefde der Kinderen jegens hunne Ouders. Pronkzucht. Regtvaardigheid. Snoeplust, Snoepzucht. Spaarzaamheid. Spozucht. Traagheid, Luiheid. Verkwisting. Vleijerij. Vlijt, Nijverheid. Vriendelijkheid, Genegenheid, om iemand plezier te doen. Wantrouwigheid, achterdocht, argwaan. Weldadigheid. Wellevendheid, welgemanierdheid. Wraakzucht. Zachtmoedigheid. Zelfonthouding, zelfverloochening. Zelfonthouding, of hoe oefent men zich in dezelve?

De wel geoefende Onderwijzer GLATZ, toont ook hier het voetspoor van den onvergetelijken SALZMANN, verstandig te willen en te kunnen drukken, al is het, dat hij dien meester in de kunst, om zeer onderhoudend en tevens belangwekkend en nuttig voor de meeste klassen te schrijven, nog niet evenaren kan. Het plan, om in geene zoogenaatde stelselmatige orde, voor Jonge Meisjes, de leere der pligten voor te dragen, maar liever in sprekende voorbeelden en duidelijke verhalen, zal niet ligt door iemand worden afgekeurd, of zou men voor zijn Dochters ook al eene Geleerde Zedekunde verkiezen? Zoo kunnen wij ook geheel de verkiezing van den Schrijver niet misbillijken, om, ten einde het goed gebruik van deze Boekdeeltjes te bevorderen, die alphabetische orde te volgen, welk de

de Lezer uit de opgave van den inhoud zal hebben opgemerkt, en bij gelegenheden zullen verstandige Ouders wel doen, daarvan gebruik te maken, om hunne dochttertjes gemakkelijk te laten vinden, wat zij, dan vooral noodig hebben te lezen. Dat dit evenwel ook met bedachtzaamheid geschieden moet, wanneer men doel zal treffen, zullen wij hen niet behoeven te zeggen. De Heer GLATZ heeft doorgaans zeer wel voor oogen gehouden, dat hij voor Meisjes schreef van acht tot twaalf of veertien jaren, en ofschoon kiesche Moeders, bij een enkel verhaal, wel eens zullen meesmuilen, bij voorbeeld: om het slot van dat ter aanprijzing van de *bescheidenheid* (bladz. 53 en 54.) verzekeren wij haar, dat er alle reden is, om deze nuttige boekjes voor hare Dochters te koopen, en dat deze er haar naderhand welligt hartelijk voor danken zullen. Wanneer men het opgegeven lijstje, ter aanwijzing van de behandelde zaken, nog eens naleest, zal men reeds bevinden, dat de Zedekunde hier van den Godsdienst geheel is afgescheiden, het geen alzoo niet behoorde te geschieden. Men vindt hier daarom de belangrijk rubrieken: Bijbel Christendom, of Christelijkheid. Gebed, Geloof, Godsdienstigheid, of Godsvrucht — Kerkgaan, of openbare Godsdienst-oefening. — Liefde voor God, en voor den Zaligmaker. — Ongodsdienstigheid. — Verdraagzaamheid. — Vertrouwelijkheid. — Vertrouwen op den Heere, — geheel niet op de lijst, schoon de woorden: God, JEZUS, Zaligmaker, Bijbel, H. Schrift, Godzaligheid, en Gebed, eene enkele reis in deze Zedelijke Verhalen voorkomen. In dit gebrek moeten dus onze kinderlievende Ouderen, als Christenen, voorat zelve voorzien. De Vertaler heeft zijn werk, zoo wel als die van het Vraagboekje, uitnemend wel verrigt,

rigt; de woorden *vieruursluk* en *meelklomp* had hij echter wel mogen veranderen. Iets ter proeve en ter verdere aanprijzing willende leveren, staan wij indedaad in de keuze, uit het daartoe onder de lezing door ons aangelepte, een weinig verlegen, om de korthed bepalen wij ons tot het volgende:

„ *Zachtmoedigheid.* ”

„ Wilhelmina was een allerliefst meisje. Schoon en bevallig van gelaat, nam zij de menschen nog meer door de schoonheid van haar hart in. Zachtmoedigheid was een hoofdtrek in haar karakter. Waarlijk hare ouders konden trotsch op zulk eene dochter zijn. ”

„ Wilhelmina had eenen broeder, die Alexander heette. Deze was van een driftig gestel en van een opbruifend gemoed. Menigmaal viel hij zijne zuster met verzoeken, of bedreigingen lastig. Zij gehoorzaamde hem dan wel niet en liet zich door den dolleman geenszins onder het juk brengen; maar zij wist hem, door hare zachtmoedigheid, altijd spoedig neer te zetten, van zin te doen veranderen en voor zich in te nemen. ”

„ Ik weet niet, hoe het toch komt, ” zeide Alexander eens, terwijl hij in eene goede luim was, „ dat Wilhelmina zoo veel vermogen op mij heeft. Menigmaal, wanneer ik alles zou willen over hoop werpen, word ik eensklaps gelaten en bedaard, zoodra zij slechts tot mij spreekt. Soms tijds klimt mijn hoogmoed ten top, doch slechts eene zachte vermaning van mijne zuster, en ik word bescheiden en ootmoedig. Gisteren nog was ik zoo boos en zoo driftig, dat ik de geheele wereld wel zou hebben willen door elkander gooijen; Wilhelmina, hel-

„helmina kwam, sprak eenige vriendelijke
 „woorden tot mij, streekde mij de waugen, en
 „— weg was mijn toorn, ja ik werd zoo
 „vriendelijk als een oorwormpje.”

„Daarvan is Wilhelmina's zachtmoedigheid
 „de oorzaak,” antwoordde Alexander's vader,
 „op eenen veel beteekenenden toon. „*Er is*
 „*niets, dat het oproerig hart ligter overwint en*
 „*doet bedaren, dan vrouwelijke zachtmoedig-*
 „*heid.*”

„Dat moet zeker zoo wezen,” hernam
 Alexander. „Want andere meisjes hebben nooit
 „zoo veel op mij te wege brengen kunnen, als
 „mijne zuster. Maar geene van dezelve is
 „ook zoo zachtzinnig als zij. Lotje Roos is
 „zekerlijk een verstandig en braaf meisje,
 „maar die kan mij niet doen bedaren. Laatst
 „had ik twist met Frits. Hij had mij belee-
 „digd; ik wilde hem zulks betaald zetten, en
 „wij geraakten zamen in eene hevige woord-
 „wisfeling. Nu kwam Lotje er tusschen en
 „beet mij toe: „„Laat u met Frits niet
 „„in! is hij een lomperd, dan moet gij daar-
 „„om geen ezel zijn!”” „Daarop gaf zij
 „mij nu vermaningen, die zekerlijk zeer ver-
 „standig waren; maar zij deed ze mij op eenen
 „barschen toon en behandelde mij in het alge-
 „meen met zekere gestrengheid. In plaats, dat
 „hare vermaningen mij nu zouden overgehaald
 „hebben, om Frits met rust te laten, jaagden
 „dezelve mij nog meer tegen hem in het har-
 „nas, en, daar Lotje niet ophield mij te ver-
 „manen en te bedreigen, stond ik waarlijk op
 „het punt, om haar bij den arm te nemen en
 „de kamer uit te zetten. Juist kwam zuster
 „Wilhelmina er op toe. Haar zachte, vrien-
 „delijke blik, hare liefelijke welluidende stem
 „— dit een en ander maakte indruk op mij.
 „Met

„ Met eene beminnelijke zachtmoedigheid bad
 „ zij mij een einde aan het geschied te maken. Ik
 „ reikte Frits de hand toe en wij waren weer
 „ goede vrienden. ”

„ Zoo werkte Wilhelmina reeds, toen zij nog een jong meisje was, op het gemoed van haren broeder en van andere knaapjes. Toen zij ouder geworden was, beheerschte zij, door zachtmoedigheid, veler harten, die haar lief hadden en genegen waren. Haar leven geleek, voor het grootste gedeelte, naar eene stille, zachte en vrolijke lente. Over droevige dagen zelfs verspreidde haar zachtzinnig karakter een zacht licht. Niemand kon haar zelfs slechts aanzien zonder innig vermaak en hartelijke deelneming. Zij maakte, als echtgenoot, eenen braven man gelukkig en liet vier uitmuntend opgevoede kinderen na. ”

N°. 3. Is eene zeer nette en naauwkeurig uitgevoerde vertaling van een werkje, 't welk in dertien ochtend gesprekken handelt, over Gods bestaan, Eigenschappen en Voorzienigheid, terwijl het veertiende, het gedrag met betrekking tot God, en het vijftiende, de onsterfelijkheid der ziel ten innoud heeft. Voor aanzienlijken meer bijzonder bestemd, is ook de inkleeding bevallig en uitlokkend te noemen.

De Jeugd, welke hier Godsdienstig onderwijs ontvangt, wordt voorgesteld als met den Bijbel nog geheel niet bekend. Men trekke hieruit evenwel vooral niet het gevolg, dat men met het Bijbelsch onderwijs, zoo lang zou mogen wachten, dat kinderen die reeds vatbaar zijn voor het onderrigt hier gegeven, nog dat Goddelijk Boek geheel niet zouden kennen. Dat zou voorzeker zeer verkeerd en allernadeeligst zijn. De uitdrukking op bladz. 198, dat onze re-

rede en ons geweten; ons een voldoende antwoord zouden geven, nopens 't geen de Schepper van zijne redelijke schepselen vordert, moet vooral uit den geheelen samenhang hier worden opgehelderd waarin de Bijbel ook ten dezen als noodzakelijk naar waarheid aangetoond is.

Ten bewijze dat de Heer GLATZ, niet alleen de rede, maar ook de Godsdienstleer naar den Bijbel der Jeugd wil hebben ingeplant, en aangetoond, welk eenen invloed vooral ook de laatste op haar hebben moet, kan geheel dit nuttig boekje dienen. Om te doen blijken, hoe hij over de belangrijkheid ook der getrouwe bijwoning van den openbaren Godsdienst wil doen denken, eindigen wij deze beschouwing, met dit volgende over te schrijven: —

„ Er zijn (zoo komt Vader LINDENHEIM tot zijne kinderen sprekende voor, in het XIVde Gesprek) zekere plaatsen, bestemd, om er God „ als Schepper, onderhouder en regeerder der „ wereld te vereeren, Hem te loven, te aan- „ bidden, en voor zijne weldaden dankbaar te „ prijzen. Men noemt zulke plaatsen *godshuizen*, „ *tempels*, *kerken* en *bedehuizen*. De menschen „ verzamelen zich in dezelve, om zich het goe- „ de te herinneren, dat God hun bewijst, en „ Hem daarvoor te danken, Hem hunne wen- „ schen en gebeden voor te dragen, zijnen bij- „ stand af te smeeken, en zich op te wekken „ tot de getrouwe vervulling van alles, wat „ God van hen vordert. Zulke plaatsen moeten „ wij gaarne en vlijtig bezoeken, met hartelijk- „ heid deel nemen aan de lofgezangen, die men „ er aantrest, en de godsdienstige leerredenen, „ die er worden uitgesproken, oplettend aan- „ hooren. Het is aandoenlijk en heilzaam, met „ eene gansche gemeente den Schepper te prij- „ zen,

GESPREEK. VAN EEN VADER MET ZIJNE KINDEREN. 49

„zen, en zijne geboden te vernemen. Men
„voelt zich tot Hem verheven, tot goede
„voornemens aangemoedigd, en opgewekt tot
„eene opregte vervulling der levenspligten.
„Menschen, welke de openlijke godsdienst-
„oefeningen gering tellen, zijn of gedachte-
„looze en ligtvaardige, of ontaarde, slechtden-
„kende menschen. Gij, mijne lieve kinderen!
„zult nooit noch in de eene noch in de andere
„klasse derzelve willen behoren.”

„Maar denkt ook buiten de kerk dikwijls aan
„God, uwen grootsten weldoener, uwen ge-
„trouwsten verzorger en beschermmer. Laat geen
„dag voorbijgaan, zonder tot Hem te bidden.
„Gij zult altijd reden vinden, om Hem voor
„iets te danken, of Hem om bijstand te smee-
„ken, of Hem dezen of geenen wensch, de
„eene of andere bede voor te dragen. Gij zult
„daarvan steeds het grootste nut trekken. Een
„herhaald vertrouwelijk verkeer met God zal
„u voor misstappen beveiligen, tot het goede
„aanvuren, bij het lijden troosten en verkwik-
„ken, en u kracht verleenen, om zelfs groote
„verzoeken te weerstaan, moeilijke plig-
„ten te vervullen, en zware rampen geduldig
„en standvastig te verdragen. Bidt inzonder-
„heid tot God, zoo gij een prijswaardig voor-
„men hebt opgevat, en smeekt Hem, u kracht
„te verleenen, om het opgevatte voornemen
„ook te volvoeren; en, zoo gij ooit in ge-
„vaar mogt zijn, om iets te doen, wat niet
„goed is, o bidt dan God, dat Hij u voor de
„zonde beware! Bidt het liefste tot Hem met
„uwe eigene woorden. Soms tijds echter kunt
„gij u ook van andere gebeden bedienen. In
„den bijbel zijn verscheidene denzelve. Ook
„hebben wij reeds verscheidenen gebedeboeken
BORKZ. JAN. 1817. D „voor

„ voor de jeugd , en ik zal er eerlang een
„ voor u koopen.”

„ Gaat, zoo het mogelijk is, in het geheel
„ niet om met menschen, die den godsdienst
„ met minachting behandelen. Zij gelijken den-
„ zulken , die door de pest besmet zijn , en
„ wier omgang men zorgvuldig moet vermij-
„ den, om niet door hen aangestoken te wor-
„ den. Alles, wat op God en godsdienst be-
„ trekking heeft, zij u eerwaardig en heilig;
„ spreek er nooit anders over , dan met den
„ diepsten eerbied.”

*ALMANAK der Akademie van Groningen, voor
het Jaar 1817. Door TH. VAN SWINDEREN.
(Vijfde Jaargang.) Te Groningen, bij J. Oom-
kens. 123 Bladz. In kl. 8vo. De prijs is
f — II —*

Deze Almanak in 1813, door den Hoogleeraar
VAN SWINDEREN aangevangen, wordt steeds even
doelmatig voortgezet. Dezelve bevat even als in
vorige jaren, behalve den gewonen Kalender, vele,
vooral voor de te *Groningen* studeerende Jonge-
lingschap, wetenswaardige zaken. Van de be-
langrijke levensschets van wijlen den beroemden
SCHROEDER (NICOLAUS WILHELM), hier volgens
belofte geleverd, heeft men eene afzonderlijke
uitgave te wachten, in gr. 8vo. met eene op-
gave van 's Hoogleeraars letterkundige nalaten-
schap, en eene wel gelijkende afbeelding. Wij
zeggen er nu niets anders van, dan dat wij er
ons bij voorraad over verheugen, en dit be-
loofde stuk met veel verlangen te gemoet zien.

MEN-

M E N G E L W E R K.

EEN WOORD TOT INLEIDING, BIJ GELEGENHEID
DER JAARS - VERWISSELING.

Een nieuw Jaar is aangevangen ! welk eene stof tot danken voor allen , die onder het aanbidde-lijk Bestuur der Goddelijke goedheid dit met ons erkennen mogen ! Zien wij te rug op den voorbij gesneldeu tijdskring , wij herinneren ons dan gewis het wisselvallige van het ondermaansche , en zien het bestendige in van de onbestendigheid aller aardsehe dingen . Voorwaar eene noodige en nuttige waarneming , welke ons behoorde te dringen , om of naar iets beters te zoeken , of over dat bezit ons te verblijden , en er het beste gebruik van te maken ! — Het 1816de onzer Christelijke Jaartelling , heeft ons welligt niet alles opgeleverd , dat wij verlangden . Maar begeerden wij ook te veel , waren onze wenschen ook te uitgestrekt ? In dat geval handelden wij niet betamelijk , en hebben wij ons zelve verwijtingen te doen . Mogelijk is het beter , dat onze begeerten niet , of slechts gedeeltelijk vervuld zijn geworden . Deze gedachte voegt den Christen , en is geschikt om hem onderworpen , geduldig en dankbaar te maken . Verkregen wij niet meer , dan wij regt hadden te vorderen ? Vergeleken wij ons wel genoeg met anderen , die minder bevoorregt zijn dan wij ? Wanneer wij opgeruimd en erkennelijk leven willen , moeten wij niet vergeten deze bei-

de vragen bij ons zelve ernstig te overwegen en bedaardelijk te beantwoorden.

In 't bijzonder komt het voor ons Nederlanders te pas, dat wij, bij de beschouwing der tegenspoeden, welke ons Vaderland getroffen hebben, ons tevens voorstellen de menigvuldige bewijzen van Gods verschoonende goedheid, en van zijne onuitputtelijke weldadigheid; — en om dit te meer kracht bij te zetten, ons afvragen, hoe veel erger de rampen ons getroffen konden hebben, en wat er van ons geworden zoude zijn, wanneer de Heer, in 't laatst van 1813, ons geene verlossing van het ondragelijk Fransche Juk, had gelieve te schenken, en die van tijd tot tijd meer te bevestigen. — Dit laatste is een punt, dat — wij schrijven het met weedom, — door velen in hunne gesprekken maar al te zeer uit het oog wordt verloren. Een kwaad, dat in onze oogen zeer groot is, en waaruit de grootste onheilen kunnen voortspruiten, wanneer men er zich aan toegeeft. Hier op aarde kan het niet volmaakt zijn, dit te verderen zou dus onverstandig wezen. Maar ziet men ook altoos wel met heldere oogen? — Gebruikt men niet vaak verkeerde brillen, welke of niet, of verkeerd geslepen zijn, en voor onze oogen geheel niet voegen. Belemmeren ons niet wel eens zekere vooroordeelen, en schadelijke wangevoelens, waaruit dan ook ontstaan, om het schoone en goede te zien, en zoo te zien, dat wij op onze knieën vallen, en het Heilig Opperwezen met verrukking danken? — Zijn niet de menschen dikwijls zelve de oorzaken van hun verdriet? Moet men niet, wanneer men der waarheid hulde wil doen, erkennen, dat de gebreken van humeur en karakter, niet weinigen hinderen om van de Goddelijke weldaden, welke hen omringen, het ware ge-

not

not te hebben? — Wij zwijgen nu van de onrust en angsten, welke het kwaad geweten de zulken veroorzaakt, wier leven, in stede van aan God en CHRISTUS, toegewijd is aan de ondeugd, en die niet den wil des Heeren, maar hunnen bedorvenen zin verkiezen te volgen. Het aantal van weetenieten, ledigloopers, waanwizzen, bedijlallen, onvergenoegden, fortuinzoekers en dergelijke, ... zal dat hier bij in aanmerking komen kunnen? Wie zou van hen niet te veel afkeer gevoelen, dan dat hij zich daaraan eenigzins gelijk wilde stellen? Liever voegen wij er de bedenking bij, of het wel altoos rampen zijn, die dat schijnen? wanneer wij dat toch met eenige kennis van zaken, en vooral geleid aan de hand van den Christelijken Godsdienst, zoeken te beantwoorden; inzonderheid als wij daarbij ons voorstellen, welke daarmede de goede oogmerken van den Alzegenaar zijn, en daarvan de gelukkige gevolgen worden kunnen, door zijne aanbiddelijke bestelling? Dan zal waarschijnlijk het licht, dat daardoor als in onze zielen opgaat, ons verwarmen en die vlaggen van zwaarmoedige bekommering verdrijven, welke ons tot danken minder geschikt maakten.

Dat wij dan mijne Landgenooten! verlorene Nederlanders! afkeerig van den klaag- en mortoon, het billijke, wijze en goede van 's Heeren wegen, met Nederland, met ons in 't vorig Jaar gehouden, eerbiedig roemen, de rampen die ons treffen, als wel verdiend aanmerken, — over onze verkeerdheden leed dragen, — vastelijk voornemen om dezelve in de mogenheden des Heeren af te leggen, — over onze driftten zoeken te heerschen, — voor 's Hemels goedheid, zorg en trouwe ons meer en meer dankbaar betoonen, en niet alleen bidden om het heil voor Koning en Onderdanen, voor Re-

genten en Ingezetenen — voor Kerk en Vaderland, voor Leeraars en Gemeenten, voor Familien en Personen; voor de onzen en voor ons zelve; — maar ook te gelijk alles wat onder ons bereik valt, elk in zijnen kring en betrekkingen, ambt, beroep en werk, als Christenen vol ijverig aanwenden, wat naar onze geoefende overtuiging dienen kan, om dien zegen te bevorderen en te verzekeren.

Hebben wij zoo dit nieuwe Jaar aangevangen, zijn deze bestendig onze gevoelens, en levert ons volgend gedrag daarvan het schoonste bewijs op, dan is het zeker, dat wij ons vroomen Nederlanders betoonen, en dan kan het ook niet missen, of wij zullen er de gelukkigste gevolgen van ondervinden. Daar voor staat ons de Goddelijke leere des Bijbels borg, gelijk de ondervinding zelve ook ter bevestiging mag worden aangevoerd.

Onzen Landgenooten dan een gelukkig nieuw Jaar toebiddende, wenschen wij hartelijk, dat deze ook hunne ondervinding wezen zal, en dat zij dus gelijk de Godvruchtige JABES (1 Kron. IV: 10.) over de vervulling hunner betamende begeerten zich zullen mogen verheugen!

Met den aanvang van dit Jaar, betuigen wij ook gaarne onze vreugde en erkentenis, aan onze geachte Lezers en Lezeressen, voor de toememende blijken van goedkeuring, waarmede zij dit ons Tijdschrift wel hebben gelieven te vereeren. Zij verstrekken ons tot eene aangename aanmoediging, om verder met ijver, met bescheidenheid en vrijmoedigheid voorttegaan, op den begonnen weg, en alles aan te wenden, wat wij moenen te kunnen dienen, om dit Maandwerk, naar den wil ook van het Geëerbiedigd Bestuur, deszelfs doel te doen treffen; opdat het mede dienstbaar moge zijn, ter bevordering
van

BIJ GELEGENHEID DER JAARS-VERWISSELING. 55
van ware verlichting, heilzame beschaving en
echte Godzaligheid, en dus verstrekken, onder
den Goddelijken zegen, tot wezenlijk heil voor
Kerk en Vaderland.

Niet onvoegzaam oordeelen wij, het Mengel-
werk voor dit Jaar, na deze korte Inleiding,
aan te vangen, met het volgende ons, volgens
berigt geplaatst voor November 1. 1, bladz. 683,
toegezonden Stukje, van den Wel Eerw. Heer
J. W. C. TENCKINCK, Pred. te Zaandam (*Oost-
zijde*) getiteld:

**HOOFD - INHOUD EENER VERHANDELING, OPENLIJK
GEDAAN IN DE VERGADERING VAN HET
BIJBEL-GENOOTSCHAP, TE ZAANDAM.**

Wel Edele en Eerw. Heeren Bestuurders!
veel Geliefde Leden en Begunstigers van
het Bijbel - Genootschap! en gij allen,
waarde Mede - Christenen, die deze onze
eerste, Algemeene Vergadering, wel met
uwe tegenwoordigheid gelieft te veree-
ren, van welken naam, stand, jaren en
sekte ook, ulieden zij zegen en zaligheid!

Belangrijk is het oogmerk van deze onze za-
menkomst, in dit Heiligdom. Wij zijn toch
heden hier bijeen, ik om te spreken, gijlieden
om te hooren, en wij allen om na te denken,
over eene der schoonste, grootste en heilzaamste
inrigtingen, welke in onzen leeftijd, in de laat-
ste door Gods groote daden zoo bijzonder ge-
kenmerkte jaren, gelukkig zijn tot stand geko-
men. Deze immers is eene Vergadering van het
Genootschap, dat de eer heeft zijnen naam te
ontleenen van het grootst geschenk, waarmede
het der Aanbiddelijke Hemelsche Majesteit be-
D 4 haagd

haagd heeft, het behoeftig maar tevens zoo heerlijk bewerktuigd en met eenen zoo verhevenen aanleg begunstigd menschedom, te bevoorregten. En het eigenlijke doel mag geen ander, niet minder zijn, dan ter bevordering van de heilige en weldadige oogmerken, van den God des levens en der liefde, ten aanzien van ons zijne redelijke maar tevens zondige schepselen, nu werkzaam te zijn.

Hoe zeer niet ongewoon van deze gewijde plaats tot eene aanzienlijke Gemeente te spreken, kan ik evenwel niet ontveinzen, dat ik met zekere huivering, zoo wel als met aandoening van vreugde en erkentenis, nu dezen kansel beklom.

Het is alleen in het vertrouwen op de algenoegzame hulp van Hem, onder wiens Alziend oog wij hier tegenwoordig zijn, en in de mij aangename hoop, op ulieder bescheidenheid, toegenegenheid en verschonend oordeel, dat ik, met het aanzoek mijner geachte Mede-Bestuurders vereerd, hetzelfde niet van de hand gewezen heb, en nu openlijk voor u opgetreden ben.

Nadenkende op de stof, voor dit uur te behandelen, heb ik geoordeeld, aan uwe billijke verwachting eenigzins althans te zullen voldoen, door te spreken over de *redenen, welke ons verplichten, om de Bijbel-Genootschappen hartelijk te bevorderen.*

Naar ons inzien zullen wij kunnen volstaan, met ons bij drie voornamen te bepalen, waar van de eerste afgeleid wordt, uit *den hoogen eerbied, dien wij aan den dierbaren Bijbel verschuldigd zijn.*

De schoone natuur kan ons, wanneer wij haar, vooral met een meer of min geoefend oog beschouwen, veel nuttigs leeren. Zij wijst ons
op

op de Godheid en op hare aanbiddelijke eigenschappen. Zij doet ons eenigzins de betrekking kennen, waarin wij tot den Aanbiddelijken Heer van alles staan, maakt ons opmerkzaam op onze dure verplichting, en leert ons de beraamelijk- en noodzakelijkheid kennen, van Hem te dienen.

Maar, wat doet zij ons kennen, van de Goddelijke Natuur, van den waren aard van den Godsdienst, van 's Heeren wil en welbehagen, van de wijze waarop wij ons van zijne bijzondere gunst verzekeren kunnen, en van 't geen na den dood met ons gebeuren, na dit leven plaats zal hebben?

Zonder den Bijbel, wisten wij niets van Gods verhevene Geestelijke en eenvoudige natuur, — kenden wij volstrekt de wijze niet, op welke wij Hem welbehagelijk dienen kunnen, — waren wij geheel onkundig van de hoogst belangrijke zekerheid, dat en hoe wij genade en vergeving bij God verwerven kunnen, en zou de toekomst voor ons bijna enkel duisternis en nacht zijn.

Wij behoeven, om ons hiervan volkomen te overtuigen, aan die millioenen van menschen slechts te denken, die wij *Heidenen* gewoon zijn te noemen, niet uit verachting, ten minsten dat zou ons zoo kwalijk staan, als eenen rijken die den behoeftigen, omdat die minder heeft dan hij, veracht; maar met een gevoel van innig medelijden, eene hartelijke zucht voor en om hunne verlichting.

't Is niet noodig, dat wij hiertoe groote en verre reizen doen naar *Azië*, en *Afrika* of door *Amerika* en *Nieuw Holland*, neen, wij kunnen ons hiertoe zeer wel in staat stellen, door de schriften der oude Wijsgeeren en Dichters van *Griekenland* en *Italië*, op onze kamers te lezen, vroegere en latere Geschiedschrijvers te

raadplegen, ja ook zelfs maar met de zulken ons bekend te maken, die in het beschaafd *Europa*, en in verschillende Gewesten der Geliefde Nederlanden, eene verwaarloosde opvoeding genoten, en geen behoorlijk onderwijs in, uit, en naar het Goddelijk woord ontvangen hebben.

Aan den BIJBEL, ja, aan den Bijbel alleen, hebben wij menschen, die groote verlichting, die meerdere beschaving, dat beter doorzicht, die heldere inzichten, die vertroostende beschouwingen te danken, waardoor een gedeelte van ons geslacht een zoo veel verheven en schooner aanzien ontvangen heeft, en waar over wij ons, met zoo vele duizenden van onze natuurgenooten, verblijden mogen.

Hier uit kan dan ook de eenvoudigste zelf opmaken, welk eene groote verplichting wij aan den Bijbel hebben, en met welk eenen eerbied wij daaromtrent vervuld behooren te zijn.

Hoe meer nu die Bijbel bekend, en hoe algemeener deszelfs gebruik wordt, zoo veel te grooter en algemeener moet ook het nut worden, dat daar uit voortvloeit, het welk eenen gelijken gang houdt met den eerbied daar aan te bewijzen.

Uit hoofde dus dat de Bijbel-Genootschappen, met dit heerlijk oogmerk, eigenlijk opgericht zijn, en in stand gehouden worden, zoo volgt dan ook van zelve hier uit, de dure verplichting van eenen iegelijk, om dezelve met alle opgewektheid te bevorderen.

Wij hebben, als eene *tweede* hiertoe zeer sterk dringende reden, vooral ook deze te noemen:

Het is de wil van den Hoogen en weldadigen God, dat zijn woord, het Evangelie, aan alle Volkeren zal worden bekend gemaakt.

Wij

Wij kunnen, om dit te bevestigen, ons niet zonder reden beroepen, op de Goddelijke zoo verwonderlijk groote *menschenliefde*.

Daar uit volgt toch, dat niets Hem aangenaamer zijn kan, dan dat hoe langer zoo meer menschen met zijn woord bekend worden, en, uit de H. Schriften, het Evangelie des heils, tot hun wezenlijk geluk leeren erkennen, gelooven en beoefenen.

Niet minder sterk zullen wij ons hier van spoedig overtuigd moeten verklaren, wanneer wij ons bezig houden, met de beschouwing van dit geschenk der Goddelijke Liefde, aan de Aarde zelve, en dus den *Inhoud* in aanmerking nemen van den kostelijken Bijbel.

Deze is toch voor allen, wie zij ook zijn, waar zij wonen, en in welke omstandigheden ook geplaatst zijn mogen, aller — allerbelangrijkst.

Men denke onder anderen, aan zoo vele uitmuntende Voorstellingen van God, van zijne aanbiddelijke Eigenschappen en werken, welke daarin allerwege voorkomen en zoo bijzonder geschikt zijn, om het hart met diep ontzag, en met warme genegenheid voor God te vervullen.

Aan zoo vele verhevene lofzangen, en de schoonste gevoelens onwillekeurig opwekkende liederen en gebeden, als wij daarin aantreffen.

Aan alle die aandacht wekkende en ons gemoed Godsdienstig stemmende aanspraken, redevoeringen en Leerredenen, welke aan den Bijbel eene onschatbare waarde bijzetten.

Aan dat voornaam gedeelte derzelve het welk *Geschiedenis* bevat, ontwijfelbaar zekere Geschiedenis, van de schepping der wereld af tot aan de stichting der Christelijke Kerk, zoo algemeene als bijzondere Geschiedenis; waar door de
ziel

ziel vervuld wordt met eene kennis van zaken, bijzonderheden, omstandigheden, kunsten en wetenschappen, welke den mensch verlichten, versieren en veredelen.

Aan het gedurig daarin voorkomend of meer of min opzettelijk onderwijs, aangaande Gods aanhoudende, teedere en weldadige *zorge* omtrent het menschedom in 't gemeen en ten aanzien en ten nutte van zijne vereerders in 't bijzonder, en nopens Hoogst deszelfs verwonderlijk wijze en goede besluiten, schikkingen en bepalingen; ter verlichting, verbetering, waar-schuwing, vertroosting en zaligheid van ons door de zonde zoo verbasterde, en in ons zelve, wanneer wij aan ons eigen lot overgegeven waren, zoo diep ongelukkige menschen.

Aan de voor den onverbeterlijken deugniet, en halstarrigen dienaar van de zonde wel *schrikwekkende*, maar tevens voor den boervardigen, heilbegeëringen, en het goede zoekenden redelijken Aardbewoonder zoo *verrukkende* voorstellingen, van 't geen na den dood, en na dat deze wereld met alle hare begeerlijkheid zal zijn voorbijgegaan; eeuwig plaats zal hebben.

Aan geheel die Eeuwige, volkomene, en tot alle ware geluk leidende schoone Zeden- en Godsdienstleer, welke zelfs de eenvoudigste Lezer daar uit gemakkelijk verstaan kan, en waarin de groote hoofdvereischen, *algemeenheid, duidelijkheid, en algenoegzaamheid* zich op eene, boven allen lof verhevene wijze, vereenigen.

En eindelijk ook, aan de *Goddelijke openbaring*, welke dezelve zoo duidelijk en herhaalde reizen voordraagt, *omtrent de zekerheid dat*, en de *wijze hoe* wij, ook de meest verdoolde onder ons geslacht, *de alles vertroostende genade* des Allerhoogsten, de vergiffenis van alle onze
zon-

IN HET BIJBEL-GENOOTSCHAP, TE ZAANDAM. 61
zonden, en de zekerheid van een nimmer eindigend geluk, verwerven kunnen.

Wie, wie is er, die zich dezen heugelijken inhoud des Bijbels maar eenigzins kan voorstellen, zonder aan alle kanten overtuigd te worden, dat het waarlijk de wil van den alleen Goeden moet genoemd, en als den Almagtigen alleraangenaamst aangemerkt worden, dat men zich meer en meer vereenige, om den dierbaren Bijbel, dezen onuitputtelijken en onwaardeebaren schat van alle ware wijsheid! *algemeen bekend* te doen worden.

Bij gevolg, is het dan maar volstrekt niet tegen te spreken, dat allen verplicht zijn, de Eerwaardige Bijbel-Genootschappen, die eeniglijk tot dit groote doel zijn opgericht, te bevorderen, en dat wij er dus zeker in kunnen gaan, dat dit een waarlijk Gode aangenaam werk is.

Dit blijkt ons, *eindelijk*, volkomen, — aan beide deze redeneringen: uit de Goddelijke liefde, en uit den inhoud des Bijbels, — wordt de schoonste kroon opgezet en er het hechtste zegel op gedrukt, wanneer wij daarbij tevens ons voorstellen, eenige uitdrukkelijke *verklaringen* in den Bijbel zelven van 's Heeren wege voorkomende, in vergelijking gebragt met 't geen reeds geschied is, en 't geen wij nog zien gebeuren.

Men hoore en denke na!

„Matth. XXIV: 14. *En dit Evangelium des Koninkrijks, zal in de geheele wereld gepredikt worden tot een getuigenis allen Volkeren, en dan zal het einde zijn.*”

„Mark. XVI: 15, 16. *Gaat heenen in de geheele wereld, predikt het Evangelie allen Creaturen, die geloofd zal hebben enz.*” vergel. met

„Matth. XXVIII: 19. *En ziet ik ben met ulieden alle de dagen tot de voleinding der wereld.*
Zin-

Zinnebeeldig schoon en duidelijk is ook:

„Openb. XIV: 6. En ik zag eenen anderen Engel vliegende in het midden des Hemels, en hij had het EEUWIG Evangelium, om te verkondigen dengenen die op de aarde wonen, en allen natie, geslachte, tale en volke, zeggende met eene groote stem: vreest God, en geeft hem heerlijkheid!”

„Hand. XVII: 30. God dan de tijden der onwetendheid overzien hebbende, verkondigt nu allen menschen alomte dat zij zich bekeeren.”

Wij zwijgen nu van die duidelijke gelijkenissen, als van het mostaardzaad, en zullen ook niet breedvoerig spreken van de door de uitkomst zoo verduidelijkte en overheerlijke voorspellingen en beloften als gedaan, en van Godswege geschied, door ABRAHAM, MOZES, en zoo vele andere, door 's Heeren Geest, op eene bijzondere wijze verlichte mannen, en van die groote en betoverend schoone en rijke voorstellingen en beschrijvingen in de H. Schriften der Profeten, vooral van den nitstekenden man en Dichter JESAJA; omdat wij niet alles nu kunnen noch ook behoeven te zeggen.

Dat wij ons voor deze reis vergenoegen, met de volgende hoogst belangrijke plaatsen, als zoo vele afdoende bewijzen. Jes. XLV: 22. „Wendt u naar mij toe, enz. VII: 1. Hand. X: 34—43. En Petrus zeide: ik verneme in der waarheid, dat God geen aannemer des persoons is, maar in allen volken die Hem vreest en gerechtigheid werkt is Hem aangenaam: (Dit is) het woord dat hij gezonden heeft den kinderen Israels, verkondigende vrede door Jezus Christus, deze is een Heer van allen — dezen geven getuigenis alle de Profeten, dat een iegelijk die in Hem geloofst vergeving der zonde ontvangen zal door zijnen naam.”

JA.

JAKOBUS, volgens *Hand. XV: 15*. En hiermede stemmen over een de woorden der Profeten — op dat de menschen den Heere zoeken, en alle de Heidenen over welke mijn naam aangeroepen is, spreekt de Heere die dit alles doet. Gode zijn alle zijne werken van Eeuwigheid bekend.”

„PAULUS, *Rom. XVI: 25, 26*. Hem nu die magtig is u te bevestigen, naar mijn Evangelium en de prediking van Jezus Christus, naar de openbaring der verborgenheid die van de tijden der Eeuwen geheim was gehouden, maar nu geopenbaard is, en door (of volgens) de Profetische Schriften, naar het bevel des Eeuwigen Gods, tot gehoorzaamheid des geloofs, onder alle de Heidenen bekend is gemaakt, (en dus verder moet worden.)”

JOANNES I *Joan. II: 1*. „En Hij (Jezus de regtvaardige onze voorspraak bij den Vader,) is eene verzoening voor onze zonden, en niet alleen voor de onze, maar ook voor die van de geheele wereld.”

JEZUS zelf, volgens *Joan. VI: 45*. „Daar is geschreven en zij zullen allen van den Heere geleerd zijn.”

De uitbreiding van het Evangelie, de verspreiding van den Bijbel moet dus geschieden, dezelve is pligt en roeping, en ieder Christen gehouden, daartoe mede te werken. God vordert dit — het is de begeerte des Eeuwigen, en zoo moet het worden, ééne kudde onder éenen Herder. *Joan. X: 16*.

Het geluid van het woord Gods, moet over de geheele aarde uitgaan, volgens *Rom. X: 18*. en het Evangelie bekend gemaakt worden, tot aan de einden der wereld.”

De wettige gevolgtrekking hier uit af te leiden, kan dus al weder geen andere zijn, dan deze: wij moeten ijverig en dankbaar de Bijbel-

Ge-

Genootschappen bevorderen, om zoo te toonen dat wij gezind zijn, om den wil van God, tot zaligheid der menschen te bevorderen, en te kunnen blijven bidden: *Uwe wil geschiede, en Uw Koningrijk kome!*

III. Ik zou voorzeker geene geringe aanleiding tot beschuldiging tegen mijn werk geven, indien ik verzuimde, *ten laafsten* hier nog eene voorname drangreden bij te voegen, eene reden, welke voor den beschaafden man, voor elke edel denkende vrouw, voor elk met den heerlijken geest van het Christendom doortrokken en verlevendigd gemoed zeer veel afdoet, ja op zich zelve schier genoegzaam is, om te doen streven naar het groote doel van zoo vele edelen in- en buiten *Europa*. Ik bedoel, gij gist het reeds, verstandigen! die welke afgeleid moet worden uit en haren] grond heeft in de *liefde tot den naasten*.

Gij kent die allen uit het Evangelie, als de Koninklijke wet, en weet, dat de *liefde*, van alles het voornaamste, de vervulling der wet, de band der volmaaktheid is, en dat zij alléén blijft tot in eeuwigheid. — Zonder hare beoefening kan niemand een Christen zijn, en men is dit te meer en beter, naar mate men daar in overvloediger en volkomener is.

Bedenken wij nu:

1.) Dat alle menschen zonder onderscheid, niet alleen van sekse, jaren en rang, of staat, maar ook van afkomst, geboorte, volk en belijdenis, als onze naasten als onze natuurgenooten waarmede wij in betrekking staan, door ons moeten aangemerkt worden: zonder onderscheid of zij Mooren, Kaffers, Indianen, Chinezen, Turken, Nederlanders, of anderen genoemd worden.

2.)

2) Hoe vele millioenen menschen er nog op deze wereld gevonden worden, die in eenen treurigen nacht van onwetendheid verkeerden, om dat zij van de kennis van den dierbaren Bijbel, en dus van het geopenbaarde Goddelijke woord verstoken zijn. In het magtige *Chineesche Rijk*, — 't welk doot sommigen voorondersteld wordt, bijna een derde gedeelte van de geheele bevolking der aarde te bevatten — een verbazend aantal van zeer vele, volgens eenigen wel *driehonderd* millioenen Heidenen! (1) van welk, 't geen wij hierbij wel moeten opmerken, een zeer groot deel lezen kan, en die allen dezelfde taal verstaan. Wij zwijgen nu van zoo vele Amerikaansche Volkeren, en van de Binnenlanden van *Afrika*.

3.) Dat er nog helaas! onder de Christenen verschillende Sekten of Gezindten gevonden worden, welke eerst *dan* zich volkomen zullen kunnen vereenigen, wanneer allen alleen aan den Bijbel zich houden, en daar uit wijs willen worden, en dat het Eerwaardig Bijbel-Genootschap, (zonder onderscheid van bijzondere denkwijze en Godsdienstige begrippen,) alle vrienden der waarheid en des Bijbels vereenigt, om gezamenlijk werkzaam te zijn, tot de meerdere verspreiding en gemeenmaking van die Goddelijke, alleen en volkomene zuivere bron, zonder inmenging van bijzondere begrippen.

En

(1) Men kan vergelijken: DE GUIGNES reizen naar *Peking*, *Manila*, en *Ile de France*, in de jaren 1784—1801. in 't Fransch. E. A. W. VON ZIMMERMANS, *Taschenbuch der Reisen*, IXte Jahrgang Abth. I. WILLIAM MILNA, brief aan het Comité van het Genootschap ter verspreiding van Godsdienstige geschriften, geteekend *Canton*, 7 Febr. 1814, overgezet in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* voor 1815, N°. VII. *Mengelwerk*, bladz. 283. —

BOEKZ. JAN. 1817.

E

En 4.) dat men, door de verspreiding en *gemeenmaking des Bijbels*, aan menschen en volken den grootsten dienst bewijst, en hen met het woord des levens bekend doet worden; waar uit elk zich zelyen stichten kan, en troost erlangen in leven en in sterven.

Dat men daardoor den *Afgodendienst* en het bedrog, — de dwaasheid en duisternis, — het on- en bijgeloof, op de voordeeligste wijze tegenwerkt.

Dat Regenten en Ingezetenén, Vorsten en Onderdanen, daarbij even zeer belang hebben; en dat de voordeelen daar van waarlijk onberekenbaar groot en heerlijk moeten genaamd worden.

Bedenken wij dit een en andere naar vereisch, dan kan het immers niemand onzer meer twijfelachtig voorkomen; of wij zijn allen als Christenen, welke ook anders onze bijzondere denkwijze zijn moge, uit *liefde des naasten* verplicht, tot bevordering van het heerlijk oogmerk der Bijbel-Genootschappen mede te werken.

Geene tegenwerpingen baten hier, om iemand van zijne verplichting te ontslaan.

Wilde men zeggen: *alles is in dezen niet even zuiver, aller bedoelingen zijn niet volmaakt*. Wie weet dan niet, dat dit te veel gevergd zoude zijn. — Dat ieder maar voor zich zelven toezie, en het zijne doe! Hier geldt het ook, *die niet medewerkt, werkt tegen*. — En hoe zou iemand, die nog eenigzins wel denkt, dit denkbeeld kunnen verdragen!

Wilde men redeneren uit *den tegenstand van sommigen*, als van *verscheidene Roomschegezinden*; men bedenke dan, dat elke goede en heilige zaak hare tegenstanders vond — dat men in den strijd tusschen het rijk des lichts en der duisternis, vooral het licht moet voorstaan, en dat ook op ver-

verre na niet alle Roomschen de vooroordeelen tegen het algemeen gebruik van de H. Schriften vasthouden en verdedigen; ja dat velen reeds in onderscheiden Landen zich ijverige bevorderaars betoonen (1).

Zou men aanmerken: *Ja wie weet, of de Bijbel-Genootschappen wel immer dat nut zullen stichten, dat groote oogmerk bereiken, 't welk zoo velen er thans zich van voorstellen*; men merke dan toch op, dat het den redelijken mensch waarlijk tot groote oneere verstrekt, wanneer hij, uit hoofde van zulk een ongeloovig mischien, zich laat terughouden, om mede te werken tot het groote en goede, en met welke vrijmoedigheid men tot God om zegen zal kunnen bidden, op de uitbreiding van het Christendom, in dien men zich onttrekt. — Men geeft dan ook verder eene onverschoonelijke onkunde te kennen, aan 't vele, groote en goede, dat waarlijk door 's Heeren zegen reeds gesticht is, siints en door de oprigting der Bijbel-Genootschappen. — Men maakt zich eindelijk alzoo ook schuldig, aan wantrouwen en ongeloof. —

Andere bedenkingen, als: wordt de Bijbel wel altoos goed gebruikt, door hen welke denzelven lezen kunnen? Kan men zijn geld niet nuttiger besteden? en soortgelijke gaan wij liefst thans met stilzwijgen voorbij, daar de eerste tot schande verstrekt van allen die ze bezigen, de andere al ligt de gierigheid ten wortel heeft, en soortgelijke ten bewijze dienen, dat men weinig wederlegging waardig is.

Dat ieder onzer dan zijne dure verplichting erkenne, om de Bijbel-Genootschappen hartelijk te bevorderen, en de redenen late gelden, wel-

(1) Men leze de openlijke berigten, onder andere ook de *Annivers. of the British and Foreign Bible Society.*

welke ons deze verplichting zoo duidelijk doet kennen.

Dat nimmer eenige drogrede in staat zij, om ons in dezen aan het wankelen te brengen.

Elk onzer drage het zijne gaarne en dankbaar bij, ter meerdere en betere bereiking van het groote voorgestelde doel, en zoeken wij ook anderen daar toe over te halen.

Dat wij, met onze bijdragen en medewerking, vooral ook niet vergeten het ernstig *gebed* tot God, en het dankbaar *gebruik van den Bijbel* zelve te vereenigen.

Zoo zullen wij, indedaad, het groote oogmerk mede bevorderen — aan onze bevoorregting beantwoorden, — onzen plicht volbrengen — onze medemenschen den wezenlijksten dienst bewijzen. — Het koninkrijk van CHRISTUS uitbreiden, ons aangenaam bij God en den Heere JESUS maken, en ons eigen geluk wezenlijk bevorderen, Ja ons zelve de grootste zegeningen verzekeren.

Dan zal die groote dag der dagen, ons gewis niet ledig vinden, en wij ook ons eenmaal moge bevinden onder, en vereenigen met die duizendmaal duizenden in de zalige gewesten der onsterfelijkheid, tot eere van God die ons zoo uitnemend lief heeft, onder het genot van de heerlijkste voorregten die nooit eindigen zullen.

Rom. XVI: 25–27. Hem nu die magtig is u te bevestigen, naar mijn Evangelium, en de prediking van JESUS CHRISTUS, naar de openbaringe der verborgenheid, die [van] de tijden der eeuwen verzwegen is geweest: maar nu geopenbaard is, en door de Prophetische Schriften, naar het bevel des eeuwigen Gods, tot gehoorzaamheid des geloofs, onder alle de Heidenen bekend is gemaakt:

(en

IN HET BIJBEL-GENOOTSCHAP, TE ZAANDAM. 69
den [*selven*] alleen wijzen God [*zij*] door Jezus
Christus de heerlijkheid in der eeuwigheid. Amen.

Gezang CLV: 4—4.

Ziet! Hij komt, om alle volken
Mild te zegnen, als hun God;
Met hem dalen uit de wolken
Stroomen neêr van heilgenot:
Zelfs in 't land van slavernij
Maakt de Zoon in waarheid vrij.

Zoo, zoo zien wij 't Godsrijk komen,
't Koom steeds meerder elken dag!
Amen, zeggen alle vromen,
Kom, ja kom, o blijde dag!
Dat al 't menschelijk geslacht
Aan den Heer word' toegebracht!

BESCHOUWING VAN EEN VOORNAAM REIZI-
GER, VAN CALAIS TE DOUVRES AAN-
GEKOMEN (1).

De vreemdeling te *Douvres* komende, staat geheel verwonderd. Alle voorwerpen welke zich aan zijn gezigt vertoonen, het land, de huizen, de menschen, alles verschilt, en niets doet hem de plaatsen herinneren, welke hij verlaten heeft; in plaats van die platte kusten, welke in de omstreken van *Calais*, naauwelijks boven de oppervlakte van het water uitsteken, zijn hier verschrikkelijke rotzen, waar tegen de zee aanspoelt en

(1) Getrokken uit het werk van den Hertog de LEVIS, getiteld: *de l'Angleterre au Commencement du 18 Siècle*. gezonden door P. H. K. van U.

en welke naauwelijks eene plaats voor een straat bij de haven overlaten; hare zuivere witheid maakt een contrast met de zwarte rook, welke uit de huizen opstijgt. Aan de regterzijde vertoont het Kasteel op eenen berg, zich als eene verzameling van oude fortificatiën; de groote nieuwe werken, welke men er bij gebouwd heeft, en een goede Citadel uitmaken, zijn aan deze zijde niet zichtbaar. Eenige batterijen beschermen den ingang van de haven. De lage en kleine huizen zijn door hunne buitengewone netheid merkenwaardig, en de schuiframen, de deuren met luifels, en de gedaante der daken, trekken de aandacht des vreemdelings naar zich. Doch schijnen hem deze onbezielde voorwerpen zoo verschillend voor te komen, de inwoners verwekken zijne verwondering niet minder, en om slechts van derzelver uitwendigheid te spreken, zoo is hunne gang van die ligtheid beroofd, en heeft die militaire trotschheid, onder alle classen in *Frankrijk* zoo algemeen, niet; doch dezelve is vast, moedig, en toont werkzaamheid en het streven naar een bepaald doel aan. Zij schijnen meer bezig dan denkende, meer ernstig dan droevig: melancholieke uitzigten zijn zelfs zeer zeldzaam onder hen, hoewel men er droeviger gevolgen van ziet dan elders. Maar die luidruchtige vrolijkheid van het zuidelijk gedeelte van Europa, ziet men hier ook nooit, en het zingen op de straat, zoude voor eene uitzinnigheid gehouden worden. Hunne kleeding is insgelijks zeldzaam. De naauwe, karige en vreemde bonte kleederen, welke men op het vaste land aantreft, worden in *Engeland* niet gevonden, nog minder die oude en vuile kleederen, welke de sporen van eene buitensporige luxe, en de gesteldheid van de genen, die dezelve dragen, aantoonen, en hen aan de ellenden schijnen over-

te-

te leveren. In regendeel schijnen hier alle lakens, bij het eerste gezigt, uit een en dezelfde fabriek te komen, men zoude zeggen dat dezelfde kleedermaker alle de kleederen gemaakt had, en men zoude kunnen vragen, of de Engelschen van hunne oude kleederen een voorwerp van uitvoer maakten; doch zij dragen de kleederen zoo lang als wij, de oorzaak is dat zij dezelve beter bewaren: endit wordt veroorzaakt door de zorg en den algemeenen smaak voor netheid en zindelijkheid, welke zelfs de oude lompen van de bedelaars doet verbannen. Eene natie dusdanig gekleed, schijnt eene welgesteldheid te genieten; eene volkomene gezondheid en frischheid van kleur zijn in Engeland dus ook minder zeldzaam, dan in *Frankrijk*. De kleeding der vrouwen is gelijk die der mannen, altijd gelijkvormig, hoewel de mode in Groot-Brittagne veranderlijker is dan in eenig ander land.

De katoene stoffen, waar van het weeffel, de fijnheid en de fraaiheid van kleuren, andere overtreffen, is de gewone dragt. Deze voordeelige gewoonte bij een handeldrijvend volk, 't welk rijke Coloniën bezit, verschaft eene menigte van Manufacturen, waar van het aangenaam en vast vertier in geheel *Europa* nagevolgd wordt.

Groote mantels van scharlaken met kappen, en zwarte taffé hoeden, welke de blankheid behoeden, onderscheiden de Buiten-vrouwen welke op de markt komen. Als zulk eene klasse van menschen zoo wel gekleed is, kan men aan den voorspoed en rijkdom van de natie, waartoe zij behooren, niet meer twiïfelen.

De Engelsche Vrouwen, zijn grooter dan de Fransche, hare gestalte, zeldzaam mismakt, is niet fraaij, vermits zij te hooge schouders hebben, het geen mischien van de slechte gewoonten en van de sijve en slecht vervaardigde

corfetten ontstaat; hare wezens zouden volmaakt geregeld zijn, zoo de afstand van den neus tot den mond minder groot was, een algemeen gebrek onder de Celtische Natiën. Zij zijn bijna alle blond, en haar vel bezit zoo veel helderheid als frischheid; haar gang en handelwijze is deftig en welvoegelijk; hare phijfionomie heeft gebrek aan uitdrukking, en men ziet dat vuur, het welk de levendige driften en begeerlijke menschen uitdrukken, niet uit hare oogen stralen; haar zedelijk uitzigt schijnt natuurlijk te zijn.

De kinderen zijn in het algemeen schoon, en hunne levendige kleuren toonen eene volmaakte gezondheid, met een zacht en teeder gevoel aan, zij genieten eene groote vrijheid, en schijnen er minder misbruik van te maken, dan elders.

OVER DE WAHABITEN,

uit JOHN MALCOLMS *Gefchiedenis van Perziën*.

De Secte der Wahabi's werd voor omtrend honderd jaren gesticht, door eenen Arabier SHAIKH MAHOMED, den Zoon van ABDUL WAHAB, van wien zij hunnen naam afleiden. SHAIKH MAHOMED verbond zich met den Beheerscher van *Derech*, de hoofdstad van de Provintie Neijeddee, genaamd *Ebn-Saoud*, om eene hervorming in den Mahomedaanfchen Godsdienst te bewerken. Door de vereeniging van de Geestelijke met de Wereldlijke Oppermagt, in den Persoon van EBN-SAOUD en van zijnen Zoon en opvolger ABDUL AZEES, breidde zich de nieuw gestichte secte met zulk eene verbazende snelheid uit, dat thans de Godsdienst der Wahabieten op het geheele schier Eiland van *Arabien* de heerschende is.

De

De grondstellingen dezer secte hebben iets eigendommelijks en merkwaardigs. Hare aanhangers gelooven zoowel als de Turken, dat er maar een God en dat MAHOMED zijn Profeet is; maar daar nu het hoogste wezen geen deelhebber van zijne magt heeft of hebben kan, zoo is het eene Godslastering, den Profeet MAHOMED of zijne heiligen, of de Indans eenige magt over de menschelijke aangelegenheden toeteschrijven, of voor de toekomstige wereld eenige hulp van hen te verwachten. Zij houden zich in hunne geloofsbelijdenis en in de opvolging van de voorschriften des Korans, alleen aan den duidelijken woordelijken inhoud van denzelven, en verklaren alle Mahomedanen die daarvan afwijken, voor ongeloovigen, en achten het als eenen onvermijdelijken pligt van elken Wahabi, zulke ongeloovigen met de wapenen in de hand te bestrijden. Zij beschouwen het verder als een wezenlijken geloofsregel, dat alle Eere-Titels en eerbewijzen, die men zijnen medemensch geeft, Gode een gruwel zijn, en dat Hij alleen dit waardig is. Een waar Mahomedaan moet, volgens hun denkbeeld, overeenkomstig de voorschriften van den Koran, tegen alle ongeloovigen zoo lang strijden, tot zij bekeerd zijnde, zich aan de, in dat heilig boek, allen ongeloovigen opgelegde schatting, en aan de verplichting onderwerpen, om slechts kleederen van grove stoffen te dragen, geen paard te beklimmen, nog ook fraaije huizen te bewonen. Zij houden verder staande: — dat geene andere openbare belastingen wettig zijn, dan die, welke MAHOMED heste; dat de Eed bij MAHOMED d' Ali strafbaar is, dewijl de zwerende hem daardoor als getuige van zijne geheimste gedachten aanroept, die niemand kent als God. Zij houden de oprigting van prachtige grafteekenen voor een soort van Afgoderij; iedere vereering van heilige over-

blijffelen voor den hoogsten trap van deze zonde, en gelooven dus, dat het eene Gode behagelijke daad zij, de grafteekenen van Mahomedaanfche Heiligen te verwoesten. — Een en overledenen te beweenen, houden zij voor zondig, want was hij een goed Muselman, zoo is zijne ziel in het Paradijs, en zijne Vrienden moeten over zijn geluk juichen, was hij het niet, dan verdient hij geen enkelen traan. De Wahabieten verworpen, alle van de Turken in den Koran opgenomen en van hen als een deel van den Koran beschouwde overleveringen, en bepalen hun geloof alleen tot den oorspronkelijken inhoud van den Koran, dien MAHOMED, een voortreffelijk van God bemind man, onmiddellijk van den hemel ontvangen heeft.

De hoofd plegtigheid van den Turkschen Godsdienst, de befnijdenis namelijk, behouden zij ook wel, doch slechts als eene loffelijke voorouderlijke gewoonte en niet als eenen volstrekten Godsdienst-pligt.

Het onderscheidenste kenmerk der Wahabi's is, het vermeende regt, om alle diegenen, welke in geloofszaken van hen verschillen, te vernietigen en te berooven, en de Mahomedanen, die hun geloof niet aannemen, houden zij der genade veel onwaardiger, dan de Christenen of Joden. Deze secte nam voor elf jaren zoo verbazend toe, dat de Turksche Regering daardoor ten hoogsten verontrust wierd. De *Wahabi's* plunderden verscheidene Mahomedaanfche heilige plaatzen, namen de steden *Meeca* en *Medina* in, beroofden de rijke Graven van ALI, en zijnen Zoon te *Nujuf* en *Kerbelah*, en maakten zich meester van verscheidene aanzienlijke havens aan de kusten der Roode Zee.

Hunne aanvallen waren daarom zoo vreeselijk en vruchtbaar voor de uitbreiding hunner secte, dewijl

wijl zij niemand spaarden, die niet van hun geloof was, of zich terstond voor hunnen aanhanger verklaarde.

Lang streefde de Turksche Regering om hen te vernietigen, maar na iedere nederlaag herrezen zij met vernieuwde kracht, tot het eindelijk, in 't midden van 't jaar 1815, den Onderkoning van *Egipten*, MAHOMED ALI, die in Persoon tegen hen te veld trok, gelukte, niet slechts de heilige steden *Mecca* en *Medina*, en de van hen bezette Havens aan de Roode Zee te veroveren, maar ook van de Hoofdstad der Wahabiten, *Tarabe*, in welker verdediging zij groot belang stelden, in bezit te nemen. Zij leden eene volkomene nederlaag en werden vervolgd, tot aan de uiterste einden van het uitgetrekte, door hen bewoonde land.

EEN TOONEEL UIT HET LEVEN VAN BIANCE
CAPELLO.

(*Uit de Italiaansche Miscellen.*)

De bekende Groot-Hertogin van *Toscanen*, BIANCE CAPELLO, die in de Geschiedenis op verre na dat beminnelijke karakter niet bezit, 't welk haar het vleijende penfeel van MEISSNER geleend heeft, was daar en tegen met eene buitengewone mate van schrandereheid bedeed. Zij verstond meesterlijk de kunst, om den zwakken Groot-Hertog FRANS, eerst haren minnaar, daarop haren Echgenoot, in eenen gedurigen kring van vermaken rond te leiden, waarvan zij de ziel uitmaakte. Het geloof aan tooverkunsten kwam haar daar bij voortreffelijk te stade, om de genoegens, door het contrast van het huiveringwekkende, te verhoogen. Wij deelen de be-

schrij-

schrijving van een dier zonderlinge feesten hier mede, eensdeels ter kenschetsing van de zoo wel beschaafde en kunstrijke, als dweepende en bijgeloovige zestiende Eeuw, en ten anderen als eene bijdrage tot het karakter eener Vrouw, die ook onder ons, ten minste bij naam, zeer bekend is. —

Het tooneel van dit feest was te *Florence*, in de tuinen van RUCELLAI, die zoo lang het verblijf der *Platonische* Wijsgeeren geweest waren, onder de bescherming van den edelen en letterlievenden LAURENS DE MEDICIS. Door de zamenzwering van JACOB DA DIACETE, (in 1521) had dit aangenaam verblijf, zijne schoone bestemming als zetel der *Musen*, verloren. Van toen af, waren de tuinen het eigendom der Vorsten, van het Huis van MEDICIS, en dus in bezit van BIANCHE gekomen. —

Een beruchte zwarte kunstenaar (NEGROMANT) was bestemd, om het denkbeeld der schoone Vrouw uittevoeren. Tegen den avond, verscheen de Groot-Hertog met zijn gezelschap.

Diepe inzigten in de wereld der geesten waren hem beloofd, en met gespannene verwachting ging hij in den tuin wandelen, tot de gunsteling der hel zijne toebereidselen klaar had. Eindelijk verscheen deze in een zonderling gewaad; hij wenkte de vergaderde menigte, om hem te volgen, en geleidde hem met een' langzamen statigen tred, naar de plaats der bezwering. Met een mes trok hij een' kring op den grond. In de rondte maakte hij geheime teekenen, en perkte den kring af met een touw, zoo dat er slechts een smalle ingang overbleef, waarin een metalen klokje van middelmatige grootte stond. Op de andere zijde, waren twee groote vuurpotten met brandende kolen, eene wigchelroede, en een reukvar. Thans deed hij zwijsend den

den Groot-Hertog, en zijn gevolg, binnen den geheimezinnigen kring treden, en verzocht een van 's Vorsten dienaren tot helper, tevens verzekerende, dat er niet het minste gevaar was. SANSONETTO VAN AVESNIA, bood zich aan; hij moest de schoenen nittrekken, zich tusfchen de vuurpotten plaatsen, gaf hem het mes in de hand, waarmede hij te voren den kring getrokken had, en gelaste hem, hetzelfde dreigend om hoog te houden. Hij nam het touw in de hand, beval de menigte zich neder te zetten, gebod stilte, wendde zich eerst oostwaarts, daarop ook naar de overige hemelftreken, en floot uit al zijn vermogen. Het was reeds nacht, en geen licht in 't vertrek, dan eenig fchijnsel van de kolen. Thans luidde het klokje, en riep met luider ftemme, komt herwaarts, komt herwaarts, o geesten, die onder mijne gehoorzaamheid staat! Daarop fprak hij, naar het Noorden gewend, verfcheidene zonderlinge namen uit.

Nu moest SANSONETTO, van het helſche reukwerk op de kolen werpen, uit pek, zwavel, duivelsdrek en andere ſtoffen van dergelijke aangename geur beſtaande. De reuk, daardoor in 't vertrek verſpreid, was ondragelijk, en de Groot-Hertog ſmeekte den duivelkunſenaar, het werk te bekorten. Deze klapte daarop drie maal in de handen, en thans hieven de duivelen onder zulk een verſchrikkelijk geraas aan, als wilden zij de wereld verbrijſelen. Men hoorde gehuil, gekletter, het gerammel van ketenen, en fnikken en zuchten, en zag nu ook van alle kanten vlammen om hoog rijzen. De algemeene ſchrik deed den ſtank der kolen vergeten.

Zoo ſtonden de ongewijde in de geheimen van LUCIFER daar, en zagen met angſtige verwachting den uitſlag te gemoet, toen de toovenaar op den grond ſtampte, en de geheele
om

omtrek waarin zij stonden, met hen in de diepte neêrstormte.

Thans verbeeldten zich de gemoederen, van jongs af bekneld door bijgeloof en vrees voor den Vorst der duisternis, dat zij voor eeuwig in den afgrond nederzonken. Tot overmaat van ontzetting, naderden de gevallen geesten, in al den tooi, hun door de verbeelding der middel-eeuwen geleend, met staart en hoornen en bokspooten, en grinsden hen aan met de tanden, en staken de tong tegen hen uit. De monsters werden nog vreeselijker, daar zij, in de duisternis half verscholen, slechts nu en dan, door het akelig schijnsel der vlammen, die van tijd tot tijd oprezen, in bovenmenschelijke grootte en gedaante verschenen.

Nu was de ijzing ten top. Dezelve had ligtelijk gevaarlijke gevolgen kunnen hebben, doch de doorslepen bedrieger, (want dat het een bedrieger was, behoeven wij immers *onze* Lezers niet te herinneren) deed eensklaps de duivels verstommen. In plaats van het wilde gehuil, verheft zich allengskens een zacht en liefelijk maatgeluld; zoete geuren vervangen de walgelijke dampen — een heldere glans verlicht bij trappen niet, dan aangename voorwerpen. Bevallige meisjes naderen onder zang en dans, nemen den Hertog en de zijnen bij de hand, en brengen hem, eenen schoonen trap op naar eene prachtige zaal, door één groote gouden lamp bestraald. —

Hier toefden hen andere schoone, en half-naakte meisjes, die in wellustige dansen de bekoorlijkste bewegingen en gedaanten ontwikkelden. Onzichtbare zangers paarden zich hier weder met verborgene speeltuigen; al wat de zinnen kan streelen, was hier bijeen, en men kan op de uitnoodiging der vriendelijke gast juffers niet
wei.

weigeren, zich hier neder te zetten, en eenige ververschingen te gebruiken. Verrast, verrukt, riep de Hertog uit, hier is het goed, te vertoeven. Naauwelijks had hij die woorden gesproken, of het zangkoor hief eene navolging aan, van het *quem virum aut heroa lyra* (1), van HORATIUS. Het schoone oord, het liefelijke gezelschap, de keurige spijsen, vooral de overgang van geweldigen schrik tot gerust en uitgelaten vermaak, alles moest de zinnelijkheid op het hoogst spannen; en toen zij nu, vooral de Groothertog, op het punt stonden, daar door weggesleept te worden, toen weërgalmden het uit den mond der meisjes zelve: „Verwijder u van hier, het noodlot weigert ons u langer in ons midden te houden! Ga derwaarts gelukkige, waar u de zoetste vreugd in schoonere armen verwacht.”

En onder dezen zang namen zij den Vorst bij de hand, en bragten hem terug in het paleis bij den hof, waar BIANCE, met alle beooveringen van natuur en kunst versierd, hare prooi uit de armen der verleidsters terug ontving.

Bij alle zedeloosheid en onbeschaamheid van dergelijke middelen, om den Groothertog te kluisteren, kan men toch niet voorbij, het vernuft en de menschenkennis te bewonderen, eener vrouw, die zoo wel verstond, om den ras afgeloopen kring van eentoonige vermaken, door ijzing en schrik afte wisselen, en als 't ware te kruisden.

EEN SCHIJNDOODE, ZEVEN DAGEN LANG.

Dikwijls zijn menschen begraven, hoewel zij niet wezenlijk gestorven waren, maar slechts in eene flaauwte lagen, die vele dagen duurde. De vrouw van den Oversten GODFREIJ, die lang ziekelijk geweest was, meende eens op eenen Zondag, dat zij beter en in staat was om naar de kerk

(1) Ad Augustum, Carm. L. I. 12.

80 EEN SCHIJNDODE, ZEVEN DAGEN LANG.

kerk te gaan. Toen zij zich tot dat einde kleedde, viel zij eensklaps, zoo het scheen, dood ter aarde. Op het geschreeuw van hare dienstboden, kwam haar man, de Overste GODFREIJ, in de kamer. Deze had vermoedelijk voorbeelden van personen gezien of gehoord, die langen tijd in eenen toestand, als of zij dood waren, gelegen hadden, en echter naderhand weder bijgekomen waren. Hij gaf dus bevel zijne Gemalin terstond te bed te leggen, en dat twee personen dag en nacht bij haar waken zouden, tot men zekere teekenen van haren dood bespeurde, en het eenige zekere teeken is, de beginselen van verrotting. Het gevolg bewees, hoe wel de Overste hier aan gedaan had. Niettegenstaande de meening der Geneesheeren, die eenstemmig verklaarden, dat zij volkomen dood was, en de beden zijner Vrienden, dat hij het lijk mogt laten begraven, bleef hij vast bij zijn besluit, tot eindelijk op den volgenden Zondag, juist op dat uur, toen dit voorval gebeurd was, zich teekenen van het wederkeerende leven vertoonden.

De natuur was zoo punctueel in hare werking, bij deze zonderlinge gelegenheid, dat Mis GODFREIJ, juist ter zelve tijd uit hare slaauwte bijkwam, toen de Kerkklok luidde; waar door ieder spoor van hare gevoelloosheid zoo geheel uit haar geheugen gewist was, dat zij hare kamrier berispte, om dat zij niet ter regter tijd, om naar de kerk te kunnen gaan, geroepen was. De Overste GODFREIJ, wiens liefde tot zijne vrouw door den tijd niet verzwakt was, maakte zich deze omstandigheid ten nutte, en gaf het verstandig bevel, dat men van al dat geen, 't welk met haar gebeurd was, aan haar niets zeggen zoude, en het is haar ook tot haren dood toe, onbekend gebleven.

PRO-

P R O G R A M M A.

Op de herhaalde uitnoodiging ter vervaardiging van een *Betoog van het Goddelijk Gezag, van den Brief van Jacobus, waarbij ook de nieuwste, zoo Binnen- als Buitenlands, ingebragte tegenbedenkingen in overweging genomen worden*, zijn twee Verhandelingen ingekomen:

1. Eene Nederduitsche, met de Spreuk, *No-bis judicare nihil aliud est, quam discernere verum a falso, humanum a divino.*

2. Eene Latijnsche, met de spreuk, *Ἑγγίασθε τῷ Θεῷ, καὶ ἑγγίητε ὑμῖν.*

In de eerstgenoemde heeft de Schrijver, zijne voorgaande over hetzelfde onderwerp ingezondene Verhandeling, in vele opzichten verbeterd, en naar het opengelegde doel der Uitschrijvers meer ingerigt, wel verre echter van een afdoend betoog en eene bepaalde beantwoording der bekende bedenkingen te bevatten. Veel meer doordacht en vollediger is de tweede, waarin uit de beste Schrijvers over dezen Brief zeer veel is bijgedragen, en ook wel deze en geene bedenking tegen de echtheid en Goddelijkheid van dit Geschrift, uit den weg geruimd. Er is echter in dezelve te verre uitgewijd, over 't gene dat minder ter zake dient, en door andere geleerde mannen reeds uitvoerig is behandeld; daarentegen ontbreekt geheel en al de verlangde wederlegging der voornaamste tegenbedenkingen, zoo door LUTHER, CLERICUS, HERDER en anderen, als inzonderheid door EDW. EVANSON, en den Hoogleeraar E. J. GREVE, in 't midden gebragt. De uitvoerige opgave van den inhoud en Zusammenhang des Briefs,

BOEKZ. JAN. 1817.

F

bladz.

bladz. 52—91, bevat alleen het overbekende, en doet niets af tot de vereischte handhaving van deszelfs Goddelijk Gezag.

Waarom geene van beide, even weinig als eene andere te voren reeds ontvangene Latijnsche Verhandeling, met het Sijmb. *Ὁὐω λαλειῖς* etc. volgens het oordeel dier geleerde Mannen, aan wier uitspraak men deze zaak heeft toevertrouwd, den prijs kan wegdragen.

Nogmaals wordt het gedane Voorstel, met verhooging van den uitgeloofden Eereprijs, tot *driehonderd vijftig Guldens* herhaald.

De Schrijvers, die naar den Prijs zullen dingen, worden verzocht de Verhandelingen, of in de Latijnsche, of Fransche, of Nederduitsche, of ook wel Hoogduitsche taal, mits de laatstgenoemde met Romeinsche Letters, niet met hunne eigen hand geschreven, *vrachtvrij* te zenden aan T. N. S. onder adres van de Boekverkoopers HAAK en COMP. te Leijden, voor den *eersten April* 1818.

De namen en woonplaatsen der Schrijvers, moeten gemeld worden in een bijgevoegd verzegeld Briefje, met dezelfde spreuk tot opschrift, waarmede de Verhandelingen onderschreven zijn.

De ingezondene Stukken worden, door de overgave, gerekend geheel en al aan den genen, die den Prijs uitlooft, als wettig eigendom ter gemeenmaking overgegaan te zijn, terwijl men besloten heeft, ook zulke verdienstelijke Verhandelingen, die met den Eereprijs niet zouden kunnen bekroond worden, of geheel of ten deele, en wel met vermelding van de namen der Schrijvers, wanneer daartoe vrijheid zal bekomen zijn, in 't licht te geven.

SCHOOL.

SCHOOL-NIEUWS.

E L B U R G.

Den 28sten December 1816. Het halfjaars examen der Kweekelingen, aan 't Instituut alhier, gehouden den 23sten en 24sten dezer, heeft door menigvuldige vorderingen, aanleiding kunnen geven, tot meerdere promotien, naar hoogere Classen en Scholen. Zoo 't verslag van dit alles over zoo veel onderwezen wordende vakken, en een zoo sterk bezogt Instituut, in zijnen geheelen omvang gegeven en de verdiensten van elk Kweekeling in ieder vak en Classe zouden aangeduid worden, was hetzelfde mischien te uitgebreid. Het zij dan genoeg, melding te maken van dien Jongeling in ieder vak, die in 't laatst verlopen half jaar, de meeste vorderingen gemaakt heeft: welke eer voor de Grieksche taal toekomt aan J. A. G. VOS VAN STEENWIJK, — in de Latijnsche taal, Rectors School, aan E. VAN RERDE, tweede School aan H. VOS, — in de Fransche taal aan J. WEIJMAR en W. POST, — in de Engelsche taal aan P. VAN LOON, — in de Hoogduitsche taal aan J. WIJNVELDT, — in de Hollandsche taal aan J. P. CENTEN, — in de Aardrijkskunde aan M. C. BROERS, — in de Algemeene Geschiedenis aan J. A. WALRAVEN ENGELÉN, — in de Rekenkunde aan P. FIENS SMEDING, — in de Stelkunde aan J. M. STOOP, — in de Meetkunde aan P. VAN LOON, — in de Natuurlijke Geschiedenis aan E. BAAK, — in de Natuurkunde aan C. L. DORPER, — in de Godsdienst en Zedekunde aan W. GIJZELMAN, — in de Teekenkunde aan C. L. DORPER, — in de Muzyk aan J. L. C. VAN ESSEN.

Het zal aangenaam zijn, bij 't volgende Zomer examen, melding te kunnen maken, van veel Kweekelingen, behalven de genoemden, die door goeden aanleg, en zoo voortgaande door bijzondere vlijt en uitmuntende vorderingen onderscheiding verdienen, en die mede zoo wel tot genoegen en eer der verdienstelijke Heeren Onderwijzers, als tot bewijzen van 't aanzienlijk nut, dat deze stichting van onderwijs geeft, strekken.

G O U D A .

Den 1sten Januarij 1817. Wij zagen hier reeds zes achtereenvolgende jaren het goed gevolg van het onderwijs, in verscheidene Wetenschappen, hetwelk de kundige Rector onzer Latijnsche Scholen, C. SCHOLL VAN EGMOND, op zijn Instituut, met het onderwijs in de oude talen reeds toen vereenigd had, gelijk het ook nu, volgens Koninklijk besluit, onmiddellijk aan de Latijnsche Scholen verbonden is, en bij het halfjarig examen, den 14den December l. l., gaven alle de Leerlingen de meestvoldoende bewijzen van uitnemende vorderingen. Onder de Leerlingen, wier aanleg voor de Mathesis zeer bijzonder bleek, is vooral J. J. BURGERHOUDT, uit *Schiedam*. Heeren Curatoren begiftigden dan ook met, blijkens de lijst der aantekeningen, en bewijfs der gemaakte vorderingen, welverdiende prijzen van naarstigheid, de Leerlingen van de hoogste klasse: F. L. BERG, uit *Amsterdam*. J. J. BURGERHOUDT, uit *Schiedam*. J. ASMA, uit *Alkmaar*. en J. M. VAN DEN KERKHOVEN VAN GROENENDIJK, uit *Gouda*. en van de 2de klasse: G. T. KNACKWOERST, uit *Gouda*. van de 3de N. DE KONING STERK, uit *Moordrecht*. van de 4de A. J. HEEREMAN, uit *Schiedam*. en C. D. VAN MEERTEN, uit *Gouda*. van de 5de ANT. KLINKENBERG, uit *Sluipwijk*,
en

en van de lagere orde van diezelfde klasfe: P. DE JAGER, van *Rheeuwijk*, G. PH. BUCHNER en G. VAN DER GRIJP, uit *Gouda*, die alle hunne *gratiarum actiones*, met veel bevalligheid en gepaste vrijmoedigheid uitspraken, in het Kerkgebouw der Walfche Gemeente, voor een aanzienlijk gehoor, na dat gezegde Rector vooraf eene uitmuntende redevoering: *de socrate Magistro*, gehouden had. Met niet minder genoegen liep, in tegenwoordigheid van een aantal bevoegde beoodeelaars, door den Rector daartoe uitgenoodigd, het onderzoek, den 16den Dec. af, van die Leerlingen, welke ten zijnen huize inwonen, hoe wel zij geene discipelen der Latijnsche Scholen zijn. De toehoorders waren allen niet minder voldaan, over de uitnemende geschiktheid tot het onderwijs, van den kundigen en onvermoeiden Huisonderwijzer H. J. VAN 'T SANT, aan wien de Rector hun onderrigt, in de moderne talen, *Mathefis*, *Geographie*, enz. zoo gerust kan toevertrouwen, (terwijl deze bekwame man zich zelven des Rectors onderrigt in de oude talen, enz. vlijtig ten nutte maakt,) dan over de zeer uitstekende vorderingen der Kweekelingen, welke, in de 1ste klasfe: H. A. VAN DER SMISSEN, uit *Haarlem*, J. J. VAN HOEIJ, uit *Corinchem*. A. G. REIJNBENDE, uit *Schiedam*. in de 2de klasfe: A. W. VAN DEN BERG, uit *Bennebroek*. J. BORSTEEG, uit *Gouda*. en in de 3de klasfe, AB. SCHOLL VAN EGMOND, met volkomene goedkeuring van alle de aanwezenden, met een boekgeschenk door den Rector werden vereerd, en aangemoedigd.

De steller van dit berigt, bij gezegd onderzoek mede tegenwoordig, kan niet nalaten ook dit gedeelte van het Instituut van den Heer SCHOLL VAN EGMOND, wiens ruime woning mede uitlokt, aan de aandacht van zoodanige

ouders , die een regt goed en aangenaam onderrigt , voor hunne kinderen begeeren , te sterkste aan te bevelen.

H A A R L E M .

Den 11den November 1816. De zeer Geleerde Heer D. WILLEMIER , van hier tot Rector der Latijnsche Scholen te *Oldenzaal* beroepen zijnde en dat beroep hebbende aangenomen , is in deszelfs plaats tot eersten Conrector aangesteld , de zeer geleerde Heer J. VENHUIZEN PEERLKAMP , tweede Preceptor aan de Latijnsche Scholen te *Groningen* , van wiens uitstekende bekwaamheid in de oude talen en voortreffelijke manier van onderwijs , men de loffelijkste berigten had ontvangen. Deze keuze strekt zonder twijfel tot eer onzer Scholen , te meer , daar aangenomen den Heere PEERLKAMP , korten tijd na dat hij het beroep alhier had aangenomen , het Rectoraat van eene zeer aanzienlijke School elders is aangeboden , voor hetwelk hij het van zijnen pligt geoordeeld heeft te bedanken.

H A A R L E M .

Den 18den December 1816. Heden had alhier de Promotie der leerlingen van de Latijnsche Scholen , in het Institut van fraaije wetenschappen , met de gewone plegtigheid plaats. De Rector P. H. PEERLKAMP , opende dezelve met eene korte voorafpraak , waarop de verdienstelijke jongelingen H. BROOS en J. P. A. VAN WICKEVOORT CROMMELIN , de door hen zelven opgestelde redevoeringen hielden , de eerste de *Laurentio Costero* , de tweede de *M. Furio Camillo patriæ amantissimo* , waarop zij beiden met deftige boekgeschenken vereerd , en tot de Akademische lessen bevorderd werden. H. BROOS betuigde HH. Curatoren zijnen dank in Latijnsche dichtmaat , en gaf van die dankbetuiging lees door hem zelven op zijne eigene pers gedrukt exemplaar aan ieder

der dier Heeren ten geschenke. Achter die dankbetuiging las men het volgende Epigramma ter eere van Koster, wiens roem nu als op nieuw gevestigd is door de bekroonde prijsvraag, uitgeschreven door de Maatschappij der wetenschappen te *Haarlem*.

Quisquis ades , veniens peregrinis hospes ab oris ,
 Inventum charta litera pressa meum es.
 Si posset, domus ista etiam tibi diceret, in qua
 Me famulus turpi fraude fefellit herum.
 Sed bis consuluit nostro Harlemensis honori,
 Hoc, positum quondam, nunc stabilivit opus.

Vervolgens hadden deze bevorderingen en prijsuitdeelingen plaats: 1ste klasse: Van de 3de orde tot de 2de s. VAN WELDEREN RENGERS, met een prijs, P. TROMPERT, insgelijks met een prijs, en J. J. W. VAN STAVEREN, van de 4de tot de 3de: F. W. VAN STYRUM, H. G. STRENGERS met prijzen, L. W. BRUYNEN en P. H. BLOEMEN. 2de klasse: van de 1ste orde tot de 4de van de eerste klasse: A. G. ALEWYN met een prijs, en J. P. CROMMELIN. Van de 2de tot de 1ste J. D. PUYN, met een prijs, en V. VAN DER VLUGT. 3de klasse: Van de eerste orde tot de 2de van de tweede klasse P. N. ARNTZENIUS, met een prijs, en J. H. BORKENOGEN. Van de 2de tot de 1ste orde C. D. HUET, H. WEYERS. met prijzen, en P. IELTUS. Op dezelfde School ontving de Apothekers Leerling C. WARNING een prijs. 4de klasse. Van de 1ste orde tot de 2de, van de derde klasse C. A. VAN OORD, B. ARNTZENIUS met prijzen, W. VAN HOUTEN, A. VAN LANDSCHOT HUBRECHTS, W. J. VAN DER WISSEL en P. J. STRENGERS. Van de 2de tot de 1ste M. VAN ROSSUM met een prijs, en P. G. HUBRECHTS. Van de 3de tot de 2de J. ROOKMAKER, J. M. AERNOUT,

J. J. F. ALEWYN, met prijzen, F. J. BURMAN, H. W. WAARDENBURG, C. GERLINGS, B. VAN GEUNS en C. SMALBRAAK.

Op het Institut van fraaije wetenschappen. 1ste klasfe: P. N. ARNTZENIUS en B. A. NAUTA ontvingen den hoogften eereprijs. Van de 2de orde tot de 1ste: J. P. CROMMELIN, B. ARNTZENIUS, met prijzen, J. J. W. VAN STAVEREN. Van de 3de tot de 2de C. D. HUET, met een prijs, en J. G. BOEKENOGEN. Van de 4de tot de 3de: J. J. F. ALEWYN, V. VAN DER VLUGT, met prijzen, J. A. HUBRECHTS, C. VAN OORD, C. GERLINGS, W. J. VAN DER WISSEL en P. G. HUBRECHTS. 2de klasfe: Van de 1ste orde tot de 2de, van de eerfte klasfe J. D. PUIJN, en P. A. IELTES met prijzen. Van de 2de tot de 1ste: H. E. WEIJERS met een prijs, W. VAN HOUTEN, P. J. STRENGERS en J. H. AERNOUT.

H O O R N.

Den 24ften Dec. 1816. Na dat het op gister, ook in de nieuwe vakken van onderwijs, gehouden Examen tot genoeg van H. H. Curatoren afgelopen was, had op heden de promotie der Latijnsche Schooljengd plaats.

De Rector J. S. SWAAN, dezelve met eene vooraffpraak geopend hebbende, waar in hij het belangrijke van alle de vakken van het tegenwoordig onderwijs, ter vorming van nuttige burgers voor den Staat aantoonde, hieldt de Leerling der eerfte klasfe, J. H. GROOTHUIS, eene redevoering, *De Agesilaö*, en werd met zijnen welvolbragten arbeid, door den Rector geluk gewenscht. — W. NIJSSEN, J. VAN SLOT en W. A. DIBBITS, (van 's Gravenhage) werden van de vijfde naar de vierde; R. J. KONING, van de zesde naar de vijfde klasfe, en T. C. R. HUIJDECOOPER, uit den rang der Novitii, naar de zesde klasfe bevorderd.

Ver-

Vervolgens bedankten de verdienstelijke Jongelingen J. H. GROOTHUIS, D. MERENS, W. G. VAN SLOCHTEREN, S. H. SCHUTSTAL VAN WOUDEBERG, (van 's *Gravenhage*,) W. NIJSSEN, R. J. KONING en T. C. R. HUIJDECOPER, in dichtmaat voor de ontvangen aanzienlijke boekgeschenken; en eindelijk besloot de Rector deze plegtigheid met een Nederduitsch Dichtstuk, waar in hij gedacht aan C. BEST, (uit de *Schermer*,) die, nog in dit jaar de School verlaten hebbende, door eene zinkingziekte, voor weinige dagen, aan dit leven ontrukkt was.

Het Orgel-Muzijk, door den kundigen Organist J. W. ZWARTHOF uitgevoerd, veraangenaamde dit Feest, dat tot genoegen der aanzienlijke Toehoorders afliep.

D O K K U M.

De Latijnsche Scholen alhier vakant geworden zijnde, door het vertrek der Heeren P. H. PEERLKAMP en JAC. LUCHACH, beide naar *Haarlem*, de eerste als Rector, de tweede als Praeceptor, is door de Schoolarchen aan Z. Exc. den Commisfaris Generaal voor Kunsten en Wetenschappen, eene voordragt gedaan van een 3tal: K. STORT, Conrector te *Zwol*, BOONZAIJER VAN ISERE, Praeceptor te *Elburg*, en A. BUMA, Dr. in de letteren te *Leijden*, Z. Exc. heeft daar uit den eerstgemelden gekozen, om, onder den titel van Rector alleen, het onderwijs aan de Latijnsche Scholen waar te nemen.

De Heer K. STORT, heeft dit beroep volvaardig aangenomen, is reeds tot ons overgekomen, en heeft reeds in het begin van dit jaar, met zijn werk een begin gemaakt.

K A M P E N.

Den 24sten Dec. 1816. Na het gehouden winter-examen, waarin men reden had, om bijzonder voldaan te zijn, over de vorderingen der

Leerlingen, ook in alle de vakken van het nieuwe onderwijs, waartoe, behalven het bij het algemeen reglement gevorderde, ook de hollandsche taalkunde behoorde, had heden eene plegtige uitdeeling van prijzen plaats; terwijl verscheidene Jongelieden bij die gelegenheid bevorderd wierden, zoo als naar de Hooge School J. C. DE VRIES HOFMAN, naar de hoogste klasse van des Rectors School G. ZEGERS, naar de onderste klasse van deze zelfde School P. VAN DER UPWICH, naar de bovenste klasse van des Conrectors School C. F. C. BUCHNER, naar de onderste van deze School W. J. VAN HEERDEN. Op des Praeceptors School kwamen; op de eerste klasse J. B. LAURENTIUS en B. W. DE HAAN STUURMAN, op de eerste afdeeling van de tweede A. P. M. THEMMINK en H. J. VAN KEMPEN, deze allen kregen prijzen van promotie.

Bijzondere prijzen van naastigheid werden gegeven, aan J. C. DE VRIES HOFMAN, voor zijne vorderingen in het Grieksch, en aan J. H. CARPENTIER ALTING, die reeds in het vorig half jaar naar des Conrectors School bevorderd was, maar verzocht had nog een half jaar bij den Praeceptor te mogen blijven, voor zijn aanhoudend betoonde vlijt, op de Schrijfschool, en voor gemaakte vorderingen ontvingen al mede prijzen: J. H. CARPENTIER ALTING, A. P. M. THEMMINK en H. J. VAN KEMPEN.

De Rector opende deze plegtigheid, door op eene aandoenelijke wijze de nagedachtenis te zegelen, van den voor weinige weken overleden Conrector A. MOLKMAN, een man wegens zijne braafheid, kunde en vele beminnelijke hoedanigheden, bij ieder die hem kende, geacht, zoo vele jaren de Latijnsche School alhier tot eere sterkte, en wiens schielijken dood men onder ons nog lange betreuren zal,

Ter

Ter vervulling dezer openstaande plaats, heeft men reeds eenige schikkingen beginnen te maken.

G R O N I N G E N.

Den 19den Dec. 1816. Nadat op den 16den en 17den dezer, door Heeren Curatoren tot hun bijzonder genoeg onderzoek gedaan was, naar de vorderingen, welke de Leerlingen in verschillende klassen, in Grieksch en Latijn, zoo wel als andere wetenschappen gemaakt hadden; volgde op heden de plegtigheid der Promotie, welke thans voor het eerst met een keurig muzijk geopend werd. Hier op stond de Heer Mr. W. TERPSTRA, Rector onzer Scholen, welke onlangs van *Anhem* herwaarts beroepen was, op, om eene Inwijdings Redevoering te houden. *De optima cum Graecam tum Latinam linguam docendi ratione*, dat is: *Over de beste manier van onderwijs in de Grieksche en Latijnsche Talen*. Na afloop dezer Redevoering werd het oor der talrijke Toehoorders door strelend muzijk vermaakt; waarna de Rector overging tot het bevorderen der Leerlingen naar verschillende klassen. Alzoo werden van de zesde tot de vijfde klasse bevorderd: de verdienstelijke Jongelingen, B. DURLEU, A. H. NOORMAN, J. KEIZER, A. TONKENS, R. FEITH, L. A. OFFERHAUS, L. SCHIERBEEK, J. BOSMAN TRESLING, C. J. DURLEU.

Van de vijfde naar de vierde, H. A. VINKERS, D. DE VRIES REILINGH, M. A. HENDRIKZ., G. ACKER STRATINGH, J. BRAAK, G. A. BOSS.

Van de vierde naar de derde: B. TEN ERINK, J. L. SCHAAP, P. HOFSTEDE DE GROOT, ED. VAN SWINDEREN, L. EBBINGEN.

Van de derde naar de tweede: J. KIJMELL.

Van de tweede naar de eerste: W. W. W. WENS.

Met Prijsen van bijzondere naarstigheit werden begiftigd, de lofwaardige Leerlingen van de

de eerste klasfe: J. L. A. DE GRAVE, van de tweede: W. W. W. WENS: van de derde: J. KIJMMELL, van de vierde: B. TEN BRINK, van de vijfde: H. A. VINKERS, van de zesde: B. DURLEU. Welke allen niet gepaste vrijmoedigheid op eene zeer bevallige wijze, hunnen dank aan de Wel Edele Heeren Curatoren, in de Latijnsche Tale betuigden.

Op dat echter bijzondere naarstigheid, en zeer goed zedelijk gedrag van andere Leerlingen niet onbeloond zouden blijven; besloten Heeren Curatoren, op de drie laagsten klassen, Getuigschriften daarvan aan hen, welke geoordeeld werden dezelve verdiend te hebben, te doen uitreiken. Daze eer viel te beurt, in de zesde klasfe: aan A. H. NOORMAN, J. KEIZER, A. TONKENS, R. FEITH, L. A. OFFERHAUS, L. SCHIERBEEK, J. B. TRESLING, L. OFFERHAUS, H. KEIZER. In de vijfde: aan D. DE VRIES REILINGH, M. A. HENDRIKZ, G. A. STRATINGH, J. BRAAK, C. C. G. OFFERHAUS. In de vierde: aan ED. VAN SWINDEREN, J. TERPSTRA, F. J. MOITZEMA.

Bij afwisseling liet zich thans het muzijk weder hooren; waarna de Rector aan Heeren Curatoren, zijnen hartelijken dank betuigde, voor den aan hem aangeboden en opgedragen post, terwijl hij hoopte, zich het vertrouwen in hem gesteld, waardig te gedragen.

Alzoo eindigde deze plegtigheid, welke allen Toehoorderen bijzonder aangenaam was, te meer, daar zij zagen, dat deze Scholen in nieuwen luister herleefden.

KERK.

K E R K - N I E U W S .

H E R V O R M D E K E R K .

G E L D E R L A N D .

A R N H E M .

HAL, Zie Nov. 1816.

TWELLO. Zie Nov. 1816.

SCHERPENZEEL. Zie Dec. 1816.

OOSTERBEEK staat vakant te worden. Zie Dec. 1816.

N I J M E G E N .

HEMMEN vakant. Zie Oct. 1816.

WAMEL EN DREUMEL. Zie Nov. 1816.

Z U T P H E N .

GENDRINGEN, den 20sten Dec. 1816. De Eerw. Heer A. VAN ECK, Prop. onder de Classis van Zwolle, door Collatie tot gewoon Herder en Leeraar, in deze openstaande Gemeente benoemd zijnde, heeft die benoeming aangenomen, onder inwachting eener gunstige goedkeuring, van Z. K. Maj., en is vervolgens die benoeming door het Klassikaal Bestuur van Zutphen goedgekeurd, en voorts opgezonden, ten einde daarop de Koninklijke approbatie te erlangen.

DEUTICHEM, den 5den Januarij. Onze be-roepen Leeraar, Ds. J. H. VAN DIEST, van Bathmen tot ons zijnde overgekomen, is alhier door onzen oudsten Leeraar, Ds. A. LAMBRECHTS, in den Heiligen Dienst ingezegend. De Bevestiger predikte over Matth. XIII: 47—50. Alwaar 't Koninkrijk der Hemelen vergeleken wordt bij een net geworpen in de zee, dat al-

allerlei soorten van visfchen 't zamen brengt enz. waar op des achtermiddags de Intrede gefchiedde, met 's Heilands verklaring, bevel en belofte Matth. XXVIII: 18—20. voorgesteld, zeggende: mij is gegeven alle magt in Hemel en op aarde. Gaat dan henen, onderwijst alle de Volkeren enz.

DEUTICHEM. Onze oudste Leeraar Ds. A. LAMBRECHTS, door Zijne Majesteit onzen Geëerbiedigden Koning gunstig Emeritus zijnde verklaart, salvo honore et stipendio, is *Deutchem* andermaal vakant; doch aan onzen Kerke-raad ter vervulling dezer vakature, reeds hand-opening verleend, tot het beroepen van een Predikant, onder approbatie van Zijne Majesteit.

AALTEN, den 6den Januarij. Met zeer veel blijdschap kunnen wij van hier melden, dat het Z. M. op verzoek van onzen Kerke-raad, hoogstgunstig behaagd heeft, uit aanmerking der Godsdienstige behoeften, uitgebreidheid en talrijkheid dezer Gemeente, als meer dan vier en dertig honderd zielen bevattende, te besluiten, dat bij haar een tweede Predikant zal worden benoemd, om te gelijk met den reeds benoemden T. RADSMA alle diensten als Leeraar alhier te vervullen, en zulks op een Tractement van f700: - : - : 's jaars, benevens f100: - : - : huis-huur, immers provisioneel, en zoo lange voor hem geene vaste woning zal zijn bestemd. — Ons hart zegent Z. M. voor de vervulling eener behoefte, waarom wij reeds voor meer dan tweehonderd jaren, doch te vergeefs, verzochten.

AALTEN. Zie Nov. 1816.

T I E L.

MAURIK. De Heeren Prop. worden uitgenoodigd, om alhier eene predikbeurt te komen waarnemen, en dat wel hoe eerder zoo liever; dewijl men spoedig tot eene beroeping verlangt over te gaan, en wordt bij dezen ter hunner ken-

kennisfe gebragt, dat zij vooraf hunne bewijzen van toelating moeten vertoonen, aan den Consulente dezer Gemeente, Ds. F. A. DE BRUIN, Pred. te *Eck* en *Wiel*.

DRUMPT. Onze beroepen Pred. Ds. W. DE RAPPER, van *Hoedekenskerke*, heeft onze beroeping, onder inwachting der approbatie van Zijne Majesteit, onzen Geëerbiedigten Koning, aangenomen. —

OCHTEN. Zie Dec. 1816.

LIENDEN. Zie Dec. 1816.

B O M M E L.

VARIK, den 6den Dec. 1816. Onze Leeraar, Ds. Z. TH. DE JONGH, van hier naar de Gemeente van *Meeuwen*, Classis en Ring van *Heusden*, beroepen zijnde, heeft na eenigen tijd van beraad, voor deze beroeping bedankt.

NEDERHEMERT vakant. Zie Aug. 1816.

ZUID-HOLLAND.

'S GRAVENHAGE.

DELFT. Na verzochte en bekomene handopening, van Zijne Majesteit onzen Geëerbiedigten Koning, is ter vervulling der vacerende Predikantsplaats, door den Eerw. Kerkeraad, gemaakt de volgende Nominatie, in de vakature, veroorzaakt door 't overlijden van Ds. J. W. KRAALS:

Twaalfstal:

DD J. P. WIJS, Pred. te *Hilversum*. J. D. SCHUURING, te *Rockagne*. W. S. DE VISSER, te *Zaamslag*. M. J. RÖMER, te *Oudewater*. W. VAN VOORTHUIJZEN, te *Vreeland*. J. W. WIEGMINK, te *Naarden*. G. J. ROIJENS, te *Leerdam*. H. HESSELINK, te *Almelo*. J. G. A. PAGENSTECKER VAN GROIN,

GROIN, te *Lisse*. W. L. VAN OOSTERZEE, te *Zonnemaire*. J. G. HIMMELMAN, te *Blijswijk*. D. INDERWEIJ, te *Noordeloos*.

Zestäl:

DD. J. D. SCHUURING, W. VAN VOORTHUIJZEN, W. S. DE VISSER, J. C. HIMMELMAN, J. W. WIEGMINK en J. P. WIJS.

Drietal:

DD. J. D. SCHUURING, W. VAN VOORTHUIJZEN en W. S. DE VISSER.

Uit welk drietal beroepen is: de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. D. SCHUURING, Pred. te *Rockagne*, welke deze beroeping, onder approbatie van Z. Maj. onzen Koning, heeft aangenomen.

NOOTDORP. Den 9den Dec. 1816, is na verzochte en bekomene handopening, ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het overlijden van Ds. J. TERMATEN, door den Eerw. Kerkeraad, in tegenwoordigheid der Heeren Consulenten: DD. S. J. H. VAN HENGEL en C. LOREIJN, respectie Predikanten te *Delft* en *Schipluiden*, geformeerd het volgende zestal:

DD. C. VAN ENGELN, Pred. te *Waverveen*. R. J. WESENHAGEN, te *in 't Woud*. H. VENEKA, te *Terheide*. D. T. DE HAAS, P. LALLEMAND en J. H. WORST, alle Proponenten onder het Provinciaal Kerkbestuur van *Noordholland*. De drie laatsten op het drietal geplaatst zijnde, is daar uit met eenparigheid van stemmen beroepen: de Eerw. Heer D. T. DE HAAS, welke beroeping, door den Ambachtsheer goedgekeurd, door zijn Eerw., onder afwachting der Koninklijke approbatie, is aangenomen.

VOORBURG. Het alhier uitgebragte beroep van Ds. A. VAN VLOTEN, Pred. te *Katwijk aan Zee*, door Z. Maj. onzen geliefden Koning, gunstig goedgekeurd zijnde, zal zijn Wel Eerw.

D.

D. V., op den 2den Maart aanstaande, tot Leeraar in deze Gemeente bevestigd worden.

R O T T E R D A M.

ROTTERDAM. Engelsche Presbiteriaansche Gemeente vakant. Zie Mei 1816.

NOORDWIJKERHOUT staat vakant te worden, naardien onze Leeraar Ds. A. SCHOTSMAN, de beroeping naar *Ouwerkerk in Duiveland*, onder inwachting van de Klassikale en Koninklijke goedkeuring, heeft aangenomen.

RHIJNZATERWOUDE staat vakant te worden. Zie Dec. 1816.

NIEUWKOOP. Zie Dec. 1816.

KATWIJK AAN ZEE staat vakant te worden. Zie Dec. 1816.

NOORDWIJK BINNEN, staat vakant te worden. Zie Dec. 1816.

D O R D R E C H T.

OUD BEIJERLAND. Onze jongste Leeraar Ds. J. PRINS, te *Alkmaar* beroepen zijnde, heeft, na eenigen tijd van beraad, die beroeping aangenomen.

OTTOLAND EN NEDER-BLOKLAND vakant. Zie Nov. 1815.

GORINCHEM vakant. Zie Sept. 1816.

SPIJK. Zie Nov. 1816.

G O U D A.

LEERDAM, den 23sten Dec. 1816. Den 19den Nov. ontving onze oudste Leeraar Ds. G. J. ROOIJENS, eene eenparige beroeping, naar de Gemeente van *Harlingen*, welke, na eenigen tijd van beraad, onder inwachting der Koninklijke approbatie, door zijn Eerw. is aangenomen.

GOUDA. Zie Dec. 1816.

SCHOONHOVEN. Zie Dec. 1816.

MUIDERBERG. Onze Leeraar J. R. IM-MINK, heeft zich verplicht gevonden, na eenige dagen beraad, voor de beroeping naar *Almkerk* en *Emmikhoven*, te bedanken, en het beroep naar *Harmelen*, onder inwachting van de goedkeuring van Z. K. Maj., aan te nemen.

AMSTELVEEN. Onze Leeraar L. BODE, door den staat zijner gezondheid, niet meer, zoo als zijn Eerw. wel gewenscht had, bekwaam alle de deelen van zijnen Evangeliedienst waar te nemen, heeft bij het Klasfikaal Bestuur van *Amsterdam*, en zijnen Kerkeraad, zijn verlangens te kennen gegeven, om van zijnen dienst honorabel ontslagen te worden. Op dit verzoek is door het Klasfikaal Bestuur van *Amsterdam*, de Kerkeraad tegen heden den 3den Jan. 1817, in loco te samen geroepen, en zijn in die Vergadering twee Gecommitteerden van het Klasfikaal Bestuur verschenen. Het nader voorstel van onzen Leeraar L. BODE, hier gedaan zijnde, heeft noch het Klasfikaal Bestuur noch de Kerkeraad zwaarigheid gemaakt, het gedaan verzoek te accorderen, en Ds. L. BODE, hoe gaarne men het wel anders verlangd had, van zijnen dienst in de Gemeente van *Amstelveen*, honorabel te ontslaan, terwijl hem de loffelijkste getuigschriften, door den Kerkeraad, van wege het Klasfikaal Bestuur, zijn overhandigd geworden.

Den 5den dezer heeft onze Leeraar zijn afscheid gedaan, met 1 Cor. XV: 58.

'S GRAVELAND vakant. Zie Aug. 1816.

H A A R L E M.

De beroeping van Ds. H. J. HOMBRINK, tot Pred. te *Oostzaan*, is door Z. M. bij besluit van den 10den December ll. No. 15, geaprobeerd.

HAAR-

HAARLEM. Ds. D. M. KAKEBEEN, voor de beroeping herwaards bedankt hebbende, zoo is, op den 7 den November ll., door den grooten kerkeraad gemaakt dit twaalfstal:

DD. A. H. TER HOEVEN, J. KORTENHOEF SMITH, S. GREGOOR, J. PARÉ, S. D. DE KEIJZER, J. PRINS, B. VAN DER FEEN, D. VAN DER LOO, J. N. VAN DER ZANDT, C. VAN HERWERDEN, H. W. LE SAGE TEN BROEK, en J. H. GILLISSEN, Predd. te *Leeuwaarden, Schiedam, Zwolle, Barneveld, Schagen, Oud Beijerland, Noordwijk Binnen, Montfoort, Grouw, Schiedam, Haamstede en Middelburg.*

Den 13den Nov. dit zestal:

DD. TER HOEVEN, GILLISSEN, KORTENHOEF SMITH, PRINS, VAN DER ZANDT en DE KEIJZER, de laatste met het lot tegen D. VAN HERWERDEN.

Op het drietal zijn den 15den gebragt:

DD. TER HOEVEN, GILLISSEN en DE KEIJZER. En is ten zelfden dagen, beroepen Ds. ABRAHAM HENDRIK TER HOEVEN, Predikant te *Leeuwaarden*, die voor deze beroeping beleefdelyk bedankt heeft.

De groote kerkeraad heeft hierop het werk der beroeping hervat, en in onderscheidene zittingen van 11, 16 en 18 December eentwaalfstal, zestal en drietal uitgebragt.

Twaalfstal:

DD. W. VAN VLOTEN, A. W. HAZELAAR, A. SCHIM VAN DER LOEFF, S. D. DE KEIJZER, D. HARMSSEN, J. N. VAN DER ZANDT, J. PARÉ. S. GREGOOR, A. A. VAN SCHILFGAARDE, H. VAN HAGEN, P. R. A. SALTET en D. VAN DER LOO, Predd. te *Kampen, Zevenbergen, Bolkward, Schagen, Maastricht, Grouw, Barneveld, Zwolle, Maasdam, Bolkwaard, Purmerend en Montfoort.*

Zestal:

DD. HAZELAAR, VAN VLOTEN, HARMSSEN, SCHIM VAN DER LOEFF, GREGOOR en SALTET.

G 2

Drie-

922209 A

Drietal:

DD. HAZELAAR, VAN VLOTEN EN HARMSSEN, de laatste met het lot tegen D. SALTET.

Den 27sten is beroepen Ds: A. W. HAZELAAR, Predd. te *Zevenbergen*, die ook voor deze beroeping bedankt heeft. Alzoo blijft er alhier eene Predikantsplaats Vakant.

HEEMSKERK. Wij ontvingen van *Amsterdam* het treurig berigt, dat het den Heer van leven en dood behaagd heeft, op den 3den December, na eene kwijnende ziekte van eenige maanden, van deze aarde weg te nemen, de Hoogwelgeborene Vrouwe JACOB A MARGARETHA MARIA BOREEL, Echtgenoot van den Hoog Wel Geboren Heer A. A. DEUTZ VAN ASSENDELFT, Ambachts Heer dézer plaats, Ds. E. W. FABRI TIUS, heeft den 15den December, in zijne voorafpraak, aan dit aandoenlijk sterfgeval gedacht, en uit hetzelfde aanleiding genomen, om, in eene Leerrede over *Psalm XXXIX: 6* te spreken, over het ras voorbijgaande van ons leven hier beneden, en optewekken tot eene vroege bereiding voor de Eeuwigheid.

ASSENDELFT. Na dat onze Leeraar J. VOGEL, den 15 den December l. l. getracht had, ons, ter nagedachtenis van de Hoog Wel Geborene Vrouwe J. M. M. BOREEL, Echtgenoot van den Hoog Wel Geboren Heer A. A. DEUTZ VAN ASSENDELFT, Heer dezer plaats, eene plechtige Leerrede uittespreken, maar door het ruwe weder en den deerlijk bouwvalligen staat van het kerkgebouw verhinderd was geworden, zoo heeft hij, heden den 22sten December, aan dien aandoenlijken plicht mogen voldoen. Hij predikte over *Hebr. IX: 27. Het is den mensch gezet eenmaal te sterven en daarna het oordeel?*

SPAARNWOUDE EN SPAARNDAM. Ds. J. D. SCHUURING, voor de beroeping tot Predikant in

KERK-NIEUWS. Tot

in deze Gemeente bedankt hebbende, zoo heeft de Kerkeraad, tot eene andere beroeping overgaande, den 22sten Dec. l. l., op het twaalfstal gebragt, de Predikanten:

DD. G. G. BRUGMAN, Predd. aan *den Bilt*. G. J. LETTE, te 's *Heeren Abt en Sinoutskerke*. A. G. VAN ALDERWERELD, te *Zandvoort*. J. R. IMMINK, te *Muiderberg*. A. SJOENIS, te *Petten*. W. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, te *Zijbekarspel*. T. HOLKEMA, te *Akkrum en Ter Horne*. J. SCHARDAM, te *Spanbroek en Opmeer*. B. VAN WILLES, te *Nieuwland*. J. VAN RHEE, te *Enum*. C. MOS, te *Warder*. A. A. VAN SCHILFGAARDE, te *Maasdam*.

En op het zestal, de Predikanten:

DD. IMMINK, BRUGMAN, VAN ALDERWERELD, VAN SCHILFGAARDE, LETTE en MOS. De laatste met het lot tegen VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE en VAN WILLIS.

Op den tweeden Kersdag, zijn tot het drietal gekozen, de Predikanten:

DD. BRUGMAN, VAN ALDEWERELD en IMMINK, de laatste met het lot tegen LETTE.

Waar uit, zoo door de dienstdoende, als oude Leden van den Kerkeraad, beroepen is:

Ds. G. G. BRUGMAN, Pred. aan *den Bilt*, onder de Clasfis van *Amersfoort*.

Zijn Wel Eerw. heeft voor deze beroeping, na eenige dagen, bedankt.

VELSEN staat vakant te worden. Zie September 1816.

A L K M A A R.

WARMENHUIZEN, den 30sten Dec. 1816. Na gunstig verleende handopening, door zijne Excell. den Commisfaris, voor de Kerkelijke Zaken der Hervormden, en door den Wel Ede-len geboren Vrijheer dezer plaats, heeft de

Kerkeraad, ten overstaan van den Consulente N. DE GRAAFF, Pred. te *Oudkarspel*, op den 11den Dec. 1816, het volgend zesttal geformeerd:

DD. C. MOS, Pred. te *Warder*. J. VOS, Pred. op *het Oude Schild*, J. H. WORST, Prop. bij het Provinciaal Bestuur van *Noordholland*, M. LE COULTRE, Pred. te *Kolhorn*, A. VAN DER SLOOT, Pred. te *Valkoog* en *St. Maarten*, en R. A. VAN DEURSEN, Pred. te *Nieuwendam*.

Ten zelfden dage, zijn de drie eerstgenoemden geplaatst op het drietal; doch op den 28sten ontving de Kerkeraad eene kennisgeving van den Prop. WORST, dat zijn Wel Eerw. op den 26sten eene eenparige beroeping had ontvangen, naar de Gemeenten van *Etershem* en *Schardam*, en dat hij zich verplicht had gevonden, die beroeping aan te nemen; weshalven zijn Wel Eerw. verzocht, om geene verdere aanmerking op zijn persoon te maken.

De Kerkeraad hier op den 30sten Dec. weder vergaderende, in tegenwoordigheid van den Consulente, besloot om het overblijvende tweetal, nu aan te vullen met Ds. R. A. VAN DEURSEN, Pred. te *Nieuwendam*, en daaruit dienzelfden dag een beroep te doen. De Mansledematen der Gemeente, tot dat einde behoorlijk opgeroepen zijnde, werd bij meerderheid van stemmen, tot Herder en Leeraar verkoren, de Wel Eerw. Heer R. A. VAN DEURSEN, Pred. te *Nieuwendam*, aan wien van dit beroep is kennis gegeven, en die hetzelfde veertien dagen in beraad heeft genomen.

OULDORP EN OTERLEEK vakant.

De Heeren Proponenten worden nogmaals uitgenoodigd, om voor deze Gemeente hunne gaven te laten hooren, daar de Kerkeraad voornemens is, tegen het einde van Februarij, tot de beroeping over te gaan. Tevens worden dezelve verzocht, hun-

hunne getuigschriften en doopbewijzen vooraf te vertoonen, aan den Consulent Ds. J. BEST, Pred. in de *Schermeer*, of aan deszelfs secundus Ds. F. L. DER KINDEREN, Pred. te *Alkmaar*.

ALKMAAR. Zie Dec. 1816.

H O O R N.

ABBEKERK EN LAMBERTSCHAAG staan vakant te worden.

Alzoo het Z. Maj. onzen geliefden Koning, bij een besluit van den 29sten October 1816, goedgunstig behaagd heeft, om onzen meer dan 30 jarigen, en alzoo in den dienst van zijnen Heer grijs geworden Herder en Leeraar, den Wel Eerw. zeer gel. Heer C. VAN ZELM, Emeritus salvo honore et stipendio te verklaren, en daar door deze Gemeente van haren gewonen Herder en Leeraar staat berooft te worden, zoo heeft de Eerw. Kerkeraad, na verzochte en gunstig door Z. Majestelts Commisaris Generaal, tot de zaken der Hervormde Kerk verleende handopening, in dato 2den Dec. 1816, ten overstaan van den Wel Eerw. Heer C. VAN LOENEN, Pred. te *Twisk*, als Consulent, eene nominatie gemaakt, den 24sten Dec. 1816, van zes Predikanten, namelijk de Wel Eerw. Heeren:

DD. J. HERDERSCHÉE, Pred. te *Ravenswaaij*. D. SCHOEN, te *Scharwoude*. COULTRE, te *Colhorn*. J. SCHARDAM, te *Spanbroek en Opmeer*. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, te *Zijbekarspel*. en H. LAMBERTZ, te *Hauwaart*.

Hier uit zijn op het drietal gebragt, de Wel Eerw. Heeren:

DD. J. HERDERSCHÉE, D. SCHOEN en H. LAMBERTZ.

En daar uit op den 30sten Dec. 1816 beroepen, de Wel Eerw. zeer gel. Heer D. SCHOEN,

G 4

Pred.

Pred. te *Scharwoude*, aan wien dit beroep is toegezonden.

De Correspondent is onderrigt, dat op den Ioden Januarij 1. 1., te *Midwoud*, na gunstig verkregene handopening, door den Kerkeraad een drietal is gemaakt, bestaande uit de Heeren:

DD. J. HERDERSCHEE, Predd. te *Ravenswaaij*.
P. H. G. NAHUIJS, te *Bunnik en Vechten*. en J.
A. DE HOLLANDER, te *Eerstwoude*.

En daaruit op denzelfden tijd beroepen, Ds. J. HERDERSCHEE, Pred. te *Ravenswaaij*.

E D A M.

ETERSHEM EN SCHARDAM, den 26sten Dec 1816. De Kerkeraad dezer Gemeente heeft, na gunstig verkregene handopening van Z. M., onzen geliefden Koning, en gegevene vergunning van den Wel Ed. geb. Heer A. DE VICQ, Vrijheer van *Oosthuizen* en *Etershem*, om met het werk der beroeping voort te gaan, onder bestuur van den Wel Eerw. zeer gel. Heer C. MOS, Pred. te *Warder*, als Consulent, eene Nominatië van Predd. en Propp. gemaakt, waarop geplaatst zijn:

DD. A. FONHOPF, Predd. te *Ransdorp* en *Schellingwoude*; J. METS, te *Huisduinen*; D. SCHOEN, te *Scharwoude*; H. DE GRAAF, te *Midlie*; N. C. LETTE, te *Driehuizen* en *Zuidscherm*; F. POTTER, te *Waal op Texel*; J. B. D. WIBMER, Prop. bij de voormalige Classe van *Woerden* en *Over-Rhijnland*; en J. H. WORST, Prop. bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noordholland*.

Vervolgens werden op het drietal geplaatst:

DD. F. POTTER, D. SCHOEN en J. H. WORST.

Uit welk drietal, met eenparigheid van stemmen, door den Kerkeraad en de Oudleden des Kerkeraads, beroepen is:

DD. J. H. WORST, Prop. bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noordholland*.

Welk

Welk beroep door den beroepenen is aangenomen.

DURGERDAM, den 27sten Dec. 1816. De beroeping alhier uitgebragt, op Ds. D. MOREAU, Pred. te *Nes*, op *Ameland*, is door zijn Wel Eerw., onder inwaching van de Koninklijke approbatie aangenomen.

NIEUWENDAM, den 1sten Januarij 1817. Onze Leeraar Ds. R. A. VAN DEURSEN, van hier naar de Gemeente van *Warmenhuizen* beroepen zijnde, heeft die beroeping veertien dagen in beraad genomen.

BEETS, den 5den Januarij 1817, is door onzen Consulent Ds. J. H. DE WOLFF, Pred. te *Oosthuizen*, bevestigd de Wel Eerw. Heer J. NIKKEL, van *Nijehorne* enz. tot ons overgekomen. De eerste schetste den Apostel PAULUS als een voorbeeld van eenen rechtgeaarden Evangeliedienaar, volgens zijne uitspraak 2 Tim. III: 10. De laatste bepaalde ons, naar Col. I: 27c en 28a. bij CHRISTUS, de hoop der heerlijkheid, en, als zoodanig, een hoofdpunt van de prediking der Leeraren.

HOLIJSLOOT vakant. Zie-Dec. 1816.

Z E E L A N D.

M I D D E L B U R G.

MIDDELBURG. Engelsche Gemeente van *Middelburg* en *Vlissingen* vakant. Zie Nov. 1816.

Z I E R I K Z E E.

ELKERZEE. Onze Leeraar de Wel Eerw. Heer P. MORILJON LOIJSEN, eene eenparige beroeping, naar de Gemeente van *Schore* en *Flake*, ontvangen, en die eenigen tijd in beraad genomen hebbende, heeft voor dezelve bedankt, en verbond zich op heden den 5den Januarij,

op nieuw aan ons, met eene Leerrede over *Hand. XII: 24.*

KERKWERVE. Na bekomene approbatie van Z. M., is heden den 22den Dec. onze beroepen Predikant D. BAKKER, onder ons bevestigd, door den Wel Eerw. Heer N. STELT, Pred. te *Zierikzee*, als Director, met eene Leerrede over *1 Thesf. V: 12 en 13a.* Des namiddags maakte de Bevestigde een aanvang van zijn h. dienstwerk onder ons, predikende over *Hebr. II: 5.*

OUWERKERK. Ds. A. SCHOTSMAN, Pred. te *Noordwijkerhout*, beroepen naar deze Gemeente, heeft die beroeping na eenig beraad aangenomen.

ST. PHILIPSLAND. Zie Junij 1816.

OUD VOSSEMEER. Zie Nov. 1816.

G O E S.

HOEDEKENSKERKE, den 1sten Jan. Onze Leeraar W. DE RAPPER, maakte ons heden bekend, dat hij de beroeping naar *Drumpt*, had aangenomen. Dus wordt onze Gemeente vakant.

SCHORE EN VLAKE. Ds. P. M. LOIJSEN, Pred. te *Elkerzee*, voor de beroeping alhier bedankt hebbende, zoo heeft de Eerw. Kerkeraad den 10den Januarij, op nieuw de volgende nominatie gemaakt:

DD. A. G. VAN ALDERWERELD, Pred. te *Zantvoort*. W. VERVOORN, te *St. Philipsland*. J. C. SWIJGHUIZEN GROENEWOUD, te *Hoogblokland*. H. WESSELS, te *Ter Heide* bij *Breda*. J. DAGEVOS, te *Nieuw-Beijerland*. en H. VAN BLOKHUIZEN, te *Ketel*.

De drie bovenstaanden op het drietal geplaatst zijnde, is daaruit met eenparigheid van stemmen beroepen, Ds. A. G. VAN ALDERWERELD, Pred. te *Zantvoort*, onder de Classis van *Haarlem*; wien van deze beroeping is kennis gegeven.

's GRAVENPOLDER, den 29sten December.
He-

K E R K - N I E U W S. 1197

Heden maakte onze Leeraar Ds. J. GRIMS, ons bekend, dat hij eene beroeping ontvangen had, naar de Gemeente van *Sas van Gent*, en dezelve eenigen tijd had in beraad genomen.

KATTENDIJKKE staat vakant te worden. Zie October 1816.

CATS. Zie December 1816.

SCHORE EN VLAKE. Zie December 1816.

I J Z E N D I J K E.

HOUTENISSE. Deze plaats is tot hier toe, ingevolge berigt in ons Maandwerk van Junij 1816 vermeld, als vakant staande te worden; sedert is ons van daar niets ter hand gekomen; dan nu word gemeld, dat in die Gemeente reeds bevestigd is, de Wel Eerw. Heer P. VAN ECK, van *Sas van Gent*, aldaar beroepen, doch een volledig berigt dienswegens, heeft de Correspondent nog niet ontvangen.

ZUIDZANDE vakant. Zie Junij 1816.

SAS VAN GEND vakant. Zie Nov. 1816.

U T R E C H T.

Den 18den Dec. 1816, zijn door het Provinciaal Kerkbestuur, peremptoir geëxamineerd, en (met verleening van akten van admisie, als Predikanten aan dezelve,) aan de hen roepende Gemeenten toegewezen, de Heeren J. BRAVE, van *Amsterdam*, Candidaat in de Wijsbegeerte, enz. en in de Godgeleerdheid aan de Utrechtsche Hooge School, Prop. onder dit Provinciaal Kerkbestuur, en beroepen tot Predikant aan de *Meern*, onder de Eerw. Classis van *Amersfoort*, en C. HUISER VAN REENEN, mede van *Amsterdam*, Prop. onder de Eerw. Classis van *Amsterdam*, en beroepen tot Pred. te *Kortenhoef*, onder de Eerw. Classis van *Amersfoort*.

UTRECHT.

UTRECHT.

HARMELEN, den 28sten Nov. 1816. Ds. J. P. SCHURING, Predd. te *Rockanje*, mede voor de beroeping alhier, op zijn Eerw. uitgebragt, bedankt hebbende, heeft de Kerkeraad ten derdenmale, onder directie van de Heeren Consulenten C. M. VAN DEN IJSSEL, en D. VAN DER LOO, Predd. te *Linschoten* en *Montfoort*, en in tegenwoordigheid van de Heeren Moderatoren, van het Klassikaal Bestuur van *Utrecht*, o. c. WOLTERBEEK en C. VAN DER LEEUW, Predd. te *Utrecht*, het navolgende zestel gemaakt:

DD. J. R. IMMINK, Predd. te *Muiderberg*. P. A. C. DE HAAN HUGENHOLTZ, te *Leersum*. C. DE GROOT STIFFRIJ, te *Briels Nieuwland*. H. R. SCHUTTE REPELIUS, te *Cockengen*. M. P. MEELBOOM, te *Jutphaas*. en D. DOEDES, te *Ingen*.

Vervolgens zijn de drie eersten op het drietal geplaatst, en is met eenparigheid van stemmen hieruit gedispicieerd, Ds. J. R. IMMINK, Pred. te *Muiderberg*, welke dispectie terstond door den Wel Edelen Ambachtsheer goedgekeurd zijnde, is die ten zelve dage in eene beroeping veranderd, en, na dat dezelve door gemelden Ambachtsheer geaprobeerd is, den beroepenen toegezonden; die deze beroeping na eenigen tijd van beraad, onder inwachting der Kerkelijke en Koninklijke goedkeuring, heeft aangenomen.

DE MEERN vakant. Zie Nov. 1816.

ZEGVELD staat vakant te worden. Zie December 1816.

AMERSFOORT.

TIENHOVEN. Onze Leeraar, T. SANDTMAN, het Emerikaat verkregen hebbende, heeft den 20sten October, afscheid van ons genomen, met de woorden, 2 Cor. XIII: 13. *De genade des Hee-*

Heeren Jezus Christus, en de liefde Gods, en de gemeenschap des Heiligen Geestes zij met u allen! Amen.

Den 8ten December, is onze beroepen Leeraar, Ds. J. LANGENBERG, in den H. Dienst alhier bevestigd, door Ds. D. C. VAN VOORST, Pred. te *Amsterdam*, bij afstand van Ds. A. VAN BEMMELN, Praefes van het Klasfikaal Bestuur van *Amersfoort*, en Pred. te *Ankeveen*, met de woorden, *Hand. XIII: 26b. Tot u is het woord dezer zaligheid gezonden.* De oplegging der handen is gedaan door den Bevestiger, en Ds. C. A. VAN VLOTEN, Lid van het Klasfikaal Bestuur van *Amersfoort*, en Pred. te *Zuilen*, benevens andere tegenwoordig zijnde Predikanten. De Bevestigde heeft zijne intrrede gedaan, daartoe ten tekst nemende *Col. III: 11b. Christus is alles en in allen.*

EEMNES BINNENDIJKS, den 22sten December. Onze Leeraar, Ds. J. G. H. TEN DALL, is van hier beroepen naar *Heeg*, in *Friesland*, en heeft die beroeping aangenomen.

DE BILT, den 5den Januarij. Onze Leeraar, Ds. G. G. BRUGMAN, is van hier beroepen naar *Spaarnwoude* en *Spaarndam*, en heeft, na eenige dagen van beraad, voor die beroeping bedankt.

WOUDENBERG. Zie Nov. 1816.

KORTENHOEF. Zie Nov. 1816.

ZOEST staat vakant te worden. Zie Dec. 1816.

W I J K.

WIJK BIJ DUURSTEDE. In de gewone Vergadering van het Klasfikaal Bestuur, den 27sten Nov. l. l., alhier gehouden, zijn tot Leden der Clasfis verklaard, DD. D. H. HORST en D. M. MIEDEMA, bevestigde Predikanten te *'t Waal* en *Hondswijk*, en te *Werkhoven*.

FRIES.

F R I E S L A N D

Het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, heeft, in deszelfs Vergadering, op den 12den Nov. l. l., wegens aanhoudend wangedrag, van zijnen dienst als Predikant ontzet, W. SANNES, tot hiertoe Predikant te *Oudega en Kolderwelde*, onder de Classis van *Sneek*.

L E E U W A R D E N.

BOORNBERGUM. Zie Dec. 1816.

HEMPENS EN TEERNS staat vakant te worden. Zie Dec. 1816.

H A R L I N G E N.

PINGJUM vakant. Zie Sept. 1816.

HARLINGEN. Zie Dec. 1816.

FRANEKER vakant. Zie Dec. 1816.

S N E E K.

JUTRIJP EN HOMMERTS. Op den 27sten Nov. l. l., is alhier door floreenpligtigen van den Hervormden Godsdienst beroepen, J. SINNINGHE DAMSTEE, Candidaat onder de Classis van *Middelstum*.

BALK, den 9den Dec. 1816. Heden maakte de Kerkeraad alhier, weder dit drietal:

DD. J. B. D. WIBMER, Prop. te *Amsterdam*. J. R. STAVERMAN, Pred. te *St. Jansga*. P. VAN DER VEN, Pred. te *Monnikendam*.

Denzelfden dag koos de Assesfor daar uit tot Pred. J. B. D. WIBMER, welke dit beroep aannam.

HEEG. Op den 21sten Nov. l. l., maakte de Kerkeraad alhier dit drietal.

DD. J. G. H. TEN DAL, Pred. te *Eemnes Binnendijks*. P. VAN VELDEN, te *Gaastmeer* enz. en W. FERWERDA, te *Oppenhuizen* enz.

Hieruit wierd beroepen, J. G. H. TEN DAL, Pred. te *Eemnes Binnendijks*.

KOUDUM. Zie Aug. 1816.

WIJC-

WIJCKEL vakant. Zie Nov. 1816.

WORKUM. Zie Dec. 1816.

D O K K U M.

NES OP AMELAND, den 15den Dec. 1816. Onze Leeraar de Wel Eerw. zeer geleerde Heer D. MOREAU, voor eenige dagen naar de Gemeente van *Durgerdam* beroepen zijnde, gaf ons heden te kennen, dat hij zich verplicht gevonden had, deze beroeping, onder afwachting der Koninklijke approbatie, aan te nemen.

HANTUM. Onze Leeraar J. MANGEL, andermaal in de Gemeente van *Balk* beroepen zijnde, heeft op nieuw voor die beroeping bedankt.

DROGEHAM vakant. Zie Nov. 1816.

H E E R E N V E E N.

LANGE EN KORTEZWAAG vakant. Zie Nov. 1816.

NIEUWEHORNE, OUDEHORNE, JUBBEGA, SCHUREGA EN HOORNSTERZWAAG vakant. Zie Dec. 1816.

O V E R - I J S S E L.

Z W O L L E.

DEN HAM, den 24sten Nov. 1816. Heden predikte onze Leeraar, Ds. J. BREMER, alhier zijn afscheid, naar aanleiding van *Joh. XVII: 11b. Heilige Vader! bewaarze in uwen naam.*

HARDENBERG, den 15den Dec. 1816. Op heden werd Ds. L. BOSCH, van *Brandlicht* in de Graaffschap *Bentheim*, tot ons overgekomen, in den Heiligen Dienst alhier bevestigd, door Ds. W. A. J. ROOSENDAEL, Pred. te *Dalffen*, als Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, met de woorden van den Zaligmaker *Luc XV: 10. Alzoó [zegge ik u lieden] is daar blijdschap voor de*

de Engelen Gods, over éenen zondaar die hem bekeert. De Bevestigde heeft zijne intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende, Eph. III: 8. *Mij, den allerminsten van alle de heiligen is deze genade gegeven, om onder de Heidenen door het Evangelium te verkondigen, den onnaspeurlijken rijkdom Christi.*

HARDENBERG. Zie Dec. 1816.

D E V E N T E R.

BATHMEN, den 29sten December 1816. Onze Leeraar Ds. J. H. VAN DIEST, van hier na *Deutichem*, beroepen zijnde, en die beroeping aangenomen hebbende, is den 27sten dezer door Ds. F. G. IMMINK, Pred. te *Deventer*, en Lid van het Klasfikaal Bestuur, losgemaakt zoo van deze Gemeente; als van de Eerw. Classis van *Deventer*; en nam heden van ons afscheid, met *Hand. XXI: 14. En als hij zich niet en liet afraden, hielden wij ons te vrede, zeggende: de wille des Heeren geschiede, en dus is:*

BATHMEN Vakant.

K A M P E N.

BLOKZIJL. De Kerkeraad dezer Gemeente, bij besluit van Z. M. onzen geliefden Koning, gunstige handopening verkregen hebbende, tot het vervullen der openstaande tweede Leeraarsplaats, noodigt dezelve de Heeren Proponenten uit, om ten spoedigsten hunne gaven voor deze Gemeente te laten hooren. De vereischte getuigschriften en doopcedullen zullen aan den tegenwoordigen Pred. en Consulente der Gemeente Ds. J. C. MOHR, vooraf moeten vertoond worden.

G R O N I N G E N.

GRONINGEN, den 18den Dec. 1816. Op heden is
Ds.

DS. H. R. HAMSTER, Proponent onder de Classis van *Rolde*, in het Landschap *Drenthe*, beroepen Predikant te *Engelbert*, onder de Classis van *Groningen*, door het Provinciaal Kerkbestuur peremptoir geëxamineerd, en aan de hem roepende Gemeente toegewezen.

GRONINGEN.

MIDWOLDE en de LEEK, Vakant. Zie December 1815.

LUTKEGAST staat Vakant te worden. Zie December 1816.

ENGELBERT. Zie December 1816.

WINSCHOTEN.

VEENDAM vakant. Zie Nov. 1816.

APPINGEDAM.

LEERMENS den 22sten December 1816. In de vakante Gemeente alhier, is door de Heeren Collatoren beroepen, de Weleerw. Heer S. TALMA, Pred. te *Jukwerd*, die ook deze beroeping heeft aangenomen, en, na bekomene approbatie van zijne Majesteit den Koning, spoedig alhier verwacht wordt.

GARMERWOLDE, den 1sten Jan. 1817. den 29sten Decemb. l. l. ontvingen wij van onzen Leeraar, den Weleerw. Heer L. M. BROUWER, het berigt, dat zijne Eerw. voor het vereerend beroep in de Gemeente van *Veendam*, door zijre Majesteit onzen geliefden Koning, op voordragt van den Kerkeraad, op den zelven uitgebragt, bedankt had, en heden heeft onze Leeraar zich op nieuw aan ons verbonden, naar aanleiding van *Hebr. XIII: 1. Dat de broederlijke liefde blijve!*

APPINGEDAM vakant. Zie Mei 1811. en Decemb 1816

HELLUM vakant. Zie Junij 1815.

BOEKZ. JAN. 1817.

H

UIT.

UITWIERDA vakant. Zie Nov. 1815.

SCHARMER vakant. Zie Junij 1816.

M I D D E L S T U M.

BELLINGWEER EN RANUM vakant. Zie Sept. 1814.

HORNHUIZEN EN KLOOSTERBUREN. Zie Decemb. 1816.

MIDDELSTUM EN TOOMWERF vakant. Zie Decemb. 1816.

N O O R D - B R A B A N D.

'S H E R T O G E N B O S C H.

VIERLINGSBEEK, den 10den Nov. 1816.

De Heer J. T. WIESELL, oud omtrent twee en twintig jaren, werd heden, na vooraf belijdenis des geloofs afgelegd te hebben, tot Lid dezer Gemeente aangenomen, en vervolgens gedoopt; terwijl onze Herder en Leeraar VAN BRONCKHORST, door het doen van eenige toepasfelijke aanspraken, en door het houden van eene doelmatigere devoering over *Hand. VIII: 34 tot 36*, ons zeer ftichte. — Geheel de plegtigheid verwekte eenen diepen indruk.

's HERTOGENBOSCH, den 10 December 1816. Na dat door Zijne Excellentie, den Heer Commisfaris Generaal provifioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk, van 9 Augustus l. l., de Ring van 's *Hertogenbosch* was verdeeld geworden in de twee Ringen van 's *Hertogenbosch* en van *Os*; en na dat de hoegroothed dier Ringen, bij een ander besluit van den 7den Novemb. daaraanvolgende, door afzondering der Gemeente van *Vlijmen* van de Clasfis van 's *Hertogenbosch* en bijvoeging van dezelve bij de Clasfis van *Heusden*, juist was omfchreven en bepaald geworden; is de vergadering van den Ring van 's *Hertogenbosch*, door den Wel Eerw. Heer 2.

DE

DE JONGH, Predikant aldaar, daartoe behoorlijk door het Klasikaal Bestuur van 's *Hertogenbosch* gecommitteerd, met eene doelmatige aanspraak ontbonden, en zijn de Leden derzelve tot Leden der twee verschillende vergaderingen van de Ringen van 's *Hertogenbosch* en *Osf*, geïnstalleerd. Vervolgens heeft de Kongsvergadering van 's *Hertogenbosch* tot Praetor gekozen, den Wel. Eerw. Heer Z. DE JONGH, Predikant te 's *Hertogenbosch*, en tot Scriba den Wel. Eerw. Heer D. M. KAKEBEEN, mede Pred. aldaar, en die van *Osf*, de Wel. Eerw. Heeren S. VAN DER NOORDA, Pred. te *Heeswijk*, *Dinther*, en *Nestelrode*, en G. HOOGKLIMMER, Pred. te *Osf*, *Heesch* en *Berchem*, den eersten tot Praetor en den laasten tot Scriba.

B R E D A.

STAND DAAR BUITEN. Zie Sept. 1816.

PRINCENHAGE. Zie Decemb. 1816,

H E U S D E N.

DRUNEN EN NIEUWKUIK. Den 15den Dec. 1816, werd de Wel. Eerw. en zeer geleerde Heer G. F. HEENCK, in den Heiligen Dienst alhier bevestigd, door zijnen Vader, den Wel. Eerw. en zeer geleerde Heer J. HEENCK, Pred. te *Woubrugge*, met *Hand. II: 36*. De Bevestigde heeft zijne Intrede gedaan met *Hand. II: 41*.

MEEUWEN EN HAAGOORT. Den 6den Dec. 1816, heeft de Kerkeraad op nieuw, ten overstaan van den Wel. Eerw. en zeer geleerden Heer J. VAN DUGTEREN, Pred. te *Duisen*, en Consul-ent dezer vakature, het volgende drietal van Predd. geformeerd:

DD. B. W. VAN BEUSEKOM, Predd. aan de *Vuursche*. J. SMIJTEGELD VAN DER HOEK, te *Poederloijen*. A. C. ROËLL, te *Well* en *Amerzode*.

En daar uit beroepen, Ds. B. W. VAN BEUSE-

KOM, Pred. aan *de Vuuutsche*, onder de Eerw. Classis van *Amersfoort*.

SLEEUWIJK, den 23sten Dec. 1816. Alhier is, onder directie van Ds. H. VAN ZADELHOFF, Pred. te *Werkendam*, uit een viertal, waarop geplaatst waren:

DD. D. KROM, te *Schelluinen*. A. VAN DE WETERING, te *Brakel*. J. SMIJTEGELD VAN DER HOEK, te *Poederrijn*. en H. WORST, Prop. te *Haarlem*. door den Eerw. Kerkeraad beroepen, de Heer H. WORST, Prop. te *Haarlem*, aan wien van die beroeping bij Misfave is kennis gegeven.

ALMKERK EN EMMICHOVEN. Zie December 1816.

WIJK. Zie Dec. 1816.

D R E N T H E.

Het Provinciaal Kerkbestuur, daartoe door Z. E. den Heere Commisfaris Generaal geauthoriseerd, heeft den 18den December, in eene buitengewone Vergadering, gehouden te *Asfen*, peremptoir geëxamineerd den Heer J. W. BEGEMANN, S. H. A. Fil., Proponent bij de voormalige Classis van *Rolde*, en beroepen tot Pred. van *Stevenswaard*, zijn Eerw. is aan die Gemeente toegewezen, en hem een behoorlijk attest gegeven.

M E P P E L.

RUINE. In den avond van den 3den der maand Nov. l. l., itierf de Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. CAMPINGH, in den ouderdom van ruim 43 jaren, betreurd door zijne ouders, één broeder, drie zusters en drie behuwd broeders. Sedert het jaar 1798, en dus juist 18 jaren, ver-

kon-

kondigde hij in dezen Gemeente het Evangelie der zaligheid.

Ds. A. S. BRESSER, Pred. op het *Hoogeveen*, als Consulent de eerste predikbeurt in deze vakature, op den Dankdag voor den Oogst, drie dagen na 's mans overlijden waarnemende, herinnerde ons aan het afsterven van onzen nog jeugdigen Leeraar, in de voorafpraak genomen, uit *Ps. CIII: 15 en 16*. Terwijl Ds. J. VAN VELSEN, mede Pred. op het *Hoogeveen*, op den volgende Zondag ons, meer opzettelijk, bij het verlies van onzen Leeraar bepaalde, naar aanleiding van *Jes. LVII: 2*.

MEPPEL, den 27sten Nov. 1816. Heden stond binnen, in de Vergadering van het Klassikaal Bestuur van *Meppel*, de Wel Eerw. Heer J. R. BOTTICHIUS MEURS, bevestigd Pred. te *Meppel*, verzoekende tot Lid der Classis te worden aangenomen, en daar men alles in orde bevondt, werd aan dit verzoek, door genoemd Bestuur, geredelijk voldaan.

WARSERVEN, den 8sten Dec. 1. 1. Op heden werd Ds. J. BREMER, van den *Ham*, tot ons overgekomen, in den heiligen dienst alhier bevestigd, door Ds. W. H. F. CRANSSEN, Pred. te *Dwingelo*, met de woorden uit *Hand. der Apost. h. VIII: 5 en 6a*. En *Philippus kwam af, in de stad van Samarië, en predikte hun Christus, en de scharen hielden zich eendragtiglijk aan het gene van Philippus gezegd werd*. De bevestigde heeft zijne intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende, *2 Cor. VII: 2a*. Geeft ons plaats.

W A A L S C H E K E R K.
AMSTERDAM, vijfde Predikantsplaats
KAMPEN

DELFT, tweede Predikantsplaats

DEVENTER

GOES

GROEDE

HEUSDEN

'SHERTOGENBOSCH

OOSTBURG

SCHIEDAM

THOLEN

VEERE

VLISSINGEN

VIANEN

VOORBURG

DOUR EN RONGIJ. (*in Henegouwen.*) Zie
Sept. 1816.

RONGIJ. Zie Oct. 1816.

VERVIERS EN HODIMONT, waar onder
OLNE EN SPA vakant. Zie Nov. 1816.

vakant. Zie Julij 1816.

L I M B U R G enz.

M A A S T R I C H T

MEERSSEN. Zie Julij 1816.

VAALS vakant. Zie Nov. 1816.

VALKENBURG. Zie Nov. 1816

STEVENSWAARD. Zie Nov. 1816.

VERVIERS EN HODIMONT, waar onder
OLNE en SPA. (Hoogd. Gemeente) vakant.
Zie Nov. 1816.

EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

ALKMAAR, den 25ten Nov. 1816. Na dat
onze Gemeente, ruim vier maanden, Herderloos
ge-

geweest is, (gedurende welken tijd de Predikdienst op de vakante Zondagen, beurtelings door de Wel Eerw. zeer geleerde Heeren v. SWART, en D. IJZENBEEK, resp. Predd. der Remonstrants-Gereformeerde en Doopsgezinde Gemeenten alhier, is waargenomen) werd dit gebrek van eenen eigenen Leeraar, op den 16den Aug. 1. l. vervuld; door de beroeping van den Wel Eerw. zeer geleerden Heer C. A. HOLLINGHAUSEN, Pred. bij onze Geloofsbroederen, te Beverwijk. De beroepene deed op gisteren, den 24sten Nov. zijne plegtige Intrede bij deze Gemeente, sprekende over de woorden van Paulus 1 Cor. III: 11. *Eenen anderen grond kan, trouwens, niemand leggen dan dien, die er gelegd is, dewelke is Jezus Christus,* — na des morgens der Gemeente aanbevolen, en voorgesteld te zijn, door den Wel Eerw. zeer geleerden Heer G. F. SARTORIUS, Leeraar bij onze Gemeente te Amsterdam, met de woorden van Paulus *Phill. II: 29. Zoo neemt hem nu aan in den Heere, met alle vreugde, en houdt dezulken in eere.*

BERGEN OP DEN ZOOM vakant. Zie Nov. 1816.

BEVERWIJK. Zie Nov. 1816.

UTRECHT. Zie Dec. 1816.

HERSTELDE EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM. Zie Nov. 1816.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-FRIESLAND.

CANHUIZEN

KLEIN MIDLUM } vakant.

STAPELMOER. Zie Dec. 1816.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.BENTHEM, Hoogduitsche Gemeente vakant.
Zie Sept. 1816.

SCHUTTORT vakant. Zie Dec. 1816.

BRANDLIGT vakant. Zie Dec. 1816.

L I N G E N.LINGEN, eerste en derde Leeraarsplaats
vakant.**W E Z E L.**

KERVERNHEIM vakant. Zie Aug. 1813.

KRANENBURG. Zie Aug. 1813.

GELDERN. Zie Aug. 1813.

WEZEL, vierde Leeraarsplaats vakant. Zie
Febr. 1815.

SCHONENBEEK vakant. Zie Aug. 1816.

B R E -

B R E M E N.

ANSGARIE KERK vakant. Zie Junij 1804.
 MARIENKERK, tweede en derde Leeraars-
 plaats vakant. Zie Dec. 1804.

HANAU vakant. Zie Mei 1812.

BIJBEL-GENOOTSCHAPPEN.

ZUTPHEN, den 18den Decemb. 1816. Op verzoek van Heeren Directeuren, van het alhier bestaande Bijbelgenootschap, deed de Heer J. NOORDINK, Predikant der Hervormde Gemeente alhier, en Secretaris des Genootschaps, heden avond in het openbaar eene redevoering, waar in zijn Eerw. ons de oprigting, werkzaamheden en gevolgen van deze gezegende instelling afschetste. Groot was het aantal van toehoorders; en niet weinig luister werd aan deze Vergadering bijgezet, door de tegenwoordigheid van de Ed. Achtb. Heeren Burgemeesteren en Raden, als mede van de Wel Ed. Gestr. Heeren Leden van de Regtbank. Allen waren over deze doelmatige redevoering bij uitstek voldaan, ieder geroerd door het geen men hoorde, wat God in onze dagen doet; en wij wenschen dat het hartelijk gebed, door onzen Leeraar opgezonden, moge verhoord worden: dan zal in onze Stad, ons Vaderland, ja in geheel de wereld de God des Bijbels, gekend en gediend worden.

GOES, den 13den Dec. 1816. Heden werd in de Groote Kerk alhier, de tweede algemeene Vergadering gehouden, van de afdeeling des Nederlandschen Bijbelgenootschaps binnen deze stad opgericht. Dezelve met het gebed geopend zijnde, deed de Secretaris namens het Bestuur verslag, van het geen door hetzelfde, sedert de laatste algemeene Vergadering verrigt, welke uitdeeling van Bijbels door hetzelfde, zoo buitenlands, met voorkennis van het Hoofdbestuur, als binnen deze Stad en Eiland geschied, als mede, hoe deze afdeeling met een aanmerkelijk aantal Leden en Begunstigers, over het jaar 1816, vermeerderd was. Vervolgens beklom de Wel Eerw. Heer C. COLMSCHATE, oudite Predikant bij de Hervormde Nederduitsche Gemeente te Goes, daartoe verzocht, het Leergestoelte, en scherpte in eene treffende aanspraak aan de Vergaderde menigte, het gezegend nut, door de Bijbel-Genootschappen reeds daargesteld, en verder van die weldadige, onze tijden zoo bijzonder kenmerkende, steeds in stand blijvende, en dagelijks toenemende oprichtingen te verwachten; en nam daaruit aanleiding tot hartelijke en ernstige opwekkingen aan Leden en Begunstigers, om in dit edel werk te volharden, en aan anderen, om ook daartoe ijverig mede te werken, 't welk alles werd besloten, met plegtige dankzegging tot God, voor dus verre genoten, en hartelijke smeeking om zijnen verderen zegen over dit en andere Bijbel-Genootschappen, alom over den aardbodem gevestigd, tot krachtadige bevordering van de leer der waarheid, die naar de Godzaligheid is; terwijl daarna de rekening van ontvang en uitgaaf over 1815, door den Tresorier, ten over-

overstaan van het Bestuur, aan de Leden des Genootschaps, in het bijwezen van begunstigers, gedaan, opgenomen en gesloten is.

B E R I G T E N.

De ondergeteekende brengt ter kennis van de Heeren Predikanten, Leden der Weduwen-Beurs, van de Eerw. Classis van *Walcheren*, om indachtig te zijn, hun verschuldigde over het jaar 1817 immers vóór den laatsten Mei te voldoen, of aan den ondergeteekenden, of aan den Koster der Choorkerk te *Middelburg*. En de Jufvrouwen Weduwen worden uitgenoodigd, de uitdeeling over het jaar 1817 te laten afhalen, met vertoon van de attestatie de vita, vóór den eersten Junij; zullende na dien tijd verbeuren drie guldens, ten profijte van de Beurs.

A. J. CLINGE,
Predikant te *St. Laurens*.
Quæstor Viduarum.

De Scriba van het Klasfikaal Bestuur van *Utrecht*, verzoekt hiermede de Heeren Predikanten en Kerkeraden, onder zijn Klasfikaal Resfort, hem voortaan wel te willen verschoonen van Briefporten, en alle stukken en brieven, aan het Klasfikaal Bestuur voornoemd, onder zijn adres, *vrachtvrij* aan hem te doen toekomen; zullende hij zich anders genoodzaakt zien, om op dezelye geen reguard te slaan.

De Scriba voornoemd,
W. SCHOLTEN.
NB. De

NB. De Brieven, die per Post aan het Klassikaal Bestuur worden gezonden, kunnen onmiddellijk aan den Scriba worden geadresseerd; die gene echter, welke gezonden worden met Schuiten, moeten worden afgegeven in de Lijsberstraat, bij J. VAN STRATEN, in eene Tabakswinkel, waar dezelve worden afgehaald,

Aan de plaatsing der uitnoodiging, vervat in eenen brief van p. d. gedagteekend VI.... den 14den Dec. 1816, kan niet worden voldaan. Ter wederlegging trouwens, van de met het gezond verstand en den Bijbel strijdige leer der *overyerverwezenlijking*, is waarlijk door vele kundige en waardige Christenen, reeds genoeg geschreven, voor hen die zich willen laten overtuigen, en voor anderen kan men alleen bidden.

De Redactie.

Aan het verzoek ter plaatsing van eene ontwikkeling der 4de Bede, zal in de eerstvolgende Maand voldaan worden.

De Redactie.

Naamlijst der DD. Proponenten, bij de Hervormde Kerk, met aanwijzing onder welke (voormalige) Classe hun Eerw. geëxamineerd zijn, of wonen.

N I J M E G E N.

P. P. F. Corell.

G. H. Becking.

G O R I N C H E M.

G. J. Duijfer.

's G R A V E N H A G E.

J. Amersfoort.

B. van der Elst.

J. J. Roozeboom.

J. A. de Lorraine Hollander.

WOER-

NAAMLIJST DER DD. PROPONENTEN. 125
WOERDEN EN OVER-RHIJNLAND.

A. Graaf.

THOLEN EN BERGEN OP DEN ZOOM.

Jacobus Diederik Jansen, Jac. Fil.

A M E R S F O O R T.

J. J. Neuman.

L E E U W A R D E N.

W. S. B. Florisson.

P. Sijfema.

J. N. Hesfeling.

D O K K U M.

Jac. Nic. Talma.

P. Talma.

F R A N E K E R.

L. Lolkama.

J. F. de Lang.

W. Bekker.

S N E E K.

D. de Clercq.

K A M P E N.

Antoine Henri Elie Bourdeau.

G R O N I N G E N.

P. van Ameren.

.... Dethmers.

L O P P E R S U M.

S. van den Broek.

.... Dethmers.

F. Mees.

M I D D E L S T U M.

J. J. Damsté.

'T W E S T E R K W A R T I E R.

G. Noorde.

A. J. M. Timmerman.

B. J. Winter.

J. A. Kultert.

W I N S C H O T E N.

P. Zuidema.

EM-

126 NAAMLIJST DER DD. PROPONENTEN.

E M M E N.

J. J. Kruifinga.

M E P P E L.

H. Beckering Ehl.

C. Buwama van Aardenburg.

Arend Manking.

Naamlijst der DD. Proponenten, bij de Hervormde Kerk, met aanwijzing onder welke der Provinciale Kerkbesturen hun Eerw. geëxamineerd zijn.

N O O R D - H O L L A N D.

P. A. Lallemand.

U T R E C H T.

H. W. H. Heinzen.

F R I E S L A N D.

R. Adriani.

M. S. de Wal.

P. van Borsfum Waalkes.

P. Boeles.

H. Steinfort.

G R O N I N G E N.

G. R. Wieringa.

D R E N T H E.

J. Spekman, Petr. Fil.

Naamlijst der DD. Proponenten, bij de Walsche Kerk.

Lambertus Sanderus.

Jean Charles Bousquet.

Vincent Elie Menil.

Jean George Schlenker.

Naam-

NAAMLIJST DER DD. PROPONENTEN. 127

Naamlijst der DD. Proponenten, die in de zes laatste Maanden van het Jaar 1816, tot Predikanten beroepen zijn.

- A. R. BERGHEGE, te *Heinenoord.*
- A. RADIJ, te *Blaauwkapel.*
- D. M. MIEDEMA, te *Werkhoven.*
- D. H. HORST, te 't *Waal en Hondswijk.*
- F. A. COENEN, te *Meetsfen.*
- A. ASTRO, te *Zevenhoven.*
- H. MAANDAG, te *Kedichem.*
- A. ROELOFS, te *Nieuwenhoorn.*
- H. LAMBERS, te *Hauwaart.*
- A. H. BLAAUW, te *Maartensdijk.*
- S. A. DE JONGE, te *Klooster ter Apel.*
- J. P. MUNTING, te *Sprang.*
- G. HARLEES, te *Drumpt.*
- A. HAZU, te *Moerkapelle.*
- C. P. LAMMERTS VAN TOORENBURG, te *Serooskerke.*
- J. LANGENBERG, te *Tienhoven.*
- P. HAGOORT, te *Stand daar Buiten.*
- R. DAMSTÉ, te *Boornbergum.*
- J. T. DIJKSTRA, te *Oudwoude en Westergeest.*
- H. GALLOIS, te *Vrieseeven.*
- B. J. BERKHOFF, te *Rongij. (Walsche Kerk)*
- W. F. VERWEIJ STOLBERG, te *Hal.*
- B. VELS, te *Twello.*
- D. J. WOLTERBECK, te *Wamel en Dreumel.*
- J. DE WIT, te *Spijk.*
- J. BRAVE, de *Meern.*
- L. MERENS, te *Woudenberg.*
- C. HUIJSER VAN REENEN, te *Kortenhoef.*
- J. WATEN BEGEMANN, te *Stevenswaard.*
- A. VAN ECK, te *Gendringen.*
- B. R. DE GEER, te *Lienden.*
- H. BITTER, te *Ochten.*
- H. R. HAMSTER, te *Engelbert.*
- D. T. DE HAAS, te *Nootdorp.*
- J. H. WORST, te *Etershem en Schardam.*
- J. B. D. WIBMER, te *Jutripp en Hommerts.*

Naam-

128 NAAMLIJST DER DD. PROPONENTEN.

*Naamlijst der DD. Proponenten Buitenlandsch,
bij de Hervormde Kerk, met aanwijzing onder
welke Klasse hun Eerw. geëxamineerd
zijn, of wonen.*

O O S T - F R I E S L A N D.

Lucas Pannenburg.

P. van Bolhuis.

Ubbo Klaasfen.

J. W. Kharel.

Samuel Knotterus Cramer.

Cornelius Alberts, Praeceptor bij de Latijnsche
Scholen, te *Emden*.

Wilhelmus Nicolai.

J. J. Tamling.

F. Krul.

J. van Ameren.

L I N G E N.

F. W. Zimmerman, Praeceptor te *Lingen*.

J. Hs L. Kreekler, Conector te *Oldenzam*.

F. Melchior, Schoolopziener te *Berlin*.

Arnoldus Henricus Groen.

B. Meijeringh.

B E N T H E I M.

Gerardus Tigler, Lamb. Fr.

E. Sikkens.

J. W. Henschen.

J. B. T. Nieuhuis.

K L E E V E.

Godfried Arnold Maas, Rector te *Kleeve*.

W E Z E L.

Theodorus Christianus Bender, Rector te *Rees*.

Joh. Ad. Heijmans, Adolph. Nep. Joh. Phil. Fil.

Conector van 't Gymnasium, te *Wezel*.

Johan Daniel Hoffman, Rector, te *Orsoi*.

Franciscus Fredericus Graeber,

GROOT HERTOOGDOM BERG.

A. Tilgenkamp.

DUIS.

NAAMLIJST DER DD. PROPONENTEN. 129

D U I S B U R G.

Johan Pieter Taljan.

Henricus Jacobus Berkenkamp.

Fredrich Wilhelm Dahlhof, *Collaborator aan het*
Gymnasium, te Duisburg.

Henrich Wilhelm Cramer, *Conrector, te* [redacted]

Naamlijst der DD. Proponenten, die in de
Zes laatste Maanden van het jaar 1816.

Buitenlandsch tot Predikanten be-
roepen zijn.

. . . MULLER, te Haminkelen.

H. J. STROMAN, te Logumer Voorwerk.

F. ZIMMERMAN, te Freren.

Naamlijst der DD. Proponenten, bij de E-
vangelisch Luthersche Kerk, die in de
Zes laatste Maanden van het jaar
1816, tot Predikanten beroe-
pen zijn.

F, MICHELSEN, te Beverwijk.

NB. Zoo er in deze Naamlijsten der DD. Propo-
nenten iets abusiefs mogt geplaatst zijn, ver-
zoekt men daarvan opgave te hebben bij de
uitgevers dezès.

LETTER-NIEUWS.

Bij J. van der Heij, Boekverkooper te *Amsterdam*, is
in den Jare 1816, van de Pers gekomen, en
alom verzonden:

BERESFORD, De Ellenden des menschelijken Levens, of
de klagten en zuchten der groote Wereld, enz. met pla-
ten. Octavo. f 1: 10: —

Mr. H. BOSSCHA, Geschiedenis der Staats-Omwenteling
in Nederland, voorgevallen in 1813, 3de Stuk, gr. Oc-
tavo, met Portretten. f 4: 18: —

F. EHRENBURG, Godsdienstig Huisboek voor beschaafde
Vrouwen, uit het Hoogduitsch, door B. VERWEIJ, gr.
Octavo. met gegraveerden titel en vignet, door VELIJN.
f 4: 18: —

————— Louise's genoegelijke uren op het Land, gr.
Octavo. met gegraveerden titel en vignet, door VELIJN.
f 1: 16: —

J. L. EWALD, Korte Handleiding voor het Onderwijs der
Jeugd in de lagere Scholen, geheel omgewerkt, vermeer-
derd en verbeterd, door P. J. PRINSEN en N. ANSLIJN,
in gr. Octavo. f 1: 5: —

Mad. DE GENLIS, Johanna van Frankrijk, Geschiedkun-
dig Verhaal, uit het Fransch, gr. Octavo, met gegraveer-
den titel en vignet, door MARCUS. f 2: 8: —

Gesprekken over den Watersnood en de middelen ter
afwering van denzelfden, gr. Octavo. f —: 8: —

De Herkauer, IIde Deel, 6 Nummers, over 1816, in
Carton met gegraveerden titel en vignetten. f 6: 12: —

Mr. J. M. KEMPER, Redevoering bij de Inhouding der
Leidsche Universiteit, in November 1815, gr. Octavo.
f 1: 5: —

B. KONING, Noodig Berigt voor den Nederlander, we-
gens eene nieuwe verbeterde wijze van Kunstverlichting,
door middel van planivaar Gas uit Steenkolen, gr. Oc-
tavo. f —: 16: —

C. LOOTS, Gedichten, II. Deelen, met gegraveerden ti-
tel en vignet, door SMIES en MARCUS, in geplaatdrukte
blauw kartonne banden, gr. Octavo. Ieder Deel f 3: 2: —

K. F. LOSSIUS, Zedelijke Verhalen voor de Jeugd, met
platen, Octavo. f 1: 5: —

A. MACINTOSH, Twaalfde Verslag van het Britsch en
Buitenlandsch Bijbelgenootschap, 1816. gr. Oct. f —: 12: —

J. c.

J. C. NIEUWENHUIS, Proeve eener Geneeskundige Plaats-
beschrijving (*Topographie*) der Stad *Amsterdam*, 1ste Deel,
gr. Octavo, met tabellen, kaart, gegraveerden titel en
vignet. f 4: 18: —

W. A. OCKERSE, De Veldslag en Overwinning van *Wa-
terloo*, een Leesboek voor alle Ouders en Kinderen, die
Godsdienst en Vaderland lie hebben, Octavo f —: 2: —

Misf. OWENSON, St. CLAIR en OLIVIA, uit het Engelsch,
met een Voorberigt van DO. VAN TEUTEM, het gegraveer-
den titel, vignet en plaat, door SMIES en VELIJN, gr. Oc-
tavo. f 3: 12: —

Mr. R. G. VAN POLANEN, Brieven betreffende het Bestuur
der Koloniën, met belangrijke Authentieke Stukken over het
Bestuur van den Gouverneur Generaal H. W. DAANDELS,
gr. Octavo. f 2: 8: —

P. J. PRINSEN, Geographische Oefeningen, of Leerboek
der Aardrijkskunde, met XX genummerde Kaarten, naar
de nieuwste ontdekkingen en volgens de tegenwoordige
verdeeling der Landen, opgemaakt uit de beste Schriften
en nieuwste Landkaarten, ten gebuik der Scholen en voor
het afzonderlijk Onderwijs, Octavo. f 2: 8: —

De Recensent ook der Recensenten, 9de deel, voor
1815. f 10: 18: —

Bij W. Zuidema, te *Groningen*, is gedrukt
en te bekomen:

- I. De *Christelijke Feestviering*, in ontwerpen van Leer-
redenen, voor het Kers-, Paasch-, Hemelvaart en Pink-
sterfeest. — Een Mag. zijn voor jonge Leeraars, en
Leesboek voor Christen-Huisgezinnen, de prijs is
4 Gulden.
- II. De *Geschiedenis van het Evangelie*, die op de jaarlijk-
sche Feesten der Hervormde Christenen behandeld wor-
den. Tot bijzonder en huiselijk gebruik bearbeid,
door G. B. REDDINGIUS, Doctor der Godgeleerdheid
en Predikant te *Assen*, de prijs is 36 Stuivers.
- III. De *Geschiedenis van 's Heilands Lijden*, tot bijzonder
en huiselijk gebruik bearbeid, door G. B. REDDINGIUS,
Doctor der Godgeleerdheid en Predikant te *Assen*, in
2 Deelen, de prijs is 5 Guldens en 8 Stuivers.
- IV. Overdenkingen van een Christen, over het laatste Lij-
den van JESUS, de prijs is 12 Stuivers.

I N H O U D.

BOEKBESCHOUWING.

E. KIST, Het ongunstig onthaal des Heilands in de Wereld.	Bladz.	3
H. DE HAAN HUGENHOLTZ, <i>Psalm</i> XLII. met eene Leerrede over <i>Gal.</i> VI: 14.		12
A. BRINK, Aanmerkingen voor Ongeleerden over het Boek Job.		15
J. H. VANDER PALM, Geschied- en Redekunstig Gedenkschrift van Nederlands Herstelling.		19
A. LOOSJES, PZ. Het Leven van J. W. BLOM-MESTEIJN, 1ste en 2de Deel.		27
Verhalen van CAROLINA PICHLER. Uit het Hoogduitsch.		35
De Goede Kinderen, eene kleine Familie Geschiedenis van J. GLATZ. Naar't Hoogduitsch.		41
Zedekunde voor Jeugdige Meisjes in voorbeelden en Verhalen. Uit het Hoogduitsch van J. GLATZ, 2 Deelen.		—
J. GLATZ, Gesprekken van eenen Vader met zijne Kinderen. Uit het Hoogduitsch.		42
TH. VAN SWINDEREN, Almanak der Akademie van Groningen, voor 1817.		50
M E N G E L W E R K.		
Een woord tot Inleiding, bij gelegenheid der Jaars-Verwisseling.		51
Hoofd-Inhoud eener Verhandeling, openlijk gedaan in de Vergadering van het Bijbel-Genootschap, te Zaandam.		55
Beschouwing van een voornaam Reiziger, van Calais te Douvres aangekomen.		69
Over de Wahabiten, uit JOHN MALCOLMS. Geschiedenis van Perzien.		72
Een Tooneel uit het Leven van BIANCA CAPELLO. (<i>Uit de Italiaansche Miscellen.</i>)		75
Een Schijndoode, <u>zeven dagen lang.</u>		79
Programma.		81
School - Nieuws.		83
Kerk - Nieuws.		93
Bijbel - Genootschappen.		121
Berigten.		123
Naamlijst der DD. Proponenten.		124
Letter - Nieuws.		130

BOEKZAAL

DER GELEERDE WERELD, EN TIJDSCHRIFT

VOOR DE
PROTESTANTSCH KERKEN

IN HET
KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

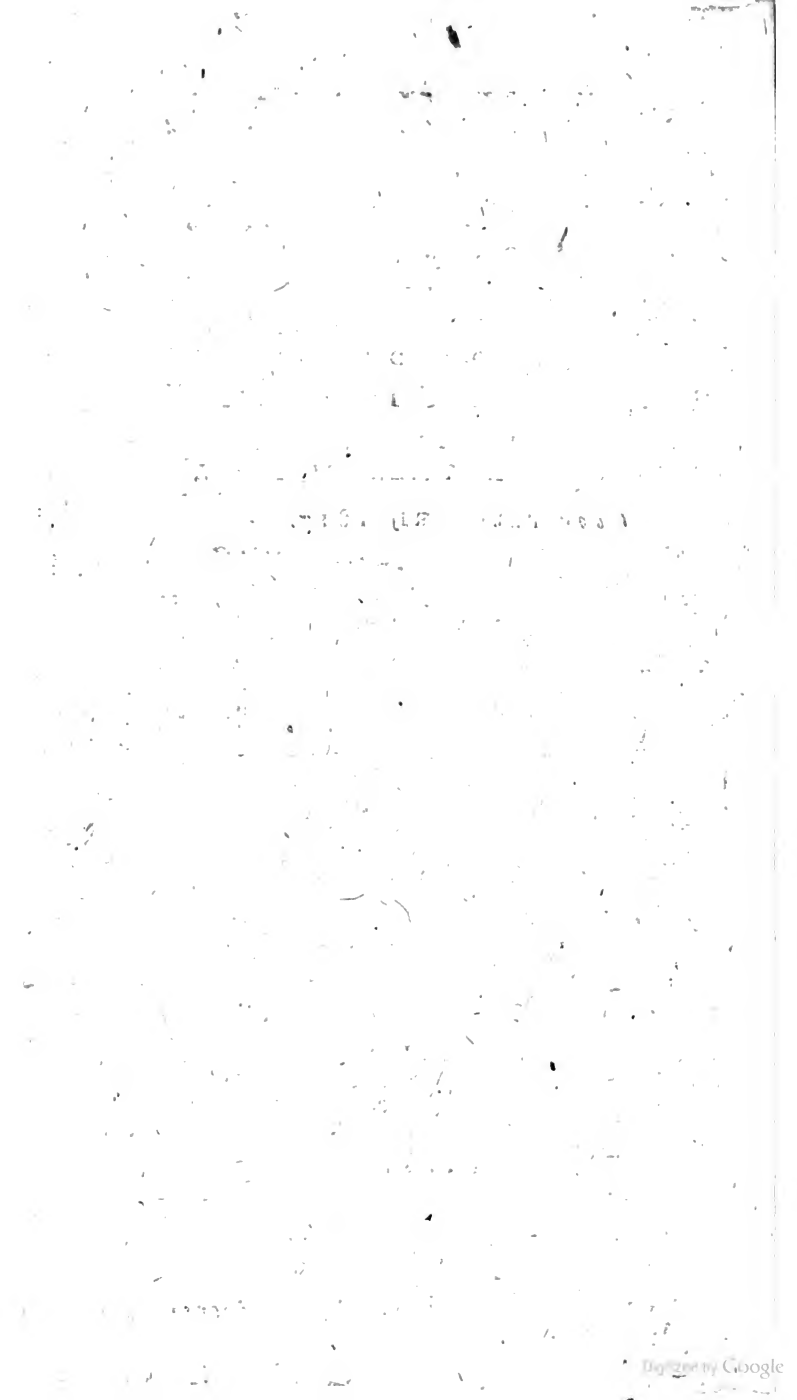
Voor FEBRUARIJ 1817.

Te AMSTERDAM, bij
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusſchen den Blaauwbürgwal en de
Bergſtraat, N°. 320.
M D C C C X V I I.

De Prijs is 6 Stuivers.

NB. De Stukjes moeten ingenaald, niet doorgeſtoeken worden.

BOEKBESCHOUWING.

Vijfde Zestal LEERREDENEN, door J. H. VAN DER PALM. Te Leiden, bij D. du Mortier en Zoon, 1815. 223 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f 1: 12: —

Ook dit Zestal van den beroemden Hoogleeraar VAN DER PALM, behandelt zoo wel gewigtige als onderscheidene stoffen. Uit de lijst zelve, welke wij hier daarom laten volgen, kan elk oplettend beschouwer dit opmaken.

I. JEZUS verheerlijkt in den Hemel. Tekst *Openb.* V. II. Des menschen waarde. Tekst *Hand.* XVII: 29a. III. Des menschen vergankelijkheid. Tekst *Joh* IV: 12—21. IV. Gods bestuur, in het toelaten van der onschuldigen ongeluk door het kwaad der schuldigen, opgehelderd. Tekst *1 Chron.* XXI: 17. V. Godvrucht en huisfelijk geluk. Tekst *Psaln* CXXVIII. VI. De verloren en wedergevonden Zoon. Tekst *Luk.* XV: 24.

De eerste Leerrede, in de weken waarin over het Lijden gepredikt wordt, uitgesproken, komt hier, met de voorafpraak en het gebed aan den Zaligmaker gerigt, zoo immer dan hier voegzaam voor, levert, na eene zedige inleiding, eene verklaring op, van het Gezigt aan JOANNES vertoond, en besluit met eene ernstige aansporing, om Hem, die in den Hemel zoo uitermate verhoogd is, ook hier beneden met onzen mond, met ons hart en met onze daden lof en eere toe te brengen. Overtuigend wordt hier aangewezen, dat alles wat wij hier van het

Hemelsch paleis en deszelfs sieraden, en van de uiterlijke gestalte der hemelbewoners gemeld vinden, louter dichterlijke zinnebeelden zijn, ontleend uit de voorstellingen der oude Profeten, inzonderheid van EZECHIËL, (wanneer zal men dit eens algemeen opmerken en gelooven?) dat de vier dieren, als behorende tot de gewijde beeldspraak der Israëlitcn, al wat leeft en gevoelt in het groote rijk van God, voor Hem vertegenwoordigen, om Hem te dienen, en met hunne ontelbare oogen en rusteloos gebaar, het oog eener altijd en overal werkzame Voorzienigheid voor al het geschapene aan te duiden, en dat de Oudsten of Vorsten (hier ongelukkig *Ouderlingen* overgezet,) als Koningen en Priesters voorgesteld, menschelijke wezens, vrijgekochten door jesus bloed zijn, dat dus de gansche schare der geloovige aanbidders van jesus, hier in den Hemel wordt voorgesteld, als in vierentwintig stammen verdeeld, en door vier en twintig Hoofden of Vorsten vertegenwoordigd, — dat het boek der Goddelijke raadslagen, als 't ware ontvangen wordt, door den verheerlijkten Verlosser, die als een Lam op aarde geslagt was, — dat Hij, omdat Hij op Golgotha gestorven is, het boek van Gods eeuwigen raad uit de hand zijnes Vaders ontvangt, terwijl met dat boek de scepter der wereld-heerschappij aan Hem wordt overgegeven, en daarop Hemel en Aarde weergalmen van menschen- en Engelen-gejuich, en alles looft en zingt, wat loven en zingen kan, in de gansche natuur, — en eindelijk, dat derhalve hier zinnebeeldig deze waarheid is voorgesteld: — jesus heeft, na zich voor onze zonden te hebben opgeofferd, het Koninkrijk ontvangen van zijnen Vader, en wordt door alles wat in den Hemel en op Aarde God eerbiedigt, met lofverheffing en Goddelijke eere gehuldigd. De leer-

leergierige Lezer zie vooraf, bij voorbeeld, de Korte Aanteekeningen van IJ. VAN HAMELSVELD, op deze schoone plaats in, en beschouwe dan deze Leerrede, of vergelijk de verklaringen, zoo zal hij zich, ook zonder geleerd te zijn, van het geheele gezigt een gepast denkbeeld vormen, en de doelmatige wijze roemen, waarop het door den Hoogleeraar VAN DER PALM, voor eene Leerrede behandeld is.

In het eerste Deel van de tweede Leerrede, word getoond, dat en hoe wij menschen *Gods geslachte* waren en nog zijn; en het menschedom dus voorgesteld, in zijnen vroegsten oorsprong, in zijne daarop gevolgde verbastering, en in deszelfs herstelling door de openbaring van het Evangelie; en in het tweede aangewezen, het nuttig gebruik, dat wij van deze kennis aan onzen adel, aan de waarde onzer menschheid maken moeten. — Het gewone is ook hier, in eenen aangenamen stijl, overtuigend voorgedragen. Na hier dus, bij des menschen *verwantschap met God*, de aandacht bepaald te hebben, doet ons de Kerkelijke Redenaar, in de volgende derde Leerrede, onze *verwantschap met het stof* opmerken. Het eerste Deel, behelst verklaring van den Tekst, en ontwikkeling van 't geen daarin van 's menschen vergankelijkheid voorkomt, en het andere stelt deze Leer van 's menschen nietig- en geringheid voor, niet als de kweekster van onrust en zorg, maar van onbekommerde gerustheid, in den ganschen loop onzes aardischen levens, als de stof eener blijde dankzegging aan God, en als de bron eener edele geestverheffing. Is wel der moeite waardig des Geleerden Schrijvers vertaling en verklaring van vs. 19 en 21 te vergelijken, met die van SCHULTENS, MUNTINGHE en VAN HAMELSVELD. Maar, alhoewel ze in eene

en andere bijzonderheid verschillen, doen ze alle evenwel, het schoone en op zich zelve gepaste dezer dichterlijke voorstelling van ELIPHAS, den Godsdienstigen Lezer opmerken. Voor zijn bijzonder oogmerk, heeft er VAN DER PALM uitnemend partij van getrokken.

De vierde Leerrede, uitgesproken den derden van Bloeiemaand 1815, levert een bewijs op, hoe verstandig de Hoogleeraar in zijn openbaar Godsdienstig Onderwijs van de gelegenheid en de omstandigheden des tijds gebruik weet te maken, en zich daarmede ten nutte zijner hoorderen voordeel te doen. Het oogmerk was, de bedenking, hoe een regtvaardig en goedertieren Wereldregeerder dulden kan, dat, door de misdaad van éenen, duizenden, een geheel volk, ja vele volken ongelukkig worden, wel niet op te lossen, (wie die wijs is, zou zich dit vermeten?) maar nogthans in zoodanig licht te stellen, dat wij ons ook aan deze bestelling der Voorzienigheid, met eerbiedige gehoorzaamheid, ja tot onze verbetering en heil onderwerpen. Vooraf gaat eene voorstelling van den samenhang, om de gevoelvolle, uit eene zeer bewogene ziel voortgevloeide klagt van den boetvaardigen Koning, regt te doen verstaan.

De Hoogleeraar vertaalt het eerste vs. van het Teksthoofdstuk niet met het bepalend lidwoord *de Satan*, maar *een Satan*, en denkt dus aan één van DAVIDS Hoven gen, terwijl hij die gelegenheid aangrijpt, tot het maken van eene juiste maar treurige aanmerking, deze: „dit is het ongelukkig lot der Koningen, dat er maar al te dikwijls onder hunne raadslieden Satans gevonden worden, die zich ingang weten te verschaffen, omdat zij het ingebeeld belang der Kroon op den voorgrond plaatsen, terwijl zij t wezenlijk belang der volken aan hunne eigen

gen baatzuchtige bedoelingen prijs geven." In de levendige voorstelling van het verschrikkelijk onheil is eene onnaauwkeurigheid ingeslopen, namelijk, in de woorden: Daar stijgt het geschrei ten hemel; *geen stad, geen vlek, geen huisgezin, of hijk bij lijken vallen er in!* vergeleken met het opgegeven getal van 70,000 der gevallen en bladz. 130, en met de som der getelden 1,570,000 alle strijd bare Israëlieten. Wij laten hierop een klein maar in ons oog schoon bewijs volgen, voor den ernst en het gepaste van 's Hoogleeraars toepasselijk bestuur:

„Het zijn niet de Koningen alleen, wier dwaasheden en euvel daden zulk een' verschrikkelijken nasleep hebben; helaas! wij zijn allen zulke onheil stichters! Zoo ver onze kring van werken, en de invloed onzer daden zich uitstrekt, ja veel verder nog, en tot op een onafzienbaren afstand, strekken zich de bittere gevolgen onzer verkeerdheden uit. Huisvaders of huismoeders! wanneer gij zondigt en uwe pligten verraadt, wie zijn het, op wier schuldelooze hoofden de last uwer misdrijven zwaar en ijsfelijk nederkomt? zijn het niet de uwen? echigenoot, en kinderen, en allen voor wier geluk gij aansprakelijk zijt! Uwe oneer is hunne schande; uwe ondergang is de hunne: en of gij al klaagt en vraagt: *Wat hebben toch deze schapen gedaan?* daar voor moogt gij verantwoorden, maar vraagt het niet aan den Hemel! Verleider der onschuld, gij meent slechts één slagtoffer in den afgrond des verderfs gestort te hebben, maar gij hebt den dolk gedrukt in het hart van zoo velen, en aan geheel een ortroostbaar geslacht hebt gij meer ontruikt, dan of gij hun goud of bloed geroofd hadt! Wie durft deze begonnen schets veltooljen? ik niet M. H.!

maar wat zonde kunnen wij plegen, waarin niet

het heil en de rust onzer medemenschen, in meerdere of mindere mate, begrepen zijn? waarvan het noodlottig en doodend kwaad zich niet vermenigvuldigt, en voortplant, van geslacht op geslacht, tot daar ons oog zich verliest in de lange, eindelooze rij der slagtoffers van eene enkele dwaasheid! Dit is die dood, onder allerlei gedaanten, die door de zonde in de wereld komen *moest*! En nu reikt ons gezigt niet verder, dan tot het geen *wij* de natuurlijke gevolgen onzer zonden noemen: als of die bestellingen der Voorzienigheid, waardoor het kwaad op eene in schijn onmiddellijke wijze wordt t'huis gezocht, niet *ook* natuurlijke gevolgen der zonden waren: als of de telling des volks door David niet met zwaard, of honger, of pest, door eenen regtvaardigen Wereld-bestuurder gestraft *moest* worden! Ô M. G.! bij deze beschouwing klagen wij niet meer over hardheid en raadselachtigheid der Goddelijke beschikkingen; maar wij verwonderen ons over de goedertierenheid en langmoedigheid van Hem, die nog zoo veel onheil voorkomt, zoo veel kwaad verschoont, zoo veel heil, zoo veel zegen en genot op deze zondige aarde te smaken geeft. Beschuldigen wij dan nimmer God, ook niet in onze gedachten, maar beschuldigen wij ons zelven van het leed, dat ons door anderen treft; en wanneer wij somtijds vragen: *wat hebben deze schapen gedaan?* het zij niet om met onzen Maker te twi en, maar om ons voor Hem te verootmoedigen, en te zeggen: *ik heb gezondigd en misdadig tegen U gehandeld!*"

De geheele CXXVIIIfte Psalm wordt, in de vijfde Leerrede, met veel oordeel en smaak behandeld, en daaruit aanleiding genomen, tot nuttige aanmerkingen en opwekkingen, betreffende de aardfche goederen en genoegens.

De

De zoo treffende gelijkenis , van den verloren Zoon , levert het onderwerp op voor de zesde Leerrede . VAN DER PALM onderscheidt echter het eerste Deel , 't welk ons den Vader teekent , die zijnen boetvaardigen Zoon weder aanneemt , van het tweede , dat ons eenen liefdeloozen Broeder voorstelt , die het gedrag van zulk eenen Vader durft afkeuren , ja , zich door hetzelfde beleedigd rekenen ; (hoewel deze twee in dat ééne punt zich eigenlijk hier vereenigen : — het verbazend onderscheid tuschen de Goddelijke en Farizeeuwsche denk- en handelwijze !) om zoo gelegenheid te erlangen , tot eene afzonderlijke behandeling van het eerste Deel , welke hier geleverd is . Men vindt hier , met weglating van het geval met den ouderen broeder , (den sleutel anders tot de verklaring van het geheel) op ruim twaalf bladzijden , eene levendige omschrijving , van de gelijkenis met aanmerkingen er tuschen gevoegd , en daarnit wordt dan vervolgens jesus en zijne leer , betreffende God en Gods gezindheid omtrent het menschedom , in het ware licht voorgesteld . Wij gevoelden onder de lezing , het gewigt van de aanmerking in het tweede Deel : „ misschien meent Gij , dat ik , door mijne omschrijving , daar aan eenige sieraden heb bijgezet , om het verduidelijkt verhaal belangrijker en onderhoudender te maken ; of dat ik er eene volledigheid aan gegeven heb , die het oorspronkelijk verhaal , door deszelfs korthed , schijnt te missen . Maar gij bedriegt u : ik heb het veeleer door uitvoerigheid *moeten* benadeelen , van zijne eenvoudigheid en kracht berooven . ” Van geheel harte omhelzen wij , de in ons oog alleen verdedigbare verklaring van den eigenlijken Tekst , in eenen zin , waarin wij van iemand , op wien wij betrekking hadden , die ons verlaten had ,

en dien wij niet meer gehoopt hadden immer weder te zien, zeggen: *Dat hij dood voor ons was, dat wij hem verloren hadden.* Zuiver, doelmatig, roerend, ernstig en overtuigend is, voorts, het zedelijk en Godsdienstig bestier uit het verhandelde afgeleid, gelijk trouwens dit getuigenis van alle de zes hier geleverde toepassingen moet gegeven worden. Eene naar ons gevoelen zeer groote en dringende reden, om tot de lezing van dezen bundel velen op te wekken.

BIJDRAGEN tot de Werken van het Genootschap tot Verdediging van den Christelijken Godsdienst, tegen deszelfs Hedendaagsche Bestrijders. Voor het jaar 1814 In den Haag, bij de Erve J. Thierrij en C. Mensing en Zoon, 1815. XVI en 273 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f 2: 18: —

Volgens het Programma voor het jaar 1815, hier vooraan als gemeenlijk geplaatst, vond het Haagsche Genootschap zich buiten staat gesteld, dat jaar een eenige Verhandeling te bekroonen, en nam ras het besluit, om, ter vergoeding van deze teleurstelling, iets, over een belangrijk onderwerp, bij wijze van *Bijdragen tot de werken des Genootschaps*, uit te geven, in de gegronde hoop van in 't vervolg, bij de gelukkig veranderde omstandigheden, beter te zullen slagen. Zoo ontving dan het Publiek deze *Bijdragen: Over hetgene, in de leerstellingen en voorschriften van JESUS en de Apostelen, betrekking had tot de personen, tijden en plaatsen, in en onder welke zij leefden.* Naar de inleiding op de eerste Verhandeling, moet dezelve als eene eer-

eerste Bijdrage worden aangemerkt, ter beoordeeling van 't geen tot dit onderwerp behoort, terwijl daarin, hergeen in de leerstellingen en voorschriften van JEZUS en de Apostelen, tot de personen, tijden en plaatsen, in en onder welke zij leefden, eene bijzondere betrekking had, in overweging wordt genomen. Zeer veel gemeens heeft deze stof met het onderzoek, *in hoe verre JEZUS en zijne Apostelen zich geschikt hebben* enz. waarover twee belangrijke Verhandelingen, namelijk van den Utrechtschen Hoogleraar HERINGA, en van den Eerw. destijds *Marpurger* Predikant J. C. BANG, door het lofwaardig Genootschap met goud en zilver bekroond, in de Prijs-Verhandelingen van hetzelfde voor het Jaar 1789 het licht zien. Waarom wij oordeelen, dat men dezelve vooraf ook behoort te lezen, en vervolgens hier en daar vergelijken kan.

De eerste afdeeling is besteed, om de aandacht te bepalen bij de gesteldheid der menschen, ten tijde van JEZUS en de Apostelen, en er wordt dus aangewezen, in eenige bijzonderheden, wat men van de Joden, van de Heidenen en van de Discipelen zelve weten moet, om hun onderwijs wel te verstaan; waartoe dan ook verscheidene plaatsen aangehaald en kortelijk hier uit opgehelderd worden. In de tweede Afdeeling, wordt eerst gelet op de omstandigheden, die de menschelijke maatschappij in 't gemeen betroffen, *daarna* op de zulke, welke de uitvoering van het Christendom medebragt, en eindelijk vindt men er eenige aanmerkingen in medegedeeld, het *plaatselijke (locale)* in 't bijzonder betreffende, telken reize door voorbeelden gestaafd en daarmede opgehelderd.

Hier op volgt eene proeve van beroog, dat *de verklaarde wil van JEZUS en de Apostelen ons*
vol-

volkomen geregtigt, om derzelver Leerstellingen en Voorschriften als algemeen geldend aan te nemen. Waarin 1.) onderzocht wordt: wat wij door den verklaarden wil van JESUS en de Apostelen te verstaan hebben, 2.) aangetoond, dat alleen uit kracht van dezen verklaarden wil van JESUS en de Apostelen, de altijd geldende leerstukken van *andere* kunnen onderscheiden worden; met wederlegging *eindelijk* van diegenen, welke van oordeel zijn, dat men dit onderscheid tuschen het een en ander, langs andere wegen kan leeren kennen, als uit de rede, uit zekere vooronderstellingen, of eene verzameling van regelen, uit de uitspraken der Kerkvaders, Conciliën en Synoden, of uit de eenstemmigheid der Christenen.

Tot slot is hier nog eene beantwoording der vraag bijgevoegd: *Hoe kunnen wij den verklaarden wil van JESUS en de Apostelen leeren kennen?* waarin vijf stellingen, om eenig licht over deze stof te verspreiden, verdedigd worden. Namelijk: 1.) wat JESUS en zijne Apostelen als altijd geldend voorgesteld hebben, moet naar de regelen van het spraakgebruik in het N. Testament gevonden worden.

2.) Wat JESUS en de Apostelen, als altijd geldend voorgesteld hebben, moet geen beeld of inkleeding, maar de leer zelve wezen.

3.) Hetgeen JESUS en de Apostelen als altijd geldend voorgedragen hebben, moet op iets meer gegrond zijn, dan op bewijzen, die alleen voor derzelver toehoorders geschikt waren.

4.) Hetgeen JESUS en de Apostelen als altijd geldend voorgedragen hebben, moet tot de zaak van den Godsdienst zelve behoren.

5.) Men kan, in de leere van JESUS en de Apostelen, dit alleen voor altijd geldend houden, het :

het gene naar de regels der *Grammatikale en Historische Uitlegging*, er uit kan worden afgeleid.

Nu volgen eindelijk:

Beknopt onderzoek van eenige voorstellen, tot vereeniging van het Christendom; ter verdediging ook van de *Stelselmatige voordragt der Bijbelsche waarheden, en van de Formulieren van Eenigheid*.

Afzonderlijk onderzoek naar de kenmerken, ter onderscheiding der persoonlijke, tijdelijke en plaatselijke voorschriften, van Jezus en de Apostelen, van de altijd geldende; — waarin eerst overwogen wordt: — waarom en hoe deze voorschriften onderling moeten onderscheiden worden, en dan daarvan gebruik gemaakt, om eenige persoonlijke, plaatselijke en tijdelijke voorschriften te leeren kennen.

En eindelijk, eene verdediging van den populaireren vorm der Christelijke Zedeleer.

Alle deze onderscheidene bijdragen, hebben op dezelfde stof, dit merkt de Lezer op, betrekking, en behandelen hetzelfde hoofd-onderwerp, zonder echter een geheel nog uit te maken. Ze behelzen veel bouwstof voor hem, die lust heeft, om dit belangrijk onderwerp opzettelijk te bewerken, vele ter zake dienende aanmerkingen, waarvan hij met vrucht gebruik zal kunnen maken. Men zou met grond kunnen aanmerken, dat de opsteller, ons niet genoemd, wat veel aangeroerd, aangestipt, en meer of min uitvoerig ontwikkeld heeft, 't welk, hoe goed op zich zelve ook, evenwel hierbij minder kan gerekend worden te pas te komen, althans niet noodzakelijk vereischt te worden. Ondertusschen kan het ééne dienen om te doen opmerken, in welk een verband dit met verscheidene andere, niet minder gewigtige onderwerpen staat, het

andere, om te herinneren, wat bij de behandeling van hetzelfde behoort voorondersteld te worden, en veel om te leeren, wat men bij de regte behandeling behoort voor oogen te houden, en waaraan men vooral ook niet vergeten moet gedachtig te zijn. Het heeten daarom ook slechts bijdragen, welker nut verhoogd is, door het noemen ook van de hulpmiddelen, welke in onze dagen voorhanden zijn, voor den waarheidslievenden en tot dit onderwerp bevoegden bewerker. Wij brengen daarvan alleen bij voorbeeld bij: J. A. G. MEIJERS, *Beitrag zur endlichen Entscheidung der frage: in wie fern haben die lehren und vorschriften des N. T. blos eine Locale und temporelle Bestimmung, und in wiefern sind dieselben von einem allgemeinen und stets gultigen ansehn*; en de Verhandeling van J. H. LANG, in het *Magazin von FLATT, fur Dogm. u. f. w. St. VII en VIII*. De Schrijver blijkt allerwege een bekwaam man, een gematigd Godgeleerde, en wel bekend te zijn, met 't geen in onzen tijd noodzakelijk gekend, en voor oogen gehouden moet worden, om met nut te werken, en zich niet door allerlei wind van leering te laten slingereren. Hij houdt verstandig vast, aan het welbeproefde oude, zonder daarom te verfmaden of te verwerpen, het licht dat in lateren en ook in onzen tijd of ontfoken is, of meer en meer verhelderd wordt. Wilden wij alles, wat wij aanstipten, te berde brengen, en hier bevestigen, of ook nu en dan door onze aanmerkingen als minder geldig of juist doen voorkomen, wij zouden de palen van deze beschouwing verre te buiten moeten gaan. Dat J. KANT zijne *Morele uitlegging* de plaats der Grammaticale en Historische nimmer heeft willen laten vervangen, lazen wij hier met eenige bevreemding, of was het dan des wijsgeers bedoeling niet,

niet, om zijne wijsgeerige begrippen in den Bijbel te doen vinden? of heeft hij ook niet opzettelijk een stukje geschreven, om den Christen-Leeraar, die nog huiverig mogt zijn, te doen aannemen, dat men de vrijheid heeft, om de Kerkleer zuiver op den Kansel te prediken, maar er overigens van te verschillen, en zijne meer opgeklaarde denkbeelden zelfs ook anderen voor te dragen, en te doen omhelzen? (1)

Maar voor wie is nu eigenlijk dit boekdeel bijzonder geschikt? Naar ons oordeel, vooral voor Studenten in de Theologie, en voor Jonge Predikanten, (2) die uit de lezing veel nut zullen kunnen trekken; waarom wij de Bestuurders van het Haagsche Genootschap danken, voor de bezorging dezer uitgave. Om deze onze aanprijzing nader aan te dringen, laten wij hier dit gedeelte, uit de tweede proeve, tweede deel volgen:

„Wie kent den algemeen regel niet: Elk is zelf de beste uitlegger zijner woorden? wat zeg ik? Wanneer men in zulke gevallen bij anderen, die na hem opgestaan zijn, te rade gaat, en deze hierover uitspraak doen laat, doet men hem, die zijn eigen werk best beoordeelen kan, onrecht. Men mag zich van de hulp van anderen bedienen, om de taal van den godsdienstleeraar te beter te verstaan, en hoe verder die van onzen leeftijd verwijderd is, hoe noodza-

ke-

(1) Men zie bij voorbeeld: ook P. VAN NEMERT, *Magazijn van Critische Wijsgeerte*, D. II, St. II. bladz. 239. enz.

(2) Welke zich ook voordeel zullen kunnen doen, met raad te plegen, de korte aanmerkingen welke voorkomen, in de Verhandeling over *de uitstorting van den II. Geest*, van J. W. C. TENCKINCK, § 24. bl. 417-429. en de daar aangehaalde plaatlen en schriften.

kelijker dit moet gerekend worden, maar heeft men den zin zijner woorden gevonden, dan is van hem alleen uitspraak te verwachten over de vraag, wat hij ten algemeenen gebruike, ook voor volgende tijden, of ook wel ten nutte van het geheele menschdom, heeft willen voordragen. Zonder dat ik meer zegge, gevoelt een ieder de billijkheid van dezen eisch. En waarom zouden wij, bij de behandeling van het geen Jezus en de Apostelen verkondigd hebben, er van atgaan? Zij staan hierin, in zoo verre, met alle Godsdienstleeraars gelijk. Zij alleen moeten dus gehoord worden, wanneer men wil bepaald hebben, wat in hun godsdienstig onderwijs bijzonder, en wat algemeen zij."

„Men brenge hier niet in, dat deze grondstelling alleen kan gevolgd worden, *wanneer godsdienstleeraars het bijzondere van het algemeene kunnen of willen onderscheiden*. Want, gelijk wij dit volkomen toestemmen, zoo ontwijfelbaar komt het ons voor, dat Jezus en de Apostelen deze onderscheiding hebben willen maken. Wij hebben boven reeds gezien, hoe zij werkelijk zulke voorschriften en leerstellingen, welke alleen voor sommige personen, tijden en plaatsen, geschikt waren, van andere, die zij voor altijd wilden geloofd en betracht hebben, afzonderden. Zij zouden dus daarmede veilig volstaan kunnen. Doch om alle voorwendfel af te snijden, willen wij daarbij, dat zij dit *konden* en *wilden* doen, nog een oogenblik vertoeven. Zij *konden* zulks, wijl zij hunne leere, (om deze uitdrukking te gebruiken), als *tweeledig* aanzagen, als deels voor hunne tijdgenooten moerende dienen, en deels voor alle volgende geslachten en voor alle menschen. Het laatstgenoemde is in het eerste deel, zoo wij hopen, voldoende bewezen. Zij wis-

ten

ten derhalve, dat alles, wat zij zeiden, niet voor alle menschen geschikt was, en liepen geen gevaar, om het misbare met het onmisbare te verwarren. En dit hebben zij ook in geen deele willen doen. Of was het hun oogmerk niet de zuiverste, de volkomenste Godsdienst- en Zedeleere in de wereld in te voeren, om het menschedom, langs den weg der reinste kennis en onbevleete deugd, dezen hoogst-mogelijken trap van geluk te doen beklimmen? De *waarheid* was den Zaligmaker zoo heilig, dat hij haar ook nog in 't gerigt voor Pilatus hilde deed, en daaromrent stellig verklaarde: *Een iegelijk, die uit de waarheid is, hoort mijne stemme. Joann. XVIII: 37.* En in dat laatste plegtige gebed, H. XVII, hooren wij hem vs. 17, nog voor zijne jongeren bidden: *Heilig ze in de waarheid.* Paulus leerde de volmaking der Christenkerk, als het verheven doel, hetwelk zich de Heer der Gemeente met de rondzending zijner gezanten, en de instelling van Evangelisten, Herders en Leeraars voorstelde, kennen. Eph. IV: 13. vv. *Opdat wij allen, zoo zegt hij onder anderen, tot de eenigheid des geloofs en der kennis van Gods Zoon, tot eenen volkomen man, tot de mate der grootte der volheid van Christus komen mogen.* Regtschapene Godsdienstleeraars, die zich van zulke en diergelijke uitspraken bedienden, en tevens in staat waren, om persoonlijke, tijdelijke en plaatselijke leerstellingen en voorschriften van algemeene en altijdgeldende te onderscheiden, hebben zich hieraan ook niet willen onttrekken. Vorderden heerschende denkebeelden, zeden en gebruiken van hunnen tijd, dat zij wel eens iets toegaven en aannamen, het geen eigenlijk niet tot de Godsdienstleere behoorde, of iets voorschreven, hetwelk de omstandigheden, waarin zij verkeerden, me-

150 BIJDR. TOT DE WERKEN VAN HET GENOOTSCH.
debragten ; dit wierd daardoor geen eigenlijk
gezegd deel van het door hun ingevoerd of
voortgeplant leerstelsel. Men mag eer vooron-
derstellen , dat zij het een en ander met ge-
noegzame duidelijkheid zullen onderscheiden
hebben."

„ De geschiedenis der letterkunde stemt hier-
mede volkomen in. Wij zien er uit , dat dit
ten allen tijde zoo begrepen is , en dat men naar
dezen regel altijd te werk gegaan is , en nog te
werk gaat. Willen wij , bij voorbeeld , weten ,
of PLATO zeker iets alleen voor zijne leerlin-
gen , of voor het gansche publiek gezegd heb-
be ; wij mogen wel tot OLYMPIODORUS , PLOTI-
NUS , en andere uitleggers van dezen Wijsgeer
de toevlugt nemen , om door hunne hulp des-
zelfs ware meening te beter te leeren kennen ;
maar zoodra wij die verstaan , moet hij zelf ,
hij alleen tot beslissing van het voorgestelde ,
gehoord worden. Deze regel wordt door alle
deskundigen , bij de behandeling van oude en
nieuwe Schrijvers , die een of ander leerstelsel
beschreven hebben , in acht genomen. Zoo han-
delt men ook , bij het onderzoek naar de leere
van MUHAMMED. Hier beslist eenig en alleen de
Coran , wat die Arabische Wetgever voor zijne
familie , voor die van Medina en Mecca , voor
vreemdelingen , voor volgende tijden , gezegd
hebbe. Om nader te komen ; men heeft , vooral
sedert eenige jaren , die Godgeleerden berispt ,
wien het Nieuwe Testament is voorgekomen te
kunnen dienen om de Godsdienstige denkbeel-
den van de Schrijvers des Ouden Testaments te
bepalen , en heeft dit ongetwijfeld veel te ver-
geueven. Het is echter onloochenbaar , dat men
in dier voege wel eens aan Moses en de vol-
gende Profeten leerstellingen heeft toegeschre-
ven , waarvan in hunne eigene schriften niets
voor-

TOT VERDED. VAN DEN CHRISTELIJKEN GODSD. 151
 voorhanden is. Men verklare dan liever de leere van die vroegere Godsgezanten, uit 't geen zij zelve daarvan zeggen. In 't bijzonder bij de oude voorzeggingsen, lette men naauwkeurig op de woorden en spreekwijzen, op de eigenschappen van dezen dichterlijken stijl en orakeltoon, op het spraakgebruik in den leeftijd van elk der Profeten, en op het verband, waarin alles staat, waarbĳ de schriften van het N. T. goede diensten kunnen bewijzen. Zoo spore men zorgvuldig na, wat die heilige mannen dachten en bedoelden, en hoe verre zij hunne voorzeggingsen uitstrekten. Ziet daar den weg, den door alle verstandigen thans betreden weg, waar langs wij te weten komen, wat alleen tot den leeftijd der Profeten, of tot volgende tijden, wat tot de Babiljonische gevangenis, of tot de Makkabeeuwsche oorlogen, of tot den Messias en Jezus rijk, wat tot het Joodsche volk alleen, of ook tot de Heidenen betrekking hebbe. Men handele dan ook op dezelfde wijze, wanneer men het personelijke, tijdelijke en plaatselijke der leerstellingen en voorschriften van het N. T., en het voor altijd geldende derzelven wil onderscheiden."

„ Doch wij hebben ons reeds lang genoeg bij eene vooronderstelling opgehouden, welke, door onze erkenenis van den Goddelijken oorsprong van het Christendom, geheel verval. Jezus en de Apostelen zijn geene *Verkondigers* van eene door hen zelve uitgevondene leere, maar *Instellers van eene door God zelve geopenbaarde Godsdienstleere*. Hun verklaarde wil leeft dan niet alleen, wat zij alleen voor hunne tijdgenooten, wat tot algemeen gebruik voor alle tijden, voorgedragen hebben; maar heeft ook voor ons verbindend gezag, omtrent 't geen

door ons en alle menschen moet geloofd en betracht worden."

Een korte inhoud en bladwijzer, zouden voor dit Deel niet ongeschikt geweest zijn. Van de Nieuwe Verhandelingen van het Eerw. Genootschap, hopen wij binnen kort de verdiende melding te maken.

Gesprek over den waren aard van het Christelijk Geloof voor Eenvoudigen. Door ALÉTHOPHILUS. Te Leeuwarden, bij J. W. Brouwer, 1815. 47. Bladz. In kl. 8vo. De prijs is f — 4 —

Teeder en gewigtig zal wel elk vriend der waarheid, die in het Evangelie wezenlijk belang stelt, het onderwerp achten, dat, volgens den titel, hier behandeld wordt. Voor hen die in de Geschiedenis der Christenheid van onzen tijd geene vreemdelingen zijn, zal het ook geen bewijs behoeven, dat eene korte eenvoudige maar tevens hartelijke behandeling daarvan, voor een aanmerkelijk aantal van Christus belijderen, wel zeer noodzakelijk is, en allernuttigst zijn kan. — Niettegenstaande men ook, in verscheidene oorden van ons Vaderland, thans de aangenaamste gevolgen en uitwerkselen bespeurt van eene waarlijk Evangelische manier van prediken en onderwijzen, zoo dat men reden heeft om er hartelijk dankbaar voor te zijn aan het weldadig Albestuur, worden er helaas! toch nog niet weinigen elders gevonden, die hieromtrent de schromelijkste dwalingen koesteren, en zelfs met eenen blinden ijver verdedigen, ja ook met verachting op beter denkenden neder zien.

Naar de redenen onderzoeken wij nu liefst niet.

niet. — Dat maar geen Christen Leeraar zich ten dezen opzigte schuldig make, noch door zijne predikwijze, noch door de leerboekjes welke hij gebruikt, noch door zijne manier van onderwijzen! — Wij namen met verlangen dit boekje in handen, hopende hier iets goeds voor eenvoudigen te vinden, en wij zijn in deze onze verwachting niet te loor gesteld.

Het is een regt lief boekje, en bevat een alernuttigst gesprek. Wij wenschen het in veler handen. Verscheidene Predikanten zullen er zich met nut, bij hunne Gemeenten, van kunnen bedienen. De zaken zijn er ernstig, hartelijk en eenvoudig in behandeld. Op eene overtuigende wijze wordt hier geleerd, dat kennis tot het geloof noodzakelijk is, dat *gelooven eigenlijk bestaat in aannemen en toestemmen*, dat het gevolg daarvan *vertrouwen* zijn moet, dat de beloften van het Evangelie als *voorwaardelijk* moeten worden aangemerkt — dat, met het geloof, verbetering van hart en wandel gepaard moet gaan, dat de leer van PAULUS en JAKOBUS in dezen ook niet verschillen, en dat men de Goddelijke genade in CHRISTUS zeer hoog roemen moet, en niet te dankbaar zijn kan, voor deze liefderlijke schikking, dat de zondige mensch, door het geloof, zich van de regtvaardiging, dat is, van de vergeving van zonden, en van alle wezenlijk heil, verzekeren kan.

Volkomen schijnt ons echter dit Stukje, nog niet aan de behoefte te voldoen, wordt eene tweede uitgave noodzakelijk, 't geen wij spoedig wenschen te zullen gebeuren, dan, hopen wij, zal er iets in voorkomen aangaande den verschillenden zin, waarin geloof en ongeloof meermalen genomen worden — en over de onderscheidene beteekenissen van het woord geloof in de Heilige Schriften: — dan hopen wij,

dat de menschkundige Schrijver zal doen blijken, waarom en hoe in het N. Testament, bij voorbeeld, *Hebr. XI.* het geloof voorkomt in den zin van, een zeker *vertrouwen*: — waarom en in welk eenen zin het geloof zelve, in de Heilige Schrift des N. Testaments, wordt voorgesteld, en als *middel* en ook als *voorwaarde*, (*Joan. III: 18—36 Hand. XIII: 38, 39. Mark. XVI: 16.*) *zonder welke niet*; — hoe men het verklaren moet, dat de Heilige Schrijvers van het N. Testament het geloof ons leeren beschouwen, als eene *gave en vrucht des H. Geestes*, *Gal. V: 22.* (bij deze gelegenheid zou ook *Efes. II: 8.* kunnen worden opgehelderd, om de verkeerde, en toch maar al te gewone opvatting, van het laatste gedeelte tegen te gaan,) en als een pligt; — in welk eenen zin de Heere JESUS (naar *Joan. VI: 29.*) het geloof in Hem voorstelt, als een werk Gods, — en dat op de beoefening van het Christelijk Geloof menigwerf wordt aangedrongen, zoo dat het alle die pligten zeker in zich sluit, welke wij Christenen te vervullen hebben tot zaligheid. Daardoor zou dit boekje mischien wel iets grooter, maar ongetwijfeld ook veel vollediger worden; en het komt ons voor, dat wij, naar deze proeve te oordeelen, den Schrijver veilig kunnen uitnoodigen, tot het nemen van eene proeve, ter meerdere volmaking van dit zijn werkje. Tot een staal, ter bevestiging van ons gunstig oordeel, volg hier:

„*Jakob.* Gisteren avond dan, las ik in het Evāngelle van Mattheus en wel het XXI Kapittel. Nu viel mijn aandacht bijzonder op het 31ste vers, alwaar Jezus den Overpriesteren en Ouderlingen des volks betuigt: *voorwaar ik zeg U dat de Tollēnaren en Hoeren U voorgaan in het Koninkrijk Gods.* „Wat zoude onze Domine

„ wel

„ wel zeggen (zeide ik tegen mijne vrouw) in-
 „ dien ik hem deze plaats eens voorlag? hoe
 „ zoude hij dezelve kunnen vereenigen met zij-
 „ ne denkwijze, dat het Geloof ook de werken
 „ hebben moet, daar Jezus hier aan de Tolle-
 „ naren en Hoeren, aan de grootste Zondaren
 „ dus, den voorrang in het Hemelrijk geeft bo-
 „ ven de Pharizeen en Schriftgeleerden, die
 „ zulke groote voorstanders waren van goede
 „ werken?”

„ *Pred.* Dien tekst hebt gij niet wel begre-
 pen Jakob! Koningrijk Gods of Koningrijk der
 Hemelen (want dit is het zelfde) beteekent bij
 de Evangelisten, het Rijk van den Messias, de
 Kerk, de Gemeente van Christus. Jezus wil
 dus met deze woorden niets anders zeggen, dan
 dat de Tollenaren en Hoeren een toegenegener
 oor aan zijn voorstel verleenden, meer lust be-
 troonden om zich aan hem als een Goddelijk
 Leeraar te onderwerpen, en dus meer geschikt-
 heid hadden, om onderdanen van zijn Rijk, leden
 van zijne Gemeente te worden, dan de waan-
 wijze en werkheilige Pharizeen en Schriftge-
 leerden, die met een oog van verachting op
 hem nederzagen, als een gering Galileër, een
 vriend van Tollenaren en Zondaren. En behal-
 ve dat, zoo bedoelt Jezus hier geene Tollen-
 aren en Hoeren, die zoodanig blijven en in hun
 goddeloos bestaan volharden; tot de zulken zal
 hij ten jongsten dagen zeggen; *gaat weg van*
mij gij werkers der ongerechtigheid in het eeuwige
vuur, dat den Duivel en zijne Engelen bereid
is. — Maar Tollenaren, die zich met den boet-
 vaardigen bij Luk XVIII. voor God veroot-
 moedigen en zijne genade insmeken met berouw
 en schaamte over hunne zonden, die met Za-
 cheus afstand doen van hunne knevelarijen, en
 dezelve zoo veel zij kunnen vergoeden. Hoeren

die zich met de Zondaresse bij Luk. VII. aan Jezus voeten nederwerpen, hem getrouw aankleven en veel liefhebben. Tollenaren en hoeren dus, die wel verre van met de schijnheilige Pharizeen, hunne gerechtigheid te zoeken in de betrachting van leeringen, die geboden van menschen waren, in tegendeel met afzien van alle eigene waardigheid, zich op Gods barmhartigheid in Christus verlieten, en vruchten voortbragten des Geloofs en der bekeeringe waardig; of, zoo als Jezus het vers 28, 29. zelf verklaart, dezulken, die eerst wel weigerden henen te gaan, en in den wijngaard des Heeren te arbeiden, maar daarna berouw hebbende, henen gingen."

REDEVOERING over de verdiensten der Amsterdammers, ten aanzien van den opbouw en volmaking der Nederduitsche Taal- en Letterkunde. Door J. P. VAN CAPPELLE, gekrouden ter aanvaarding van het Hoogleeraar-ambt in de Nederduitsche Taal- en Letterkunde, aan de Doorluchtige Schole der Stad Amsterdam. Den vierden van Lentemaand 1816 Te Amsterdam, ter Stads-Drukkerij, op het Rockin, 1816. 75 Bladz. In gr. 4to.

Werd er immer een woord op zijn pas gesproken, kondigde zich immer een jeugdig Hoogleeraar, tot hiertoe nog meer in andere vakken, dan in hetgeen hij nu juist zal aanvaarden, beroemd, met voordeel en luisterrijk aan; — het is deze Redevoering, en haar Auteur, de Heer VAN CAPPELLE. Vermaard als grondig kenner der Wiskunde en oude Letteren, als één dier weinigen, welke deze beide vakken van kennis op het gelukkigst weten te paren, en gaar-

gaarne vereenigd wenschten te zien: voegde hij bij dit alles een' zeer duidelijken, netten, en bevalligen stijl. Door de Bezorgers der *Amsterdamsche* Doortlichtige Schole, met het hooger onderwijs der Vaderlandsche Letteren gelast, toont hij in deze Redevoering, ook voor die taak volkomen berekend te wezen. En hoe geschikt is de keuze van het onderwerp! De *Amsterdamsche* Stads-Regering heeft, met vergunning van Z. M., voor het eerst binnen die Stad eenen leerstoel van *Nederlandsche* Taal- en Letterkunde opgerigt, de eerste Hoogleeraar wijdt dien in, met eene opnoeming van al hetgeen in vroegere jaren, door *Amsterdam*, voor de Vaderlandsche Letteren gedaan is. Te midden dier beroemde mannen, zijne Ambtgenooten, welke de beoefening van *Nederlands* Taal- en Poëzij, zoo gelukkig met hunne hoofdbezigheid weten te paren, — ten aanhooren van CRAS en VAN LENNEP, gedenkt hij aan BARLEUS en FRANCIUS. De schilderij, of liever de schets, door hem opgehangen, (zijn bestek gedoogde niet meer) is juist geschikt om alle Jongelingen, *Amsterdammers* van geboorte, en in deze Stad hunne Letteroefeningen volbrengende, door den roem der Vaders, ook in dit vak, tot navolging hunner grootheid te prikkelen. De stof was echter niet alléén gepast, maar ook nieuw, althans in dezen vorm. Het is waar, WAGENAAR heeft in zijne voortreffelijke *Beschrijving van Amsterdam* zeer uitvoerig de Letterkundige verdiensten der *Amsterdammers*, ook omtrent de Moedertaal en Poëzij, geschilderd: maar vooreerst is dit werk veel minder, dan het verdienste, in ieders handen, en anderdeels moest hier maar een beknopt redekunstig overzicht geleverd worden. De Heer VAN CAPPELLE begint van de vroegste tijden, loopt de Dertiende tot de Zes-

tiende Eeuwen vlugtig door, ziet den aanvanke-
lijken opbouw der deerlijk verbasterde Moeder-
taal en Vaderlandsche Dichtkunde door de ka-
mer in *liefde bloeiende*, vooral door den waarlijk
grooten SPIEGEL (ook als Zedemeester zou de-
ze uitmuntende Denker eene afzonderlijke be-
handeling verdienen:) dan de prachtige vol-
tooiing van het gesticht door HOOFT, VONDEL
en BRANDT, en dus *Amsterdam*, gelijk in handel
en welvaart, ook in Nationale beschaving, de
reivoerster der *Hollandsche Steden*. Bedekt daar-
na eene Eeuw lang de nevel van taalzifterij en
rijmelarij, den *Nederlandschen Parnas*, *Amsterdam*
kan op *flonkerlichten* in de Taalkunde, zoo als
TEN KATE en HUIJDECOPPERS, op Dichteresfen als
LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN roem dra-
gen. Wordt de Poëzij, ten gevolge van den
schok op het einde der Achttiende Eeuw, als
herboren, de *Amsterdammers* NIEUWLAND, BIL-
DERDIJK, (die den Spreker niet noemt, maar
flechts aanduidt) en HELMERS geven weder den
toon; gelijk DE BOSCH reeds vroeger de vrije
kunst van den sleep van regelen ontdaan had,
die haar misvormden, om haar op de beste mo-
dellen te wijzen; een *Amsterdammer* geeft het
eerst eene Geschiedenis der Poëzij, en een an-
der, door de bevoegde Magt daartoe gewet-
rigd, regels aan de spelling der taal. —

Gereedelijk maakt de melding van laatstge-
melden, eersten Hoogleeraar der Vaderlandsche
Letteren, op *Leijden's* Hoogeschool, den over-
gang tot het slot der Redevoering. Hetzelve is
uitmuntend, bescheiden zonder kruipende of
geveinsde nederigheid, mannelijk welsprekend,
en ongemeen gepast in de aanspraken, tot de
Ambtgenooten des Schrijvers gerigt, waarvan
hij sommigen met danbaarheid voor zijne Leer-
meesters erkent. Moge de Stad zich nog lang
in

in zulk eenen waardigen Hoogleeraar verblijden! —

Men kent den klaren en deftigen stijl des Heeren VAN CAPPELLE. In deze Redevoering zal men wel begrijpen, dat dezelve zich niet verloochent. De zinsneden zijn veelal ongemeen kort, hetgeen in eene Redevoering, die voor het oor moet dienen, eene groote verdienste, en bijna een vereischte is. Ook daar, waar het onderwerp deze beknoptheid niet toeliet, zijn dezelve toch bij uitstek duidelijk en bevattelijk. Zie hier ten slotte daarvan eene kleine proeve.

„De belangrijke gebeurtenissen, ten gevolge van de onlusten met Spanje; eene eeuw vroeger voorgevallen, hadden aan de gemoederen eene spanning medegedeeld, waardoor zij, met een onweersaanbaar vermogen, tot al, wat groot en verheven is, werden opgewonden. Dit openbaarde zich in alle verrigtingen. Waar zag men ooit zulke wonderen van dapperheid en beleid, als hier, te land en ter zee, in menigte zich vertoonden? Waar nam ooit de handel met zulk een snellen aanwas toe? Met haastige treden naderden de bevallige kunsten den grenspaal harer volkomenheid. Van een weldadigen invloed was zulks voor de uitbreiding der oude en vaderlandsche letteren. Zoo voortreffelijk waren de herstellere van beide, dat zij in elk tijdvak zouden hebben uitgeblonken; maar zij zouden niet met die kracht van geest hunne vermogens hebben ontwikkeld, en zich door zulke verbazende uitwerkselen hebben onderscheiden, indien zij onder andere omstandigheden geboren waren. Het ligt echter in den aard der zake, dat zoodanig een toestand niet lang kan duren; zoodra hij ophoudt, wordt hij door eene bedaardere gesteldheid vervangen. Door stoute ondernemingen was het vaderland

ten

ten toppunt van aanzien gestegen; de overheersching was afgeschud; met kloekmoedigheid had men stand gehouden in den tachtigjarigen worstelstrijd, die eindelijk den vrede aanbragt; wat wonder, dat men zich met welgevallen overgaf, om de zegeningen daarvan met volle teugen te genieten? Zoo gaat het vuur der jongelingschap ongemerkt over tot den zachten gloed, die de mannelijke borst verwarmt. Zoo worden de vruchten, welke men in het zweet des aanstijns heeft aangekweekt, met stil genot ingezameld, en ten nutte aangewend. Zoo praalde, van toen af, onze letterkunde niet meer met nieuwe toevoegselen van een verblindenden glans; maar met wellust beschouwde men haren luister, bewaarde dien met zorgvuldigheid, verbeterde hier en daar eenige onvolkomenheden, welke een rustig inzicht deed opmerken, en volmaakte eindelijk dat gene, waartoe meer scherpzinnigheid van verstand, dan opbruisend gevoel en levendige verbeelding werd gevorderd."

Dichtproeven van FRANCIJNTJE DE BOER, Dienstmaagd te Sneek. Te Haarlem, bij A. Loosjes; Pz., 1815. IV en 86 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f 1: 10: —

Het schijnt of zucht tot de edele poëzij, thans door zoo vele puikvernuften in ons Vaderland beoefend, zich tot alle standen der Maatschappij begint uitteestrekken. Behalve eenen Landman JACOB VAN DAM, zien wij nu ook eene Dienstmaagd optreden, wier dichtvruchten ons aangeboden worden. Dezelve zijn van onderscheiden geur en kleur. Zekerlijk wanneer wij
ons

ons den *stand* der Dichteresse herinneren, moeten wij ze allen met ware goedkeuring, sommigen met bewondering ontvangen, en ons hartelijk verblijden, dat het dichtvuur, aan geenen rang gebonden, overal vonken schiet, en op min bebouwde, zoo wel als op rijkelijk bemeste gronden zijne voortbrengselen ten toon spreidt. Daarenboven zijn deze Stukjes alle van zulk eenen inhoud, dat zij het hart der Schrijfster de grootste eere aandoen, en haar overal in het licht van een braaf, gevoelig, dankbaar Godsdienstig Meisje vertoonen, het welk nog vrij wat meer is, dan eene goede Dichteresse. Overal is toon en stemming ernstig, overal blijkt het dat FRANCIJNTJE de dingen dezer wereld uit het oogpunt der toekomstige beschouwt, en aan zulk eene edele gezindheid vergeeft men ligtelijk eenige gebreken, vooral in baren stand. Dan wij mogen toch ook niet verzwijgen, dat sommige stukken niet meer dan Proza zijn, welke eeniglijk die verdienste hebben, (althans bij eene gewone Dichteresse hebben zouden) dat het rijm vrij gemakkelijk vloeit. Tot dezen behooren onzes inziens, vooral die, in het *Album van Mejuffrouw de Weduwe ****. Ter twee en tachtigste verjaring van de achtingswaardige *Vrouwe . . . Mejuffrouw *****. en *Aan Mevrouw ***** ter harer drie en dertigste verjaring den 21sten Maart 1814*. Enkelde (doch ook slechts enkele) regels zijn ook zeer stroef, bij voorbeeld:

Ook u, wie mijn achting deez' reglen zou wijden,

Ook u mag dit lot in deez' wereld verblijden,
Als teedre moeder van het dierbaarste kind.

Doch ook vele onder deze gedichten munten we-

wezenlijk uit door echte poëzij, waren gloed, en helderen glans, zoo dat men na de zoo even opgenoemde middelmatige te hebben gelezen, dezelve nog te meer moet bewonderen. Vooral het eerste: *De Roos en het Viooltje*, behelst, op de Dichteresse van dezen bundel toegepast, een allerliefst beeld, waarvan men ook op het titelvignet heeft gebruik gemaakt. Ook de *Bemiddeling* is uitmuntend vloeiend gedicht, vol Godsdienstig gevoel, en zou een' onzer uitstekende Dichters geene schande aandoen, (slechts de uitdrukking, *Dat geen drift ons dan ontaart*, is niet juist: *ontwaarden* is een onzijdig werkwoord) Het *Welkom aan mijn Nichtje, bij deszelfs intrede in deze Wereld*, stelt wel onder het bekende beeld eener waterreis, doch op een zeer natuurlijken, bevalligen trant, het mensche-lijk leven voor. Doch vooral beviel ons, de *Treurige bespiegeling bij het smartelijk afsterven van *** overleden den 28sten Augustus 1814, in den vroegen leeftijd van 1½ jaar, toegewijd aan derzelver bedroefde Ouders*, hetwelk wij dan ook ter proeve aan onze Lezers zullen mededeelen.

Gelijk een pas ontloken bloem,
In zachte lucht geteeld,
En met wier blaadjes steeds de wind
Als zooveel golfjes speelt;

Ach! even als een rozenknop,
Die veelbelovend groeit,
En, onder milden hemeldauw,
Ter zijne ontwikkeling bloeit;

Zoo dierbaar, kindje! bloeide ge ook;
Zoo schoon, maar, ach! zoo kort;
Een stormwind knakte uw' teedren steel,
En 't roosje is reeds verdord.

Het

Het scheen in onvergangbren bloei;
't Hief fier zijn topje omhoog,
Toen onverwacht een stormbui joeg,
Die 't bloempje nederboog.

O treurige ouden! 'k zie uw' rouw
Met een getroffen hart:
Ik had haar immers ook zoo lief,
En deel in uwe smart.

Ach! ieder plaatsjen in ons huis
Schijnt ledig, onvervuld;
Natuur zelfs schijnt, voor 't schreiend oog,
Met aaklig floers omhuld.

Hoe kort nog speelde ze om ons heen,
Was vrolijk en gezond,
En bood zoo gul, bij iedren kus,
Aan ons haar lieven mond!

O vroeg gestorven lieveling!
Ach, vreugd van dit gezin!
Hoe was uw zieltje alreeds vervuld
Met dankbre liefde en min!

Zoo vatbaar voor veredeling,
Die u Gods liefde gaf,
Rukte u die eigen vaderhand
Van schreiende ouden af.

Ach, ouden! wat uw lijdend hart
Ook bij haar' dood gevoelt;
Gij weet het, de Almagt heeft met haar
Ook zaligheid bedoeld.

Ja, deze blijde Christen-hoop
Staat vast als eene rots:
Het kindje, dat u werd ontruk,
Is reeds een engel Gods.

Haar

164 FRANCIJNTJE DE BOER, DICHTPROEVEN.

Haar zieltje, door Gods oog bewaakt,
Kent nu geen lijden meer,
En roept u toe uit hooger kreits:
Wij zien elkander weer.

O ja! gij zult haar wederzien,
Daár, waar geen stormwind loeit,
Of 't heete branden van de zon
Het teeder plantje schroeit.

O treurige ondren! welk een troost!
Gij vindt uw lievling weer;
Gezaligd zinkt ge elkaar aan 't hart,
En scheidt dan nimmermeer.

Wij durven FRANCIJNTJE DE BOER wel aanra-
den, zoo veel haar tijd toelaat, de poëzij
verder te bevliffigen, en dan ook die Modellen
te beoefenen, waarom onze leeftijd haar niet
verlegen zal laten.

*Gedichten van J. BELLAMIJ. Te Haarlem, bij
A. Loosjes, Pz., 1816. 205 Bladz. In kl.
8vo. (Met het Portret des Dichters als vignet
op den Titel, en in een geplaatdrukt bandje.)
De prijs is f 3: — : —*

Wij ontvangen hier eene allerliefsste uitgave
der Gedichten van eenen dier weinige Geniën,
welke door oorspronkelijkheid en eigene zelf-
standigheid, ook hunne Vaderlandsche Letter-
kunde verbeterd, en tot eene hoogere vlugt
opgeleid hebben. Zoodanig toch was BELLAMIJ
in den volsten zin, waar bij hem zekerlijk een
paar gelijkrijdige, en thans nog levende Puik-
Dichters den weg hielpen banen, doch waar
van

van de eere toch voor een groot gedeelte aan hem toekomt. Wat was toch de *Nederlandsche Zangberg* (zoo men de VAN HAREN's uitzondert) vóór zijnen tijd? Eene ellendige rijmjagt, eene dorre streek, of een netgeschoren *Fransch* popperuintje, waat men wel kostelijke palm-heggen, doch geene natuur ter wereld vond. BELLAMIJ waagde het eerst, het afgesletene pad te verlaten, en door het boek der natuur en zijn eigen harte geleid, nieuwe dreven voor onze Poëzij op te sporen. En hoe onmetelijk is de afstand tuschen hem en zijne voorgangers, die meenden, dat *vlijt* en *Kunstgenootschappen* den Dichter konden vormen! Geen wonder, bij BELLAMIJ vloeit alles uit de regte bron, uit zijne eigene ziel voort; en de Bakkers Zoon nit *Vlisfingen* liet de rijke FRITEMA's, en zoo vele andere arbeidzame mannen, die geene moeite, tijd noch beschaving aan hunne verlen spaarden, verre achter zich. Hij beoefende zelfs met een uitstekend geluk het rijmlooze vers, het welk echter na hem weinig of geen opgang meer gemaakt heeft. In alle opzigten was hij een der liefelijkste, zoetvloeiendste, en ook nu en dan, waar zijn onderwerp het vereischte, (gelijk in het *Onweder*, en verscheidene *Godsdienstige* en *Vaderlandsche Gezangen*) een der stoutste Dichters, die wij zelfs nu nog bezitten. Ook is aan zijne werken de zeldzame eer wervaren, dat zij in het *Hoogduitsch* vertaald, te *Weenen* in 't licht zijn gekomen. —

Het was dus een gelukkig denkbeeld van den Heer LOOSJES, om, de door hem van tijd tot tijd uitgegevene, en door aankoop magtig geworden Gedichten, waar van het grootste getal nitverkocht was, bij een te verzamelen in een zakboekje, in een' wezenlijk zeer bevalligen smaak, en, het geen de waarde daarvan nog

BOEKZ. FEBR. 1817.

M

ver-

verhoogt, onder onderscheidene Rubrieken bij een verzameld, namelijk: *Godsdienst*, (waar toe ook de Treurzang van DORINDE aan DAMON, de Gedichten aan LAVATER en STILLING gebragt zijn), *Vaderland*, (te voren onder den naam van *Zelandus* uitgegeven) *Vriendschap*, de minst talrijke Verzameling, en *Liefde*, de meeste der hier bij een gebragte Gedichten behelzende. Hier is het, waar BELLAMIJ. hoe zeer geheel oorspronkelijk in vorm en voordragt, de waardige mededinger werd van HOOFT en van POOT, en in onze taal eenen rijkdom van kiesche bevalligheden opensluit, dien slechts de onkunde haar ontzeggen kan. Eindelijk sluiten eenige *Mengelingen*, die niet voegzaam onder de vorige Rubrieken te brengen waren, zoo als: *aan de Lente*, *het Onweder*, *mijn wensch*, *aan JULIA*, en *aan CATS*, dezen belangrijken bundel. Jammer is het; dat uit de *Proeven voor het verstand*, *den smaak en het hart*, niet, bij voorbeeld, de uitstekende Vertelling van ROOSJE hier heeft kunnen geplaatst worden; doch waarschijnlijk was dit het eigendom van een ander, en kon dus door den Heer LOOSJEA niet herdrukt worden.

Wij achten het noodeloos, hier eene proeve uit dezen Dichter der *Gratiën* mede te deelen, daar alle beminnaars der Poëzij, denzelven buitendien reeds kennen, en anderen, voornamelijk uit het opkomend geslacht, die nog niet gemeenzaam met hem zijn, ons wel op ons woord zullen gelooven, dat geen *Fransch* Dichter, (ten minsten uit de Achttiende Eeuw) hun in eene zoo kleine ruimte zulk eene menigte schoonheden van den echten en eersten stempel zal bieden, zelfs niet in het *erotische* vak. —

Het

Het Staatkundig Stelsel van Frankrijk , vooral met betrekking tot Holland. Uit het Hoogduitsch van F. SAALFELD , Hoogleeraar te Göttingen. Te Dordrecht , gedrukt bij P. van Braam , en wordt mede uitgegeven , bij A. Blusfé en Zoon , 1815. 93 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f — 16 —

Wij vinden , in dit boekje , een over 't algemeen vrij goed overzicht , van de schandelijke , listige of gewelddage handelwijze , door *Frankrijk* in alle tijden , doch voornamelijk sedert 1795 , met *Holland* gehouden , bijzonder van de *inlijving* , en de daar door bewerkte vernietiging van den algemeenen , en verlamming van elks bijzonderen voorspoed. Het Stukje is in een' goeden geest geschreven , en moet aan *Europa* in een voorbeeld , en wel het treffendste voorbeeld , toonen , wat van hetzelfde zou geworden zijn , in geval van eindelijke zegepraal des *Franschen* zoogenoemden Grooten Rijks , en van het *Stelsel des vasten Lands*. Men zegt daar in te regt (Bladz. 90.): *Onder alle Staten van Europa* , (die) *onder het Fransche juk* (zuchten) heeft er geen eenige meer geleden dan *Holland* , en geen eenige is er *moedwilliger* , door den afschuwelijken dwingeland onzer Eeuw , van eenen ongemeenen welstand in de diepste ellende gestort. — *Frankrijk* wordt (Bladz. 91.) een *Erfvijand der Vereenigde Nederlanden* genoemd , en daar en tegen het Verbond met *Engeland* , ten sterksten aangeprezen. Ook laat men overal aan de oude Staatkundige grootheid der *Hollandsche Natie* , aan hare achtlingwaardige eigenschappen , en haar belang voor het evenwigt van *Europa* , ten volle Regt wedervaren. —

Doch, aan den anderen kant, merkt men toch duidelijk, (het welk ook de Vertaler zelf heeft doen opmerken) dat de Schrijver, als een Buitenlander, de zaak uit zijn bijzonder oogpunt beschouwd heeft. Als *Hanoveraan*, en dus onderdaan des *Engelfchen* Konings, heeft hij toch de zaak wel aan de andere zijde te verre gedreven, door de Zeerechten der *Engelfchen*, die den zoo natuurlijken grondregel: *vrij fchip, vrij goed*, belangshalve betwisten, en hunne allezins gewelddadige handelwijze in het verklaren van geheele kusten, voor welke zij slechts enkele kruisers hebben, in staat van blokkade, te willen vergoetliken en zelfs verdedigen. Niet omdat *NAPOLEON* die Zeerechten aanviel, maar om dat *Europa*, te *Utrecht* in 1713 vergaderd, om dat *Engeland* zelve, toen nog zoo magtig en omschenen door den glans van *MARLBOROUGH*, van dezelve plegtig heeft afgezien, *daarom* moeten wij een Stelsel afkeuren, hetwelk zoo grootelijks dient, om de Oorlogen ter Zee hatelijker, en den handel der wereld, bij een' bijzonderen twist tusschen twee Volken, moeilijker te maken.

Bovendien heeft de Heer *SAALFELD*, in dit boekje, zich nog menige onnaauwkeurigheid laten ontvallen, (gelijk over 't algemeen geen gedeelte der *Europifche* Volks- en Gefchiedkunde, door uitheemschen losfer en oppervlakkiger behandeld wordt, dan die van ons Vaderland.) Dat er in 1672 zou befloten zijn, naar *Batavia* over te fteken, om aldaar de Republiek, die in *Europa* haren ondergang nabij was, te doen voortduren, is mogelijk; fchoon wij ons niet herinneren, deze bijzonderheid ergens gelezen te hebben. Maar hoe kan men zeggen, dat de partifchap eerst, van 1747 af, toen *WILLEM IV*

tot

tot Erffstadhouder verheven wierd, de Republiek verdeelde? Men behoeft geen groot Geschiedkundige te zijn, om te weten, dat die partijſchap reeds in 1600 op het slagveld van *Nieuwpoort* ſmeulde, in 1618, (en hoe menigmaal niet daarna!) in lichtelaaſje vlam uitbrak, en juist na 1747, toen bijna ieder een voor den Prins was, voor een' tijdlang althans niterlijk gedempt werd. De finantieele maatregelen, in 1803 genomen, worden niet nauwkeurig opgegeven. Men deed in het begin des jaars geene geldleening, maar liet de beſtaande acht en vijf en twintigjarige heffingen voortduren; waarbĳ, na den uitgebarſten Oorlog met *Engeland*, nog een *Don Gratuit* kwam van 2 pCt. op de bezittingen. De Staatsregeling van *SCHIMMELPENNING* wordt met eene te zwarte kool geteekend. De Raadpenſionaris bezat niet, de *willekeur eener Alleenheerſching*, en het Volk was er niet zoo afkeerig van, als men hier wil doen voorkomen. Verſcheidene achtingswaardige mannen betuigden openlijk hunne vreugd, over deze verandering. Ook ging de koophandel nog tamelijk onder onzijdige vlag, tot op het noodlottige jaar 1807. Zou er, bij de Koninklijke Conſtitutie van 1806, geene verandering in 't muntwezen plaats hebben? Integendeel *LODEWIJK NAPOLEON* was de eerſte, die zijn' naam en borſtbeeld op *Hollandsche* Stukken mogt laten zetten. Dat het ontbrekende in 1806, 56, en in 1807, 50 millioen (te zamen een te kort van 106 millioenen in twee jaren) zou bedragen hebben, zal wel een drukfout zijn. De geldleening die alles moest dekken, bedroeg ſlechts 40 millioenen. Zou *Holland*, of de Republiek, tot het jaar 1808 wel 800,000 inwoners verloren hebben? Vóór de onluſten rekende men ruim 2 millioenen, en in 1808 omtrent 1,800,000 zielen. Is het een be-

wijls van verdrukking des koophandels, dat **LODEWIJK** in 1808, de uitheemsche geldleeningen verbood, althans beteugelde? Beide hebben weinig met elkander gemeen, en dit besluit vijftig jaren vroeger genomen, zou ons voor de *Nationale* bankbreuken van *Frankrijk*, *Oostenrijk* en *Zweden* beveiligd hebben. Op bl. 52. reg. 2, (van anderen) staat *Fransche* en *Engelsche*, doch moet blijkbaar zijn *Hollandsche* en *Engelsche*. Niet geheel *Gelderland*, (gelijk men uit bl. 53. zou opmaken) maar slechts omtrent een derde dier Provinciën, werd in Maart 1810 aan *Frankrijk* afgestaan. Bij het vermelden der bekende *Engelsche* Kabinets-Orde van 11 November 1807, is niet gemeld, dat de onzijdige schepen ook in *Engeland* moesten opgebragt worden, om er eene *belasting* te betalen. —

Wij hebben opzettelijk dit kleine werkje eens nauwkeurig nagegaan, om te doen zien, dat zelfs Hoogleeraren in het met Regt zoo vermaarde *Göttingen*, met den besten wil, de echte bronnen, waar uit men de Geschiedenis onzes Lands, in de laatste jaren moet opmaken, of niet genoegzaam kennen, of niet behoorlijk daar uit schijnen te putten; zou niet welligt onkunde aan onze taal hiervan de schuld zijn? —

GODSVRIEND van DALHEIM, een Godsdienstig, kundig en vlijtig Landman. Door F. ARNDTS, Deken te Meschede in Westphalen. Een Leesboek voor het Platte Land. Uit het Hoogduitsch. Te Harlingen, bij M. van der Plaats, 1816. 121 Bladz. In kl. 8vo. De prijs is f — 12 —

Een eenvoudig en nuttig Leesboekje, bijzonder voor den Landman en voor de andere bewoonders van het Platte Land geschikt. Tot een staal diene het volgende:

„ Ik

„Ik konde,” (dus ging GODSVRIEND voort)
 „u hier omtrent vele treurige geschiedenissen
 van menschen verhalen, die door onmatigheid
 zich ongelukkig gemaakt, hun leven verkort
 hebben, en nu langs de straat en bij de huizen
 loopen bedelen, of hun leven lang aan het krank-
 bed zijn geboeid.” Terwijl hij aldus sprak, kwam
 de bekende oude KLAAS met zijnen zoon HANNES
 bij hem; de eerste was een aardsdrunkaart ge-
 weest, de andere een dobbelaar, en hadden het
 nu zoo verre gebragt, dat zij niets meer aan den
 drank en aan het spel konden besteden, dan het
 geene zij met bedelen verzamelden. Maar deze
 ellendige kostwinning nam, na verloop van tijd,
 weinig op, omdat zij meest al werden afgewe-
 zen, en, nog daaronboven, van de huislieden,
 om hunne liederlijke levenswijze, naar verdienste,
 bittere verwijtingen moesten hooren. „Ziet,”
 zeide GODSVRIEND, „daar komen twee levendige
 en sprekende voorbeelden! thans kunt gij met
 uwe oogen aanschouwen, het gene ik U verhalen
 wilde. Maar luistert, hoe ik deze beide lieder-
 lijke menschen, niet om hen te straffen, maar om
 hen te verbeteren, uit den grond van mijn hart de
 les zal voorlezen. Want het is de plicht van eenen
 Christen, de dwalenden te regt te brengen, en,
 zonder haat en bitterheid, broederlijk te bestraffen:

„Leid den dwalenden, door verstandig raden,
 „Van den doolweg op regte paden.”

„Zijn onze verstandige pogingen daaromtrent
 vruchteloos, dan trekken wij evenwel voor ons
 zelve het wezenlijk nut daar van. dat wij het
 gebod der liefde omtrent den naasten vervuld
 hebben; en ook de goede wil, hoewel voor
 anderen van gene bate, heeft zijne verdienste.”

„Dit gezegd hebbende, ging GODSVRIEND naar
 buiten, en sprak KLAAS en zijnen zoon HANNES,

met medelijden en hartelijken ernst, aldus aan: „Hoe! schaamt gij U niet, eerlijke lieden onder de oogen te komen? Wat geeft U regt, om aalmoezen te vragen, en met een goed geweten de zelve aantonen? Gij zijt nu wel berooid, arm en van alles ontbloot; doch de schuld daarvan ligt bij U zelve. Gij kunt niet denken, tot nog toe onder de eigenlijk dus genoemde armen te behoren, naardien gij nog genoegzame ligchaamskrachten bezit, om met uwer handen arbeid uw dagelijksch brood te kunnen verdienen. Bedenkt, dat gij, door uwe ongeoorloofde bedelarij, de ware armen het brood ontfleelt; en van bedelaars eindelijk dieven en roovers zult worden, wanneer niemand meer U iets zal willen geven, en behoefte en gebrek U de drukkende hand pijnlijk zal doen gevoelen. Aan de behoeftigen, die het buiten hunne schuld zijn, deel ik gaarne en van ganscher harte iets van het mijne mede; maar, alwie aan luie en liederlijke bedelaars iets geeft, dezelve slijft hen in hunne slordige levenswijze, en begunstigt hunne luiheid. Gaat, derhalve, henen, en zoekt werk: want, indien men werken wil, en het zoekt, is er overal werk te vinden.” — Intusschen liet GODSVRIEND hun evenwel iets om te eeten geven, omdat hij, met reden, in het begrip stond, dat men de dwalenden en verkeerden, welke men zoekt te verbeteren, moet doen gevoelen, dat men het wel met hen meent, en op hunne verbetering bedacht is. Met heilzame schaamte overdekt, gingen de beide bedelaars henen, zonder een woord te kunnen spreken; dan den edelmoedigen weldoener hunne dankbaarheid te betuigen. — „Ziet!” zeide GODSVRIEND tot zijne huisgenooten: ”

„De dwalenden en verkeerden moet men door liefde winnen, voor dat men, door ernstig vermaan, hen zal verbeteren.”

M E N -

M E N G E L W E R K

BEKNOPT ONDERZOEK . NAAR DE WARE BETEKE-
NENIS VAN HET GRIEKSCH BIJVOEGELIJK NAAM-
WOORD 'Επισύσιος , TER OPHELDERING VAN
DEN ZIN DER VIERDE BEDE (1).

Daar is mischien geen woord in de Boeken
des N. Verbonds, 't welk het vernuft van Ge-
leerde Uitleggers, zoo zeer gepijnigd heeft, als
't Grieksch Bijvoegelijk Naamwoord 'Επισύσιος,
dat eeniglijk voorkomt bij *Matth. Hoofdst. VI:11.*
en in de gelijkkluidende plaats bij *Luc. Hoofdd.*
XI: 3.

Hier over hebben wij ons geenszins te ver-
wonderen, wijl het noch bij eenigen Griekschen
Schrjver der ongewijde Oudheid, noch in de
gewijde Schriften ergens elders voorkomt, dan
bij de genoemde Evangelisten, en dat nog wel
alleenlijk op de reeds aangevoerde plaatsen; het
wordt derhalven met regt onder die woorden
gerangschikt, welke de Geleerden gewoonlijk
noemen τα ἀπαξ λεγόμενα. Niet onwaarschijn-
lijk is het gevoelen van den Kerkvader ORIGE-
NES, dat de Evangelisten zelve dit woord ge-
vormd hebben; waar van ook de onsterfelijke
VALCKENAAR niet schijnt afkeerig geweest te
zijn.

(1) Of vertaling eener in 't Latijn, den 30 Augustus l. l.
door Ds. J. U. GRAAF, Predikant te Zevenhuizen, gehou-
dene voorlezing, in den Ring van *Hillegersberg*, ons met
verzoek ter plaatting toegezonden.

zijn. (1) Hoe wijd de Taalkundigen uit een loopen, in de bepaling der beteekenis dezes woords, zat wel aan niemand mijner geletterde Broederen onbekend zijn.

Wie dezelve begeert te zien bijeenverzameld, en op verschillende wijzen beoordeeld, kan zijnen weetlust bij meer dan eenen Schrijver voldaan vinden, onder anderen bij WOLF, in *Curis*; bij

(1) Maar, na de woorden van ORIGENES: ἡ λέξις ἡ Ἐπιουσιος εἴκει πεπλασθαι ὑπὸ τῶν Εὐαγγελιστῶν, aangehaald te hebben, schreef die beroemde man: ORIGENES se ipse derhalve dit woord beschuldigd te hebben als verzonnen van de Evangelisten, en gaat dus voort: Sed hi illam probabiliter reuerent in fuorum popularium Graecienſium ſcriptis. Mirum autem eſt, vocem iſtam tot lites, et diuerſas parere potuiſſe originationes. Analogia nos docebat, omnia adiectiva in ουσιος, quae multa ſunt Graeca, criſi a foemininis participiis in ουσα, ἐθελουσιος, ἐκούσιος, γερούσιος et ſimilia, quae facile ſic ad originem poterunt revocari. Ἐπιουσιος itaque ſine dubio eſt ab ἐπιούτω, participio verbi ἐπειμι ἢ ἐπιύτω his in Libris diem ſignificat ſequentem. Plene τῇ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ſcribit Lucas Act. VII 26i. Apud Hebraeos autem vox diem ſignificans etiam tempus denotat. Hinc Judaeis Graece loquentibus ἡ ἐπιούσα ἡμέρα ſignificare quoque potuit tempus futurum. Quid itaque nunc eſt ὁ ἄγιος ὁ ἐπιούσιος? Matth. VI: 11. et Luc. XI: 3 id ipſum, quod Lucas deſignavit adiectis vocabulis κ*θ' ἡμέραν. Notat enim alimenta quibus indigemus quotidie, adeoque alimenta in futurum quoque vitae tempus neceſſaria. Nihil autem eſt cauſae (NB), cur miremur vocem iſtam nuſquam alibi reperiri. Ne unus quidem ſcriptor Graecus legi poterit, in quo huiusmodi voces non reperiantur. „ Vid. ejus ſcholae in locum Evang. Lucae laud.

Aanm. van de Redact.

bij KUTTNER, in *Hypopnem*; en vooral bij KUI-
NOEL, wiens verklaring der Evangelien geen min-
der lichts verspreidt, dan de *Koppiaansche* uitleg-
gingen aan de Apostolische briaven geven.

Dit voorloopig, en méér algemeen aangemerkt
hebbende, wil ik bij de Grieksche woorden
zelve ὁ ἄγιος ἑπιούσιος (*dagelijksch brood*) wat
nader stilstaan; u de meer voorname verklarin-
gen van dezelve herinneren, en die welke mij
de verkieslijkste voorkomt, aan uw welwik-
kend en bescheiden oordeel voordragen.

De *Oude Latijnsche Overzetting*, welke het
Grieksche vertaald door *panis quotidianus* (waar-
mede onze Nederduitsche vertaling van *dage-
lijksch brood* volkomen overeenstemt) heeft van
de tijden der Kerkvaders af, algemeen en bijval
gevonden, tot op de dagen van HIERONIJMUS
toe, die het eerst van dezelve is afgegaan, en
de woorden van den Grondtekst vertolkt heeft
door *panis substantialis, overzelfstandig brood*,
brood 't welk alle zelfstandigheden verre overtreft.

Hoe groot ook bij vele Christenen het gezag
der *Vulgata* zij, en hoe vele voorstanders de
gewone vertaling van *dagelijksch brood* ook heb-
ben moge, zijn er echter gewigtige redenen,
waar door ik wederhouden worde, om daar aan
mijne toestemming te geven. Dezelve toch (om
andere bewijzen nu met stilzwigen voorbij te
gaan) is lijnrecht strijdig met de gelijkkluidende
bede, welke wij bij LUCAS vinden aangeteekend.
De onzen hebben dezelve dus vertaald, *geef ons
elken dag ons dagelijksch brood*. Maar wie gevoelt
niet bij het uitspreken, of bij de oppervlakkige
beschouwing dezer woorden, hoe zeer deze
vertaling tot oneer van onzen Goddelijken Mees-
ter verstrekt. (1) Volgens dezelve toch zou hij
zelfs,

(1) Wij deelen in dat gevoel niet geheel. De zin is dan
toch

zelfs, ondanks zijne ernstige waarschuwing, om niet op de wijze der Heidenen, onder het gebed, een ijdel verhaal van woorden te gebruiken, (*Matth. VI: 7.*) zich de ongerijmdste tautologie veroorloofd, en met andere woorden gebeden hebben: geef ons *dagelijks* ons *dagelijksch* brood. Zal geen mensch van gezond verstand dus spreken, veel minder dus bidden, hoe veel te meer is dan zoodanige bede, dien hemelschen Leeraar onwaardig, welken wij, zoo wel in zijne woorden, als in zijn onderwijs, als de altijd onuitputtelijke bron der verhevenste wijsheid eerbiedigen!

Daar zijn er, die meenen, dat 't woord *ἑπιούσιος* uit *ἐπι* en *ούσις* is zamengesteld, en de woorden *τοῦ ἀγίου ἑπιούσιου* vertalen door *brood, 't welk tot de instandhouding onzer zelfstandigheid en tot ons levens onderhoud behoort.* (1)

Anderen wederom, de werkwoorden *ἐπιείναι*, van waar *ἐπιούσιος* afstamt, en *ἐπιείναι*, van
 WAAR

toch duidelijk deze: *Geef ons o Vader! iederen dag wat wij dien dag noodig hebben!* Dit dan opgehelderd zijnde uit het Bericht van MATTHEUS, leert men zien, dat de Heiland zijnen Leerlingen heeft willen doen opmerken, dat zij iederen dag om hun dagelijksch brood den Vader met vertrouwen bidden moesten. De vergelijking van beide deze berichten stelt ons alzoo ten bewijze, dat de Jongeren om hun dagelijksch brood bidden moesten, dat zij dit dagelijks behoorden te doen, ook met opzigt tot den hun overigen leeftijd.

Aann. van de Redact.

(1) Bij voorbeeld, C. SCHOETGENIUS, wiens Lexicon men op dit woord kan nazien en vergelijken. met 't geen in de Lexica van C. F. BAHRDT en SCHLEUSNER op *ἐπιούσιος* en van W. A. TELLER op *täglich* voorkomt.

Aann. van de Redact.

waar *Ἐπιούσιος* wordt afgeleid, onderling vergelijkende, beweren op het voetspoor van AMIJ-
RALDUS, dat de kracht van 't voorzetsel *ἐπὶ*
hier in gelegen is, dat het *dat gene, waar over
gehandeld wordt, binnen de behoorlijke grenzen
beperkt*; en vertalen het onderwerp der bede al-
dus: *brood, voedsel, of levens-onderhoud, het
welk met onze nooden overeenkomstig, daar voor
gepast, en tot derzelve vervulling genoegzaam is.*

Ook ontbreekt het niet aan vele uitmuntende
Schriftverklaarders, die het gevoel van den
schrandere GUSSET omhelzen. Volgens dezen
Geleerden zal *Ἐπιούσιος* beteekenen, zoo veel
als *accedens, epitheton, daar en boven bijkomend,
bijgevoegd, toegevoegd*, tot de hoofdzaak name-
lijk, welke in de overige beden van dit voor-
treffelijk gebed begrepen, en in de gelukzalig-
heid van het Messiaansche rijk, waarvan men
door deugd en Godsvrucht deelgenoot wordt,
gelegen is, volgens *Matth. VI: 33*. Inzonderheid
heeft dit gevoel den Geleerden VENEMA tot
voorstander gehad, die hetzelfde niet weinig op-
gehelderd, en met veel geleerdheid aangedron-
gen heeft, zoo in zijne Leerrede over deze be-
de, als in zijne *Disfertatiën*, pag. 370, 371.

Zeer vernuftig is ook de oordeelkundige gis-
sing van PFANKUCHIUS, welke ook door KUINOEL
word goedgekeurd, dat de echte lezing van dit
duistere woord is *ἐπὶ οὐρανῷ*; en dat aan eene
feil der Afschijvers, welke de *α* in *ο* veranderd
hebben, dit nieuwe woord *Ἐπιούσιος* zijnen
oorsprong verschuldigd is.

Bij uinnemendheid echter bevalt mij de uit-
legging van ERNESTI, MICHAËLIS, VALCKENAAAR,
D. C. VAN VOORST, en van vele anderen, welke
de Grieksche woorden dus vertolken: *brood*
voor

voor morgen, voedsel voor den volgenden dag (1). Deze opvatting is vooral op dit tweetal van gronden gevestigd:

Vooreerst, is dezelve, volgens 't getuigenis der grootste Mannen, in het vak der Grieksche Letterkunde, met de *Analogie der taal* volkomen overeenkomstig; volgens welker regels de Bijvoegelijke Naamwoorden, welke in *οὐσιος* uitgaan, van 't Vrouwelijk Deelwoord moeten worden afgeleid. Is dit zoo, dan stamt 't woord *Ἐπιούσιος* af van *Ἐπιούσα*, 't welk het Vrouwelijk deelwoord is van 't werkwoord *Ἐπιέναι* aankomen volgen. Dat deelwoord *Ἐπιούσα* zegt, volgens de uitlegging van HESIJCHIUS, zoo veel als *Ἐπερχομένη*, en heeft, het zelfstandig naamwoord *ἡμερα* daar onder verstaan zijnde, de beteekenis van *den volgenden dag*, in *Hand. VII: 26*. Dezelfde beteekenis, welke aan dit Vrouwelijk deelwoord eigen is, schijnt mij toe ook in het daarvan afstammend *Ἐπιούσιος* te moeten behouden worden. Op grond dan der *Analogie* en der *Etymologie* der taal, vertaal ik, met genoemde Geleerden, de woorden *αἶσρος Ἐπιούσιος* door *brood voor morgen*.

Aan die opvatting wordt, in de tweede plaats, niet weinig krachts bijgezet, door 't merkwaardig getuigenis van HIERONIYMUS, welke verklaart, in

(1) J. F. FISCHER scripsit: tamen ratio et sententia eorum, qui *αἶσρον ἐπιούσιον* ab Evangelistis dici victum posterum, sive Crastinum, hoc est, *res ad vivendum Cras*, sive *postridie necessariās*, docent, una omnes veritatis numeros atque partes habere nobis videtur. De *Vit Lexicorum* IV. T. prol. XII. p. 313. welk boek wij in veler handen wenschen.

Aann. van de Redact.

in het Evangelie der *Ebioniten*, de woorden **מן חל**, dat is: *brood voor aen volgenden dag*, gelezen te hebben.

Het is er zoo verre van af, dat deze uitlegging, met de vermaning des Heilands, welke het slot des zesden Hoofddeels van het Evangelie van MATTHEUS uitmaakt, — dat zijne Leerlingen namelijk zich door geene ziel beangstigende zorgen zouden laten overmeesteren, — zoude strijdig zijn, dat die in tegendeel daar mede volkomen overeenstemt, gelijk de Eerw. VAN VOORST, in het eerste Stukje van zijn uitlegkundig en Godgeleerd Magazijn (1) juist en naauwkeurig heeft aangetoond (2).

De-

(1) Men leze hier over vooral ook, het in onze naast voorgaande noot aangehaalde werk van FISCHER, bl. 314 en 315.

Aanm. van de Redact.

(2) Bij dergelijk eene behandeling van deze bede, zou het niet kwalijk gevoegd hebben, ook te gewagen, van het bijzonder gevoelen des Heeren H. F. PFANKUCHE *ueber die gebetsstormet der Mesfiaschuler*, te vinden in de *Allgemeine Bibliothek der Biblischen Literatur* von J. G. EICHORN, B. X St. V. S. 846 u. f. w. Voor onderzoeklievendens getroosten wij ons gaarne de moeite, om hetzelfde hier hoofdzakelijk te laten volgen. „Bij de verklaring dezer bede, verg. ten alle Uitleggersen te rug te zien, op het **Βασιλεία τῶν οὐρανῶν**, en verzetten zich, door eenen geweldigen sprong, op de aarde zeker Recensent, de Geleerde J. P. GABLER. zie zijn *Neuestes Theol. Journal* V B. St. 4. S. 413, heeft hierop zeer juist aangemerkt, *maar dan toch met opzigt op en met betrekking tot het Βασιλεία τῶν οὐρανῶν*, in zoo verre de Apostelen hier, ter ongehinderde uitbreiding der Leere van JESUS, om hun noodzakelijk onderhoud leerden bidden. Veel voegzamer is het onderzochten, wanneer men zich ook deze bede als staande in eene regtstreeksche betrekking tot het Zedelijk Godsrijk op Aarde, voorstelt. De gelukzaligheid in het Rijk van den Mesfias, werd dikwerf bij de Joden, onder het beeld van een

Deze bede eerlang voor mijne Gemeente moettende behandelen, heb ik daarin mij zelven dit plan voorgeschreven.

I. Deze bede heeft verklaring noodig; en daarom moet ze *in de eerste plaats* (echter met zorgvuldige vermyding van alles, wat naar taalkundige geleerdheid zweemt) opgehelderd worden. Bij

een gastmaal voorgesteld, waar de vroomc Israëlitcn Hemelsbrood (Manna *ἄρτον ἀγγέλων* Ps. LXXVII: 20.) vergel. *Matth.* VIII: 11. en *Openb.* II: 17. genieten zullen. Daartoe noemde JEZUS zich ook zelven *τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ Θεοῦ, τῆς ζωῆς.* *Joan.* VI: 32. Naar deze beeldspraak en in deze verbinding met het Mesfiasrijk kan dus de vierde bede, niet op de lichamelijke behoeften van den phijficken mensch zien, maar moet veel meer dezen zin hebben: *Laat ons aan de gelukzaligheid van het Mesfiasrijk deel nemen!* Maar wat beduidt *ἐπιούσιος* hier? Wanneer het echt is, moet het van de Evangelisten zelve geformeerd zijn. Nu is er eene dubbele afleiding mogelijk:

1.) Van *ἐπὶ* en *οὐσία*, als navolging van het Arameesche *לחם יהי עלינו*, 't welk woordelijk overgezet be-

toekent, *ὁ ἄρτος ὁ ἐπὶ οὐσίαν panis ad sustentationem scil. necessarius* gelijk MOZES BAR NACHMAN zegt: *filii seculi futuri habebunt sustentationem per elementum mannae*, en dan zou de zin zijn: *da nobis panem promissum vere nos sustentantem ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, τὸν ἀληθινόν* *Joan.* VI: 32. 2.) Uit het soem part *ἐπιούσα* van *ἐπειμι* i q, *ὁ μέλλων, ἐπερχόμενος*. Het Mesfiasrijk heet

toch ook *αἰὼν ὁ μέλλων* *הַבַּיִת הַלְלוּ*. Maar waarom

zouden dan de Evangelisten een nieuwwoord, *ἐπιούσιος*, gemaakt, en niet liever het gewone *μέλλων* gebruikt hebben? De eerste afleiding verdient dus de voorkeur. Onder tusschen is het waarschijnlijk, dat ons *τὸν ἐπιούσιον*,
uit

Bij korte omschrijving komt de zin van dezelve hier op neder. Hemelsche Vader! laat 't mij, noch iemand mijner evenmensen, heden aan dat gene ontbreken; wat wij op den volgenden dag tot instandhouding van ons aardse leven noodig hebben, op dat wij zoo onbekommerd elken dag van morgen mogen afwachten.

II.

uit eene schrijf fout, voor τὸν ἐπὶ οὐσίαν, 't welk het לקיום רי genoeg aanduikt, ontstaan is. Hoe gemakke-

lijk kan, bij eene continua scriptura, een α voor eene ω geplaatst worden. Misschien echter is het opzettelijk geschied door eenen neuswijzen afschrijver, die het voor een Adjectivum aanzag, en toch het toeminum met het masculinum $\alpha\sigma\tau\omicron\varsigma$ niet verednigen kon; gevolgelijk het τὸν ἐπὶ οὐσίαν voor eene schrijf fout hield en door zijne verbetering nu zelf een fout maakte.

Het verschil tuschen $\sigma\eta\mu\epsilon\rho\nu$ bij MATTHAEUS, en $\kappa\alpha\theta' \eta\mu\epsilon\rho\nu$ bij LUKAS; komt weder daar van daan, dat het er beide naderhand bijgevoegd is. Of is het de oorspronkelijke lezing van het oorspronkelijk Arameesche Handschrift geweest; dan zal er of eene verschillende overlevering voor handen geweest zijn, de eene ימנא, de andere יום כל; of als ימנא de oorspronkelijke lezing was, dan kon MATTHEUS getrouw door $\sigma\eta\mu\epsilon\rho\nu$, LUKAS echter vrijelijk $\kappa\alpha\theta' \eta\mu\epsilon\rho\nu$ overgezet hebben, daar $\sigma\eta\mu\epsilon\rho\nu$ toewijlen; naar het uitleggkundig gevoelen der Joden, de grenzenloze toekomst aanduidde. (FISCHER daarentegen oordeelt, dat het nauwelijks te betwifelen is, of CHRISTUS heeft, met zijne Discipelen sprekende, de woorden gebruikt: אַתָּה-לַחֲמֵנוּ דַּמְחָה of אַתָּה-לַחֲמֵנוּ דַּמְחָה.

לַחֲמֵנוּ דַּמְחָה - Men kan er bij opmerken, dat de LXX יום ביום dies cum die, vel dies in diem, i. e. quivis

II. Deze bede heeft meer dan eene belangrijke eigenschap; en die moeten, *in de tweede plaats*, worden aangewezen. Ze is

A. Der wijsheid van onzen Heer waardig, die ons door deze bede en derzelver plaatsing overtuigend leert, dat wij aan den eenen kant, onze aardfche belangen niet mogen verwaarloozen, maar die ook aan den anderen kant, niet eeniglijk benattigen, met voorbijzien onzer gewigtigste en eeuwige belangen.

B. Hoogst gepast.

1. Vooral voor de Apostelen, welke geen vast en geregeld bestaan hadden, en een rondzwervend leven zouden moeten leiden.

2. En nog voor elken Christen.

III. Deze bede veronderstelt eindelijk, de edelste gezindheden en gevoelens; en die moeten voorgesteld en als navolging waardig aanbe-
prezen worden. Ze behest in zich:

A. De eerbiedigste hulde aan Gods wijs en weldadig bestuur.

B. Het ootmoedigste dankoffer voor ontvangen aardfchen zegen.

C. De hartelijkste betuiging der blijmoedigste tevredenheid met dat aandeel der aardfche goede-

des et adverbialiter *quotidie* *Exod. V: 13.* overgezet hebben: καὶ ἡμέραν, en 1 *Sam. XVIII: 10.* σήμερον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ; en □ □ □ die et die, *singulis*

diebus, *quotidie*, *Ps. LXVIII: 19.* ἡμέραν καὶ ἡμέραν, en *Esth. III: 4.* καὶ ἐκδοσὴν ἡμέραν.)

Ter wederlegging, eindelijk, van het bijzondere in het gevoel van *PFANKUCHE*, zal men 't best kunnen redeneren, uit den Zusammenhang *Matth. VI.* voorkomende. 't Geen die Geleerde van het Avameesch *Urschrift* zegt, is althans geheel onbewezen.

Amst. van de Redact.

deren, 't welk onze Hemelsche Vader ons naar zijne wijsheid toefchikt.

D. De plegtigste belofte, tot een arbeidzaam en voor de Maatschappij nuttig leven.

E. De heiligste verbindtenis tot mededeelzaamheid aan de behoeftigen en algemeene menschenliefde.

I T H A K A.

(Uit de Beschrijving der Ionische Eilanden,
van HENRIJ HOLLAND.)

Ithaka, dit, in de oudheid zoo beroemde Koninkrijk van ULIJSES, is in lateren tijd, wegens deszelfs kleinen omtrek en onvruchtbaarheid, zeer bespot geworden; en inderdaad is in den eersten opslag, dezen gordel van naakte steile kalkklippen, waarmede het omringd is, niet geschikt om eene gunstige meening voor hetzelve voort te brengen; maar de haven zal echter steeds bewonderingswaardig blijven, daar zij bestaat uit eenen diepen Zeeboezem, wens Oostelijke Kust bijna de geheele breedte van het Eiland doorsnijdt, en zich in verscheidene armen uitbreidt, die door hare heuvels en rotsachtige voorgebergten beschermd worden. De tegenwoordige hoofdstad van ITHAKA, VATHI, ligt aan het bovenste einde van eenen dezer Inhammen. De grootste lengte van dit Eiland, is van het Noorden tot het Zuiden 17 mijlen (Engelsche) en zijne grootste breedte niet meer dan 4 mijlen, en daar waar de groote haven het land doorsnijdt, niet meer dan een halve mijl. Het land bestaat uit een doorlopende keten van kalksteenrotsen met steile hoogten en onder deze zijn de Berge *Stephana* en *Neritos* de hoogsten; de eerste ligt in het Zuidelijk deel van het Eiland, en de laatste aan de Noordzijde van de groote

Haven. Naauwelijks trest men op het geheele Eiland eene doorlopende vlakte van honderd ellenjaan. Niettegenstaande dit, vindt men echter op hetzelfde verscheidene belangrijke gezigpunten en lieffelijke streken, namelijk op de behouwde afhellingen der bergen, en in de tegen de Zee gelegen opene kleine dalen, met olijf-, oranje-, amandelboomen, en wijnstokken bedekt.

In de nabijheid van de kleine Baaij Dexia, is een hol, dat men voor de grot der *Najaden* van HOMERUS houdt, waarin ULYSSES door de *Phaëcische* Schippers slapend werd nedergelegd. (1)

Ithaka heeft 7 a 8000 Inwoners, wanneer men namelijk die van *Kalamo*, *Atako*, *Kasto* en andere kleine Eilanden hier onder rekent. De artikelen, die uitgevoerd worden, bestaan hoofdzakelijk in krenten, van welke het bijna 5000 Centenaars voortbrengt, olie en wijn, die voor de beste van de zeven Eilanden gehouden wordt. Het koorn echter is er schaars, maar de Inwoners, die den naam hebben, dat zij zeer werkzaam en bekwaam in den Zeehandel zijn, weten zich het noodige van het vaste land door ruiling of koop te bezorgen.

De Stad *Vathi*, die 2000 Inwoners bevat, levert een schilderachtig gezigt op, zij bestaat slechts uit eene straat, die ten minsten een mijl lang is. Zij bevat verscheide goede stevige gebouwen, waar onder er meer dan een van eene aanzienlijke grootte. In *Vathi* wonen de meeste Grondeigenaars en Kooplieden van *Ithaka*, waar onder er eenige zeer beschaafd en achtingwaardig zijn.

Bij het doorwandelen van de Straat van *Vathi*, zag ik een vreemd schouwspel, een School namelijk, die onder den blooten hemel gehouden werd.

(1) Od. Lib. XIII: vs. 120.

werd. De Meester of Didaskalos, een oud eerwaardig man met eenen langen baard, onderwees, zittende voor de deur van zijn huis, eenen kring van vijftien à twintig knapen uit het Nieuwe Testament, waar van hij een nieuwe Grieksche vertaling in handen had.

De belangrijkste sporen van Oudheden, die het Eiland oplevert, zijn de ruïnen van *Aito*, waar, zoo als men gelooft, de Burgt van *Ulysses* gestaan heeft. Zij liggen op de smalle Landengte, die de groote Haven van de Zeeëngte van *Cephalonia* scheidt. Hier ziet men op den top van eenen heuvel, die bijna vierhonderd voeten boven de oppervlakte der Zee verheven is, verscheidene linien van ringmuren, die door hunnen ruwen bouwaard uit stukken van rotsen den hoogsten ouderdom aanduiden, en waarin men de plaats van twee of drie poorten bespeuren kan.

Op den hoogsten top des heuvels, waar men een heerlijk uitzigt heeft, vindt men een regelmatig vrij plein, met de overblijffels van twee ruime onderaardsche waterbakken. Sterker nog wordt de blik op zoo vele klasieke voorwerpen in 't rond gevestigd. Van eenen smallen, tusschen twee meiren liggenden Bergrug, ziet men aan den eenen kant de Zeeëngte, en de bergachtige kusten van *Cephalonia*, en aan den anderen kant de Haven van *Ithaka* met zijne menigvuldige armen; verder op, het Lenkadische Vorgebergte, en de Bergrug van *Epenis* en *Akarnanien*; als ook de Baaij van *Samus*, van waar vier en twintig Vrijers van *PENELOPE* kwamen. (1) Voor het overige bespeurt men duidelijk, dat hier eene geheele Stad, waarschijnlijk de voormalige Hoofdstad van het Eiland, gestaan heeft. Ook zag ik eenige hier gevondene munten,

(1) Od. Lib. XVI: vs. 121.

hoofden over. Deze verwachtten hun vonnis staande, zonder muts, te midden der Vergadering. Werden zij in hunnen post bevestigd, zoo maakten zij eene buiging voor het Volk, hunne Heeren en Meesters; doch was de Vergadering misnoegd, zoo leiden zij den staf des Gebieds, en de bonte muts af, en groetten het gezelschap. Het was hun niet geraden, eenige tegenbedenkingen te maken, wanneer zij niet op de plaats vermoord wilden worden.

De keuze zelve geschiedde nooit zonder hevige wanorde, scheldwoorden en slagen. Tien der beste drinkers, gingen het nieuwe Opperhoofd, zijne benoeming bekend maken. Die den post weigerde, moest het in 't begin van den Staat, met den dood, en in latere tijden met scheldwoorden en slagen bekoopen.

Eene tweede bijeenkomst op eerste Paaschdag diende, om de verandering of benoeming te bevestigen. Ook hier had doorgaans groote wanorde plaats, en de benoemde moest zich diepe vernedering getroosten. De *Koschowoij*, hoe alvermogend ook in den Oorlog, kon zelfs den buit niet eens verdeelen, zonder eene Volksvergadering. De *Ataman* oefende een vaderlijk gezag, in elke Afdeeling of *Kourene* uit. De leden dier *Kourene* aten met dezelve, op gemeene kosten aan ééne tafel, even als de oude *Spartanen*, en de gort of gierstpap met zout, de hoofdschotel bij die maaltijden, had mischien wel iets van de zwarte soep der ruwe Zonen van Lijcurgus. Deze maaltijd was sober, maar bij de terugkomst van hunne strooptogten, werd dezelve door de waagelijkste overdaad vervangen; die op de verdeeling van den buit volgde. In bier, meê en brandewijn werd binnen eenige dagen, de waarde van alles, 't geen zij geroofd hadden, verteerd, zij waren

ar.

armer dan te voren, en somtijds in schulden gewikkeld. Buiten deze strooptogten, die met de vreeslijkste wreedheden gepaard gingen, en buiten de ongebondene feesten bij de terugkomst, bragten zij den tijd in volstrekte ledigheid door.

De zonderlingste, oudste en tevens met de zwaarste straffen gestaafe wet was die, welke, op straffe van steeniging, elke Vrouw uit de *Setche* (of den Staat) verbande. Diegenen, welke op hunne rooftogten een of andere *Tarzaarsche* of *Poolfche* Vrouw hadden opgedaan, moesten deze slagtoffers eener dierlijke drift op eenige uren afstands houden. Wilden zij trouwen, zoo werden zij niet meer tot de *Zaporogen* gerekend, maar moesten tot hunne landbouwende, jagende of vischende broederen in de *Ukraine* overgaan, want de woeste *Zaporogen* kenden niets van dat alles, en waren, zoo als nog verscheidene *Arabische* stammen, slechts roovers van beroep. Doch wie zijne Vrouw verliet, kon weder onder de broederschap worden opgenomen. Nooit werd deze wet ongestraft geschonden.

De *Zaporogen* waren met geweren, lanssen, sabels en pistolen gewapend, kruid kocht men in *Polen* of *Rusland*, doch de wapenen werden in de *setche* vervaardigd. De kleeding bestond in een' ruime pantalon, eene soort van buis van schapenvel of eene andere grove stoffe, met een gordel vastgehecht, eene viltten muts met bont, en halve laarsen van leder of boomfchors, doch, bij de terugkomst uit eene of andere onderneming, zag men hen dikwerf met kostbare sieraden overladen.

Hoe bloeddorstig, woest, en overgegeven aan dronkenschap, hadden zij echter ook alle de deugden van onbeschaafde volken. Niet alleen waren zij in den krijg onvermoeid, dap-

per, onderworpen en matig, maar ook te huis eerlyk, edelmoedig zelfs, en herbergzaam. De deuren hunner hutten bleven open: een reiziger kon daar uit naar welgevallen zijne behoeften wegnemen. Het verlorene werd in de *Setche* aan een' stok opgehangen, waar elk hetzelfde terug kon bekomen. De winkel van den Koopman, die boven het *maximum* verkocht, werd geplunderd; de schuldenaar, die niet betalen kon, werd aan een kanon gehecht, tot dat hij voldaan had. Dieven werden op de groote plaats aan een' paal gehecht, aan hunne voeten plaatste men eene flesch brandewijn, een glas en een' stok. Alle voorbijgangers dronken met den lijder, en gaven hem dan een' slag en een scheldwoord op den koop toe. Kon hij binnen drie dagen het ontvreemde niet vergoeden, zoo werd hij, (indien de diefstal van belang, of meer dan eenmaal geschied was) opgehangen of met stokken doodgeslagen. De moordenaar werd levendig, op het lijk des vermoorden makkers, begraven. De misdadiger tegen de natuur werd aan een' paal gebonden, en doodgeslagen: zijne goederen waren verbeurd verklaard.

De meesten waren den *Griekschen* Godsdienst toegedaan; schoon men geene geloofsbelijdenis uit de broederschap sloot. Jaarlijksch kwamen uit een Klooster bij *Kiow* vier Geestelijken, om des Zondags den Godsdienst waar te nemen. Die de mis niet naar hunn' zin las, werd met scheldwoorden weggezonden. Eene donderstem gold bij hun voor godsvrucht, braafheid en kunde, en bragt den Priester veel op, maar berispingen wegens hunne levenswijze wilde zij niet hooren.

Deze ongebondene, en met den staat der tegenwoordige beschaving zoo strijdige vereeniging van menschen, kon dan ook in de achtende Eeuw niet langer geduld worden in het

Rus-

Russische Rijk, het welk sedert PETER den Grooten, met zulke reuzen schreden was vooruitgegaan. Hoezeer zich dan ook de *Zaporogen*, benevens hunne broederen, de *Kozakken der Ukraine*, in 1654 slechts onder zeer bepaalde voorwaarden aan den *Russischen Scepter* onderworpen hadden, werden zij nogtans door KATHARINA II, in 1775, als eene *Setche* of Volksvereeniging, vernietigd; de oorzaken daarvan werden aangewezen in eene lange lijst van grieven, waar onder hunne, bovenvermelde, roofzuchtige en werkellooze levenswijze op den voorgrond geplaatst werden. Voorts beschuldigde men hen, en zoo het schijnt, met grond, van inbreuk op de naburige landstrekken, zoo wel der *Ukraine*, als der veroveringen op *Turkije*, waarin zij de vreedzame landbouwers kwelden, en hun eigendom betwistten, als mede van acht duizend personen van beide kanten in slavernij weggesleept te hebben. Hunne strooperijen in de *Ukraine*, (en dus in vriendenland) hadden, zeide het Manifest, in twintig jaren, wel voor een millioen Roebels schade gedaan. Eindelijk hadden de *Zaporogen*, de *Donsche Kozakken*, welke de Keizerin met eene bijzondere genegenheid ver eerde, in den landbouw belemmerd, en zelfs hadden sommigen hunner, in den Oorlog van 1768, de *Russische* troepen niet van de komst der *Tartaren* verwittigd; — uit al welken hoofde de afschaffing van dezen roofstaat besloten werd. Het besluit werd met kracht en spoed uitgevoerd. Allen die verklaarden te willen huwen en zich aan de wet onderwerpen, behielden hunne landerijen, of bekwamen andere, sommigen vlugten naar *Turkije* of de *Krim*; de naam van *Kozakken der Ukraine* verdween geheel, en die van den *Don* werden de hoofden van het volk. Het zijn deze laatste, die zich in de veld-

veldtogten van 1812, 1813 en 1814 zoo be-
roemd gemaakt hebben.

Voor 't overige moeten wij nog opmerken,
dat de laatste rooftogten der *Zaporogen* minder
buit, dan wel het wegvoeren van *menschen* schij-
nen bedoeld te hebben, gelijk de *Ukase* hun
dan ook verwijt, dat zij vijftig duizend man
tot den landbouw in hun gebied hadden weten
te bekomen. Zouden dan deze nieuwe *Sparta-
nen* ook hunne *theloten* hebben willen aanwer-
ven? —

ST. JANUARIUS, BESCHERMHEILIGE VAN NAFELS.

De *heilige* JANUARIUS begon zich, in de tijden
der eerste *Fransche* overheersching (1799.), een
weinig verdacht te maken. Wanneer het karak-
ter zijner Natie minder ligtzinnig geweest was,
zou men zijn zilver Standbeeld, even als het
Gouden Kalf der *Israeliten*, gesmolten, en zij-
ne vereering al spottend hardacht hebben. Reeds
had men een stellig Regtsgeding tegen dezen
Heilige begonnen, wiens *Jacobijnsche* beginse-
len genoegzaam bekend waren, en die het won-
derwerk van zijn jaarlijksch vloeiend bloed im-
mers ten voordeele der nieuwe Republikeinen
had doen werken. —

Dit alles is echter thans vergeten. Het blijge-
loof heeft op den Staatkundigen haat volkomen
gezegevierd; de Patroon had slechts zijn bloed
weder éénmaal ten behoeve der Koninklijke Re-
gering te laten vloeijen! Evenwel hij mag
in krediet niet verloren hebben; in geld, is hij
sedert het bezoek der *Sansculottes*, zeer aanmer-
kelijk armer geworden. —

Verklaringen van dit wonder zijn moeilijk;
en mischien overtollig. Het zij genoeg op te
mer-

ST. JANUARIUS, BESCHERMHEILIGE ENZ. 193
merken, dat zelfs menschen, die boven het
grauw verheven zijn, te *Napels* daar aan ge-
looven. —

Acht dagen voor het mirakel, komt een half-
douzijn oude wijven, alle uit de wijk, waar de
Sint geboren werd, zich rondom zijn altaar
scharen. Verscheidene derzelven stammen uit
zijn geslacht af, en nog niet lang geleden, is
er eene gestorven, die hare afkomst regelregt
van hem afleidde; waar voor zij dagelijks een
Piaster uit den schat van haren Stamheer be-
kwam. Deze vrouwlieden, die mij in de halve
schemering der Kerk dikwijls MACBETH's, toover-
heksen te binnen bragten, liggen dag en nacht
rondom het altaar geknield, bidden en huilen
onophoudelijk, en slaande op hare borst. Terwijl
het bloed vloeit, zijn zij gedurig in beweging,
en het is wel mogelijk, dat zij in verstandhou-
ding met de Priesters zijn.

De *Napelsche* Regering, heeft het grootste
belang bij dit wonderwerk. Zij zou stellig op
hetzelve kunnen *speculeren*, want het geen zij
heden onderneemt, is morgen goed in de oogen
des Volks, zoo dra het bloed van ST. JANUARIUS
vloeit. Anders is deze bloedvloeijing, der we-
reld zoo wel als aan het Volk van *Napels*, vol-
komen nutteloos, en men begrijpt niet, waar-
om de Heilig zijne lieve Stadgenooten niet lie-
ver door eenen dubbelen oogst verkiest te ge-
rijven. Maar dan zouden zij eene tooneelver-
tooning missen, (bij hen zoo onmisbaar als
brood) die zij met oneindig meer belangstelling
aangapen, dan ons gemeen de Stukjes van eenen
behendigen Goochelaar.

Her wonder wordt altijd door een Kerkelij-
ken optocht voorafgegaan of gevolgd. Zie hier
eene korte schets van eene dier plegtigheden,
welke den 6 Mei 1804, plaats had.

De

De schitterendste partij bestaat uit veertig levensgroote zilveren Heiligen, rijk verguld, en met edelgesteenten bezet. Eenige derzelve waren met ordelinten versierd, en ik vernam bij die gelegenheid voor het eerst, dat ST. FRANCISCUS Ridder van het Gulden Vlies is. Elk dier Standbeelden was op eene draagbaar, die van een half douzijn *Lazzaroni* gedragen werd. Men verbeelde zich deze smerige bedelaars, het schuim der bevolking, met hun bruin geelaat en zwarte baarden, in lange veelkleurige rokken, met sneeuw witte paruiken!

Deze lieden bekomen voor hunne moeite elk omtrent een' piaster; zoo dat zij, ruim zoo veel uit eigenbaat als uit Gods vrucht, zeer gered zijn, den in der daad bezwaarlijken dienst waar te nemen. Dikwerf wisselen zij het aandachtige *Ora pro nobis!* met eene verwensching van den zwaren Heilig af. Dan weder lagchen zij hunne bekenden toe, en schertsen met hen, of, als iemand met eene mand met oranjeappelen voorbij gaat, zoo nemen zij die stoutelijk weg, in spijs van de tegenwoordigheid des Heiligen; die het ook voor goede munt moet opnemen, dat zij, na hem neêrgezet, en hunnen loon ontvangen te hebben, in de naast bij zijnde kroeg gaan, zich een' stijven roes drinken, en elkander mischien doodsteken.

Alles verdringt zich intusschen rondom de Heiligen. De straatjongens willen ten minste de eer hebben, van mede onder den draagbaar te gaan, onder welke zij hunne makkers piagen, en met oranje schillen werpen, die, jaloers op deze Gelukkigen, hun en den Heilig' lompe scheldwoorden toewerpen. Achter aan gaan de Priesters, en een stoet Vrouwen, die onophoudelijk om de voorbede van ST. JANUARIUS roepen.

Zoo

Zoo ging de optogt naar de Kerk, door de straat van *Mezzo cannone*, waar een oud Koningsbeeld staat, het welk men *Ré del Mezzo cannone* (halven Kanonnenkoning) noemt. Dit beeld was misfelijk beschilderd, en met eene groote *Napolitaansche* cocarde versierd.

In de Kerk, werden de Heiligen Beelden, gezamenlijk rondom den Heiligen JANUARIUS, geschaard. Het was een staatsie bezoek, 't welk zij bij hem afleiden, en had veel overeenkomst met een' *Chineesch* Afgodstempel vol beelden.

En dit heet: *Jesus in zijne Vrienden te vereeren*, en behoort mede tot de *Voortreffelijkheid van den Roomsch-Katholijken en Apostolischen Godsdienst!*

DE REIS NAAR DEN LEEUWENBURG,

door

A. P. E. LANGBEIN.

I.

RUDOLF BACH, in eene groote Stad van het Zuidelijk *Duitschland* geboren, keerde als Regts geleerde van de Hoogeschool terug. Zijne moeder, eene goede huisselijke Vrouw, die veel met oude zeden en gewoonten op had, vermaande hem reeds den volgenden dag: kleed u niet mijn Zoon, maak den aanzienlijken der Stad uwe eerbiedige opwachting, en spreek zeer onderdanig en eerbiedig met hen. Het spreekwoordt zegt: wie wel kan spreken, kan muren breken. Zoo zult gij de harten der geweldigen bewegen, dat zij u, vaderlooze Wees, een ambt geven, God geeft de vogelen hun voeder, maar zij moeten er naar vliegen.

VII.

Vijftig zocht zij het fijnste linnen, en den van den overledenen Vader nagelatenen nieuwen haarzak op, dien RUDOLF volstrekt moest vastmaken aan zijne kort afgesnedene haren, hoewel hij inbragt dat een zak, waarin men niets heeft om in te steken, een nutteloos ding, en in het tegenwoordig geval zelfs een waare windzak zij.

Hij deed daarop de ronde, met het hoedje onder den arm, en den degen op zijde, en moedertje zorgde, dat hij dezen plegtigen bedevaartsgang dikwerf herhaalden.

Gedurende den tijd, dat hij op een ambt wachtte, ging hij eens uit om een boek, dat hij noodig had, te koopen. Hij was nog ruim twintig treden van den Boekwinkel af, toen hij het gedruisch van eenen hevigen twist hoorde. Langzaam ging hij nader, opende de deur, en zag den Boekverkooper met eenen reusachtigen vreemdeling een vuistgevecht houden. Hij was dit ziende, juist voornemens zich te verwijderen, toen een jong schoon meisje, uit het achterste van den winkel toevloog, en zich alle moeite gaf, om de vechtenden tot bedaren te brengen. Maar door toorn blind en doof, sloegen zij geen acht op dezen Engel des vredes, en gingen voort met vechten, tot eindelijk de stevige Boekverkooper zijnen tegenpartijder, die dor en uitgedroogd was, gelijk een Mumie, tot wijken dwong.

RUDOLF zou blij geweest zijn, indien de vechtpartij nog eenige uren geduurd had, want terwijl de beide mannen elkander in het haar zaten, verlustigden zich zijne oogen in het beschouwen van het liefste meisje, dat hij ooit gezien had. Hij genoot dezen bekoorlijken aanblik met zulk eene afwezigheid van geest, dat hij niet bespeurde, hoe het gevecht al gedurig

na

nader bij hem kwam, maar plotsling vloog hem de Mumie op het lijf, en beiden tuimelden te gelijk op de straat.

Verdoemde Vent, riep de overwonnene, en dreigde met zijne gesloten vuist, daarop keerde hij zich om, en zeide: mag ik u verhalen? maar RUDOLF ontvluchte hem, zeggende: ik heb geen tijd. Hij wilde met den man niet spreken, dewijl hij vreesde het lieve meisje, dat hem gemakkelijk kon waarnemen, te mishagen.

2.

Hij ging een paarmalen de straat op en neder, om den Boekverkooper tijd te geven een schrikpoeder te gebruiken, en keerde toen naar den winkel terug. Hij hoopte het meisje nog te vinden, maar de Boekverkooper was alleen. Wat beliest u, mijn Heer, zeide hij: ik herinner mij, dat ik u zoo even reeds aan mijne deur gezien heb.

RUDOLF eischte een boek en kreeg het, hij liet er zich nog verscheidene geven, om tijd te winnen. Maar zijne verwachting, dat hij het meisje weder zien zoude, bleef on vervuld, en hij moest voor een last van overtollige boeken, tien daalders betalen.

Ik dank u onderdanig, zeide de Boekverkooper, terwijl hij het geld opstreek. Bijna had mij die nietswaardige, wien ik zoo even uit de deur smiet, van eenen besten kalant beroofd, gelijk hij mij reeds eenige duizende daalders ontfolen heeft. Gij kent hem waarscbijnlijk niet. Hij is de beruchte nadrukker NICKEL MITESSER, die — ik schame het mij te zeggen — mijn Neef is, en evenwel geen zwaarigheid maakte, om drie mijner beste werken, roofgierig aan te tasten. Ik klaagde hem aan

BOEKZ. FEBR. 1817.

O

bij

bij de Overheid, maar kreeg geen hulp. Toen spande ik zelf de Vierschaar, en voerde binnen mijne vier muren het vonnis aan hem uit, dat in de open lugt aan hem had behooren voltrokken te worden.

Dit zeggende: opende hij een kastje, en toonde den jongen man, eene daarin staande galg, waar aan een mannelijke pop hing, met een brief op de borst, waarop stond: NICKEL MITESSER, *de Aartsdief*.

Dit schavot, ging hij voort, bouwde ik met oogmerk, op dat de Galgenvogel zijne ophanging zelf zien, en zich, om de taal der dieven te spreken, als klepel in de veldklok aanschouwen zoude. Ik wist dat hij, uit hoofde van eene erfenis, hier komen en met mij spreken moest. Hij kwam, ik bragt hem bij de galg, en verwachtte, dat hij verschrikken zou. Maar de eerlooze mensch lachte, en zeide: ben ik de dief, dan zijt gij de beul. — Flap, gaf ik hem, om zijn koud bloed te verwarmen, een oorvrij, en indien MARIANZ, mijne Stiefdochter, niet tusschen beide gekomen was, ik zou hem hals en beenen gebroken hebben.

Zoo hoorde dan RUDOLF ten minsten, voor zijne tien daalders, den naam en de huiselijke betrekkingen van zijn meisje. Hij ging vergezocht weg, en dacht, nu heeft ten minsten de nadruk noch iets goeds uitgewerkt! Hij ontdekt mij eenen schat, dien ik mogelijk nooit aanschouwd had, zoo de Heeren Neven niet om het lieve geld gevochten hadden.

3.

Zoo dra hij t'huis kwam, schommelde hij in zijne papieren, en zocht het handschrift van eenen Roman op, dien hij in de uren van uitspanning, op de Akademie, had opgesteld. Toen

was

was hij niet voornemens geweest, dien te laten drukken, maar nu besloot hij terstond daartoe, om daardoor den weg tot nadere kennismaking met den Boekverkooper, en zijne schoone Dochter te banen. Hij begon, terstond het werk te verbeteren en af te schrijven. Dit was echter eene langwijlige taak, en hij kon te minder hier mede spoedig klaar raken, dewijl hij dagelijks eenige reizen, hoewel altoos vergeefs, voorbij den Boekwinkel ging, om MARIANE te zien.

In dien tusschen tijd gebeurde het, dat zijne Moeder, bij het schoonmaken van zijne kamer, den hoopvollen Roman in handen kreeg; zij las een paar bladzijden, schudde het hoofd en ontving den Schrijver, bij zijne t'huis komst, zeer verdrietig, en zeide knorrend: met welke beuzelingen brengt gij uwen tijd door! Ik denk dat gij uwen Geest voed met de schriften van beroemde Regtsgeleerden, maar ik zie met verwondering, dat gij een nietsbeteekenend werk onderhanden neemt, waar liefde het derde woord is.

RUDOLF verhaalde de toedragt der zake, en bekende opregt: dat hem MARIANE zoo zeer behaagde, dat hij haar, als hij een ambt gekregen had, trouwen wilde. — Gij bouwt kasteelen in de lucht, zeide de Moeder. Schoone roode appelen zijn niet altijd zoet! — Ik ken MARIANE wel niet, maar hare afkomst is mij bekend. Hare Moeder was eene vreemde van adellijke geboorte; zij verslingerde zich aan eenen jongen armen burgerlijken, liet zich van hem schaken, en een goede Dorps-Predikant trouwde haar heimelijk. De vrucht van dezen, met den vaderlijken vloek beladenen Echt, was MARIANE. Kort na hare geboorte, werd hare Moeder

der Weduwe. Haren Man liet haar geen duit na, en het stalen hart van haren Vader, wiens naam mij ontvallen is, was tot geene ondersteuning te bewegen. Hoe zij naderhand met den Boekverkooper WOLFGANG bekend geworden is, weet ik niet, maar om kort te zijn, hij huwde haar, in hoop van haar met haren rijken Vader te verzoenen, en daar door zelf een rijk man te worden. Maar toen dit plan mislukte, was hij geheel geen teeder Echtgenoot, en zij stierf van droefheid na weinige jaren. MARIANE is dus een dood arm Meisje, en haar Stiefvader, wiens genade brood zij eet, is bij de geheele Stad als een hard, gierig man bekend. Gij kunt dus gemakkelijk opmaken, dat uwe gelukszon in dit huis niet kan opgaan.

Maar Moedertje, antwoorde RUDOLF, als ik slechts een goed voordeelig ambt krijg, zoo mag de Stiefvader zoo hard en gierig zijn, als hij wil, wat raakt mij dat? Vang slechts eerst den visch, en dan zullen wij aan zijne bereiding denken, zeide zij: en stemde wel eindelijk op zijn aanhoudend bidden toe, dat hij het handschrift aan den Boekverkooper geven mogt, om het te drukken, maar verzocht hem tevens dringend, om zich in het vervolg met het opstellen van zulke nuttelooze schriften niet meer bezig te houden, dewijl zijne hooge begunstigers hierin geen smaak hebben konden.

4.

RUDOLF wilde zijnen Roman, den Boekverkooper zonder Kopijgeld overhandigen, en slechts als Eerloon het genoegen genieten, om MARIANE bij deze gelegenheid te zien, en een woordje met haar te wisselen. Sluw vatte hij dus het voornemen op, om den Heer WOLFGANG des nademiddags, als de Boekwinkel gesloten was,

was, in zijne woning te verrassen. Hij klom eenigzins verlegen de trappen op, hoorde koffijkopjes klinken, en klopte van deze wegwijzers geleid, aan eene deur, die terstond door den Boekverkooper, in eigen persoon geopend werd. Hij verscheen met een lange tabakspijp in de hand, en zijne aanzienlijke breedte vulde de naauwe opening zoo nijdig, dat RUDOLF slechts door eene smalle reet, het aan de koffijtafel bezige Meisje zien kon. De ondeugende Stiefvader verzocht hem niet binnen te komen, maar vraagde kort af: wat is er van uwen dienst? — RUDOLF meende, dat het woord Manuscript als eene toverroede werken zoude, hij sprak het dus met nadruk uit, maar de Heer WOLFGANG bleef als een zuil op den dorpel staan, en zeide koelbloedig: gelieft over een uur weder te komen, dan zult gij mij beneden in den Boekwinkel vinden. Hierop trad hij terug, en trok de deur achter zich toe.

Met opgekropten toorn, wenschte hem RUDOLF een heir van nadrukkers op den hals, terwijl hij den trap afklom, — ja hij nam in de eerste drift zelfs het besluit, hem te vergeefs op het aangeboden werk te laten wachten. Maar toen hij van de straat naar het gesloten Paradijs opziende, MARIANE aan het venster zag staan, en zijne groet met vriendelijkheid beantwoordden, toen verdween toorn en wraak uit zijn hart, en hij kwam op den bepaalden tijd in den Boekwinkel.

Maar de Heer WOLFGANG, was gansch niet heet op het handschrift, en zeide vrij statig: dat hij slechts werken van beroemde mannen liet drukken. Juist wilde zich RUDOLF verdrietig verwijderen, toen MARIANE met een wit Leeuwje in den arm binnen trad, en hem vriende-

delijk groette. Wat wilt gij? snauwde haar WOLFGANG toe. De kleine schelm verlangde naar u, en krabde mij bijna het kleed in stukken, tot ik hem bij u bragt, antwoorde zij. Het was haar geluk, dat de hond niet spreken kon, hij had haar anders zeker tegengesproken. De knorrighe Stiefvader merkte ook onraad, nam haar den hond van den arm, en zeide verdrietig: laat ons alleen. Zij neeg aanvallig voor den jongen man, en verdween.

Nu was het hem niet mogelijk, de kiem der schoone kennismaking wild te verstoren. Het spijt mij, sprak hij zacht, dat mijn Roman d'eer niet genieten zal, in uwe Drukkerij te verschijnen, hij zou daardoor eene goede ontvangst in het publiek verkregen hebben, en deze wensch bragt mij, zonder winst te bedoelen, tot u.

Zeer verplicht, zeide de Boekverkooper met eene buiging, Uwe wellevendheid haalt mij over, om eene uitzondering op den regel te maken, — laat uw handschrift hier. Ik wil het op mijn gemak doorloopen, en u na eenige dagen mijn besluit bekend maken.

5.

WOLFGANG had kennis aan eenen Gelleerden, dien hij, over de waarde of onwaarde van de hem aangeboden werken, raadpleegde, zoo de naam van den Schrijver, hem daarvoor niet inbond. Was het een ernstig de wetenschappen betreffend werk, dan zond hij het hem t'huis, om het bedachtzaam te toetsen. Romans integendeel gaven gelegenheid tot eenen vriendschappelijken avondmaaltijd, die de beoordeelaar, zonder verdere getuigen, bijwoonde. Na den maaltijd, stopten de Heeren hunne pijpen, MARIANE las het werkje voor, en bragt dan

dan ook op 't laatste, hare goed- of afkeurende stem uit.

Voor dit gereg moest nu ook **RUDOLFS** Roman verschijnen. **MARIANE** begon de voorlezing met lust, dewijl zij reeds voor den Schrijver ingenomen was. Maar toen nu de geschiedenis van blad tot blad belangrijker werd, toen kon de Voorleester niet nalaten, voor dat hare meening gevraagd werd, hare lofspraak te kennen te geven. Zelfs de ernstige Beoordeelaar knikte goedkeurend met zijn hoofd, en zeide eindelijk: de Roman is goed en volkomen waardig, om uit den beroemden Boekwinkel, van den Heer **BALTHAZAR WOLFGANG**, in het licht te komen.

MARIANE, die anders den Konstregter niet wel lijden mogt, vond hem in dit oogenblik zeer beminnelijk, en toen zij juist bespeurde, dat zijn pijp uitgegaan was, zoo kwam zij hem met het brandende waslicht, zoo snel en vriendelijk te hulp, dat hij over deze gunst verstomde.

De jonge man, zoo voer hij onder het aansteken van zijne pijp voort, bezit een groot talent, hij belooft ons met den tijd eenen Duitschen **FIELDING**. — Ik wenschte hem in persoon te leeren kennen.

Daartoe is gelegenheid, zeide **WOLFGANG**, ik zal hem morgen avond ten eeten verzoeken, en zoo gij dan het ook bij ons voor lief wilt nemen, is de zaak klaar.

6.

RUDOLF bragt den volgenden dag, eenen zeer vergenoegden morgen en avond door. Reeds vroeg kreeg hij de geluk voorspellende nodiging, en des avonds zat hij als een bruidegom, naast **MARIANE**. Deze aangename plaats

O 4

be-

bezorgde hem de vriendelijke Konstregter, die de genegenheid van het Meisje, jegens den jongen Schrijver, bespeurd had. Gratiën en Dichter hooren bij elkanderen, riep hij, toen men gereed was aan tafel te gaan zitten, — hij nam tevens de jonge lieden, regts en links bij de hand, en noodigde hen naast elkanderen te zitten. De Heer WOLFGANG was hiermede maar half te vreden, en lette naauwkeurig op het naburig paar. Maar RUDOLF was de bescheidenheid zelve. — Hij zag het schoone Buurmeisje slechts dan teeder aan, wanneer de loerende Stiefvader zijn glas Bourgonjewijn langzaam uitslurpte, en daarbij, volgens zijne aangenomene gewoonte, zijne oogen toekneep.

RUDOLFS voorzigtigheid was hem zeer nuttig. WOLFGANG leide hem na den maaltijd, zeer vrouwelijk op zijde, en sprak: uw Roman is goed, morgen word hij gedrukt, en ik verheug mij, dat ik kennis met u gemaakt heb. Zoo gij 's avonds tijd hebt, bezoekt mij dan, gij kunt dan tevens de Correctie van uwen Roman bezorgen. Om den anderen avond zult gij hier een blad vinden, en mijne Dochter, die hierin ervaren is, zal u helpen.

Heerlijke uitzigten! RUDOLF was zoo dronken van zijn geluk, dat hij des nachts, op den weg naar huis verdwaalde, en zijner Moeders woning aan den anderen kant van de Stad zocht. Beter vond hij den volgenden avond, den weg naar WOLFGANGS huis. MARIANE kwam hem reeds met een vel druks van zijn werk te gemoed. Welk eene dubbelde vreugde, zijn eerste gedrukte schrift in handen van het geliefde Meisje te zien.

Gemeenschappelijk maakten zij terstond jacht op de drukfeilen van den Zetter, en dit verdree-

drietig werk veranderde in een vrolijk spel. Om-
trend in het midden van het werk maakte RU-
DOLF eene strafwet, waardoor MARIANE bij el-
ke over het hoofdgeziene drukfeil in de boe-
te van eenen kus verwezen werd, en, hoe won-
derlijk! hare anders scherpziende oogen werden
nu zoo zwak, dat zij dikwerf in de boete ver-
viel, die haar de strenge Wetgever ook nooit
schonk. De Heer WOLFGANG vermoedde niet dat
deze strenge regtspleging op zijnen grond voor-
viel; hij was gewoonlijk, gedurende dezen tijd,
in het naastgelegen vertrek, waar hij brieven
schreef, rekeningen nazag, geld telde, of van
de vermoeienissen van den dag, in eenen leu-
ningstoel sliep.

De Roman was naauwelijks van de Pers, of
de Uitgever liet hem als een Meesterstuk, in de
nieuwsapieren bekend maken. Maar den Schrij-
ver, wiens naam op het Titelblad stond, bekwam
dit zeer kwalijk. De hooge Begunstigers, bij
wien hij, om zijne Moeder te behagen, alle
weken zijne opwachting maakte, ontvingen
hem, bij de naaste visite, zeer koel, en vraag-
den: of hij die RUDOLF BACH was, die den in de
nieuwsapieren aangekondigden Roman geschre-
ven had. Hij moest dit beamen. Toen vouw-
de de een zijne handen, de andere zeide:
hoe kan men zich met zulke zottèrnijen op-
houden, en de derde verzekerde zelfs, dat de
Duivel de Romans had uitgevonden.

Eindelijk hielden allen de reeds duizendmaal
wederlegde stelling staande: dat een Schrijver
geen bruikbaar Ambtenaar zijn konde, en lie-
ten hem gaan met dit bescheid: dat hij hen
voortaan, met zijn aanzoek om een ambt, niet
verder lastig vallen mogt.

Nu, hoe werd gij ontvangen? vroegde zijne

O 5

Moe-

Moeder volgens gewoonte. Zeer goed, antwoordde hij, om haar niet te verontrusten. Maar zoo dikwerf zij hem van nu af drong, om bij de vijanden der Romans zijn hof te maken, ging hij wel zonder tegenspreken uit, met hoed en degen, maar alleen om te wandelen.

(*Het Vervolg hier na.*)

VERSTANDIG ANTWOORD VAN EENEN DERSCH, AAN EENEN KONING.

Een Sultan ontmoette op eene wandeling eenen Dersich, die een doodshoofd op zijne knieën had. Deze Dersich beschouwde het hoofd, zonder den Koning ontwaar te worden en scheen geheel in gedachten verdiept te zijn. De houding van den Dersich en zijne opletendheid, verwonderden de Koning. Hij sprak hem aan, en vraagde hem naar het voorwerp van zijne bespiegeling. Prins, antwoordde de Munnik: dit doodshoofd vond ik dezen morgen, en ik zoek sinds dien tijd, te vergeefs te ontdekken, of het 't hoofd van een magtig Monarch is, gelijk uwe Majesteit, dan wel van eenen armen Dersich, gelijk ik ben.

A KA-

AKADEMIE-NIEUWS.

L E I J D E N.

Den 8ten Februarij. Heden heeft de Hoogleeraar J. VAN VOORST, zijne waardigheid als Rector Magnificus dezer Hoogeschool nedergelegd, met het doen eener plegtige Redevoering: *De commodis atque emolumentis. quae singulari Principum Europaeorum in Religione Christiana his temporibus profitenda consensu sperare et augurari liceat*: Dat is, Over de nuttige en heilrijke gevolgen, die men van de zonderlinge overeenstemming, welke de Europeſche Vorſten in dezen tijd, in hunne openbare hulde aan het Christendom aan den dag gelegd hebben, mag hopen en voorspellen.

Waar na zijn Hooggeleerde de door de bijzondere Faculteiten toegewezene Medailles, met plegtige aanspraken heeft uitgereikt, en wel:

In de Faculteit der Godgeleerdheid, aan den Heer H. A. A. L. VAN DER BOONMESCH, Theol. Candidaat alhier.

In die der *Medicijnen*, aan den Heer A. CAPADOCÉ, Med. Student alhier.

In die der *Kunſten en Wetenschappen*, aan den Heer R. C. VAN TOIJLL VAN SEROOSKERKEN, Phil. et Jur. Stud. te *Utrecht*, en den Heer D. BAX, Phil. et Lit. Cand. et Theol. Stud. alhier.

Voorts aan de Heeren S. BROUWER, Med. Doct. Math. et Phil. Nat. Cand. te *Leijden*, N. MULDEA, Med. Stud. te *Leijden*, H. K. VAN DER BOONMESCH, Math. et Phil. Nat. Cand. et Med. Stud. te *Leijden*.

In

In die der bespiegelende *Wijsgeerte* en *Letteren*, aan den Heer J. T. BERGMAN, Theol. Stud. te *Leijden*.

In die der *Rechtsgeleerdheid*, aan den Heer G. J. C. VAN MASSOU, Jur. Cand. te *Leijden*.

Voorts is, in de waardigheid van Rector Magnus, opgetreden de Hoogleeraar S. SPEIJERT VAN DER EIJK, *A. L. M. et Phil. Doct. Phijs. et Math. Subl. Prof. Ord.*, en tot Secretaris van den Akademischen Senaat aangesteld de Hoogleeraar J. CLARISSE, *Theol. Doct. et Prof. Ord.*

Eindelijk zijn de nieuw uitgeschrevene prijsvragen voorgelezen, welker opgaf de Lezer in de volgende Boekzaal gelieve te wachten.

U T R E C H T.

Door H. H. Curatoren van deze Hoogeschool, is onlangs tot bevordering van het onderwijs in de Kruidkunde, vooral bij de lesfen, welke gedurende den Winter worden gehouden, overgenomen een Herbarium van ongeveer drieduizend gedroogde Planten, het welk in bezit was van den rustenden Hoogleeraar M. VAN GEUNS. Dit Herbarium bestaat voor een groot gedeelte, uit het geen door wijlen den Leijdschen Hoogleeraar HAHN, den Haagschen Kruidkundigen Prof. SCHWENKE, en anderen is blyeengebragt, waar onder vele zeldzame Exotische, vooral Kaapsche Planten. Inzonderheid is hetzelfde verrijkt, door wijlen den Hoogleeraar S. J. VAN GEUNS, zoo met nieuwen toevoer van Planten, als met aantekeningen en teregtwijzingen. Alles is wel onderhouden, en in afzonderlijke Omslagen bewaard, met de namen gerangschikt naar het Stelsel van LINNÆUS. Deze belangrijke aanwinst is, ter bewaring en verrijking, toebetrouwd aan den Hoogleeraar in de Kruidkunde J. KOPS, van wiens bekwaamheid en ijver, ook voor dit vak van Studie, de beste verwachting is.

D E.

Den 16den Januarij 1817. Op heden heeft de Hoog Eerw. Hooggeleerde Heer C. FRANSEN VAN ECK, S. S. Theol. Doctor, Hoogleeraar der Godgeleerdheid aan het Athenaeum dezer Stad; en Leeraar der Hervormde Gemeente alhier, zijne nieuwe waardigheid als Hoogleeraar der Nederlandsche Letteren, plegtig aanvaard met het houden eener redevoering, *Over het aanbevelenswaardige van de beoefening der Nederlandsche Letterkunde.*

SCHOOL-NIEUWS.

ARNHEM.

Op den 20sten en 21sten Januarij, had hier het halfjarig Examen plaats, van de Leerlingen der Latijnsche Scholen, niet alleen in de oude Talen, maar ook in alle de vakken van Onderwijs, die, volgens de nieuwe organisatie van het hoo-ger Onderwijs, ook op deze Scholen sedert Augustus 1816. ingevoerd, op de Latijnsche Scholen moeten onderwezen worden, en reeds ver-toonden vele Leerlingen bijzonderen lust, tot en begrip van de Meetkunde.

Vervolgens had op den 10den Februarij, de promotie en prijsuitdeeling plaats. De Wel Ed. Heer A. ROMBOUTS, van *Oldenzaal* herwaarts be-roepen, aanvaardde zijnen post als Rector, met eene uitmuntende Oratie, waar door de nieuwe methode van Onderwijs op eene uitstekende wijze werd aanbevolen. — Hij handelde: *De Litterarum humaniorum et Mathematicarum Studiis, cum singulis per se utilibus, tum satis apte conjungendis, sibi que invicem profuturis.*

Ver-

Vervolgens spraken twee, door hunne kunde en vlijt lofwaardige Jongelingen, A. J. VAN ROIJEN, en E. SCHEIDIUS, met veel bevalligheid, door hen zelven bewerkte redevoeringen uit — de eerste, die met lof naar de Akademie werd bevorderd, doch op zijn verzoek nog eenige maanden het Onderwijs van den Heer Rector zal genieten, sprak over het gezegde van CICERO pro Archia Cap. 7. *Si (Africanus alii)que) nihil ad percipiendam colendamque virtutem literis adjuvantur, nunquam se ad eorum studium contulissent* De jonge SCHEIDIUS sprak met geene mindere bevalligheid, tot oefening: *De M. Furio Camillo, Dictatore Romano.*

Vervolgens werden tot hogere klasfen bevorderd, of met prijzen van naarstigheit hegiftigd: R. A. BENTHEM REDDINGIUS, uit *Assen in Drenthe*, J. M. SLOTHOUBER, A. VAN HARTEVELD, J. GERRITSSEN, C. H. THIEBOUT, G. J. GELDERMAN, H. J. KRONENBERG, N. SLOTHOUBER en W. A. VAN TOLL.

De Rector besloot deze plegtigheit met eene hartelijke aanspraak, aan den ten zijnen huize opgevoeden, en nu naar de Akademie bevorderden Kweekeling A. J. VAN ROIJEN, van *Vledder in Drenthe*, en met dankbetuiging aan de vele Beminnaren der Letteren, die dit Schoolfeest met hunne tegenwoordigheit hadden vereerd.

D O E T I N C H E M.

Den 20sten Dec. 1816. Heden werd alhier het halfjarig examen der Latijnsche Schooljeugd gevierd. Na dat de Rector zich met eene korte voorafpraak tot Heeren Curatoren gewend had, ging Z. E. over tot het onderzoek van zijne naartige en veelbelovende Leerlingen, H. W. KETJE, F. W. BRUIJNS, F. W. H. VERMEER, D. J. E. CREMER, H. J. L. TENGBERGEN, M. D. WAGENAAR HUMMELINCK, J. H. ENGELN AMOS LAMBRECHS,

BRECHS, die allen doorflaande proeven van hunne gemaakte vorderingen, in de Griekſche en Latijnsche talen, en verdere Wetenschappen, aan Heeren Curatoren en Burgemeesteren gaven; welke met de Heeren Raden dezer Stad goedgevonden hebben, om den Rector, tegen eene verhooging van zijn gewoon tractement, als onderwijzer in de Wetenschappen, volgens artikel 10, tot 't hooger onderwijs vereiſcht wordende, aan te ſtellen.

R O T T E R D A M.

Maandag den 20ſten Jan. 1817. Heden werd alhier de gewone halfjarige Prijsuitdeeling en Promotie van de Leerlingen der Erasmiaansche School gevierd.

De Rector maakte in een gepaste voorafpraak vereerende melding, ter nagedachtenis van den waarlijk in alle opzigten zoo uitſtekkenden en veelbelovenden Jongeling C. B. LEDBOER, die onlangs, tot ſmart van zijnen Vader, en allen die betrekking op hem hadden, als bijzonderlijk van de Latijnsche School, waar hij uitblonk, door eenen vroegtijdigen dood is weggerukt geworden.

Daarna deden de verdienſtelijke Jongelingen W. C. ZILLESSEN, C. F. R. OCKERSE en E. DAVIDS, die den geheelen School cursus hadden afge-loopen, en tot de Akademische leſſen waren bevorderd, de door hen zelven bewerkte oratien, de eerſte de dicto: *virtuti nihil deesse ad beate vivendum*, over de ſtelling der ſtoicijnen: dat aan de deugd om gelukkig te leven niets ontbreekt.

De tweede, de *praestantia poeseos veterum*, over de voortreffelijkheid van de dichtkunde der ouden, de derde: de *poeta Persio*, over den dichter Persius.

Hier na declameerden de drie veelbelovende
Jon-

Jongelingen, B. MULDER, J. A. PHILIPSE en J. M. J. HOOG, de eerste, *de fabulis Milesiis, vulgo romanis, over de romans*, de tweede, *de justitia virtutum domina, over de regtvaardigheid de Koninginne aller deugden*, de derde, *de dicto Horatii: cur in amicorum vitiis tam cernis acutum*, over het gezegde van Horatius: waarom ziet gij zoo scherp in de fouten uwer vrienden?

Na dat deze Jongelingen alle deze oefeningen wel en bevallig hadden uitgesproken, deden de andere Leerlingen, welke prijzen ontvingen, daar voor hunne *gratiarum actiones*; hetwelk ook even als de voorgaande oratien en declamatien, tot ongewoon groot genoegen van een buitengemeen talrijk en aanzienlijk gehoor, is verrigt geworden. Deze plegtigheid werd ook nog veraangenaamd door het Orgelmuzijk.

D O R D R E C H T.

Den 12den Febr. 1817. Heden is de promotie of bevordering der Leerlingen, naar hoogere Klasfen, aan de Latijnsche Scholen, alhier met de grootste plegtigheid gevierd. Dezelve geopend zijnde door den Rector, met eene redevoering *de nova docendi ratione in scholis latinis*, dat is: *over de nieuwe wijze van onderwijs op de Latijnsche Scholen*; sprak de verdienstelijke Jongeling J. E. KIST, zijne redevoering uit: *de praecipuis causis, quibus Demosthenes summam dicendi facultatem adeptus est*, dat is: *over de voornaamste redenen, door de welke Demosthenes de grootste welsprekendheid verkregen heeft*. Waarop vervolgens aan den laatstgenoemen, en aan J. H. SOLI, J. HOOG, J. C. WIJNAENDTS, J. N. J. JANTZON VAN ERFFRENTEN, H. BRON, M. G. TIMMERS VERHOEVEN, P. F. TIMMERS VERHOEVEN, E. OLIVIER, A. G. BROUWER. P. C. KLUIT en H. VAN EMMERIK, eereprijzen geschonken wer-

werden, wegens hunne gemaakte vorderingen in de Grieksche en Latijnsche talen, en in de daarmede in verband staande Wetenschappen, voor welke belooningen zij, in tegenwoordigheid eener aanzienlijke Vergadering, hunne dankzeggingen aan Heeren Curatoren, op eene gepaste wijze deden.

Dit letterfeest is met fraai muziek geeindigd, waarmede hetzelfde begonnen, en van tijd tot tijd vervangen werd.

Bij deze gelegenheid moet nog gemeld worden, dat de Latijnsche Scholen alhier, niet alleen tot vorigen luister hersteld zijn; maar dat dezelve ook, naar aanleiding van de Koninklijke wet op het hooger onderwijs, eene veel grootere uitbreiding dan te voren verkregen hebben, daar namelijk op dezelve, behalve in de oude talen onderwijs gegeven wordt in de Wiskunde, in de nieuwe en oude Aardrijkskunde; in de nieuwe en oude Geschiedenis, en in de Grieksche en Latijnsche Fabelkunde, zonder verkrijging van welke kundigheden niemand de Akademische lessen zal kunnen bijwonen, terwijl volgens Art. 149. van het besluit van Z. M. van den 2den Augustus 1815, op het hooger onderwijs, niemand als Student aan eene der hooge Scholen, door den Rector zal kunnen worden ingeschreven, zonder dat door den Student een behoorlijk geruig-schrift worde vertoond, en kopijelijk overgegeven, waarbij het blijk, dat hij, na afloop van den eersten graad van het hooger onderwijs, door een bevoegd Schoolbestuur, aan eene der Latijnsche Scholen, bekwaam is verklaard tot het bijwonen der Akademische lessen.

D E L F T.

Op den 20sten Januarij 1. l., na dat de Latijnsche Schooljeugd alvorens aan Heeren Curatoren,

BOEKZ. FEBR. 1817.

P

zeer

zeer voldoende blijken van hunne gemaakte vorderingen, niet alleen in de Grieksche en Latijnsche Talen, maar ook in de oude en nieuwe Geschiedkunde, oude en nieuwe Aardrijkskunde, Fabel- en Wiskunde gegeven had, werd de halfjarige promotie naar hoogere klassen en ordeus opentlijk en plegtig, in de Fransche Kerk, met een fraai Orgel-muziek geopend. Waarna de naartige en veelbelovende Leerling G. MACQUELIJN, op de eerste klasse, oefeningshalve eene redenvoering hield *de Literarum Studio, magna in rebus adversis solamine atque praesidio*, met zoo veel bevalligheid, dat hij de goedkeuring van een groot aantal van zeer kundige toehoorders wegdroeg, waarna hij met eenen extraordinair Eerprijs werd beschonken. Vervolgens geschiedde ook de uitdeeling der prijzen, aan de volgende uitmuntende Jongelingen: Van de onderste orde der eerste klasse, werd bevorderd naar de bovenste, F. DE WILLIGEN. Van de onderste orde der tweede klasse tot de bovenste: P. TEDING VAN BERKHOUT. Van de bovenste orde der vijfde, naar de vierde klasse: W. H. STUERMAN en J. J. DE GELDER. Van de hoogste orde der zesde, tot de vijfde: W. H. VORSTMAN en D. VAN SON. Van de onderste orde der zesde, werd om zijne bijzondere naartigheid en gemaakte vorderingen, naar de vijfde klasse bevorderd, P. O. VAN DER CHIJS. Van de onderste orde der zesde, tot de bovenste orde derzelver klasse, J. W. GEERS en A. VAN DER LELIJ VAN OUDEWATER.

Alle deze Leerlingen, hebben aan Heeren Curatoren, in tegenwoordigheid eener aanzienlijke Vergadering, voor hunne ontvangene Eereprijzen hunnen dank betuigd, waar na deze plegtigheid door een fraai Orgel-Muziek geëindigd werd.

DE-

D E V E N T E R.

Den 18den December 1816. Heden had alhier de gewone halfjarige Promotie en Prijs uitdeeling bij onze Latijnsche Scholen plaats. De Rector A. SCHNEITHER, alhier van *Wageningen* beroepen, opende deze plegtigheid, met het houden zijner Inwijdings redevoering: *De Vi et Efficacia interpretationis Veterum Auctorum ad animos juvenum, ad Pulcri, Veri et Honesti sensum informandos*. Hierop werden de navolgende Leerlingen naar hoogere klassen bevorderd: naar de eerste klasfe: J. A. SCHNEITHER, F. A. A. C. VAN LIJNDEN en F. H. BAUDET, naar de tweede klasfe, A. VAN DE GRAAFF, G. D. JORDENS, B. J. DIBBITS en J. KUIPERS, naar de derde klasfe: F. G. HOUCK en G. J. IJSSEL DE SCHEPPER, en A. C. MOM FAURE, naar de vierde klasfe: W. A. VAN DE GRAAFF, en H. POL, naar de vijfde klasfe: W. BIRNIE, W. C. VAN BOETZELAER, J. W. VERBUCK VROLIJK, A. J. VAN BEECK CALKOEN, W. M. VAN DIELEN, P. C. VAN DEN VELDEN en W. VAN KONINGSHOVEN, R. JORDENS, H. HENDRIKS, G. J. BRUCE, F. G. NOURIJ, J. V. HENDRIKS; naar de zesde klasfe, eerste orde F. H. E. WOLF, P. H. J. DE SCHEPPER en H. J. KRONENBERG. Met Eereprijsen werden begiftigd J. A. SCHNEITHER, F. A. A. C. VAN LIJNDEN, A. VAN DE GRAAFF, G. D. JORDENS, F. G. HOUCK, W. BIRNIE, R. JORDENS en P. H. J. IJSSEL DE SCHEPPER, welke verdienstelijke Jongelingen aan H. H. Curatoren hunnen dank op eene bevallige wijze betuigden.

Verder werden met Schrijfprijsen beschonken A. J. VAN BEECK CALKOEN en F. G. NOURIJ.

K E R K - N I E U W S .

HERVORMDE KERK.

G E L D E R L A N D .

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, zijn peremptoir geëxamineerd, en aan de roepende Gemeenten toegewezen: B. R. DE GEER, Theol. Doct., Prop. bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, en beroepen tot Pred. te *Lienden*, H. BITTER, Prop. bij hetzelfde Kerkbestuur, en beroepen te *Ochten*, D. J. WOLTERBEEK, Prop. bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord Holland*, beroepen te *Wamel*, W. F. VERWEIJ STOLBERG, Prop. bij de Classis van *Leijden*, beroepen te *Hall*, en B. VELS, Prop. bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, beroepen te *Twello*.

A R N H E M .

ARNHEM. Den 29sten Januarij, werd door het Klasfikaal Bestuur, Ds. O. J. VAN GRIETHUIZEN, van *Voorburg* overgekomen naar *Wageningen*, als Lid van de Classis van *Arnhem* erkend. HAL, Zie Nov. 1816.

TWELLO. Zie Nov. 1816.

SCHERPENZEEL. Zie Dec. 1816.

OOSTERBEEK staat vakant te worden. Zie Dec. 1816.

N I J M E G E N .

HEMMEN vakant. Zie Oct. 1816.

WAMEL EN DREUMEL. Zie Nov. 1816.

ZUT-

ZUTPHEN.

ZUTPHEN. Het Klasikaal Bestuur van *Zutphen*, berigt, dat hetzelfde, sedert deszelfs eerste Vergadering, tot en met die van den 29sten Jan. 1817, tot leden van de Classis heeft aangenomen:

DD. PHIL. SILVERGIETER 'HOOGSTAD', Predd. te *Lochem*. J. G. VAN TRICHT, te *Doesburg*. G. LAMERS, te *Oldenkeppel* en *Keppel binnen*. A. J. GOOSZEN, te *Eijbergen*. A. VAN DER BURG, te *Wehl*. J. H. VAN DIEST, te *Deutichem*.

Voorts, dat in de Vergadering op den 29sten Januarij, tot Catechiseermeesters zijn geëxamineerd, ingevolge en overeenkomstig het Reglement op het Godsdienstig onderwijs, en tot zoodanig zijn aangenomen:

J. A. VAN SANDTBERGEN en H. DIJCKERMAN, beiden wonende te *Zutphen*.

AALTEN den 7den Febr. Het heeft Z. M. behaagd, ter vervulling der tweede Predikantsplaats alhier, te benoemen den Heer R. O. AITTON, thans Predikant te *Zuilichem*, en als Guarnisoens Predikant fungerende te *Ostende*.

AALTEN. Zie Nov. 1816.

GENDRINGEN. Zie Jan. 1817.

DEUTICHEM staat vakant te worden. Zie Jan. 1817.

T I E L.

RAVENSWAAIJ, 23sten Januarij. Onze Leeraar J. HERDERSCHEE, ontving den 16den dezer, op het onverwachtst, eene beroeping naar de Gemeente van *Midwoud*, onder de Classis van *Hoorn*. Zich verplicht gevonden hebbende, daar voor te bedanken, heeft hij zich heden weder aan ons verbonden, predikende over 2 *Thesf.* III: 4. *Wij vertrouwen van u in den Heere, dat gij, het gene wij u bevelen, ook doet en doen zult.*

OCHTEN. Zie Dec. 1816.

LIENDEN. Zie Dec. 1816.

MAURIK. Zie Jan. 1817.

DRUMPT. Zie Jan. 1817.

B O M M E L .

HURWENEN. Na dat onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer H. J. VAN NOUHUYS, den 3den December des vorigen jaars, de collatie van *Nederhemert*, van den Hoog Wel Geb. Heere C. A. D. BARON VAN NAGELL, uit name en van wege deszells Echtgenootte Mevrouw VAN NAGELL, ontvangen had, en den 15den Jan. l. l., de Kerkelijke beroeping daarop gevolgd was, heeft zijn Wel Eerw. dezelve, na eenige dagen van beraad, en in afwachting van de Koninklijke approbatie, aangenomen.

BOMMEL, den 29ten Jan. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur van heden, werd de bovenstaande Collatie en beroeping, Kerkelijk goedgekeurd, zullende dezelve nu verder, ter verkrijging der approbatie van Z. M. den Koning worden opgezonden.

ROSSUM, den 1 Febr. Ontvingen wij onlangs berigt, van den Wel Eerw. Heer H. L. HOFFMAN, laatst Predikant in deze Gemeente, maar sedert eenigen tijd dienst doende bij de troepen van Z. M. in de Zuidelijke Provinciën, dat zijn Wel Eerw. de bediening als Leeraar onder ons, met den 1sten Jan. l. l. nederlegde; thans kunnen wij melden, dat, bij dispositie van Z. E. den Heere Commisfaris Generaal, provisioneel belast met de zaken der Hervormden Kerk, enz., den 22sten Januarij l. l., gunstige handopening, ter vervulling der vakature, is overtoend.

NEDERHEMERT vakant. Zie Aug. 1816.

Z U I D .

ZUID-HOLLAND.

'S GRAVENHAGE.

DELETT. Zie Jan. 1817.

NOOTDORP. Zie Jan. 1817.

VOORBURG. Zie Jan. 1817.

ROTTERDAM.

Engelsche Presbijteriansche Gemeente vakant. Zie Mei 1816.

LEIJDE N.

NIEUWKOOP. Op den 3den Febr. l. l., heeft de groote Kerkeraad dezer Gemeente, in tegenwoordigheid van den Consulent Ds. H. VAN STEEDEN, Pied te *Noorden*, uit een voorafgaand gros van Predikanten, gemaakt dit achttal:

DD. AUGUSTINI, PRINS, WEZENHAGEN, DROOGLEVER FORTUIN, VAN ENGELN, BEAUSAR, DE VRIES en LIETHAART, Predd. *aan den Hitzert*. te *Landsmeer*. in 't *Woud*. te *Brandwijk* en *Gijbeland*. te *Waverveen*. te *Groot Ammers*. te *Lopiker Kapel*. en te *Gouderak*.

Uit dit achttal sproot dit viertal:

DD. AUGUSTINI, DROOGLEVER FORTUIN, PRINS en DE VRIES.

De laatste met het lot tegen Ds. WEZENHAGEN. Eindelijk kwamen op het tweetal:

DD. AUGUSTINI en DROOGLEVER FORTUIN.

Welk tweetal ter electie is aangeboden, aan den Hoog Ed. Geb. Heere BARON DE ROEST, van *Alkemade*.

RHIJNZATERWOUDEN staat vakant te worden. Zie Dec. 1816.

KATWIJK AAN ZEE staat vakant te worden. Zie Dec. 1816.

NOORDWIJK BINNEN, staat vakant te worden. Zie Dec. 1816.

NOORDWIJKERHOUT staat vakant te worden. Zie Jan. 1817.

D O R D R E C H T.

OTTOLAND EN NEDER-BLOKLAND vakant. Zie Nov. 1815.

GORINCHEM vakant. Zie Sept. 1816.

SPIJK. Zie Nov. 1816.

OUD BEIJERLAND staat vakant te worden. Zie Jan. 1817.

G O U D A.

GOUDA, den 15den Febr. 1817. De beroeping alhier uitgebragt, op Ds. J. L. NIJHOFF, Pred. te *Oosterbeek*, met de Koninklijke goedkeuring ook nu bekrachtigd zijnde, wordt zijn Eerw. eerlang te gemoet gezien.

KEDICHEM, den 9den Febr. 1817. Onze Leeraar Ds H. MAANDAG, beroepen zijnde naar *Sleeuwijk*, heeft voor die beroeping bedankt, en zich op nieuw aan ons verbonden, met *Philips* I: 27.

SCHOONHOVEN. Zie Dec. 1816

LEERDAM staat vakant te worden. Zie Jan. 1817.

N O O R D - H O L L A N D.

A M S T E R D A M.

'S GRAVELAND vakant. Zie Aug. 1816.

MUIDERBERG staat vakant te worden. Zie Jan. 1817.

AMSTELVEEN vakant. Zie Jan. 1817.

H A A R L E M.

HAARLEM. De groote Kerkeraad, wederom overgegaan zijnde tot het werk der beroeping, heeft in onderscheidene zittingen van 18, 20 en 22sten Jan. gesformeerd het volgende twaalf- zes- en drietal:

Twaalfstal:

DD. s. D. DE KEIJZER, P. R. A. SALTET, H. VAN

VAN HAGEN, A. SCHIM VAN DER LOEFF, J. LEM, A. F. VAN DER SCHEER, W. MAAS, D. K. HARMSEN, J. LULOFS, J. VOGEL, W. VAN VEOTEN, en S. GREGOOR, Predd. te *Schagen, Purmerend, Bolsward, Bovenkarspel, Hillegondsberg, Makum, Maastricht, Almelo, Aspendelft, Kampen, en Zwolle*

De twee laatste met het lot tegen DD. J. N. VAN DER ZANDT, D. VAN DER LOO, J. G. H. TENDALL en W. OVERDUIN, Predd. te *Grouw, Montfoort, Eemnes Binnendijk en Arnhem.*

Zestel:

DD. VAN HAGEN, LULOFS, DE KEIJZER, SCHIM VAN DER LOEFF, VAN DER SCHLER en GREGOOR.

Dierstal.

DD. VAN HAGEN, DE KEIJZER en SCHIM VAN DER LOEFF, de laatste met het lot tegen D. LULOFS.

Den 29sten is beroepen Ds. S. D. DE KEIJZER, Pred. te *Schagen*, onder de Clasis van *Alkmaar*, zijn Wel Eerw. heeft deze beroeping 14 dagen in beraad gehouden.

ZANDVOORT, den 26sten Jan. Onze Leerzar A. G. VAN ALDERWERELDT, heeft voor de beroeping naar *Schore en Vlakte*, onder de Clasis van *Goes*, Ring van *Kruiningen*, bedankt, en zich aan ons verbonden, met de woorden 2 Cor. XIII: 1. *Dit is de derdemaal.*

OOSTZAAN, den 2den Febr. Heden is Ds. H. J. HOMBRINK, in den H. dienst bij deze Gemeente bevestigd, door Ds. J. L. SCHELKES, Pred. te *Oostzaandam*, en Consulents staande de nu vervulde vakature. De Bevestiger predikte over Hand X: 33b. *Gij hebt wel gedaan, dat gij hier gekomen zijt: Wij zijn dan nu allen hier tegenwoordig voor God, om te hooren al het geen u van God bevolen is.* De Bevestigde verbond zich aan ons, naar aanleiding van 2 Cor. IV: 7. *Maar*

P 5

wij

wij hebben dezen schat in aarden vaten, op dat de uitnemendheid der kracht zij Godes en niet uit ons.

SPAARNWOUDE EN SPAARNDAM. De Kerkeraad heeft den 31sten Jan. l. l., geformeerd het volgende twaalfstal:

DD. J. VAN RHEE, Predd. te *Enum* W. C. VAN CAMPEN, te *Winkel*. W. C. M. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, te *Zijbekarspel*. G. VAN DUGTEREN, te *Oostvoorne*. J. SCHARDAM, te *Spanbroek* en *Opmeer*. C. J. L. SCHULLER, te *Elkum*. A. G. VAN ALDERWERELT, te *Zandvoort*. B. VAN WILLES, te *Nieuwland*. J. VAN KUIJK, te *Rijsoort* en *Strevelhoef*. N. C. LETTE, te *Driehuizen* en *Zuid-schermeer*, L. J. VAN DAM, te *Schoorl*. Groet en *Kamp*. A. A. VAN SCHILGAARDE, te *Maasdam*.

Zestel:

DD. VAN CAMPEN, VAN RHEE, VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, LETTE, VAN KUIJK en VAN WILLES.

De laatste met het lot tegen D. VAN DUGTEREN. Drietal:

DD. VAN RHEE, VAN CAMPEN, en VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE.

Den 14den Febr. is, zoo door de dienstdoende als oude Leden, van den Kerkeraad, beroepen, Ds. W. C. VAN CAMPEN, Pred. te *Winkel*, onder de Clasfis van *Alkmaar*.

VELSEN staat vakant te worden. Zie Sept. 1816.

NB. Alzoo de Scriba van het Klasfikaal Bestuur van *Haarlem*, op zijn vertrek naar *Sneek* staat, zoo worden alle belanghebbenden verwittigd, dat, met en na den eersten Maart, alle Brieven aan gemeld Bestuur, en alle berigten voor dit tijdschrift vrucht vrij moeten gezonden worden aan Ds. J. W. C. TENCKINCK, Pred. te *Oostzaandam*.

ALK-

ALKMAAR. Onze nieuw verkoren Leeraar, **Ds. J. PRINS**, Pred. te *Oud Beijerland*, onze beroeping aangenomen hebbende, en dezelve door **Z. M.** onze geliefden Koning, goedgekeurd zijnde, wordt te gemoet gezien, zijnde de dag der intrede (D. V.) bepaald op den 13den April

WARMENHUIZEN. Na dat de Kerkeraad dezer Gemeente, op den 15den Jan. l. l., van **Ds. R. A. VAN DEURSEN**, Pred. te *Nieuwendam*, berigt had ontvangen, dat zijn Wel Eerw. zich verplicht had gevonden, voor de beroeping in deze Gemeente op hem uitgebragt, te bedanken, is alhier op den 17den Jan. ten overstaan van den Consulent, gemaakt het volgend zestel van Predikanten:

DD. VAN DEURSEN, Predd: te *Nieuwendam*. **HARTMAN**, te *Grosthuiizen* en *Avenhorn*. **LETTE**, te *Driehuiizen* en *Zuidfchermeer*. **VAN DER SLOOT**, te *Valkoog* en *St. Maarten*. **LE COULTRE**, te *Colhorn*, en **METZ**, te *Huisduinen*.

De drie bovensten zijn geplaatst op het drietal, en is daar uit andermaal beroepen, de Wel Eerw. Heer **VAN DEURSEN**, Pred. te *Nieuwendam*, aan wien van dit beroep is kennis gegeven, doch die na acht dagen beraad, voor hetzelfde weder bedankt heeft.

De Kerkeraad op den 6den Febr. weder Vergadert zijnde, in tegenwoordigheid van den Consulent **N. DE GRAAFF**, Pred. te *Oudkarspel*, verkoos met eenparigheid van stemmen, uit het overgebleven tweetal, den Wel Eerw. Heer **HARTMAN**, Pred. te *Grosthuiizen* en *Avenhorn*.

OUDORP EN OTERLEEK vakant. Zie Jan. 1817.

HOORN.

H O O R N.

BENNINGBROEK. Den 2den Februarij 1. 1., hadden wij het genoegen, het Orgel waar mede ons Kerkgebouw, op eene ons vereerende wijze versierd is, aan God en deszelfs eerdienst, met dankbare harten te mogen toewijden. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer G. HOMMA SCHARDAM, deed bij diegelegenheid eene Leerrede over den CLsten *Psalm*. Er werd voorgelezen *Psalm* CXLIX en CL. De Voorzang die zonder het Orgel geschiedde, was *Ps.* XXXIII: 1, 2. vervolgens zong men, voorgegaan en bestuurd door het Orgel, den geheelen CLsten *Psalm*. Na het Voorgebed, het eerste der Evangelische Gezangen. Na het einde van het derde Stuk, den geheelen Cften *Psalm*, en bij het einde van den Godsdienst *Ps.* XC: 8, 9.

Het voornoemde Orgel, is der Gemeente, tot eene altijd blijvende gedachtenis, ten geschenk gegeven, door den Wel Ed. Gestr. Heer H. DIKSTAAL, alhier geboren, Majoor van een Bataillon Oostindische Pioniers, en door deszelfs Echtgenootte, Vrouwe GEERTRUIDA ELIZABETH NIEHAUS, geboren aan *de Couddini*, bij de Kaap *de Goede Hoop*, in *Zuid-Afrika*.

ABBEKERK EN LAMBERTSCHAGEN. Ds. D. SCHOEN, Pred. te *Scharwoude*, heeft voor de beroeping, op zijn Eerw. uitgebragt, bedankt.

MIDWOUDE. Onze beroepen Leeraar, Ds. J. HERDERSCHÉE, Pred. te *Ravenswaaij*, heeft voor deze beroeping bedankt. De Heeren Proponenten worden nogmaals uitgenoodigd, om voor deze Gemeente hunne gaven te laten hooren, daar de Kerkeraad voornemens is, zoo spoedig mogelijk tot eene andere beroeping over te gaan. Tevens worden dezelve verzocht, de noodige getuigschriften en doopbewijzen vooraf te ver-

vertoonen, aan den Consulnt A. CONRADI, Pred. te *Oostwoude*, of aan een' der Leden van het Klasfikaal Bestuur, binnen *Hoorn*.

SCHARWOUDE. Onze Leeraar Ds. D. SCHOEN, van hier naar de grootere Gemeente te *Abbekerk* en *Lambertschagen* beroepen zijnde, heeft voor die beroeping, na een beraad van veertien dagen, beaankt.

ZIJBEKARSPEL. De Heer W. C. M. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, Pred. in deze Gemeente, heeft eene beroeping naar *Holijfsoot* en *Uitdam*, eenigen tijd in beraad genomen.

GROSTHUIZEN EN AVENHORN. Onze Leeraar, Ds. J. B. HARTMAN A. Z., maakte ons op den 9den Februarij l. l. bekend, dat zijn Eerw. in de vorige week beroepen was, in de Gemeente te *Warmenhuizen*, en dat zijn Wel Eerw. die beroeping veertien dagen in beraad heeft genomen.

E D A M.

BEEMSTER, den 26sten Januarij. Onze Leeraar, G. J. VAN DER KUIP, die den 12den Januarij l. l. ons bekend maakte, eene beroeping naar de Gemeente van *Almkerk* en *Emmichoven* ontvangen te hebben, heeft voor dezelve bedankt, en zich heden weder aan ons verbonden, met eene Leerrede over *Philipp. I: 25, 26. En dit vertrouwde, en weet ik enz.*

NIEUWENDAM, den 26sten Januarij. Onze Leeraar, Ds. R. A. VAN DEURSEN, na veertien dagen van beraad, voor de beroeping naar *Warmenhuizen* bedankt hebbende, maakte zulks der Gemeente bekend, toen zijn Wel Eerw. eene tweede beroeping derwaarts ontving. Na acht dagen van beraad, voor deze tweede beroeping mede bedankt hebbende, heeft zijn Wel Eerw. zich heden op nieuw aan ons verbonden, predi-
ken

kende over *Phil. I: 25—27a*. En dit vertrouwde en weet ik, dat ik zal blijven, en met u allen zal verblijven tot uwe bevordering, enz.

HOLIJSLOOT vakant. Zie Dec. 1816.

ETERSHEM EN SCHARDAM. Zie Jan. 1817.

DURGERDAM. Zie Jan. 1817.

Z E E L A N D.

M I D D E L B U R G.

MIDDELBURG. Engelsche Gemeente van *Middelburg en Vlissingen* vakant. Zie Nov. 1816.

Z I E R I K Z E E.

ST. PHILIPSLAND. Van hier is, buiten schuld zoo wel van den Corrépondens der Boekzaal, als van den Director in de beroeping verzuimd, ter behoorlijken tijd te melden, dat op den 8sten September des vorigen jaars, de Wel Eerw. Heer W. VAAVOORN, van *Spijk* herwaard beroepen, in zijnen H. Dienst bevestigd is, door den Wel Eerw. Heer J. BURGERHOUT, Pred. te *Stavenisse*, met eene Leerrede over 2 *Cor. IV: 5*. De Bevestigde deed zijne Intrede, predikende over 2 *Cor. III: 5b*.

OUD VOSSEMEER. Zie Nov. 1816.

OUWERKERK. Zie Jan. 1817.

G O E S.

GOES, den 29sten Januarij 1817. Door eenen Gecommitteerden van het Klasikaal Bestuur, Ds. C. COLMSCHATE, Pred. te *Goes*, is de gewezen Pred. van *Kattendijke*, Ds. C. GILTAIJ, van zijne betrekking op zijne Gemeente, en op deze Classis ontslagen, en aan de Gemeente van *Oud Vossemeer* toegewezen. Het Herderlijk opzigt, is in de vakante Gemeente van *Kattendijke* opgedragen, aan den benoemden Consulente Ds. J. C. VERLOUW, Pred. te *Wolfaartsdijk*.

'S GRA-

'S GRAVENPOLDER, den 19den Januarij 1817. Onze Leeraar, Ds. J. GRIMS, maakte ons heden bekend, dat hij de beroeping naar *Sas van Gend* had aangenomen. Dus wordt onze Gemeente eerlang vakant.

SCHORE EN VLAKE, den 26sten Januarij. Ds. A. G. VAN ALDERWERELD, Pred. te *Zandvoort*, heeft voor onze beroeping bedankt.

KATTENDIJKKE, den 26sten Januarij. Onze Leeraar Ds. C. GILTAIJ, heeft heden afscheid van deze Gemeente genomen, met de woorden van Paulus, 2 Cor. XIII: 11. *Voorts Broeders, zijt blijde, wordt volmaakt, zijt getroost, zijt eensgezind, leeft in vrede; en de God der liefde en des vredes zal met u zijn.* Dus is

KATTENDIJKKE vakant. Propp. worden uitgenoodigd, hunne gaven in deze Gemeente te laten hooren.

'S HEER ABTS EN SINOUTSKERKE, den 9den Februarij. Onze Leeraar, Ds. G. J. LETTE, eene beroeping naar de Gemeente van *Cats*, onder deze Classis, ontvangen hebbende, heeft dezelve, na eenige dagen van beraad, aangenomen. Dus wordt onze Gemeente eerlang vakant.

HOEDEKENSKERKE, staat vakant te worden. Zie Jan. 1817.

De beroeping van onzen Leeraar, W. DE RAPPER, naar *Drumpt*, reeds door Z. M. onzen Koning gunstig geaprobeerd zijnde, zal zijn Eerw. ons eerlang verlaten.

CATS vakant. Zie Dec. 1816, en hier boven onder 's *Heer Abts en Sinoutskerke*.

IJZENDIJKE.

SAS VAN GEND, den 3den Febr. 1817. De Wel Eerw. Heer J. GRIMS, alhier beroepen van 's *Gravenpolder*, Classis *Goes*, heeft het beroep, onder inwachting van de Koninklijke goedkeuring, aangenomen.

De

De Praefes van het Klasikaal Bestuur te *IJzendijke*, verzoekt de belanghebbenden; om alle schrifturen, dat Bestuur betreffende, met uitzondering van die, welke aangaan het Kerkelijk opzigt, en de Kerkelijke tucht, te zenden aan den Heere Scriba, en zulks overeenkomstig de instructie van zijne Excellentie, den Commissaris Generaal, Provisioneel belast met de zaken van de Hervormde Kerk, dato den 24sten Febr. 1816, No. 1. art. 1.

ZUIDZANDE vakant. Zie Junij 1816.

U T R E C H T.

U T R E C H T.

DE MEERN vakant. Zie Nov. 1816.

ZEGVELD staat vakant te worden. Zie December 1816.

HARMELEN. Zie Jan. 1817.

A M E R S F O O R T.

VUURSCHE. Onze Leeraar Ds. w. w. VAN BEUZEKOM, den 12den Decemb. 1816, van hier beroepen zijnde naar *Meeuwen en Hagoort*, heeft na eenig beraad, voor die beroeping bedankt, kort daarna andermaal derwaarts beroepen zijnde, heeft hij ook dit beleefdelijk afgeslagen.

WOUDENBERG, den 9den Febr. Heden is onze beroepen Leeraar, Ds. L. MERENS, in den H. dienst onder ons bevestigd, door zijnen Vader Ds. B. VAN MÄRKEN, Pred. te *Hoorn*, bij afstand van Ds. P. J. LAAN, Scriba van het Klasikaal Bestuur van *Amersfoort*, en Pred. te *Amersfoort*, met de woorden *Matth. V: 14a. Gij zijt het licht der wereld.* De oplegging der handen is geschied door de beide voornoemde Heeren, en andere tegenwoordig zijnde Predikanten. De Bevestigde heeft zijne intrede gedaan, daartoe

ten

ten tekst nemende, Rom. I: 11 en 12. *Want ik verlang om u te zien, op dat ik u eenige geestelijke gave mogte mededeelen, ten einde gij versterkt zoudt worden, dat is, om mede vertroost te worden, onder u, door het onderlinge geloof, zoo het uwe, als het mijne.*

KORTENHOEF. Zie Nov. 1816.

ZOEST staat vakant te worden. Zie Dec. 1816.

EEMNES BINNENDIJKS staat vakant te worden. Zie Jan. 1817.

F R I E S L A N D.

L E E U W A R D E N.

BOORNBERGUM. Den 12den Jan. 1817, is alhier in den H. dienst bevestigd, onze Leer-
aar R. DAMSTEE, bij vriendelijken afstand door
zijn Eerw. Vader J. J. DAMSTEE, Pred. te *Uit-
huister Meden*, onder de Classis van *Middelstum*,
die predikte over *Titus II: 15*. De oplegging
der handen is geschied, behalven door de Heeren
F. SIBINGA, Pred. te *Oudega*, en H. HEPPE-
NER, Pred. te *Dragten*, door Ds. J. v. A. KLOEK,
Emeritus van *Beetsterzwaag*, de Bevestigde nam
tot intrekst *1 Thesf. V: 12 en 13*.

VROUWEN PAROCHIE. Onze Leeraar
L. VAN LOON, beroepen te *Workum*, heeft, na
beraad, voor die beroeping bedankt, en zich den
22sten Dec. l. l., weder aan ons verbonden,
met eene Leerrede over *Hand. XV: 34*.

ROTTEVALLE. Den 5den Jan. overleed al-
hier de Wel Eerw. Heer J. J. FLORISON, sedert
1812 Predikant alhier, doch in de herfst van 't
vorig jaar afstand gedaan hebbende van zijnen
dienst, wegens ligchaams ongesteldheid; nalaten-
de eene Weduwe, Mejufvr. M. A. WARMOLTS,
De Candidaat P. SIJTZEMA, alhier den dienst waar-
BOEKZ. FEBR. 1817. Q ne-

nemende, heeft de Gemeente, zoo voor als na de begravenis, tot betamelijke werkzaamheden opgewekt, zoo in eene voorafspraak genomen, uit Ps. LXXXIX: 49. als in eene Leerrede over Hebr XIII: 14. Dus is

ROTTEVALLE vakant.

NB. De Correspondent verzoekt, dat niemand die hem enig berigt voor de Boekzaal toezendt, zich de moeite geve, om ze uitvoeriger te stellen dan noodig is, en herhaalt het reeds te voren gedaan verzoek, om de berigten vrachtvrij te mogen ontvangen.

HEMPENS EN TEERNS staat vakant te worden. Zie Dec. 1816.

H A R L I N G E N.

HARLINGEN, den 29sten Jan. Heden heeft het Klasfikaal Bestuur, Ds. W. ZIMMERMAN, tot Lid der Classis verklaard.

CUBAARD EN WAAXENS. Onze Leeraar Ds. H. E. RIJGERSMA, van hier naar *Workum* beroepen zijnde, heeft voor die beroeping bedankt.

PIETERSBIERUM, den 2den Febr. Onze Leeraar Ds. A. BRUINING, hervatte heden de openbare Godsdienst-oefening, die, wegens noodzakelijke reparaties, aan het Kerkgebouw, daar alle pogingen, om intusfchen een geschikt lokaal te bekomen, vruchteloos waren afgelopen, twintig weken had stil gestaan, en opende dezelve met eene plechtige Leerrede over 1 Petr. II: 4 en 5. *Tot welken komende [als tot] eenen levenden steen, van de menschen wel verworpen, maar bij God uitverkoren, [en] dierbaar: zoo wordt gij ook zelve als levende steenen, gebouwd [tot] een geestelijk huis, [tot] een heilig Priesterschap, om geestelijke offerhanden op te offeren, die Gode aangenaam zijn door Jezus Christus.*

PING.

PINGJUM vakant. Zie Sept. 1816.

HARLINGEN. Zie Dec. 1816.

S N E E K.

In de Vergadering van het Klasfikaal Bestuur, van den 29sten Januarij l. l., is Ds. o. SCHUILLINGHE, als Predikant van *Tylst*, tot Lid der Classis van *Sneek* aangenomen.

WIJCKEL, den 10den Dec. 1816. Alhier is door de Hervormde Floreenpligtigen, ten overstaan van den Consulent J. DOBELMAN, Pred. te *Sloten*, tot Predikant beroepen, M. S. DE WAL, Min. Candidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*. Zijn Wel. Eerw. heeft onder inwachting van de vereischte approbatien, die beroeping aangenomen.

WORKUM. Na dat Ds. L. VAN LOON, den 21sten Dec. l. l., voor het beroep alhier bedankt heeft, is door den Kerkeraad den 6den Jan. j. l., gemaakt, het volgend twaalf, zes en drietal van Predikanten:

DD. F. HOLKEMA, Pred. te *Ackrum*. J. R. STAVERMAN, te *St. Jansga*. P. VAN VELDEN, te *Gaastmeer*. H. GOUDSCHAAL, te *Hemelum*. W. WINSEMIUS, te *Tjerkwerd*. H. CANNegiETER, te *Parrega*. L. M. DE BOER, te *Goinga*. TH. VAN BERRUM, te *Wanswerd*. C. VAN DE VELDE, te *Woudsend*. A. VAN VELDEN, te *Hallum*. W. MAAS, te *Makkum*, en P. TH. VANKLEFFENS, te *Morrh*, met het lot tegen T. L. RENEMAN, te *Reitzum*.

Op het zestal:

DD. F. HOLKEMA, H. CANNegiETER, L. M. DE BOER, P. VAN VELDEN, H. GOUDSCHAAL, en W. MAAS, met het lot tegen WINSEMIUS en STAVERMAN.

Op het drietal:

DD. L. M. DE BOER, H. GOUDSCHAAL en W. MAAS.

Waaruit den 13den Jan. l. l. beroepen is, L.

M. DE BOER, Pred. te *Goinga*. c. a en welke na eenigen tijd van beraad, deze beroeping heeft aangenomen.

KOUDUM. Zie Aug. 1816.

JUTRIJP EN HOMMERTS. Zie Jan. 1817.

BALK. Zie Jan. 1817.

HEEG. Zie Jan. 1817.

OUDEGA EN KOLDERWOLDE vakant. Zie Jan. 1817.

D O K K U M.

DROGEHAM vakant. Zie Nov. 1816.

NES (op *Ameland*) staat vakant te worden. Zie Jan. 1817.

H E E R E N V E E N.

LANGE EN KORTEZWAAG vakant. Zie Nov. 1816.

NIEUWEHORNE, OUDEHORNE, JUBBEGA, SCHUREGA EN HOORNSTERZWAAG vakant. Zie Dec. 1816.

O V E R I J S S E L.

Z W O L L E.

DEN HAM vakant, Zie Jan. 1817.

D E V E N T E R.

DEVENTER. Op de gewone Vergadering van het Klasikaal Bestuur, den 29sten Jan. l. l. is de Bevestigde Predikant der Gemeente te *Diepenheim*, Ds. H. J. ROMENIJ, op schriftelijk verzoek, met inzending der acte van beroeping, tot Lid der Classis van *Deventer* aangenomen.

BATHMEN vakant. Zie Jan. 1817.

K A M P E N.

BLOKZIJL vakant. Zie Jan. 1817.

GRO.

GRONINGEN.

MIDWOLDE en de LEEK, Vakant. Zie December 1815.

LUTKEGAST staat Vakant te worden. Zie December 1816.

ENGELBERT. Zie December 1816.

WINSCHOTEN.

WINSCHOTEN. In de Vergadering van het Klasfikaal Bestuur berigt ingekomen zijnde, van de bevestiging en intrede van den Heer S. A. DE JONGE, als Pred. te *Ter Apel*, is dezelve door het Klasfikaal Bestuur verklaard, tot Lid der Clasfis van *Winschoten*, Ring van *Bellingwolde*.

VEENDAM. Na dat het Z. M. onzen geliefden Koning, gunstig behaagd had, om uit de door den Kerkeraad aan Z. E. den Heere Commisfaris Generaal, voor de zaken der Hervormde Kerk, voorgedragene Heeren Predikanten, (zie Boekzaal voor Nov. 1816,) tot Predikant voor deze Gemeente te benoemen, den Heer L. MEIJER BROUWER, Pred. te *Garmerswolde*, maar deze Heer beleefdelyk voor de beroeping had bedankt; heeft de Kerkeraad andermaal de vrijheid bekomen, om aan Z. E. drie gefchikte Predikanten voor te dragen, ten einde dezelve aan Z. M. ter electie aan te bieden, en zijn alzo, met favorabel advis van het Klasfikaal Bestuur, aan Z. E. voorgedragen, de Heeren C. VAN EPEN, A. J. HARTMAN en G. BENTHEM REDDINGIUS, Th. Dr. Pred. te *Delfzijl*, *Gasfelte* en *Afen*.

NIEUWE SCHANS. Onze Leeraar, de Heer J. DOLL, beroepen zijnde te *Wierum* en *Dorkwert*, onder de Clasfis van *Groningen*, heeft die beroeping aangenomen. Zoo dat:

NIEUWE SCHANS staat vakant te worden.

APPINGEDAM vakant. Zie Mei 1811. en
Decemb. 1816.

HELLUM vakant. Zie Junij 1815.

UITWIERDA vakant. Zie Nov. 1815.

SCHARMER vakant. Zie Junij 1816.

LEERMENS. Zie Jan. 1817.

MIDDELSTUM.

BELLINGEWEER EN RANUM vakant. Zie
Sept. 1814.

HORNHUIZEN EN KLOOSTERBUREN.
Zie Decemb. 1816.

MIDDELSTUM EN TOOMWERF vakant.
Zie Decemb. 1816.

NOORDBRABAND.

'S HERTOGENBOSCH.

HILVARENBEEK, den 22sten Dec. 1816.
Heden morgen werd ons door onzen Leeraar,
in zijne Voorafpraak, het treurig berigt medege-
deeld, dat de Wel Edel geboren en Geffr. Heer
B. J. ZAAL, Heer dezer Plaats, op het aller-
onverwachtste, den 14den dezer, te 's Gravenha-
ge overleden was. Onze Leeraar wekte ons op,
om den Overledenen, die in zijn leven zijne
blijzondere toegenegenheid voor de Hervormde
Gemeente dezer Plaats, zoo gunstig betoonde, in
gezegende en dankbare gedachtenis te houden, en
voor ons zelve uit dit treffend Sterfgeval wijsheid
te leeren, die ons naar boven leidt. Wij wen-
schen, dat onze gebeden tot vertroosting van
de overgeblevene hoog aanzienlijke Famille des
Overledenen, mogen verhoord worden.

OSS,

OSS, c. a. den 12den Januarij 1817. Voor deze Gemeente, welke in het jaar 1800, van haar vorig Kerkgebouw werd verftoken, en zich federt dien tijd genoodzaakt zag, haren Godsdienst in een gehuurd en onwelveogelijk Locaal uit te oefenen, was het heden een blijde dag: terwijl de nieuw ingerigte Kerk, door onzen Leeraar, den Wel Eerw. Heer J. G. HOOGKLIMMER, met eene Leerrede, naar aanleiding van Ps. XXVI: 8. tot het Godsdienstig gebruik werd ingehuldigd.

Dezelve is gesticht, mede uit de edelmoe- dige bijdrage van Z. M. onzen geëerbiedigten Koning, en ten gevolge eener overeenkomst, onder de bemiddeling van Z. E. den Heere Gouverneur der Provincie, aangegaan met de R. C. Gemeente dezer Plaats.

B R E D A.

HALSTEREN. Deze Gemeente is thans gecombineerd met die van *Wouw*, ingevolge een besluit van Z. M. den Koning. De Wel Eerw. Heer J. C. LOTCHIUS, Pred. bij de laatstgenoemde Gemeente, heeft een aanvang van zijn Dienstwerk onder ons gemaakt, op den 5den Januarij j. l., predikende over 1 Cor. II: 2.

ZEVENBERGEN. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. W. HASELAAR, beroepen naar de aanzienlijke Gemeente van *Haarlem*, heeft voor die beroeping bedankt, en zich op den 19den Januarij j. l., wederom aan ons verbonden, met *Hebr.* II: 3, 4.

STAND DAAR BUITEN. Den 25sten Nov. 1816. heeft de Kerkeraad, ten overstaan van deszelfs Consulent, den Wel Eerw. Heer H. S. VAN RIJSOORT LULIUS, Pred. re *Klundert*, en van de

Gecommitteerden van het Klasfikaal Bestuur van Breda, uit een drietal, bestaande uit de Heeren: Ds. STOLS JANSSEN, Pred. te *Kruisland*, en de Propp. HAGOORT en DUIJZER, andermaal tot Pred. beroepen den Prop. P. HAGOORT, die, bij vernieuwing, voor die beroeping bedankt heeft.

De Kerkeraad noodigt de Heeren Propp. uit, om, zoo spoedig mogelijk, hunne gaven alhier te laten hooren, dewijl dezelve met den 1sten April aanstaande, de vakature wenscht vervuld te zien.

GEERTRUIDENBERG, den 12den Dec. 1816. Heden overleed alhier de Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. CROON, rustend Leeraar der Gereformeerde Gemeente van *Colhorn*, onder de Clasfis van *Alkmaar*. Hij woonde onder ons sedert één en een half jaar, wierd na vele tegenspoeden, in den verleden Zomer van eene beroerte aangetast, en stierf aan de gevolgen van dezelve, in den ouderdom van 71 jaren. —

GEERTRUIDENBERG, den 26ten Januarij 1817. Heden herinnerde ons onze Leeraar, P. KEUCHENIUS, naar aanleiding van *Zach. 1: 5. Uwe Vaders, waar zijn die? en de Profeten zullen zij in eeuwigheid leven?* aan het afsterven van den Wel Eerw. zeer geleerden Heer A. SPOOR, die van het jaar 1763 tot 1793, onder ons het Evangelie verkondigde, en sedert dien tijd van zijn arbeid rustte. Hij stierf den 16den dezer te *Leijden*, in den ouderdom van 79 jaren.

PRINCENHAGE. Zie Decemb. 1816.

H E U S D E N.

HEUSDEN, den 29ten Jan. 1817. In de gewone Vergadering van het Klasfikaal Bestuur van heden, is de Wel Eerw. en zeer gel. Heer J. T. HZENCK, bevestigd Pred. te *Drunen* en *Nieuw-kuik*,

kult, tot Lid dezer Clasfis en Ring van 's Gre-
velduin Kapelle verklaard.

De beroeping te *Wijk*, uitgebragt op Ds. A. G. VAN DIJKHUIZEN, Pred. te *Rhijnzaterwoude*, is in dezelfde Vergadering, na vertooning der vereischte stukken, door het Klasfikaal Bestuur geapprobeerd.

SLEEUWIJK, den 17den Jan. 1817. Daar de Heer J. H. WORST, Proponent, voor het beroep, alhier op zijn Eerw. uitgebragt bedankt heeft, (daar zijn Eerw. reeds eene beroeping naar de Gemeente van *Etershem* en *Schardam*, had aangenomen,) heeft de Kerkeraad op nieuw, uit eene nominatie der navolgende Predikanten:

DD. MAANDAG, Pred. te *Kedichem*. ARENTZEN, te *Ermelo*. B. WILLES, te *Nieuwland*. en COX, aan de *Moerdijk*.

beroepen den Wel Eerw. en zeer gel. Heer MAANDAG, Pred. te *Kedichem*, waar van zijn Wel Eerw. bij misfivē, is kennis gegeven.

Offchoon van de Gemeenten *Meeuwen* en *Almkerk*, geene berigten zijn ingekomen, meent de Correspondens evenwel met zekerheid te kunnen melden, dat in de eerste, een beroep door den Kerkeraad op Ds. A. VAN DER SLOOT, Pred. te *St. Maarten* en *Valkoog*, uitgebragt, terstond door zijn Wel Eerw. is aangenomen: terwijl in de laatste Ds. VAN DER KUIP, Pred. in de *Beemster*, voor de beroeping bedankt heeft.

ALMKERK EN EMMICHOVEN. Zie Dec. 1816, en hier boven.

WIJK. Zie Dec. 1816, en hier boven onder *Heusden*.

MEEUWEN EN HAGOORT. Zie Jan. 1817, en hier boven.

E I N D H O V E N.

VELDHOVEN, BLAARTHEM, GIRLE enz.

Den 21sten Januarij overleed alhier, onze Leer-
aar J. C. TEN HAM, in den ouderdom van ruim

vijs en zestig jaren, nalatende eene weduwe en kinderen.

EERZEL, DUIJZEL EN STEENZEL. Ook deze Gemeente werd den 27sten Januarij vakant, door het overlijden van haren Leeraar J. C. RAUCAMP, in den ouderdom van 56 Jaren. Zijn Eerw. laat eene Weduwe met vier onmondige kinderen na. In beide deze vakante plaatsen, zal de dienst, gedurende den tijd van gratie, door de Ringbroeders vervuld worden.

D. R. E. N. T. H. E.

M. E. P. P. E. L.

RUINE vakant. Zie Jan. 1817.

W A A L S C H E K E R K.

'S GRAVENHAGE, den 31sten Januarij 1817. Op den 13den en 14den dezer, hield de Commissie tot de Zaken der Waalsche Kerken, hare gewone Vergadering, en in dezelve werd de Wel Eerw. zeer geleerde Heer B. J. BERKHOPF, welke door Z. M. benoemd was tot Pred. bij de Gemeente van *Rongij* in *Henegouwen*, overeenkomstig de Reglementen van het Algemeen Sijnode geëxamineerd, en dezelve bekwaam bevonden zijnde, is na vereischte verklaringen met alle ruimte aan zijne Gemeente toegewezen, alwaar hij D. V. in de maand Maart, door den Wel Eerw. zeer geleerde Heer D. T. HUËT, Pred. te *Breda*, zal worden bevestigd.

AM.

AMSTERDAM, vijfde Predikantsplaats
 KAMPEN
 DELFT, tweede Predikantsplaats
 DEVENTER
 GOES
 GROEDE
 HEUSDEN
 'SHERTOGENBOSCH
 OOSTBURG
 SCHIEDAM
 THOLEN
 VEERE
 VLISSINGEN
 VIANEN
 VOORBURG
 RONGIJ. Zie Oct. 1816.
 VERVIËRS EN HODIMONT, waar onder
 OLNE EN SPA vakant. Zie Nov. 1816.

vakant. Zie Julij 1816.

L I M B U R G enz.

M A A S T R I C H T

STEVENSWAARD, den 2den Feb. 1817.
 Na dat de beroeping van Ds. J. WATEN BEGE-
 MANN, tot Pred. alhier, ingevolge der aanstel-
 ling van Z. M. den Koning, door het Klasfikaal
 Bestuur van *Maastricht*, geaprobeerd, en zijn
 Eerw. uit kracht der dispositie van Z. Excell. den
 Heere Commisaris Generaal, voor de zaken der
 Hervormde Kerk enz., in dato 12den Nov. 1816,
 bij het Provinciaal Bestuur van *Drenthe*, peremp-
 toir geëxamineerd, en aan deze Gemeente toe-
 gewezen was, is zijn Eerw. heden voormiddag
 plegtig in den h. dienst alhier ingezegend door
 Ds. A. H. VOGET, Pred. te *Urmund*, als Consulent
 dezer Gemeente, met eene Bevestigings rede
 over 2 Tim. IV: 5b. *Doe het werk van een Evan-
 gelist enz.* 's Namiddags maakte onze Leeraar
 eenen aanvang van zijn dienstwerk, met zijne in-
 tree rede over Joh. VII: 17. *Zoo iemand wil enz.*
 VER-

VERVIERS EN HODIMONT. Bij gunstig besluit van Z. M. den Koning, in dato 24sten Dec. 1. 1., is tot Predikant in de Hoogduitsche en Fransche talen, bij deze Gemeente aangesteld, Ds. ROEDIGER, Pred. te *Fechenheim* bij *Frankfort*, die dan ook reeds Kerkelijk door onzen Kerkeraad beroepen is, en aan wien de stukken daar toe betrekkelijk toegezonden zijn, met verwachting van eenen gunstigen uitslag.

LUIK. Door de Vaderlijke zorg en den bekenden Godsdienst-ijver van onzen geëerbiedigden Koning, heeft de Protestantische Gemeente alhier, benevens het Guarnisoen, eene geschikte gelegendheid tot het uitoefenen van den openbaren Godsdienst ontvangen, daar bij Besluit van Zijne Majesteit van 12den Dec. 1. 1., de voormalige Parochiale Kerk van *St. Andries* bestemd is, voor den Protestantischen Eerdienst, en dezelve daartoe van 's lands wege, eerlang zal worden in orde gebracht.

MEERSSEN. Zie Julij 1816.

VAALS vakant. Zie Nov. 1816.

VALKENBURG. Zie Nov. 1816.

B R U S S E L.

GEND, den 26sten Jan. Heden is bij den Kerkeraad der Nederduitsche Protestantische Gemeente ingekomen, kennisgeving van het besluit van Z. Maj. van den 14den dezer, waarbij de Kerk der voormalige Capucijnen, ter uitoefening van den Protestantischen Eerdienst is toegestaan, waartoe dezelve uit 's Rijks schatkist moet worden ingerigt.

Hoogstverblifdend is dit goede nieuws voor onze Gemeente, die, van den tweeden Zondag in Maart, tot Paaschen toe, van alle openbare Godsdienst-oefening verstoken zou zijn, naar dien gedurende de half vasten jaarmarkt, alle de disponibele vertrekken van het Stad-

Stadhuis met kramen bezet zijn. Daar de uitvoering van dit besluit van onzen geliefden en Godsdienstminnenden Vorst, aan den Heer Maire dezer Stad, den Graaf VAN LENS, Lid der eerste Kamer der Staten Generaal, is aanbevolen, zoo voeden wij de gegronde hope, dat het werk der inrigting der Kerk, tegen dien tijd zoo ver gevorderd zal zijn, dat de Gemeente welvoegelijk van dezelve als dat zal kunnen gebruik maken, daar zij in dezen edelen verlichten man, bestendig eenen waren begunstiger van hare eenvoudige Godsdienstoefening, waar van hij den aanvang, in het openbaar, met zijne tegenwoordigheid vereerde, gevonden heeft.

OUDENAARDE, den roden Jan. Daar, sedert de verplaatsing der Guarnisoenen, alhier zich een aantal Protestantische Officieren en Onderofficieren, benevens hunne families, als ook geemploijeerden bevinden, en een jong geborene gedoopt moest worden; heeft de Predikant der Protestantische Gemeente te Gent, Ds A. GOEDKOOP, zich van die gelegenheid bediend, om, na vooraf de noodige schikkingen, door den Heer Generaal VIRIEU, Commandant der Provincie van Oost-Vlaanderen, te bevelen, verzocht te hebben, alhier openlijk het Evangelie te verkondigen, met voornemen om telkens, als hij hier doortrekt, ter waarneming van den dienst te *Maria Hoorbeke*, zulks te herhalen.

Hij predikte bij die gelegenheid, en toepasselijk tevens op het aangevangen jaar, over Ps. CXLIII: 10a. *Leer mij, o God! uw welbehagen doen, want gij zijt mijn God!*

Bij het eindigen der Leerrede, bood hij zich aan, om bijzonder onderwijs te geven, aan de Onderofficieren, tambours en pijpers, welke
nog

nog geen lidmaat zijn, en een tiental boden zich met geestdrift aan; terwijl de collecte, aanbevolen ter bestrijding van de kosten, ter aankoop van Leerboekjes, tot dat oogmerk voldoende was. — Ook was reeds eene Catechisatie met kinderen opgericht.

Tevens lieten zich twee Heeren, een Kapitein en een geemploijeerde, het verzoek des Predikants welgevallen, om provisiónele Opzienders dezer kleine Gemeente te zijn, daar wij de hope voeden, dat in onze Godsdienstige behoeften, met den tijd, nog ruimer zal voorzien worden.

DENDERMONDE, den 31sten Januarij. Daar zich hier, zelfs na de Dislocatie der Guarnisoenen, nog een zeventigtal Protestantsehe Militairen, benevens hunne familiën bevinden; en deze waarschijnlijk, na de voorziening in de Godsdienstige behoeften van *Maria Hoornbeke*, door den Pred. van *Gent* zullen moeten bediend worden: zoo heeft dezelve reeds heden een aanvang gemaakt, om ons door openbare prediking, en bijzonder onderwijs, nuttig te zijn.

Na de noodige schikkingen, door den Heer VIRIEU, Generaal Commandant der Provincie van *Oost-Vlaanderen* voorbereid te hebben, hadden wij heden morgen ten elf uur het genoegen, onzen Godsdienst openlijk en gemeenschappelijk tuit te oefenen; predikende Ds. A. GOEDKOOP voor ons, over 2 Cor. VI: 1. En wij, [als] medearbeidende, bidden [u] ook, dat gij de genade Gods niet te vergeefs moogt ontvangen hebben.

Wij waren zamen in het Locaal van het Stadhuis, waar de Audientiën van het Vrede-Geregt gehouden worden, dezelfde plaats waar vóór 1784, voor de Troepen van de Staten, toen alhier als Barrière Stad in Guarnisoen, door Leer-

Leeraars van de Hervormde en Augsburgsche Geloofsbelijdenissen, het Evangelie van Jezus den Gekruisten verkondigd is; welke plaats sedert dien tijd aanmerkelijk verfraaid, en zoo wel ingerigt, en nabij den ingang van het Stadhuis gelegen is, dat men voor het thans bestaande aantal Protestanten, geen beter wenschen kan. Ook waren een gantsch aantal Roomsche Katholieke Medechristenen bestendige en aandachtige toehoorders, sedert de deur van het vertrek, op uitdrukkelijk verzoek van den Predikant, geopend werd.

Na de Godsdienstoefening boden zich dertien personen aan, om bijzonder onderwijs in het vervolg te ontvangen, voor wien uit de toereikende Collecte, de noodige onderwijsboekjes aangekocht, en hun toegezonden zullen worden, terwijl wij hartelijk wenschen en vast vertrouwen, dat er spoedig zulke maatregelen bij het Gouvernement zullen genomen worden, ter vergoeding van reiskosten, dat het gemelden Predikant mogelijk zij, ons op gezette tijden met het Evangelisch onderwijs te dienen, waar van wij hier geheel verstoken waren, en die ons dit onverwacht genot op regten prijs hebben doen stellen. Zoo als wij vertrouwen, dat het berigt daar van, alle onze Protestantische Medechristenen die ruimer bedeed zijn, met vreugde en dankzegging zal vervullen.

Twee Officieren hebben zich volgaarne belast, met het provisieneel opzigt dezer Gemeente, aan wier ijver en werkzaamheid wij zulk een geschikt Locaal, door den Heer Maire dezer Stad, zonder bedenking toegestaan, te danken hebben.

EVAN-

EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERR.

DELFT, den 17den Jan. 1817. Onze Leeraar J. R. THOMAS, het op zijn Wel Eerw. uitgebragt beroep naar *Utrecht* aangenomen, en daarop de approbatie van Z. Maj. bekomen hebbende, heeft de Kerkeraad alhier, na gunstig verkregene handopening, ter vervulling dezer vakature, op heden het volgende zestal van Predikanten gemaakt:

DD. S. GERRITS, te *Deventer*. JEAN JACQUES BANGE, in de *Wildervank*. J. C. LOMAN, te *Bo-degraven*. J. P. WAGNER, te *Monnikendam*. J. G. LIERNEER, te *Groede*, in het land van *Cadfsant*, en F. MICHELSEN, te *Beverwijk*.

DELFT, den 2den Febr. 1817. Op heden heeft onze Leeraar J. R. THOMAS, zijn afscheid van onze Gemeente genomen, met de woorden van Paulus 2 Cor. XIII: 11. en bij die gelegenheid tevens nieuwe Ledematen der Gemeente plegtig ingezegend.

BEVERWIJK, den 18den December 1816. Op den 17den Nov. l. l., deed onze Leeraar, de Wel Eerw. en zeer gel. Heer C. A. HOLLINGHAUSEN, beroepen als Leeraar onzer Gemeente te *Alkmaar*, zijne afscheids Leerrede met de woorden bij *Hand.* XX: 32. terwijl onze nieuw beroepene Leeraar, de Wel Eerw. Heer F. MICHELSEN, op den 15den dezer zijne intree-leerrede gehouden heeft, met de woorden bij *Joan.* IV: 6. voorgesteld wordende door den Wel Eerw. Heer C. A. HOLLINGHAUSEN, welke bij die gelegenheid tot tekst gekozen had, 1 *Thesf.* V: 12 en 13.

BERGEN OP DEN ZOOM vakant.. Zie Nov. 1816.

UTRECHT. Zie Dec.

HER-

HERSTELDE EVANGELISCH LUTHERSCHE
KERK.

AMSTERDAM. Het alhier uitgebragte beroep op Ds. P. J. CRAMER, Pred. te *Gorinchem*, door Z. Maj. onzen geliefden Koning, gunstig goedgekeurd zijnde, zal zijn Wel Eerw. (D. V.) op den 2den Maart aanstaande, als Leeraar in deze Gemeente voorgesteld worden; en op den 5den Maart deszelfs intrede houden.

MEDENBLIK, den 25sten Dec. 1816. Heden bij het eindigen van den Godsdienst, maakte onze Leeraar Ds. J. A. HELPER SESBRUGGER, ons bekend, dat hij eene wettige en eenparige beroeping naar de Gemeente van *Groningen*, had ontvangen, welke beroeping door zijn Eerw. in beraad genomen.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-FRIESLAND.

GREETZIJL. Onze Leeraar de Wel Eerw. Heer L. WIJCHGRAM, ontving op den 19den Nov. des vorigen jaars, eene eenparige beroeping naar de Gemeente te *Klein Midlum* in *Reiderland*. voor welke zijn Wel Eerw. na een veertien-daagsch beraad, bedankt, en zich op Zondag den 8sten Dec. met eene Leerrede over *Filip. I: 8—11*. wederom op het nieuw hartelijk aan ons verbonden heeft.

KRITSUM vakant.

De vakante plaatsen van het Graaffschap *Bentheim*, *Lingen*, *Wezel*, *Bremen* en *Hanau*, zijn als in de vorige Maand.

BOEKZ. FEBR. 1817. R

Bij-

BIJBEL-GENOOTSCHAPPEN.

A L K M A A R.

Hadden wij in den jare 1814 het streelend gegeven, ook in onze Gemeente, een Hulp-Bijbel-Genootschap op te rigten; niet lang verleden, waren wij in staat gesteld, om op eene plegtstatige Godsdienstige wijze, een openbaar verslag te doen aan allen, die daar in wilden deelen, — zoo over het Algemeen, als in het bijzonder wat onze Huishouding te dien aanzien betrof. —

De President onzer Afdeeling, Ds. F. L. DER KINDEREN, als daar toe bij de Directie benoemd, kwijtte zich ijverig in de hem aanbetrouwde taak; deed de Vergadering de hooge waarde van den Bijbel, het ware doel van het Bijbel-Genootschap, en deszelfs uitgebreide vruchten, bij het Buitenlandsch Engelsch, als ook de beginselen van het Nederlandsch kennen; bij welke gelegenheid 48 Bijbels, door de Leden der Directie werden uitgedeeld, aan even zoo vele Militairen, bestemd naar de Oostindien, na dat de President in gepaste aanspraken, met nadruk en gevoel, hun het regt gebruik derzelven, had aanbevolen.

Treffend was deze gebeurtenis; te meer daar het geheel Corps Officiëren, bij dezelve adisteerde, en ook met gevoel het zijne toebragt, om den voorspoed van het Genootschap te helpen bevorderen.

Bijzonder aangenaam was het ons, eenigen tijd na dat de Troepen ingescheept waren, te vernemen, dat, bij de losbarsting van een' geweldigen Storm, op het nog ter reede liggend Schip, *Hoop en Fortuin*, Kapitein GORDON, de Soldaten om hunne Bijbels riepen, om in den nood waar in zij verkeerden troost te zoeken,

ken, gelijk zij vervolgens in het dagelijksch onderzoek bleven aanhouden.

Mogten zij denzelven nu en immer, waar God hen wil brengen, altijd vinden, en in den Verlosser JESUS CHRISTUS, hunne hoogste zaligheid stellen, daar de Bijbel alleen op *Hem* wijst!

B E R I G T E N.

De Scriba en Quaestor van het Klasikaal Bestuur van *Gouda*, tevens op zich genomen hebbende, de Correspondentie met de Uitgevers van de Boekzaal enz., verzoekt hiermede alle belanghebbenden, onder zijn Klasikaal ressort, alle stukken en brieven, aan het Klasikaal Bestuur, onder zijn adres, aan hem, vrachtfrij, te doen toekomen, zullende anders op dezelve geen reguard geslagen worden.

De Scriba en Quaestor voorn.
J. W. RUSSINGH, Pred. te *Gouda*.

De Buitenleden van de Weduwenbeurs, van de Classis van *Nijmegen*, die twee jaren schuldig zijn, worden bij dezen ernstig opgewekt, om hunne quota, voor den laatsten Maart dezes jaars, aan te betalen, gelijk ook den Binnenleden als nog herinnerd wordt, om terstond te voldoen, hebbende een ieder, de schade van wanbetaling aan zich zelve te wijten; terwijl de Predikants-Weduwen van deze Classis, tegen eigenhandige quitantien, met attestatien de vita gesterkt, hun traktement met surplus, bedragende in de vorige laatste jaren f 100:-- kunnen ontvangen op den gewonen tijd, in April, beloken Paaschen.

Nijmegen,
den 1sten Febr. 1817.

F. J. VAN HARENCARPEL,
Quaestor Vid.

R 2

Een

Een Prop. of Pred., buiten vaste bediening, van wiens zedelijk gedrag blijken kan, genegen zijnde, voor eenigen tijd den dienst voor eenen rustbehoevenden Pred. waar te nemen, op een welgelegen en niet ver van *Haarlem* verwijderd Dorp in *Noordholland*, en op aanneemelijke Voorwaarden; vervoege zich te dien einde met vrachtvrije brieven, ten spoedigsten, onder het adres van P. P., aan den Heer J. VAN DER HEIJ, Boekhandelaar op het Water, te *Amsterdam*.

NB. Naam en woonplaats, alsmede de Hoogeschool, waar gestudeerd is, duidelijk op te geven.

Van het door onzen Lezer v. d. s. ons toegezondene stuk kan geen gebruik worden gemaakt, wij verwijzen zijn Ed. naar onze Boekzaal van October 1816, alwaar van het bedoelde werk melding gemaakt is.

Het Dichtstukje *de Vaderlandminnende Jongeling*, kan niet worden geplaatst, wij vinden er wel zoo veel aanleg en vuur in, dat wij den Jongen Zender aanraden, zich verder op de Poëzij toe te leggen, daar wij op zulke eerstelingen ons wel iets goeds meenen te kunnen beloven. Maar dat rasen, woeden en vertrappen, past zoo min den braven waarlijk dapperen krijgsman, als den beschaafden Dichter.

D R U K F E I L.

In de Boekzaal van Dec. 1816. op bladz. 774. reg. 16 staat *Joan*. III: 4. moet zijn de 3 brief van *Joan*. vs. 4.

LET-

LETTER-NIEUWS.

Bij G. van Dijk, Boekverkooper, in de Warmoesstraat, N°. 122. te *Amsterdam*, zijn nog eenige weinige Exemplaren voorhanden van de *Leerredenen over de Geschiedenis van 's Heilands Lijden en Dood*, door J. STEENMEIJER, in leven Predikant te *Vlaardingen*. 4 Deelen, in gr. Octavo. waarvan de prijs is $\text{f } 9: 5: -$

Ook zijn bij denzelven, nog eenige aparte Deelen van dit Werk te bekomen, als van het tweede Deel à $\text{f } 2: 10: -$ Derde Deel à $\text{f } 2: 10: -$ Vierde Deel à $\text{f } 2: 15: -$

Leerredenen over de Geschiedenis van 's Heilands Opstanding, Hemelygart en van het Pinksterfeest, door J. STEENMEIJER, in leven Predikant te *Vlaardingen*. Uitgegeven door B. VAN MARKEN, Predikant te *Honrn.* In gr. Octavo. De prijs is $\text{f } 2: 8: -$

Als mede *Christelijk Magazijn*, of Bijdragen ter bevordering van Christelijke Verlichting en Evangelische Deugd, naar de behoeften van onzen tijd. Door een Gezelschap van Protestantische Leeraren. Bijeen verzameld door (wijlen) B. BEETS, P. Z. 15 Stukjes, in 3 Deelen en 3 Stukjes compleet, voor den verminderde prijs van $\text{f } 5: -: -$ in plaats van $\text{f } 10: 10: -$ Van het 2de, 3de en 4de Deel zijn nog eenige weinige aparte Stukjes te bekomen, à 10 stuivers.

Bij denzelven, als mede bij H. Mikke Houtgraaf, J. H. Regenbogen, Verdediging van den Geopenbaarden Godsdienst tegen deszelfs Hedendaagsche Bestrijders. 2 Deelen compleet, voor den verminderden prijs van $\text{f } 3: -: -$ in plaats van $\text{f } 5: 8: -$

Als mede: J. W. van Slijpe, Het Werk der Verlossing uit God, ten betooge van deszelfs Goddelijkheid, in eenige schriftmatige vertoogen voorgesteld. 3 Deelen compleet, voor den veel verminderden prijs van $\text{f } 3: 12: -$ in plaats van $\text{f } 10: 10: -$

Ook nog bij G. van Dijk en S. Alter, te *Utrecht*, P. Ris, *Christelijke Brieven*, met een Voorrede van Ds. EGBLING, à $\text{f } 1: -: -$

Alzoo de twee belangrijke Werken van MOSHEIM en MILLOT, Oude en Hedendaagsche Kerkelijke en Wereldlijke Geschiedenis, 25 Deelen, in gr. Octavo, (Werken, zoo bijzonder geschikt voor den Studeerende Jongeling) voor de aangeboden prijs van f 20: —: — in plaats van f 43: 5: — nog dagelijks gevraagd worden; en het getal der nog overig zijnde Exemplaren zeer gering is: zoo verzoeken de Boekverkoopers W. van Vliet en J. ten Brink Gz. te Amsterdam, hunnen Correspondenten in de Buitensteden, de Exemplaren welke aan hun besteld worden, spoedig te onthieden. Het Werk van MILLOT Wereld-Geschiedenis, 10 Deelen, is noch verkrijgbaar voor f 10: —: —

Bij de Erve J. Thierrij en C. Mensing en Zoon, Boekverkoopers, in 's Gravenhage, wordt uitgegeven en is alom verzonden:

Naamregister der Predikanten, zoo van de Nederduitsche als Waalche en Engelsche Kerken, met derzelver Standplaatsen, gelegen in het Koninkrijk der Nederlanden enz. Mitsgaders een Naamregister der Curatoren en Professoren van de drie vermaarde Hooge Scholen; de drie Athenaeums en der Illustre Scholen: als mede der Rectoren, Rector-toren en Præceptoren van de Latijnsche Scholen, in het gemelde Koninkrijk der Nederlanden enz. Veranderd tot den eersten Januarij 1817. prijs 18 Stuivers. Ook hebben dezelve uitgegeven: Raadgevingen aan de Inwoonders van Nederland, in het bijzonder aan die der Noordelijke Provinciën ter bevordering van den bloei van het Vaderland. In gr. Octavo, à 8 Stuivers,

Bij A. B. Saakes, Boekverkoopster, op 't Rok in, te Amsterdam, en alom, wordt heden uitgegeven:

Nieuw Kerkelijk Handboekje, of Berekenend Register op het Algemeen Reglement voor het Bestuur der Hervormde Kerk, in het Koninkrijk der Nederlanden, en alle anders daartoe betrekkelijke Stukken. Ten dienste van alle Kerkelijke Collegien, Hoogleraren, Predikanten, Candidaten, Ouderlingen en andere Personen, die met de Kerkelijke Zaken

ken in eenige betrekking staan. De prijs is 8 Stuivers, en met de Naamlijst der door Z. M. benoemde Predikanten en Ouderlingen tot het Sijnode de Provinciale en Kerkelijke Besturen, en de nieuwe verdeeling der Klassen en Ringen, (als eené nieuwe Kerkelijke Geographie,) in Zelfformaat, à 16 Stuivers.

De Boekhandelaar C. Roos, te Amsterdam, bij toeval door inkoop Eigenaar geworden zijnde, van maar een klein getal van 30 Exemplaren, van het zoo lang vergeefs gezochte en gevraagde Werk, van de Gebouwen, Gezigten en Oudheden der Stad Amsterdam, kortelijk beschreven, en als in een klein Tafereel vertoonende deszelfs eerste Beginselen in 1296, tot op deszelfs tegenwoordige Pracht; gedrukt in kl. Octavo, ruim 400 bladz groot, en versierd met 22 koperen plaatjes waar op 110 figuren, van de voornaamste Gebouwen enz. zijn afgebeeld, worden dezelve aan de eerstkomenden aangeboden, voor maar f 1: 16: — het Exemplaar, 't welk anders meer dan f 3: — zoude moeten kosten. Word niet in Commissie verzonden.

BELANGRIJK LEESBOEK VOOR ALLE CHRISTENEN, GEDURENDE DE WEEKEN DER LIJDENS-STOFFEN.

Te Amsterdam, bij P. G. Geijsbeek, Boekverkooper, op de Lelijgracht, N° 21, wordt uitgegeven:

Onderhouding van de aandacht over de Geschiedenis van Jezus Lijden: door M. C. C. STURM; (Schrifver van het alomgeachte Werk, dagelijkse verkeerling met God,) het zelve is in een duidelijken en bevatbaren stijl geschreven en behelst behalven een doorgaand verslag der Kruisgeschiedenis van onzen Zaligmaker, eene reeks van gemoedelijke overdenkingen, ter regeling van een goed zedelijk en Christelijk gedrag, afgeleid uit het verheven voorbeeld, het welk Jezus ons in alle de bijzonderheden van zijn Lijden gegeven heeft, enz. enz. in gr. Octavo, voor den extra lagen prijs van 24 Stuivers, zoo lang het klein getal van Exemplaren strekt.

I N H O U D.

BOEKBESCHOUWING.

J. H. VAN DER PALM, Vijfde zestal Leerreden.	Bladz. 135
Bijdragen tot de Werken van het Genootschap tot Verdediging van den Christelijken Godsdienst, tegen deszelfs Heden-daagsche Bestrijders. Voor het jaar 1814.	142
ALÉTHOPHILUS, Gesprek over den waren aard van het Christelijk Geloof voor Eenvoudigen.	152
J. P. VAN CAPPELLE, Redevoering over de verdiensten der Amsterdammers.	156
Dichtproeven van FRANCIJNTJE DE BOER.	160
Gedichten van J. BELLAMIJ.	164
Het Staatskundig Stelsel van <i>Frankrijk</i> , vooral met betrekking tot <i>Holland</i> . Uit het Hoogduitsch van F. SAALFELD.	167
F. ARNDTS, Godsvriend van DALHEIM.	170
M E N G E L W E R K.	
Beknopt onderzoek, naar de ware beteekenis van het Grieksch bijvoegelijk naamwoord 'Επίδοσις, ter opheldering van den zin der vierde Bede.	173
ITHAKA, (Uit de Beschrijving der Ionische Eilanden, van HENRIJ HOLLAND.)	183
Zeden der Zaporogische Kozakken. (Zeer verkort uit LESUR, Histoire des Cosaques, <i>Parijs</i> 1814.)	186
ST. JANUARIUS, Beschermheilige van <i>Napels</i> .	192
De Rels naar den <i>Leeuwenburg</i> , door A. F. E. LANGBEIN.	195
Verstandig antwoord van eenen Dervisch, aan eenen Koning.	206
Akademie - Nieuws.	207
School - Nieuws.	209
Kerk - Nieuws.	216
Bijbel - Genootschappen.	246
Berigten.	247
Letter - Nieuws.	249

B O E K Z A A L

D E R

G E L E E R D E W E R E L D ,

E N

T I J D S C H R I F T

V O O R D E

P R O T E S T A N T S C H E K E R K E N

I N H E T

K O N I N G R I J K D E R N E D E R L A N D E N .

V o o r M A A R T 1817.

T e A M S T E R D A M , b i j

D E E R V E N D. O N D E R D E L I N D E N E N Z O O N ,
op den Singel, tusſchen den Blaauwburgwal en de
Bergſtraat, N°. 320.

M D C C C X V I I .

De Prijs is 6 Stuivers.

NB. De Stukjes moeten ingenaald, niet doorgeſtooken worden.

BOEKBESCHOUWING.

CHRISTENDOM en HERVORMING, vergeleken met den Protestantſchen Kerkſtaat, bijzonder in de Nederlanden. Tweede Uitgave. Vermeerderd met eene Voor- en Narede. Te Groningen, bij W. Wouters, 1816. 480 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f 3 : 8: —

Tot slechts weinige veranderingen verklaart de (nu met zijnen naam bekend geworden) Schrijver, zich bij deze tweede Uitgave bepaald te hebben.

Ten aanzien van het Stuk zelve, kunnen wij dus nu volstaan, met te verwijzen naar de beoordeeling te voren in dit Maandwerk geleverd (1).

De Voorrede voor deze tweede Uitgave, beſlaat 68 bladzijden, de Narede 143, en de Aanmerkingen bij de nieuwe Uitgave 46. Beide de eerste ſtukken zullen de ſtrekking hebben, gelijk te begriſpen is, — en daarom zijn ze voor de bezitters van den eerſten druk, ook afzonderlijk te verkrijgen, — om het gezegde in *Christendom* en *Hervorming* nader te ſtaven, of te ontwikkelen, of 's mans bedoeling beter te doen kennen, of zich tegen gemaakte bedenkingen te verdedigen, vooral van den Hoogſchoolleeraar MUNTINGH, of ook, want dit moeten wij er niet vergeten bij te voegen, — eenige gezegden te verzachten; en de Aanmerkingen ach-

(1) Voor Augustus 1816. bladz. 123—129.

achter aan bedoelen, met opzigt tot deze Voor- en Narede, het zelfde. Wilden wij den Schrijver op den voet volgen, en in de bijzonderheden aantonen, waarin hij gelijk, wat hij goeds gezegd heeft, en waarin zijne redenering geen steek houdt, wat verkeerd door hem is voorgedragen, en waarin men dus van hem behoort te verschillen, naar ons gevoelen; wij zouden dan van het geduld onzer Lezers te veel vergen, in onaangename herhalingen vallen moeten, en de grenzen ook eener zeer lange boekbeschouwing verre overschreden. Wij achten dit ook noch noodzakelijk, noch voordeelig. Eenigzins verlichte Nederlanders, die hier niets nieuws vinden kunnen, zouden wij moeten vervelen, indien zij ons de eer deden van het te lezen, en voor anderen zouden wij weinig nut sichten, althans zonder veel winst den kostelijken tijd doen verliezen. De Schrijver verklaart zelf, te haastig dit zijn werk opgesteld en hetzelfde naar geen plan bewerkt te hebben. Nu dat is ook wel, in zekeren zin, overal op te merken, buiten het oogmerk om opzien te baren, gunstig over zich te doen oordeelen, en zijne vooral van de Duitschers, in 't bijzonder van eenen SCHMIDT en REINHOLD, ontleende denkbeelden en gevoelens, op eene in zijn oog overtuigende wijze voor te dragen.

Wij gelooven op grond van 't geen wij hier gevonden hebben, dat de Schrijver, die zich als Mr. H. W. HOVING van *Onderdendam*, doet kennen, een braaf en werkzaam man is, die ook om zijne kunde en belezenheid achting verdient, en tevens als ijveraar voor waarheid en Godsaligheid — dat hij een zeer welmeenend mensch is, die gaarne alle vooroordeelen uit den Godsdienst verbannen zou, en hartelijk verbetering wenscht. Ondertusschen heeft dit zijn letter-
werk

werk ons ook volkomen overtuigd, dat hij er geheel niet voor berekend is, om als Hervormer op te treden. — Hij weet toch niet duidelijk genoeg zijn eigenlijk doel te doen kennen, noch ook bij den eigenlijken staat des geschils, of het onderwerp te blijven, maar mengt gedurig alles onder een, en springt als van het eene tot het andere, zonder iets geregeld af te werken. Hij heeft noch de wijsgeerige, noch de Godsdienst-Stelsels, welke hij of verdedigen of wederleggen wil, grondig bestudeerd. Een waarlijk groot gebrek, dat zich door geene aanhalingen of overschrijven laat vergoeden, 't welk men hier op eene zeer hinderlijke wijze gedurig gevoelt, en waarvan inconsequentien en verkeerde resultaten het noodwendig gevolg zijn. Niet zelden geeft hij zich zelve bloot, spreekt somwijlen geweldig uit de hoogte, en oordeelt vinnig en scherp, terwijl hij op eenen anderen tijd eenen zwaarmoedigen gelijk schijnt, complimenten maakt, en, als door bedenkingen indezen getroffen, verklaart, het beste oogmerk te hebben. 't Zij verre van ons, dat wij den Schrijver dit heilloos oogmerk zouden toekennen, maar zoo als dit geheel nu aan het publiek gegeven is, kan het eigenlijk alleen dienen, om bij zulken die niet vast staan, weinig kennis bezitten, en geen lust of tijd hebben om verder te onderzoeken, twijfelzucht op te wekken, en tot het scepticisme te vervoeren, terwijl zij die met de latere Wijsgeeren, met derzelver Schriften en Stelsels, met de zogenoemde nieuwe Hervormers uit *Duitschland*, met de Schriften van onzen F. VAN HEMERT, en met de beste boeken, welke in onzen tijd voorhanden zijn, over den Godsdienst, Zedekunde, het gezag der rede, en die ter verdedi-

ging van den Christelijken Godsdienst geschreven zijn, bekend zijn, hier welnig of niets zullen aantreffen dat hunne aandacht trekken zal, of niet van elders naauwkeuriger en vollediger hun bekend is. Eene waarlijk al te oppervlakkige kennis van zaken heeft, dunkt ons, de lectuur van eenige Duitſche Schriften, bij onzen Schrijver ſchadelijk doen werken. Had hij, in plaats van zijne Lievelings-Schrijvers REINHOLD en SCHMIDT, de Schriften, bij voorbeeld, van eenen LESZ en REINWARD liever tot zijn onderrigt gekozen, des Schrijvers oordeel zou, vertrouwen wij, hier en daar veel anders zijn uitgevallen. Zelfs van eenen ECKERMAN, die in zijne *Theol. Bijtrage* breedvoerig geſchreven heeft, over het onderscheid tuſſchen de Leer der Godgeleerde Stelfels en die der waarheid, had zijn Edele kunnen leeren, bij het Stuk te blijven, en zich volkomen te verklaren. 't Is waar, die in onze oogen zeer verre afgedwaalde Schrijver, drijft de zucht tot vrijheid nog veel verder, dan deze onze Landgenoot ſchijnt te doen; evenwel zou men, in zekeren zin, gelijk van KANT en FICHTE, beide Priesters der waarheid genoemd, ook wel van ECKERMAN en HOVING kunnen getuigen, dat zij voorſtanders van dezelfde gevoelens zijn. Althans wanneer wij op sommige hier voorkomende gezegden nadenken, leiden zij ons tot dezelfde resultaten: resultaten, welke althans voor het positive van den Christelijken Godsdienst zeer nadeelig zijn zouden, of liever de gemoederen daarvan ongelukkiglijk kunnen afrekken. Ten aanzien van de aanvallen op den Hoogleeraar MÜNTINGHE, als: *U Hoog Geleerde wil niet gedwogen dat positive verlichting de negative, dat zuivering der begrippen, het verwerpen van vooroordeelen te*

gevolge hebben ; en dit verbod is onredelijk en dergelijke , hebben wij dien beroemden man niet te verdedigen , ook twijfelen wij of zijn Hoog Eerw. zelf daartoe de moeite wel behoorde te nemen ; maar geschiedt dit laatste , dan twijfelen wij toch , of de Heer H. bij de lecture , wel zoo volkomen op zijn gemak zal blijven , als hij verklaart voornemens te zijn , (bl. 300.) bij al wat er vervolgens tegen hem , (dat zal zijn tegen dit zijn Geschrift,) gerecenfeerd , gepredikt of geschreven moge worden.

Zoo de Hoogleeraar MUNTINGHE , bij zijne meeningen volhardende , nog lust mogt bekomen , om tegen dit Geschrift de pen op te vatten , (zoo heet het bladz. 333.) dan verzoekt en verwacht H. , dat zijn Hoog Eerw. eenige punten vooraf behandelen en betoogen zal , welke hij vervolgens opgeeft.

Men zou aan den anderen kant , van onzen Schrijver , indien hij bij zijne gevoelens volhardt , wel verzoeken kunnen , om of te zwijgen , of voor hij in den begonnen strijd voortgaat , eens te betoogen : dat de rede waarlijk is de hoogste , laatste en algemeene KENGROND van alle waarheid. (Maar het zal wel eene verkeerde overzetting zijn.)

2.) Dat het gelukkig voor *Europa* , voor het menschdom zijn zou , indien men volstrekt allen positiven Godsdienst verwierp , en geheel geen gezag in den Godsdienst meer duldde.

3.) Dat de groote meerderheid in staat is , om door middel der zuivere en praktische rede zich zelve te leeren , te verbeteren en te volmaken.

4.) Dat het wenschelijk ware , dat geene Ouders , Onderwijzers , Leeraars en Hoogleeraars zich meer beijverden , om geregeld Godsdiensfig

onderwijs te geven, omdat zoo lang dit voortduurt, er altoos leidbanden, voorlichtingen, bestuur, gezag, of hoe men het noemen moge, blijven zullen.

5.) Dat het zedelijk goed is niet alleen te leeren, maar ook dat de Stelling zeer wel te bewijzen is; — dat de Kerkelijke Leerstelsels van de Protestantische, zoo wel als van de Roomsche Kerk-Genootschappen, voor de rede, en voor de zedelijkheid en waren Godsdienst nadeelig zijn, en dat zij dus, die in onzen verlichten tijd daarvoor nog eenige achting betoonen, of domooren of slechten, of beiden tevens zijn.

6.) Dat het rationalisme ons beter voegt, en God meer verheerlijkt, dan het gewone Openbarings-Geloof.

7.) Dat de Leer van Jezus en die der Natuur, één, volstrekt *dezelfde* zijn.

8.) Dat de Uitlegkunde der H. Schrift, zoo al niet een geheel nutteloos werk, althans van geringe waarde moet gerekend worden: en dat men zonder dat, zeer wel de bestaanbaarheid en overeenkomst van de Christelijke Leer, met de rede in het licht kan stellen; dat dus een Duitsch Boertje als MULLER, de Gezigtenziender, dit even goed kan, als een Professor MUNTINGH.

9.) Dat iemand consequent handelt, die verklaart: *Twistschriften op te stellen, valt niet zeer in mijnen smaak. Neen dan speel ik veel liever, zoo lang het mij vergund wordt, met mijne nog in den staat der regtheid zijnde kleinent — en evenwel zulk een boek uitgeeft.*

En — om nu niet meer op te geven, waar toe de inhoud van dit rare boek al aanleiding geeft, eindelijk: dat niet alleen de Kantiaansche Philosophie voor verstandigen, en de Leer van

JEZUS voor het volk is, maar ook dat die Koningsberger Wijsgeer (1), even zoo wel de waarheid gepredikt heeft als het Goddelijk licht, dat in *Palestina* voor eenige Eeuwen is opgegaan, — dat zijne wijsbegeerte zoo goed is als het Evangelie, en dat de Leer van het zuivere Christendom, beschouwd moet worden als eene opvoedings-*aanstalte* (sit venia!) waar door de rede zelve gebragt is, op het spoor van hare verdere ontwikkeling.

Wij staan hier echter geheel niet op, en oordeelen zelfs, dat onze welmeenende Schrijver, — wien wij van wegen zijnen lust tot onderzoek zoo zeer roemen willen, als wij overtuigd zijn, dat hij veel beter gedaan had, met een boek als dit is, nimmer uit te geven, — den tijd dien hij van zijne Ambtsbezigheden over heeft, liever besteden moet, om na te denken, over de beste wijze, om de zuivere Leer van het Christendom, waarom het ons toch te doen moet zijn, willen wij op den naam van Christenen aanspraak houden, te bewaren en te bevorderen.

Hij ontwikkelde eens de onloochenbaar zekere stelling: dat de Christelijke Goddiensteer door JESUS en de Apostelen voorgedragen, en in de H. Schriften des N. Testament, die wij bezitten, verrat, met 't geen de zuivere rede leert overeenkomt, ja, in geen enkel geval daar mede strijdt; — of dat de Leer des N. Testaments, de Leer der zuivere en ook der Praktische rede, die toch wel niet verschillen kunnen, niet alleen bevestigt, maar ook verstaanbaar maakt, en in

(1). Te weten, dat H. of KANT nooit verstaan heeft, of ten minsten van zijne Philosophie geen regt voorstander zijn kan, blijkt onder anderen bladz 389, waar hij als zijn gevoelen opgeeft: *Omnia in rebus humanis spes futurorum agunt.*

in zoo verre dit hier voor ons noodig en mogelijk is, uitbreidt en opluistert, ja eigenlijk eerst regt doet kennen.

Of, dat de voortreffelijkheid der Evangelie-Leer, den wijzen en Geleerden Onderzoeker, dien het om waarheid te doen is, vooral en bijzonder overtuigend blijkt, wanneer hij de onderscheidene Stelsels en Schriften der Wijsgeeren van vroegeren en lateren tijd bestudeerd en met kennis van zaken eenige jaren zich eigen gemaakt hebbende, nu de Goddelijke Schriften des N. Verbonds, met een waarheidminnend hart gaat lezen en beoefenen.

Of, dat aan de nieuwsgierigheid, van den door gedurig lezen van allerlei boeken, meer en meer opgewekten geest, in de Leere der Goddelijke Openbaring niet in alles voldaan wordt, en dat daar voor zeer voldoende redenen zijn.

Of, hoe vermetel en onteerend het voor den mensch is, ook maar den schijn aan te nemen, als waande men meer kennis en beter doorzicht te hebben, in de Leere van Godsdienst en deugd, en in de menschelijke opvoeding voor de Eeuwigheid, dan jesus en de Apostelen aan den dag hebben gelegd.

Of, jesus en de Apostelen hadden voldoende redenen, om geloof te vorderen aan hunne zending en Leer, en wij zijn, als redelijke en zedelijke wezens, verplicht aan die vorderingen te voldoen, zoo dat, van het al of niet voldoen aan die verplichting, de rust van ons binnenste en dus ons wezenlijk levensgeluk afhangt.

Of heeft hij, gelijk het schijnt, daartoe eenen bijzonderen trek, wel nu hij stelle dan eens iets op, over het al of niet voegzame van Formuleren in den Godsdienst, en over derzelver voor-
en

en nadeelen, maar hij doe dit dan toch niet met overhaasting, en met een verhit vooroordeel, maar houde geheel voet bij stuk, en plege de geschiedenis raad, onderzoek de inhoud der Leere van de H. Schrift, en make met bedaardheid gebruik van 't geen hem hier als hulpmiddel dienen kan; wanneer hij leeren wil, zal de vriendelijkheid van den Geleerden en ervarenen MUNTINGHE, hem hiertoe wel het een en andere willen suppediteren.

Liever dan ons verder met dit geschrift nu op te houden, vooral ook, dan het zeer aanstootelijke dat hier en daar door den zich driftig gemaakt hebbenden Schrijver gezegd is, b. v. bladz 268. en dikwijls, wisten wij deze onze beschouwing eindigen, met op te doen merken: — Onze rede en ons zedelijk gevoel, 't welk daar mede gepaard gaat en vereenigd is, maakt onze voortreffelijkheid of hoogen rang als menschen uit, daar door zijn wij in staat om te leeren. Zoo is de rede het *principium cognoscendi*.

De rede is het vermogen ons van God geschonken, om ons te bedienen van de Natuur, van de Geschiedenis en van den Bijbel, zij wekt ons op tot onderzoek, en leidt ons, wanneer wij deze aandrift volgen, tot kennis, tot heiligheid en gelukzaligheid. Zij leert ons den Bijbel schatten, de Leere van het Christendom aannemen, en op hare uitspraken vertrouwen. Door haar worden wij in staat gesteld, om van het punt, — de Bijbel is een Goddelijk Boek, de Leer van Jezus en de Apostelen is eene Goddelijke Openbaring, — uit te gaan, en te bekenen dat zij uit God is. Zij leert ons deze Leer kennen en bewonderen, als het hoogste, het volkomenste, het volmaakte, — dat wij als zedelijke wezens voor de eeuwigheid bestemd, niets meer noodig hebben, — dat zij algemeen, vol-

le.

ledig, en tevens niet omslagtig en verstaanbaar genoeg is, — dat wij er alles uit leeren kunnen, wat wij kennen, gelooven en beoefenen moeten, om gelukkig te zijn, te worden en te blijven. Zij stelt ons in staat, om op te merken, — niet alleen, hoe gelukkig en tot de vurigste dankbaarheid wij verplicht zijn, dat wij ons in die doolhoven der zoogenaamde wijsbegeerte niet behoeven te laten voeren, en rond te dwalen, als die verlichte Grieken en Romeinen, welke, behalve eenige overleveringen en in hunnen tijd en oord gangbare begrippen niets hadden, dan de Natuur, en de Geschiedenis, waarvan zij zich door middel hunner rede bedienen konden; maar ook duidelijk zien, dat al wat goeds, ook in de nieuwere stelsels van KANT, FICHTE, en zoo vele andere Wijsgeeren van onzen tijd voorkomt, met betrekking tot de leere van Godsdienst, deugd en gelukzaligheid, 't welk aller menschen behoefte is, uit den Bijbel ontleend is, en aan de verlichting door onzen Goddelijken Verlosser moet worden dank geweten. Waar uit dan ook noodwendig bij den redelijken beschouwer dit besluit moet worden afgeleid: zij die de kennis des Bijbels zoeken voort te planten, zijn de ware Hervormers, de vrienden der menschheid.

Onze Schrijver sta ook naar die eer, en ijvere, doch met verstand!

Uit het Uittreksel eenes briefs van den Schrijver van 8 bladzijden, hier toe ook al behoorende, 't welk wij eindelijk ook nog vonden en lazen, moeten wij nog aanstippen, dat zijn Ed. daarin verklaart: *Mijne geringe krachten heb ik wel gaarne willen besteden, om het geheel nieuwe licht dat sedert de laatste 35 jaren, in het naburig Duitschland is opgegaan, van Koningsbergen tot Weenen toe, in ons Vaderland te ont-*
ste.

steken, en over te brengen, hoewel ik mij zelven hierin geene verdienste beschrijf, ten zij het alleen die mogt zijn, van eenen goeden wil. En aan het slot: — ik erken volkomen, dat om deze mijne bedenkingen en oplosfingen aan de beoordeeling van meer verlichte mannen te onderwerpen, ik tot eene betere bearbeiding en meerdere beschaving van het geheel, benevens eene meer exacte uit een zetting van dezelve, verplicht was geweest.

Dit laatste bijvoegfel is veel bedaarder opgesteld, doet 's mans oogmerk duidelijk kennen, en verzekert ons volkomen, dat wij niet verkeerd geoordeeld hebben, met den man voor eenen welmeenenden ijveraar te houden, die in ongelukkige handen, of liever schriften gevallen is, en veel te weinig tijd en gelegenheid gehad heeft, om, gelijk een REINHARD zich uit den maastroom te redden, waarin hij gevallen was. God geve, dat hij door den goeden voorraad van uitmuntende Schriften, tegen Onen Bijgeloof, ook in onze taal voorhanden, te bestuderen, tot betere gevoelens gebragt worde, en de duisternis van het licht, het valsche van het ware, de leugen van de waarheid wel leere onderscheiden! Dan zal hij, met zulk een goed hart als wij hem waarlijk toekennen, rekt God zijn leven, gelijk wij hem toebidden, waarlijk verlichte mannen in ons Vaderland, zeer in de hand kunnen werken, en nog veel nut stichten. — Hij plege daartoe vooral met eenen kundigen en waardigen Landgenoot raad, die hem voorzeker gaarne dan de beste boeken aan de hand zal geven.

Wij wenschen en vleijen ons ook, dat de Heer H. dezen raad houden zal voor opregt, en van iemand gegeven, die waarlijk het vermogen der rede erkent, het Goddelijk Gezag des

Bijbels eerbiedigt, een groot vriend van ware verlichting in den Godsdienst is, en meer gelegenheid gehad heeft, om oude en nieuwe Schriften, over de hier aangevoerde onderwerpen, ook van de Wijsgeeren in onzen leeftijd, te lezen en te gebruiken, dan zijn Ed. hier overtuigend blijkt verstaan, of ook gekend te hebben.

De LEER van den HERVORMDEN GODSDIENST Verdedigd. Of Aanmerkingen over het Werkje, getiteld: CHRISTENDOM en HERVORMING, vergeleken met den Protestantischen Kerkstaat, bijzonder in de Nederlanden. Te Leljden, bij D. du Saar, 1816. VIII en 77 Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f — 12 —

Ook deze Schrijver verklaart, in geene betrekking te staan tot den Geestelijken Stand, maar, gelijk de Heer H. alleen een Lid te zijn van het Hervormd Kerk-Genootschap. Even min als hij, betuigt ook deze, ten oogmerk gehad te hebben, om eene wel doorgewerkte en in orde gebragte Verhandeling te leveren, maar alleen eenige losse, afgebrokene aanmerkingen, die meestal met een' nieuwen regel van elkanderen onderscheiden zijn, voor den dag te brengen: *ten einde te bewijzen, dat er ook nog in onze dagen Hervormden gevonden worden, die zulke opgewarmde gevoelens als door den Schrijver van Christendom en Hervorming verleidelijk vermeld zijn, even onbewimpeld en waarheidlievend, als te voren, durven tegenspreken en wederleggen.* Wij gelooven gaarne, dat het oogmerk van dezen Broeder goed is, en erkennen dat hij ook wel iets goeds hier gezegd heeft; maar

maar moeten er bijvoegen, dat wij, naar deze proef te oordeelen, hem zoo min geschikt mogen noemen, om op eene overtuigende wijze, de gezonde Leere der Gereformeerde Christenen te verdedigen, tegen de aanvallen van het On- en Bijgeloof, als de Heer H. om eene wezenlijke Hervorming in ons Vaderland, tot stand te brengen. Geen man, die Profesfor HAMELSVELD nog zijne overzetting des Bijbels wil laten gebruiken, de Psalmen *hoogst Christelijk* noemt, en zulke stoute en zelfs wel honende uitdrukkingen bezigt, als hier onder andere ook voorkomen, om nu niets meer te zeggen, is er voor berekend, om in 't openbaar ter verdediging der ware Christelijke Leer, op te treden. *Non tali auxilio nec defensoribus istis.*

Wij verwonderen ons daarom ook niet, dat de Heer H. er in zijne Narede zoo weinig notitie van genomen heeft, schoon wij het besluit daar uit door zijn Ed. afgeleid, niet geheel voor wettig erkennen. Met genoegen gaan wij nu over tot de beschouwing van

CHRISTENDOM en HERVORMING, beschouwd in eenige Brieven en Gesprekken, tusschen ARISTUS en PHILOMATHES. Te Groningen, bij J. Oomkens, 1816. 258 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f. 1: 16: —

Ook dit Boekdeel heeft zijne geboorte te danken, aan het zoo even door ons met vrijmoedigheid, zoo wel als gematigdheid beoordeelde werk van den Advocaat HOVING; wien wij zijne scherpe Epitheta, als Theolatrieke en voortgelljke, gebezigt, nit misverstand, omtrent gevoelens die voor 't minst eene geheel andere verklaring vorderen, vergeven willen, van wegen

gen verscheidene uitdrukkingen en betuigingen aan den Hoogleraar MUNTINGH, welke eenen meer Christelijken geest ademen. In de Gesprekken, zijn aan den jongeren onderloozen, en op eenen dwaalweg gevoerden PHILOMATHES, veelal woorden uit dat boek in den mond gelegd, in zoo verre des ongenoemden Schrijvers plan medebragt, daar op aanmerkingen te maken; die dan door ARISTUS, een uitmuntend vriend van deszelfs voortreffelijken reeds lang gestorvenen Vader — worden voorgesteld. De vorm van Brieven en Gesprekken is voor dit werkje gekozen, in de hoop, dat deszelfs leetuur daar door voor velen nuttiger en aangenaamer zijn zou, dan wanneer die van eene Verhandeling of doorlopende rede, daar aan wate gegeven. Dit nu is iets, waar over wij ons verbljden, om dat deze ook naar ons inzien de eenige geschikte manier is, om den verkeerden en schadelijken indruk van eene zoo weinig bekookte en slecht zamenhangende lettervrucht, of voor te komen, of tegen te werken. De eerlijke twijfelaar wordt dus 't best tot nadenken gebragt, en men heeft de schoonste gelegenheid, om met zekere hartelijkheid in den toon van eene vertrouwelijke briefwisseling, de uitwerking van het gevoel van wederzijdsche betrekking en genegenheid, te zeggen, wat eigenlijk gezegd, geraden en aangedrongen behoort te worden.

Over den Godsdienst der rede wordt 't eerst gehandeld, dan over de echtheid van de H. Schriften des N. Verbonds, en over de geloofwaardigheid van derzelver Schrijvers, vervolgens over de Goddelijkheid van de Leere des Christendoms, bevestigd door uitwendige en inwendige bewijzen, aangewezen uit het karakter van JEZUS, betoogd uit de wonderwerken, uit de

VOOT-

voorzeggingen, uit de opstanding van den Zaligmaker — uit de uitstorting der Geestelijke gaven oyer JEZUS Apostelen op Pinksteren — uit de spoedige uitbreiding van het Christendom, en uit het voldingend (*inwendig*) bewijs, ontleend uit de voortreffelijkheid en waarde der Evangelie-Leer. Eenvoudigheid vereenigt zich hier met juistheid, korthed met klaarheid, en ernst met gemoedelijke hartelijkheid.

Na dit in brieven afgehandeld te hebben, waarin zelfs de voorkomende bijzondere omstandigheden geschikt zijn, om wezenlijke belangstelling op te wekken, wordt, in eenige gesprekken, welke voorkomen als gehouden tusschen de genoemde personen, aan het huis van PHILOMATHES, de aandacht bezig gehouden, over de Leer van het Hervormd Christen-Genootschap en over de iurigting van hetzelfde. Er wordt dus vriendelijk en ernstig gesproken, over de verborgenheden, zoo wel over die benaming zelve als over de daar onder begrepene of liever daar door uitgedrukte Leerstukken, over de Leer van Vader, Zoon en H. Geest, over de Godheid van CHRISTUS, en van den H. Geest, over 's menschen verdorvenheid en onvermogen, over de verlossing door JEZUS CHRISTUS, over geloof en bekeering, en verder over de Formulieren, Dordsche bepalingen, inschikkelijkheid en Christelijke vereeniging. PHILOMATHES maakt van zijne hem door zijnen vriend gegevene vrijheid gebruik, om maar alles tegen te werpen, wat hij van eenen H. en anderen die zoo gaarne Hervormers zijn, en anderen zoo ligt veroordeelen, geleerd heeft, en ARISTUS beijvert zich, om ze alle of volkomen te wederleggen, of het onvoegzame en onedele van vele te berde gebragte objectiën en verwijtingen, in een voor alle vrienden der waarheid helder licht te plaatsen.

Uit alles ziet men, dat de Schrijver een zeer verlicht man, en een Gereformeerde is zoo als men die zijn moet. ARISTUS houdt het ware midden, tusſchen On- en Overgeloof, tusſchen overgedrevene zoogenaamde regtzinnigheid en vermete le loszinnigheid, welke men wel eens, hoe zeer ten onregte, voor een bewijs wil doen doorgaan van eene verlichte denkwijze. Hij doet de Formulieren en bepalingen voorkomen, zoo als men ze beschouwen moet, en gelijk thans ook meest alle brave en kundige Christen Leeraars en Hoogleeraars, onder de Gereformeerden, dezelve, blijkens hunne Schriften, Lessen en Leerlingen, aanmerken. Hij spreekt op eene waardige en menschkundige manier, over de verschillende Kerk-Genootſchappen in ons Vaderland, en wijst aan, hoe men al en niet eene Christelijke vereeniging en meerdere toenadering zoeken kan, mag en moet. 't Is waar, niet alles is hier even volledig, bij voorbeeld, over de Leere van 's menschen verdorvenheid, en zedelijk onvermogen. Met opzigt tot het eerste immers, kon van 's Heilands zeggen: *Uit het hart komen voort* enz. partij zijn getrokken, om het echt Evangelische van de denkwijze der Hervormden in dezen aan te toonen; en met opzigt tot het laatste, hadden wij wel gewenscht, eene korte aanwijzing te vinden, hoe onmogelijk het is, dat liefde tot de wereld, met de liefde tot God zich vereenigen zou, en dat de mensch, die zich aan zijne zinnelijke neigingen verkiest over te geven, en naar zijne begeerlijkheid te leven, zich aan 's Heeren woord en wet onderwerpen, en een goed Christen zijn zou, daar vleesch en geest tegen elkander strijden: — ter verklaring van verscheidene, dikwerf zeer miskende en kwalijk geïnde schriftplaatsen, en om het ontwijfelbaar

baar, zekere der Gereformeerde Evangelische Leer, aangaande 's menschen onmagt, in den eenigen waren zin, en de daarmede zoo zeker verbondene andere allergewigtigste geloofs waarheden, te duidelijker te doen uitkomen. Echter heeft de zeer bekwame Schrijver niet weinig geleverd, 't welk elk verstandig Christen uitmuntend noemen zal. Ook hadden wij wel gewenscht, dat omtrent de stelling welke toegegeven wordt, — dat JEZUS ook voor zich zelven geleden heeft, — meer opgemerkt was, dat de voorstelling daar van in de H. Schriften des N. Testaments vooral waardiglijk den persoon des Verlosfers moet verklaard worden, en dat dezelve geschiedt, om ons te meer nut te doen trekken, van het voorbeeld van Hem die bidden kon: *Verheerlijk mij O Vader met die heerlijkheid, welke ik bij u had, eer de wereld was!*

Maar dit en andere kleine gebreken, of mindere volledigheid liever, kan de Geëerde en Geleerde Schrijver bij eene tweede uitgave, welke wij hopen dat spoedig noodig zal zijn, gemakkelijk verhelpen of aanvullen.

Dat anderen, die soms zoo onvoorzigtig veroordeelen, wat zij niet kennen, hier de zoo genaamde onverdraagzame, verderfelijke, Godslasterlijke Leer der Hervormden, waar mede zij meenen dat geene ware verlichting bestaanbaar is, in hare wezenlijke echtheid en voortreffelijkheid leeren kennen, en ophouden daar op laag te vallen! Velen ook onder de Gereformeerden zullen, hopen wij, dit boek lezen, dat hun veel nuttiger zijn kan, dan een gansche boekenkas, of van zoogenaamde nieuwe Hervormers, die de minsten met nut gebruiken kunnen, of van zoogenaamde geijde en regtzinnige werken, waar door niet weinigen op eenen

dwaalweg gebragt worden. Dat toch vooral Studenten in de Godgeleerdheid, en bijzonder Catechiseermeesters, zoo wel als andere, of meer of min regtzinnigen onder dit aanzienlijk Kerk Genootschap, dit werkje lezen, zij kunnen er groot nut uit trekken. Ja wij oordeelen, dat er reden is, om zich over de uitgave van des Heeren H. geschrift te verblijden, in zoo verre het aanleiding gegeven heeft, tot dit belangrijk werkje. Wij willen, om ons zeer gunstig oordeel te bevestigen, iets ter proeve laten volgen.

„ARIST. Niet alles, wat men *verlichting* noemt, kan dien naam dragen. Ook die, waarop geroemd wordt, dat zij thans algemeen plaats heeft, is geenszins in alle opzigten de *ware* en *echte*. In zoo verre die eene *valsche* verlichting heeten moet, verdient zij niet verspreid te worden, maar moet men haar met alle kracht tegenwerken. In zoo verre echter die eene *ware* en *echte* verlichting is, behoort een ieder haar te bevorderen. De Leeraars en leden van onze Kerk zijn tot het laatste duur verplicht. Van zulk eene *hervorming*, als *indeed* wenschelijk is, moeten zij zich niet afkeerig toonen. Tot vereeniging met alle de overige Protestanten in geloof en in liefde (niet tot eene ineensmelting met dezelve tot ééne Kerk, om dat er zoo veel is, hetwelk dit tegenhoudt,) moeten zij volvaardig gereed zijn. Door eene meer algemeene verbreiding der *ware* en *echte* verlichting, die reeds veel veld gewonnen heeft, zal men met het beste gevolg daaraan arbeiden, dat vele onverschilligen en loszinnigen onder ons beter leeren denken en leven; dat zulke inrigtingen in onze Kerk, die voor onze tijden niet wel voegen, voor meer ge-

geschikte plaats maken; dat onze openbare Godsdienstoefeningen meer doelmatig en nuttig gemaakt worden; dat onze Godsdienstleer, schoon in haar wezen dezelfde blijvende, meer en meer in zulk eenen vorm worde voorgedragen, die met de eenvoudigheid van het Christendom, en met den geest van het echt Protestantisme het meest overeenstemt; dat ware verdraagzaamheid onder ons allerwege bespeurd worde, zoo jegens die genen in ons midden, welke in Godsdienstige denkwijze eenigermate van ons verschillen, als jegens zulke Christenen, die niet tot ons genootschap behooren; dat wij elken Protestant, die met ons omtrent de hoofdwaarheden van het Christendom één en 't zelfde geloof belijdt, niet slechts gaarne onzen broeder noemen, maar hem ook als zoodanig eene hartelijke genegenheid bewijzen; dat wij tevens elken braven en Godsdienstigen aanhanger der Roomsche Kerk, schoon wij deszelfs onderwerping aan het Pauselijk gezag en afwijking van de Evangelieleer wraken, eene ongeveinsde achting toedragen."

"Ouderwetsche regtzinnigheid is verre te verkiezen, boven nieuwerwetsche ligtzinnigheid. In zoo verre die bestaat, in het vasthouden van de echte leer der Hervormden, als op den Bijbel gegrondvest, ben ik daarvan ook een ijverig voorstander. Maar zoo die gelegen is, in eene sterke gehechtheid aan zekere menschelijke vormen en uitdrukkingen, door welke men die van even veel waarde schat als de duidelijke uitspraken der H. Schrift zelve, kan ik mij daarmede niet vereenigen. Ik denk nu, dat gij dezelve in den laatstgenoemden zin bedoelt, en dan erken ik, dat het gezag der voorstanders van zulk eene regtzinnigheid zich

tegen eene algemeene hervorming, in zoo verre die indedaad wenschelijk is, aankant. Maar waarom zegt gij dit juist vooral van stadspredikanten, en waarom voegt gij daarbij eene beschuldiging van eenigen, dat zij op het voorrecht, van dit te zijn, geenen geringen trots dragen? Gij schijnt het op die heeren wel zeer geladen te hebben; wanneer gij een landpredikant waart, en gaarne in eene stad wildet geplaatst worden, zou ik vermoeden, dat jaloersheid daarbij hare rol speelde, 't welk nu echter het geval niet is. Wat voorts een klein getal aanzienlijken betreft, die gij zeer ongunstig afschildert: het kan zijn, dat u die veel met voorname lieden verkeerd hebt, zulken zijn voorgekomen; maar ik geloof dan toch, dat in onze tegenwoordige dagen het getal der zoodanigen al zeer gering is. Mogt maar het getal van zulke aanzienlijken, welke eene verregaande onverschilligheid omtrent den Godsdienst aan den dag leggen, even zoo klein zijn! De ware verlichting en echte Goddienstigheid zouden niet weinig bevorderd worden, wanneer *alle* lieden van aanzien in ons Vaderland, en niet slechts sommigen, hunnen veelvermogenden invloed daar toe besteedden, vooral ook door het geven van een goed voorbeeld in het bijwonen der openbare Godsverering; gij neemt het mij toch niet kwalijk, dat ik dit zeg, terwijl gij ook al, gelijk zoo vele anderen, de Kerk zeer traag bezoekt?"

Wat dunkt u, weldenkende Lezer! van dit staaltje? Nu, ex ungue leonem.

Brie-

Brieven, over het Werkje: CHRISTENDOM en HERVORMING, vergeleken met den Protestantischen Kerkstaat, bijzonder in de Nederlanden, geschreven aan eenen Vriend, door G. J. E. CRAMER VON BAUMGARTEN, Predikant bij de Hervormden te Middelbert.

'T is plain, a man that is born in a Christian Country, if he is a good and just man, has the greatest interest to wish that Religion defended and propogated every where.

Te Groningen, bij W. Wouters, 1816. Behalve het Voorwerk van VII, 192 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f 1 : 10: —

Ook dit ons later toegezondene Tegenschrift hebben wij, in meer dan een opzigt, met genoegen gelezen, offchoon wij het, met 't zoo even beschouwde niet volkomen vergeleken willen hebben. De inkleeding of vorm is goed nitgedacht, en wel vol gehouden, de redenering ernstig en duidelijk, het oogmerk voortreffelijk, en het geheel levert een bewijs op, dat de Schrijver de Christelijke Leer verstaat, en de bedenkingen van de zoogenaamde Nieuwe Hervormers zeer goed weet te wederleggen. Zeer goed ziet CRAMER VON BAUMGARTEN, partij onder de oogen, zoekt hem geene enkele reis te ontwijken, beantwoordt vrijmoedig zoo wel de ingebragte bedenkingen, als de hevigste uitvalen, zoo dat geen man als de Heer H. althans tegen hem eenigzins kan gerekend worden opgewassen te zijn. Hij verdedigt mannelijk en met vuur, de echt Christelijke Leerstukken van den Hervormden Godsdienst, doet treffend zien,

T 4

hoe

hoe zeer ten onregte anders denkende, of althans niet met hen tot één Genootschap nog vereenigde Christenen somtijds laag vallen, op dat aanzienlijk Kerk-Genootschap in ons Vaderland, en leert zien, hoe men over de Formulieren van eenigheid, over het gezag dat de Gereformeerden daar aan toekennen, verstandig oordeelen moet, en sinds lang ook bij allen, die hier eenigzins in aanmerking komen kunnen, gewoon is te denken. De Heer CRAMER VON BAUMGARTEN zoekt altoos bedaard te blijven, en heeft zich beijverd, om tegen de regelen der bescheidenheid niet te zondigen. Ondertusschen gevoelt men, dat hij somtijds warm is geworden, door het lezen van het geschrift des Heeren H. en dat hij niet dan met moeite zich weerhouden heeft, om zich aan zekere verontwaardiging over te geven, vooral bij zulke uitdrukkingen van partij, welke den Schrijver tot groote oneer verstrekken, ten hoogsten beleedigend zijn, en bij zoodanige gevoelens en magtspreuken, als reeds duizendwerf en grondig wederlegd zijn. Zijnes ondanks heeft hij nu en dan vergelijkingen gemaakt, gevolgtrekkingen doen opmerken, en uitspraken gedaan, welke hij, in ons Land en in onzen tijd, liever niet in schrift zou hebben gebragt; maar die helaas! door zulk ellendig geschrift, als waar tegen dit boek opgesteld is, noodzakelijk schijnen geworden te zijn. Over de verlichte Christelijke denkwijze der Hervormden in ons Vaderland, en over de groote verdiensten van zoo vele Geleerden in dat Kerkgenootschap, kan toch bij allen, die in staat zijn om te oordeelen, maar ééne stem wezen. Zij munten uit in moderate gevoelens, bescheidenheid en zachte beoordeeling van anders denkenden. Men kan, ten dezen aanzien, zich met het volkomenst vertrouwen onder andere.

deren beroepen, op een groot aantal Schrijvers, welke de algemeene achting genieten, en die zoo min door de Remonstrantsch, Luthersch en Doopsgezinden; als door andere Protestant-sche Christenen, anders dan met grooten lof genoemd worden. Maar men moet met zulke lasteringen niet meer tegen hen voor den dag komen, en vooral, wanneer men het rijk van waarheid en liefde bevorderen wil, ophouden met oude geschillen op te halen — kwaad zaad te strooijen en verdedigingen af te persen. Wij wenschten, dit herhalen wij, om verscheidene redenen, dat een boek als dat van den Heer H. niet gedrukt ware geworden, waarnit toch wel zeer zeker blijkt, dat de man nog niet eens in staat is, om als getuige naar regten te kunnen dienen, veel min, om als regter op te treden, en met magtspreuken verschrikkelijk te vonnissen. De kwade gevolgen daarvan en alle de onaangenaamheden daaruit voortspruitende, zijn voor zijne rekening; terwijl hij van de eer voor het goede, dat uit eene duchtige, menschkundige en den waren geest van het Christendom ademende verdediging van de Leere der waarheid, zich toch zeker niets zal kunnen toeschrijven.

Al komt immers, door de gunstige beschikking der aanbiddelijke Voorzienigheid, uit het kwade iets goeds voort, zoo blijft toch het kwade kwaad, en strekt het tot oneer van den Stichter. Eene verdediging uit onkunde en vooroordeelen welke men heeft ingezogen, moge tot eene verschooning uit hoofde van eene goede meening dikwerf gelden, maar een Schrijver slicht zich dan toch geene zeer vereerende zuil. Het blijft dan toch altoos: *si tacuisses philosophus mansisses*, en wie riep hem om te schrijven? De Christelijke Lezer vergeve ons deze

korte uitweiding, de gelegenheid gaf er ons aanleiding toe, en wij vonden ze noodzakelijk.

Verscheidene juiste uitleggingen en uitweidingen hebben wij hier aangetroffen, welke den Eerw. Schrijver, CRAMER VON BAUMGARTEN, tot eere verstreken, en getuigen van zijne verlichte en moderate denkwijze, zoo wel als van zijne edele regtzinnigheid, of liever getrouwe aankleving aan de waarheden des Bijbels. Tegen de verklaring van de benaming onzes Heeren, *Zoon van God*, hier gegeven, zou, gelooven wij, uit *Joan.* V en X, bij voorbeeld, met goed gevolg kunnen geredeneerd worden; waarom wij den Eerw. Schrijver de vergelijking van zijne voorgedragene gedachte, met den inhoud dier Hoofdstukken aanraden.

De vertaling der woorden van CALVIJN, bl. 69. voorkomende, had naauwkeuriger moeten zijn. Wanneer zijn Eerw. den brief van dezen Grooten Kerk Hervormer, aan de Poolische Edelen, *Geneve* in *Mai* 1563, waarin deze woorden voorkomen, naleest, zal hij dit zelf nog te meer gevoelen. Er gaat vooraf: *Quidquid blaterant virulentae linguae, in hac fide acquiescere semper tutum erit. sicuti utile quoque spinosis multis quaestionibus ansam praecidere, simulque supersedere a formulis loquendi vel nimium asperis, vel a scripturae usu remotis.* Die geheele brief verdient, om 's mans denkwijze te kennen over dit onderwerp, gelezen, en vergeleken te worden, met zijn *responsum ad Fratres Polnos, ad refutandum Stancarum*, en een stuk van een brief of antwoord, ook in zijne schriften voorhanden: *De voce Trinitatis et de voce personae.* Quoniam voces istas Trinitatis et personarum plurimum Ecclesiae Christi commodare intelligimus, ut et vera Patris, Filii et Spiritus Sancti distinctio clarius exprimat, et
con.

contentiosis controversiis melius occurratur ab his usque adeo non abhorremus, ut libenter eas amplexemur, sive ex aliis audiendae, sive a nobis usurpandae sint. Itaque quod antea a nobis factum est, in posterum quoque operam duros, quoad licebit recipimus, ne earum usus in Ecclesiis nostris aboleatur. Nam neque ab iis inter scribendum, vel in Scripturae enarrationibus, in concionibus ad populum abstinemus ipsi, et alios docebimus ne superstitione refugiant. Si quis autem praepostera teneatur religione, quominus eas usurpare libenter ausit, quamquam ejusmodi superstitionem nobis non probari testamur, cui corrigendae non sit defuturum studium nostrum: quia tamen non videtur nobis haec satis firma causa, cur vir alioqui pius et in eandem religionem nobis sensu consentiens repudietur; ejus imperitiam hac in parte eatenus feremus, ne abjiciamus ipsum ab Ecclesia, aut tamquam male sentientem de fide notemus. Neque interim maligne interpretabimur, si Bernensis Ecclesiae pastores eos ad verbi ministerium admittere non sustineant, quos compererint voces istas aspernari. (1). — Men verschoone deze aanhaling, waarin de zucht om niet ligtzinnig te werk te gaan, en veel minder anderen te veroordeelen, zoo blijkbaar doorstraalt.

Dat dit, met het pas te voren beschouwde werkje, voldoen moge, ter wederlegging en voorkoming van ongelukkige gevolgen, zoo dat er niets meer over geschreven behoefde te worden, wenschen wij hartelijk.

Bij-

(1) Ed. m. anni 1617. *Genevae*, Tom. VI. Part. II. pag. 397.

Bijzonderheden uit de tijden der HERVORMING ; betreffende de Daden , Lotgevallen , Gevoelens en het Karakter der Hervormers. Door W. N. MUNTING , Pred. te Wageningen. Te Utrecht , bij J. G. van Terveen , 1815. XXII en 180 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f 2 : 4 : —

Na de onaangename moeite, welke wij hebben moeten aanwenden, om oude afgesletene, maar als nieuw opgedischte en listiglijk voorgestelde dwalingen, te wederleggen, om eenvoudige, onkundige en dus onvaste menschen te misleiden, — Of de voor Christendom en Hervorming; en dus ook voor Geloof en Godsvrucht nadeelige pogingen, welke men ook in ons Land durft aanwenden, derzelver schadelijk doel te doen misfen; is het indedaad eene aangename verpozing, met de beschouwing van zulke schriften ons bezig te houden, die den echten Protestant bij zijne voorregten bepalen, en hem opmerkzaam maken op de bijzondere zorg, welke de Groote Koning en Heer voor zijne Kerk draagt, en op de groote verdiensten, welke men aan die edele mannen toe moet kennen, welke in de XVIde Eeuw als middelen in 's Heeren hand verstrekt hebben, om het Bijgeloof te ontmaskeren, het ondragelijk pauselijk gezag en dat van eene diep bedorvene Geestelijkheid te snuiken, de eer des Bijbels te handhaven en eene jammerlijk dom gehoudene en bedrogene menigte te verlichten, en tot het reine Christendom te rug te brengen.

„ Mogt de tijd, dus schrijft de Eerw. MUNTING, haast geboren worden, dat ons gansche we-

werelddeel in het weldadige licht des eenvoudigen Evangeliums deelde, en dat de kunstnarigen des bijgeloofs, welke nog onder zoo vele volkeren van Europa plaats hebben, verwisfeld wierden met eenen redelijken godsdienst, die aan het verstand voedsel, en aan het hart ware rust en onbedriegelijken troost geeft."

„Het geen ik den lezer in deze bladen aanbiede, is geschreven met die bedoeling, om aan de hoogachting, die de Hervormers bij Protestanten vooral waardig zijn, bevorderlijk te wezen. Het lezen hunner schriften, het beschouwen hunner verrigtingen, en der grondbeginselen, uit welke hunne daden voortkwamen, waren mij steeds bij andere bezigheden eene der genoegelijkste, en ik durve zeggen, voor mijn verstand en hart nuttigste uitspanningen. Het berouwt mij niet, den tijd, welken ambt en roeping mij overlieten, daaraan besteed te hebben. Indien ik de goedkeuring van weldenkenden moge wegdragen, en door dit geschrift aan den eerbied en de liefde, welke het Evangelie van onzen Heer en Zaligmaker zoo zeer verdient, daar hetzelfde in hem zulk eenen magtigen beschermer heeft, moge medewerken, zal ik mij grootelijks verblijden, en ik mij opgewekt vinden om dezen aangevangen arbeid te vervolgen."

„De *Inhoud* is, I. *Hoofdstuk*. Gebeurtenissen, die tot de Hervorming der 16de Eeuw hebben medegewerkt. II. *Hoofdstuk*. LUTHER en TETZEL, of allernaaste aanleiding der Hervorming. III. *Hoofdstuk*. LUTHER en ERASMUS. IV. *Hoofdstuk*. LUTHER en ZWINGLIUS. V. *Hoofdstuk*. De verdiensten van LUTHER omtrent de vertaling des Bijbels. VI. *Hoofdstuk*. Over LUTHERS grondstelling van de Regtvaardiging des menschen door het geloof zonder de werken. VII. *Hoofdstuk*. Ver-

Verdienſten van LUTHER omtrent de Scholen en het Godsdienſtig Onderwijs. VIII. *Hoofdstuk*. Gevoelen der Hervormers over den ongehuwden ſtand."

De korte aanwijzing, dat de Goddelijke Voorzienigheid, ook in het werk der Kerk-Hervorming, haren in het beſtuur der menſchelijke zaken gewonen gang gehouden, langzamerhand door eenen zamenloop van omſtandigheden en verſchillende gebeurtenissen den weg gebaad heeft, dat zich de waarheid in helderen glans boven de duisternis der onwetendheid en des bijgeloofs kon verheffen, en hare overwinningen wijd en zijd uitbreiden; heeft ons hier befallen, omdat daar doorgaans zoo weinig op gelet wordt. Wij hadden echter hiervan nog wel iets meer verlangd, en wel in eene korte, evenwel eenigzins uitgewerkte ſchets 1.) van den ſtaatkundigen toestand der Europeeſche Staten, hunne inwendige geſteldheid en betrekking tot elkander, en ten opzigte van het Opperhoofd des Rijks en van dat der Kerk; 2.) van den Godsdienſtigen toestand dier zelfde Landen en Volken, hunne meerdere of mindere onderworpenheid aan de bevelen van den Pausſelijken troon, en de gezindheid der Vorſten ten dezen opzigte; en 3.) van den toestand der beſchaving en verlichting van *Europa*; waartoe de beoordeelaar van het ſchoone werk van CH. VILLERS over *de Kerkelijke Hervorming van LUTHER*, in de Bibliotheek van Theologiſche Letterkunde voor 1806. bladz. 840, enz. en voor 1807, bladz. 386 — zulke voortreffelijke wenken gegeven heeft. Over onzen verdienſtelijken en zeer geleerden, maar te zwakken ERASMUS, heeft de *Wageninger* Leeraar zich wel wat lang, maar evenwel oordeel- en menſchkundig ingelaten, en ook ter ſnede uit LUTHERS *Tichtreden*,

den, bladz. 32. deze kenmerkende passage ingelascht: Toen GEORGE I, Hertog van *Saxe*, een vijand van LUTHER, ERASMUS eens om raad vroeg in eene Godsdienstige zaak, en daarop van hem een dubbelzinnig antwoord verkreeg, zeide hij hem: Lieve ERASMUS! wasch mij den pels en maak hem niet nat. Ik prijs de *Wittenbergers* (de Protestanten van *Wittenberg*) die houden geen meel in den mond, maar spreken rond voor de vuist, zoo als zij denken? Zijn voorbeeld moge ook nog ter waarschuwing verstreken, van de zulken, die om Roomschen en Protestanten tevens in hunne schriften te behagen, zich bij beiden belagchelijk maken en bij niemand doel treffen. Wij willen geerne namen noemen, *exempla enim odiosa sunt*, wij meenen alleen eens te moeten zeggen, en ernstig te herhalen: — zij zijn de regte Vredestichters niet, en behoorden zich buiten het gedrang te houden. Hunne zaak is het te hooren, en van anderen te leeren en af te wachten, maar niet om anderen voor te gaan en voor te willen lichten in beoordeelingen. Onkunde in de Kerkelijke Geschiedenis, verslaauwde Godsdienstijver, zedebederf, ligtzinnigheid, en daarmede gepaard gaand verzuim in het lezen van den Bijbel, en verwaarloozing van den Openbaren Godsdienst, kunnen geene andere, dan voor on- en bijgeloof voordeelige gevolgen hebben. Deze heeft men dus vooral in 's Heeren vreeze met getrouwheid en liefde tegen te werken, en niet te verzuimen, tevens het snoode en slechte van zulke pogingen duidelijk te doen opmerken, als in 't werk gesteld worden, om de genoederen te bederven en van het zuiver Evangelie af te trekken; en dat te meer, naar mate lie listiger aangewend worden, en onder den schijn

schijn of van hoogere verlichting, of van bijzondere vroomheid.

Dit werk beantwoordt aan den titel, en is zoo ingerigt, dat deszelfs gebruik verdient aan-geprezen te worden. Het bevat zeer nuttige herinneringen, belangrijke daadzaken, verschiedene juiste oordeelvellingen, en leerrijke aanmerkingen. Zij die geene gelegenheid hebben, om grootere werken over de gezegende Kerk-Hervorming te lezen, of zich het eene en andere meer en meer eigen willen maken, zullen zich hier voordeel kunnen doen. Het is geschikt vooral, om de groote verdiensten der Kerk-Hervormers te doen kennen, en den Christelijken Lezer de bemoeijingen regt te leeren beoordeelen, welke men maar al te dikwerf aanwendt, om die groote mannen en hunne wezenlijke diensten te verkleinen, zoo al niet te veroordeelen: en bevat het beste tegengiften het kwaad, dat eenige werktuigen van het akelig bijgeloof zoeken te stichten. — Het oordeel van den Eerw. MUNTING is doorgaans juist, altoos bescheiden, onpartijdig en zonder achterhoudendheid voorgesteld. Wij be-roepen ons hier vooral, op zijne oordeelvellingen over LUTHER, MELANCHTON en ZWINGLIUS, en gelooven met hem, dat deze groote mannen, hoe verschillend ook van karakter, en in eenige gevoelens, in liefde tot de waarheid volkomen overeenstemden, en in heiligen ijver ter bevordering van het heil der Kerk, maar ook dat men daar, waar zij verschilden, den laatste liever zijnen bijval en hoogste goedkeuring schenken zal. Tot een enkel stuk schrijven wij hier over:

„Zwinglius ergerde zich insgelijks zeer aan het zoogenoemde leerstuk der *Transsubstantiatie*.

zie; hij beschouwde hetzelfde als de bron van eene menigte valsche denkbeelden en bijgeloovigheden; doch dewijl dit leerstuk algemeen in de kerk was aangenomen, en door de geestelijkheid, die er zeer hare rekening bij vond, ten sterksten wierd vastgehouden; zoo moest men grooten tegenstand verwachten, indien men hetzelfde wilde aantasten. Niet onvoorzigtig wilde Zwinglius zich verzetten tegen een gevoel, hetwelk zulke diepe wortelen had geschoten. Met groote voorzigtigheid ging hij hierin te werk."

„Zwinglius stelde zijn gevoel eerst voor aan zijne vertrouwdste vrienden, inzonderheid aan Hendrik Bullinger, en verbood hem iets van het geheim te openbaren. Hij trachtte door zijne brieven, en door die van zijne vrienden daarover de gedachten der geleerdste mannen in Frankrijk en Duitschland te weten, en hen tevens eenigzins voortebereiden, eer hij zijn gevoel wereldkundig maakte. Hetzelfde vond veel bijval; de waarheid straalde door hare eenvoudige schoonheid in het oog, en het weefsel van duistere bijgeloovigheden wierd 'er op eenmaal door verbroken."

„Ten jare 1525 trad Zwinglius met zijne begrippen openlijk te voorschijn in zijne leeredenen, en in een afzonderlijk werk, getiteld: *over den waren en valschen Godsdienst*, hetwelk hij opdroeg aan Frans I, Koning van Frankrijk. In dit geschrift verdedigt hij dan onder anderen ook zijn gevoel, dat de uitwendige teekenen van brood en wijn volstrekt geene bovennatuurlijke veranderingen ondergaan, maar dat zij eenvoudige afbeeldingen zijn van het ligchaam en bloed van Christus, van welks opoffering tot heil eener zondige wereld in het Avondmaal gedachtenis gevierd wordt. Zonder mij

BOEKZ. MAART 1817. V in-

intelaten in eenigen leerstellig twist, merk ik alleen aan, dat door geene andere verklaring het ongerijmd begrip der broodverandering zoo gelukkig wordt omvergeworpen, dan door deze uitlegging; en dat bij de meer en meer toeneemende verlichting in de verklaring der H. Schrift dezelve eene algemeene toestemming vindt, en aan het gezond menschenverstand het beste voldoet. Een voordeel, hetwelk het gevoelen van Luther nimmer verkrijgen kan."

„Indien wij na het verhaal van dezen gevoerden twist ons oordeel mogen vellen, zoo moeten wij bekennen, bij Zwinglius meer gematigdheid te hebben aangetroffen dan bij Luther. De hevigheid van Luthers gemoedsaard moet zeker den onzijdigen bij dit verschil in het oog vallen; zonder dit zou, of eene vereeniging, of eene meerdere toenadering tot elkanderen, of eene hartelijkere verdraagzaamheid van elkanders gevoelens niet onmogelijk geweest zijn. Maar de onbuigzaamheid van Luthers karakter, zijne verkleefdheid aan een begrip, dat hij eenmaal voor waarheid had aangenomen, deed hem hier niets toegeven; en schoon zijn doorzettende aard in andere gevallen voor de zaak der Hervorming voordeelig was, zoo was dezelve in dit bijzonder geval nadeelig. Zwinglius daarentegen behoorde niet onder het getal dier heerschzuchtigen, welke geen tegenspraak verdragen kunnen, en wetten willen voorschrijven, hoe men zijne gedachten moet regelen. Wanneer men elkander verstond over een klein getal van grondwaarheden, scheen het hem toe, dat men aan een ieder zijne bijzondere wijze van de zaken intezien moest toestaan. Eene volkomene overeenstemming in de minste bijzonderheden te vorderen, dit was naar zijne gedachten eene bron te openen van aanhouden-

de

de twisten. Nimmer wilde hij in geloofsartikelen zijne eigene begrippen ten regelmaat stellen, en daar hij de twisten kende, waartoe de symbolische schriften dikwerf aanleiding gegeven hadden, zoo verlangde hij, dat de leeraars zich binden zouden aan de duidelijke en uitdrukkelijke voorschriften van het Evangelie. Indien in het vervolg de verschillende gezindheden onder de Protestanten van dit zelfde beginsel waren uitgegaan, zoo zouden de scheuringen niet zoo onheelbaar geworden zijn, en zij zich het billijk verwijt niet op den hals geladen hebben, dat zij voor het gezag van den Roomschen Stoel en der Concilien, het gezag van een Synode of dat der Hervormers meer dan eens hebben in de plaats gesteld. De H. Schrift is de eenige onfeilbare bron van kennis, en de toetssteen van alle godsdienstbegrippen; terwijl het met den geest van het echte Protestantismus ten eenmale strijdig is menschelijk gezag ten regelmaat des geloofs te stellen, en het geweten te onderdrukken."

Ook de achter aan gevoegde bijlagen vergeten niet te lezen, wanneer men de taal der Geleerden magtig is, niet om het schoone Latijn voorzeker, maar om den inhoud en ter bevestiging der waarheid.

Wij moedigen den Schrijver aan, om den aangevangen arbeid te vervolgen.

FINLAND en de FINNEN, naar het Hoogduitsche van F. RÜHS, Bibliothecarius der Universiteit van Griefswald. In twee Deelen. Te Leeuwarden, bij Steenberg van Goor, 1815. I. Deel 303 Bladz. II. Deel 266 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is te zamen f 5: — : —

Wij ontvangen hier een nieuw, en zeer belang-

langrijk werk, over een tot nu toe bij ons weinig bekend Gewest, het welk in de jongste tijden meermalen in de Nieuwspapieren is vermeld geworden, als zijnde, na een ruim zeshonderdjarig bezit, door *Zweden* verloren, door de *Rusfen* veroverd, en aan hun in den Vrede des jaars 1809 afgestaan: te weten *Finland*. Men wenschte in dien tijd de waarde van dat Gewest, (voor het welk *Zweden* naderhand *Noorwegen* tot vergoeding bekomen heeft,) uit goede bronnen te kennen, en het moet toen geweest zijn, dat de Heer RÜHS dit werk geschreven heeft: immers hij zegt in de Voorrede, dat het tot der *Finnen* nog niet ontwikkeld is; de verovering had dus waarschijnlijk toen reeds plaats gehad, doch nog niet de afstand bij den Vrede. Met reden zegt hij echter, dat het boek zelve de bedenking wederlegt, als of het aan eene Boekverkoopers *speculatie* zijn bestaan te danken zou hebben, want het is geput uit de beste, tot hier toe voor het Algemeen gesloten bronnen, het zij in de *Zweedsche* of landtaal. Deze laatste toch, in *Europa* grootendeels onbekend, heeft de Heer RÜHS opzettelijk voor zijn oogmerk bestudeerd, en vond ook in een Letterkundig Tijdschrift, te *Abo* uitkomende, eene menigte geheel nieuwe bouwstoffen tot zijn werk, het welk ons hier, in een zeer goed *Nederduitsch* gewaad, wordt aangeboden. Eerst schildert de Heer RÜHS de *Geschiedenis* van *Finland* vrij uitvoerig, van de oudste tijden af tot in het begin der negentiende Eeuw; (met opzet onthoudt hij zich van de latere gebeurtenissen, gelijk over 't algemeen van alle Staatkundige bedenkingen): dit beslaat het geheele Eerste, en 32 bladzijden van het Tweede Deel. De *Geschiedenis* wordt *pragmatisch* behandeld, dat is: men geeft niet alleen verslag van o-

logen, gevechten, vrede-verdragen, en opvolging der Koningen, maar ook van de zeden, levenswijze, gewoonten, wetten, enz. des Volks, en derzelver verandering. Vooraf gaat een zeer lezenswaardig verslag, van den toestand der *Heidensche Finnen*, vóór de *Zweedsche* verovering, in 1156 of 1157. (omtrent gelijktijdig met de verovering van *Ierland* door de *Engelschen*.) De tweede onderneming der *Zweden*, — want de eerste had zich slechts tot de Zuidkust van *Finland* bepaald, — had plaats in 1249, waarin *Tawastehus*, en de derde in 1293, waarin *Wiborg* gebouwd werd. Reeds dadellijk begonnen de Oorlogen met de *Rusfen*, welke sedert *Finland* zoo menigmaal verwoest, en op den rand des ondergangs gebragt hebben. Wij mogen dus (op dat wij dit tusschen beide aanmerken) het lot van dit Gewest zegenen, het welk nu met den *Russischen* Scepter vereenigd, dergelijke verwoestende invallen niet meer heeft te duchten, en van een' langdurigen Binnenlandschen Vrede genoegzaam verzekerd kan zijn, terwijl toch ook het volk, deszelfs taal en zeden, niet verder van die der *Rusfen*, dan van de *Zweedsche* afwijken. De nederlaag der *Zweden* in 1348, werd hun (zoo wij meenen) door den beroemden Czaar ALEXANDER NEWSKIJ, of Held der *Newa*, toegebragt. Koning ERICH van *Pommeren*, hoe zeer bij *Zweedsche* Geschiedschrijvers ter kwade saam staande, deed veel goeds aan *Finland*. In den Oorlog, waar door *Zweden* zich van de *Deensche* heerschappij losmaakte, deelde *Finland* grootelijks, en werd door den wreeden *Duitschen* wolf aan de zijde der *Deenen* gehouden, schoon het volk algemeen voor den Grootten GUSTAAF I, van *Zweden* was. Dus hield ook bijna 80 jaren later, toen de Roomschegezinde Koning SIGISMUND, *Zweden* weder onder

V 3

het

het Pausfelijk juk wilde brengen, en de *Zweden* zich daar tegen manmoedig verzetteden, de bevelhebber KAREL FLAMMING, *Finland* onder de gehoorzaamheid van SIGISMUND, waar over de naderhand zegevierende Koning KAREL IX, zich gestrengelijk wreekte. In een' zonderlingen stijl, is de brief diens Konings vervat, door den Schrijver hier medegedeeld, ter berisping van de schreeuwende misbruiken in dat land. Onder GUSTAAF ADOLF, maakten de *Zweedsche* wapenen groote vorderingen in *Lijfland* en elders, waardoor het Oorlogstooneel van *Finland* verwijderd werd, het geen echter nog veel bleef lijden. Eene aanspraak van GUSTAAF ADOLF, aan den *Finlandschen* Landdag te *Helsingfors*, over de toenmalige *Russische* Zaken, is een merkwaardig stuk voor de Geschiedenis. Na zijn dood werd *Finland*, door Graaf PETER BRAHE, uitmuntend bestuurd; wiens bewind echter te kort was, om al het verwaarloosde en gebrekkige te herstellen. Onder zijn bestuur, werd in 1640, de Universiteit te *Abo* gesticht, en in 1642, werd de Bijbel in de *Finlandsche* taal overgezet. De oorlogzuchtige Regering van KAREL GUSTAAF, was nadeeliger voor het land, dan de lange, meestal vreedzame van zijn Zoon KAREL XI. Het land begon toen adem te scheppen, doch de vreeselijke hongersnood van 1696 en 1697, het gevolg van misgewas, — een honger, waar door ouders de lijken hunner kinderen, en de kinderen die hunner ouders verslonden, — zette alles weder deerlijk achteruit. En naauwelijks was men deze zware ramp eenigermate ontworsteld, of de verschrikkelijke Oorlog, tusfchen KAREL XII en PETER den Grooten, scheen het land aan eene geheele verwoesting te zullen ter prooi geven, van de toen nog geheel onbeschaafde *Rusfen* en *Kozakken*.

ten. Het geheele land werd door dezen veroverd, (vooral na den voor *Zweden* ongelukkigen Veldslag van *Groot Kijro* in 1714.) en op de deerlijkste wijze mishandeld, zoo dat het bijna geheel ontvolkt, in 1721 voor het grootste gedeelte aan *Zweden* werd terug gegeven. De *Rusfen*, in 1741. onregtvaardig op *Frankrijks* aanhitsen door de *Zweden* aangevallen, wilden eerst *Finland* tot een onafhankelijk Gewest verheffen, doch bedongen daarna, bij den Vrede van *Abo* in 1743, slechts den afstand van eenige Landstreken. Nog eenmaal viel GUSTAAF III, in 1788, onverhoeds op *Rusland* aan, en hoe men ook moge denken over den inval der *Rusfen* in *Finland* in 1808, het is zeker, dat dezelve, volgens de regelen der gewoone Staatskunde, onmisbaar was voor de toekomstige bestendige veiligheid van *Petersburg*, naar de Westzijde.

Het overige gedeelte des werks, (van bl. 33. tot het einde des Tweeden Deels) behelst een Aardrijkskundig overzicht des Lands en der Inwooners, vooreerst *Finlands* naam, van het Oud-*Duitsche fen* of *veen*, *moeras*, (deze naam is reeds ten tijde van TACITUS, *De Morib. German. sub fin.* in gebruik geweest, en zou voor den *Duitschen* oorsprong des Volks, waar toe de *Romeinsche* Schrijver moest overhelt, schijnen te pleiten, indien niet hunne taal geheel en al van den *Teutonischen* spraakstam afweek.) Vervolgens worden de *gebergten*, *rivieren* en *stroomen* naauwkeurig beschreven. Wij leeren hier het klimaat en deszelfs uitwerkselen kennen; (ruim zeven maanden Winter, nachtvorsten tot diep in den Zomer, die anders warm en veeltijds droog is, en eene gezonde lucht) wij zien de *voortbrengselen* en *handteringén*. Door het koude klimaat en de slechte bevolking, is

het graangewas zeer ongelijk; hier voert men uit, daar moet de Landman de boschen afbranden (*foedjen*) om in de asch te zaaijen, elders zich met boomschors, kaf, stroo, *ijslandsche*- of rendiermos voeden. Oudtijds moesten de Vrouwen er koren stampen, even als nog bij de *Negers*.

Hier op volgt nu een zeer lezenswaardig tafereel van de Natie zelve; van hare *bevolking*, (in 1800 op 837,152 zielen begroot, dus niet meer dan in de enkele Provincie *Holland*,) *zeden*, *levenswijze* en *taal*. Hier merkt men vooral de zonderlinge verkleefdheid aan tooverkunst op, die het gemeen hier ten toon spreidt, en de beruchtheid wegens tooverij, die dat zelfde Volk in *Zweden* heeft, en welke ook aan de Noordelijker gelegene *Lapländers* gemeen is, welke echter de *Finnen* in het tooveren nog verre zouden overtreffen. De zonderlingste *staatsjes* van dit bijgeloof worden hier verhaald, een bijgeloof het welk den Toovenaar niet minder verblindt, dan degenen die hem raadplegen. Over 't algemeen heeft het gemeene Volk nog een groot aantal *Heidensche* of *Roomsche* plegtigheden, uit de tijden vóór het Christendom, en de Hervorming overgehouden. Men vindt er ook geweldige dweëpers, onder welke zekere *WALLENBERG*, in 1798 opgetreden, wel de eerste plaats bekleedt, die beweren durfde, dat *CHRISTUS* een onbetamelijk leven geleid had, waar in God denzelven alle magt had ontnomen, om die aan hem, *WALLENBERG*, te geven, die ook den Bijbel verachtte en met voeten trad. Hij verklaarde ook volstrekte schaamteloosheid, voor onmisbaar ter zaligheid. Het schijnt echter uit zijne onbegrepen Geschiedenis, dat hij meer een bedrieger dan een dweeper was. -- De woningen der *Finnen* zijn ellendige rookhutten.

Flet

Het dampbad , of water op gloeiende steenen gegoten , na 't welk men zich in den sneeuw wentelt , is hun bijzonder eigen.

In vroegere tijden waren meest alle de *Finnen* Natuurdichters , dit is echter zeer verminderd , hoe wel er nog altijd veel liefhebberij voor de Dichtkunst , zelfs onder de gemeenste en afgelegenste landlieden huisvest. De oude *Finnen* beminden ook de Muzijk , doch , ('t geen bij natuurmenschen vreemd is) niet den dans. De *Finlandsche* taal heeft , zegt de Schrijver , iets deftigs en edels , is zoetluidend en geschikt voor 't gezang , als hebbende meestal uitgangen op klinkletters. De *Regeringsvorm* was de *Zweedsche*. (Het is ons onbekend , in hoe verre Keizer ALEXANDER daar in thans eenige verandering mag gemaakt hebben.)

Hier op volgt eene plaatsbeschrijving van *Finland* , naar deszelfs Zeven Provinciën , *Oesterbotten* , *Sawolas* , *Carelien* , *Tawastland* , *Nijland* , eigenlijk *Finland* , en *Aland* , of de *Aland-eilanden* : voorts nog een aanhangsel over de *Finlandsche Kolonisten in Zweden en Noorwegen* , en eindelijk , de verklaring van eenige *Finlandsche woorden* , die hoofdzakelijk in de eigen namen en plaatsen dikwerf voorkomen.

Deze korte en zeer magere schets , zal toch voldoende zijn , om onze Lezer naar dit aangename , zoo wel als nuttige boek te doen verlangen. Om te doen zien , dat wij het niet slechts vlugtig hebben doorgeloopt , zullen wij eenige aanmerkingen , niet op het werk zelve , maar op enkele plaatsen in het midden brengen. Op bl. 89 , van het I. Deel , wordt ALEXANDER VI. (de beruchte Paus) een *Prins* genoemd ? Waarschijnlijk eene drukfout. Het woord *trommelgerommel* op bladz. 91 , is zeer onwelluidend : waarom niet *getrommel* ? Het berigt op bl. 123.

regel 24, wegens de uitbarsting der vijandelijkheden ten tijde van GUSTAAF I, tegen de *Russen*, strijdt met dat op bladz. 126, regel 3 en 10. Wie was de aanvaller? Zoo strijdt ook in het II. Deel, bladz. 47. het berigt, *dat de Noorde-wind, met de wending van eenige streken naar het Oosten, warmte aanbrengt*, eenigermate met het gezegde op bladz. 48: *Dat de Noordoosten wind in de Binnenlanden de koudste is.* Deel II. bl. 260. zegt de Heer RÜHS, *hunne moedertaal* (die der *Finnen* in *Noorwegen*,) *nadert meer en meer ha- ren onherstelbaren ondergang, de jongsten onder hen verstaan er nog maar zeer weinig van, en kunnen haar volstrekt niet spreken.* Hoe komt dit overeen met bladz. 264: *Met de Noorwegers spreken zij Deensch, offchoon hunne uitspraak hen zeer ligt verraaft, doch naauwelijks bevinden zij zich onder elkander, of zij beginnen wederom Finlandsch te spreken?* —

Ter proeve zullen wij een paar *Finlandsche* Dichtstukken mededeelen, waar de Lezer (en eene dergelijke aanmerking maakt ook de Heer RÜHS wegens de oude poëzij der *Finnen*) eenen *Parellismus* op de wijze der *Hebreeuwen*, niet ligt miskennen zal. —

I I.

Verbanning van de pest.

(overgenomen uit *Ganander Mythologia Fennica*, pag. 12.)

„Weg, weg, gij verwoester,
Gij verderf van ons land, vlugt
Van het naakte vleesch!
Gaarne zal ik u een voerruig geven
En een paard, om weg te rijden,
Een paard, welks hoeven niet op het ijs uitglijden,
Welks

Welks pooten niet op de klippen struikelen;
 Rijd weg, bid ik u!
 Neem een paard uit de hel,
 Kies eenen klepper uit den berg;
 Indien gij een voertuig verlangt
 En eenen harddraver begeert.
 Ik raad u welmeenend,
 Rijd in eenen vollen galop
 Naar Noorwegens Alpen,
 Naar den staalharden berg:
 Rijd over de rotsen,
 Over de dorre heiden,
 Naar den diepsten afgrond,
 Waar men u niet meer hooren,
 In eeuwigheid niet meer zien kan.
 Derwaarts verwijs ik u,
 In de dichtste bosschen van de Lapmark,
 Aan de uiterste grenzen van het Noorden,
 Rijd daarheen, smeeik ik u,
 Ver, ver naar het sombere Noorden!"

V I.

De beeldtenis van eene finlandsche huismoeder.

(uit een tafellied, *Porthan L. l. pag. 85.*)

„ — dank zeg ik
 Alsdan der huismoeder;
 Wijl zij goed brood bereidt
 En goed bier brouwt.
 Zoet zijn hare kruiderijen:
 Kostelijk is haar mout.
 Haar mout heeft geenen wrangen smaak,
 En hare kruiderijen zijn niet bitter.
 Zij hoort den haan ontwaken:
 Zij ziet de jonge kiekens te voorschijn springen:
 In plaats van het hanengekraai wekt haar de maan:
 Zij

Zij let op het gesternte van den grooten beer :
 Geene vrees voor wolven beangst haar :
 Zij is niet bang voor de dieren van het woud ,
 Wanneer zij zich naar het bad moet begeven :
 Ook vat zij niets met de tang aan ,
 Maar met de handen :
 Met hare handen schikt zij alles :
 Met hare handen beredder zij alles .”

„ De brave man deelt ook van het weinige mede :
 De slechte zelfs niet van het vele .

De wijze man kent alles :
 De ongelukkige beproeft alles .

Tranen redden niemand uit het gevaar :
 Klagten niemand uit het ongeluk .

De vastberaden man handelt en bereikt zijn doel :
 De twijfelmoedige sammelt en wordt voorgeko-
 men .

De verstandige trekt uit alles leering ,
 Zelfs uit de gesprekken der dwazen |
 En het gesnap der waanwijzen .

Eigen land is voor ieder het aangenaamste :
 Eigen houtgewas schenkt ieder het zoetste ge-
 noegen .

Vreemdelingen zijn onze bloedverwanten :
 Hij , die uit verre landen komt , is onze broeder .

Naar den vroegen morgen beoordeel ik den dag :
 Naar de oogen den toestand der ziel .

Begin het werk , en gij hebt het voleindigd :
 Door uit te stellen gaat de tijd verloren .

Het werktuig van de vlijtigen is altijd scherp :
 Het ploegijzer van den vadsigen is altijd stomp .”

Oud-

Oud-Vaderlandsche Zeden, of Schets des Levens van MAURITS LIJNSLAGER en HILLEGONDA BUISMAN. Met Platen. Te Haarlem, bij A. Loosjes Pz., 1816. 174 Bladz. In kl. 8vo. De prijs is f 1: 16: —

Een' Vriend van den Heer Loosjes had, volgens het Voorberigt, de moeite genomen, om zeer beknopte uittreksels te maken, van de Levens van MAURITS LIJNSLAGER en HILLEGONDA BUISMAN, verzeld van eenige aantekeningen, die hij den Schrijver aanbood, om aan het publiek mede te deelen. Zoo sommigen, en niet te onregte, aan die beide anders schoone Familiegeshiedenissen wel eens al te groote wildloopigheid verweten hebben, van deze *Uittreksels* zal men dit waarlijk niet zeggen; doch zij zijn tot een ander uiterste vervallen, 't geen nog erger is, onverstaanbaarheid; althans verbazende onduidelijkheid. Dit gebrek wordt te erger, wanneer de bedoeling is, „op dat de *Nederlandsche* Jeugd daar door op het spoor geholpen zou worden, om meer smaak te krijgen in *Oud-Hollandsche* zeden en gebruiken.” Daartoe immers wordt de meeste duidelijkheid vereischt, om dat de Jeugd minder geoefend in stijl en zaken, niet zoo ligtelijk iets met een half woord begrijpt, als de meer geoefende leeftijd. Het schijnt zelfs eene opzettelijke duisterheid te zijn, die over dit boekje verspreid is; immers men kan de meeste volzinnen zonder moeite, en zonder die eenigzins van belang te vergrooten, eenvoudiger en gemakkelijker maken. Het geheele boekje is geschreven, in 't gene de *Franschen* *style coupé* noemen, en die,

die, *behoorlijk gewijzigd* en niet tot uitersten gedreven, eenen HOOFD en MONTESQUIEU fraai staat, doch hier alle palen overschrijdt. Eene *zakelijke* verkorting, waar bij men zich aan de voornaamste, althans nuttigste ontmoetingen, redeneringen en aanmerkingen, gehouden had, (want het is waar, beide Romans zijn voor verkorting vatbaar,) zou ons zeer veel doelmatiger zijn voorgekomen, dan deze manier, die volkomen naar eenen uitvoerigen *Inhoud* achter een boek gelijkt. Waarlijk dit is meer geschikt om de Jeugd van de natuur af te schrikken, dan daar toe aan te moedigen, soms laat men zelfs uit overmaat van korthed, wel eens het lidwoord weg, gelijk zij hoorden *nachtegaal*. Soms kan men onmogelijk den zin raden, zonder het oorspronkelijke te raadplegen, gelijk: *De pijpen bruggen, zijlen vaarten, gaven stof*. (Dit is een volzin.)

Doch is de tekst reeds zoo duister, de bijgevoegde *aanteekeningen* zijn het in eene nog grootere mate. Hier schijnt de Schrijver aan zijne Lezers volstrekt raadsels te willen opgeven. Wij zullen er vier ter proeve mededeelen.

„Behalve bij een' VOSSIUS, in Maaslandsch gewaad door een' BORREMANS, zij van vrouw JAKOB gezien bij VELIUS, voorts bij SCRIVERIUS de schoone vrouw met DEKKERS bijchrift, terwijl het bijchrift van OUDAAN, Maasdichter, ook bekend is. Van gravin houtvesterin, ontield ze zich niet alleen op *Teilingen* bij *Sasenheim*, of ook te *Oostvoorn* en in den *Briel*; naar ALKEMADE, maar zelfs in of te *Maasland*, volgens bijvoegsel van WAGENAAR's werk; 't welk, toen waarschijnlijk 't *Gravenzand* daartoe als hoofdplaats behoorde, naar STORÉ, zoowel als *Kinheim* en *Texele*, graafschap was „Door *d* en *d* verguld, daar tuschen wilgerijzen, wist

FRANK

FRANK VAN BORSELEN zijn liefde te bewijzen: "dat was, *dijn willigen dienaar*. Zie 't bij DROSTE."

„ Van eenen leeraar REINSKENS, eerst bakkers knecht, schier geen boek dan den bijbel van BIESTKENS bezittende, schrijvende tegen eenen ambtgenoot, anders denkende omtrent de leere der verzoening, wel eens overdreven, spreekt RABUS, in de *Boekzaal*, 1696. Hij woonde te *Molkweeren*. Over *Maas* zag men geschreven, ten *Briel* gedrukt, *molk* voor melk; doch naams-afleiding gaat niet vast. *Terp*, dorp-, en *wier* of *weer*, huis-hoogte, ziet men in *Vriesland* veel, het Vriesche doolhof onder *Vaderlandsche gezigten*."

„ Aangaande doopsel zij gezien onder *Christelijke gezangen en liederen*, te *Haarlem* 1804, en onder *Evangelische gezangen*, te Amsterdam 1806 uitgegeven, gevolgd door *uitgezochte* te *Zaandam*, ook door Hoogleeraar SIEGENBEEK. Men zie zelfs bij VAN DEN BERG, *onderwijs uit de Bijbelsche historien*."

„ Geen dweeper werd gezien in die vergaderingen, gelijk er eene zelfs te *Maasland* was, in eene schuur, voorheen met leerstoel, dus kerk, te *Vlaardingen* gesloopt, ten *Briel* gebleven, voor een' GALEEN en EPISCOPIUS."

Voor 't overige zijn deze aantekeningen geenszins van waarde ontbloot; zij dragen blijken van een' geleerden Schrijver, doorkneet in de *Vaderlandsche Oudheden*. Jammer, dat dezelve, waarschijnlijk door eene verkeerde zucht naar oorspronkelijkheid, of door eene geheel mislukte navolging van HOOFD, zijne Lezers van een groot deel der nuttigheid beroofd heeft, die zij nit zijn geschrift zouden kunnen trekken.

Over den inhoud behoeven wij niet te spreken. Beide Romans van den Heer LOOSJES zijn door ons eentoonig, en met verschuldigten lof beoor-

oordeeld, en wij hebben daarin tevens een schets van het beloop der Geschiedenissen gegeven. Al hergeen dezelve behagelijk maakt, de huisfelijke tafereelen, of trant der gesprekken, enkele gevallen daarin geweven, of aangename plaats beschrijvingen, enz. zijn hier zoodanig afgeknot, dat wij ons niet kunnen verbeelden, hoe dit dorre geraamte aan iemand zal kunnen behagen, te minder daar alle voor den zamenhang noodzakelijke overgangen daaruit verban-
nen zijn.

Voor 't overige is de uitvoering van dit boekje uitmuntend. Het is in een net kartonnebandje, en heeft een zeer fraai gegraveerde titel, aan de overzijde verklaard door een Vers, gemerkt L. denkelijk van den Heer Loosjes, en naar ons inzien het beste, althans behagelijkste, in dit boekje. Zie hier het zelve.

Toen 't *Spinwiel* snorde in het salet,
Toen 't *Zwaard* blonk zonder roest of smet;
Toen Hollands *Vlag* en *Wimpel* waaide;
Waar 't *Roeer* van Hollands *Koopvaart* draaide,
Toen bij 't oud - Hollands *Wapenschild*
De *Vrijheids Speer* stond vastgedrild,
Toen om haar' *Hoed*, tot schrik van Spanje,
Het eendragtsslint blonk van *Oranje*;
Toen 't *Bijbelwoord* ten Hemeltolk
Verstrekke aan Vorst en Raad en Volk,
Werd Hollands *Overvloed* gevonden
Bij MAURITSSEN en HILLEGONDEN. —
Zag men die Heilzon ondergaan;
Een nieuwe dageraad brak aan;
De milde gunst des Hemels geve,
Dat eerlang het Geslacht herleve,
't Geen weder in den vollen dag
Van Volksheil zich verheugen mag.

L.
PA-

PARABELS en Zedelijke Verhalen. voor de nadenkende Jeugd. Door KARL HAHN. Uit het Hoogduitsch vertaald, door W. GOEDE. Te Groningen, bij W. Wouters, 1815. VIII en 156 Bladzz. In kl. 8vo. De prijs is f — 16 —

In een nieuw en aanvallig bekleedsel, smaak voor het zedelijk goede en schoone bij Jongelingen en Jonge Dochters op te wekken, is des Schrijvers en, voegt er de Vertaler, de Eerw. Goede bij, ook mijn doel. — Wie zou dit oogmerk niet goed keuren? De groote vraag is nu, of dit boekje waarlijk daartoe ingerigt en geheel geschikt is, en of het daartoe boven vele anderen, welke wij reeds bezitten, de voorkeur verdient? Men kan het eerste gedeelte dezer vraag bevestigend beantwoorden, en omtrent het andere nog zeer in twijfel staan, of het ook geheel ontkennen. Vooral is, om hier omtrent met grond iets te bepalen, noodig, dat men zich de Lezers voorstelle, voor welke het eigenlijk geschreven is? Voor Kinderen die nog gedurig hunne vreugde en dankbaarheid, door handkusjes, aanminnig doen opmerken, is zeker alles niet ingerigt, en niet weinig te hoog, wij zouden haast zeggen al te verstandig gemaakt. Ver gevorderden in jaren en kennis, zullen het een of andere wel wat kinderachtig voor zich rekenen. Om voor een uur van uitspanning te lezen, kan het, onzer erachters, voor meer gevorderden aangeprezen worden, terwijl Jonge Kinderen, onder de leiding en het onderrigt van hunne Ouderen en Onderwijzers, er ook nut uit kunnen trekken,

BOEKZ. MAART 1817. X zelfz

zels uit de drie eerste Stukjes: De vier Rivieren — de droom van SANNA — en de Eilandbewoners getiteld. Het zedelijk doel van alle de Verhalen en Parabelen is uitmuntend, er zijn er onder, die uit het onderwijs van den Heiland zelve ontleend zijn. Eenige, als bij voorbeeld: de droom van SANNA, of het hoogste goed, getuigen luide van den goeden smaak, en het verlicht oordeel des Heeren HAHN. Alles is kiesch en nuttig voorgedragen. Het geldt ook hier: *Variis modis bene fit*. Wij voor ons zouden dezen niet den besten trant noemen, om voor kinderen te dienen. Met minder omslag, moeite en kosten, kan men voor de geoefende Jeugd zich van de Bijbelsche Geschiedenis bedienen, en wanneer zij daar voor reeds rijp is, ook van de Gelijknissen onzes Goddelijken Meesters; en daarvan zal toch het nut ook nog aanmerkelijk meer en grooter zijn. Overigens verklaren wij, dat de vertaling vloeiend is, en vereenigen ons gaarne met den wensch des Vertalers, dat dit werkje het goede oogmerk moge bereiken, waartoe het geschreven en overgezet is.

M E N G E L W E R K.

ONDERZOEK, BETREFFENDE HET BEVELSCHRIFT
VAN CIJRUS, *Ezra* I: 2, 3. (1)

Dit bevelschrift is niet onduidelijk. De Joden krijgen er vergunning in, om met al hunne have en goederen naar het Land hunner Vaders terug te keeren, en den vaderlijken grond in bezitting te nemen, — verder zich daar te vestigen — en — huizen ter inwoning te stichten, — en — eindelijk den Tempel ter verrigting van den plegtstatigen Godsdienst te herbouwen; dit alles is klaar. Maar dan is de vraag: hebben de wedergekeerde Joden, uit kracht van de vergunning van den Persischen Koning, ook vrijheid gehad, om de Stad *Jerusalem* te herbouwen? — Sommigen beantwoorden deze vraag met ja, — anderen met neen.

Na een naauwkeurig onderzoek, komt het mij klaar en overtuigend voor, dat het Edikt van CIJRUS, de vergunning, om *Jerusalem* te herbouwen; niet in zich sluitte, en dat de Joden, uit kracht van die vergunning, geene vrijheid ge-

(1) Dit bevel luidt, volgens de vertaling van VAN HAMMELVELD dus: ZOO spreekt CORESCH, (CIJRUS) Koning der Perlen: JEHOVA, de God des Hemels heeft mij alle de Koninkrijken der aarde gegeven, en mij bevolen, hem eenen Tempel te stichten te *Jerusalem*, gelegen in *Judea*. Wie nu onder u lieden, op de ééne of andere wijze, tot zijn volk behoort, zijn God zij met hem! Hij treke op naar *Jerusalem* in *Judea*, en bouwe den Tempel van JEHOVA, Israëls God, dien God, die te *Jerusalem* gediend is.

gehad hebben , de Stad te herbouwen , en te versterken.

Laat mij *vooreerst* de redenen voor dit gevoelen opgeven.

Ten tweede , de eene en andere bedenking , tegen hetzelfde ingebragt , uit den weg ruimen.

I. Ter staving van het voorgestelde gevoelen , beroep ik mij :

a. En voornamelijk , op het Edikt van CIRRUS zelve , hetwelk te vinden is 2 *Chron.* XXXVI: 22 , 23. (1) en *Ezra* I: 2 , 3. Wanneer wij dit be-

(1) Deze twee laatste versen van het tweede Boek der *Chronieken* , worden hier in het begin van EZRA's Boek herhaald. De oorzaak van deze herhaling , geeft EICHHORN , Inleiding in het O. Testament , I. Deel , bladz. 186 , op deze te zijn : dat de schrijver in het begin de geschiedenis , welke EZRA thans begrijpt , met de boeken der *Chronieken* wil laten doorloopen , maar dat hij naderhand zijn besluit veranderde , en ze bepaalde tot een afzonderlijk boek , als hij reeds begonnen had ze achter de Boeken der *Chronieken* te voegen. Om zijn Handichrift niet te misvormen , wischte hij de reeds geschrevene versen niet uit , maar schreef die thans alleen in zijne nieuwe rol af. Doch dit is zeer ver gezocht. — KONNICOTT , Specimen Var. Lect. p. 479. gist , dat hier eene feil , door eenen afschrijver begaan is. Doch ook hiertoe behoeft men niet te komen : althans veel natuurlijker is de reden , die DATHE van deze herhaling geeft , en waarmede zich ook de Hoogleeraar HERINGA vereenigt , in zijne uitmuntende Verhandeling over 't gebruik en misbruik der Kritiek , bladz. 284 en 285 , schrijvende aldus : „ Het slot van het Boek der *Chronieken* was daar noodig , om te toonen , hoe de Godspraak , van welke zoo even Hoofdst. XXXVI: 21. gezegd was , dat namelijk *Jerusalem* 70 jaren verwoest zou zijn , hare juiste vervulling gekregen hebbe. En wanneer nu EZRA de geschiedenis van de wederkeering uit de gevangenis afzonderlijk beschrijven wilde , in het boek dat naar hem genoemd is , van waar kon en moest hij dan beter een begin maken , dan van dat zelfde Koninklijke bevel , met het welk het *Chronieken* boek gesloten was , en volgens het welk den Joden hunne vrijheid weder geschonken werd. ”

bevelfchrift lezen en herlezen, vinden wij er wel eene vergunning van den Tempelbouw, maar niet van de herbouwing van de Stad *Jerusalem*. Dat zelfde bevelfchrift, zoo als het naderhand te *Achmetha*, in den Burg, die in het Landschap *Meden* is, gevonden werd, en van woord tot woord opgegeven wordt, *Ezra* VI: 3, 5. meldt ook alleen van de herbouwing van den Tempel; maar wij vinden er geen woord in van de herbouwing van de Stad, ten overtuigenden bewijze, dat CIJRUS aan de Joden de herstelling of herbouwing van de Stad niet hebbe toegestaan. — Ik weet wel, men zegt, dat de herbouwing van den Tempel de herbouwing van de Stad zelve mede in zich sluit, en dat het uit den aard der zake van zelve volgt, dat de Joden, die op de oude plaats te *Jerusalem* den Tempel mogten bouwen, en daar hunne woningen hebben, ook de Stad mogten herbouwen: dan deze gevolgtrekking gaat in geen opzichte door, gelijk ik straks nader zal aantoonen.

b. Verder beroep ik mij op het bevelfchrift van DARIUS HIJSTASPIS, eenige jaren later uitgegeven, en het welk wij vinden *Ezra* VI: 6—12. Dit bevelfchrift van DARIUS, is niets anders dan een vervolg en eene herhaling van het bevelfchrift, door CIJRUS eenige jaren te voren uitgegeven. Het bevelfchrift van CIJRUS wordt hier van de opschorting, naderhand opgekomen, ontheven. Het plakaat van CIJRUS, onder de gedenkstukken te *Achmetha* gevonden, wordt hier tot eenen grondslag gelegd van het plakaat van DARIUS, het welk daarop is gevestigd, en waarin de uitvoering van CIJRUS plakaat alleen wordt belast: dan, in dit plakaat van DARIUS, wordt van de herbouwing van *Jerusalem* even zoo min gesproken, als in dat van CIJRUS. —

Alles, wat wij hier vinden, ziet bepaaldelijk en alleen op den Tempelbouw.

c. Voor het XXste jaar van ARTHASASTA, dat is ARTAXERXES LONGIMANUS, lezen wij niet, dat de Joden de hand geslagen hebben aan de herbouwing van *Jerusalem*; in dat jaar was de Stad nog woest, en hare poorten met vuur verteerd *Neh. II: 3.* en in dat jaar eerst gaf de Koning *NEHEMIA* vrijheid, om de Stad te herbouwen. (1) Hoe is het te begrijpen, en wie kan het gelooven, dat de Joden, indien zij van *CYRUS* de vrijheid gekregen hadden, om de Stad te herbouwen, daarin zoo nalatig zouden geweest zijn, dat zij, in den tijd van 85 jaren, daar aan geene hand zouden geslagen hebben? Dit is zeker niet te begrijpen, ja geheel niet te denken, daar er in die tijden zoo vele braven onder het Volk waren, daar *DARIUS* hen zoo zeer begunstigde, en zelfs *ARTAXERXES* 13 jaren te voren, zulke uitnemende gunsten aan de Joden bewezen had, gelijk uit zijnen gedenkwaardigen Brief, aan *EZRA* gegeven (*Ezra VII: 11.*), blijkt. —

Hadden de Joden, uit kracht van *CYRUS* bevel, vrijheid gehad de Stad te herbouwen, zij zouden zich zeker, vooral onder *DARIUS*, *XERXES*, en in het begin van *ARTAXERXES*, van die vrijheid bediend hebben; maar daar zij in alle die ja-

(1) Men vergelijke den Hoogleeraar *MUNTINGH*, in zijne *Geschiedenis der Menschheid*, VIII. Deel. bladz. 103. Zeer juist onderscheidt zijn Hoooggeleerde dit bevel van *ARTAXERXES LONGIMANUS*, gegeven in het XXste jaar van zijne regering, van de beide eerste bevelen van *CYRUS*, en van *DARIUS HIJSTASPIS*, daar dezelve alleen betrekkelijk waren tot den opbouw des Tempels; als ook van het eerste bevel van dezen *ARTAXERXES LONGIMANUS* zelven, gegeven door hem in het VIde jaar van zijne regering, het welk alleen het onderhoud van den Godsdienst en van de Priesteren betrof.

jaren niet het allermínste daar aan gedaan hebben, mogen wij hier uit veilig besluiten, dat CIJRUS er hun geen verlof toe gegeven heeft. En dit bewijs wordt bekrachtigd, als wij

d. Aanmerken, dat de wedergekeerde Joden nergens beschuldigd worden over hunne nalatigheid, in het herbouwen van de Stad, maar wel van den Tempel. Het geen ten uitersten vreemd is, als men stelt, dat zij, naar het bevelschrift van CIJRUS, vrijheid gehad hebben de Stad te herbouwen. — HAGGAI en ZACHARIAS bestraffen de Joden in het tweede jaar van DARIUS, met allen ernst over hunne nalatigheid in het herbouwen van den Tempel, *Ezra V: 1. Hagg. I: 1.* En op die ernstige bestraffing sloegen zij met allen ijver handen aan het werk, om den Tempel te herbouwen; maar, van hun verzuim in het herbouwen van de Stad zelve, wordt noch in de aangehaalde plaatsen, noch ergens elders gesproken, het geen ten duidelijksten aantoon, dat zij van CIJRUS daartoe geen verlof gekregen hebben. — Men zegge hier op niet, dat genoemde Profeten de Joden over het verzuim van de Stadsherbouwing niet beschuldigd hebben, wijl de voorgaande Koning SMERDIS hun uitdrukkelijk verboden had, iets ter herbouwing van de Stad te verrigten; want hadden de Joden die vrijheid van CIJRUS, door een openbaar Edikt verkregen, dan was SMERDIS niet bevoegd, een tegenbevel te geven, wijl de wetten der Persen onherroepelijk waren; en dan waren de Joden verplicht geweest, SMERDIS dit bevelfschrift van CIJRUS onder het oog te brengen; het geen zij echter niet gedaan hebben, gelijk zij het ook niet konden doen, weshalven zij er ook nooit van eenigen Profeet over beschuldigd zijn.

e. Komt, ter bevestiging van ons gevoelen,
X 4 hier

hier nog bij: dat THATHNAI en STHAR-BOZNAI, de Opperhoofden van de vijanden der Joden, in hunnen aanmerkelijken Brief aan Koning DARIUS, wel spreken van de herbouwing van den Tempel, maar geene de minste melding maken van eenige pogingen der Joden ter herbouwing van de Stad. — Deze THATHNAI, die in allen opzichte eene braaf en edelmoedig man schijnt geweest te zijn, voegde zich in eigen persoon bij de Joden. Hij beschouwde alles, wat er onder de Joden omging, met zijne eigene oogen. Hij onderzocht de zaak naauwkeurig en onbevooroordeeld. De Joden antwoordden hem onbewimpeld, en zonder eenig het minste achterhouden, en hij schrijft er een' welberede-needden Brief over aan den Koning. Dan, in deze geheele onderhandeling en den daarop gegron- den Brief van THATHNAI, vinden wij geen' den minsten schijn van eenig voornemen der Joden, om de Stad te herbouwen; het geen ons moet overtuigen, dat de Joden iets van dien aard niet in den zin hadden, en dat zij dus van CIJRUS daartoe geen verlof gekregen hebben.

f. Eindelijk, in het antwoord der Joden aan den Landvoogd THATHNAI, die buiten twi- ffel omftandig met hen over hunne zaken zal ge- fproken hebben, beriepen zich de Joden wel op CIJRUS bevel, om den Tempel te herbou- wen; maar zij reppen er niet van, dat zij, uit kracht van dat of een ander bevelfchrift, vrij- heid zouden hebben, de Stad te herbouwen; het geen zij zeker zouden gedaan hebben, in- dien er ooit zulk een bevelfchrift van CIJRUS ware geweest, of dat zij uit kracht van CIJRUS bevelfchrift hiertoe vrijheid gehad hadden. Daar- om fpreekt ook THATHNAI, in zijnen Brief aan DARIUS, er niet van, gelijk ook deze in zijnen Brief aan THATHNAI er niets van meldt. —

II,

II. Dan laat ons vernemen, wat men van den anderen kant inbrengt, om te bewijzen, dat het bevelschrift van CIJRUS de vergunning van de herbouwing van *Jerusalem* mede insluitte. Men zegt :

a. De herbouwing van de Stad lag in die van den Tempel ingesloten, vermits een Tempel, zonder eene Stad, waar in men bij denzelven wonen kan, van weinig of geen belang zou geweest zijn. Zoo redeneert de Hoogleeraar VENNEMA (1) — VITRINGA (2) zegt: „Het zou ongerijmd zijn te zeggen, dat CIJRUS gewild zou hebben, dat de Tempel zou herbouwd worden zonder de Stad, immers wordt zulks in het bevel zelve voorondersteld.” — en MICHAËLIS (3) stelt dit ons bewezen gevoelen als belagchelijk voor, zeggende er op eenen schertsenden toon van: „*Jerusalem* mogten de Joden toen nog niet bouwen, maar den Tempel van *Jerusalem* alleen. Zij mogten derwaarts trekken, en daar blijven, maar niet wonen.”

Het is intusschen uit de Geschiedenissen van EZRA en NEHEMIA zeker, dat de Joden van dien tijd de zaak zoo niet begrepen hebben, en dat zij wel degelijk onderscheid gemaakt hebben, tusschen het herbouwen van den Tempel en de Stad, gelijk het ook zeker is, dat het een het ander niet insluit. — De Joden hadden uit kracht van CIJRUS bevelschrift de vrijheid, op de plaats daar *Jerusalem* gestaan had, eenen Tempel te bouwen, en eene menigte huizen rondom denzelven, waarin zij konden wonen; maar dit is geheel iets anders dan eene Stad te bouwen. — Dit laatste sluit in zich, eene gesterkte Stad te bou-

(1) H. E. t. II. p. 532.

(2) Over *Jes.* XLIV: 28.

(3) In zijne Verhandeling over de 70 weken van DANIEL.

bouwen, met muren, poorten, torens en sterkten voorzien; en dit is geheel iets anders, dan eenen Tempel te bouwen, en eenige huizen weder op te rigten, tot bekwame woonplaatsen geschikt. Tot het laatste heeft CIJRUS wel bevel gegeven, maar niet tot het eerste. (1)

b. Men zegt: de herbouwing van de Stad werd in het bevelfchrift van CIJRUS niet verboden. Nu strekte de Tempel, wiens muur een gedeelte van den Stadsmuur uitmaakte, tot eene sterkte van de Stad, waar uit de Joden derhalven konden besluiten, dat ook de herbouwing van de Stad hun veroorloofd was.

Het is intusschen ontwifelbaar zeker, dat er in CIJRUS bevelfchrift van de herbouwing van de Stad niet gewaagd wordt; het geen intusschen had moeten geschieden, zouden de Joden op dien grond de Stad herbouwen. Daarenboven, de Joden hebben ook uit de vergunning van

(1) Welligt kan men het verschil 't best doen ophouden, met op te merken, dat de Persische Monarch, die zich den Joden zoo bijzonder genegen betoonde, vrijheid gegeven heeft, om de Stad en Tempel te herbouwen, en alzoo den Heer, dien de Joden dienden, te vereeren, zonder echter bedoeld te hebben, dat zij daarvan eene vesting en sterkte zouden maken. Eene Hoofdstad behoeft geene vesting te zijn. Toen die Monarch den Joden dus vereerde, vreesde hij volstrekt geen kwaad van hen, hoe zou hij dan aan het al of niet versterken van *Jerusalem* gedacht hebben? Geen wonder dus, dat men er ook geheel geen schijn of blijk van aantreft, dat hij den Joden verboden heeft, om van *Jerusalem* eene sterkte te maken. *Jerusalem* moest, naar zijn wil, weder als de Hofplaats van JEHOVA worden, alwaar men Hem op de statelijkste wijze vereerde, en naar zijne Heilige verordeningen diende. Deze eene aanmerking zij genoeg, om te doen opmerken, dat wij, met het voorgedragen gevoelen van den Geëerden Inzender, ons niet geheel vereenigen.

De Redacteur.

van den Tempelbouw, geen besluit getrokken, dat zij de Stad zelve mogten herbouwen, het geen zij zeker, daar het hun zoo wel te pas kwam, niet zouden nagelaten hebben, indien dit besluit er wettig uit kon getrokken worden.

c. Men beroept zich op *Jes.* XLIV: 28. en XLV: 13. daar men zegt, dat voorspeld wordt, dat de Stad op bevel van CIJRUS zou hersteld worden. In de eerste plaats lezen wij: die (God namelijk) van CORESCH zegt, Hij is mijn herder, en hij zal al mijn welgevallen volbrengen: zeggende ook tot *Jerusalem*, word gebouwd, en tot den Tempel, word gegrond. En in de andere plaats vs. 13. lezen wij: Hij, (te weten CIJRUS) zal mijne Stad bouwen. Deze beide plaatsen, bijzonder de laatste hebben zeker veel schijn. Dan wanneer wij dezelve met de geschiedenis vergelijken, en daar uit opkelderen, kunnen wij ze, overeenkomstig ons gevoelen, zeer wel verklaren, zonder dat deze plaatsen te kennen geven, dat CIJRUS den opbouw van de Stad zou bevelen, of, dat de Stad op CIJRUS vergunning zou herbouwd worden, gelijk de laatste plaats schijnt aan te duiden; daar het uit het bevelschrift van CIJRUS zeker is, dat hij de herbonwing van de Stad niet hebbe bevolen, en de Stad op zijn bevel niet herbouwd is.

Wat nu aangaat *Jes.* XLIV: 28. Zeggende ook tot *Jerusalem*, word gebouwd. Men brengt dit zeggen tot CIJRUS; maar, onzes bedunkens, verkeerd. Al het zeggen, wordt in de vorige versen tot God gebracht; en om wat reden zou men het dan hier tot CIJRUS brengen? — Men moet ook hier tot God brengen: zeggende ook (de Heer namelijk) tot *Jerusalem*, word gebouwd; — zoo wordt er dan niet van het bevel van

van CIJRUS, maar van het bevel van God gesproken.

Wat de andere plaats *Hofdst. XLV: 13.* aangaat, daar wij lezen: *Ilij (CIJRUS namelijk) zal mijne Stad bouwen, zou men hier door mijne Stad, de Stad van God kunnen verstaan, niet Jerusaleem, (die Stad is door CIJRUS, of op zijn bevel en vergunning niet gebouwd, maar eerst 85 jaren daarna, op vergunning van ARTAXERXES LONGIMANUS. Neh. II.) maar bepaaldelijk den Tempel, het huis, de Stad Gods daar de Heer woonde, en als Koning van Israëi plechtig gediend werd. De Tempel toch kan even zoo wel de Stad, als het Huis Gods genaamd worden, gelijk ook de Tempel met zijne omliggende Gebouwen een aanzienlijk deel van de Stad Jerusaleem uitmaakte (1).*

d. Men beroept zich ook op den Brief van de vijanden der Joden aan SMERDIS *Ezra IV: 12.* daar zij zeggen: dat de Joden *Jerusaleem* bouwden, de muren voltrokken, en de fundamenten zamenvoegden. Dan,

1. Al behelsde deze beschuldiging niets dan waarheid, zoo kon hier uit echter niet bewezen worden, dat de Joden, uit kracht van CIJRUS bevelschrift, vrijheid hadden, de Stad te bouwen, want daar van staat in dat bevelschrift geen letter.

2. Deze beschuldiging is niets dan eene loutere lastering en lügen; want de Joden hadden tot nu toe niets ondernomen, dat eenigzins naar de herbouwing van *Jerusaleem* geleek. — De Jo-

(1) In dezen zin wordt deze plaats verklaard, bij den doorgeleerden SCHUYT, *Verhandeling over de 70 weken*, I. Deel, bladz. 170. — en KLINKENBERG over *Ezra*, bladz. 15.

Joden zochten slechts den Tempel te herbouwen, en dat zochten hunne vijanden te stremmen, gelijk hun ook onder CAMBIJSES gelukt was. Nu wisten der Joden vijanden wel, dat CIJRUS hun daartoe vrijheid gegeven had, en dat de wetten der Meden en Perſen onherroepelijk waren. Er was derhalven niſts gereder, dan de Joden te beſchuldigen, dat zij van de hun gegevene vrijheid misbruik maakten, en niet alleen den Tempel, maar ook de Hoofdstad herbouwden, om zich langs dien weg aan de heerschappij der Perſen te onttrekken, het geen echter een loutere leugen was. Het is toch uit het vervolg der geſchiedenissen klaar, dat de Joden ten dezen tijde nog aan de herbouwing van de Stad niet dachten; want twee jaren na dezen, onderzochten THATHNAI en de zijnen de ondernemingen der Joden met alle naauwkeurigheid en onpartijdigheid, en ſpraken met de Hoofden der Joden over hun werk en aanſlagen, en het bleek uit alles, dat de Joden slechts van voornemen waren den Tempel te herbouwen; want er wordt in die geheele onderhandeling, en in den Brief van THATHNAI, geen een enkel woord van de herbouwing van de Stad geſproken.* —

e. Men zou eindelijk zeggen kunnen, dat het toch waarſchijnlijk is, dat CIJRUS den Joden de vrijheid vergund hebbe, de Stad te herbouwen, wijs CIJRUS den Joden zoo genegen was, — de Joden over de verwoesting van hunne Hoofdstad zoo zeer aangedaan waren, — en men er niet aan twijfelen kan, of DANIEL, die bij CIJRUS zoo gezien was, zal hierom bij den Koning met allen ernst aangehouden hebben. Dan

1. Met dit alles is het zeker, dat er in het bevelſchrift van CIJRUS, geen letter van de herbouwing van de Stad ſtaat aangeeekend.

2. Het

2. Het is ook zeker, dat Koning DARIUS, die het bevelschrift van CIJRUS gelezen en onderzocht had, die ook den Joden zeer genegen was, daarin van de herbouwing van de Stad niets heeft gevonden, en den Joden alleen de vrijheid vergund, om den Tempel te herbouwen.

3. Dat de Joden in de eerste 85 jaren, na het uitkomen van het Edikt van CIJRUS, aan de herbouwing van *Jerusalem* niet gedacht hebben; het geen het zeker meer dan onwaarschijnlijk maakt, dat CIJRUS hun daartoe vrijheid zou gegeven hebben. En

4. Heeft CIJRUS zeker gewigtige redenen gehad, om den Joden de herbouwing van de Stad niet te vergunnen, hoe genegen hij zich anders ook omtrent hen betoonde. Deze Vorst wist zeer wel, hoe zich dit Volk te voren tegen de Assijrische en Babijlonische Heerschappijen verzet had, en wilde daarom de geslechte muren en sterkten, zoo spoedig niet hersteld hebben, op dat 's Lands inwoners, stout op hunne welgesterkte vesting, zich aan het gebied der *Perzen* niet zouden onttrekken.

R. R.

EENIGE ZINSPREUKEN VOOR HET GEZELLIG LEVEN.

Het is wijsheid te weten, dat men weinig weet, en waarom men weinig weet. Slechts de halfgeleerde gelooft veel te weten.

Iets weinigs van alles te weten, is niet moeilijk. Van weinige dingen veel te weten, is zeldzaam.

De wereld vergeeft u veeleer, wanneer gij on-

ondeugend, dan wanneer gij bespottelijk zijt. — En het is eene vreeslijke waarheid, dat bijna ieder mensch liever voor ondeugend, dan voor betagchelijk wil gehouden worden, als hij slechts de keus tusschen deze beiden heeft.

De achting der wereld, kan men door list verkrijgen, maar eigen achting moet men verdienen.

Men weet zeer goed, waarom men haat, maar zelden, waarom men bemind.

Zoek begunstigers te verkrijgen. Een begunstiger is een regenscherm bij slecht weder, of een brandglas om de stralen van het geluk tot u te lokken.

OVER DEN LANDBOUW IN PRUISSEN, DOOR FREDERIK DEN GROOTEN VOORAL BEVORDERD.

Hoewel de natuur *Brandenburg*, en vooral in den omtrek van *Berlijn*, als eene harde Stiefmoeder behandeld heeft, zoo hebben echter de Inwoners door ijver en kunde weten te vergoeden, het geen deze haar geweigerd heeft. Overal waar de menschelijke hand slechts een weinig vruchtbare aarde vond, wist deze haar alle die voortbrengselen te ontwringen, die met baren aard het meest overeenkomstig waren. Met één woord de Dorpen en Gehuchten vertoonen overal eene welvarendheid, die eene zonderlinge tegenstrijdigheid oplevert, met den ondankbaren bodem, die dezelve omringt.

Men kan zonder vergrooting zeggen, dat *FREDERIK de Groot*e, niet alleen zijn Land vergroot en verbeterd heeft, maar zelfs dat hij het

het om zoo te spreken, voor een gedeelte, geschapen heeft.

Men ziet er geheele streken wel bebouwd land, dat dertig jaren te voren niets anders aan het oog vertoonde dan vlakten van onvruchtbaar zand. Vele honderden van Dorpen en Gehuchten, zijn aan hem hun aanwezen schuldig. Moerassen, in de nabijheid van rivieren, zijn door hem in vruchtbare landerijen veranderd. Om deze uit te droogen, besteedde deze groote Koning die sommen, welke men elders aan Schouwburgen en Feesten te koste legt. Met een woord, alles bewijst dat de Regering den Landbouw tot eenen grondslag van haar politiek bestaan genomen heeft.

FREDERIK beschouwde, uit een beginsel dat vlak tegen dat der Engelsche Regering overstaat, de Boeren van zijnen Staat als het wezenlijkste gedeelte der Natie. Hij was er niet op bedacht om ver af Colonien aan te leggen, die zijne Landbouwers moesten gaan bevolken en verdedigen, om de weelde van enkele personen gaande te houden. Zijn politiek Stelsel had geenszins ten grondslag, of de heerschappij ter Zee, of die eerezucht, om zich in alle de twisten van het vaste Land te mengen, onder het schijnschoon voorwendsel van een denkbeeldig evenwigt te bewaren, en de vrijheid van *Europa* te willen verdedigen. De Pruisische Boer behoefde niet te vreezen, dat hij het offer der Eerezucht worden zou, die men geheel onbillijk, als de drijfveer van FREDERIK's daden, wel eens heeft opgegeven.

Ook was het phijziek onmogelijk, dat eraan den Landbouw verandering kon worden in den weg gelegd, in het verkoopen van zijne granen. Het is bewezen, dat in *Engeland* geheele streken zeer goed land onbebouwd blijven liggen, terwijl

wijl in Pruisschen de Landbouw het dorste zand in vruchtbare landerijen heeft weten te veranderen. Een Edelman, stelt menigmaal in *Engeland* den prijs van de Granen op de Markten, en verwoest den oogst door de Vosfenjagt. In Pruisschen, geldt nooit geen Jagt-Regten koste van den Landman, en de prijs der Granen word altoos, door middel van vele Koorn-Magazijnen, staande gehouden, op zulk een wijze als voordeelig is, zoo wel voor den Verkooper als Kooper.

FREDERIK besteedde Jaarlijks, ter aanmoediging van den Landbouw, veel grootere sommen, dan die het Engelsch Parlement besteedt, ter betaling der premien van den uitvoer. Hij vergenoegde zich niet met de bosschen te zuiveren van dieren, die den Landbouw nadeel konden toebrengen, en met sterke voorschotten te doen aan arbeidzame Burgers, die ondernemen wilden woeste streken te ontginnen, maar hij besteedde ook aanzienelijke sommen, aan arme Landbouwers. Men kan de som, die hij alleen in de Provincie de *Middelmark* genoemd, jaarlijks uitgaf, gerust op tweemaal honderd duizend guldens stellen, en die hij aan arme Landbouwers besteedde, op meer dan een millioen. En de kosten die hij aanwendde, om nieuwe Dorpen te stichten, dijken te laten leggen, kanalen te graven, moerassen uit te droogen, waren nog ongelijk grooter.

Het voornaamste voorregt van den Boer, in zijne Staten boven die der Engelschen, een voorregt dat zijne Boeren, de gelukkigsten van geheel *Europa* maakte, was, dat de grondlasten nooit mogten vermeerderd worden. De grondlasten bleven onveranderlijk dezelfde. Zelfs bij de behoefte, waarin de zevenjarige oorlog zijn Rijk dompelde, in eenen tijd toen geheel

Europa van de geheele uitputting van zijne kas overtuigd was, mogten deze niet in het minste verzwagd worden. Dit verstandig beginsel van zijn bestuur, was het uitwerksel van de naauwkeurige kennis, die deze Vorst had van den toestand der Landbouwers. Hij wist, dat, onder de onheilen die de krijg medebrengt, de imposten deze klasie van menschen dubbel drukken; dat in zulk eenen ongelukkigen tijd, waarin den landbouw eene menigte handen ontnomen worden, waarin de velden blootgesteld zijn aan de verwoestingen der Armeën, waarin het vertier vermindert door de verwijdering der Verleeders, eene vergrooting van belastingen, het grootste nadeel aan den Staat doet.

AANLEIDING TOT DE AFSCHAFFING DER PIJNBANK,
IN SCHOTLAND.

Alle dwangmiddelen, waardoor men eenen beschuldigden tot belijdenis van schuld eener aangelegde misdaad brengen wil, zijn eene wreedheid, die de menschheid onteert, en de handhaving der gerechtigheid in zulk een land brandmerkt.

Te *Glasgouw* in *Schotland*, had een jong mensch, van eene goede afkomst, door liefde en standvastigheid, het hart van een jong meisje gewonnen, dat van dezelfde jaren was als hij. Daar onderscheidene omstandigheden hem niet veroorloofden haar openlijk te bezoeken, zoo vergoedde hij dezen dwang daardoor, dat hij een gedeelte van den nacht bij haar doorbragt. Deze geheime bijeenkomsten hadden reeds eenige maanden geduurd, zonder dat de huisgenooten zelfs hiervan iets bespeurd hadden.

Eenige bureu echter, die eens 's nachts voorbij het huis gingen, zagen den Jongeling

er

er uit gaan, die met de ultieme voorzigtigheid scheen wég te sluipen. Daar zij niets minder, dan de deugd harer Buurvrouw verdachten, en zij zich aan deze niet veel gelegen lieten liggen, zoo zwegen zij hiervan.

Eenige dagen naderhand, ontdekte men echter in dat zelve huis eenen aanmerkelijken diefstal van zilvergoed, en andere kostbaarheden, zonder dat men eenigzins gissen kon, wie hiervan de dader was. De bureu, welken daar aan gelegen was tegen alle verdenking beveiligd te zijn, besloot aan het gerecht aan te geven, wanneer en op welk eene wijze, zij het jonge mensch uit het huis hadden zien gaan.

Deze omstandigheden schenen de Overheid voldoende, om hem te doen gevangen nemen. Hij ontkende met ontzetting de hem aangereijde misdaad, daar hem echter eene grootmoedige achting voor zijne Beminde belette, de redenen op te geven, die hem des nachts bij haar bragen, zoo verklaarde hij zich zoo verward, en met zoo weinig waarschijnlijkheid, dat deze wijze van verdediging zoo goed als eene overtuiging beschouwd werd. Dewijl hij everwel voortging zijne onschuld staande te houden, en daar de verklaring zijner aanklagers niet voldoende was, om hem te veroordeelen, zoo verwees hem de Regter tot de Pijnbank, om hem daar door de belijdenis der misdaad af te persen. Deze bestond in *Schotland* daarin, dat de beschuldigde eene groote hoeveelheid water moest inslikken, en wanneer zijn ligchaam daar mede opgevuld was, leide men hem op zijnen rug, bedekte zijnen buik met een plank, waarop men met alle magt sprong, zoo dat hij het water met het grootste geweld uitwerpen moest. Deze wreede marteling herhaalde men

320 AANLEIDING TOT DE AFSCHAFF. DER PIJNBANK,
zoo lang, als hij zich niet voor schuldig verklaren wilde.

Het gerucht van dit vonnis, was zijne Beminde ter ooren gekomen, zij hield zich voor even zoo ongelukkig als hij, die zich om harentwil zoo wreed wilde laten mishandelen. Zij had den moed naar den Regter te gaan, en hem voor te stellen, dat de aangeklaagde onmogelijk aan de aangetijgde misdaad kon schuldig zijn, dewijl zij, sedert al dien tijd, dat hij de nachten bij haar doorgebracht had, steeds gezorgd had, dat zij hem zelve de deur open deed, hem naar hare kamer bragt, en hem dan tot op de straat vergezelde. Deze belijdenis, gaf den beschuldigten echter weinig voordeel, het werd als een kunstgreep beschouwd, en de tortuur werd des niet te min met alle strengheid begonnen.

Een mensch als deze van bijna 22 jaren, die bij de smart der foltering, nog de eeuwigeschande van zulk eene beschuldiging dulden moest, bedacht zich niet lang om den dood, boven een treurig en onteerd leven, de voorkeur te geven. Hij hield slechts de eerste proef uit, en, na dat hij alles beleden had, waarvan men hem beschuldigde, verzocht hij slechts als eene gunst om spoedig ter dood te mogen gebragt worden. Daar echter in *Schotland*, naar de plaats hebbende gewoonte, de doodstraffen slechts alle vierendeel Jaars voltrokken worden, zoo werd hij tot dien tijd toe in den Kerker opgesloten, waar hij als een ongelukkig offer der geregtigheid behandeld werd.

Onderrusschen werden twee Roovers, om gepleegde misdaden gevangen genomen. Daar zij nu, zoo wel als hij ter dood veroordeeld werden, zoo wierp men hen in dezelfde gevangenis.

nis. Hunne ketenen, waar mede zij vastgesloten waren, veroorloofden hen wel niet elkan-deren te naderen, maar zij konden evenwel te zamen spreken, en zoo hoorden zij dan wel- dra, waarom dit jonge mensch met hen in hetzelfde lot deelen moest. Zij zelve hadden den diefstal begaan, dien men hem te last ge- legd had. Zij werden met medelijden jegens hem aangedaan, en daar de belijdenis van nog eene misdaad hun vonnis niet verzwaren kon, zoo kwamen zij overeen, hem de eer en het leven weder te geven, terwijl zij bekenden dat zij de eenige schuldigen waren. De bewijzen en verklaringen die zij gaven, helderden alles op.

De onschuld van den Jongeling werd erkend, en men haaste zich, om hem de vrijheid en alle voldoening te geven. Geen troost echter was hem zoeter, dan die hij van de liefde ontving. Zijne Beminde, die tot dus ver ontroostbaar geweest was, had niet zoo dra de verandering van zijn lot vernomen, of zij vloog naar de gevangenis, en overlaadde hem met de teederste liefkozingen, in tegenwoordigheid van allen die aanwezig waren. En daar zij zich geheel aan haar gevoel overgaf, zond zij naar haren Vader, en liet hem zeggen, dat zij niemand als hem tot man wilde nemen, en dat zij hem alle schat- ten der wereld voortrok.

Het Gerechtshof te *Glasgow*, dat een der voor- naamsten in *Schotland* is, nam van dit voorval gelegenheid, om het gebruik der pijnbank, als een tot uitvorsching der waarheid zeer be- driegelijk middel, af te schaffen, en het duurde niet lang, of alle Gerechtshoven van dit Land volgden dit voorbeeld.

DE REIS NAAR DEN LEEUWENBURG,

d o o r

A. F. E. L A N G B E I N.

(Vervolg van Bladz. 206.)

7.

Omtrent eene maand naderhand, moest hij, ten gevalle van eenen vriend, eene veel verdere wandeling ondernemen. Hij had op de Hoogeschool eenen jongen Edelman, BRUNO VAN FREIWALD, gebeten, leeren kennen en vriendschap met hem gemaakt. Deze was een vrolijke losbol. Hij zag slechts dan in zijne boeken, als het hem een vrolijker onderhoud ontbrak, verzette zich hevig tegen elke bepaling van Akademische vrijheid, en was in alle dingen een gezworen vijand van oude gewoonten. Hij was dikwerf zijne vrienden tot last, door zijne moedwillige streken, maar niemand kon op den duur boos op hem zijn, dewijl hij anders braaf en goedhartig was. — Hij verkoos door de wereld te dwalen, zonder vast reisplan, slechts door luim of toeval voor- of rugwaarts gedreven: de vroege dood van zijne Ouders, had hem rijk en onafhankelijk gemaakt.

Daar hij echter wist, dat zijn plan niet in den smaak van zijne familie viel, gaf hij hun daarvan eerst bericht, toen hij het reeds begonnen had uit te voeren, en verzocht hun tevens, om geene moeite te doen van hem uit te vorschen, dewijl hij onder eenen vreemden naam reisde; maar indien zij hem vroeg of laat iets gewigtigs te schrijven hadden, moesten zij hun.

hunne brieven maar aan RUDOLF BACH zenden, die dezelve dan wel verder zou bezorgen.

Vier of vijf maanden naderhand, kreeg RUDOLF eenen brief, met verzoek om den inliggenden terstond aan BRUNO te bezorgen. Dit was hem echter niet mogelijk, dewijl hij niet wist waar de Avanturier gestoven of gevlogen was. De brief bleef dus liggen. Maar dra vraagde de Zender of hij besteld was, en voegde er bij, dat de inhoud zoo belangrijk was, dat BRUNO, zoo RUDOLF zijn tegenwoordig verblijf niet wist, door de nieuwspapieren moest opgeroepen worden, om zich aan te melden. RUDOLF voldeed aan dit verzoek, en kreeg, na eenige weken, van BRUNO den volgende brief: "

"Wat is er te doen, dat gij mij in de Nieuwspapieren oproept? Gij hebt vermoedelijk scheldbrieven aan mij. Val mij daarmede niet lastig, of zij vliegen ongelezen in het vuur. Wilt gij mij echter als vriend zien en spreken, dan kom in den *Leeuwenburg*, daar zult gij mij vinden, indien mij insuschen het daarin rondgaande ondiep niet verslonden heeft.

RUDOLF kon van den inhoud dezes briefs geen begrip vormen. De *Leeuwenburg*, een oud, woest Slot, dat dertig a veertig mijlen van zijne woonplaats lag, was hem bekend, maar hij begreep niet, hoe BRUNO zich aldaar ophouden en hem derwaarts ontbieden kon. Evenwel zag hij geen andere gelegenheid, om den hem toegezonden belangrijke brief aan hem te bezorgen, dan dat hij dien zelf daar heen bracht, en den zonderlingen dwong dien te lezen. Slechts de verte van den weg maakte hem verdrietig, en hij besloot vooreerst, zich nog een paar dagen te bedenken.

8.

Den volgende morgen schreef hem WOLFGANG:

Y 4

GANG : „Bezoek mij zoo spoedig mogelijk , ik moet u iets aangenaams mededeelen.” Hij spoedde derwaarts. WOLFGANG was in den winkel , maar nam hem terstond onder den arm , en leide hem de trappen op in zijne kamer. Hier stond een amandeltaart , tusfchen twee flesfchen wijn. Daarnevens lag een geleerd Tijdschrift. Dit gaf hem WOLFGANG in de hand , en zeide met een schalkachtig gezigt : lees !

Hij vond daarin eene zeer vleijende beoordeeling van zijnen Roman

Nu , hoe gaat het ? riep de Boekverkooper , toen RUDOLF het Tijdschrift op de tafel leide. Het verwondert mij , dat gij niet opspringt van blijdschap ? Hij schonk in en riep : lang leve uwen Kunstregter. In langen tijd heb ik zulk eene verftandige Recensie niet gelezen , zij heeft ook reeds gewerkt , want gisteren werd zij in het Museum gelezen , en heden morgen verkocht ik vier en twintig Exemplaren , van uwen Roman. God geve eenen gezegenden voortgang ! Hij noodigde den Schrijver om te drinken. Zijn oogmerk was hem een kleinen roes aan te zetten. Maar RUDOLF zat onrustig en verlegen , en wendde geen oog van de deur. Wat ziet gij toch steeds naar de deur , vraagde WOLFGANG lagchende ?

RUDOLF ontweek het antwoord , door spoedig naar het glas te grijpen , de Boekverkooper vulde de glazen , en stelde de bekende drinkconditie in : wat ons lief is.

De Jongeling werd rood als een roos , en vergat door verwarring het glas uit te drinken.

Nu , bemint gij dan niets , zeide WOLFGANG ?

Ja , riep RUDOLF , met moed , door den wijn verkregen , opspringende. Ja , ik bemin uwe Dochter , en verzoek haar tot Vrouw. Dat had ik gedacht , zeide de Boekverkooper , listig lag-

lagchende. Ik bespeurde reeds lang, dat gij elkanderen bemindet, maar een huwelijk, mijn vriend, kan men bij geen flesch wijn sluiten. Intusschen wil ik u een voorstel doen, dat zoo goed als een Jawoord is. Schrijf spoedig twaalf goede Romans, elk van drie a vier deelen, en zoo dra gij den laatsten klaar hebt, zal MARIANE de uwe zijn.

Gij scherst, antwoordde RUDOLF. Eer ik dezen Herkules-arbeid volbragt had, was ik dood of ten minsten een afgeleefde Grijsaard.

Dan moet ik van mijnen eisch wat laten vallen, — schrijf dan, hij hield op en zeide: MARIANE komt, verraad niet, dat wij van haar spraken, zij mag het nog niet weten.

9.

Het meisje trad binnen, en betoonde den rood wordenden vriend haar genoeg, over den hem toegekenden lof. Hij was verlegen en kon haar naauwelijks, op eene voegelijke wijze, voor hare gelukwensching bedanken. De Vader gaf haar een stuk taart en een glas wijn. Zij wilde gaan zitten, om het op haar gemak te genieten, maar hij haastre haar en gaf haar eene boodschap, die zij terstond bezorgen moest.

Naauwelijks was zij vertrokken, of hij zeide: ik wil de helft van mijnen eisch laten vallen. Schrijf slechts zes Romans, maar enkel Geestgeschiedenissen, hoe vreeselijker, hoe beter. De Lezer moet het haar te bergen rijzen, als hij die des nachts leest, en het niet wagen durven naar den donkeren hoek van het vertrek te zien; zoo wil het de wereld, en zoo wil ik het, want zulke waar word thans het meest verkocht.

Gij eischt iets onmogelijks van mij, antwoordde RUDOLF. Ik ben een vreemdeling in het rijk der Geesten, ik doorkroop nooit oude

Sloten, en deed ook niets om mij tot een *Fabel Dichter* te vormen.

O! dat kan nog ingehaald worden, zeide de Boekverkooper. Begeef u op reis. Wij hebben in den omtrek van dertig a veertig mijlen, vele oude roofterten, waarin het spookt. Overnacht in deze Herbergen der Geesten, laat er u eene tafel en een lamp in brengen, en arbeid dan aan uwe *Romans*, — dat zullen werken van belang worden! — Maar zeker, daartoe behoort moed.

Dien geeft de liefde, riep *RUDOLF*. En op dat gij zien moogt, dat het geen pogchen is, zoo beloof ik u heilig, eerstdaags eenen nacht in drie of vier woeste Sloten te zullen doorbrengen, en daarin eene proef te nemen, of ik al of niet in staat ben, den zonderlingen prijs, dien gij op *MARIANE's* hand gestelt hebt, te betalen.

WOLFGANG had deze avontuurlijke reis, slechts in scheris voorgeslagen, en verwonderde zich dus, dat *RUDOLF* in ernst daartoe bereid was.

Beschouw het als eene liefde proef, zeide de Jongeling. Ik heb juist nu de beste gelegenheid die af te leggen, daar ik buitendien genootzaakt ben, naar den *Leeuwenburg* te reizen.

Naar den *Leeuwenburg*? — vroegde *WOLFGANG*, en de spoedige verandering van zijne kleur, verried eene zekere verwarring en onrust, die hem niet eer verliet, tot dat *RUDOLF* hem met zijne bezigheid in den *Leeuwenburg* had bekend gemaakt. Nu viel er een steen van zijn hart, hij lagchte vrolijk, en spoorde den jongen Schrijver nogmaals aan, om de zes *Romans* ook te voltoojen, hem verzekerende dat hij dan ook *MARIANE* tot Vrouw zoude hebben. Dit verdrag bevestigden zij met eenen hand.

handslag, en RUDOLF sprong van wijn en liefde dronken, naar huis.

10.

Eerst op den dorpel zijner woning, viel hem een andere steen op 't hart. Hij moest zijne Moeder de op handen zijnde reis ontdekken, en zijn eetlijk gemoed duldde niet, voor haar den met MARIANE's Vader gesloten handel te verzwijgen. De eerste tijding hoorde zij tamelijk gerust aan, want zij vereerde de hoogere standen zeer, maar toen hij beleed, dat hij, uit liefde voor MARIANE, zich verbonden had om eenen dapperen Romanschrijver te worden, en zich daartoe in woeste Sloten wilde vormen, toen riep zij: ach mijn Zoon! mijn ongelukkige Zoon, uw verstand heeft de tering, gelijk een oude Dichter de liefde noemt.

Hij zocht het zuchtend Moedertje gerust te stellen, met de belofte, dat hij slechts in uren van uitspanning aan de Romans zou arbeiden, maar voor het overige aan de Regtsgeleerdheid getrouw blijven, en na het terugkeeren van den *Leeuwenburg*, zijn aanzoek om een ambt, met verdubbelden ijver zou voortzetten.

Nu, goed zeide zij. Dat is de regte weg tot uw geluk. Verlaat u toch niet op den gierigen Boekverkooper! Gij zoudt hem, gelijk JAKOB LABAN zeven jaren om de schoone RACHEL diende, even zoo lang om MARIANE dienen moeten, en u echter op 't laatst, gelijk de goede JAKOB, bedrogen zien.

O, ik zal wel op mijn hoede zijn, lieve Moeder! antwoordde RUDOLF, en maakte terstond aanstake tot de reis te voet, die hij den volgende dag beginnen wilde.

Des avonds ging hij naar WOLFGANGS huis, om van hem en MARIANE afscheid te nemen. De Boekverkooper was zeer verblijd, dat de grond-

grondslag tot die werken, waarvan hij zich goudene bergen beloofde, zoo spoedig reeds gelegd zou worden. Maar MARIANZ, die van de afspraak der beide mannen niets wist, betoonde weinig genoeg over deze avonturelijke reis, en de naam *Leeuwenburg* scheen haar even zoo onbehaaglijk te zijn, als die voor haren Stiefvader geweest was. RUDOLF had gaarne gezien, dat zij dit raadfel opgelost had; maar WOLFGANG bewaakte de jonge lieden, den geheelen avond door, zoo zeer, dat zij scheiden moesten, zonder een woord onder vier oogen te kunnen spreken.

II.

Na drie kleine dagreizen, waarop niets merkwaardigs voorviel, kwam de wandelaar 's avonds in een Dorp, waar hij overnachten wilde. De kermis, had de herberg met Gasten opgevuld, een verward geschreeuw van honderd stemmen doorkruiste de drinkkamer. Thans herrinnerde zich RUDOLF het bekende gezegde van den overledenen MUSCUS, dat hij de stof tot zijne beminde volks-vertelsels in de spinkamers verzameld had, en dat hij somwijlen een talrijk gezelschap van grijze Moedertjes bijeengebragt had, om zich oude wondergeschiedenissen van haar te laten verhalen.

RUDOLF besloot terstond, uit deze bron te putten. Hij naderde eene oude Vrouw, die juist bezig was een vertelseltje te eindigen, en zeide eerbiedig: goede Moeder, gij verhaaldet zoo even een schoon vertelsel, waarvan ik, he-las! slechts het besluit vernam. Ik bemin zulke aanvallige geschiedenissen, zoudt gij wel zoo goed willen zijn, mij, de beste die u bekend zijn, te verhalen?

Hoe moet ik dat verstaan, antwoordde zij, wilt gij mij mogelijk voor de gek houden!

Hij

Hij verzekerde haar van het tegendeel, zoo ernstig, dat zij zich gereed toonde, om hem genoeg te geven. Maar heden is het te laat, zeide zij, ook is het rumoer te groot, maar hebt gij tijd om hier nog eenen dag te vertoeven, dan wil ik morgen avond eenige vrouwen en meisjes zamenroepen, en dan zult gij de beste vertelseltjes kunnen hooren.

RUDOLF nam dit voorstel aan, dewijl hij gaare zijne vermoeide voeten eenen rustdag gunnen wilde.

12.

Des avonds hield de Oude woord. Zij bragt drie of vier bedaaide Vrouwen en eenige Meisjes, waar onder de ranke vriendelijke Schoolmeesters Dochter uitmunte, bij hem. Hij verzocht het gezelschap plaats te nemen, en zette zich, in de nabijheid der Jeugd, aan de tafel, om de verhalen uit den voortijd, die men hem vertellen wilde, op te schrijven. Vriendelijk wendde hij zich tot het lieve kind, en verzocht om een vertelseltje, maar de praatachtige Ouden vielen hem terstond in de reden, en matigden zich de eer aan, om het onderhoud te beginnen.

Men verhaalde hem verscheidene wondervolle geschiedenissen, tot eindelijk de middernacht naderde, waarin de Huismoeder de bijeenkomst, met eene daartoe bespaarde zeer vriendelijke Spookgeschiedenis, sluiten wilde.

Terwijl allen haar verhaal met huivering hoorden, ontstond er plotsling in den schoorsteen een zeldzaam gedruisch. De Vrouwen en Meisjes sprongen van schrik op, en zelfs de verhalende Oude verstomde. Dra echter herstelde zij zich, en zeide: zijn wij niet Kinderen? wij zijn bevreesd voor een Uil of Vledermuis, die over den schoorsteen vliegt. Lach ons maar niet uit, goede Heer! Zij vertelde verder, maar

na

na weinige minuten, hoorde men op nieuw een dof gedruisch en terstond daarop daalde een Bullebak, met hoornen en eenen langen bokkenbaard, uit den schoorsteen neder. Doodschrik dreef de Vrouwen, met hare spinnewielen, tot éenen klomp t'zamen. Het Spook keek een oogenblik stil in 't rond, toen bewoog het zich, brommende als een beer, van zijne plaats, en oogenblikkelijk vloog de geheele spinkamer gillend de deur uit, en het Spook vervolgde haar.

RUDOLF, die het Spook strak aangezien had, zonder zich van zijnen stoel te bewegen, stond thans op en ging met veel voorzigtigheid naar voren, want hij was bang voor oorvlijen, waarmede, gelijk bekend is, de Geesten zeer mild zijn. Hij kwam echter zonder aanvechting, in de drinkkamer. Hier vond hij den Waard nog op, de Spinsters jammerden, slechts het schoone Meisje had moed, om het voorval te verhalen.

De Waard lagchte spottend, en zeide: wat wet gij? het Meisje heeft eenen Minnaar, die uit jaloersheid deze grap bedreven heeft.

Het Meisje verklaarde, dit vermoeden voor eene ongegronde scherts.

Nu, ik zal den Grappenmaker wel vinden, zeide de Hospes, het huis is wel gesloten, hij kan niet ontkomen.

Hier op nam hij twee lichten in de hand, en doorzocht het huis.

De Bokkenbaard was echter nergens te ontdekken, hij had betoond een Geest te zijn, en zich onzichtbaar gemaakt. Hier over werd de Waard kleinmoedig, en RUDOLF en de Vrouwen moesten hem beloven, de gebeurtenis geheim te houden, op dat zijne Herberg geen kwaden naam kreeg.

De Romanschrijver vond het betamelijk en
aan-

aangenaam, des Schoolmeesters bekoorlijke Dochter naar huis te brengen. Hij keerde daar op onbevreesd in zijne kamer terug, en was met de Spook- geschiedenis te vreden, dewijl hij, door de gelegenheid om de uitwerkingen van den schrik waar te nemen, veel bruikbaar voor zijne werken gevonden had. Hij sliep ongestoord tot den morgen, en vervolgde toen zijne reis.

13.

Op den weg naar den *Leeuwenburg*, lagen twee woeste Sloten, die hij, om aan de gelofte der liefde te voldoen, tot zijn nachtverblijf bestemd had. Bij het eerste kwam hij den volgenden dag aan. Hij ging er in, vond eene noch niet geheel verwoeste Zaal, en verkoos die tot zijne Studeerkamer voor dien nacht. Daar het echter nog niet duister was, ging hij naar het nabij gelegen Dorp, at en dronk, en verzocht den Waard hem een tafel en stoel, benevens pen en papier en twee lichten in die Zaal te laten brengen. Huiverend trad de man terug, en zag hem aan, als iemand die plotsling begint te raaskallen, echter stemde hij zijn verzoek terstond toe, blijde zijnde dat hij van zulk eenen bedenkelijken Gast verlost werd. Maar de knecht was naauwlijks bij klaren dag te bewegen, de begeerde behoefte in den ouden Burg te brengen, en toen hij dit eindelijk deed, verzocht hij terstond om zijn drinkgeld, dewijl hij vreesde, dat hij dit anders verliezen zou, wanneer de Burg Geest zijnen Schuldenaar verworgde.

Tegen middernacht, klouterde RUDOLF met een lantaarn over de puinhoopen van den Burg, en moest zich met slagen in de lucht verdedigen, tegen de Uilen en Vledermuizen, die rondom het ongewone licht snorden.

Hij kwam gelukkig tot de hem reeds bekende
de

de Zaal, maar hij ontfelde zeer, toen hij, de deur openende, de kaarsen die hij meende aan te steken, reeds zag branden en eene witte met een lijklaken omhulde gedaante, schrijvende aan de tafel zag zitten. Zonder zich aan RUDOLFS komst te storen, schreef zij nog een poos voort, stond toen op, wees driemaal met den voorsten vinger der regterhand op het beschrevene papier, verwijderde zich vervolgens, met afgemetene schreden, zeer statig en verdween aan het einde der Zaal, in het duistere.

RUDOLF hield het raadzaam, dezen aftogt niet te storen. Hij ging naar de tafel, om te zien of de schrijvende Geest mogelijk zoo goed geweest was, om hem het plan tot eenen schoonen Roman op te geven, maar in plaats van dat, vond hij, met hoekig Monnikenschrift, eene waarschuwing, om zich met geen boekenschriften op te houden, dewijl hij, de Geest, daardoor rust en vrede verloren had.

Deze weemoedige woorden troffen den verlegenen lezer. Hij wist niet, wat hij van den Schrijver denken moest. De eerste en natuurlijkste gedachte was, dat hij een vermomd mensch zijn moest? Maar van waar wist hij dan, dat RUDOLF een Schrijver wilde worden. Dit was slechts zijne Moeder en den Boekverkooper bekend; maar van beiden wist hij zeker, dat zij zulk eenen Waarschuwer niet zouden omgekocht hebben.

Dus moest RUDOLF, hoe zeer zijn verstand zich hier tegen verzette, gelooven, dat de Geest van eenen ouden Schrijver, de moeite genomen had, om hem van goeden raad te dienen.

De lange duistere Zaal, die nauwelijks voor een vierde gedeelte door de kaarsen verlicht was, werd hem nu een angstvallig verblijf, en aan het uityinden van verhalen was niet te denken.

ken. Evenwel week hij, aan zijne gelofte getrouw, niet van de plaats. MARIANE zweefde hem, als een vriendelijke Bescherm-Engel, steeds voor oogen, en de nacht ging voorbij, zonder dat hem een nieuw avontuur bejegende.

12.

Toen hij eenige mijlen verder gewandeld had, lag het tweede woeste Slot voor zijne oogen. Gaarne zou hij van deze tweede proefneming van zijnen moed verschoond gebleven zijn, zoo hij het geoorloofd geacht had, zijn woord te mogen breken. Op dat hij echter zeker kon zijn van geen mensch bedrogen te worden, hield hij in het naaste Stadje, waar hij eenige uren nitrustte, zijn voornemen zorgvuldig verborgen. Hij kocht tegen den avond een lantaarn, kaarsen en een vuurslag en ging daarmee, ongemerkt, in het eenzaam liggend Slot. Hij vond in hetzelfde een vertrek, welks vervallene muren echter nog hoog genoeg waren, om een brandend licht tegen den wind te beschermen. Hier plaatste hij zich. Een breede steen was zijn stoel, en de reusachtige steenen romp van eenen, uit eene nis gestootenen Ridder, die armen en beenen gebroken had, zijne tafel.

RUDOLF had de waarschuwing van den Geest des Dichters in den wind gesslagen, en bezielde door de jonge Muze, die eens zijne Vrouw zoude worden, begon hij eenen Roman, waartoe hij reeds onder het wandelen, de noodige toebereidselen gemaakt had. Hij schreef eenige bladzijden van zijn werk, met zulk eene inspanning, dat hij alles rondom zich vergat.

Op eens hoorde hij voetstappen door de vervallene muren klinken, eerst van verre, toen nader bij. Eindelijk trad een geharnaste Ridder met eenen gesloten helm in de kamer, en zeide met eene ruwe stem: baardeloos Jongeling,
 BOEKZ. MAART 1817. Z wat

wat berekent gij de verachtelijke winst, die gij uit het slopen der oude Slooten trekken kunt. Gij moest deze oude gedenkteekenen van Duitschen roem en moed veeleer schatten en trachten te bewaren, en u toeleggen om goed en regtvaardig te zijn, als uwe brave Voorvaderen.

Hier zweeg de Ridder, keerde zich om, en verdween.

RUDOLF beantwoordde de beschuldiging, dat hij geen Slooper of Afbraakkooper was, met geen enkel woord. De voetstappen van den IJveraer werden niet meer gehoord, en het was stil in den Burg als voorheen. Maar de goede gesteldheid, waar in de Romanschrijver voor dit toneel geweest was, was verdwenen, hij kon geen letter meer op het papier zetten. Niet-tegenstaande dit, bleef hij echter moedig in de vervallen muren, tot hem de aanbreekende dag vrijheid gaf, verder te reizen.

(Het Vervolg hier na.)

THOMAS MORUS.

Toen THOMAS MORUS, de beroemde Kanselier van HENDRIK den VIIIsten, Koning van *Engeland*, op bevel van dezen Vorst, in de gevangenis zat, liet hij zijn haar en baard groeijen. En toen een Barbier zich aanbood, om hem te scheren, zeide hij: mijn Vriend, de Koning en ik voeren een proces over mijn hoofd, en ik wil geene kosten aan hetzelfde besteden, voor dat ik weet, wie van ons beiden er over beschikken zal.

AKA.

AKADEMIE-NIEUWS.

L E I J D E N.

P R O G R A M M A

CERTAMINIS LITERARII A RECTORE ET SENATU
ACADEMIÆ LUGDUNO-BATAVÆ, D. VIII MENSIS
FEBRUARII A. CIOIOCCCXVII, INDICTI.

Rector et Senatus Academiae Lugduno-Batavae
ex Augustissimi Regis decreto d. 11 mensis Au-
gusti A. CIOIOCCCXV, N. 14, omnes Academia-
rum Belgicarum Cives et Athenæorum alumnos
in annum sequentem ad certamen literarium in-
vitant et evocant, et propositas a singulis Or-
dinibus Academicis quæstiones promulgari jubent.

Quæstiones ab ORDINE DISCIPLINARUM MATHE-
MATICARUM ET PHYSICARUM propositæ
hae sunt:

E PHYSICA.

*Quaenam experimenta ope machinae a Doctis-
simo ATWOOD inventae institui possunt, et quibus-
nam positionibus Physicis illustrandis inserviunt?*

E MATHESI.

*Quaeruntur tres pyramides aequales atque simi-
les, unum regulare constituentes corpus, cujus
capacitas aequatur telluris segmento, quod acqui-
reretur, si planum transiret per Leydam, pro-
montorium (cap) Comorin et Canton.*

EX ASTRONOMIA.

*Si supra singula TETRAËDRI, HEXAËDRI et DO-
DECAËDRI plana Stylus erigatur perpendiculari-
ter,*

ter, quaeritur formula, cujus ope determinari possint puncta vel curvae, quas umbra a Styli vertice projecta describit, sole ab uno ad alterum signum transeunte? (Latitudo loci 52° 9' 26'')

EX HISTORIA NATURALI.

Quaeritur de ratione, quae est inter structuram et formam externam plantarum, illaque uno alterove specimine illustretur.

E CHEMIA.

Quaeritur, quid lux valeat ad creanda nonnulla saltem principia vegetabilium proxima.

Ab ORDINE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

1°.

Principium Philosophiae moralis et officiorum exponatur e CICERONIS operibus Philosophicis; ut ut singularum sententiarum pondus et argumentandi ratio dijudicetur.

2°.

Dissertatio de JUSTO VONDELIO, Poëta Tragico, qua ejus in hoc Poëseos genere explicentur, nec non, quid a Graecis Latinisque Poëtis profecerit, indicetur.

ORDO MEDICORUM proponit quaestionem sequentem:

Quaenam est vera doctrina indicationum? Quid ad eam confert sana ἔμπειρία? Qualem tandem usum habet in seligendis remediis, quae eodem titulo, in eadem classe, eodemque ordine materiæ Medicae disponi solent?

ORDO JURISCONSULTORUM:

Quum de multorum CICERONIS librorum analysi et constitutione doctrinae, proximis hisce annis,

bene meruerint nostrates Viri praeclari, veluti de libris de Natura Deorum SCHOLTENIUS, de finibus bonorum et malorum LENNEPIUS, de legibus ENGELBRONNERUS; postulatur dissertatio simili ratione elaborata de CICERONIS libris de Officiis.

ORDO THEOLOGORUM.

Quid sit Pantheismus, accurate definiatur. Variæ ejus formæ diligenter distinguantur. Quidque ei cum Atheismo, qui vocatur, dogmatico, et Fatalismo, vel convenientiæ intercedat, vel discriminis, ingenue ostendatur.

In solvenda hac quaestione virium periculum facturis non uno nomine proderit lectio, cum veterum Scriptorum, tum eorum ex recentioribus, BUHLII, V. C., JACOBI, HEYDENREICHII, HERDERI, quos laudarunt et alii, et imprimis Viri Clarissimi, B NIEUHOVIUS (*over Spinozisme*, passim, imprimis vero p. 308 seqq.); et C. D. BECKIUS (*Comment. Hist. decret. Rel. Chr. P. I. S. I. c. I. §. I. n. 7, p. 187 sq.*); quibus insuper addatur F. G. SÜSKINDUS (*Magaz. für Chr. Dogm. und Mor. etc.*, Fasc. XI. p. 143—207. Fasc. XII. p. 24—163. et Fasc. XVII. p. 1—164).

Commentationes Latina tantum oratione conficiendæ, et alia quam auctorum manu describendæ, ante diem 1 Novembris hujus anni mittuntur ad Virum Clarissimum J. CLARISSE, Academiae Actuarius, ita ut nullis ab Academiae parte faciendis expensis detur locus. Lemmate autem omnes inscribendæ, iisque adjungendæ sunt schedulae obsignatæ, Auctorum nomina continentes, eodemque in exteriori parte lemmate insignitæ.

Universa vero concertationis ineundæ et dijudicandæ ratio cognosci potest ex decreto Regis supra dicto, Art. 205—213.

Den 1sten Maart. Curatoren van het Stolpiaansch Legaat van den Schrijver der Verhandeling, onder de Zinspreuk, *Μακάριος ὁ μὴ κρίναι ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει*, (*Rom. XIV: 23.*) vrijheid bekomen hebbende, om het bij die Verhandeling gevoegd biljet te openen, is dezelve hun gebleken te zijn, de Wel Eerw. zeer gel. Heer D. KANNGIESSER, Pred. in de Evangelisch Lutherfche Gemeente te *Nijmegen*.

U T R E C H T .

De Medailles in het verleden jaar uitgelooft, door de onderscheidene Faculteiten dezer Akademie, aan de Studenten van alle de Akademiën en Atheneën in Nederland, zijn slechts gedeeltelijk behaald geworden: zijnde dezelve toegewezen, door de Faculteit der *Geneeskunde*, aan C. B. TILANUS, Med. Stud., door die der *Letteren*, aan S. J. M. VAN GEUNS, Phil. Theor. et Lit. Hum. Cand. en Jur. Stud., en door die der *Regtsgeleerdheid*, aan C. ANNE DEN TEX, Phil. Theor. Mag. Lit. Hum. Doct. en Jur. Stud. allen aan deze Akademie studerende.

Behalve de bekroonde Verhandeling, heeft de *Letterkundige* Faculteit, nog eene andere waardig geacht de plaatsing in de Jaarboeken der Akademie, en, daartoe gemagtigd, heeft zij den Schrijver opgeroepen, om zich bekend te maken, ten einde aan den geest van het Reglement op het hooger Onderwijs, Art. 210. te kunnen voldoen.

De Heer S. DE BRUIJN, van *Arnhem*, verkreeg, den 24sten Februarij, de waardigheid van Med. Doct., na loffelijke openbare verdediging van zijne *Disfertatio Medico Therapeutica, de usu medico muriatis hydrargyri oxydulati in morbi inflammatorio*.

Den 9den Maart overleed, aan de gevolgen van herhaalde bloedspuwing, in den ouderdom van omtrent 41 jaren, de Hooggeleerde Heer D. DIJLIUS, *Med. Doct.*, Lid van onderscheiden geleerde Genootschappen, en, sedert voorleden jaar Profesfor in de Geneeskundige Faculteit aan onze Akademie: een man, die zoo wel om zijne beminnelijke inborst, als uit hoofde van zijne geleerdheid, zich eene algemeene hoogachting verworven had. Zijn lijk is den 14den daar aan volgende met staatsie ter aarde besteld, op de begraafplaats nabij de Kerk, van het naburig Dorp *de Bilt*, zijnde uit de Lijk-Koets naar het graf gedragen, door de Studenten der Medische Faculteit, en gevolgd door die der andere Faculteiten, terwijl de slippen werden gedragen, door de vier oudsten uit eerstgenoemde Faculteit.

SCHOOL-NIEUWS.

ZUTPHEN.

Na dat op den 15den Februarij l. l., het half-jarig Examen, onzer Latijnsche Scholen, ten overstaan van Heeren Cnratoren had plaats gehad, en de Leerlingen bij die gelegenheid in de onderscheidene vakken van onderwijs nitnemende proeven van hunne vorderingen hadden gegeven, was het op den eersten Maart, des voormiddags ten elf ure in de Lutherfche Kerk dezer Stad, plegtige promotie. —

Dezelve werd door den Rector J. LENTING, met eene fchoone prolusio, *Over het doelmatige van prijs-uitdeelingen op openbare Letterkundige inrigtingen*, geopend. Vervolgens werden de

Z 4

prij-

prijsen uitgereikt aan die Leerlingen, welke bijzonder in naarstigheid en vlijt hadden uitgemunt, namelijk op de vierde klasse: aan C. H. VAN HERWERDEN en J. H. M. VAN KERKWIJK, op de zesde aan J. G. G. BIERHAUS, W. J. SWAVING, A. C. VAN ELDIK THIEME en P. EVEKINK. — Op de klasse der *Wiskunde*, aan A. R. C. RENSINK. — Op die der Grieksche en Latijnsche Fabelkunde, aan C. H. VAN HERWERDEN. — Op de klasse der oude en nieuwe *Aardrijkskunde*, aan H. J. RUEMPOL, en eindelijk op die der oude en nieuwe *Geschiedkunde*, aan D. EVEKINK, alle welke Leerlingen hunnen dank voor de ontvangene premien, het zij in de Latijnsche het zij in de Nederlandsche tale, met vele bevalligheid te kennen gaven.

Deze plegtigheid afgelopen zijnde, hield de Heer H. P. KRETSCHMER, Leeraar in de Wiskunde, eene doorwrochte Redevoering: *Over de beoefening der Wiskunde, beschouwd als het zekerste middel om de dwalende begrippen, welke zich in de ziel gevestigd hebben, uit den weg te ruimen, en om aan de besluiten, die wij uit onze gewaarwordingen trekken, den hoogstmogelijken trap van zekerheid te geven.*

Een groot aantal Toehoorders van beide sexe, vereerde dit Letterfeest met derzelve tegenwoordigheid, het welk door een fraai Orgel-Muzijk, en welbezet Orchest niet weinig werd opgeleust.

'S GRAVENHAGE.

Den 3den Maart 1817, Heden werd alhier de halfjarige promotie der Latijnsche Schooljeugd, plegtiglijk, in tegenwoordigheid eener zeer aanzienlijke menigte gevierd. De uitstekende Jongeling, N. LA GRAPPE DOMINICUS, tot het Akademisch onderwijs bevorderd, hield op eene zeer bevallige wijze, eene Oratie de *M. Tullii*

Ci-

Ciceronis rebus Gestis. Vervolgens bedankten twee zeer uitmuntende Jongelingen J. DERMOUT, en A. H. VAN DER BURGH, welke beiden van de onderste orde der eerste klasfe, naar de bovenste orde dier klasfe bevorderd, en met prijzen van naarfteigheid begiftigd werden, en waarvan de eerste J. DERMOUT, daarenboven ook een Griekfchen prijs ontving, ieder op zijn beurt voor deze eer, met eene korte, doch geheel door hen zelven opgeftelde Oratie. Voorts werden met prijzen van promotie of naarfteigheid, befchonken de volgende voortreffelijke Jongelingen, in de tweede klasfe: L. ASSER, J. R. VAN MAANEN en P. E. PIEPERS, in de derde klasfe: G. A. G. VAN MAANEN en C. LE CLERCQ. Op de bovenste orde der vierde klasfe: F. DE GREVE, W. ONDER DE WIJNGAART CANZIUS, en J. M. VAN MAANEN. Doch de eerste van deze ontving een buitengewoon verfierden prijs. Op de onderste orde dier klasfe J. SCHELTEMA en A. DE JONG. In de vijfde klasfe, werd een buitengewoon verfierde prijs gefchonken, aan F. TH. TH. DE RIEMER, en een gewone aan J. KLERK PZ. Op de bovenste orde der zesde klasfe, werd W. WENCHEBACH, met een prijs vereerd. Eindelijk werden er prijzen van aanmoediging op de onderste orde dier klasfe gegeven, aan C. H. ROELL, T. W. J. SUIJNBOLL, A. C. DE MEIJER en P. J. L. QUANT. Alle deze Jongelieden, betuigden H. H. Curatoren hunnen dank, door het opzeggen van Gratiarum Actiones. Deze plegtigheid werd met Muzijk begonnen, afgewisseld en befloten.

L E I J D E N.

Den 7den Maart. Heden had hier de bevordering en prijs-uitdeeling, aan de Leerlingen der Latijnsche Schole, op de gewone wijze plaats. De verdienstelijke Jongelingen: G. J. DE MARTINI en F. C. TIJDEMAN, tot de Akademie

bevorderd zijnde, hielden redevoeringen. De eerste sprak *de Herodoto*, de tweede: *de Veterum Heroum consecratione*, waarna zij de gewone prijzen ontvingen. De eerste echter, ook in de Meetkunde bijzonder uitgemunt hebbende, ontving ook daarvoor een buitengewonen prijs van naaftigheid.

Tot de hoogste klasse werden bevorderd, P. SCHOENMAKERS; J. D. VAN DAM, J. N. VAN PUTTKAMMER, welke verdienstelijke Jongelingen niet alleen prijzen verkregen, maar ook de eer hadden, in het openbaar declamationes of oefeningsredevoeringen te houden. De eerste had tot onderwerp, *De Rhetorica in Scholis discenda*: de tweede, *De Praestantia Poëseos*: de derde, *De Utilitate feriarum*.

Op de overige klasse, werden met eereprijzen bekroond G. C. B. SURINGAR, J. A. DE FREMERIJ, H. A. VAN DER PALM, G. DE HAAN, S. J. E. RAU, H. VAN ALPHEN, G. F. DE LEU, J. H. CORNIELJE, L. SURINGAR, J. F. VAN BEMMELEN, M. P. J. S. VAN DER DOES, C. RIJCKMA.

Wegens gemaakte vorderingen, in de Meet- en Rekenkunde, werden buitengewone prijzen vereerd, aan P. A. D. BRILL, E. G. LAGEMANS, G. F. DE LEU, J. F. RIVBAUX, wordende door alle deze bekroonde Leerlingen *Gratiarum Actiones* gereciteerd.

A M S T E R D A M.

Op Vrijdag den 14den dezer, is hier weder openlijk de Voorjaars - Promotie en Prijs-uitdeeling, aan de meest gevorderde Leerlingen der Latijnsche School geschied. Uit de hoogste klasse werd tot het onderwijs van de Hoogeschool, met den gewonen Eereprijs bevorderd, de zeer vlijtige en lofwaardige Jongeling H. G. KOENTZE, na het houden van eene Latijnsche Redevoering, *De M. Tullii Ciceronis virtute*,
Ca-

Catilinae sociorumque sceleribus illustrata. Vervolgens werden van de tweede tot de hoogste klasse, insgelijks met eereprijsen bevorderd: H. C. VAN HALL, F. H. ALDERS en W. F. SCHEIJ; van de derde tot de tweede: J. PH DU QUESNE, P. VAN HAMELSVELD en H. COSTERUS HIBMA; van de vierde tot de derde: G. A. OORTMANS, J. STROEVE en J. L. FREES; van de vijfde tot de vierde: G. VAN KESTEREN, N. J. A. STEINS BISCHOP, en J. KANNES; van de oude zesde klasse tot de vijfde: C. KELDERMAN en C. C. CALLENBACH; van de nieuwe zesde tot de vijfde F. H. GIESELAR en A. GERMAN, welke alle deels in Latijnsche Dichtmaat, deels in mateloozen stijl, voor de hun geschonken prijsen dank zeiden. Met *praemia diligentiae* werden vereerd, in de eerste klasse: S. E. NIJKERK en K. HASSELS; in de tweede P. LIJNDRAJER; in de derde: D. J. VAN LEEUWEN; in de vierde: J. VAN LENNEP; in de vijfde: J. BORSIUS; in de oude zesde: J. HOOIJKAAS en A. ROELOFSZ; in de nieuwe zesde; H. J. VELDWIJK en A. B. J. HEIJDENRIJCK. De prijs van vorderingen in de Grieksche Taal, werd in de eerste klasse behaald door J. HARTSEN; in de tweede door H. C. VAN HALL, in de derde: door P. VAN HAMELSVELD; in de vierde door G. A. OORTMANS; en in de vijfde: door G. BORSIUS. Eindelijk werden nog in de onderscheidene klassen, eenige Leerlingen met *praemia assiduitatis ac modestiae* beschonken.

U T R E C H T.

Den 28sten Februarij. Heden had hier, onder Voorzitting van Heeren Burgemeesteren en Scholarchen, en in tegenwoordigheid van eene aanzienlijke Vergadering, de plegtige bevordering plaats van de Latijnsche Schooljeugd. Nadat de Rector van ons Gijmnasium, S. NIJHOFF, de plegtigheid met eene korte voorafpraak geopend

pend had, werden tot het Akademisch onderwys met prijzen bevorderd, W. GROEN VAN PRINSTERER en C. M. BRABER, en hield de eerste eene redevoering, *De M. Tullii Ciceronis indole, consiliis factisque Viri accommodata*, aankoonende dat CICERO in zijne raadslagen en bedrijven, overeenkomstig zijne natuurlijke geaardheid gehandeld heeft; vervolgens sprak de tweede, *De Solone Sardibus apud Croesum sapientissimo*, en prees het wijs gedrag van SOLON, aan het Hof van CROESUS. Hier na gingen met prijzen over, van de tweede orde der eerste klasse, tot de eerste van dezelve: H. SPECHT, J. A. VAN DE WATER, C. WAGENER; van de eerste orde der tweede klasse, tot de tweede orde der eerste: S. KARSTEN, J. J. NEDERBURGH; van de tweede orde der tweede klasse tot de eerste: J. C. VOORDUIN, J. C. DE JONCHEERE, F. C. ONNEN; van de derde klasse tot de tweede orde der tweede: J. H. DUMANS, N. P. J. KIEN, F. A. S. A. ITTERSUM, van de vierde klasse tot de derde: G. VAN WIERINGHEN BORSKI, A. VAN MAANEN, F. S. C. VAN NES; van de vijfde klasse tot de vierde: J. A. C. ROVERS, P. C. VAN DER PANT, J. P. VERLOREN; en eindelijk van de zesde tot de vijfde: D. F. VAN DER PANT, C. J. VAN STRAATEN, J. A. L. HOOFT VAN HUIJSDUIJNEN, R. DE JONCHEERE. Nog werd, op de eerste orde der eerste klasse, C. M. BRABER wegens zijne bijzondere vorderingen in de Grieksche taal, met eenen buitengewonen prijs beschonken; welke eer A. VAN MAANEN op de vierde klasse; en P. C. VAN DER PANT op de vijfde klasse, wegens hun loflijk gedrag, en hunne ongemeene naarstigheid mede genoten.

H A R L I N G E N.

Den 13den Febr. 1817. Heden had, ingevolge het Besluit van Z. M., en het Reglement voor de Latijnsche Scholen, het winter examen

in

in deze stad plaats. De Praefes der Scholarchen, opende deze plegtigheid met eene zeer gepaste aanspraak, en begroette den Heer P. GREIJDANUS, als Rector der Scholen, benevens den nieuw benoemden en door Z. Exc. den Heer Commissaris Generaal, voor het onderwijs der Scholen, en van kunsten en wetenschappen, uit eene ingediende nominatie, gekozen Conrector en Praeceptor, B. VAN DEN BROEK VAN DIJK, die daarop beide blijken van hunne bekwaamheid, zoo wel als van de vorderingen der leerlingen, in de Grieksche en Latijnsche talen, tot algemeen genoegen, aan den dag legden. Dit geschied zijnde, werd deze plegtigheid, met doelmatige aanspraken, en ernstige aansporing der jeugd, om zich bij voortduring, zoo in de talen als in de overige kundigheden, in welke haar thans onderwijs gegeven wordt, met alle vlijt te oefenen, gecindigd.

Z W O L L E.

Den 10den Maart. Op Donderdag den 6den dezer, heeft alhier, met de gebruikelijke plegtigheid, de promotie en de uitdeeling der eerprijzen van de Latijnsche Scholen, in het koor van de Groote Kerk plaats gehad, bij welke gelegenheid de nienwe Rector, de Heer G. LEEN, eene gepaste redevoering hield, bij zijn komst aan dit Gijmnasium, *de ratione, qua adolescentes in Scholis docendi sunt.*

Hierna deed de verdienstelijke Jongeling G. WARMELO, welke met den prijs der hoogste Classe beschonken, en tot de Akademische lessen bevorderd werd, eene zeer wel uitgevoerde Latijnsche redevoering: *de Regulo*, en eindigde dezelve met eene aanspraak aan Heeren Curatoren, zijne Praeceptoren en mede leerlingen op eene bevallige wijze.

Voorts

Voorts werden met prijzen begiftigd, en eveneens bevorderd naar hoogere Classen:

G. T. SCHAEPMAN, op de derde Classe. P. A. SANDBERG, op de vierde Classe. A. FORTUIN, op de vijfde Classe.

Terwijl nog op de zesde Classe, met prijzen van naarstigheid beschonken zijn:

N. VAN ENGELN EN H. J. DAMMAN.

Welke alle zeer vlijtige Jongelingen, op eene zeer bevallige wijze, hunne *gratiarum actiones* opzegden, en de Heeren Curatoren voor hunne boekgeschenken, in de Latijnsche taal, hunnen dank betuigden.

Eindelijk werd deze plegtigheid, met de gebruikelijke aanspraken, en een fraai orgelmuziek, waarmede dezelve ook begonnen was, tot groot en zichtbaar genoegen van Heeren Curatoren, onderscheidene Leden der Regering en andere personen van distinctie, en van een groot aantal andere toehoorders, besloten.

K E R K - N I E U W S.

HERVORMDE KERK.

G E L D E R L A N D.

A R N H E M.

TWELLO. Onze beroepen Leeraar B. VELS, is den 9den Maart alhier in den h. dienst bevestigd; door deszelfs aangehuwden Broeder Ds. J. R. IMMINK, Pred. te *Muiderberg*; die daar toen tekst genomen had, *Jac. V: 19—20. Broeders*

ders indien iemand onder u van de waarheid is afgedwaald, enz. De handoplegging geschiedde, behalve door den Bevestiger, door de Predikanten H. D. G. IMMINK, behuwd Vader van den Bevestigden, en Pred te *Harderwijk*, verder door de Predikanten P. MANDEN, te *Wilpe*. G. WALLER, te *Apeldoorn*. B. J. EVERWIJN, te *Loenen*.

De Bevestigde begon 's nademiddags zijnen Evangeliedienst met *Matth. XXVIII: 20. En ziet ik ben met ulieden enz.*

HALL. Onze beroepen Pred. zal eerlang tot ons overkomen.

SCHERPENZEEL. Ook onze nieuwe Leeraar, wordt met verlangen te gemoet gezien.

OOSTERBEEK. Onze naar *Gouda* beroepen Predikant, zal ons in het laatst van April vaarwel zeggen.

N I J M E G E N.

BEUNINGEN EN EWIK. Onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. MOLL, die ons ruim 4 jaren met woord en wandel stichtende, werd ons op den 23sten Febr. l. l., door den dood ontruk, eene uitterende ziekte, maakte een einde aan zijn in onderscheidene opzigten nuttig leven, eer hij nog den ouderdom van 30 jaren had bereikt; wij betreuren met zijne aanverwanten en vrienden, ons verlies, doch misgunnen hem de hemelsche ruste niet, en troosten ons in het geloof dat deze onze getrouwe voorganger slaapt, om eenmaal zalig te ontwaken. Het geloof waar in wij, op den eersten Zondag na zijn overlijden, zijn versterkt geworden, door eene Leerrede, van den Wel Eerw. Heer J. A. SMITS, Consulens der Gemeente, en Predikant te *Neerbosch* enz. pre-

predikende over *Joh. XI: 11. Lazarus onze Vriend slaapt.* De overledene niet gehuwd geweest zijnde, is dan ook reeds

BEUNINGEN EN EWIJK vakant.

HEMMEN vakant. Zie Oct. 1816.

WAMEL EN DREUMEL. Zie Nov. 1816.

Z U T P H E N.

WESTERVOORT, Den 3den Febr. overleed alhier, door een schielijk toeval, in den ouderdom van 80 jaren, de Wel Eerw. Heer A. VAN SANTBERGEN, sedert den jare 1797 rustend Predikant alhier. Allezins was hij getrouwd in zijnen zes en dertig jarigen Evangeliedienst onder ons.

Op den daarop volgende Zondag, hield onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. DE ROOIJ, eene Lijkrede, naar aanleiding van *Ps. XXXIX: 7a. Immers wandelt de mensche [als] in een beeld,* en wekte ons op, tot eene gepaste voorbereiding voor de eeuwigheid, het groote doel van dit kortstondig leven.

DEUTICHEM, den 18den Febr. Na verzochte en verkregene handopening, van Z. M. onzen geliefden Koning, is ter vervulling der vacerende Predikantsplaats, in deze Gemeente, veroorzaakt door het Emeritaat van den Wel Eerw. zeer gel. Heer A. LAMBRECHTS, door den Eerw. Kerkeraad, uit een voorheen geformeerd gros van Predikanten, eene nominatie gemaakt. Te weten:

Den 4den Febr. dit twaalf- en zestal.

DD. VAN DER KUIP, Predd. in de *Beemster*. MOREL, te *Voorthuizen*. MOLENAAR, te *Nieuw Loosdrecht*. VISCH, te *Wilfen*. ENTINK, te *Breda*. ROMENIJ, te *Grootebroek*. VAN VLOTEN, te *Ophemert*. HULSKEN, te *Losser*. NOORDINK, te *Stotwijk*. ZEM, te *Bovenkarspel*. HES, te *Voorthuizen*. LAMMERS, te *Keppel*.

Zestäl:

DD. VAN DER KUIP, LAMMERS, MOLENAAR, VISCH, HULSKEN en MOREL.

Uit welk zestäl den 18den Febr. met bijna eenparige stemmen beroepen is, de Wel Eerw. zeer gel. Heer D. MOLENAAR, Pred. te *Nieuw Loosdrecht*, aan wien terstond het beroep is toegezonden, het welk door zijn Eerw. drie weken is in beraad genomen.

GENDRINGEN. Zie Jan. 1817.

AALTEN. Zie Febr. 1817.

T I E L.

LIENDEN, den 2den Maart. Daar de Koninklijke approbatie op het beroep van onzen Leeraar B. R. DE GRER, tijdig genoeg was ingekomen, zoo dat zijn Eerw. heden konde bevestigd worden; hadden wij het genoeg, dat onze voormalige Leeraar Ds. PH. SPECHT GRIJP, Pred. te *Tiel*, bij vriendelijken afstand van onzen Consulent Ds. ALPHERTS, van *Ommeren*, het werk der inzegening zijnes tweeden plaatsvervangers verrigte. Zijn Eerw. had tot tekst gekozen, 2 Cor. X: 18b. *Dien de Heer prijst, die is beproefd.* De oplegging der handen geschiedde, behalven door den Bevestiger, door de Heeren Predikanten REPELIJS, van *Echteld*, LAMMERS, van *Kesteren*, DE BRUIN, van *Eck en Wiel*, DOEDES, van *Ingen*, en ALPHERTS, van *Ommeren*, des namiddags begon onze Leeraar zijn dienstwerk, met eene Leerrede over Joh. IX: 4. *Ik moet werken de werken des genen die mij gezonden heeft, zoo lang het dag is: de nacht komt, wanneer niemand werken kan.*

DRUMPT. Ook alhier is de Koninklijke approbatie, op het beroep van Ds. W. DE RAP-BOEKZ. MAART 1817. Aa FRK,

PER, ingekomen, zijn Eerw. zal denkelijk in deze maand bevestigd worden.

OCHTEN. Onze beroeping, uitgebragt op Ds. H. BITTER, de Koninklijke approbatie bekomen hebbende, zal zijn Eerw. (D. V.) den 30sten dezer maand, onder ons bevestigd worden.

MAURIK. Zie Jan. 1817.

B O M M E L.

NEDERHEMERT vakant. Zie Aug. 1816.

HURWENEN. Zie Febr. 1817.

ROSSUM. Zie Febr. 1817.

H A R D E R W I J K.

HARDERWIJK. Dewijl het Z. M. onzen geeerbiedigden Koning, goedgunstig heeft behaagt, onzen Leeraar H. D. G. IMMINK, wegens zijnen bijna zeven en veertig jarigen predikdienst, op deszelfs verzoek, emeritus te verklaren, salvo honore et stipendio, zoo heeft de Kerkeraad, ter vervulling der daar door veroorzaakte vakature, na verzochte en bekomen handopening, van zijne Excellentie den Heer Commissaris Generaal, provisioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk enz. op den 4den Maart, uit een grostal van Predikanten, een twaalfstal gemaakt, op het welke geplaatst waren:

DD. J. P. BARENDS, Predd. te *Vollenhoven*. W. L. VAN MEURS, te *Leerdam*. H. BOUMAN, te *Finsterwold*. H. J. WUNDER, te *Renkum* en *Helzum*. J. R. IMMINK, te *Muiderberg*, doch be-roepen te *Harmelen*, P. R. A. SALTET, te *Purmerende*. P. A. C. HUGENHOLTZ, te *Vorden*. D. TIJSSSEN, te *Waardenburg* en *Neerijnen*. E. KREENEN, te *Velp*. W. H. VAN GRIETHUIZEN, te *Tha-men aan den Uithoorn*. G. BENTHEM REDDINGIUS, S. S. Theol. Doct. te *Afsen*. A. H. SCHOLTE, te *Druten*, *Afferden* en *Deest*.

Uit

Uit dit twaalfstal is, den 5den Maart, het volgende zesttal gemaakt:

DD. VAN MEURS, WUNDER, SALTET, HUGENHOLTZ, BENTHEM REDDINGHUS EN BARENDs.

En daar uit aanstonds dit drietal:

DD. WUNDER, SALTET EN VAN MEURS.

Uit welk drietal eerstdaags een beroep staat te geschieden.

ZUID-HOLLAND.

'S GRAVENHAGE.

VOORBURG, den 2den Maart 1817. Onze van *Katwijk aan Zee* tot ons overgekomen Leeraar Ds. A. VAN VLOTEN, werd heden onder ons in den heiligen dienst bevestigd, door den Wel Eerw. zeer gel. Heer B. VERWEIJ, Pred. te 's Gravenhage, bij vriendelijken afstand van Ds. H. VAN HEIJNINGEN, Pred. te *Rijswijk*. De bevestiger stelde ons de verplichting eener Gemeente jegens eenen Leeraar voor, zoo als die voortvloeit uit den moeilijken taak des Leeraars, naar *Hebr. XIII: 17. Zijt uwen voorgangers gehoorzaam, enz.* De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijn dienstwerk onder ons, met een schets van de voortreffelijkheid van het Leeraarswerk, naar *Jac. V: 19 en 20. Broeders, indien iemand onder u van de waarheid is afgedwaald, enz.*

DELFT. Zie Jan. 1817.

NOOTDORP. Zie Jan. 1817.

R O T T E R D A M.

ROTTERDAM. Engelsche Presbiteriaansche Gemeente vakant. Zie Mei 1816.

L E I J D E N.

LEIJDEN. Ter vervulling van de openstaande plaats, heeft de Eerw. Groote Kerkeraad,

raad, na verzochte en verkregene handopening, op den 13den Februarij gemaakt, het volgende twaalfstal van Predikanten:

DD. THEODORUS MARTINUS VAN GULPEN, Pred. te *Nijmegen*. JOANNES EUSEBIUS VOET VAN CAMPEN te *Zalt-Bommel*. ARNOLDUS WILHELMUS HASELAAR, te *Zevenbergen*. DANIEL MATTHIJS KAKEBEEN, te *'s Hertogenbosch*. HENRICUS CATS, te *Goes*. HENDRIK HERMAN DONKER CURTIUS, te *Arnhem*. PHILIPPUS ZILVERGIETER HOOGSTAD, te *Lochem*. DIRK INDEWEIJ, te *Noordeloos*. WILLEM CORNELIS VAN CAMPEN, te *Winkel*. JOANNES GERARDUS VELTMAN, te *Dordrecht*. SIMON GERHARDUS PRINS, te *Altforst*, *Appeltern* en *Horssen*, en ABRAHAM TER HOEVEN, te *Leeuwarden*.

En daar uit in dezelfde zitting het volgende zes- en drietal:

Zestal:

DD. VAN GULPEN, KAKEBEEN, VELTMAN, VOET VAN CAMPEN, TER HOEVEN en DONKER CURTIUS.

Drietal:

DD. VAN GULPEN, DONKER CURTIUS en VOET VAN CAMPEN.

Waar uit op den 25sten Februarij beroepen is, de Wel Eerw. en zeer geleerde Heer JOANNES EUSEBIUS VOET VAN CAMPEN, Pred. te *Zalt-Bommel*, van welke beroeping aan den Beroepenen kennis gegeven is.

KATWIJK AAN ZEE. Ter vervulling der aanstaande vakature, heeft de Eerw. Kerkeraad, na verzochte en verkregene handopening, uit een gros en twaalfstal, gemaakt het volgend zestal van Predikanten:

DD. J. G. HOOGKLIMMER, Pred. te *Osch*; *Heesch* en *Berchem*. J. G. EVERWIJN, te *Overen Neder Asfelt*. H. TIMMERS, in *de Avezathen*. E. KREENEN, te *Velp*. L. W. DE GRIENT DREUX, te *Nede*, en J. C. C. WESTENBERG, te *Goor*.

Welk

Welk zest al op den 29sten Januarij, ter dis-
pectie is overgegeven aan de Hoog Welgeborene
Vrouwe, Douariere VAN WASSENAAR, geboren
VAN IJSSELMUIDEN, als Vrouwe van beide de
Katwijken, het Zand, Valkenburg, Echteld en
Spanbroek.

KATWIJK AAN ZEE. Den 20sten Februarij
is onze Pred., de Wel Eerw. en zeer geleerde
Heer A. VAN VLOTEN, door een Lid van het
Klasfikaal Bestuur, van zijne betrekking op onze
Gemeente, en op de Classis van *Leiden* losge-
maakt, en heeft ons den volgenden Zondag vaart-
wel gezegd; predikende bij die gelegenheid
over *Philipp. IV: 1. Zoo dan, mijne geliefde en*
zeer gewenschte Broeders, mijne blijdschap en
kroone, staat alzoo in den Heere, geliefde.

Den 13den Maart. Uit de bovengenoemde
Nominatie, is door de Hoog Welgeborene Vrou-
we van beide *Katwijken en het Zand*, geëli-
geerd, en vervolgens door den Kerkeraad, ten
overstaan van een Lid van het Klasfikaal Be-
stuur, en den Consulent beroepen: de Wel Eerw.
Heer H. TIMMERS, Pred. in *de Avezathen*, waar
vanaan zijn Wel Eerw. dadelijk kennis gegeven is.

NOORDWIJK BINNEN. Den 25sten Februarij
l. l., is onze Leeraar BARTOUT VAN DER FEEN,
beroepen naar *Schoonhoven*, van zijne betrekking
op ons, en de Classis van *Leiden*, door een
Lid van het Klasfikaal Bestuur losgemaakt. Zijn
Wel Eerw. heeft den 2den Maart afscheid ge-
predikt, naar *1 Joann. II: 18a. Kinderkens! het*
is de laatste ure.

Het Godsdienstig Zang - Gezelschap, heeft bij
die gelegenheid gepaste Lieder en daar toe ver-
vaardigd gezongen, en dus tot de plegtigheid
van het werk niet weinig toegebragt

NOORDWIJKERHOUT staat vakant te wor-
den. Zie Jan. 1817.

LEIJDEN, den 13den Maart. Onze beroepene Leeraar, de Wel Eerw. en zeer geleerde Heer JOANNES EUSEBIUS VOET VAN CAMPEN, Pred. te *Zalt-Bommel*, heeft de beroeping herwaarts, na beraad, aangenomen.

NB. De Scriba van het Klassikaal Bestuur van *Leijden* (Ds. DIRK HALDER, Pred. te *Valkenburg*) verzoekt aan allen, die hem in deze betrekking schrijven, om hunne brieven vrachtfrij te zenden; wie hier in nalatig is, zal zich moeten laten welgevalen, dat de brieven ongeopend worden te rug gegeven.

NB. De Correspondens van de Boekzaal voor de Classis van *Leijden*, de Wel Eerw. Heer NICOLAAS SCHOTSMAN, Pred. te *Leijden*, verzoekt dat aan hem de berigten voor den dertienden van de loopende maand, naar de wet, franko gezonden worden.

Nog is de Correspondent verzocht, door den Kerkeraad en Kerkmeesters van *Noordwijk aan Zee*, het volgende berigt ter plaatsing toe te zenden.

NOORDWIJK AAN DE ZEE, den 21sten Februarij 1817. Onze Leeraar Ds R. HAIJENS DE BRUIJN, ontving den 15den dezer eene missive, waarin hem de Gemeente van *Hoedekenskerke* op het Eiland van *Ter Goes* werd aangeboden, zoo hij zich daar wilde laten beroepen. Zijn Eerw. rekende zich verplicht dit ons bekend te maken, en deed dit des namiddags den 16den dezer, in eene voorafpraak genomen uit *Job XXXIII: 14. God spreekt* enz. Zijn Eerw. besloot sedert, die aanbieding van de hand te wijzen, makende ons dit bekend in zijne weekbeurt gister avond, den 20sten dezer, in eene voorafpraak genomen uit *Zach. IV: 9.*

RHIJN

RHIJNZATERWOUDE staat vakant te worden. Zie Dec. 1816.

NIEUWKOOP. Zie Febr. 1817.

D O R D R E C H T.

OUD BEIJERLAND, den 21sten Febr. 1817.
Wegens de op handen zijnde vakature, door het vertrek van onzen jongsten Leeraar J. PRINS, naar de Gemeente van *Alkmaar*, werden op heden, na verkregene handopening van zijne Excellentie den Heer Commisaris van de zaken der Hervormde Kerk, en den Hoog Edelen Ambachts-Heer dezer plaats, door den Kerkeraad en Magistraat geformeerd, deze acht- en viertallen.

Op het achttal van den Kerkeraad, waren geplaatst de volgende Predikanten:

DD. A. P. W. NOORDINK, Predd. te *Stolkwijk*.
A. DE KONING, te *Slidrecht*. M. B. ROMMENIJ, te *Grootebroek*. D. BRUINS, te *Hoevelaken*. N. VAN STEENBERGEN, te *Papendrecht*. B. H. HABBEMA, te *Oenkerk*. W. M. KOOL, te *Warmond*, R. W. VAN ROSSUM, te *Oudenhörn*.

Op het achttal der Regering, de Predikanten:

DD. A. DE KONING, Predd. te *Slidrecht*. A. P. W. NOORDINK, te *Stolkwijk*. D. BRUINS, te *Hoevelaken*. D. TIJSEN, te *Waardenburg* en *Neerrijnen*. M. B. ROMMENIJ, te *Grootebroek*. N. VAN STEENBERGEN, te *Papendrecht*. W. M. KOOL, te *Warmond*. B. H. HABBEMA, te *Oenkerk*.

Vervolgens tot een viertal overgaande, wierden hier op door den Kerkeraad geplaatst, de Predikanten:

DD. A. P. W. NOORDINK, M. B. ROMMENIJ, D. BRUINS en A. DE KONING.

En door de Regering, de Predikanten:

DD. A. P. W. NOORDINK, M. B. ROMMENIJ, D. BRUINS en N. VAN STEENBERGEN.

OTTOLAND EN NEDER-BLOKLAND vakant. Zie Nov. 1815.

GORINCHEM vakant. Zie Sept. 1816.

SPIJK. Zie Nov. 1816.

G O U D A.

SCHOONHOVEN. Zie Dec. 1816.

LEERDAM staat vakant te worden. Zie Jan. 1817.

GOUDA. Zie Febr. 1817.

N O O R D - H O L L A N D.

A M S T E R D A M.

AMSTELVEEN, den 19den Febr. Na gunstige verkregene handopening van Z. K. M., heeft de Kerkeraad alhier, onder voorzitting van den Consulent Ds. J. D. RUIJS, in de plaats van den salvo honore ontslagenen Leeraar, Ds. L. BODE, het volgend twaalfstal gemaakt:

DD. P. W. PRINS, Predd. te *Landsmeer*. M. P. VAN DER HAMMEN, te *IJpendam*. J. R. HIEBINK, te *Heino*. G. G. BRUGMAN, aan de *Bilt*. A. JENTINK, te *Steenwijkerwold*. J. J. VAN VOORST, te *Doorn*. W. STROES JANSSEN, te *Nederhorst den Berg*. J. H. SCHEEPERS, te *IJsselmuiden*. J. STERK, te *Meteren*. J. HESS, te *Venhuizen*. W. SCHOLTEN, te *Vleuten*. en E. J. VAN WESEL, te *Westbroek* en *Achtienhoven*.

De zes eersten werden ten zelfden tijde op het zestal, en de drie eersten op het drietal geplaatst.

Den 25sten van deze maand zal daar uit (D. V.) het beroep gedaan worden.

AMSTELVEEN, den 25sten Febr. Heden is alhier uit het bovengemeld drietal, met algemeene stemmen beroepen, Ds. M. P. VAN DER HAM-

HAMMEN, Pred. te *IJpendam*. Hier van Is den beroepen kennis gegeven.

AMSTELVEEN, den 10den Maart. Ds. M. P. VAN DER HAMMEN, heeft, na eenige dagen beraad, voor de op hem uitgebragte beroeping, bedankt. De Kerkeraad zal onverwijld, tot het doen van een ander beroep overgaan.

'S GRAVELAND vakant. Zie Aug. 1816.

MUIDERBERG staat vakant te worden. Zie Jan. 1817.

H A A R L E M.

HAARLEM, den 29sten Jan. Door het Klassikaal Bestuur van *Haarlem*, is J. KUENZ, van *Haarlem*, die zich diartoe in de vorige vergadering had aangegeven, geëxamineerd en bevoegd verklaard, om te staan naar den post van Catechiseermeester, en na verkiezing tot denzelven post, door den Kerkeraad eener Gemeente, geregtigd, om in die Gemeente Godsdiens-
tig onderwijs te geven, overeenkomstig het re-
glement op hetzelfde.

Eene acte tot voortzetting van het Godsdiens-
tig onderwijs, hebben in die zelfde Vergade-
ring ontvangen, volgens art. 25. van het regle-
ment op het Godsdiens-
tig onderwijs:

W. VERPOORTEN, J. HOEMAN, P. DEVOS, H. POL,
dienstdoende Catechiseermeesters te *Haarlem*.

JOHANNA VAN TUIJN, ENGELINA DOBOTHEA
PARDIJ, dienstdoende Catechiseermeesteressen
aldaar.

W. CHAFFO, P. BAKKER, dienstdoende Cate-
chiseermeesters te *Westzaandam*; en

J. POST, dienstdoend Catechiseermeester te
Oostzaandam.

Om geëxamineerd te worden, voor de eerst-
volgende Vergadering, heeft zich met de noodi-
ge getuigenissen aangegeven:

A. VAN DER ELST, wonende te *Haarlem*.

A a 5

Ds.

Ds. J. W. C. TENCKINCK. Pred. te *Oostzaandam*, in deze Vergadering gecommiteerd, tot scriba, volgens het Besluit Z. M. van den 21sten Aug. 1816, No. 69. in de plaats van den naar *Sneek* vertrekkenden Ds. N. BERKHOUT, is als Scriba, als Quaestor van dit Bestuur, en tevens als Correspondent met dit tijdschrift, den eersten dezer maand Maart, in functie getreden, en verzoekt dus, namens het Klasfikaal Bestuur, dat men hem, volgens de wet, de brieven en stukken voor dat Bestuur moetende dienen, gelijk ook alle de berigten van dit Klasfikaal Resfort, voor dit Tijdschrift, vooral tijdig en vrachtvrij gelieve te doen toekomen. Als Gecommitteerde wordt, in zijne plaats, een der secundari opgeroepen.

Ds. S. D. DE KEIJZER, als nog Pred. te *Schagen*, heeft het beroep naar *Haarlem* aangenomen. De drie openbare voorstellingen van den Predikstoel, daarna onverhinderd plaats gehad hebbende, is daarop de Klasfikale goedkeuring, door Praesfies en Scriba gegeven, en het instrument alzoo opgezonden, ten einde daarop de approbatie van Z. M. onzen geeerbiedigden Koning, te mogen verwerven.

HAARLEM. Zie Febr. 1817, en hier boven.

SPAARNWOUDE EN SPAARNDAM. Ds. W. C. VAN CAMPEN, Pred. te *Winkel*, heeft de roeping naar deze Gemeente aangenomen.

VELSEN. Aan Ds. N. BERKHOUT, is, in eene Gecombineerde Vergadering, van eenen Gecommitteerde uit het Klasfikaal Bestuur van *Haarlem*, en den Kerkeraad dezer plaats, met deszelfs Consulent, gehouden den 13den van Maart, ontslag verleend van zijne betrekking, als Predikant dezer Gemeente, zoo op den Kerkeraad en de Gemeente, als op de Classis van *Haarlem*.

Na

Na bekomenen handopening van Z. Exc. den Commisfaris Generaal, provifioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk enz. en verleende authorifatie van de Wel Edel geb. Vrouwe, Mevrouw M. L. HOEUFFT, geb. GEELVINCK; Vrouwe van *Velfen* en de *Zandpoort*, heeft de Kerkeraad, onder voorzitting van Ds. WIGER, als Confulent, ten zelven dage een twaalfstal geformeerd van Predikanten, namelijk:

DD. J. J. VAN VOORST, Predd. te *Doorn*. W. VAN BEUZEKOM, aan de *Vuursche*. G. G. BRUGMAN, aan de *Bilt*. C. DE VISSER, te *Herkingen*. P. A. C. DE HAAN HUGENHOLTZ, te *Leersum*. M. VAN VEEN, te *Houten*. R. W. VAN ROSSUM, te *Oudenhorn*. A. VAN GELDER, te *Almen*. G. C. DROOGLEVER FORTUIN, te *Brandwijk* en *Gijbeland*. H. A. BOUVIN, te *Beusichem*. J. VOGEL, te *Assendelft*. en C. D. USENER, te *Helyoort* en *Haren*, in *Noord Brabant*.

En daarvan vervolgens geplaatst op het achtal:

DD. VAN VOORST, VAN BEUZEKOM, BRUGMAN, DE VISSER, VAN ROSSUM, DE HAAN HUGENHOLTZ. VAN VEEN, BOUVIN.

En op het viertal:

DD. VAN VOORST, VAN BEUZEKOM, BRUGMAN en DE VISSER.

Dit viertal door de Wel Edel geb. Ambachtsvrouwe geaprobeerd zijnde, zal daar uit (D. V.) den 18den dezer eene heroeping gefchieden.

Den 16den Maart eindigde Ds. N. BERKHOUT, van hier naar de Gemeente van *Sneek* vertrekende, zijnen Evangeliedienst onder ons, met eene Leerrede over *Rom. VIII: 35a. Wie zal ons fcheiden van de liefde van Christus?*

A L K M A A R.

SCHAGEN, den 16den van Sprockelm. 1817. Na dat onze Leeraar s. d. DE KEIZER, ons op den 2den dezer had bekend gemaakt, dat hij eene

eene beroeping naar de Gemeente van *Haarlem* ontvangen, doch dat beroep 14 dagen in beraad genomen had, heeft hij ons heden, in eene voorbereidingsleerrede voor de behandeling der lijdensgeschiedenis over *Joh. XIV: 30a.* verklaard, die beroeping te hebben aangenomen.

ST. MAARTEN EN VALKOOG. Den 23sten Febr. 1817. Onze Leeraar, A. VAN DER SLOOT, beroepen zijnde in de Gemeente van *Meeuwen*, onder de Clasfis van *Housden*, heeft zich verplicht gevonden, dit beroep aan te nemen.

OUDORP EN OTERLEEK, den 26sten Februarij 1817. Heden is door den Kerkeraad, in tegenwoordigheid van den Consulnt Ds. J. BEST, Pred. in de *Schermer*, dit drietal gemaakt:

DD. J. METZ, N. C. LETTE en J. VAN SCHARK, Predd. te *Huisduinen*, *Driehuizen* en *Zuidschermer*, en te *Koorndijk*.

Daar uit is met eenparigheid van stemmen beroepen, Ds. J. METZ, die deze beroeping na eenige dagen van beraad, onder inwachting van de approbatie van Z. M. onzen geliefden Koning, heeft aangenomen.

ALKMAAR, den 9den Maart. Onze Leeraar, Ds. OLIVIER PORJEERE, door Z. M. onzen geeerbiedigden Koning, gunstiglijk emeritus verklaard zijnde salvo honore et stipendio, heeft heden (door vernieuwde smarten en pijnen verhinderd zijnde, dit vroeger te doen,) in zijn 81ste levensjaar, na eenen 57 jarigen Evangeliedienst, in onderscheidene Gemeenten, zijn werk ten einde gebragt, en van de Gemeente afscheid genomen, met de laatste vermaning van Mozes, *Deuter. XXXII: 45-47.* *Als nu Moze geëindigd had, alle die woorden tot gansch Israel te spreken; zoo zeide hij tot hen: Zettet uw harte op alle de woorden, die ik heden onder u lieden*

be.

betuige, dat gij ze uwen kinderen gebieden zult, dat zij waarnemen te doen alle de woorden dezer wet. Want dat is geen vergeefs woord voor ukienden, maar het is uw leven: en door dit zelve woord zult gij de dagen verlengen op het land, daar gij over de Jordaan na toegaat, om dat te erven.

ALKMAAR. Zie Febr. 1817.

WARMENHUIZEN. Zie Febr. 1817.

H O O R N.

GROSTHUIZEN EN AVENHORN. Onze Leeraar Ds. J. B. HARTMAN, van hier beroepen zijnde te *Warmenhuizen*, onder de Clasfis van *Alkmaar*, heeft die beroeping, onder inwaching zoo van de Klasfikale als Koninklijke approbatie, aangenomen. Zoodra dezelve haar volle beslag heeft, zal de Kerkeraad dezer Gemeente, naar verkregene handopening, aanstonds werkzaam zijn, ter vervulling van de aanstaande vakature, en noodigt de Heeren Proponenten uit, zoo spoedig mogelijk, hunne gaven alhier te laten hooren. na alvorens aan den Heer H. H. GROET, Pred. te *Berkhout*, als Consulent, hunne getuigfchriften en dooïbewijzen vertoond te hebben.

ABBEKERK EN LAMBERTSCHAGEN, den 14den Febr. 1817. De Wel Eerw. Heer D. SCHOEN, te *Scharwoude*, voor de beroeping, op zijn Wel Eerw. alhier uitgebragt, bedankt hebbende, heeft de Eerw. Kerkeraad, ten overstaan van deszelfs Consulent, den Wel Eerw. Heer C. VAN LOENEN, te *Twisk*, op heden gemaakt het navolgende zes- en drietal van Predikanten:

DD. P. W. PRINS, Pred. te *Landsmeer*. J. M. LE COULTRE, te *Colhorn*. A. VAN DE WETERING, te *Brakel*. D. VALKENBURG, te *Wervershoof*. J. SCHARDAM, te *Spanbroek* en *Opmeer*. J. A. DE HOLLANDER, te *Aardswoude*.

Op

Op het drietal werden geplaatst:

DD. P. W. PRINS, J. M. LE COULTRE, A. VAN DE WETERING.

En is daar uit ten zelven dage beroepen, de Wel Eerw. Heer P. W. PRINS, Pred. te *Landsmeer*; maar die ook, na een beraad van 14 dagen, voor deze zijn Wel Eerw. toegezonden beroeping, per misfivè bedankt heeft. Dus blijft

ABBEKERK EN LAMBERTSCHAGEN, als nog vakant.

ZIJBEKARSPEL. Onze Leeraar, W. C. M. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, ontving den 28sten Januarij, eene wettige beroeping naar de Gemeente van *Holijflood* en *Uitdam*, behoorende tot den ring van *Monnikendam*, heeft voor die beroeping bedankt, en den 19den Februarij in zijne Avondbeurt, aan zijne Gemeente zich plegtig verbonden, met de woorden der Apostelen, *Hand. VI: 4, 5a. Maar wij zullen volharden in den gebede, en in de bedieninge des woords. En dit woord behaagde alle de menigte.*

MIDWOUDE vakant.

De Heeren Proponenten worden nogmaals uitgenoodigd, om voor deze Gemeente hunne gaven te laten hooren, daar de Kerkeraad voornemens is, zoo spoedig mogelijk tot eene andere beroeping over te gaan. Tevens worden dezelve verzocht, de noodige getuigschriften en doopbewijzen vooraf te vertoonen, aan den Consulënt A. CONRADI, Pred. te *Oostwoude*, of aan een' der Leden van het Klasikaal Bestuur, binnen *Hoorn*.

WERVERSHOOF, den 2den Maart. Heden werden wij door onzen Leeraar Ds. D. VALKENBURG onderrigt, dat zijn Eerw. eene eenparige beroeping van de Gemeente van *den Ham*, onder de Eerw. Classis van *Zwoll* ontvangen, en in beraad gehouden had.

EDAM.

E D A M.

HOLIJSLOOT EN UITDAM. Na verzochte en verkregene handopening, van onzen geliefden Koning, is op den 30sten December 1816, ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van den Wel Eerw. Heer D. BAKKER naar *Kerkwerve*, in tegenwoordigheid van Ds. B. G. HAVERKAMP, Pred. te *Broek in Waterland*, als Consulent, dit zestel van Predikanten gemaakt :

DD. P. W. PRINS, Predd. te *Landsmeer*. A. VAN RUIJVEN, buiten vaste bediening. F. C. ALTA, te *Purmerland*. S. M. DE BRUIJN, op 't Eiland *Marken*. W. C. M. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, te *Zijbekarspel*, en J. DIJK, te *Oost- en Wester blokker*.

Uit dit zestel, werden den 27sten Jan. 1817. op het drietal gebragt :

DD. P. W. PRINS, W. C. M. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE en A. VAN RUIJVEN.

Waar uit ten zelfden dage. met meerderheid van stemmen beroepen is, Ds. W. C. M. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, Pred. te *Zijbekarspel*, die, na eenigen tijd van beraad, voor deze beroeping heeft bedankt.

Ten gevolge hier van is, op den 25sten Februarij 1817. geformeerd dit drietal :

DD. J. SCHARDAM, Predd. te *Spanbroek en Opmeer*. A. VAN RUIJVEN, buiten vaste bediening, en P. J. VAN DER GRIENT, te *Groot Zundert bij Breda*.

En daar uit op den 7den Maart beroepen, Ds. J. SCHARDAM, met het lot tegen Ds. P. J. VAN DER GRIENT, en is zijn Eerw. van dit beroep kennis gegeven.

ILPENDAM. Onze Leeraar, M. P. VAN DER HAM.

HAMMEN, maakte ons den 2den Maart bekend, dat zijn Wel Eerw. in de vorige week, eene eenparige beroeping naar de Gemeente van *Amstelveen* ontvangen, en die beroeping veertien dagen in beraad genomen had.

LANDSMEER, den 2den Maart. Onze Leer-
aar Ds. P. W. PRINS, die den 16den Februarij
ons bekend maakte, eene beroeping naar de
Gemeente van *Abbekerk* en *Lammertschagen*
ontvangen te hebben, heeft voor dezelve be-
dankt, en zich heden weder aan ons verbon-
den met eene Leerrede over *Phil. I: 9, 10, 11.*
En dit bid ik God, enz.

ETERSHEM EN SCHARDAM. Zie Jan. 1817.
DURGERDAM. Zie Jan. 1817.

Z E E L A N D.

M I D D E L B U R G.

RITTHEM, den 9den Maart. Onze Leeraar,
de Wel Eerw. Heer A. PIETERSE, maakte ons op
heden bekend, dat hij den vorigen dag, eene
eenparige beroeping ontvangen had, naar de
Gemeente van *Zuidzande*, onder de Clasfis van
Ijzendijke, welke door hem in beraad geno-
men was.

MIDDELBURG. Engelsche Gemeente van
Middelburg en *Vlissingen* vakant. Zie Nov. 1816.

Z I E R I K Z E E.

OUD VOSSEMEER. Onze beroepen Pre-
dikant, de Wel Eerw. Heer C. GILTAIJ, is heden
den 2den Februarij in den h. dienst onder ons
bevestigd, door deszelfs Behuwdbroeder, den
Wel Eerw. Heer J. VERSPILLE, (aan wien de
Wel Eerw. Heer J. C. VAN RHEE, Pred. te *Poor-
vliet*, dit werk op deszelfs verzoek had afge-
staad,) met eene Leerrede over *Matth. VI: 100.*

Uw

Uw Koningrijk kome, des namiddags maakte de Bevestigde een aanvang van zijne openbare bediening onder ons, predikende over *Coll. I: 10a.* Op dat gij moogt wandelen, waardig den Heere tot alle welbehagelijkheid

'S HEERJANSLAND. De Wel Eerw. Heer P. DE BRUIN, onze voormalige Predikant, die sedert het jaar 1778 tot 1809, het h. werk der Evangelie bediening in de Gemeente van *Elkerzee Borselen* en alhier, had waargenomen, en sedert dien tijd emeritus salvo honore et stipendio was, is den 30sten Jan. l. l., te *Middelburg*, bijna vijf en zestig jaren oud zijnde, overleden; nalatende eene Weduwe en één Zoon. Onze tegenwoordige Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. J. VAN INGEN, bepaalde ons den 19den Febr. l. l. bij dit sterfgeval, predikende in de gewone Woensdag avondbeurt, over *Hebr. XIII: 7 en 8.* leidende daar uit gepaste lessen en vermaningen af, die wij wenschen, dat niet vruchteloos zullen zijn.

OUWERKERK. Zie Jan. 1817.

G O E S.

CATS, den 20sten Jan. Na dat Ds. C. LE FEVRE, Pred. te *Wemeldingen*, voor onze beroeping had bedankt; zoo heeft de Kerkeraad dezer Gemeente, op nieuw het volgend ngetal van Predikanten gemaakt:

DD G. J. LETTE, G. JORISSEN, P. M. LOIJSEN, J. DE LEPELAAR, P. SIX DIJKSTRA, J. C. VERLOUW, J. P. HOFFMAN, J. BOUVIN en J. DAGEVOS, Pred. te 's Heer Abts en Sinoutskerke, Renesse en Noordwelle, Elkerzee, Waarden, Kapelle, Wolfaartsdijk, Breskens; Beusichem en Nieuwbeijerland.

En daaruit dit drietal.

LETTE, BOUVIN en JORISSEN.

BOEKZ. MAART 1817.

Bb

Waar

Waar uit met eenparigheid van stemmen beroepen is, Ds. G. J. LETTE, Pred. te 's Heer Abts en Sinoutskerke, die, na een kort beraad, deze beroeping heeft aangenomen: welke vervolgens, na aan de Gemeente te zijn afgekondigd, door het Klasfikaal Bestuur van Goes, is goedgekeurd, en vervolgens ter verkrijging der Koninklijke goedkeuring is opgezonden.

SCHORE EN VLAKE, den 14den Februarij. Na twee vruchteloze beroepingen, heeft de Kerkeraad deze Gemeente, op nieuw het volgende zetal van Predikanten gemaakt:

DD. C. VAN ENGELN, Pred. te *Waverveen*. J. R. WEZENHAGEN, in het *Woud*. J. VAN DER EIJK, te *Wilsveen*. J. BOLDERMAN, te *Bieselingen*. U. VAN DER LINDEN, te *Puflijk en Leeuwen*. en J. HORK, in de *Lier*.

Op het drietal zijn geplaatst:

DD. VAN ENGELN, VAN DER EIJK en VAN DER LINDEN.

Waar uit met eenparigheid van stemmen beroepen is, Ds. C. VAN ENGELN, Pred. te *Waverveen*, onder de Clasfis van *Amsterdam*, welke deze beroeping eenigen tijd in beraad heeft genomen.

HOEDEKENSKERKE, den 2den Maart. Heden, op denzelfden dag, waar op onze Leeraar, Ds. W. DE RAPPER, voor elf jaren, zich aan ons verbond, nam hij van ons afscheid, met de woorden van Paulus, *Hand. XX: 32. En nu, Broeders, ik beveel u Gode en den woorden zijner genade, die magtig is, u op te bouwen, en u een erfdeel te geven onder alle de geheiligden.* Dus is

HOEDEKENSKERKE vakant.

Doch, daar reeds handopening van het Klasfikaal Bestuur van Goes, en van Z. E. den Commis-

misfarijs Generaal voor de zaken der Hervormde Kerk enz. verkregen is, zal de Kerkeraad spoedig overgaan, tot het doen van een beroep.

KATTENDIJKKE vakant. Zie Febr. 1817.

'S HEER ABTS EN SINOUTSKERKE staat vakant te worden. Zie Febr. 1817.

'S GRAVENPOLDER staat vakant te worden. Zie Febr. 1817.

IJZENDIJKKE.

ZUIDZANDE vakant. Zie Junij 1816.

SAS VAN GEND staat vakant te worden. Zie Febr. 1817.

U T R E C H T.

U T R E C H T.

BREUKELLEN, den 17den Febr. 1817. Heden werd onze Leeraar Ds. N. SCHINKEL, in den ouderdom van 74 jaren, door den dood van ons weggenomen; een spoedig toenemend verval van krachten, maakte een einde aan zijn leven; van hetwelk hij 40 jaren in onze Gemeente, met ijver het Evangelie verkondigde, na dat hij te voren reeds 8 jaren te *Lunteren*, in *Gelderland*, het predikambt bekleed had. — De Wel Eerw. Heer J. J. NEUMAN, Pred. te *ter Aa*, die daar toe door de Weduwe des overledenen, en onzen Kerkeraad verzocht was, gedacht met ons den volgende Zondag avond aan zijn dood; door het houden van eene plechtige Lijkrede over *Joh. XI: 11b*. Waarin hij ons het troostrijke en gepaste van het beeld, waar onder de Heiland den dood zijner Vrienden voorstelt, aantoonde, en ons opwekte, om het sterven van onzen Leeraar, uit dit bemoeigend oogpunt te beschouwen.

MEERN, den 16den Febr. Op heden werd de Wel Eerw. Heer J. BRAVE, Prop, onder de Provincie *Utrecht*, in den heiligen dienst alhier bevestigd, door Ds. P. MEIJBOOM, Pred. te *Amsterdam*, met de woorden 1 *Thesf.* V: 19. *En blust den geest niet uit.* De Bevestigde heeft zijne intrede gedaan, daar toe tot tekst nemende, *Rom.* X: 8b en 9. *Dit is het woord des geloofs, het welk wij prediken, namelijk: indien gij met uwen mond zult belijden den Heer Jësus, en met uw hart gelooven, dat hem God uit de dooden opgewekt heeft, zoo zult gij zalig worden.*

De oplegging der handen is geschied door den Heer Bevestiger, en door den Wel Eerw. Heer W. SCHOLTEN, Pred. te *Vleuten*.

ZEGVELD, den 26sten Jan. 1817. Onze Leeraar Ds. H. J. HOMBRINK, van hier naar de Gemeente van *Oostzaan* beroepen zijnde, en die beroeping aangenomen hebbende, is den 23sten dezer, door den Wel Eerw. Heer W. SCHOLTEN, Pred. te *Vleuten*, en Scriba van het Klassikaal Bestuur van *Utrecht*, losgemaakt van zijne betrekkingen, zoo van deze Gemeente als van de Eerw. Clasfis van *Utrecht*, en nam heden van ons een zegenend afscheid, met de woorden van Paulus *Philip* IV: 6 en 7.

ZEGVELD, den 5den Maart 1817. Onze Gemeente, door het vertrek van Ds. H. J. HOMBRINK, vakant geworden zijnde, zoo heeft de Kerkeraad, ten overstaan van den Consulent, den Wel Eerw. Heer H. J. R. REPÉLIUS, Pred. te *Kockengen*, gemaakt het volgend zes-tal van Predikanten:

D. F. C. EVERAARTS, Predd. te *Lopik* en *Cabauw*. P. A. J. MOREL, te *Voorthuizen*. J. B. WEZENHAGEN, in 't *Woud*. W. C. M. VAN LERUWEN VAN DUIVENBODE, te *Zijbekarspel*. c.
VAN

VAN ENGELN, te *Waververveen*. J. J. NEUMAN, te *Ter Aa*.

De drie eerste zijn geplaatst op het drietal, en daar uit is ten zelfde dage met eenparigheid beroepen, de Wel Eerw. Heer F. C. EVERAARTS, Pred. te *Lopik* en *Cabauw*, aan wien van dit beroep den volgenden dag is kennis gegeven.

HARMELEN. Zie Jan. 1817.

A M E R S F O O R T.

ZOEST, den 23sten Februrij. Onze Leeraar, Ds. W. G. VAN DEN BROEK, van hier beroepen naar *Scherpenzeel*, heeft heden afscheid van ons genomen, met de woorden, *Hand. XX: 32. En nu, Broeders! ik beveel u Gode en den woorde zijner genade, die magtig is u op te bouwen, en u een erfdeel te geven onder alle de geheiligden.*

De Kerkeraad noodigt de Heeren Candidaten uit, om hunne gaven alhier te laten hooren, mits vooraf hunne Acten van geboorte, en van toelating vertoonende aan den Consulent, Ds. W. BREIJL, Pred. te *Amersfoort*.

TIENHOVEN, den 4den Maart. Heden is onze Leeraar, Ds. J. LANGENBERG, in den ouderdom van 22½ jaar, na eenen dienst van slechts vier maanden, overleden, nalatende eene Weduwe, voor welke het jaar van gratie zal waargenomen worden. —

Den 9den Maart, heeft onze Consulent, Ds. E. J. VAN WESEL, Pred. te *Westbroek* en *Achtienhoven*, plegtig aan zijn Eerw. gedacht, in eene opzettelijke Leerrede over *Ps. CIII: 15, 16, 17a. De dagen des menschen, zijn als het gras; gelijk eene bloem des velds, alzoo bloeit hij; als de wind daar over gegaan is, zoo is zij niet [meer], en hare plaats kent ze niet meer. Maar de goedertierenheid des HEEREN is van eeuwigheid*

B b 3

heid

heid en tot eenwigheid over de genen die hem vreezen.

KORTENHOEF, den 9den Maart. Heden is onze beroepen Leeraar, Ds. C. HUIJSER VAN REENEN, in den H. Dienst onder ons bevestigd, door Ds. A. VAN BEMMELN, Praefes van het Klasikaal Bestuur van Amersfoort, en Pred. te Ankeveen, met de woorden Joan. XII: 26. *Zoo iemand mij dient, die volge mij: en waar ik ben, aldaar zal ook mijn dienaar zijn. En zoo iemand mij dient, de Vader zal hem eeren.* De oplegging der handen is geschied, door den Bevestiger en andere tegenwoordig zijnde Predikanten.

De Bevestigde heeft zijne Intrêde gedaan, daartoe ten tekst nemende Gal. VI: 16. *Zoo vele als er naar dezen regel zullen wandelen, over dezelve [zal zijn] vrede en barmhartigheid.*

EEMNES BINNENDIJKS staat vakant te worden. Zie Jan. 1817.

F R I E S L A N D.

L E E U W A R D E N.

HEMPENS EN TEERNS staat vakant te worden. Zie Dec. 1816.

ROTTEVALLE vakant. Zie Febr. 1817.

H A R L I N G E N.

PINGJUM vakant. Zie Sept. 1816.

HARLINGEN. Zie Dec. 1816.

S N E E K.

KOUDUM. Zie Aug. 1816.

JUTRIJP EN HOMMERTS. Zie Jan. 1817.

BALK. Zie Jan. 1817.

HEEG. Zie Jan. 1817.

OUDEGA EN KOLDERWOLDE vakant. Zie Jan. 1817.

WIJCKEL. Zie Febr. 1817.

WORKUM. Zie Febr. 1817.

DOK.

DOKKUM.

DROGEHAM vakant. Zie Nov. 1816.

NES (op *Ameland*) staat vakant te worden. Zie Jan. 1817.

HEERENVEEN.

GOINGARIJP EN DE BROEK. Deze Gemeente is al weder vakant, alzoo onze Leeraar, Ds. H. F. T. FOEKENS, te *Hellum*, onder de Classis van *Appingadam* beroepen zijnde, en dat beroep aangenomen hebbende, den 26sten Jan. l. l., na den 24sten bevorens het vereischte ontslag bekomen te hebben, zijnen Evangeliedienst onder ons heeft nedergelegd, met eene Leerrede over 1 Petr. II: 5. *Zoo wordet gij ook zelve als levende steenen gebouwd tot een geestelijk huis enz.*

LANGE EN KORTEZWAAG vakant. Zie Nov. 1816.

NIEUWEHORNE, OUDEHORNE, JUBBEGA, SCHUREGA EN HOORNSTERZWAAG vakant. Zie Dec. 1816.

OVER-ÏSSEL.

ZWOLLE.

DELN HAM vakant, Zie Jan. 1817.

DEVENTER.

BATHMEN vakant. Zie Jan. 1817.

KAMPEN.

WILSUM. Onze Leeraar, A. VISCH, den 7den Februarij van hier beroepen zijnde, naar de Gemeente van *Bathmen*, onder de Classis van *Deventer*, heeft na eenigen tijd van beraad, voor die beroeping bedankt.

BLOKZIJL vakant. Zie Jan. 1817.

GRONINGEN.

GRONINGEN, den 12den Maart. Op heden is Ds. F. MEES, Prop. onder de voormalige Classis van *Loppersum*, beroepen Pred. te *Bellingweer* en *Ranum*, onder het resort der Classis van *Middelstum*, door het Provinciaal Kerkbestuur peremptoir geëxamineerd, en aan de hem roepende Gemeente toegewezen.

GRONINGEN.

LUTKEGAST. Onze Leeraar, Ds. G. H. LEDING, beroepen te *Driever* in *Oostfriesland*, predikte, na behoorlijk van zijne betrekking op deze Gemeente, en de Classis van *Groningen* ontslagen te zijn, op den 5den Januarij afscheid, over 2 *Thesf.* III: 13.

ENGELBERT, den 16den Februarij. Heden werd onze beroepen Leeraar, Ds. H. R. HAMSTER, plegtig in den dienst ingezegend, door Ds. G. J. F. CRAMER VON BAUMGARTEN, Pred. te *Middelbert*, en Consulent dezer Gemeente. Onze vorige Leeraar, Ds. A. J. VAN DER VEEN, thans te *Corredijk*, hield, op vriendelijke schikking met genoemden Consulent, de bevestigings-Leerrede over *Joann.* VII: 12b. *Sommige zeiden, hij is goed, en anderen zeiden neen: maar hij verleidt de schare*; terwijl onze nieuwe Leeraar des namiddags zijn werk aanvaardde, met Paulus bevestiging: *Ik schame mij het Evangelie van Christus niet. Rom.* I: 16a.

MIDWOLDE en de LEEK, Vakant. Zie December 1815.

WINSCHOTEN.

BELLINGWOLDE. Onze jongste Leeraar, Ds. G. H. HEIN, van hier naar *Meppel*, zijne geboorteplaats, beroepen zijnde, tot jongsten Leeraar, heeft die beroeping na eenigen tijd van beraad, aangenomen. Zoo dat

BEL-

BELLINGWOLDE, tweede Leeraars-plaats, staat vakant te worden.

VEENDAM. Uit het voorheen (zie Boekzaal voor Jan.) gemelde, aan Z. E. den Heer Commissaris Generaal aangeboden drietal Predikanten, heeft het Z. M. onzen Geliefden Koning behaagd, bij besluit van den 25sten Febr. j. l., N°. 65, tot Pred. in deze Gemeente te benoemen, den Heer C. VAN EPEN, thans Pred. te *Delfzijl*.

NIEUWE SCHANS staat vakant te worden. Zie Jan. 1817.

HELLUM, den 9den Febr. Op heden werd Ds. H. F. T. FOCKENS, van *Goingarip* en *Brœk* in *Friesland*, tot ons overgekomen, in den Heiligen Dienst alhier bevestigd, door Ds. A. BEKENKAMP, Pred. te *Schilwolde*, naar aanleiding van Ps. XXXII: 8. De Inzegening geschiedde door Ds. J. BEGEMAN, Pred. te *Siddeburen*.

Des nademiddags deed de Bevestigde zijne Intrede, daar toe tot tekst nemende, *Matth. XXII: 20*.

JUKWERT, den 2den Maart. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer S. TALMA, van hier naar *Leermens* beroepen, en die beroeping aangenomen hebbende, heeft op heden zijn Dienstwerk onder ons besloten, met de woorden van *Johan. 3de Brief, 4de vs.*

A P P I N G E D A M.

APPINGEDAM vakant. Zie Mei 1811. en Decemb. 1816.

UITWIERDA vakant. Zie Nov. 1815.

SCHARMER vakant. Zie Junij 1816.

LEERMENS. Zie Jan. 1817.

M I D D E L S T U M.

BELLINGWEER EN RANUM, den 24sten Februarij. De Heer F. MEES, Candidaat, tot Bb 5 Leer-

Leeraar dezer Gemeenten beroepen, heeft die beroeping aangenomen.

HORNHUIZEN EN KLOOSTERBUREN.
Zie Decemb. 1816!

MIDDELSTUM EN TOOMWERF *vakant*.
Zie Decemb. 1816.

NOORDBRABAND.

B R E D A.

PRINCENHAGE. Zie Decemb. 1816.
STAND DAAR BUITEN. Zie Febr. 1817.

H E U S D E N.

ALMKERK EN EMMICHOVEN, den 9den Jan. 1817. Ds. J. R. IMMINK, Pred. te *Muiderberg*, voor de op zijn Wel Eerw. uitgebragte beroeping bedankt hebbende, heeft de Kerkeraad, op nieuw in tegenwoordigheid van Ds. B. STEVENS, Pred. te *Uitwijk* en *Waardhuizen*, als Consulent, de volgende nominatie gemaakt:

DD. VAN DER KUIP, Pred. in de *Beemster*.
B. VAN VEEN, te *Aalburg* en *Heesbeen*. H. VAN ZADELHOFF, te *Werkendam*, en J. J. BUIN, te *Gellikom* en *Renoij*.

Waar uit berdepen is Ds. VAN DER KUIP, Pred. in de *Beemster*, die deze beroeping in beraad heeft genomen, (van het bedanken voor dezelve, zie het voorloopig berigt van den Correspondens, in de Boekzaal, de vorige maand.)

ALMKERK EN EMMICHOVEN, den 13den Febr. 1817. Ds. VAN DER KUIP, vriendelijk voor de beroeping bedankt hebbende, heeft de Kerkeraad wederom, onder directie van den Heere

B.

B. STEVENS, Consulent, het volgende viertal gemaakt:

DD. J. MONTIJN, Pred. te *Pijnacker*, J. J. BUIN, te *Gellikom* en *Renoij*. B. VAN VEEN, te *Aalburg* en *Heesbeen*. en J. HANEWINCKEL, te *Obdam*.

Hier uit is andermaal beroepen, Ds. J. MONTIJN, Pred. te *Pijnacker*.

SLEEUWIJK, den 3den Maart 1817. Ds. MAANDAG, Pred. te *Kedichem*, bedankt hebbende, voor de op zijn Wel Eerw. uitgebragte beroeping, heeft de Kerkeraad op heden, onder directie van Ds. H. VAN ZADELHOFF, Pred. te *Werkendam*, en de *Werken*, en Consulent dezer Gemeente, het volgende viertal van Predikanten gemaakt:

DD. SMIJTEGELD VAN DER HOEK, Pred. te *Poederoijen*. LOBRIJ, te *Asch*. DROOGLEVER FORTUYN, te *Brandwijk*. en POTHOLT VAN DORP, te *Berlicum*.

Waar uit beroepen is, Ds. SMIJTEGELD VAN DER HOEK, Pred. te *Poederoijen*, aan zijn Wel Eerw. is hier van bij misfve kennis gegeven, en de acte van beroeping aan den Wel Ed. geb. Heere REESEMAKER, Heere van *Sleeuwijk*, ter approbatie aangeboden.

ETHIEN EN DRONGELEN, den 23sten Febr. 1817. Op dezen dag had alhier, eene plegtigheid plaats. V. G. A. BOLL, deszelfs zuster ANNA CORNELIA JACOBA BOLL, FORMINA JOHANNA VAN HEMERT en ADRIANA VAN DER HEIDEN, werden opentlijk, na voorafgaande belijdenis hunner Christelijke Geloofs en Zedeleer, gedaan te hebben, door onzen Leeraar A. NAGEL tot Leden der Gemeente aangenomen. MEEUWEN EN HAGOORT. Zie Febr. 1817. WIJK. Zie Febr. 1817.

EIND-

VELDHOVEN, BLAARTHEM, OIRLE enz.
vakant. Zie Febr. 1817.

EERZEL, DUIJZEL EN STEENZEL v.
kant. Zie Febr. 1817.

D R E N T H E.

M E P P E L.

MEPPEL, den 3den Febr. heeft de Kerke-
raad der Hervormde Gemeente alhier, na guns-
tig bekomene handopening, van Z. M. onzen
geëerbiedigden Koning, een aanvang gemaakt,
met het werk der beroeping van een Predikant,
in de plaats van wijlen den Eerw. Heer G. MIT,
en daar toe eerst een twaalfstal gemaakt, waarop
genomineerd wierden, de Eerw. Heeren:

DD. CRAMER VON BAUMGARTEN, HEIN, RADIJS,
CRANSEN, HESSELINK, MIDDELVELD, DOORN-
BOSCH, STAVERMAN, VAN LOENEN, KUIPER, VAN
VELSSEN en LULOFS, Predd. te *Middelbert*,
Bellingwolde, *Blaauwkapel*, *Dwingelo*, *Almelo*,
Wolvega, *Beilen*, *Kolderveen*, *Ruinerwolde*,
Roon, *Hoogeveen* en *Almelo*.

Uit het bovenstaande twaalfstal is den 6den
Febr. een zestal gemaakt, waar op geplaatst
wierden de Predikanten:

DD. HEIN, CRAMER VON BAUMGARTEN, MID-
DELVELD, DOORNBOSCH, VAN LOENEN en RADIJS.

Met het lot tegen HESSELINCK.

Voorts is het volgend drietal gemaakt:

DD. HEIN, CRAMER VON BAUMGARTEN en RA-
DIJS. met het lot tegen MIDDELVELD en DOORN-
BOSCH.

En

En daar uit is den 17den Febr. met eene groote meerderheid van itemmen beroepen, de Eerw. Heer G. H. HEIN, Pred. te *Bellingwolde*, welke na 14 dagen beraad, deze beroeping, onder inwachting der Koninklijke approbatie, heeft aangenomen.

RUINE vakant. Zie Jan. 1817.

WAALSCH E KERK.

AMSTERDAM, vijfde Predikantsplaats
KAMPEN

DELFT, tweede Predikantsplaats

DEVENTER

GOES

GROEDE

HEUSDEN

'SHERTOGENBOSCH

OOSTBURG

SCHIEDAM

THOLEN

VEERE

VLISSINGEN

VIANEN

VOORBURG

RONGIJ. Zie October 1816.

DOUR EN RONGIJ (in *Henegouwen*.) Zie Febr. 1817.

} vakant. Zie Julij 1816.

L I M B U R G enz.

M A A S T R I C H T

MEERSSEN. Zie Julij 1816.

VAALS vakant, Zie Nov. 1816.

VAL.

VALKENBURG. Zie Nov. 1816.

VERVIERS EN HODIMONT. Zie Febr. 1817.

EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

BERGÉN OP DEN ZOOM vakant., Zie Nov. 1816.

UTRECHT. Zie Dec. 1816.

DELFT vakant. Zie Jan. 1817.

HERSTELDE EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

GORINCHEM, den 23sten Febr. Onzen Leeraar, de Wel Eerw. Heer P. J. CRAMER, van hier naar *Amsterdam* beroepen zijnde, heeft heden zijn afscheidsrede gehouden, over *Handel*. XX: 27.

De Kerkeraad de verzochte handopening van Z. M. gunstig verkregen hebbende, heeft zich tot het Wel Eerw. Consistorie der Herstelde Evangelisch Lutherse Gemeente te *Amsterdam*, gewend, en eene nominatie verzocht, ter vervulling van de vakature, door het welk al spoedig aan dit verzoek voldaan, en eene nominatie gesuppediteerd is, bestaande uit de Wel Eerw. Heeren:

DD. D. R. UCKERMAN, S. UTBERG en J. A. HELPER SESBRUGGER, respective Predd. te *Enkhuizen*, *Harlingen* en *Medenblik*.

AMSTERDAM, den 2den Maart. Heden werd onze nieuw beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer P. J. CRAMER, plegtig aan de Gemeente voorgesteld, door deszelfs Ambtgenoor-

den.

den Wel Eerw. Heer J. C. JACOBI, met eene Leerrede, over Paulus woorden, 2 *Corinth.* V: 18b, 19b en 20; zijnde de voorafspraak genomen uit 1 *Timoth.* III: 1.

Den daar aan volgenden Woensdag den 5den Maart, aanvaardde de Wel Eerw. Heer P. J. CRAMER, deszelfs dienstwerk, predikende ten dien einde over de woorden van den Apostel, *Romeine* I: 16a.

MEDEMBLIK. Zie Febr. 1817.

HERVORMDE KERK.

OOST- en WEST-INDIEN.

De Provisionele Commissie tot de Zaken der Hervormde Kerken, in Neerlands *Oost- en West-Indien*, heeft in hare Vergadering van den 24sten Febr. 1817, Kerkelijk beroepen, en voor den Evangeliedienst der Hervormde Gemeenten, in de Nederlandsche Bezittingen in *Oost-Indie*, plegtig ingezegend, den Wel Eerw. Heer A. EVERAARS, thans rustend Predikant. Zijnde zijn Wel Eerw. alvorens door onzen geeerbiedigden Koning, volgens Z. M. besluit van den 3den Dec. 1816 N°. 7. als Leeraar bij de Hervormde Gemeente, in Neerlands Bezittingen in *Oost-Indie* aangesteld. De bevestiging geschiedde door den Wel Eerw. Voorzitter J. B. NOORDINK, terwijl de beroepene, onder wederzijdsche zegenbede, daar na hartelijk afscheid nam.

BUI-

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

OOST-FRIESLAND.

STAPELMOER. Op Zondag den 2den Februarij 1. l., is onze nieuwe, van *Kritsum* tot ons overgekomeene Voorganger, Ds. J. GOEMAN, alhier plegtig in zijne heilige bediening ingezegend, door Ds. H. BROUWER, Super Intendent en Predikant te *Wcender*, met eene redevoering over 2 *Timoth.* IV: 5b. *Doe het werk van eenen Evangelist*, en *Phil.* II: 29 *Ontvangt hem dan in den Heere met alle blijdschap enz.* waar na de Bevestigde Leeraar zijn dienst aanving, met een verhoog over 1 *Timoth.* I: 1b. *Jezus Christus is onze hope.*

KRITSUM vakant.

G R A A F S C H A P B E N T H E I M .

ULSEN. Onze tweede Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. C. SCHOLTEN, den 15den Sept. des vorigen jaars, beroepen naar *Emlenkamp*, heeft die beroeping aangenomen, en den 17den Nov. van ons een zegenend afscheid genomen, naar aanleiding van *Deut.* XXX: 19. *Ik neme heden tegen ulieden tot getuigen enz.*

SCHUTTORG vakant. Daar wij echter zoo spoedig mogelijk eene beroeping wenschen te doen, verzoeken wij vriendelijk de Wel Eerw. Heeren Predikanten en Proponenten, dat zij zich ten spoedigsten bij ons aanmelden, en hunne gaven voor de Gemeente laten hooren,

ter-

K E R K - N I E U W S. 381

terwijl tot hun narigt dient, dat de Gemeente alhier volkrijk, het tractement voordeelig, en de Predikants woning, nog voor weinig jaren nieuw gebouwd, zeer bekwaam is.

BENTHEM, Hoogduitsche Predikantsplaats vakant. Zie Sept. 1816.

BRANDLIGT vakant. Zie Dec. 1816.

L I N G E N.

LINGEN, eerste en derde Leeraarsplaats vakant.

CONSISTORIALE KERK van KLEVE.

KERVENHEIM vakant. Zie Aug. 1813.

KRANENBURG. Zie Aug. 1813.

GELDERN. Zie Aug. 1813.

W E Z E L.

SCHERMBEEK, den 15den Dec. De Beroeping van den Proponent H. TILGENKAMP, tot Predikant alhier, is met de Koninklijke approbatie bekrachtigd.

RINGENBERG is vakant, door het Emerituschap van Ds. VAN MENER.

BISLICH is vakant, door het overlijden van Ds. MARCUS.

WEZEL, vierde Leeraarsplaats vakant. Zie Febr. 1815.

SCHONENBEEK vakant. Zie Aug. 1816.

ANSGARIE KERK vakant. Zie Junij 1804.
 MARIENKERK, tweede en derde Leeraars-
 plaats vakant. Zie Dec. 1804.

HANAU vakant. Zie Mei 1812.

BIJBEL-GENOOTSCHAPPEN.

W E Z E L.

In het onlangs door hetzelfde alhier gegeven berigt, kan men met vreugde melden, dat in één jaar 553 Bijbels, 401 Nieuwe Testamenten met de Psalmen van LUTHER, en 283 Nieuwe Testamenten, naar den Regensburgsche Katholijke uitgaven uitgedeeld of verkocht wierden, terwijl de Leden het genoeg hadden, in de Lazaretten, en ook onder de Bouw- Gevangenen, Bijbels te verdeelen, en door verscheidene bartelijke bewijzen tot de overtuiging kwamen, dat de aangewende pogingen niet te vergeefs waren. Onder 1300 personen die een Bijbel, Nieuw Testament, of de Psalmen bekwamen, waren er slechts drie, die dit geschenk weder verkochten.

B E R I G T E N.

Volgens dispositie van Z. Exc. den Heer Commisaris Generaal, provisioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk, van den 11den Februarij 1817, No. $\frac{437}{81}$ is de ondergeëekende thans opgetredē als Secretaris der Commissie, voor de Kerkelijke Zaken voor de Oost- en West-Indien, aan wien derhalve voortaan alle Brie-

Brieven en Stukken, deze Commissie betreffende, moeten worden toegezonden, mits franco.

BERNARDUS VERWIJ,
Pred. in 's Gravenhage.

Een Proponent of Pred., buiten vaste bediening, van wiens zedelijk gedrag blijken kan, genegen zijnde, voor eenigen tijd den dienst voor eenen rustbehoevenden Pred. waar te nemen, op een welgelegen en niet ver van *Haarlem* verwijderd Dorp in *Noorholland*, en op aannemelijke Voorwaarden; vervoege zich te dien einde met vrachtvrije brieven, ten spoedigsten, onder het adres van P. P., aan den Heer J. VAN DER HEIJ, Boekhandelaar op het Water, te *Amsterdam*.

NB... Naam en Woonplaats, alsmede de Hoogeschool, waar gestudeerd is, duidelijk op te geven.

De Ondergeteekende, Correspondens der Eerw. Classis van *Zierikzee*, verzoekt, dat hem de berigten voor de Boekzaal, voor den tienden van elken maand vrachtvrij toegezonden worden.

JOH. DE WIT,
Pred. te *Zierikzee*.

Van wegen het Consistorie der Evangeliesch Lutherse Gemeente alhier, wordt aan de Buiten Gemeenten van hun Kerkgenootschap verzocht, om de berigten, welke zij, hunne Gemeenten betreffende, ingevolge daar van reeds gedane aankondiging in dato 10den Sept. 1816, in de Boekzaal wenschen geplaatst te hebben, dezelve voortaan (vermits het overlijden van den Heer D. SCHRÖDER, in leven Secretaris bij

het voornoemde Consistorie,) voor den roden van ieder maand, franco is te zenden aan den Ondergeteekenden, thans met de Correspondentie belast.

Namens het bovengenoemde Consistorie

JOH. HENR. SMAALE,
Secretaris.

Amsterdam,
10den Maart 1817.

D R U K F E I L.

In het berigt van de Promotie te *Arnhem*, der Latijnsche School, en wel in den Titel der Orarie van den Rector, is in de vorige maand een abuis ingeslopen, er staat: *De Litterarum humaniorum et Mathematicarum Studiis*, men leze: *et Mathematicum Studiis*.

LETTER-NIEUWS.

Bij W. Brave, op den Nieuwendijk, te *Amsterdam*, wordt heden uitgegeven:

I. *Aanwijzing* van Uitlegkundige Schriften, zoo over den geheelen Bijbel, als over bijzondere gedeelten van denzelven, I. Deel, de twee volgende Deelen, zullen nog dit Jaar worden uitgegeven.

II. Oordeelkundige Inleiding tot de Schriften des N. Verbonds, door Prof. J. A. LOTZE, 2de Deel, 1ste Stuk.

III. *Bijdragen* tot de beoefening en Geschiedenis der Godgeleerde Wetenschappen, 5de Deel, 1ste Stuk. De *Authentiken* van dit voortreffelijk Tijdschrift, gaan in hun 14de jaar reeds voort, te leveren belangrijke Beoordeelingen en Bijdragen tot verdediging van den Geopenbaarden Godsdienst, Oostersche Letterkunde, Leerstellige Godgeleerdheid, Kriek en Exegese van het N. Testament, Zedekunde, Predikkunde, Kerkelijke Geschiedenis en Letterkundige Berigten.

IV. STA-

IV. STILLING'S THEOBALD, of de Dweeper, 2 Deelen, à f 3: 12: — van dit belangrijk Werk, is nog maar een klein getal voorhanden.

De Boekverkoopers W. van Vliet en J. H. Duisdeiker, te Amsterdam, geven heden uit en hebben alom verzonden:

Ter *Gedachtenis* voor mijne *Leerlingen*, na het afleggen hunner Geloofsbelijdenis, tot Lidmaten in de Hervormde Gemeente, van hunnen Onderwijzer J. T. BERTRAM. (Ook geschikt voor een Handboek voor andere Jeugdige Belijders van het Christendom.) In gr. 8vo, De prijs is f 1: 4: —

Dit hartelijk en belangrijk geschenk, bevat vier-en-veertig onderscheidene onderwerpen, als: I. Aan den Verlosfer. II. Eene overdenking van een' nieuwen Belijder van het Christendom. III. Een gebed, na het afleggen der Geloofsbelijdenis. IV. Danklied. V. Aanspraak van den Onderwijzer. VI. Gelukwensch en Opwekking. VII. Eenige vriendschappelijke raadgevingen van den Onderwijzer. VIII. Opwekking en drangredenen tot standvastigheid in de leere des Christendoms. IX. Kenmerken van eenen echt Christelijken levenswandel, en het bewijs van toeneming in de kennis der waarheid. X. Aan god. XI. Het zalige en verheffende van het denkbeeld: god is mijn Vader en zijne wijsheid en liefde besturen al mijne lotgevallen. XII. De liefde gods, blijkbaar in de zending van zijnen eengeboren Zoon in de wereld. XIII. De liefde van JESUS CHRISTUS, blijkbaar in alles wat hij voor ons deed, allerbijzonderst in zijne voorbeeldeloos grootmoedige zelfopoffering. XIV. Opwekking, om van gods en CHRISTUS liefde de ruimste en uitgebreidste denkbeelden te vormen. XV. Lofzang aan CHRISTUS. XVI. De grootheid van JESUS. XVII. De dierbaarheid van JESUS. XVIII. De noodzakelijkheid van JESUS. XIX. Twee gemoedelijke vragen, over de drie voorgaande Vertoogen. XX. Opwekking tot hulde des Verlosfers. XXI. De ware Christelijke Broederliefde. (*Een Verhaal*) XXII. Eene vergelijking van onzen beschaafden toestand, met dien der onverlichte Heidenische Volken. XXIII. Ernstige aansporing voor- en bemoedigend uitzigt van den Christen. XXIV. Zielsverheffing tot JESUS. XXV. Een Lied ter ere van JESUS. XXVI. Afbeeldel van eenen echten Belijder der waarheid. XXVII. Iets over den mensch, en over onze bestemming als menschen en als Christenen. XXVIII. Beantwoording der vraag: hoe bereikt men zijne bestemming? XXIX.

XXIX. Een Lied, aan den roem des Verlosfers gewijd. XXX. Iets over de eenigheid des Geloofs. XXXI. Jezus, onze Broeder. XXXII. Iets over de rechte waarneming van den openbaren Godsdienst. XXXIII. Bij de eerste Inrede in de Kerk, na de aanneming tot Lidmaat, bij gelegenheid der Belijdenis-Predikatie. XXXIV. Ernstige en dankbare herinnering aan den Doop. XXXV. Voor iemand, die bejaard gedoopt zal worden. XXXVI. Op den dag voor de eerste viering des H. Avondmaals. XXXVII. Na de eerste viering des H. Avondmaals. XXXVIII. Over de groote wijsheid van JEZUS, in zijne instellingen blijkbaar. XXXIX. Over de waarde van het al of niet afleggen der Geloofsbelijdenisse. XL. Korte herinneringen aan het door mij aan u gegeven, en van u door mij ontvangen, onderwijs. XLI. Bij de bevestiging van Ledematen. XLII. Nog een hartelijk woord tot afscheid. Voorts nog een TOEGIFT, behelzende: Bij de verjaring van den dag, waarop men Belijdenis aflegde. Bij uwe Feestviering. Dank en Bedelied, en ter verwekking van verslaauwde geestdrift.

De Boekverkooper Js Radink, in de Beurssteeg, Boek No. 11. te Amsterdam, thans bezitter zijnde van de weinige nog voorhanden zijnde Exemplaren, van het zoo algemeen gunstig bekend als nuttig werk, getiteld: *Beknopte Historie van het Vaderland*, in vier deelen, groot octavo, met acht fraaije uitslaande platen, gegraveerd door den beroemden R. VINKELES, en andere voornamen Meesters, welke de voornaamste gebeurtenissen onzes Vaderlands voorstellen; als onder anderen de weigering van Koning RADBOUT, om zich te laten doopen; het verbranden van het Slot te IJsselstein, ten tijde der Hoeksche en Kabeljauwsche twisten; het onthoofden van Mr. JOAN VAN OLDENBARNEVELD, het verbranden der R. K. Kerkbeelden te Utrecht; het verdrinken van Prins JOAN WILLEM, *Enzo* enz. biedt hetzelfde, zoo lang de geringe voorraad is strekkende, aan, voor den veel veranderden prijs van f 3. 10 : in plaats van f 7. 12 :

Bekend toch is het, dat de begeerte der Nederlanders, zich altijd uitstrekke tot de kennis van de oude en latere Geschiedenissen hunnes Vaderlands, doch dat velen, uit hoopde van de kosten tot het verkrijgen dezer kennis, dezen lust niet konden voldoen. Bovengemelde uitgever twijfelt dan niet of hij zal elk, die de Geschiedenissen onzes Vaderlandsch wenschte te kennen, of zijne kundigheden omtrent dezelve uit te breiden, eenen wezenlijken dienst be-

wijzen, door tot eenen zoo geringen prijs af te leveren een werk, het welk niet alleen eene aangename lek uur verschaft, maar ook allezins geschikt is, tot het verkrijgen eener kennis, zoo belangrijk voor elken Nederlander. Deszelfs inhoud niet alleen, maar ook de fraaiheid der platen, maken het mede tot een begeerlijk voorwerp; van hetzelfde zijn ook nog eenige best papieren Exemplaren met proefdruk platen, a f 4: 10 te bekomen.

DE 3DE DRUK VAN DE MIDDELEN VAN BESTAAN, OF AMBACHTEN, HANDWERKEN EN ANDERE MENSCHLIJKE BEZIGHEDEN, voorgesteld voor *Kinderen*, en doormengd met leerrijke *Vertellingen*, *Geschiedenisfen*, *Dichtstukjes*, enz. versierd met 14 gecoul. fig op 4 platen, voor den prijs van 12 Ruivers, zijnde een derde minder dan de eerste druk; om inzonderheid dit werkje voor den Burgerstand, als ook tot *Prijsjes voor de Scholen* verkrijgbaar te maken; is gedrukt te *Amsterdam*, bij G. ROOS, en ook in meest alle Boekwinkels te bekomen: als mede, *BEELDENGALLERIJ* of *Tekenboekje van XVI Studiebeeldjes van oude Hollandsche, Friesche, Brabandsche, Fransche en Zweedsche Drachten en Costumes*, in den Imaak van B. Picard, mede zeer geschikt om te leeren *couleuren*, of tot *Voorwerpen* voor *Schimmen* voor den *Brandspiegel*, de prijs is 11 Stuivers.

Bij N. Geijsbeek, Boekverkooper op de Westermarkt, over de Waag, No. 23. te *Amsterdam*, zijn nog eenige weinige Exemplaren voor handen, van de beide volgende werkjes:

I *Zullen wij elkander in den Hemel wederzien, en zoo duidelijke kennen als op aarde.*

II. *Wijsgeerige en duidelijke uitlegging over het Opperwezen en de Wereld*

Deze werkjes behandelen in kort bestek, de gewigtigste onderwerpen, over welke de geleerden zware boekdeelen geschreven hebben, bij voorbeeld, wat de ziel is, of het lot der levenden aan de dooden bekend is, wat eigenlijk de dood en hel is, of deze aarde vernietigd zal worden of niet, of wij uit dit onmiddelijk in het eeuwig leven gaan, of wij dan ook kennis van deze wereld hebben? en vele andere allergewigtige vragen meer. De prijs van beide werkjes, bij elkander is 5½ Stuiver.

IN.

I N H O U D.

BOEK BESCHOUWING.

Christendom en Hervorming, vergeleken met den Protestantischen Kerkstaat. Tweede Uitgave. Bladz. 255

De Leer van den Hervormden Godsdienst verdedigd. 266

Christendom en Hervorming, beschouwd in eenige Brieven en Gesprekken. 267

G. J. F. CRAMER VON BAUMGARTEN, Brieven, over het Werkje: Christendom en Hervorming. 275

W. N. MUNTING, Bijzonderheden uit de tijden der Hervorming. 280

R. RÜHS, *Finland* en de Finnen. In twee Deelen. 287

Oud - Vaderlandsche Zeden, of Schets der Levens van MAURITS LIJNSLAGER en HILLEGONDA BUISMAN. Met Platen. 297

K. HAHN, Parabels en Zedelijke Verhalen, voor de nadenkende Jeugd. Uit het Hoogduitsch. 301

M E N G E L W E R K.

Onderzoek, betreffende het Bevelschrift van CIJRUS, *Ezra* I: 2, 3. 303

Eenige Zinspreuken voor het gezellig leven. 314

Over den Landbouw in *Pruisen*, door FREDERIK DEN GROOTEN vooral bevorderd. 315

Aanleiding tot de afschaffing der Pijnbank, in *Schotland*. 318

De Reis naar den *Leeuwenburg*, door A. F. E. LANGBEIN. (*Vervolg van Bladz. 206.*) 322

THOMAS MORUS. 334

Akademie - Nieuws. 335

School - Nieuws. 339

Kerk - Nieuws. 346

Bijbel - Genootschappen. 382

Berigten. —

Letter - Nieuws. 384

B O E K Z A A L
D E R
GELEERDE WERELD,
E N
T I J D S C H R I F T
V O O R D E
PROTESTANTSCH E KERKEN
I N H E T
KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.
Voor APRIL 1817.

Te A M S T E R D A M , bij
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
 op den Singel, tusſchen den Blaauwburgwal en de
 Bergſtraat, N°. 320.
M D C C C X V I I.

De Prijs is 6 Stuivers.

NB. De Stukjes moeten ingenaald, niet doo ge-
 ſtoken worden.

BOEKBESCHOUWING.

*De Geschiedenis van SAMUËL, naar den Bijbel.
Een Christelijk Huisboek, door J. P. SPRENGER
VAN EIJK, Predikant te Rotterdam. In 's Gra-
venhage, bij J. Allart, 1815. 316 en XXVI
Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f 2: 8: —*

Er is alle reden om zich te verblifden, dat de Leeraars in 't algemeen, gevormd door een in vele opzigten zeer verbeterd onderwijs aan de Hooge Scholen, en geoefend in de veelvuldige hulpmiddelen van onzen tijd, zich er met ijver op toeleggen, om niet alleen het geschiedkundig gedeelte der H. Schrift, met en voor de Gemeente ook te behandelen, maar dat zij dit ook met oordeel en smaak doen, en velen er zich bijzonder op toeleggen, om door oordeelkundige praktikale aanmerkingen, de geschiedenissen belangrijk voor verstand en hart te maken, en alzoo den Bijbel met meer vrucht te leeren lezen. Onder deze kan ook met regt de Rotterdamsche Kerkleeraar J. P. SPRENGER VAN EIJK, geteld worden. Trouwens, al kenden wij hem anders geheel niet, zoo zou de lettervrucht ons ter openlijke beoordeeling toegezonden, en welke wij daarom nu beschouwen, tot een voldoende bewijs reeds genoegzaam zijn. Zijn Eerw. had de belangrijke geschiedenis van SAMUËL, in eenige Leerredenen, voor zijne Gemeente behandeld. Hij bemerkte, dat men de-
zelfde met genoegen hoorde, en vond zich dus
Dd 2 in

in het slot opgewekt, om het behandelde nog eens na te zien, om te werken, en, in dien vorm gebragt, waarin het nu verschijnt, als een Christelijk Huisboek uit te geven. Het is in achttien Afdeelingen gesplitst, als zoo vele rustpunten. De opschriften daar van zijn: De Familie te *Rama*, en de Feestviering te *Silo*. — *1 Sam.* I: 1—19. De geboorte van SAMUËL. Nieuwe proeven der Godsvrucht, van ELKANA en HANNA, *1 Sam.* I: 20—28. — De Lofzang van HANNA, *1 Sam.* II: 1—10. — Een opmerkelijke nacht te *Silo*. *1 Sam.* III: 1—18. — De veldslag bij *Aphek* *1 Sam.* III: 19. en IV. — Godsdienstig begin der regering van SAMUËL, *1 Sam.* VII. 1—6. — EBENHAEZER, *1 Sam.* VII. 7—14. — SAMUËLS openbaar en huisfelijk leven altijd voorbeeldig, *1 Sam.* VII: 15—17. — SAMUËLS grootheid, in tegenoverstelling van *Israels* misdadig gedrag, *1 Sam.* VIII. — God wijst aan en door SAMUËL *Israels* Koning aan, *1 Sam.* X: 1—25. — Openbare zalving en inhuldiging van den Koning, door den nu aftredenden Regter, *1 Sam.* XII. — Gehoorzamen is beter dan slagtoffer, opmerken dan het vette der rammen, *1 Sam.* XV. — SAMUËL en DAVID, *1 Sam.* XVI: 1—13. — Zonderlinge redding van SAMUËL, *1 Sam.* XIX: 10. en 18—24. — Nog een blik op NAJOTH, *1 Sam.* IX: 20. Het aftreden van den Profeet, *1 Sam.* XXV: 1. — Het gebeurde te *Endor* na SAMUËLS dood, *1 Sam.* XXVIII. — Besluit. Het geheel is met oordeel bewerkt, ernstig behandeld, en gedurig de gelegenheid waargenomen, om nuttige toepasselijke aanmerkingen mede te deelen. Verscheidene nuttige, meer of min uitgebreide en uitgewerkte uitweidingen komen er in voor, wat treft men hier aanmerkingen aan, welke nadenken verdienen, en die getuigenis dragen van

des

des Leeraars goeden smaak, gezonde uitlegkunde, en zedigheid, zoo wel als vrijmoedigheid.

De aanmerking in de Voorrede: — „ik ben op het voetspoor van HES, meestal de Grieksche vertaling der LXX gevolgd, en heb voorts van die hulpmiddelen, welke ik tot regt verstand van den Tekst behoefde een bescheiden gebruik gemaakt.” — hebben wij bevestigd gevonden. Men neme het ons echter niet euvel, dat wij bij deze gelegenheid verklaren, dat men om het O. Testament wel uit te leggen, toch niet alleen op die Grieksche Overzetting steunen moet, vooral niet, daar deze niet zelden meer verklaring dan vertaling is, en vaak alleen het oordeelkundig bestuderen van het oorspronkelijke (voorwaar de regia via!) den bekwaamen uitlegger op den rechten weg brengen zal. Na eene meermalen herhaalde lezing van den Hebreuwschen Tekst, en daarvan gemaakte eigene overzetting, vergelijkte men liever de Grieksche vertaling. Wij maken hier deze aanmerking te meer, om dat ook in deze geschiedenis, meer dan eens, ons hier toe aanleiding voorkwam, bij voorbeeld: 1 Sam. I: 17. waar de Grieksche overzetting heeft *ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ δὸν σοι Πάτρ. κ. τ. λ.* terwijl het oorspronkelijke luidt: *וַיֹּאמֶר יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יְתֵן אֶת-שְׁלֹתָךְ*.

van de onzen juist vertaald, door: *en de God Israels zal uwe bede geven.* Dat ELI hier enkel een zegenwensch aan de diep bedroefde HANNA zou gegeven hebben, en dat zij daarover zoo bijzonder verblijfd geweest zal zijn, laat zich toch ook niet gemakkelijk denken. Het geheele 18de vers, doet overtuigend zien, hoe veel zij nechte op de betuiging van ELI, en welk eene uitwerking dezelve op haar had. Zij merkte althans zijn zeggen als profetisch aan, en ver-

trouwde er op, daarom was zij van dat oogeblik af, hoe zeer gestoord in haar bidden, opgeruimder en bekwaam om te handelen, zoo als de geschiedenis ons vermeldt.

Een ander voorbeeld is, 1 Sam. XV: 32. **וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶבְרָם מֶרְ - הַמֶּת** waar voor in

de Grieksche overzetting gelezen wordt: *καὶ εἶπεν Ἀγάγ, εἰ οὐκ ἔστιν ὁ θάνατος, en even te voren καὶ προσῆλθε πρὸς αὐτὸν Ἀγάγ τρεῖς μισθῶν* voor het Hebreeuwsche **וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶבְרָם מֶרְ - הַמֶּת**

uit het antwoord van den Profeet vol verontwaardiging uitgesproken, ziet men genoeg, dat AGAG zulk een vonnis geheel niet verwacht had, ook had SAUL hem het leven gelaten, hoe zou hij dus gevreesd hebben!

Men kan over deze plaats MICHAËLIS vergelijken, in zijne *Suppl. ad Lex. Hebr.* onder het woord **מֶרְ - הַמֶּת** *sub עֵד*. Wij her-

inneren ons hierbij, onder andere, nu ook *Exod.* IV: 1 en 13. om verder van honderd andere niet te gewagen. Het uitmuntend gedrag en edel karakter van SAMUËL, heeft VAN EIJK naar vereisch zeroemd, en als in vele opzigten navolgenswaardig voorgesteld. Naar ons oordeel is echter *Deut.* XVIII: 15. verkeerdelijk op hem toegepast, en strijdig met de doorgaande Bijbelleer. Ook zal bladz. 171. bij vergissing; uit de redevoering 1 Sam. XII. voorkomende, zijn opgemaakt, dat SAMUËLS hooge jaren hem niet meer toelieten, de teugels van het bestuur in handen te houden, althans dat hij *aan den rand des grafs* reeds toen was. Men bedenke slechts wat SAMUËL naderhand nog gedaan, of alleen maar, dat hij DAVID tot Koning gezalfd heeft.

Gestreng is het oordeel over ELI uitgevallen, en

en dit kon ook wel niet anders, evenwel had er ook wel iets gezegd mogen zijn, van het goede dat hem zeer zeker eigen was, om niet te schijnen, als oordeelde men hard over eenen ouden man. Men kan van hem nog al iets goeds opmerken, wanneer men nadenkt, bij voorbeeld: op 1 Sam. II: 22--25. en IV: 18. als men opmerkt hoe hij den kleinen SAMUËL opnam, en als Jongeling behandelde, leest 1 Sam. II: 11. — en dat hij, in stede van op SAMUËL toornig te worden, of zich eenigzins onstuimig aan te stellen, ziet III: 18. met ontroering verklaarde: *Hij is de Heere, Hij doe wat goed is in zijne oogen!* Komt ook 1 Sam. I: 14. wel overeen, met 't geen men van zijne loom- en traagheid elkander napraat? Men kan zijne fouten levendig afscherfen, maar tevens diep medelijden gevoelen, met dien door zijne kinderen zoo ongelukkigen man. Men zal dit te eerder doen, wanneer men zich de zoons van SAMUËL voorstelt, die even min werden en zich betoonden, 't geen hunne Godvruchtige vader wenschte, zoo dat het een geluk voor *Israel* was, dat zij niet aan de regering bleven. Bij de herinnering hier aan, hadden wij hier wel iets meer verlangd, over de opvoeding van kinderen, over de beste pogingen en middelen daartoe, en tevens over de noodzakelijkheid, dat men ook hierbij zijne afhankelijkheid onder het oog houde, en vooral met zijne aanhoudende pogingen en braaf voorbeeld het *gebed* vereenige, zoo ooit immers, kwam het hier te pas, dit aan de ouderen op het hart te drukken. De invoeging in 1 Sam. II: 31 en 32 *Indien alles zoo blijft*, hebben wij, bij de zoo stellige Godspraak, wat stout gevonden, althans moet men ze onnoodig noemen.

Dat de Vrouw (en dus ook HANNA) geene magt zou gehad hebben, om eens gelofte te

doen, gelijk bladz. 10. gelezen wordt, strijdt met de Bijbelsche Geschiedenis; waar uit zeker is, dat, even gelijk een vader omtrent zijne dochter, zoo ook de man omtrent zijne vrouw de magt had, de gedane gelofte wanneer dezelve hem bekend wierd, en niet geviel, te annuleren, maar zweeg hij, op het vernemen van dezelve, dan moest zij houden en vervullen, waar toe zij zich door eene gelofte verbonden had. De gelegenheid was hier gunstig geweest, om iets over de geloften te zeggen, waar van in den Bijbel zoo dikwijls melding gemaakt wordt.

Bij gelegenheid der behandeling van 1 Sam. II: 10. wordt gezegd, dat het moederlijk gevoel van HANNA, schoon zij haren zoon aan den Tabernakeldienst toewijdde, er misschien *stilzwijgend* bijvoegde: *o, als mijn zoon SAMUËL die Koning eens ware!* Zij ging dan voorzeker al zeer ver met hare wenschen! Liever schrijven wij echter deze hoogmoedige gedachte haar niet toe. Even min aannemelijk komt ons de gisning voor, op 1 Sam. XII: 17, dat er, onder die ernstige aanspraak van SAMUËL, meer en meer gemor onder de menigte zou zijn ontstaan, ja dat de Profeet, omdat men zich openlijk tegen hem begon te verzetten, gedrongen is geworden, om te doen, 't geen vervolgens vs. 16. enz. gemeld wordt. In tegendeel, vinden wij in geheel het verhaal de duidelijkste bewijzen, dat het volk thans in eene stemming was, om alles van hem te hooren, en dat de eerwaardige Godsman hier van een voor hetzelfde zeer geschikt gebruik maakte, ten einde den indruk te grooter te doen zijn. Ter opheldering van 1 Sam. III: 2, 3. ten aanzien van de plaats waar ELI en zijn dienaar slapen, had de Eerw. VAN EIJK, zich voordeel kunnen doen,

doen, met de aanmerking van MICHAËLIS op deze plaats.

VAN EIK zie uit deze aanmerkingen, dat wij zijn stichtelijk boek met aandacht gelezen hebben; liever dan dezelve te vermeerderen, en te hechten op enkele te sterke uitdrukkingen, bij voorbeeld, op bladz. 132. *Wat zou zulk een nalatigheid anders zijn, dan een verachten van Gods barmhartigheid en een verguizen zijner genade*, verzekeren wij verder, dat dit als een in vele opzigten nuttig huisboek kan gebruikt worden, waarin veel aanleiding is tot een Godsdienslig bestuur. Ter bevestiging beroepen wij ons gaarne op het volgende:

„Dan, en wie bemerkt hier den vinger Gods niet? Naar mate hij (SAUL I Sam. XIX: 24.) de Profetenschool naderde, veranderde zijne stemming. Waarschijnlijk vervulde thans de herinnering aan vorige dagen zijnen geest, toen eerbied voor Jehovah en lust tot zijnen dienst, hem de Profetenscholen met alle magt deed voorstaan, en hij zijn genoegen vond in de schoone liederen, daar gezongen. Ja, van die liederen kon hij zich veel herinneren, en zij vertoonden zich op nieuw aan hem in hunne waarde; hij begon dezelve aan te heffen, en zelfs met geestdrift te zingen. Zij bragten hem allengs in eene heilige verrukking, en deze bezielde hem geheel, toen hij Najoth binnen trad, en de school bezocht. Spoedig leide hij zijn Koninklijk gewaad af, en vervoegde hij zich, als een gewoon Israëliet, bij de menigte, om met deze, onder Samuëls opzigt, Israëlitische gezangen, tot lof van God, en de Vaderlandsche Helden, aan te heffen. Zoo hevig werd hij zelve aangedaan, dat hij dien geheelen dag, en den daarop volgende nacht, in die gewijde oefening

ning doorbragt (*), en David daardoor gelegenheid vond, om andermaal zijnen vijand te ontvlugten. Dan ook ten opzichte van Samuël, was dit voorval allergewenscht. Het leven van den waardigen man was niet minder dan dat van David in gevaar, en zoo de Voorzienigheid niet rurschen beide gekomen was, had buiten twihsel hetzelfde verloren gegaan."

„Maar ook hier toonde God metderdaad, allerlei middelen en wegen in zijne magt te hebben, om degenen die in nood zijn te helpen, en zoo voor hen te waken, dat niets hen schaden kan. Het gewone is hier ontoereikend, en daarom kiest de weldadige Voorzienigheid, wat menschelijke berekening en verwachting te boven gaat, *Hij werkt op het hart des Konings, en neigt het tot al wat hij wil.* Op het onverwachtst wordt Sauls woede gestild, zijne drift beteugeld, hij verliest den moed tot de uitvoering van zijn ontwerp, en zingt, in stede van zijnen vijand te vervloeken en te dooden, zegenende gezangen."

„Hoe veilig is hij derhalve, die door zulken God bewaard en beschermd wordt. De kennis, welke wij niet slechts door de Natuur, maar ook en vooral door de Openbaring van zijne heerlijke volmaaktheden verkrijgen, doet ons reeds veel verwachten van zijnen vermogenden bij-

(*) „Hetgeen ons van Sauls geestverrukking, en die zijner manschap gemeld wordt, is niet gemakkelijk te verklaren. Ik zou liefst de oorzaak er van in de muziek vinden, ware het niet, dat Saul reeds op weg had beginnen te profeteren, eer hij nog eenige muziek hoorde, en heb daarom, te zijnen opzichte, bij de muziek nog iets anders gevoegd, hetwelk ik meen, dat hier opmerking verdient, en nog al iets toebrengen kan, om ons te doen begrijpen, hoe de Koning in zulk eene geheel andere geestgesteldheid geraaken kon."

bijstand aan hun , welke hij bemint. Zouden aardsche vaders hun kroost , waar zij kunnen , hoeden , en de beste Vader in den Hemel niet alles aanwenden , ter beveiliging van hen , welke hij genadig zijne kinderen noemt ? Hoe vele stellige verzekeringen vinden wij ook dienaangaande in de H. Schrift ! Hoe veel van hetgeen eertijds ter bemoediging van Israël gesproken werd , geldt elk , die zich als kind van God gedraagt ! Het is , of hem , bij voorbeeld , wordt toegevoegd : „ Kan ook eene vrouw haren zuigeling vergeten , dat zij zich niet ontferme over de vrucht van haren buik ? Offchoon deze dien vergate , zoo zal ik toch uwer niet vergeten. Ja , ik ben het , die u trooste , wie zijt gij , dat gij vreezen zoudt voor den mensch , die sterven zal , en voor eens menschen kind , dat verdorren zal als gras ; en dat gij vergeten zoudt den Heer , die u gemaakt heeft , die de Hemelen heeft uitgebreid , en de aarde gegrond , en dat gij gedurig den ganschen dag vreezen zoudt van wege de grimmigheid des benaauwers ? Ik ben de Heere uw God , die de zee klieft , dat hare golven bruisen , Heer der Heerscharen is mijn naam. Zijt niet twijfelmoedig , ik zal u helpen , ik zal u ondersteunen met de rechterhand mijner gerechtigheid. ”

„ Kan er , met menschelijke woorden meer gezegd worden , om aan te toonen , hoe veilig hij is , die in Gods vriendschap deelt ? ”

„ Maar hoe vertroostend is het ons tevens , dat de geschiedenis aller eeuwen hiervan overvloedig getuigenis geeft. Hoe menigmaal toonde God dan , wanneer de vijand riep : „ Ik zal vervolgen , ik zal achterhalen , ik zal mijnen lust aan hun voldoen , ik zal het zwaard

„ trek-

„trekken, en mijne hand zal hen verdelgen! magtiger te zijn dan hij, en zijne pogingen plotseling te kunnen vernietigen. Zoo ging het, bij voorbeeld, eenen Jakob, bij de aannadering van zijnen broeder Esau; en behield eene keten van wonderen den braven Jozef, om hem den behouder te doen zijn van zijnen grijzen vader en zijne trouwelooze broeders. Zoo was het met Israel, in verschillende tijdvakken, en onder anderen, toen een woedende Faraö het nazette, maar de zee het eenen veiligen doortogt opende, en deszelfs vijanden overstroomde. Zoo ging het deze, door God beweldadigde Natie, toen Hij haar uit de handen der Filistijnen verlostte, gelijk wij in de zevende afdeeling overdachten; en hetgeen wij thans van de Goddelijke zorg voor den grijzen Samuel en zijnen braven vriend David opmerkten, werd ook, nog in latere dagen, duizendmaal waargenomen, of werd zoo niet het hart van eenen Benbadad, toen het hem, bij herhaling, mislukt was, het leger van Israel bij verrassing te overvallen, met angst en schrik vervuld, vermoedde hij niet eenig verraad aan zijn elgen hof, en was dit vermoeden, hoe ongegrond ook, niet tot Israels behoud? Bewoog niet de Heer eenen Ahasueros, om zoo gunstig over de Joden te denken, dat de snoode aanslag van Haman, die hunnen volstrekten ondergang bedoelde, geheel verijdeld werd? Werkte Hij niet op Cyrus, om hem aan zijne gevangenen vrijheid, en tevens de gunstige gelegenheid te doen schenken, tot de herbouwing van den verwoesten Jeruzalemschen Tempel? Vermogten de dienaars van den Hoogen Raad wel iets tegen onzen geëerbiedigten Zaligmaker, zoo lang zijn uur niet gekomen was, werden ook

ook zij niet getroffen door zijne Goddelijke leer? Zorgde de Almagtige niet, dat, toen het leven der Apostelen, te Jeruzalem, in oogenblikkelijk gevaar was, een Gamaliël zoo dacht en sprak, als de geschiedenis meldt, en zijn voorstel merkeliĳken bijval vond onder de woedende vijanden van het Christendom? Ontwaarden ook onze Kerkhervormers niet dikwijls, dat Hij, die voor hen was, meerder was dan zij, die tegen hen waren. Wie iets van de Kerkelĳke Geschiedenis weet, herinnert zich menig geval, waarin de Heer voor hen waakte, die als lichten der wereld optraden, om den stikdonkeren nacht van onkunde, dwaling en barbaarschheid, waarvan de volken der aarde omringd waren, door eene gezuiverde Evangelieprediking te verbannen."

„Ja zij, die aan deze prediking gehoor gaven, deelden, bij meer dan eene gelegenheid, in dezelfde zorg, en het was, onder anderen, opmerkeliĳk, dat toen, ten tijde der vervolging om het geloof, zekere Gravin van Ostorog, die, met hare zuster, den gezuiverden Godsdienst toegedaan was, zich eens onder het gehoor van Gods woord bevond, haar Gemaal, gewapend en woedende van granschap, ter vergadering kwam instuiven, om geweld te plegen; maar hij, op het zien der bijeenkomst, en het hooren van den Prediker, oogenblikkelijk zoodanig getroffen werd, dat hij op eene aangebodene plaats ging nederzitten, en, van een' vervolger der Hervormden, hun vriend en voorstander werd" (*).

Ern-

(*) „Lacti, Hist. Univers. ook aangehaald door Bonnet."

Ernstige Waarheid in een bevallig Gewaad. Een tiental Leerredenen. Uit het Hoogduitsch vertaald. Te Groningen, bij W. Zuidema, 1815. 208 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f 1 : 10: —

De kinderen willen gestadig iets nieuws, nieuw speelgoed, nieuwe boeken, en zij zijn maar niet te vreden, indien men hun daarin niet ter wille is. Een nieuwe band; Ja zelfs een nieuwe omslag kan hun genoeg verschaffen, en is niet zelden geschikt, om hen een reeds door hen verworpen boek weder te doen opvatten, beminnen en gebruiken. Hoe meer men den kinderen hierin toegeeft, hoe ijdelier zij worden, en hoe ijdelier dies te nadeeliger zullen voor hen ongelukkig de gevolgen zijn. Ondertusfchen kunnen schrandere ouders en waardige onderwijzers, met deze neiging der kinderen, zich wezenlijk voordeel doen, en zullen, door dezelve te wijzigen en te matigen, de jeugdige harten leiden tot 't geen goed is, en edele karakters vormen. Is dit veronachtzaamd, gelijk dit helaas! maar al te algemeen het geval is, dan zullen de kinderen, groot geworden, eene wispelturig- en veranderlijkheid openbaren, welke hen minder geschikt maakt, om tot die vastheid te geraken welke edele menschen altoos onderscheidt, of eene onbuigzaamheid verraden, welke men wel haast stijfhoofdigheid noemen zou, en hen lastig voor de zamenleving doet zijn. — Deze wispelturigheid en veranderlijkheid deelt zich dan ook geheel den smaak mede, en heeft niet zelden bij jonge menschen, vooral wanneer zij in overvloed leven! en zich verbeelden meer te weten dan

dan anderen, ten gevolge, dat zij ook in den Godsdienst, en deszelfs behandeling, gedurig verandering willen, den form alleen in aanmerking nemen, en het wezenlijk ligtelijke geheel voorbijzien, of ook gering achten. Maar ook moet men hieruit gedeeltelijk immers verklaren, dat bejaarde lieden, het geluk hebbende van het schadelijke hiervan bij ondervinding te hebben leeren kennen, lichtelijk tot een tegenovergesteld nusterste vervallen, stijf worden, en volstrekt niets dulden kunnen, dat nieuw is of schijnt, zoo dat zij reeds van gevaar en ketterij schreeuwen, wanneer men slechts eene andere wijze van voordragt volgt, of de zaken op eene andere wijze voorstelt, dan deze of die Leeraar, wien zij met of zonder genoegzame reden hun volkomen vertrouwen geschonken hebben. De Christen-Leeraar mag dit dan ook wel ernstig in aanmerking nemen en zorg dragen, dat hij dit wel voor oogen houden, bij het opstellen en in het houden van zijne Leerredenen, ter bevordering van het reine Christendom, en in het geven van bijzonder onderwijs. Men kan in dezen te veel, maar ook te weinig toegefeelijkheid gebruiken. De Heere Jezus zelf en zijne Apostelen hebben ons ook hier het beste voorbeeld gegeven. De bescheidene Lezer zal ons deze korte uitweiding niet euvel nemen, daar, en de bijzondere titel van dit werk en de inhoud dezer Godsdienstige Voorstellen, ons hiertoe onwillekeurig noopten. Men geeft gewis verstandig toe aan den veranderlijken smaak van yelen, wanneer men door een bevallig uiterlijk en schranderlijk uitgedachten nieuwen maar goeden titel en wat dies meer is, zijne tijdgenooten zoekt uit te lokken, tot het hooren naar en lezen van een belangrijk en ernstig onderwerp; maar men schikt zich zeer verkeerd naar eenen val-

valschen smaak, wanneer men om te behagen, in onzen tijd, bij voorbeeld, tot een Tekst voorleest *Luk. I: 57—80.* en dan de vraag behandelt: *Hoe de Christen zijn gansche leven tot eenen bestendigen Godsdienst maken kan*, gelijk hier geschiedt. Het is dan omtrent even eens als wij weten van zeker Christen-Leeraar, die op Kerstijd, den gewonen Tekst voorgelezen hebbende, tot de Gemeente sprak, over de geboorte van een kind, en over 't geen ouders, magen en vrienden daarbij gevoelen moeten. Dat zulke Leeraars, die ongelukkig nog aan zekere Teksten gebonden zijn, het *variety delectat* voor oogen houden, is geheel niet af te keuren, maar deze zucht moet niet zoo ontaarden, dat men, bij voorbeeld, uit den Tekst *Luk. XXIV: 13—35.* alleen de bijzonderheid, dat de Emmausgangeren reisden, aanstipt, en zoekt aan te toonen, dat de Godsdienst van Jezus de trouwste Leidsman op de reize onzes aardschen levens is. Wilde men zoodanig iets, dan moest het thema immers nog dit of dergelijk zijn: de kennis aan Jezus, of zijn onderwijs is in staat, om alle onze bekommelingen weg te nemen. Dat de ongenoemde Prediker in *Duitschland*, zijne zucht om bijzonder te wezen, en om te behagen, door na de lezing van zekere Bijbelplaatsen, onverwachte onderwerpen te behandelen, veel te ver gedreven heeft, kan de Lezer terstond opmaken, wanneer wij hem zeggen, dat de inhoud van de IIIde Leerrede, Tekst *Luk. XIV: 1—11.* is: *Wat geeft den mensch waarde?* Van de IVde, Tekst *Luk. I: 26—38:* *De ware ziels grootheid eenes Christens.* Van de Vde, Tekst *Matth. VII: 15—23:* *Dat Gods wil de zekerste weg tot ware Godzaligheid zij;* — Van de VIde, Tekst *Luk. II: 33—40:* *Het beeld van een Christen, die den*

den Godsdienst tot de hoofdzak van zijn gansche leven maakt; Van de VIIIste, Tekst Joan. IV: 47—54. Hoe moet de Christen zijne regenspoeden aanwenden, wanneer zij voor hem regt nuttig werpen zullen? Van de IXde, Tekst Luk. XXIV: 13—35, De gewigtige en troostvolle leer van onze onsterfelijkheid. Men kan in de daad, tegen zulk eene handelwijze op den predikstoel, niet te ernstig waarschuwen. — Als men eens voor een gezelschap, of in eenen meer of min uitgestreken kring nuttige voorlezingen houden wil, dan zijn zulke vertoogen en korte redevoeringen niet af te keuren, mits men er geene, en vooral althans zulke ongeschikt gekozene Teksten niet voor zette; maar op den predikstoel voegen ze in 't geheel niet. — Dan moet de Bijbel basis zijn, en het volk; de Godsdienstige menigte heeft regt van te vorderen, dat men haar van die plaats den Bijbel leere verstaan, en overtuigend doe zien, dat men zijn onderwijs geheel op den Bijbel grondt, en daar uit alleen het bestuur, de opwekkingen, waarschuwingen en troostredenen afleidt. Kost dit een weinig, ja ook veel meer moeite en tijd, ter voorbereiding voor den Spreker, dit mag hem niet afschrikken, hij is daartoe gehouden, hij is in deze bediening gesteld, en wat zou een edel denkend Leeraar ook voor zijne Gemeente niet over hebben? De ons niet genoemde Vertaler had, dit bedenkende, deze zoogenaamde Leerredenen gerust onvertaald kunnen laten, vooral daar het in ons Land, Gode zij dank, aan betere en ook oorspronkelijke modellen van wezenlijke Leerredenen geheel niet ontbreekt. Men leere toch niet van zijne naburen, 't geen men zelf veel beter bezit, en prijze vooral het vreemde niet aan, wanneer er betere voortbrengselen van eigenen grond voorhanden zijn. Van

de VIIde en Xde, der ons hier onder den naam van Leerredenen geleverde Godsdienstige Ver-
toogen, moeten wij eene afzonderlijke melding
maken, daar dezelve eenigzins bij den Tekst
blijven, en hoofdzaken daaruit behandelen. De
eerste behandelt de troostvolle waarheid: *God is
vader zijner schepselen*, naar den Tekst *Matth.*
VI: 24—34, en de andere stelt de *heilige gevoe-
lens des Christens voor, bij het aandenken aan
de weldaad der geboorte van JEZUS*, op grond
van *Luk. II: 15—20*. — Gelijk wij de overige,
om den goeden stijl, levendige voordragt en
Christelijke gevoelens, als kleine Verhandelingen
met genoegen gelezen hebben, zoo als wij,
zonder daardoor aan het gewigt onzer geopper-
de bedenkingen iets te kort te doen, gaarne
verklaren, ook tot lof van den Vertaler, die
zijn werk wel verrigt heeft; zoo hebben ons
deze laatstgemelde verre 't meest behaagd, en
wel bijzonder de tiende. Ter bevestiging van
dit ons gunstig gevoelen, willen wij de moeite
nemen, daar uit het volgende over te schrijven.

„Hier is een blinde, een ongelukkige, die
van den edelsten en onontbeerlijksten zijner zin-
nen, het licht zijner oogen, beroofd is. Hoe
ellendig en beklagenswaardig is niet zijn toe-
stand! Hoe vele genoegens, die anderen ge-
nieten, moet hij niet ontbeeren! Hij kan niet
gaan, waar henen hij wil. Hij kent de gevaren
niet, die hem omringen; hij moet zich van an-
deren leiden laten, of met de handen in het
duistere rondtasten. Voor hem is de Natuur met
alle hare zichtbare bekoorlijkheden en schoon-
heden verloren; voor hem is zij op den helde-
ren middag in een' diepen nacht begraven. Hij
ziet niet het lieflijk daglicht, de stralen-pracht
der zonne aan het hooge gewelf des hemels; niet
het schoone ontwaken der Lente na den langen
win-

winterflap; niet het kiemen en uitbotten der jonge kruiden en planten op de velden en weiden, in de hagen en boschen. Hij ziet niet het vrolijk lagchen en de liefkoozende gebaarden der vrienden zijnes harten; zijner gade, zijner kinderen, zijner vrienden; hij hoort slechts hunne stemme, voelt slechts den zachten druk van hunne hand in de zijne, maar hij ziet hen niet; hij kan zich niet met hen verheugen; hij roept met eenen Tobias uit: wat zou ik toch vreugde hebben, die ik in het duistere zitten moet! — Maar nu verkrijgt hij door eene gunstige beschikking Gods zijn gezigt weder; nu openen zich zijne oogen, die zoo lang gesloten waren; nacht en duisternis verdwijnen voor zijne blikken; hij ziet de aarde en alle voorwerpen rondsom zich henen; alles om hem henen is licht. Welke vrolijke aandoeningen doordringen niet zijne ziele! Hoe is voor hem de aanblik des hoogen hemels en der prachtvolle aarde niet bekoorlijk en nieuw! Hoe beeft hij niet van vreugde over het herkegen gebruik van zijn gezigt, en hoe verrukt prijst hij niet God, die hem deze genade bewees, en hem uit dien treurigen toestand redde!” —

„Hier is een *gevangene*, die jaren lang onder den last van zware ketenen in een’ diepen onderaardschen kerker smacht, en te vergeefs naar redding zucht. Geen straal van het zonnelicht valt in zijne donkere woning; geen voetstap eenes levenden nadert hem; geen vriend spreekt versterkenden troost en moed in zijne bekommerde ziele. Verrotting en schrikvolle eenzaamheid zijn zijn enig gezelschap. Met heete tranen des jammers bevochtigt hij het brood, dat hem tot voedsel dienen, en zijne kwellingen verlengen zal. Handenwringend en

vertwijfelend roept hij den dood om redding en ontferming aan. Te vergeefs steenen zijne klagten; de koude muren zijnes kerkers weergalmen die vruchteloos terug. Alle hope op verlossing is voor hem verdwenen; zijne ziel zinkt in kommer en treurigheid weg. — Doch welk eene snelle en gelukkige verandering! Plotsling opent zich de deur zijnes kerkers; een menschenvriend, gelijk aan een' Engel Gods, treedt daar binnen, en maakt zijne ketenen los. Sta op, arme gevangene! roept hij hem toe, uwe tranen en uw gebed zijn verhoord! gij zijt vrij! — O vrijheid, vrijheid! schoonste geluk des levens! roept de geredde vol van hooge verrukking uit. Stom en verdoofd door de overmaat van de vreugde, die zijne ziel doordringt, zinkt hij aan de voeten zijnes redders neder. Hij wil danken, en kan niet. Tranen van vreugde en van verrukking zijn de eenige dank, welken hij geven kan. Hij gevoelt zich gelukkig, onuitsprekelijk gelukkig."

Daar is een wandelaar, die den regten weg verloren heeft. Verre van zijne woning, in een vreemd, onbekend land, dwaalt zijn voet in eenzame en ongebaande streken rond. Immer steiler en gevaarvoller wordt het pad, dat hij betreden moet. Schrikvolle diepten en afgronden openen zich voor zijne voeten, digte, ondoordringbare boschen omringen hem van alle zijden. Reeds hebben de laatste stralen der zinkende zonne de toppen der bergen verguld; reeds valt de nacht in, en wordt het aardrijk door donkere schaduwen bedekt. De storm ontwaakt en bruist door de toppen der boomen. Schrikkelijke bliksemen breken los aan den nachtelijken hemel; de donder rolt in vreeselijke slagen; alle schepselen vlieden en

vet-

verbergen zich. Eenzaam en verlaten staat de verschrokken wandelaar daar. Hij roept, en niemand hoort hem; hij bidt om hulpe, niemand antwoordt hem. Angstvol dwaalt hij, dan hier henen, dan daar henen; hij weet niet meer, waar henen hij zijne schreden rigten zal; overal ziet hij gevaren, die hij niet ontwijken kan. Verslagen en kommervol zinkt hij ter aarde neder, en verwacht zijn einde, als nabij. Doch, hij zal niet sterven. Een ongeziene vriend, die hem lief heeft, hoort zijne klagten, en ijlt om hem te redden. Hij biedt den gezonkenen liefderlijk de hand; hij rigt hem van de aarde op; hij spreekt hem troost en moed in. Hij voert hem in de nabijzijnde hutte, verkwikt hem met spijs en drank, en laat hem den nacht over bij zich rusten. Hij brengt hem daar op den volgenden morgen op den regten weg, en wijst hem het verlorene pad. De geredde stamelt hem zijnen dank, en scheidt met eenen warmen, broederlijken handdruk van zijnen redder."

„Erkent gij u zelven niet in deze beelden, o Christen! Gevoelt gij het niet levendig bij u zelven, dat gij de genezene blinde, de bevrijde gevangene, de geredde wandelaar zijt? Gevoelt gij niet uw geluk, en de grootheid der weldaad, die u daar door wedervaren is? — Ja zoo ellendig en zoo ongelukkig als deze waren, eer hen hulpe wedervoer, zoo ellendig en ongelukkig zoudt gij zijn, zoo treurig en beklagenswaardig zou uw lot zijn, wanneer God zich niet over u ontfermd, en u zijnen Zoon ten Redder gezonden had. Zonder hem zoudt gij in de duisternissen der onwetendheid en des bijgeloofs, op de dwaalpaden der dwaasheid en der ondeugd rond dwalen. Door hem zijt gij vrij van onwetendheid

en ondeugendheid; vrij van de drukkende ketenen der zonde, en van de slaafsche vrees des doods en der helle; door hem zijt gij van het pad gered, dat naar 't verderf voert, en op den regten weg geleid!"

"O! wat zijt gij hem daar voor niet schuldig! Erken uw geluk; prijs hem met een vrolijk en bewogen hart; heilig hem alle de gedachten en gevoelens uwer ziele; verheug u over zijne gunst over de genade, die hij aan u bewezen heeft, en word hem dankbaar door vrome voornemens en besluiten."

Korte Inhoud der BIJBEL-GESCHIEDENIS

Een Lees- en Leerboek voor de Jeugd, door C. ENKLAAR. Conrector der Latijnsche Scholen te Nijmegen. Te Nijmegen, bij C. J. van Goor en Zoon, 1816. Eerste Stukje 67 Bladz. en Tweede Stukje 76 Bladz. In kl. 8vo. De prijs van beide deze Stukjes is f — 12 —

Men kan niet anders dan met groot genoegen bespeuren, dat in ons Land zoo merkbaar de lust tot de Bijbelsche Geschiedenis aanwakkert, en dat men in verschillende plaatsen, en op onderscheidene manieren zich bevlijgt, daar in anderen voor te lichten, der Jeugd tot gids te verstrekken, en deze zoo belangrijke kennis hoe langer zoo algemeener te maken; waartoe voorzeker, benevens het nieuw Reglement, en het in de laatste jaren zoo veel verbeterd School-Onderwijs, ook het heilzaam Bijbel-Genootschap, en de ijver ter uitbreiding van hetzelfde, het zijne heeft bijgedragen. — De Heer ENKLAAR, waardig Onderwijzer in de Latijnsche Scholen te Nijmegen, heeft zich, overtuigd

tuigd van het belang der zake, opgewekt gevoeld, om zijne pogingen tot voorlichting zijner Jeugdige Landgenooten, in deze ook aan te wenden, en daartoe dus eenige van zijne hem overige uren besteed. Daarvan zijn nu deze beide Stukjes, in het jongst voorledene Jaar uitgekomen, het gevolg, terwijl hij in eene korte Voorrede verklaart, dat zijn eerste opstel, dat omtrent driemaal zoo groot is, en 't welk tot eenen tweeden *Cursus* der Bijbel-Geschiedenis zou kunnen dienen, mogelijk vroeg of laat ook nog het licht zien zal. -- Deze ijver van den Corrector verdient zeker allen lof. De beide Stukjes welke wij hier voor ons hebben, maken een nuttig Leesboekje voor kinderen uit. De stijl is eenvoudig; de gebeurtenissen en zaken zijn bevattelijk voorgedragen, en de tijd-tafel achter aan, levert niet slechts een goed algemeen overzicht, maar kan ook tevens eenigermate de plaats bekleeden van eenen aanwijzer. Het oogmerk is zeker, gelijk het zijn moet, om het verstandig Bijbellesen vooral te bevorderen; daarom verwondert het ons, dat de Heer ENKLAAR vergeten heeft, achter elke Korte Afdeling de Bijbelboeken en Hoofdstukken aan te wijzen. Nu en dan had ook het aaneengeschakeld verhaal een weinig nauwkeuriger kunnen zijn. Het Galileesche Meir, had bij voorbeeld, liever geen Zee moeten genoemd zijn. Het verschrikkelijk geval met JUDAS, is een weinig te laat voorgesteld, zoo ook de verschijning van JEZUS aan MARIA. Bij het verhaal 'nopens PTOLEMEUS FILOPATOR, had de aanmerking gevoegd, dat het niet in den Bijbel voorkomt.

Bij de verklaring van het oogmerk der schoone gelijkenis van LAZARUS en den Rijken, had op de veel licht gevende bijzonderheid in vs.

E e 4

27-31.

27—31. van *Luk. XVI.* moeten gelet zijn. De Schrijver had, onzes erachtens, ook wel eenige gelijkenissen meer mogen opnemen.

Uit de geschiedenis betrekkelijk de drie Jongelingen in den Oven, had de bijzonderheid omtrent de vier mannen, welke de Vorst tot zijne verwondering in den brandenden oven zag, wel wat duidelijker kunnen gesteld zijn, volgens *Dan. III.*

In het geval van Mozes bij *Horeb*, zou het voor de Jeugd nuttig geweest zijn, op dat zij zich van dit heerlijk tooneel een voegzaam denkbeeld leerde vormen, niet te gewagen van eene enkele doornstruik, maar van een digt boschje, waar in zich allerlei heesters bevonden, en waarschijnlijk ook wel grootere boommen. Welligt had ook de verklaring: het *Land Israels*, het welk thans mede aan Jozua schijnt onderworpen geweest te zijn, door de aanmerking van VAN HAMELSVELD op 2 *Kron. XXXIV:6.* eenige andere wijziging kunnen ontvangen. Deze zijn eenige kleine aanmerkingen, welke wij in bedenking meenden te moeten geven, waar van gemakkelijk, bij eenen herdruk van deze aanprijzingwaardige Leesboekjes, gebruik kan gemaakt worden, door den verdienstelijken Schrijver.

Het Korte Aanhangsel, tot den Korten Inhoud der Bijbelgeschiedenis hier bij gevoegd, bestaat geheel niet nutteloos zijne plaats. Hartelijk wenschen wij, dat vooral ook de studerende Jeugd, van dezen arbeid veel voordeel trekken zal, en leeren onzen kostelijken Bijbel tot haar wezenlijk geluk, veel en regt te leeren gebruiken.

Staat.

Staat- en Aardrijkskundige Beschrijving van het Koninkrijk der Nederlanden, of der XVII Nederlandsche Provinciën, benevens het Groot-Hertogdom Luxemburg, volgens de Tractaten en de Grondwet des Jaars 1815, door N. G. VAN KAMPEN, Lid der Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen, der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde, en van het Zeeuwsche Genootschap der Wetenschappen. Met eene geheel nieuwe Kaart. Te Haarlem, bij F. Bohn, 1816. X en 416 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f 3: 18; —

Dat een werk, als 't geen wij hier voor ons hebben, behoefte is, zal wel niemand kunnen betwijfelen. Wien ligt toch niets iets gelegen aan de kennis van zijn Vaderland, en hoe zou nog een weldenkend Nederlander kunnen twijfelen, aan de noodzakelijkheid om het Koninkrijk, waar van hij zelf een Lid is, wel te leeren kennen? Het kan dus ook niet dan alleraardigst zijn, dat een man als de ook door onderscheidene Schriften beroemde VAN KAMPEN, alle moeite heeft gelieven te nemen, om in dezen de beste hulpmiddelen te bezigen, een goed geheel zamen te stellen, en aldus zijne oude en nieuwe Landgenooten eenigzins voor te lichten. Het geheel is wel kort, naar 's mans oogmerk, maar echter met veel oordeel, kennis van zaken, liefde tot de waarheid, en eene blijkbare zucht, om zoo wel onpartijdig als naauwkeurig te zijn, bewerkt, terwijl des Schrijvers kiesheid en zedigheid ook, in een kort naberigt, te meer voor hem doen innemen. De Inleiding van 55 bladzijden, kan men als eene

E e 5

kor-

korte beredeneerde, geschiedkundige schets aanmerken, om een algemeen denkbeeld te doen verkrijgen, van de Nederlanden, derzelver ligging, bewoners, voortbrengfelen, fabrieken, handel, vaart, cultuur, Godsdienst, oude, latere en nieuwere gesteldheid, Regering, betrekking, aanzien, magt, sterkte, enz. Zij verdient gelezen en herlezen te worden, ook om verscheidene zeer gepaste aanmerkingen daarin voorkomende, voor men het boek verder gebruikt. Ondertusschen zal het noodig zijn, met betrekking tot deze en geene bijzonderheid, in 't oog te houden, wanneer die inleiding geschreven is, de bijvoegfels en verbeteringen achter aan, daar mede te vergelijken, en er zulke uitbreidingen bij te voegen, als mogelijk ons Koninkrijk, bij voorbeeld, aan den kant van *Westvlaanderen*, naar men spreekt, nog zou kunnen erlangen. Men denke ook aan de grenzen tusschen *Gelderland* en het *Pruissische* Grondgebied.

In de opgave der Produkten, uit het dieren- maar vooral uit het plantenrijk, had de *Provincie Vriesland* meer genoemd moeten worden, om ons Rijk aan deze zijde te doen kennen. Behalve toch van wegen de paarden, het rund-vee, de schapen, boter en kaas, enz. kent men dat beroemd geweest ook in den handel, als belangrijk, uit het koolzaad, de tarwe, rogge, gerst, haver, boonen, erwten, boekweit, vlas, cichoreij, aardappelen, enz. gelijk daar van, in de bijzondere opgave, ook betere melding gemaakt is.

Dat onze Schrijver in het werk zelve, meer de Staat- dan de Aardrijkskundige orde gevolgd is, zoo echter, dat *Antwerpen* bij *Brabant* behandeld is, en de beschrijving van het oude Graaffschap *Namen*, na dat van *Henegouwen*, en
vóór

vóór dat van *Holland* gegeven wordt, kan de Lezer uit dezen Inhoud opmaken:

„*Braband*. I. De Provincie *Noord-Braband*. II. De Provincie *Antwerpen*. III. De Provincie *Zuid-Braband*. IV. De Provincie *Limburg*. V. De Provincie *Gelderland*. VI. De Provincie *Luik*. *Vlaanderen*. VII. De Provincie *Oost-vlaanderen*. VIII. De Provincie *Westvlaanderen*. IX. De Provincie *Henegouwen*. X. De Provincie *Namen*. XI. *Holland*. *Zuidholland*. *Noordholland*. XII. De Provincie *Zeeland*. XIII. De Provincie *Utrecht*. XIV. De Provincie *Vriesland*. XV. De Provincie *Overijsel*. XVI. De Provincie *Groningerland*, XVII. De Provincie *Drenthe*.”

Voor het oogmerk met dit werk, is zulks niet nadeelig, en het gebruik der kaart voor aan in het boek, blijft evenwel aan te prijzen. De drie Aanhangfels handelen, over het Groot-Hertogdom *Luxemburg*, — over de Landen, door den tweeden Parijschen Vrede van 1815, aan de Nederlanden afgeslaan, — en over het Hertogdom *Bouillon*. Het werk zelve is naar het doel vrij naauwkeurig, evenwel niet volledig, gelijk van zelf spreekt; hoe zou men toch in slechts één boekdeel, eene eenigzins uitvoerige beschrijving kunnen verwachten, van alle de Provinciën, streken, steden, dorpen, buurten, voornamen gebouwen, boschen, landerijen, wateren, fabrieken en voortbrengselen, van ons wel klein, maar tevens gelijk te regt hier is opgemerkt, zoo vermaard als merkwaardig Koningrijk?

Men treft hier, na de gemelde Inleiding, een algemeen overzicht, behelzende telken reize eerst eene *Gewestelijke* en vervolgens *plaatselijke* korte beschrijving aan, met herinnering zoo wel aan de oude, als met vermelding van de latere en jongste gebeurtenissen en veranderingen. Na den

den verdienden lof aan deze vrucht van VAN KAMPENS welversnedene pen toegekend, en zijn Ed. onzen dank betuigd te hebben, voor de in deze aangewende Vaderlandsche vlijt, willen wij, op zijn verzoek, hier wel eene en andere kleine aanmerking op laten volgen, waarvan bij eenen herdruk gebruik zou kunnen gemaakt worden. Om te bekorten zou, naar ons oordeel, de inleiding kunnen zwijgen, bij voorbeeld, van die Produkten, waar van bij de gewestelijke beschrijving toch naauwkeuriger melding gemaakt wordt. --- Bij de opgave, bij voorbeeld, der bevolking van *Harderwijk*, bladz. 119, en van *Maasfluis*, bladz. 224, verkiest de Lezer gewis liever eene bepaalde opgave, dan eene onbepaalde, hoe zeer dan ook waarschijnlijk gissing. En zou niet één bekwaam burger, van elke dier plaatsen eene naauwkeurige opgave zijn Ed. willen en kunnen mededeelen? — Sommige beschrijvingen, bij voorbeeld, van de vesting *Grave*, bl. 65. van de Stad *Haarlem*, bl. 257. vergeleken met die van *Enkhuizen* en *Stavoren*, hadden in zeker opzicht naauwkeuriger kunnen zijn. In eene beschrijving van *Noordholland*, waar in *Zaandam* als eene Stad met regt wordt voorgesteld, behoort men niet meer te lezen: dat *Purmerend* de jongste der Hollandsche Steden is, bladz. 210. *Krommenie* is hier veel te klein opgegeven, in den jare 1796 werden er, niet slechts 200 zielen, gelijk hier bladz. 263, gelezen wordt, maar wel 1725 geteld. Wanneer men met de treurige geschiedenis der volksbeweging op *Zaandam* in April 1813, welke helaas zeven maanden te vroeg begonnen werd bekend is, zal men de uitdrukking: *zij werd spoedig gedempt*, niet voldoende vinden. Van *Oostzaan* zijn de Stijffelfabrieken, hoe wel immers zoo veel als de molens melding verdienen.

nende, vergeten genoemd te worden. De grond is omstreeks *Alphen* niet *alleen* zoo goed, dat één morgen lands tot duizend guldens gelden mag, maar men zou dit zelfde met geen minder regt ook kunnen opmerken, van sommige oorden in *Vriesland*, en zelfs ook in *Noordholland*. De geheele landstreek, tusfchen de zoogenaamde streek, of straatweg en de Zee, van *Enkhuizen* af tot aan *Hoorn*, waar in voorkomen: *Broekerhaven*, *Venhuizen*, *Hem*, *Oosterleek*, *Wijdenes*, en *Schellinkhout* is in de beschrijving voorbijgegaan. bladz. 277, wordt onder de plaatsen, tusfchen *Hoorn* en *Medenblik*, als meer Westwaarts dan *Zwaag*, *Nibbikswoude*, *Houwaart* en *Oostwoude*, ook genoemd, *Venhuizen*, met 1200 inwoners, met het Praalgraf van REINOUD VAN BREDERODE, Heere van *Venhuizen* in de anders gemeene Kerk; maar dit is zeker niet juist. Mogelijk is *Veenhuizen* bedoeld, maar daar werden slechts 179 zielen geteld. *Venhui-*zen, een goed uur van *Enkhuizen* gelegen, bevat ruim 600 en het daar aan grenzende *Hem*, mede een fraai gelegen Dorp, ruim 400 inwoners, zamen oudtijds de Stede *Hem* en *Venhui-*zen genoemd. In de ommestrekken van *Utrecht*, had ook *Houten* melding verdiend, een Dorp van ruim 600 inwoners. In de beschrijving van *Vriesland* hebben wij te vergeefs gezocht, naar de verdiende melding van de drie schoone en bloeiende Dorpen *Vrouwbuurt*, of *Vrouwen-Parochie*, *St. Anna* en *St. Jakob*, op het *Bild*, van de heerlijke weid- en korenlanden aldaar, en de verdeeling, van het oude *Bild*, het nieuwe *Bild*, en de Pollen of Polders, insgelijks bedijkt. Na melding gemaakt te hebben, bij voorbeeld, van *Beetgum*, *Berlikum*, en *Wier*, had de Heer VAN KAMPEN, den daar nog niet bekenden Lezer tot de Zee geleiden, en hem het

een

een en andere, dat merkwaardig is, kunnen voordragen. Dat de *Leidsche Boter*, volgens het algemeen de *beeld*, de *Delftsche* nog overtreft, was ons vreemd, hier bladz. 230 te vernemen. Men denke aan de marktprijzen, die hier toch alleen beslissen kunnen. Is het berigt, op bladz. 159, waar, dat *Dixmuiden* in *Westvlaanderen*, thans één uur slechts van de Zee verwijderd is, dan is de kaart onnaauwkeurig. In *Groningerland* zijn ook plaatsen van belang voorbijgegaan. Na, ook op des Geëerden Schrijvers verzoek, deze weinige aanmerkingen gegeven te hebben, ten einde daar van bij tijd en wijle gebruik gemaakt worde, eindigen wij onze beschouwing, met, ter meerdere aanprijzing van dit nuttig boekdeel, over te schrijven:

„ In de oudste tijden bevatte de naam van *Vriesland* eene veel uitgestrektere landstreek, dan thans. De oude *Friezen*, een *Duitsch Volk*, 't welk reeds bij TACITUS en PLINIUS voorkomt, strekten zich uit van den middelarm des *Rhijns*, die toen nog bij *Katwijk* in zee viel, tot aan de *Eems*; aan de kust woonden de *Frifiabones*, of *Friesche Waterbewoners* (*). Naderhand, toen de *Batavieren*, zoo 't schijnt, onder de *Franken* versmolten geraakten, en met hen zuidwaarts optrokken, bezetteden de *Friezen* de ontruimde landstreek, en besloegen dus de geheele naderhand *Vereenigde Nederlanden*, van de *Schelde* tot de *Eems*, of mischien tot de *Wezer*, zoodat de noordelijke *Nederlanders*, bij den Buitenlander *Hollanders* genaamd, met uitzondering van eenige *Frankische* en *Saksische* Volkplanten.

(*) „ ALTING Notit. Germ. inf. I. D. p. 71. SMID Schatk. der Ned. Oudh. (1774) Art. *Friesland* bl. 105. IJPERIJ Geschied. der Ned. Tute bl. 164.”

plantingen, eigenlijk *Friezen* zijn. Onder Koning RADBOUD in het laatst der zesde, en het begin der zevende Eeuw, verloor deze Natie hare onafhankelijkheid, doch gelyking daarvoor tot vergoeding van hare nieuwe Heeren, de *Franken*, den Christelijken Godsdienst, waaraan zij zich echter eerst éene Eeuw later, gelyktijdig met hare stam- en taalgenooten, de *Saksers*, geheel onderwierp. Sedert bleven de *Friezen*, (allengs bepaald tot de tegenwoordige Provincie) onder de opperheerschappij en bescherming des nieuw opgerigten *Roomschen* Rijks, eene onafhankelijke Natie, die zelfs bevrijd bleef van de elders overal drukkende leenregèring. Het gebied stond aan zoogenaamde *Potentaten* of Magthebbers, uit den boezem der Natie gekoren, en aan behoorlijke bepalingen onderworpen. Hun bestuur bleef 696 jaren in stand, namelijk van den jare 802 tot 1498. Hoezeer de Graven van *Holland* vlamden op de heerschappij over *Friesland*, de opdragt derzelve aan Grave WILLLEM III. en naderhand aan ALBRECHT, was slechts onvolkomen en kortstondig. Binnenlandsche oneenigheden baarden ook hier het verlies der vryheid. De hevige en aanhoudende twisten der *Schieringers* en *Vetkoopers* gaven den Keizer een voorwendfel tevens en een middel aan de hand, om Hertog ALBERT van *Saksen*, (den Vader van het thans aldaar regèrende Stamhuis) in 1498 tot *erfelijk Pootestaat* aantestellen, ten einde die onlusten te dempen. Zijn Zoon GEORGE droeg naderhand zijne Regten voor éene Tonne gouds over aan Keizer KAREL V. die daarop Heer van *Friesland*, gelijk van het overige *Nederland* werd. Na de groote omwenteling in de zestiende Eeuw hadden de *Friezen* steeds een' afzonderlijken Stadhouder uit het Huis van *Nassau-Dietz*,

Dietz, afstammelingen van Grave JAN, den bevorderaar der *Utrechtsche Unie*. Verscheidene dier helden, ERNST en HENDRIK CASIMIR I. vielen in den strijd voor 't Vaderland; Graaf JOAN WILLEM FRISO werd Prins van *Oranje*, door het kinderloos afsterven van Koning WILLEM III., daar hij door de Vrouwen ook van WILLEM I. afstamde. Zijn Zoon WILLEM KAREL HENDRIK FRISO, of WILLEM IV. werd Stadhouder der zeven *Vereenigde Gewesten*, en het is deszelfs Doorluchtige Kleinzoon uit den echten *Vrieschen* stam, wien wij thans als *Koning der gezamenlijke Nederlanden* mogen begroeten."

"De bevolking is in *Vriesland*, in de achttiende Eeuw, zeer aanmerkelijk aangegroeid. In den jare 1744 telde men er 135,133, vier jaren later 135,195, en in 1811 onder de *Fransche* Regéring 175,375, of volgens het boven (bl. 32.) aangenomene ronde getal, 175,400 inwoners."

"Volgens de oude Staatsregeling gold in *Vriesland*, (even als in *Overijsel* en *Gelderland*, waar men *Gemeenslieden* of eene zoogenaamde *gezworene Gemeente* kende) in de verkiezing der Regéringleden de *volksstem*; in de Distrikten of *Grietenijen* stond de *Grietman* ter keuze des Stadhouders, uit eene lijst van drie personen, door de stemgerechtigden ingeleverd. De *Grietman* was geen Leenheer, gelijk de *Edellieden* overal elders, maar Regter in het burgerlijke; het getal dier personen was 30. Eén of meer uit de Edelen, en één of meer uit de *Eigen-erfden*, werden door de stemgerechtigden ter Statenvergadering gekozen, hetwelk dan te meermalen op den *Grietman* alléén viel. De *Magistraten* in de elf Steden verkoos de Stadhouder uit lijsten, door de *Vroedschap* zelf ingeleverd. *Oostergo*, *Westergo*, *Zevenwolden* en de *Steden* waren de vier leden van Staat."

"De

„De *aard der Vriezen*, als van een oud en oorspronkelijk Volk, heeft zich nimmer geheel verloochend. Liefhebbers eener geregelde vrijheid, dapper, gesteld op eenige zeden, manieren en wetten, gelijk zij, (om van geene andere voorbeelden te spreken) even na de Omwenteling van 1795, getoond hebben, toen zij de slooping van het oude Staatsgebouw het langste tegenhielden, en na de Tegenomwenteling van 1813, toen eene menigte hunner hun goed en leven aan 't Vaderland aanboden, zijn zij ook opregt, gulhartig, en geenszins valsch of vleijend van aard, wars van hoogmoed, bekwaam in bedrijven, die 's lands ligging vereischt, zoo als molen en sluisbouw, dijkwerken, en vooral schaatsenrijden, waarin geen Volk ter wereld hen in vlugheid evenaart, zoo als ook hunne schaatsen bij velen voor de beste gelden. Ook tot kunsten en wetenschappen zijn zij bijzonder opgelegd, gelijk velen hunner, vooral in de jongste tijden en onder het nog levende geslacht, getoond hebben.”

„Hunne *taal* is een tak van het aloude *Nederduitsch* in de ruimste beteekenis des woords, doch heeft zich, door meerdere afzondering van den landaard, minder dan het *Nederlandsch* en *Neder Saksisch* van zijnen oorsprong verwijderd. Men vindt er nog vele sporen van overeenkomst in met het oude *Angel-Saksisch*, de moeder van het *Engelsch*, als welke taal door hunne naburen en stamgenooten gesproken werd. De eenige algemeen beroemde Schrijver in het *Boeren-Vriesch* (want in de grootere Steden spreekt men algemeen, en in de kleinere meest *Hollandsch*) is de Dichter GIJSBERT JAPIX.”

GEDICHTEN van C. LOOTS, Ridder der Orde van den Nederlandsche Leeuw, en Lid van het Koninklijk Instituut. Eerste Deel. Te Amsterdam, bij J. van der Heij, 1816. XX en 194 Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f 3 : 12 : —

Wij ontvangen hier van den beroemden Dichter LOOTS, het begin eener verzameling zijner te voren verstrooide, of, zoo als hij in de Voorrede zegt, tot deksels tegen de stof gebezigde Dichtstukken. Dezelve zijn den Nederlandschen Lezer, van eenigen smaak en kunstliefde, grootendeels niet onbekend meer; het moet hem intusschen aangenaam zijn, hier nu alles achtereenvolgens bijéén te vinden, verrijkt met eene Voorrede, die eene beknopte en luimige levensgeschiedenis des Dichters bevat.

De *Overwinning der Nederlanders op Chattam*, opent den bundel. Dit Gedicht in 1799 vervaardigd, is des tijds, met veel lof ontvangen, het is eene hartelijke uitboezeming van het gevoel der diepe vernedering, waartoe *Nederlands* Zeemagt, vooral in dat ongelukkige jaar verviel, in vergelijking met de gouden en groote dagen der Vaderen. Dit gevoel is tevens zuiver van den partijgeest, welke in die dagen bijna alle Vaderlandsche toonen verstomde. Het was vooral edel en schoon, in de verbijsterde dagen van *Vrijheid*, *Gelijkheid* en *Broederschap*, de volgende coupletten te zingen:

Gij, die haar tempels wijdt, die 'de aard' schier
is onttoogen,

Gij, die van vrijheid droomt, en zucht in fla-
vernij!

Bloost

Bloost op der vaadren graf: zij waren vrij,
niet gij!

Hun hals heeft zich voor 't juk van Brit noch
Gal gebogen.

En gij, die roemt op liefde en zucht voor
't vaderland,

Leert, hoe die liefde in 't hart van vrije helden
brandt:

Aanschouwt hunn' eedlen toorn, gefard door
's vijands boosheid:

Ziet goden in den raad, ziet meesters op de
zee,

Bedwingers van geweld, en straffers van trouw-
loosheid,

Beschermers van het regt, en schenkers van
de vrede.

En nog, ô Neêrland! juicht ge, in armoë neêr-
gezonken:

Voegt dan aan 't ongeluk het lagchend feest-
gebaar?

Past hem de trotschheid ooit, die kermt in
't bangst gevaar?

Waarom, als in triomf, dan met uw vlag te prou-
ken?

Wat baat het, dat gij die op spits en trans
verhoogt,

Daar zij op d'oceaan niet meerder wordt ge-
doogd!

Verhef uw vlaggen dan, als ze op de scheeps-
kainpanje

Van 't onverwonnen hoofd, dat uwe vloot ge-
biedt,

Weêr wappren langs de zee, in 't aanzien van
Brittanje,

Maar toon uwe ongevreesde, ontsierde wim-
pels niet.

De *Dwingelandij* heeft ons minder behaagd. Niet, als of daarin een kwade geest zou heerfchen; integendeel ziet de Dichter (het stuk is in 1800 gefchreven) de vrijheid nergens meer in *Europa*; en erkent zeer wel de gruwelen, op haren naam door de Dwingelandijfe gepleegd, maar het onderwerp is te dikwijls op allerlei wijzen bezongen en herhaald, en de behandeling, om de waarheid te zeggen, niet nieuw genoeg; de fchilderij van het verblijf der Dwingelandij is akelig genoeg, doch te onbepaald en te afgetrokken. Waarom ook juist, om een *ongastvrij oord* te fchilderen, de heilige vloed van den *Scamander*, zoo onvergetelijk door den hemelval van HOMERUS verkozen, onder den naam van

de woeste ftranden,
Waarop Scamanders golven BRANDEN,

Het is waar, er wonen thans *Turken*, doch ook zóó nog zijn deze oorden den *lof* des Dichters, uit hoofde der groote herinneringen, niet onwaardig. Het is ook geen gelukkig denkbeeld (op bladz. 34.) SESOSTRIS als voorbeeld van dwingelanden of veroveraars te kiezen, die hun *eigen* land verwoest hebben; doorgaans dagteekent men den hoogften bloei van *Egijpten* van de tijden van SESOSTRIS, in zoo verre die tijden niet te fabelachtig zijn.

Des te uitmuntender vinden wij den *Eeuw-Zang*, bij het begin dezer Eeuw. De vergelijking van de voortgangen der befchaving, federt de inftelling des Christendoms, met eenen zomerdag, wiens verkwikkende morgen, door een' brandenden verfchroeijenden middag, en deze door een' liefelijken stillen avond, bij maanfchijn wordt afgewisseld, waarop een verfhrikkelijke onweersnacht volgt: — deze ver-

ge-

gelijking is zoo juist, zoo treffend, dat zij den Dichter de grootste eere aandoet, vooral, om dat daarin het punt van vergelijking het *Christendom* aanwijst, als eene heerlijke zon, onmisbaar voor de vruchtbaarheid der Aarde, die ja, wel eens ook voor sommigen een' al te grooten licht- en vuurstroom van zich geeft, maar toch voor het Algemeen volstrekt onmisbaar blijft, en de *wijsgeerige verlichting* als eene Maan, die wel eenig licht, (schoon veel zwakker dan dat der Zon) maar geene warmte hoegenaamd verspreidt: — eindelijk de omwentelingen in het laatst der achttiende Eeuw als eene donderbui, na welke wij reeds het kriecken van den schoonen morgenstond, dien ons de Dichter beloofde, hebben mogen aanschouwen. Slechts een paar aanmerkingen, waarom, onder de groote zangers der achttiende Eeuw, juist alléén VOLTAIRE, VAN WINTER en zijne Gade genoemd? Verdiende POPE, THOMSON, IJOUNG, HALLER, KLOPSTOCK, SCHILLER, althans sommigen hunner, dan ook geen woord ter vermelding? Of wilde men enkel van Inlanders spreken, zoo kwam ook VOLTAIRE niet te pas. Van welken *Dwingeland* is dat *misdadige bloed*, het welk (volgens bladz. 68.) *gelijk een wieroekgeur tot voor Gods troon is geklommen?* —

Het lofdicht op BOERHAVE is over 't algemeen zeer fraai. Het voorste gedeelte is eigenlijk een *Lof der Geneeskunst*, die zekerlijk niet wel van dien van BOERHAVE te scheiden is. Maar is het wel waar, dat de Geneeskunst (volgens bladz. 68.) moeder der Dichtkunst is? Deze afkomst schijnt ons wat al te *prozaisch*, en wij gelooven niet, dat de Dichter, (geen lofdicht op BOERHAVE te maken hebbende) die afkomst zal willen staande houden. — De bekende Anecdote wegens BOERHAVE's afstappen van de God-

geleerdheid, wordt hier op eene wijze behandeld, die ons niet zeer gepast voorkomt. Terwijl men scheldt op onnut geboeft, dat onder zuchten, klagen, En onder lui gesmeek, verslijt de onvruchtbare dagen, komt de leer van SPINOZA, die den mensch Gods Persoonlijkheid, de Voorzienigheid, de vrijheid en de onsterfelijkheid wil ontrooven, voor als eene Star, wier lichten zwaai nog niet door aller oogen gekend werd, daar zij stond verwijderd in den hoogten, en den gang van wier gloed de Wijze stil volgde. Voorts is de lof van BOERHAVE, zelf als hersteller der Geneeskunst, vol ware Dichterlijke schoonheden, en, zoo dezelve niet voor onze ruimte te uitgebreid ware, zouden wij die gaarne geheel overnemen. De samenhang dulde geene uitkipping van enkele plaatsen. —

De Lijkzang op HELMERS, bezit mede vele schitterende plaatsen. De Schoonbroeder des Dichters, wordt met eene geestdrift bezongen, waar aan misschien bloedverwantschap en gemeenzame omgang wel eenig deel hebben, doch die zekerlijk voor een zeer aanzienlijk gedeelte aan de ware verdiensten des Dichters toekomt. Heerlijk zijn vele beelden, stout de vlugt, vloeiend de taal, kortom, het is een ware Lierzang, geen eindeloos Lofgedicht onder dien naam. Men oordeele, uit de volgende drie coupletten:

ô Vrije ziel! deez' aarde onstegen,
 Gij die in 't oord der rust van geen tirannen
 weet,
 Maar ook niet deelen moogt in onzen blijden
 zegen,
 Nu vlag en naam en eer en vrijheid is herkre-
 gen,
 En Holland op den nek van zijn' verderver-
 treedt.

Gij,

Gij, die te vroeg zijt heengevaren,
 Dan dat gij Neêrlandsch lied bij zijn verlossing
 hoort,
 En 't hooger rijzen doet op 't klinken uwer
 snaren,
 Ja opvoert tot in 't zaligst oord:

o Stort op mij uw geestkracht neder,
 Op mij! die bij uw asch uw' lijkdienst vieren
 moet,
 Schenk uit uw breede wiek mij een' gewijden
 veder,
 Geef voor een oogenblik uw' geest aan de aarde
 weder,
 Hij spreek door mij, hij zett' me in gloed,
 Een HELMERS slechts kan HELMERS zingen,
 Alle andre zang bezwijkt, is mat en zonder
 kracht,
 De zon alleen verdooft der starren flikkeringen,
 Slechts Filomeel bezielt de nacht.

Weg met die kraai, zoo bont van pennen,
 Weg met dien pluimenklomp, onmagtig tot de
 vlugt,
 U, HELMERS! deed uit liefde een God zijn wijs-
 heid kennen,
 U gaf APOL den toom om met zijn span te ren-
 nen,
 En stout, gelijk hij zelf, doorsneedt gij 't
 spoor der lucht,
 Niet met verlegen angstig staren,
 Waar 't oude teeken stond, waar 't veilig ba-
 ken lag,
 Maar naar uw eigen wit vertrouwlijk opgevaren,
 Zoo, dichter! schiept gij Neêrlands dag.

Schoon deze laatste regel wat te sterk zij,
 F f 4 zal

zal men in deze schildering nogtans het eigenaardige van HELMERS talent niet miskennen.

En nu komen wij tot dat Gedicht, het welk volgens sommigen, misschien de eerste perel aan de kroon is, die LOOTS zich met deze Gedichten heeft opgezet. *De Lof van den Burgerstand*. Wanneer wij echter het hoofddenkbeeld van dit Gedicht nagaan, zoo komt ons de uitvoering *over 't algemeen* voor, daar aan niet te beantwoorden. Als hoedanig is de Burgerstand groot en achtenswaardig? immers *als burgerstand*: als het arbeidzame gedeelte der Maatschappij, als werkblijen, in tegenoverstelling der hommels. Men behoeft dus juist die burgers niet te onderscheiden, die aan de zijde des Adels ten strijde getogen zijn, of men geeft zich te veel bloot, want als dan kan de Adel en Ridderstand, *naar evenredigheid*, meer helden toonen. Waartoe dus, uit de onmetelijke wereldgeschiedenis, eenen MANIUS (niet MARCUS) CURIUS, DE RIJK, COLUMBUS, en DE RUITER, als helden uit den burgerstand, opgehaald? Het spreekt van zelve, dat bij de veel grootere uitrijkheid van dezen stand bij dien des Adels, ook vele dapperen, *uit* zijnen schoot moesten voortkomen; doch, welke dan ook wel spoedig door ordeslinten of titels, *boven* hunnen stand worden opgetild. Maar dat de burgerstand de andere, (welke men gewis in 't vernielen den voorrang mag toekennen) voedt, en kleedt, en meestal leert en sticht: dat daar de meeste stille, huisfelijke deugden gevonden worden, en de meeste rondborstigheid, eerlijkheid en gezondheid van ligchaam en ziel, *dit* is, naar ons inzien, de hoogste lof van den Burgerstand, die hier dan ook wel voorkomt, (en onder anderen van bladz. 150—154, in korte, doch

krach-

krachtige trekken gemaald wordt,) maar die nogtans het kleinste gedeelte van den zang uitmaakt. De schoonste, schilderachtigste plaats, in dien zang, een juweel van poëzij is nogtans — een *hors d'oeuvre*. Of behoort het niet meer tot den lof des *Adels*, dan tot dien van den Burgerstand, dat een *Vorst* zijnen Stamvader, eene welverdiende hulde gaat toebrengen, om dat deze, Kroon en Scepter voor een oogenblik vaarwel zeggende, ter beschaving zijns Rijks, en vermeerdering zijner magt, den bijl des timmermans aangrijpt? Dan, wij herhalen het, even als het heerlijke verhaal van *THE-
RAMENES*, in *RACINE's Phedre* zouden wij ook dit *hors d'oeuvre* voor geen geld willen misfen. De Lezer oordeele: —

ô Dag! ô scheepvol IJ! ô langgeboeide vlaggen,
Zoo blij, zoo groots gezwierd, van mast en
steng en staggen,

ô Vreugd! ô blij gewoel! de kielen dringen uit,
't Is *ALEXANDER* zelf, die hen het pad ontsluit,
De scheepvaart wil in 't klein alreë haar schal
verhalen,

En zeilt den slagboom stuk, en wringt zich door
de palen;

De wind, die lang zoo droef langs 't eenzaam
water blies,

Speelt nu in zeil bij zeil, en boet zijn tijdverlies,
En wars van 's roovers leus, en dwars gestreepte
vanen,

Ontrolt hij Hollands vlag, met regtgestreepte
banen,

En draagt haar in de lucht, als op die zege
trotsch,

Haar, 't lievelingsblazoen, weleer des Watergods;
De zon beschijnt de togt, en blijder opgevaren,

Ff 5

Speelt

'Speelt ze over 't wit en groen van zeilen en van
baren;

En wijkt met tragen gang, en met bevallig rood;
Groet zij den kalmen stroom, en dobberende
vloot,

Die, zachtkens voortgestuwd, langs 't vlak komt
afgedreven,

Daar 't vorstlijk zeegevaart' een zwaan schijnt,
die, omgeven

Van 't kleiner broedsel, dat zich met de wiekjes
weert,

Den jongen stoet allengs de golfjes klieven leert;
ô Dag! gij zonkt ook neêr; maar eer gij waart
gezonken,

Kwam reeds de zilvren maan het grootsch too-
neel belonken,

En bij haar zacht geleide en vriendelijken gloed,
Keert Ruslands vredevorst, van duizenden be-
groet,

In Amstels vest, en doet de volgepropte wegen
Weërgalmen van den kreet van vreugde en vrede
en zegen.

ô Feest! der deugd gewijd! ô togt aan vorsten
waard;

ô Eer des handwerks! ô doorluchte spelevaart,
Wie u aanschouwen mogt, en koel u kon ver-
geten,

Verzaakt zijn waarde als mensch, en mag geen
burger heeten.

Doch wij moeten ons bekorten. Uitmuntend
is het Dichtstuk: *De Slavenhandel*, en met
gloeiende verwen, het tafereel van dat mensch-
onteerend bedrijf opgehangen. Onder de klei-
nere Gedichten bevielen ons het best, de uit-
muntende navolging van GÖTHE, *Kent gij dat
land, alwaar 't Citroenwoud bloeit* enz. in de
Vrien-

Vriendenrol van den Dichter R. FEITH, en bij het plaatsen der grootere glazen, in het O. I. Huis, in het jaar 1807. Deze beide laatste, die zeer kort zijn, zullen wij mededeelen.

IN DEN VRIENDENROL VAN DEN DICHTER

Mr. R H T N V I S F E I T H:

Nachtegaal! ô lust der wouden!

Teedre zanger voor de ziel!

Waarom zoude uw gloed verkouden?

Waarom zoud ge uw stem weêrhouden,

Schoon het duister om u viel?

't Is bij 't dalen van den nacht.

Dat het hart uw' troost verwacht

BIJ HET PLAATSSEN DER GROOTERE GLAZEN
IN HET OOST-INDISCH HUIS.

In het Jaar 1807.

Ik keek eerst, door een kleine ruit,

Naar 's werelds verste grenzen uit;

Thans geeft men mij een grooter glas,

En 'k zie de Ree van Tessel pas.

Her Vers, *Bij het halen van het Poederpatent in de Wester Kerk, in het jaar 1807.* is verre beneden den Heer LOOTS. *Bij de verjaring van Nederlands Verlossing*, de Versen aan de Heeren GOGEL, J. DE VRIES en WISELIUS, kwamen ons voor, niet zeer oorspronkelljke denkbeelden te bevatten, krachtiger is dat aan onze groote Actrice WATTIER, in October 1811. geschreven. Over 't algemeen behelst deze bundel een' rijken schat van poëzij.

Aan.

Aangename en nuttige Lektuur voor allerlei Klassen van Lezers. Tweede Stukje. Te Zutphen bij H. C. A. Thieme, 1816. Bladz. 163—319. In gr. 8vo. De prijs is f 1:2:—

Het eerste stukje dezer *Lektuur*, werd door ons in September 1814 beoordeeld. Dit tweede gaat voort op denzelfden aangenaam afwisselenden en onderhoudenden trant.

Het eerste stukje: *Euphranor* getiteld, is eene karakterschets van een uitmuntend man, die, even als de *Grandison* van RICHARDSON, alleen het gebrek heeft van zonder gebreken te zijn, dat is, helaas, op deze wereld niet te bestaan, en dus als een onbereikbaar luchtbeeld, door velen zal worden ter zijde geschoven. — De dubbele belegering van *Antiochie* in den *ersten kruistogt*, is een zeer merkwaardig geschiedkundig feit, hetwelk de schroomelijke gevolgen van gebrek aan krijgstucht en zeden in een leger, en tevens het diepe verval in het zoogenaamde Christendom der „strijders voor het kruis van *CHRISTUS*” in de Middeleeuwen ten dnidelijkste vertoont. De gruwelijkste zedeloosheid vóór en na, en de onmenscheijkste wreedheid in de verovering der stad, waarbij zij noch sekse noch ouderdom spaarden, kenschersten deze kruisvaarders voor *Antiochie*, doch zij werden voor deze gruwelen door de aankomst van een *Perzisch* leger gestraft, hetwelk hen op hunne beurt insloot, en aan alle de ijsfelijkheid des hongers ten prooije gaf, waaruit zij slechts door wanhoop en dweeperij gered werden. De stijl des verhaals is zeer onderhoudend. Eene wel niet nieuwe, maar toch gewigtige zedeleer, ligt in

in het Oosterfche verhaal : „ *Asfarhaddan* ,” opgesloten. De mensch, die alleen naar goud en aanzien jaagt, om te schitteren, zoekt en vindt een ledig ei, met eene vergulde schaal, hij, die vermogen en luister besteedt, om geluk en zegen om zich heen te verspreiden, gelijk naar de alkoesterende, alverlichtende zon. — Hierop volgt een stukje uit de natuurlijke geschiedenis: *Duurzaamheid des levens van planten en dieren* getiteld. Alles weegt zich in de natuur tegen elkander op. Boomen, die smakelijke, fijne vruchten dragen, leven korter dan die, welke gene of onbruikbare vruchten voortbrengen, boomen, welke hun loof en hunne vruchten langzaam krijgen en verliezen, bereiken eenen hooger en ouderdom dan dien, bij welke het een en ander zeer snel geschiedt. Het omspitten der aarde om de boomen maakt hen levendiger en vruchtbaarder, maar ook korter van leven, (zoo mogen wij er bijvoegen, leeft de fijn en diep gevoelige mensch, vooral de beschaafde vrouw van een teder zenuwgestel, zekerlijk *meer*, doch meestal niet zoo *lang*, als de hardvochtige landman, die weinig aandoeningen kent.) Onder de dieren leven de schildpadden, de krokodillen, de snoeken, de karper, de steenarenden, de raven, de olifanten en kameelen, wel het langst. — Het opstel, genaamd de *Samojeden*, geeft eenig verslag van dit noordelijke volk, hetwelk niet geheel zoo arm is, als men wel naar deszelfs barre landstreek zou vermoeden. Een *Samojeed*, die tien rendieren bezit, geldt voor behoeftig, sommigen hebben 1500 tot 2000 tamme rendieren. Bovendien voedt en kleedt hen de jagt en de vischvangst. — Het *beekje* is eene beschouwing in den (om dus te spreken) gevoelig natuurkundigen smaak, waar van men tot *sentimente*le beuzelingen

gen veel misbruik kan maken. Dit welgeschrevene opstel blijft echter binnen de palen. Nu komen eenige gemengde stukjes van mindere uitgebreidheid, als: *Iets over het lagchen, een kerk van papier*, (in Noorwegen, de muren zijn echter wel te verstaan, van steen, het andere is *papiermaché*, en wordt zeer hard.) *Hoe ver kan de mensch het toch brengen in het verduren van lichamelijke smart!* (aan de *Americaansche* wilden getoond,) *de Reuzen, de Bril*, (vrij flauw,) *Barkuf en Mani*, een *chineesch* vertelsel, (van een hond stedehouder, doch met een goeden menschelijken raadsman:) *de beproefde Staatsminister*, een *Marionettenstuk*, (ter inscherping van drie levensregelen: „begunstig geenén misdadiger:” „herberg geene aanzienlijker personen. dan gij zelf zijt,” en: „vertrouw aan geene vrouw eenig geheim toe.” Voor de overtreding der beide eerste regelen vreezen wij minder, tegen eens, dat men deze zal schenden, denken wij, dat men honderd maal tegen de derde zal zondigen.) Eindelijk komen eenige vrij aardige *Anekdoten*, waarvan wij er den lezer ter proeve een paar zullen mededeelen.

DE GEHEIME GEHEIMRAAD.

Koning FREDERIK II. werd door iemand geboden, om hem het karakter van geheimraad te willen geven. De Koning beval den President van het collegie, bij hetwelk dezelve was aangesteld, hem te berigten, of er ook iets tegen dit verzoek ware in te brengen. Dit bericht viel welligt niet voordeelig uit. De Koning liet hier op den suppliant naar *Potsdam* komen, en, na dat hij veel met hem gesproken had, vraagde hij hem, of hij zwijgen konde. „O ja, uwe Ma-

Majesteit!" was het antwoord. "Goed," hernam de Koning, zoo zal ik u iets zeggen, „hetwelk echter onder ons blijft; en de duivel „hale u, indien het uitkomt: *gij zijt geheim- „raad.*"

JODENSPECULATIE.

Er bestaat bij de joden eene wet, dat ieder van de zuivere winst, welke hem zijn beroep oplevert, het tiende gedeelte aan de armen moet geven. Daarom leerde zekere jood zijnen kinderen, dat honderd gulden te besparen veel beter was, dan honderd gulden te winnen; want daarbij wonnen zij nog tien percent.

SCHERPE KRITIEK VAN SWIFT.

Een jongeling bragt aan den beroemden SWIFT een gedicht, met verzoek, om het te lezen en de fouten, die er welligt in waren, te verbeteren. Na eenigen tijd, toen deze weder terug kwam, overhandigde hem SWIFT, zijn gedicht, met de verzekering, dat hij er nu de helft fouten minder in vinden zou. De jonge dichter ging vrolijk heen, en zag, te huis gekomen zijnde, dat SWIFT, zich de moeite gegeven had, van, in het gansche gedicht, den eenen om den anderen regel door te schrappen.

Letter Geschenk voor de Nederlandsche Jeugd. Met Platen. Derde Druk. Te Haarlem, bij A. Loosjes Pz. 158 Bladz. In kl. 8vo.

Een waarlijk aangenaam en nuttig Leesboekje voor Kinderen, 't welk waardig was voor de-
der-

derde reis gedrukt te moeten worden. Het verstrekt ten bewijze, dat men zoo wel in ons Land, als onder onze naburen in staat is, om door fabelen en zedelijke verhalen der Kinderen leestlust op te wekken, en hen Godsdienst en zeden op eene bevallige wijze te leeren. Wordt het eens weder herdrukt, dan zullen enkele drukfouten er gemakkelijk uit geligt worden. Ook verzoeken wij den Heer LOOSJES, om den Jonker SOPHRON liever een Jaar meer te geven, of ouder te maken, terwijl hij voorgesteld wordt, als reeds *Fransch* en *Latijn* te spreken en te schrijven. Men zou anders schijnen, wat te veel te vergen, en dan wekt het voorbeeld wel eens geene navolging, maar bluscht veel eer den moed van jonge en anders naarstige scholieren uit.

Nieuwe Nederlandsche Geschiedenis. Tot een Leerboek voor de Jeugd, in Gesprekken. Beginnende met den jare 1795, en eindigende met het sluiten der Algemeene Vrede in den jare 1814. Te Groningen, bij A. Hazelhoff, en J. J. Doesburg. 64 Bladz. In kl. 8vo. De prijs is f — 4 —

Wanneer men op spelling en stijl zoo naauw niet ziet, en er den Kinderen bij vertelt, wat er in 1815 is voorgevallen, dan zal men bevinden, dat dit kleine eenvoudige boekje der lieve Jeugd onder de geringere Volksklasse nog al nuttig zijn kan. Het oogmerk is goed, en de prijs slechts 4 stuivers.

==

MEN-

M E N G E L W E R K.

MERKWAARDIG VOORBEELD VAN NEDERIGHEID, IN
ZEKEREN BEROEMDEN ROMEINSCHEN REDENAAR.

CICERO AAN LUCCEJUS.

Zekere, ik mag wel zeggen gemeene, landelijke schaamte, heeft mij, terwijl ik het genoegen had van bij u te zijn, afgeschrikt, om, hoe zeer en dikwijls ik ook op 't punt stond, die zaken met u te behandelen, welke ik nu van u afwezig met de grootste vrijmoedigheid in dezen zal voorstellen; een brief weet toch van geen blozen. Ik brand van een onbeschrijfelijk en evenwel naar ik achte geenszins berispelijk verlangen, dat mijn naam door uwe schriften verbreid en beroemd worde. Offchoon gij mij nu meermalen getoond hebt, dat te willen doen; verzoek ik u evenwel dit mijn dringen en spoeden niet kwalijk te nemen. Want de inhoud en uitvoering uwer schriften heeft, alhoewel altoos van mij met eene hoog gespannene verwachting te gemoet gezien, mijne gedachte evenwel overtroffen, en mij zoo, zal ik zeggen ingenomen of aangestoken? — dat ik begeeren moest, dat onze zaken zoo spoedig mogelijk in uwe gedenkschriften aanbevolen mogen worden.

Mij toch voert niet alleen de vermelding bij de nakomelingschap tot zekere hoop op onsterfelijkheid, maar ik word ook gedreven door de begeerte, om, terwijl ik nog in 't land der levendigen verkeer, of het gezag van uw getui-

BOEKZ. APRIL 1817.

G g

ge-

genis, of een openlijk blijk van uwe genegenheid, of de bevalligheid van uw vernuft te mogen genieten.

Toen ik dit schreef, was ik niet onkundig, hoe ~~zwaar u de last drukt van ondernomene~~ en reeds aangevangene zaken; maar, daar ik zag dat de geschiedenis van den Italiaanschen en burger-oorlog genoegzaam reeds door u afgewerkt was, en gij mij gezegd had, dat gij met de overige zaken een aanvang maken wildet, heb ik voor mij niet willen nalaten, u vriendelijk te verzoeken, om er eens aan te denken, of gij de onze met de overige zaken wilt vereenigen, en tevens voordragen; dan of gij liever, gelijk vele Grieken gedaan hebben, als CALLISTHENES in zijnen Trojaanschen oorlog, TIMAROS in dien van PIARRHUS, en PORIJBUS in den Narmatijnschen, die allen van hunne doorlopende geschiedenissen de door mij opgenoemde oorlogen onderscheiden hebben, alzoo ook de zamenzwering der burgers (onder CATILINA), van de eigenlijke vijandelijke en uitwendige buitenlandsche oorlogen afscheiden en afzonderlijk zoudt willen beschrijven. Wat onzen lof betreft, zie ik wel niet dat dit eenig verschil van belang maken kan, maar om te voldoen aan den spoed dien ik make, is het zaak, dat gij niet wacht, tot dat gij tot de eigentijke plaats gekomen zijt, maar dat gij de goedheid hebt, van terstond die geheele zaak en dat tijdsperk aan te vangen. Daarenboven stel ik 't mij zoo levendig voor, hoe veel rijker en sierlijker alles uit zal vallen, wanneer uwe geheele ziel zich slechts met één onderwerp en één persoon zal bezig houden. Ik zie evenwel zeer goed in, hoe onbeschaamd ik handel, met u eerst zulk eenen zwaren last op te leggen, (want uwe menigvuldige bezigheden kunnen mij dezen dienst wel ge-

geren) en vervolgens te begeeren, dat gij mij op zult sieren. Wat, indien gij eens oordeelt, dat die zaken en daden van mij zoo niet opgesierd behooren te worden? Maar hij, die eenmaal de grenzen der zedigheid is overschreden, moet ook zijne onbeschaamdheid volkomen maken. Daarom verzoek ik u dan rondut en ten allersterksten, dat gij mijne daden zelfs meer opsiert dan gij misschien oordeelt te behooren, en daarbij de wetten van den Geschiedschrijver eens uit het oog verliest; dat gij die vriendschap, waar over gij zoo bevallig in zekere Voorrede geschreven hebt, — en waar van gij aangetoond hebt niet meer afgetrokken te kunnen worden, dan de Herkules bij XENOPHON, van het vermaak, — indien dezelve mij bij u meer dan gewoon zal aanbevelen, niet veronachtzaamt, maar aan onze liefde, een weinig meer ook dan de waarheid zal veroorloven, toegeeft. Bijaldien wij u overhalen, om dit te ondernemen, zoo zal de stof (gelijk ik mij overtuigd houde) uw vermogen en den rijkdom van uwen geest en stijl waardig zijn. Want van het begin der zamenzwering tot aan onze terugkomst kan, naar 't mij voorkomt, een matig boekdeel gemaakt worden, waarin gij, — en van uwe kennis zult kunnen gebruik maken aan de burgerlijke veranderingen; 't zij in het verklaren der oorzaken van die omkeeringen, 't zij in de opgave der behoedmiddelen tegen die ongemakken, daar gij en het een en andere berispen zult, dat gij verachtingwaardig oordeelt; — en 't geen u behagen zal door het ontwikkelen van de redenen goedkeuren, en, indien gij vrijer dan gij gewoon zijt zult meenen te moeten handelen, de trouwloosheid, de lagen en het verraad van velen tegen ons levendigschetsen. Eene groote verscheidenheid zullen

ook onze lotgevallen u in 't schrijven opleveren, vol van zeker genoegen, dat de gemoederen der menschen in het lezen van een werk zeer aantrekken en verbinden kan. Niets is toch geschikter tot vermaak van den Lezer, dan de veranderingen der tijden en de wisselingen van het fortuin te beschouwen; welke offchoon ze ons bij de ondervinding niet wenschelijk geweest zijn, in het lezen evenwel veraangenaemen zullen. Want de veilige herinnering aan eene verledene smart veroorzaakt genoegen. Voor anderen, die zelve geene moeite of gevaren hebben doorgestaan, is, terwijl zij die van anderen zonder eenig smartgevoel beschouwen, het medelijden ook aangenaam. Wien onzer vermaakt, bij voorbeeld, de bij *Mantineea* stervende EPAMINONDAS niet, door zeker gevoel van mededogen? die toen eerst gebod, dat men hem de spies uit de wonde trekken zou, als men hem, terwijl hij daar naar onderzocht, gebodschapt had, dat het schild behouden was; zoo dat hij, ook onder het smartelijk gevoel van de wonde, met een bedaard gemoed roemrijk stierf. Wiens ijver wordt niet gaande gehouden, en verlevendigd, onder het lezen van de vlugt en terugkomst van THEMISTOCLES; ook zelfs de rij of lijst van Jaarboeken boeit eenigzins onze aandacht, door de optelling der regtdagen.

Maar de twijfelachtige, gevaarlijke en verschillende lotgevallen van een uitmuntend man, hebben iets in zich, dat bewondering, gespannen' verwachting, blijdschap, bekommering, hoop en vrees verwekt; en worden ze door eene merkwaardige uitkomst besloten, dan wordt het binnenste vervuld met een alleraangenaamst genoegen der lezing. Weshalven het mij ook te aangeneramer zijn zal, indien gij in dit gevoelen verkeerd zult hebben, dat gij van uwe aan-

een-

éengefchakelde doorlopende fchriften, waarin gij de gefchiedenis der voorgevallene gebeurteniffen vervolgt, dit als 't ware verdicht verhaal van onze zaken en lotgevallen afzondert. Want het heeft onderscheidene tooneelen, en vele bedrijfven, zoo van beraadflagingen als van tijden. En ik vreeze niet, door pluimftrijkerij te fchijnen mij van uwe gunst te willen verzekeren, wanneer ik verklaar, dat ik van u 't liefst opgefmuikt en loffelijk vermeld worde; gij zijt toch ook de man niet, die niet weet wat gij zijt, en die hen, welke u niet bewonderen, niet meer voor benijders, dan de zulken die u prijfen voor vleijers houdt. Ook ik ben zoo dwaas niet, dat ik mij door iemand tot eeuwigen roem zou hebben willen aanbevelen, die ook zelf niet, door mij aan te bevelen, eigenen roem van wegen zijn vernuft en verftand verwerft. De beroemde ALEXANDER zelf, wilde niet enkel welftaanshalve als eene gunst, van *Apelles*, bij voorkeur geteekend en van LIJSIPPUS in beeldtenis gebragt worden, maar om dat hij oordeelde dat hunne kunst zoo wel hun als hem tot eer verftrekken zou. En die kunstenaars maakten de beeldteniffen van het lichaam den onbekenden bekend, offchoon ook zonder dezelve beroemde mannen niet minder bekend zullen wezen. Met geen minder regt kan men hier den *Spartaner* AGESILAUS bij noemen, die niet duldde, dat er 't zij een gefchilderde, 't zij eene gebouwene beeldtenis van hem bestond, dan hen die zich daar over bekommerd hebben. Want het eene kleine boek van XENOPHON, tot lof van dien Koning gefchreven, heeft gemakkelijk alle afbeeldingen en standbeelden van allen overtroffen. Zoo zal ook mij dit veel voortreffelijker zijn, en aangenaamer wezen, en tot vreugde van mijn gemoed

en tot de waardigheid der nagedachtenis, indien ik in *uwe* schriften zal voorgekomen zijn, dan wanneer men mij in andere vermeldt; omdat niet alleen uw verstand dan aan mij zal zijn medegedeeld, gelijk aan TIMOLEON van *Timaeus*, of van HERODOTUS aan THEMISTOCLES, maar ook het gezag van eenen zeer beroemden, aanzienlijken, en in de grootste en gewichtigste zaken van den Staat bekenden en bijzonder beproefden man; zoo dat mij niet alleen de lof, welken ALEXANDER, toen hij naar SIGAEUM gekomen was, gezegd heeft van HOMERUS aan ACHILLES toegekend te zijn, maar ook een deftig getuigenis schijnt medegedeeld, van eenen beroemden en grooten man. Want die HECTOR van *Naevius* behaagt mij, die zich verblijdt dat hij niet alleen geprezen wordt, maar er ook bijvoegt van eenen geprezenen man. Bijaldien ik dit niet van u verwerve, dat is, indien eenige zaak u dit zal hebben belet (want ik oordeel het niet mogelijk, dat ik iets van u vragende het van u niet verwerven zou) dan zal ik mogelijk gedwongen zijn te doen, iets 't welk velen dikwijls berispen. Ik zal namelijk zelf over mij schrijven, naar het voorbeeld echter van velen, en wel van beroemde mannen. Maar, gelijk uw oog ook niet ontglipt, dit zijn verkeerdheden in dit soort. Want het is noodzakelijk; dat de zulken zediger over zich zelve schrijven wanneer er iets te prijzen, en wat overslaan als iets er te berispen is. Daar komt nog bij, dat de geloofwaardigheid minder, en minder ook het gezag is; velen eindelijk keuren het ten sterksten af, en zeggen dat de *Præcones* in de worstelspelen, meer schaamte hebben, die, wanneer zij aan de andere overwinnaars de kroonen opgezet en derzelfer namen met eene luide stem uitgeroepen hebben, eenen anderen

uit-

uitroeper bezigen, als zij zelve met eene kroon voor het einde der spelen begiftigd worden, op dat zij niet met drume eigene stem zich voor overwinnaars uitroepen. Dat begeeren wij te vermijden, en wij zullen het vermijden, wanneer gij onze zaak opneemt, en dat gij zulks doet, verzoeken wij u. Op dat gij u niet misfchien verwondert, waarom wij, daar gij mij zoo dikwijls gezegd hebt, dat gij de beraadslagingen en gebeurtenissen van onze tijden zeer nauwkeurig beschrijven zult, dat nu zoo sterk en met zoo vele woorden van u begeeren, be-
 tuig ik, dat die begeerte tot bespoediging, waar over ik in den beginne geschreven heb, ons ontvlamt, om dat wij zeer verlangen, op dat ook de anderen, terwijl wij nog leven, uit uwe schriften ons kennen, en wij ook zelve onzen roem nog bij ons leven genieten mogen. Ik verzoek u, dat gij, indien het u niet te moeilijk is, mij antwoordt, wat gij in dezen doen zult? want als gij de zaak op u neemt, dan zal ik van alle zaken aantekeningen maken: maar stelt gij het tot eenen anderen tijd uit, dan zal ik mondeling met u spreken. Intusschen zult gij niet stilzitten, en 't geen gij reeds gesteld hebt, beschaven en ons beminnen.

Vaarwel.

T I J C H O B R A H Ë.

Deze beroemde Sterrekundige, stamde af uit eene der aanzienlijkste Deensche familien. Reeds van zijn twaalfde jaar af, toonde hij eene onweerstaanbare drift tot de wetenschappen en bijzonder tot de Sterrekunde, en niettegenstaande alle zijne bloedverwanten zich tegen deze zijne neiging verzetteden, en hem dwingen wilden,

in de Regten te studeeren, daar zij meenden, dat dit meer met zijnen stand over een kwam, zoo kon hem echter niets van deze geliefde wetenschap afbrengen. In tegendeel werd hij van de Regtsgeleerdheid, om welke te leeren hij in 1552 door het onophoudelijk dringen zijner bloedverwanten naar *Leipzig* gezonden werd, zoo afkeerig, dat hij met de grootste moeite door zijnen Gouverneur naauwelijks kon bewogen worden, om de Regtsgeleerde Collegien bij te wonen, maar heimelijk met alle vlijt zich op de Wis- en Sterrekunde toeleide, waarin hij ook binnen korten tijd ongeloofelijke voordeelingen maakte. Zijne Geestdrift voor de Sterrenkunde ging zoo ver, dat hij gedurende zijn verblijf te *Rostock*, met eenen jongen Edelman, om eenen twist over Sterrekundige onderwerpen duëlleerde, en in dit tweegevegt niets minder, dan zijne neus verloor. Dit ongeluk kon echter zijne neiging niet uitbluschen. Voor iemand, die reeds veel gewigtigere dingen uitgevonden had, viel het zeer gemakkelijk eene andere neus uit te vinden, hij maakte er eene van goud en zilver, wist die met eene zekere stof vast te maken, en hij was zoo gelijk aan zijne verlorene, als de eene neus aan de andere gelijken kan.

In het jaar 1570. keerde hij van zijne reizen in zijn Vaderland terug. Hij ondervond vele onaangenaamheden, zijne bloedverwanten verachtten hem, dewijl zij zijne Studie te laag voor eenen Edelman rekenden; en het hof, dat hij van wegens zijnen stand moest bezoeken, kon met al de menigte van zijne kleine Sterren geen man behagen, die zijn leven aan de stille beschouwing der grooteren had toegewijd.

Tijcho vertrok dus naar het land, en leefde op het Goed van STENO BILLE, zijnen Oom van
moet-

moeders zijde , slechts voor zich zelve en zijne studien.

Het was CHRISTINA , een aardig Boerenmeisje , waardoor onze TIJCHO overtuigd werd , dat er op aarde ook veel schoons te zien is ; en de Sterrekundige , die zich reeds vroegtijdig van alle kinderachtige vooroordeelen der wereld , had weten te ontdoen , deed eenen stap , waardoor hij de verbittering zijner Naastbestaanden vermeederde , en zich de verachting van den Adel op den hals haalde , ... hij huwde zijne geliefde CHRISTINA.

De onverschilligheid zijner Landslieden , jegens eene wetenschap die hij boven alles schatte , en de onophoudelijke beledigingen zijner familie , waren oorzaak , dat hij zijne voorlezingen over de Sterrekunde , die hij op verzoek van den Koning FREDERIK DE TWEEDE , in *Kopenhagen* hield , staakte , en zijn Vaderland verliet. Hij reisde door *Duitschland* en *Italien* , en woonde eenigen tijd in *Bazel* , ja hij was voornemens op deze plaats te blijven wonen , daar die hem tot zijne Correspondentie met Duitsehe , Fransche en Italiaansche Geleerden zeer gelegen was , en vertrok dus naar *Deenemarken* , om in stilte zijne Bibliotheek en Instrumenten , te vervoeren.

FREDERIK DE TWEEDE , werd van TIJCHO's voornemen onderrigt , en hij deed alles om dezen beroemden man in zijn Land te houden. Hij schonk hem het Eiland *Hiveen* , en een jaarlijks inkomen van 3000 kroonen , en beloofde nog bovendien , om hem op zijne kosten een Observatorium te laten bouwen. TIJCHO nam met vreugde het edelmoedig aanbod van zijnen Koning aan , en nam in het jaar 1576 bezit van het Eiland. De Koning gaf hem 10,500 daalders , tot oprigting der noodige gebouwen , en hij be-

steedde er nog daarenboven 54000 daalders, van zijn eigen vermogen aan. Zijn Slot, dat hij *Uranienburg* noemde, was een vierkant van 60 voeten, en 75 voeten hoog, en had twee torens tot waarneming der Sterren ingerigt.

Bij het Slot lag een groote tuin, na den toenmaligen smaak aangelegd, in welken eene Drukkerij was. Ook bouwde hij een onderaardsch Observatorium, dat hij *Sterrenburg* noemde. Op bevel van FREDERIK, moest zijne Familie zich ook weder met hem verzoenen, en zoo leide TIJCHO BRAHÉ een leven, zoo als zelden eenen Geleerde te beurt viel. De aanzienlijke Inkomsten, die hem de Koning gegeven had, en zijn eigen vermogen, stelden hem in staat tot groote uitgaven, en om alle genoegens van het gezellig leven in zijne landelijke eenzaamheid te genieten. Hij was zoo gastvrij, dat zijn huis bijna nooit ledig was van vreemdelingen, waar onder dikwijls personen van het grootste aanzien waren. Zoo hield zich, bij voorbeeld, in 't jaar 1590 JACOB DE EERSTE, Koning van *Schotland*, acht dagen bij hem op.

Zoo glansrijk de talenten van TIJCHO BRAHÉ waren, zoo groot waren ook van den anderen kant zijne gebreken. Wie zou gelooven, dat een man van zoo veel scherpzinnigheid, aan het blindste bijgeloof was overgegeven? En evenwel leert ons de geschiedenis van zijn leven, dat die zelfde man, die een lange reeks van jaren de nauwkeurigste Sterrekundige waarnemingen deed, de voortreffelijkste Instrumenten uitvond, en de moeilijke theorie der straalbreking ontwierp, dat die zelfde man een ijverig Alchemist was, en den steen der Wijzen zocht, die, volgens het zeggen der Adepten, eens SALOMO zou bezeten hebben; dat hij Levens-Elixters maakte, dat hij sidderde voor eenen haas,

haas, die dwars over den weg liep, en het voor een kwaad teeken hield, wanneer hem, bij het uitgaan uit zijn huis, eene oude Vrouw ontmoette. Hoe veel invloed dit bijgeloof zelfs op zijne geliefde studie had, bewees de moeite, die hij aanwendde, om het Ptolomeesche Stelsel van het wereldgebouw, niettegenstaande al deszelfs ongerijmdheid, tegen het veel eenvoudiger Stelsel van COPERNICUS te verdedigen, en dit slechts daarom, dewijl JOSUA gezegd had: Zon sta stil. Hoe veel TIJCHO met de Astrologie ophad, en hoe gaarne hij voor eenen Waarzegger wilde gehouden worden, is bekend; niets was hem aangenaamer dan wanneer het Gemeen hem voor een man hield, die met bovennatuurlijke wetenschappen begaafd was.

De goede TIJCHO, die uit den loop der Sterren de toekomst meende te kunnen berekenen, en de Koningen der aarde hier uit hunne lotgevallen voorspelde, zag echter niet voor uit, dat zijn eigen lot dra eene ongunstige wending nemen, en dat zijne vijanden slagen zouden, in hem uit zijn *Uranienburg* en gerust Eiland, te verdrijven.

Hij had door zijnen bijtenden spot, vele vijanden onder de Hovelingen-gekregen, en dit soort van menschen dat niets 't geen waarlijk groot is dulden kan, arbeidde aan zijnen val. Zoo lang FREDERIK DE TWEEDE leefde, konden zij niets tegen hem uitvoeren, maar zij wisten zijnen Zoon CHRISTIAAN DE VIERDE, die zeer jong den throon beklom, zoo ver te brengen, dat hij hem alle zijne inkomsten onttrok.

TIJCHO BRAHÉ zag zich nu genoodzaakt, zijn Paradijs te verlaten, en buitenslands zijn onderhoud te zoeken. Hij leefde eenigen tijd te *Wansbek*, bij HENDRIK VAN RANZOUW, toenmaligen Stadhouder van *Steeswijk en Holstein*, een
man

man die als Veldheer, Staatsman en Geleerde in de geschiedenis van *Denemarken* bekend is. Van daar ging hij in 't jaar 1599 naar *Praag*, en kreeg van den Keizer RUDOLF een aanzienlijk inkomen.

Het is te vermoeden, dat hij in het vervolg zeker weder naar *Denemarken* terug geroepen zoude zijn, want CHRISTIAAN DE WERDE beminde de wetenschappen, en achtte de Geleerde, maar de dood belette dit. Hij stierf in 't jaar 1601, in eenen ouderdom van 55 jaren.

Op zijn sterfbed, verzocht hij nog den beroemdsten zijner Leerlingen, den grooten KEPLER, dat hij zijn verbeterd Stelsel van PTOLEMEUS, boven dat van COPERNICUS den voorrang geven mogt.

Thans toont slechts nog een puinhoop, de plaats aan, waar TIJCHO's Hemelsburg weleer stond, van zijne menigvuldige Mathematische Instrumenten, heeft er geen een onzen tijd bereikt. Maar zijn naam zal steeds blijven leven in de Jaarboeken der menschelijke wetenschappen, en met zijnen naam de ondank van *Denemarken*, dat den grootsten man, dien het ooit had voortgebracht, verftiet.

DE VERBEELDING BRENGT IEMAND IN LEVENSGEVAAR.

De kracht der verbeelding is zoo groot als in 't oog loopende, zij kan zoo wel ter verlen-
ging als ter verkorting van het menschelijke le-
ven bijdragen. Wie zich met ver uitzierende
redelijke hoop bezig houdt, verlengt de dagen
zijnes levens, maar wie integendeel alle hoop
laat varen, en aan alles wanhoopt, verkort
zijn leven. Wie aan een denkbeeld vasthoudt,
re-

regeert en behoud zijn leven door hetzelfde, en wie met zekerheid gelooft, dat hij in dit of dat uur sterven zal, en alle zijne denkbeelden hiertoe bepaalt, kan ook hier aan sterven, indien tusschenkomende omstandigheden dit onheil niet afwenden.

Een jong mensch van 16 jaren, zwak en prikkelbaar van zenuwen, maar voor het overige volkomen gezond, ging in de avondschemering uit zijne kamer, maar kwam schielijk, bleek en verschrikt terug, en zeide met sidderende stem: *Overmorgen om 9 ure moet ik sterven.*

Natuurlijk vonden zijne Vrienden deze plotselinge verandering van een jong vrolijk mensch, in een ter dood veroordeelden, zeer zonderling, en vraagden hem naar de redenen, en toen hij deze niet zeggen wilden, zochten zij hem ten minsten dit denkbeeld uit het hoofd te praten. Maar te vergeefs. Het antwoord was en bleef, dat zijn dood zeker en onvermijdelijk was.

Dra verzamelde zich een kring van goede Vrienden rondsom hem, men zocht hem door vrolijkheid, en zelfs door kleine spotternijen van zijne dwaasheid te genezen, maar hij zat neêrslagtig in hun midden, nam nergens deel aan, zuchtte en werd eindelijk boos, toen men hem de bespotting deed voelen. Men hoopte dat zijne verbeelding door de nachtrust bedaren zoude, maar hij kon niet slapen, en zijne eenige bezigheid den geheelen nacht door, was aan zijnen dood te denken. In den morgenstond liet men den beroemden Geneesheer HUFELAND halen. Deze vond het zeldzaamst schouwspel, dat men zien kon, een gezond mensch namelijk, die bezig was alle voorbereidselen tot zijne begrafenis te maken, het treurigst afscheid van zijne Vrienden te nemen, en eenen brief aan zijnen afwezigen Vader te schrijven, en hem

vaar-

vaarwel te zeggen, terwijl hij hem de tijding van zijnen naderenden dood, tegen morgen ten negen ure medede. HUFELAND onderzocht zijnen phisiekken toestand, en vond niets overnatuurlijks dan slechts een bleek gezigt, droevige oogen, die vol tranen stonden, koude der uiterlijke deelen, en eenen kleinen ingetrokkenen pols, alle bewijzen van eenen algemeenen kramp der zenuwen, die door den toestand zijner ziel kennelijk werd. Hij beproefde het om hem met de geldigste bewijzen, van het ongegronde zijner verbeelding te overtuigen, en trachtte hem te bewijzen, dat een mensch, wiens phisieke deelen zich in zulk eenen goeden toestand bevonden, volstrekt zulk een na op handen zijnden dood niet behoefde te vreezen. Maar alle deze voorstellingen maakten geen den minsten indruk op hem; hij stemde gaarne toe, dat HUFELAND, als Arts, geen oorzaak des doods aan hem ontdekken kon, maar juist dit was het eigendommelijke van zijn geval, dat hij zonder natuurlijke oorzaak, slechts door een onveranderlijk noodlot, juist nu sterfen moest. Zoo min hij regt had van anderen te eischen, dat zij dit nu geloofden, zoo zeker zou hem de uitkomst op den volgenden dag regtvaardigen. HUFELAND was dus genootzaakt hem te verklaren, dat hij hem in dit geval als een zieke moest behandelen, en de noodige middelen voorschrijven zoude. Zeer goed, antwoordde hij, maar gij zult zien, dat uwe middelen mij niets helpen, ja zelfs niet werken zullen.

De tijd was kostbaar, want er waren nu slechts nog vier en twintig uren voor de kuur over. HUFELAND achtte het dus noodig hem door sterk werkende middelen, ware het mogelijk, uit deze kerenen zijner verbeelding te verlossen.

Tot

Tot dit einde werd een zeer sterk braak- en purgeermiddel gegeven, spaansche vliegen aan de knien gelegd en prikkelende klijsteeren gezet. Hij liet dit alles toe, echter steeds verzekende: dat zijn ligchaam reeds half dood was, en dat de middelen niet meer werken zouden. En inderdaad ondervond HUFELAND bij zijne avond-visite, dat het braakmiddel weinig of niets gewerkt had, en dat de spaansche vliegen de huid niet zagt, niet rood gemaakt hadden. Nu triumpheerde de Jongeling over het ongehoof der aanwezigen, en vond in de werkeloosheid der middelen grond voor zijne verbeelding, dat hij reeds een half lijf was.

HUFELAND zelve beschouwde de zaak hoe langer hoe ernstiger, hij zag hoe diep en verwoestend deze zielestrijd reeds op het ligchaam gewerkt, welk eenen trap van ongevoeligheid dit reeds te wedig gebragt had, en hij moest met regt vreezen, dat eene verbeelding, waardoor het ligchaam reeds zoo ver gebragt was, ook nog erger gevolgen mogelijk maakte. Alle navorschingen naar den grond, waarop de inbeelding van zijnen nabijzijnden dood, eigenlijk gebouwd was, waren tot hiertoe te vergeefs geweest. Nu eerst ontdekte hij aan eenen zijner vrienden, onder belofte van geheimhouding, dat hem, toen hij den vorigen avond op de Voorzaal kwam, eene witte gedaante verschenen was, die hem gewenkt had, terwijl hij tevens eene stem hoorde, die hem toeriep: *overmorgen om negen uren moet gij sterven*; en dat dit zijn lot was, 't welk hij door niets ontgaan kon. Hij ging nu voort orde op zijne zaak stellen, hij maakte zijn uitersten wil, en bepaalde nauwkeurig hoe hij wilde begraven worden, wie hem dragen zouden, en wie achter het lijk zouden gaan.

De nacht kwam, en hij begon reeds de uren

te

te tellen, die hij nog tot het noodlottig uur van negenen, te leven had. Zigtbaar nam met iederen klokslag zijne angst en onrust toe. HUFELAND begon bang te worden, hij herinnerde zich de voorbeelden, waar in de bloote verbeelding des doods, den dood wezenlijk veroorzaakt had; dit deed hem vreezen, dat zoo iets hier ook mogelijk was. Ten minsten kon, bij de schrikkelijke overspanning van zijne verbeelding en bij de algemeene kramp, die reeds zoo veel bloed naar het hoofd en de inwendige deelen gedreven had, de met de klokslag van negen ure plaatshebbende ontroering, de vreeselijke uitwerkselen voortbrengen, krampen, flauwten, bloedstortingen, of zelfs wel het kleine overschot van zijn verstand, geheel verwarren. Wat dan nute doen? — Het was noodig, ongemerkt de ongelukkige termijn te doen voorbijgaan, en dan was het te hopen, dat daar zijne geheele verbeelding hierop rustte, hij dan tot inzien komen en genezen worden zou. HUFELAND stelde hier zijn vertrouwen op het heulzap (*Opium*), 't welk bovendien voor zijnen krampachtigen toestand allezins nuttig was. In den middernacht liet hij hem twintig druppel *Laudanum* met twee grein extract van bilzenkruid ingeven, en ordonneerde dat, wanneer hij, gelijk te hopen was, de termijn des doods versliep, zijne Vrienden zich om zijn bed verzamelen, en hem, bij zijn ontwaken, helder uitlagchen moesten, om daardoor, in plaats van het vorig denkbeeld, een gevoel van schaamte over het belagchelijke van zijnen toestand, regt levendig bij hem te verwekken. — Alles werd naauwkeurig nagekomen. Toen hij het Opiaat had ingenomen, raakte hij spoedig in eenen vasten slaap, en sliep door tot 's morgens elf ure. Zijn eerste vraag bij zijn ontwaken was: hoe laat is het?

Nu

Nu hoorde hij, hoe hij het doodsuur lang verflapen had, en daar hij terzelve tijd met een luid gelagch over zijne dwaasheid gestraft werd, kroop hij eerst beschaamd onder de dekenen, maar lagchte vervolgens zelf mede, en verzekerde, dat de geheele zaak hem als een droom voorkwam, en dat hij niet begripen kon, hoe hij zoo dwaas had kunnen zijn. Hij heeft sedert dien tijd de beste gezondheid genoten, en nooit wederom zulke toevallen gehad.

DE REIS NAAR DEN LEEUWENBURG,

d o o r

A. F. E. L A N G B E I N.

(*Vervolg en Slot van Bladz. 334.*)

15.

Dertig uren verder zag hij den *Leeuwenburg*, de voornaamste der ruïnen, die hij bezoeken wilde, tusschen rotsen en boomen uitblinken. Daar het juist middag was, ging hij vooreerst in het naaste Dorp om te eten, en vraagde in de herberg, of de Burg nog bewoonbaar was, en of er zich iemand in ophield. Ja, helaas! zeide de Waard. — Daar huist, sinds onheugelijke tijden, een Onbekende, waarvoor ons God genade bewaren mag. — Men zegt dat hij een vreeslijk kwade Geest is, die eene schoone Freule gevangen houdt, en vermoedelijk zeer jaloers is, want zoo iemand zijn gebied betreedt, dan smijt hij met steenen, en doet somwijlen ook schoten; daarom onderneemt het thans niemand, zijne residentie te betreden, en zoo hoort men ook weinig of niets van hem.

BOEKZ. APRIL 1817.

H h

On-

Ontevreden, dewijl hij van BRUNO niets vernomen had, begaf zich RUDOLF, na den maaltijd, naar den beruchten Burg, en vond het gezigt daarvan in de nabijheid zoo schoon, dat hij er zich tegen over plaatste om dien af te teekenen. Toevallig ging er juist de Schoolmeester, met zijne kinderen voorbij. De Teekenaar kwam met hem in gesprek, en vroegde hem, of het gerucht, dat het in de ruïnen spookte, eenigen grond had. Toen zwol de Meester van hoogmoed op, lachte spottend, en antwoordde fierlijk: een man als ik, die uit de zilvere bronnen der wijsheid geschept en gedronken heeft, laat het aan het Gemeen over, aan spoken te gelooven. Hij had deze dierbare woorden naauwelijks geuit, toen een steen van eene aanzienlijke groote, uit de Burgpoort vloog en hem tusschen de beenen rolde. Bleek deed hij een sprong van angst, en nam met zijne Schooljeugd, ijlings de vlugt.

Zonder afgeschrikt te zijn, door de blootrigheid van den Wijsgeer, ging RUDOLF nu in den Burg, en wenschte hartelijk zijnen Vriend, die hem herwaarts genoodigd had, te vinden. Maar de geheele inwendige ruimte was stil en verlaten. Te vergeefs riep hij den naam BRUNO dikwils en luid, te vergeefs klopte hij aan eene geslotene deur. Hij hield het nu voor zeker, dat de Spotvogel hem voor den gek gehouden had. Daar over vertoornd, en het akelig nachtwaken moede, keerde hij in de herberg terug, om daar op zijn gemak te slapen, en den volgende morgen zijne terug reis te beginnen.

Maar even ingeslapen, droomde hij dat WOLFGANG, met MARIANE, voor zijn bed stond, en zeide: zie, daar ligt het wittebroodskind in de veëren, en hij durfde evenwel pogchen, dat hij, uit liefde tot haar, in drie of vier woeste

Sloo-

Sloten , bij nacht aan Romans wilde werken. — Hierdoor ontwaakte hij , stond beschaamd op , kleetde zich aan , en snelde terstond naar den *Leeuwenburg*.

16.

Hij plaatste zich zoo goed mogelijk , tusschen de puinhoopen. Om twaalf ure , zag hij eene dwergachtige gedaante , met eene lantaarn tot hem komen. Zij wenkte , dat hij haar volgen zoude. Hij bedacht zich eenige minuten , eindelijk besloot hij daartoe. Het spook huppelde voor hem uit , en bragt hem aan eene deur , die hij , eenige uren te voren , gesloten gevonden had.

Nu sprong zij echter , als van zelve wijd open , en met verwondering en schrik , zag RUDOLF in een helder verlicht vertrek , het schrikkelijk spook , waar van de Waard gesproken had. Met eene beerenhuid bekleed , het gezigt geheel met haren bedekt , en leunende op eenen Herkulesknods , stond het achter eene tafel , waar aan een jong schoon meisje zat. Huiverend trad RUDOLF eenige schreden terug , maar de vreeselijke man trad tot hem , liet zijne haarmaske vallen , en met eene blijde verrassing viel RUDOLF in de armen van BRUNO.

Toen hij eenigzins bedaard was , zeide hem BRUNO , dat het jonge meisje , dat thans bij hem zat , IDA VAN DULMEN was , de Pupil van den Heer VAN LEEUWENBURG , wiens Voorvaders dezen Burg , als hun Stamhuis bewoond hadden. Zijn Vader had dien echter reeds , om deszelfs bouwvalligheid verlaten , en een paar duizend schreden verder , een nieuw Slot gebouwd ; dat thans zijn Zoon bewoonde. Deze , een eenigzins ruw man , hield zijne Pupil onder een streng opzicht , en evenwel had zij gelegenheid gehad , om buiten zijn weten , in het bad te *Pir-*

Hh 2

mond ;

mond, waarheen zij hem in het midden van den Zomer vergezelde, met BRUNO nieuwe kennis te maken. De Voogd verleende aan geene jonge lieden toegang tot zijn huis, de geliefden kwamen dus overeen, om heimelijk zamen te komen in den eenzamen, en van ieder vermijden Burg, waarhenen zich de Freule bijna dagelijks, zoo dra de oude Heer naar bed gegaan was, begaf. Niemand als eene vertrouwde Kamenier, wist van deze nachtwandeling, die reeds sedert eene maand, zonder ontdekt te worden, had plaats gehad.

RUDOLFS wegwijzer was een listige, in BRUNO's dienst zijnde jonge, die om een dwerg te vertoonen zich in elkander kromp. Hij hield zich dikwerf dagen lang in den Burg op, om mer steenen te gooljen, wanneer een nieuwsgierige Gast verscheen, en hij was het ook die den bespotter der Spoken, den wijsgeerigen Schoolmeester, een gedenkteeken aan het been gegeven had.

Nu kwam RUDOLF, met zijnen dikken brief voor den dag. Hemel, riep BRUNO, dat is geen brief, dat is een boekdeel, en bevat mogelijk mijn geheel zondenregister. Dat zal mij eenen goeden dienst doen, als ik ter biecht wil gaan. Tot zoo lang mag het ongelezen blijven.

17.

Hij wierp het pak juist ongeopend op tafel, toen de knaap buiten, zeer levendig met steenen begon te schieten. Wat is dat? zeide BRUNO, en kroop in zijne beerenhuid, die hij afgelegd had. Haastig trad de Jonge binnen en meldde, dat er een geheel heir in aantocht was. BRUNO deed pistoolschoten met los kruid, doch de ingedrongene schaar liet zich daar door niet affchrikken, maar kwam hoe langer hoe nader.

Hij

Hij leide daar op zijn Meisje en Vriend, in eene andere kamer, en zeide: laat mij die zaak alleen afdoen.

Naauwelijks waren zij binnen, of de Heer VAN LEEUWENBURG, die de sluipwegen van zijne Pupil ontdekt had, stormde aan de spits van zijne gewapende talrijke dienstboden, in het vertrek, ging scheldend en dreigend op BRUNO los, vraagde naar zijnen naam en stand, en eischte de Freule van hem.

BRUNO antwoordde, dat hij niet eerder op een eenige vraag zou antwoorden, tot men die op eene bescheiden wijze deed. Wat bescheidenheid, schreeuwde de Heer VAN LEEUWENBURG, hoe kan een zoo verdachte Nachtvogel, op bescheidenheid aanspraak maken. Noem u oogenblikkelijk, of mijne Dienaars staan gereed, om u naar de gevangenis te slepen. Roer mij niet aan, schreeuwde de heer, en zwaaide tevens zijn Herkules knods.

Bekommerd, dat er een bloedige strijd ontstaan mogt, trad RUDOLF te voorschijn, om de zaak te bemiddelen. Ei! daar is immers eene geheele bende te zamen! zeide de Heer VAN LEEUWENBURG

Zonder daar op te antwoorden, verzocht RUDOLF zijnen Vriend, zijnen naam te noemen. BRUNO weigerde dit, maar hij, die het van zijnen pligt rekende in dit mislijk geval als Voogd van dezen heethoofd te handelen, nam eigendunkelijk den brief van de tafel, toonde den Heer VAN LEEUWENBURG het opschrift, en verzocht hem zijn gedrag daarnaar in te rigten. Wat bewijst dit opschrift? sprak de toornige man, het kan gemaakt zijn, om mij te verblinden!

Ellendig mistrouwen, dat ik moet beschamen, riep BRUNO, en scheurde tevens het omslag van den brief open. Het eerste woord, dat

H h 3

hem

hem in het oog viel, was de naam IDA VAN DULMEN. Hij las verder, zijn gezigt werd helderder, en zeide met een vriendelijk lagchen: mijn Heer VAN LEEUWENBURG, hier krijg ik juist ter regter tijd een bericht, dat mij, een onlangs overleden Oom, de Generaal VAN FREIWALD, vijftig duizend daalders gemaakt heeft, onder voorwaarde dat ik de Dochter van zijnen voormaligen getrouwen Wapenbroeder en Vriend, den Oversten DULMEN, trouwen zoude. — Hij ontvouwde tevens de geregtelijke kopij van het Testament, en stelde die in handen van den Heer VAN LEEUWENBURG.

Deze las de oorkonde met groote oogen, wenkte zijne bedienden om zich te verwijderen, en zeide: vergeef mijne voorige onstuimigheid, Heer VAN FREIWALD! Ik mogt als Voogd niets door de vingers zien. Maar nu heeft het niets te beduiden, dat gij wat al te voorbarig gereed waart, om den uitersten wil van uwen Oom te voltrekken.

Nu waagde het IDA, uit haren schuilhoek te voorschijn te komen, en een berouw toonende blik van hare nedergeslagene oogen, waarbij zij tevens de hand op 't hart leide, bad den Voogd om vergeving. Hij vergenoegde zich, haar met zijnen vinger te dreigen, en vrolijk vloog zij in de armen van den Geliefde.

De Heer VAN LEEUWENBURG, vraagde naar RUDOLFS naam, en verzocht hem den volgenden middag ten eten. Maar den Bruidegom, die zich tot dus ver over dag in eene afgelegene Jagershut, in het bosch had opgehouden, nam hij met zich op het Slot, om daar tot de bruiloft te wonen.

18.

Den volgenden dag wendde zich de Heer VAN LEEUWENBURG, over tafel, tot RUDOLF, met de vraag,

vraag, kent gij den Boekverkooper WOLFGANG in uwe Vaderstad?

Eene kleur krijgende, zeide RUDOLF zacht: ja!

Dan zult gij zijne Stiefdochter ook wel kennen?

RUDOLF kleurde nog meer, en boog zich stilzwijgend.

De Heer VAN LEEUWENBURG bragt hem door verscheidene andere, het meisje betreffende vragen, in de grootste verlegenheid.

Mijne nieuwsgierigheid schijnt u mogelijk ongepast, ging hij voort, maar ik moet u zeggen, dat ik eenig regt heb naar MARIANE te vragen. Zij is mijne kleindochter. Hare moeder was mijne eigene dochter, maar ik hield op haar vader te zijn, toen zij zich in een heimelijk, hoogst onverstandig huwelijk inliet. Ik bekommerde mij dus nooit om hare dochter, maar, hier over doe ik mij nu verwijten, daar ik van eenen Vriend, die haar kort geleden zag en sprak, met genoegen hoorde, dat zij een goed braaf meisje was, en mijne geheele Vaderlijke verdiende. Dezelve Vriend verhaalde mij tevens: dat zij bemind werd door een braaf Jongeling, die van haar even zoo teeder weder bemind werd. Nu, ik heb er niets tegen. Behaagt mij de jonge man, dan kunnen die luidjes, in Gods naam trouwen, en mij hier op mijn Goed, daar mij IDA toch verlaten wil, den avond mijnes levens vervrolijken.

RUDOLF werd dan eens bleek, dan eens rood, en zat zoo waggelend op zijnen stoel, als of hij elk oogenblik in slaauwte vallen zou.

19.

Ach! bijna had ik vergeten, lieve BACH! zeide BRUNO, u van MARIANE te groeten.

RUDOLF zag hem als versteend aan.

In allen ernst! ging BRUNO voort, ik heb haar

H h 4

en

en uwe moeder voor acht dagen gezien en gesproken. Het wordt tijd, dat ik onbewimpeld met u handele.

Ik had mijnen brief, waarin ik u op den LEEUWENBURG noodigde, nauwelijks afgezonden, toen IDA met haren Voogd, voor acht dagen op reis moest gaan. Om mij intusschen niet te vervelen, besloot ik u te bezoeken. Ik kwam bij uwe moeder juist op dien dag, toen gij eenige uren te voren, op reis gegaan waart. De goede trouwhartige vrouw, schudde haar hart voor mij uit. Ik vernam uwe liefde tot MARIANE, de begeerte van haren Stiefvader naar Spookgeschiedenissen, die hem niets kosten zouden, en uw besluit om u tot dezen slaafischen arbeid, in woeste Sloten voor te bereiden. Nieuwsgierig uwe Beminde te leeren kennen, ging ik naar den Boekverkooper, en zeide: dat ik gehoord had, dat de beroemde RUDOLF BACH, in zijnen winkel eene rei van Romans zou uitgeven, en ik wilde nu voor honderd Exemplaren van elk dezer inteekeenen. De man was buiten zich zelve van vreugde, en verzocht mij, zoo als ik verwacht had, dat ik 's avonds bij hem eten mogt. Toen maakte ik kennis met MARIANE, vond haar allerliefst, ontdekte haar, dat ik uwe vertrouwde Vriend was, en kreeg van haar het verzoek, om duizend teedere groetenissen aan u te doen.

Den volgende dag kreeg ik den inval, om u Spookzoeker te foppen. Ik kocht ten dien einde verscheidene noodige zaken, andere leende ik van mijn oude kennis; den Directeur van het toneel. Zoo toegerust, reed ik u den derden dag na; en herkende u terstond, toen gij op dien dag des avonds in het groote dorp kwaamt, dat twee herbergen heeft, die beiden met kerbigasten vervuld waren. Gij gingt voor mij.

mijne oogen in de eene, ik in de andere, en zond de paarden terug. Toen het donker geworden was, begaf ik mij met den geleenden Zondagsrok van den knecht bekleed, in uwe herberg, liet mij een kruik bier geven, en ging met een pleister op het eene oog, een scheven mond en op één been hinkend, gedurig rondsom u. Ik beluisterde uwe afspraak met de oude Vrouw, en hoorde welk gezelschap zich op den volgenden dag, in uwe kamer verzamelen zoude. De Waard, wien ik twee dukaten in de hand stopte, veroorloofde mij in den schoorsteen neder te dalen, hield daartoe zelfs de leer vast, toonde mij eene plaats, waar ik mij vervolgens verbergen kon, en speelde, na dat hij in schijn het Spook gezocht had, zijne rol meesterlijk.

Ik vervolgde u nu van plaats tot plaats, en verscheen aan u in de beide woeste Sloten, als Geest van den Dichter en Ridder. Ook ben ik, om u alle raadse's op te lossen, de Vriend, van wien de Heer VAN LEEUWENBURG voorheen sprak. Ik maakte hem toevalliger wijze, toen ik hem heden mijn bezoek bij den Boekverkooper WOLFGANG verhaalde, opmerkzaam op zijne beminnesswaardige Kleindochter, en maakte u tevens als dien braven man, die gij zijt, bekend, vrijdde voor u en verkreeg zijn voorloopig Jawoord.

Verwonderd en twijfelachtig zag RUDOLF den Heer VAN LEEUWENBURG aan. Toen echter deze alles, wat hem en MARIANE betrof, bevestigde, veranderde des Jongelings angstige beklemdheid in de buitensporigste vreugde.

De Heer VAN LEEUWENBURG maakte hem nu bekend, dat hij voornemen had, hem met BRUNO en IDA, op den volgenden dag, naar zijne

Vaderstad te vergezellen, en MARIANE uit het huis van haren Stiefvader af te halen.

20.

RUDOLFS reisgezelschap, ging in een Logement, maar hij spoedde naar zijne moeder, die hem met tranen in de oogen omhelsde. Hij vraagde, waarom zij schreide. Toen verhaalde zij hem, dat zij, om, gedurende zijne afwezenheid, zijn aandenken bij zijne begunstigers levendig te houden, hen in zijne plaats voor eenige dagen bezocht had, maar dat zij van schrik bijna flauw geworden was, toen men haar overal onbewimpeld gezegd had, dat haar Zoon, de Romanschrijver, niet hopen moest, ooit met een ambt begunstigd te worden.

O, lieve moeder! zeide RUDOLF, als u geen grooter ongeluk bejegend is, weest dan maar gerust, mijn Roman, en de reis naar den *Leeuwenburg* hebben mij meer opgebragt, dan ik in honderd jaren aan de kanselarij tafel winnen kon. Hij verhaalde haar daarop alles, wat wij nu reeds weten, maar zij twijfelde aan de zekerheid van zijn geluk, zoo lang tot twee onverworpelijke getuigen der waarheid, de Heer VAN LEEUWENBURG en BRUNO, om haar te bezoeken, in de kamer traden en hare treurigheid in vreugde veranderden.

De drie mannen gingen daarop naar den Boekverkooper WOLFGANG, die den Heer VAN LEEUWENBURG, met wien hij voor vele jaren een briefwisseling gehouden had, niet in persoon kende. Hij hield hem, toen hij in gezelschap van BRUNO en RUDOLF verscheen, voor eenen goeden kalant, die mogelijk ook op honderd Exemplaren van BACHS toekomstige werken wilde in teekenen. Maar hoe jammerlijk werd hij te leure gesteld, toen zich zijn Stiefvader noemde, en hem

hem met korte woorden verklaarde, dat hij zijne kleindochter wilde afhalen, om die met den jongen BACH te laten huwen. De verlegenheid van den man was zoo groot, dat hij een lange poos met eenen openen mond bleef staan.

Daarop zeide hij, met eene bevende stem tot den jongen Schrijver: evenwel hoop ik, dat onze afspraak blijft, dat gij voor mij, vooraf de bewuste zes Romans schrijven zult?

Dat zal naauwelijks mogelijk zijn, antwoordde RUDOLF, want over drie weken zal mijn huwelijk voltrokken worden.

Dat stuit ik, riep WOLFGANG, ik geef niet eer mijne toestemming tot het huwelijk mijner Stiefdochter, voor dat ik mijne zes Romans gedrukt voor mij zie.

De Heer VAN LEEUWENBURG onderrigtte hem echter, met nadrukkelijke woorden, dat hij over MARIANE niets te zeggen had, en noch veel minder met haar woekeren mogt. In 't kort, hij moest 't zich laten gevallen, om haar zonder losgeld vrij te geven. Maar nu stormde hij, als een roofgierige Plunderaar, in hare kamer, en nam alle hare kleederen en verder toebehooren, als zijn eigendom tot zich. MARIANE, die door haren Grootvader reeds op den eersten blik bemind werd, en haar in zijne armen sloot, gaf hare kleine schatten met vreugde over, en verliet, zoo als zij thans gekleed was, het huis van haren grimmigen Stiefvader, die haar, toen zij afscheid wilde nemen, den rug toekeerde.

RUDOLFS moeder verheugde zich, over de schoone en goede Dochter, en verruilde gaarne hare woonplaats, met het goed van den Heer VAN LEEUWENBURG, die haar verzocht bij hem en hare kinderen te leven.

Als zij nu daar als op de handen gedragen wierd, en RUDOLFS geluk hare verwachting ver-

re

re overtrof, zeide zij dikwijls : einde goed, alles goed. Wie had ooit gedacht, dat een Roman zulke groote dingen doen kon. Laat nu de hooge Heerschappen, die mijnen Zoon geene bete broods gunden, hunne magere ambtjes maar houden.

ENGELSCH E ZONDERLINGHEDEN.

De Advocaten in *Engeland* veroorloven zich dikwijls de onvoegzaamste personaliteiten tegen hunne partijen, die zij vaak met de grootste onbeschaamdheid aanvallen. Doch als dan bekomen zij ook wel eens antwoorden, die het gelach der toehoorders tegen hen opwekken. In eene zaak, die men voor 's *Konings Bank* bepleitte, was een getuige met eene verbazend roode neus. De Advocaat zijner partij, meende hem in eens uit het veld te slaan, met hem toe te graauwen. Laat eens zien wat hebt gij daar te zeggen, met uwen koperen neus? — Bij mijn' afgelegden eed, hernam de man, ik wilde mijn' koperen neus nog niet tegen uw metalen voorhoofd verruilen. —

Men verhaalt, dat een' rijk *Engelschman* eens een aantal personen bij zich verzocht, die dezelfde natuurlijke gebreken hadden. Den eersten dag kwamen de scheelzienden, den tweeden de eenoogigen, den derden de manken, den vierden de bogchels. De laatste partij was de vrolijkste, want men heeft opgemerkt, dat de natuur hen over 't algemeen van de zijde der geestigheid schadeloos stelt. Doch deze buitengewone maalkijden hielden op, toen de stamelaars verzocht werden, want hun onderhoud eindigde door bitterheid, toorn en eene uitdaging van den gastheer door een' der gasten.

Een

Een Dansmeester vroeg aan een' zijner Vrienden, of het waar was, dat HARLAIJ tot *Thejaurier Generaal* was benoemd. — Zekerlijk, was het antwoord. — Maar hoe is dat mogelijk, hervatte de Dansmeester. Wat voor een vernuft kan de Koningin toch in dien man vinden? Ik heb hem twee jaren tot leerling gehad, en heb er nooit iets van kunnen maken. —

De *Engelsche* papieren gaven, in 1804, een levensbericht van den beroemden ACKWRIGHT, die door de verbetering der Katoenspinnerijen, het vaste land met Neteldoeken en andere *Engelsche* Fabrickgoederen overstromd, en daar door eene soort van omwenteling in den handel voortgebracht heeft. Hij had daar door een foruin van één millioen ponden sterling gewonnen, en men herinnert zich nog den tijd, toen hij, als een arme Barbier, in een' kelder wonende, bekend maakte, dat hij goedkooper dan zijne medebroeders den baard afsnam. Hij was mischien zijnen rijkdom verschuldigd aan een' armen Schoenlapper, wiens harde baard alle zijne scheermessen verstompt had, en die hem uit dankbaarheid, bij een' zijner Vrienden eene proef van katoenspinnerij liet zien. ACKWRIGHT begreep spoedig de voordeelen daar van, en verbeterde weldra deze uitvinding.

Dr. HILL, bood zich, eer zijn naam genoegzaam gevestigd was, aan de Koninklijke Maatschappij te Londen aan, om bij dezelve als Lid te worden aangenomen, doch werd geweigerd. Om zich te wreken, gaf hij tegen die Maatschappij een boek uit, hetwelk niet sterk verkocht werd, doch de volgende grap slagde beter. Onder den verachtten naam van eenen Doktor op het land, gaf hij den Secretaris der Maat-

Maatschappij kennis van eene door hem verrigte kunstbewerking. Een matroos had zijn been gebroken; toevallig daar tegenwoordig zijnde, had hij het gebroken been gezet, vastgebonden, en nat gemaakt met teerwater, de matroos had zich in zeer korten tijd weder van zijn been kunnen bedienen. Het was juist in eenen tijd, dat het boek van den vermaarden BERKELEY, Bischof van *Cloijne*, over de kracht van het teerwater, veel gerucht maakte, en door de Geneesheeren verschillend werd beoordeeld. Het verhaal van den landelijken Geneesheer, werd in eene openbare zitting der Koninklijke Maatschappij voorgelezen, en men twistte er sterk, over deze wonderbare genezing.

De een zag daar in een treffend bewijs voor de kracht van het teerwater, een ander beweerde, dat het been niet wezenlijk kon gebroken zijn, of dat de genezing onmogelijk zoo spoedig kon hebben plaats gehad. In de volgende zitting bekwam de Maatschappij een' tweeden brief van den gewaanden Arts, die den Secretaris schreef, „Ik heb vergeten u in mijn vorigen te melden, dat het gebrokene been van den matroos van hout was.”

GIBBON, een der grootste *Engelsche* Schrijvers, was niet lang, maar verbazend dik, en had een wonderlijk gezigt, waar in men onmogelijk éénen trek bekennen kon. De neus was niet te zien, van de oogen bijna niets, en van den mond zeer weinig: de twee wangen namen de plaats van alles in, zij waren zoo breed, en zoo dik, dat men bijna meende, iets anders dan een menschelijk gezigt te zien. Te *Parijs* zijnde, werd GIBBON ook aan Mevrouw DU DEFFAUT voorgesteld. Deze was blind, en had de gewoonte, van de gezigten der beroemde personen

nen die men in haar gezelschap bragt, te be-
tasten, om, zoo als zij zeide, een denkbeeld
van hunne trekken te bekomen. Ook GIBBON
betoonde zij deze onderscheiding, die met de
meest mogelijke bereidwilligheid te voorschijn
trad, en zijn gelaat aanbood. Daar verbeelde
men zich nu Mevrouw DU DEFFAUT, met hare
handen over die breede tronie strijkende, ver-
geefs eenigen trek zoekende, en niets ontmoe-
rende dan twee geweldige vleeschklompen! —
Men ziet op haar wezen beurtelings verwonde-
ring, onzekerheid, en eindelijk de geweldigste
verontwaardiging: zij trekt in der haast hare
handen terug, en roept uit: Dat is een ver-
foeijelijke grap! —

Parijs verlatende, begaf zich GIBBON naar
Lausanne, en werd verliefd op Mevrouw DE
CROUSAZ. Eenmaal met haar alleen zijnde, acht-
te hij het gunstig oogenblik geboren, om haar
zijne liefde te verklaren. Hij viel op de
knieën, en betuigde haar in de vurigste bewon-
deringen zijnen onweêrstaanbaren hartstogt.
Mevrouw DE CROUSAZ antwoordde hem op eene
wijze, die hem den lust tot hervatting van dit
tooneel moest doen vergaan. GIBBON zag ver-
legen en ter neêrgeflagen, doch bleef nog op
de knieën liggen, in weêrwil van een herhaald
verzoek om op te rijzen. Hij zat daar onbe-
wegelijk en zwijgend. — Maar, Mijn Heer,
sta dan op, hernam Mevrouw DE CROUSAZ. —
Ach, Mevrouw! antwoordde de ongelukkige
minnaar, ik kan niet! (Hij was namelijk te
dik, om zonder hulp op te staan) Mevrouw
DE CROUSAZ schelt haren bediende; deze komt
binnen, en zij zegt koeltjes: Help Mijn Heer
GIBBON eens op!

Gedurende de Oorlogen van Koning KAREL II,
van

van *Engeland* met de *Hollanders*, was na een geduchten Zeeslag, eens eene korte wapenrust. Een *Hollandsch* matroos, beroemd om zijne vlugheid, klauterde in de mast van zijn schip, hield zich daar overeind, en maakte allerlei luchtsprongen, tot groote verbazing der aanbouwers, welke zijne halsbrekende grappen eerst met angst voor zijn leven vervulden, doch die vervolgens zijne knapheid boven de *Engelschen* met gejuich vierden. De *Engelschen*, dit ziende, willen het niet onder zich laten: een hunner Zeelieden klimt op zijne beurt even behendig in de mast, wil de kunst van den *Hollander* nadoen; maar een mislukte bokkensprong doet hem het evenwigt verliezen, en hij tui-melt sneller dan hij boven gekomen is, naar beneden: gelukkig breekt het touwwerk van het schip de kracht van den val, en hij bezeert zich zeer weinig. Zoo dra hij weder kan spreken, roept hij de *Hollanders* toe: G—m? doet dat ook eens, zoo gij kunt.” —

De Abt MACARTNIJ, een *Iersch* Priester, naar *Frankrijk* gevlugt zijnde, schreef eens aan een Prins van den bloede, die hem beschermde, den volgenden brief: „*Monseigneur?* indien uwe Hoogheid mij niet met uwe goedheid vereert, zal ik in de harde noodzakelijkheid zijn, om mis te lezen.” — Deze zelfde MACARTNIJ, gaf aan zekeren HAMELIN, een' Uitdrager, de opbrengst van vierhonderd zielmissen voor twee zwarte rokken te pand. De Koster van de H. Geest Kerk, gaf telkens een kaartje aan den Abt, en deze aan den Uitdrager, tegen 15 *Fran-sche* ($7\frac{1}{2}$ *Hollandsche*) stuivers de mis.

Een dergelijk geval had plaats met den Abt RAIJNAL, die, in zijne jeugd aan behoefte bloot.

blootgesteld, aannam dagelijks voor 20 *Fransche* stuivers mis te lezen. Zich daarna verrijkt hebbende, door tegen den Slavenhandel uit te varen, en te gelijker tijd aandeel te nemen in een Slavenschip, deed hij zijne mis over aan den Abt DE LA PORTE, en hield er slechts 8 stuivers van voor zich. Deze Abt door broodschrijven aan de armoede ontworsteld, onderhuurde zijn inkomen aan den Abt DINOUART, en hield er weder 4 stuivers van over; zoo dat die arme mis, met twee erfpachten bezwaard, den Abt DINOUART niet meer dan 8 *Fransche* (4 *Hollandsche*) stuivers opbragt. —

(Mogt in *Protestantsche* Landen, mogt vooral in *Engeland*, en ook hier en daar in ons Vaderland, deze handel met het heiligste, slechts in naam bekend wezen!)

De vermaarde Dr. SWIFT, eens te voet reizende, kwam des avonds in een marktvlek, waar hij dien nacht meende te blijven. Alle herbergen waren vol, om dat er daags te voren, eene kermis geweest was; en de luimige Doktor moest in een ellendig kot, zijn bekrompen bed nog met een' boer deelen, die vóór hem was aangekomen. Hij liet er echter niets van bemerken. De boer, die niet slapen kon, begon te praten. Ik heb goede koopen op de markt gedaan, zeide hij. — Ik ben zoo gelukkig niet geweest, hervatte SWIFT, ik heb er, sedert de opening der Assises, niet meer dan zes opgeknoopt. — Opgeknoopt? wat is dan uw beroep? — Wel, 't is somtijds voordeelig genoeg! ik ben de Scherpregher van het Graafschap. — Mijn Hemel! is het mogelijk, de Scherpregher. — Ja! ik meen er aanstaanden Zaterdag negen te *Tijburn* op te hangen... Neen! wacht, een moet er gevierendeeld worden. — De eerlijke Landman verbijsterd van schrik en

verontwaardiging wil niet meer hooren, maar springt uit zijne armzalige legersteê, loopt de deur open, en maakt het geheele huis wakker. De Hospes loopt toe, Wat is er? vraagt hij. Wat schort u? — Wat mij schort? voor den duivel? Gij zijt een Schelm, die mij hier bij den Beul hebt te slapen gelegd; dat hoor ik daar nu eerst. Gaauw, maak mij de deur open, dat ik spoedig uit dit slechte huis kom. De Waard meende, dat de man krankzinnig was, zette hem half naakt de deur uit, en swijf sliep gerust den ganschen nacht door. —

DE STOUTE LOOTS.

Heer HAGER, reisde wel te vreeën,

Naar Texels oude strand,

De Loots zegt, daar verzoop me Vaar,
Juist aan mijn regter hand;

De togt gaat voort, hij roept Mijnheer!
Gij ziet die ton daar wel!

Mijn Grootvaar, die verdronk er ook,
En bijna even snel.

Heer HAGER vraagt hem gansch verbaasd,
Hoe durft ge dan mijn Vrind!

Bestaan om ooit in zee te gaan,
Blij 't steken van den wind? —

De Loots die vraagt hem op zijn beurt,
Mijnheer waar stierf je Vaar?

Wel Vriend, stil op zijn legersteê,
Dat 's immers zonneklaar,

Je Grootvaar? — op dezelfde wijze
Hoe durfje dan bestaan,

Dus antwoordt hem de stoute Loots,
Om ooit naar bed te gaan!

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

N I J M E G E N.

Den 4den Maart. Heden werd alhier de eerste halfjarige promotie der Latijnsche Schooljeugd gehouden. De met het begin van dit Schooljaar in functie getreden Rector, C. ENKLAAR, opende de plegtigheid met eene Nederduitsche redevoering: *Over het nut van het leeren der Grieksche en Latijnsche talen*, in wier inleiding de Redenaar kortelijk aantoonde, van hoe veel belang het, ter bereiking van het oogmerk der openbare Prijsuitdeeling, is, dat bij die gelegenheid meermalen eenig voorstel in de Landszaal gedaan worde: wordende de redevoering besloten met eene hartelijke aanspraak aan de Schooljeugd.

Na dat de Redenaar vervolgens, in bij deze gelegenheid passende Latijnsche aanspraken, de Achtbare Heeren Curatoren voor zijne bevordering pligtmatig dank betuigd, en zich tot het getrouw waarnemen van zijnen post verbonden, den Emeritus Rector, den Wel Ed. zeer geleerden Heere Mr. E. J. B. SCHONCK, met deszelfs verkregene rust, en zijnen opvolger in den post van Conrector, den Wel Ed. Heer A. H. VAN MANEN, met deszelfs bevordering, geluk gewenscht had, volgde de eigenlijke plegtigheid der promotie.

De Jongelingen, die bij deze gelegenheid met prijzen van promotie, of van naarstigheid, naar hoogere klassen bevorderd werden, waren J. WARMOLT KEISER, C. W. MORREES, A. J. TEN HOET, M. BEIJERINCK, C. A. COENEN, C. A. VAN MANEN VERWOERT, J. C. G. VIEWEG; wordende voorts met prijzen van naarstigheid en goed ge-

drag begiftigd A. W. VAN ROGGEN, J. J. L. VAN DER BRUGGHEN en F. H. A. EXALTO D'ALMARAS; alle welke wakkere Leerlingen, voor eene talrijke Vergadering der aanzienlijkste Ingezetenen, Heeren Curatoren in Latijnsche versmaat, op eene bevallige wijze, voor de ontvangene eerbelooningen bedankten.

De geheele plegtigheid werd, als naar gewoonte, door een fraai Orgel- en Instrumentaal-Muzijk begonnen, afgewisseld en besloten.

Het Præceptorat dezer Scholen, door de bevordering van den Heer A. H. VAN MANEN, tot Conrector, opengevallen, als nog vakant zijnde, worden allen die den rang van Kandidaat in de Letteren verkregen, of reeds elders eenigen tijd gefungeerd en de vereischte kunde hebben, en genegen zijn om dien post voor een jaarlijksch tractement van f 800:--:, benevens het minerval van f 10:--: van elk Leerling, waar te nemen, uitgenoodigd, om zich ten spoedigste in persoon, of bij gefrankeerde brieven aan Heeren Burgemeesteren dezer Stad, te melden.

M I D D E L B U R G.

Den 2den April. De halfjarige promotie der Latijnsche Schooljeugd werd alhier op heden, in de openbare gehoorzaal dezer Stad, weder plegtig gevierd.

Bij deze gelegenheid hielden twee zeer voortreffelijke Jongelingen, N. EPKEMA en M. DOBELAER, tot de Akademische lessen bevorderd, onder voorzitting van HH. Curatoren, met algemeene goedkeuring, eigenbewerkte redevoeringen, de eerste *de eo, quod Sapienti ubique Patria est*; de tweede *de dicto Ciceronis: omnia omnium caritates Patria una complexa est*.

Hierna declameerden, insgelijks met veel goedkeuring, de mede zeer voortreffelijke Jonge-

gelingen H. A. DE STEUR, P. H. SAAIJMANS VADER en C. A. WELLE, bevorderd tot den hoogsten rang der eerste klasfe, de eerste *de Sapientia divitiis anteponeuda*; de tweede *de Amicitia*; de derde *de Victoria fui*; stoffen ook door hen zelve gekozen en bewerkt.

Voorts zijn de volgende lofwaardige Leerlingen, velen met eereprijsfen, waar voor zij aan HH. Curatoren, allen in dichtmaat, op eene bevallige wijze hunnen dank betuigden, bekroond geworden, en aldus bevorderd: tot de tweede orde der eerste klasfe: B. VERSELEWEL VAN DAM, A. F. SIFFLÉ, R. L. VAN DAM, E. HARTOG HENDRIX, C. A. VAN DEINSE, J. J. VAN DEINSE en C. J. VERSLUIJS, tot de tweede klasfe: J. J. BIJBAU en W. H. VAN BERLEKOM, op de derde klasfe blijven: P. J. KOOLHAAS, C. MODERA, A. DE KANTER en N. J. VAN REKELN, op de eerste orde der vierde klasfe blijven: J. C. HÖLSCHER en P. O. SNIJDERS, tot de eerste orde der vierde klasfe: G. EPKEMA, P. A. VAN DEINSE, W. VERSLUIJS en P. N. V. D. PERRE V. D. MANDERE, tot de tweede orde derzelve klasfe: A. M. BECIUS, P. D. BUIJZE, V. EPKEMA, L. C. DE PEVAL, D. M. VAN DUSSELDORP DE SUPERVILLE, J. DIERICX, L. C. SLICHER en J. C. SCHORER, op de vijfde klasfe blijven: M. P. DOMINICUS, J. VAN REIGERSBERG VERSLUIJS en H. DIERICX, tot de vijfde klasfe: S. MATZINGER, A. TAK, S. TAK, M. TAK en M. S. KOMPENHANS.

In dit halfjaar zijn drie Leerlingen op School gekomen, C. HISSER, E. DE LANG 'S GRAEUWEN en C. SERLÉ.

Dit Letterfeest, het welk met fraai Muzijk begonnen, telkens vervangen en geëindigd is, werd door een aantal aanzienlijke personen van beide sexe, met hunne tegenwoordigheid vereerd.

K E R K - N I E U W S .

HERVORMDE KERK,

G E L D E R L A N D .

A R N H E M .

De Scriba van het Klasikaal Bestuur van *Arnhem*, J. NIJHOFF, Pred. te *Oosterbeek*, beroepen zijnde naar *Gouda*, is ad interim, tot Scriba benoemd E. KREENEN, Pred. te *Velp*.

SCHERPENZEEL. Den 9den Maart, is onze beroepen Pred. W. G. VAN DEN BROEK, bevestigd door Ds. PARE, Pred. te *Barneveld*, aan wien Ds. J. H. OOSTERDIJK, Pred. te *Lunteren*, deze beurt op vriendelijk verzoek had overgegeven. De Bevestiger behandelde voor den middag, *Joh. XXI: 15—17. Doe zij dan het miadagmaal gehouden hadden enz.* en de Bevestigde deed in den middag zijne Intrede, met eene Leertrede over *Joh. V: 24a. Voorwaar, voorwaar zegge ik u, die mijn woord hoort, en gelooft hem die mij gezonden heeft, die heeft het eeuwige leven, en komt niet in de verdoemenisse.*

RENKUM EN HELSUM. Onze Leeraar, H. J. WUNDER, van hier naar *Harderwijk* beroepen zijnde, heeft voor deze beroeping bedankt, en zich op nieuw aan ons verbonden.

HALL. Onze beroepen Leeraar, zal eerlang tot ons overkomen.

OOSTERBEEK. De van hier naar *Gouda* beroepen Predikant, staat gereed om ons te verlaten. Men zal hier spoedig weder een beroep doen.

NIJ-

N I J M E G E N.

LOBITH. Deze plaats op den 1sten Maart 1. l. aan het Koninkrijk der Nederlanden afgestaan zijnde, is, volgens provisieneele bepaling van Z. E., den Commissaris Generaal enz. dato 21sten Maart 1. l., N^o. $\frac{282}{359}$, de Hervormde Gemeente aldaar, gerekend te behooren tot de Classis van *Nijmegen*, ring van *Elst*; doch naardien op den 15den Febr. 1. l., de Pred. dier Gemeente J. F. A. REIFFENSCHIED overleden is, Zoo is

LOBITH vakant.

HEMMEN vakant. Zie Oct. 1816.

WAMEL EN DREUMEL. Zie Nov. 1816.

BEUNINGEN EN EWIJK vakant. Zie Maart 1817.

Z U T P H E N.

WEEL, den 4den April. Onze Leeraar A. J. VAN DER BURG, van hier naar de Gemeente van *Hoedekenskerke*, onder de Classis van *Goes in Zeeland* beroepen zijnde, heeft, na eenigen tijd van beraad, voor deze beroeping bedankt.

DOETINCHEM, den 8sten April. Ds. D. MOLLenaar, Pred. te *Nieuw Loosdrecht*, heeft onze beroeping aangenomen.

GENDRINGEN. Zie Jan. 1817.

AALTEN. Zie Febr. 1817.

T I E L.

TIEL. Op den 26sten Maart, zijn door het Klasikaal Bestuur tot Leden der Classis aangenomen, de bevestigde Pred. van *Lienden* en *Drumpt*, Ds. B. R. DE GEER, en Ds. W. DE RAPPER.

MAURIK, den 14den Maart. De Collatie der Predikantsplaats in deze Gemeente, namens den Wel Ed. Gestr. Heer A. C. MOM FAURE, aangeboden zijnde, aan den Wel Eerw. zeer geleerden Heer H. VAN STEEDEN, Pred. te *Noorden*, is dezelve heden door een Kerkelijk beroep

achtervolgd, het welk de beroepene onder inwachting der Kerkelijke en Koninklijke approbatie heeft aangenomen.

DRUMPT, den 23sten Maart. Op heden werd Ds. W. DE RAPPER, laatst Pred. te *Hoedekenskerke*, alhier bevestigd door zijnen Schoonvader Ds. D. KEER, Pred. te *Est*, wien dit werk op verzoek was afgestaan, door onzen Consulnt Ds. J. M. VAN HULSTEIN, Pred. te *Wadenoijen*. De Bevestiger predikte over *Coll. IV: 17. Zegt aan Archippus* enz. De Bevestigde over *Coll. I: 28, 29. Den welken wij verkondigen, vermanende een iegelijk mensche, en leerende een iegelijk mensche in alle wijsheid, op dat wij zouden een iegelijk mensche volmaakt stellen in Christo Jesu. Waar toe ik ook arbeide, strijdende na zijne werkinge die in mij werkt met kracht.*

AVEZATHEN, den 30sten Maart. Heden voor veertien dagen, gaf onze Leeraar Ds. H. TIMMERS ons berigt, dat hij eene wettige beroeping had ontvangen, naar de Gemeente van *Katwijk aan Zee*, en dezelve eenige dagen in beraad zou nemen. Heden maakte hij ons bekend, dat hij voor deze beroeping had bedankt, terwijl hij zich weder aan ons verbond, met eene Leerrede over *Phill. I: 8—11. Want God is mijn getuige, hoezeer* enz.

OCHTEN, den 30sten Maart. Heden bevestigde, bij vrijwilligen afstand van onzen Consulnt, onzen beroepen Pred. H. BITTER, Ds. W. WINDGETTER, van *Koog aan de Zaan*, met de woorden van Paulus 1 *Thesf V: 13. het eerste gedeelte Achtze zeer veel in liefde, om hares werks wille.* DD. VAN DER LEDEN, van *Ijzen-doorn*, REPELIUS van *Echteld*, SPECHT GRIJP, van *Tiel*, VAN GOGH, van *Benschop* en VAN LAREN, laatst Pred. te *Heilo*, hebben met den Bevestiger, door handen oplegging, de inzegening verrigt.

's Na.

Namiddags begon onze Leeraar, zijn werk onder ons, met eene Leerrede over de woorden: *Het zaad is het woord Gods*, te vinden *Luc. VIII: 11.*

B O M M E L.

DRIEL, den 16den Maart. Onze Leeraar, Ds. W. J. CRÖL, berigtte ons den 2den l. l., dat hij van den Hoog Wel geb. Heer, OTTO BARON VAN RANDWIJK, de Collatie van *Rossum* ontvangen, en dit aanbod veertien dagen in beraad gehouden had; dan heden vernamen wij van hem, dat zijn Eerw. besloten had, als nog onder ons te blijven, zich bij die gelegenheid op nieuw aan ons verbindende, met de woorden *Openb. III: 3a. Gedenkt dan hoe gij het ontvangen en gehoord hebt, en bewaart het en bekeert u.*

NEDERHEMERT, den 7den April. Heden werd Ds. H. J. VAN NOUHUIS, van *Hurwenen*, tot ons overgekomen, in den H. Dienst bevestigd, door Ds. A. C. RÖELL, Pred. te *Wel en Amerzoden*, Consulcent dezer Gemeente, met de woorden *Marc. XVI: 6b. Hij is opgestaan.* De Bevestigde deed zijne Intrede met *2 Cor. VI: 1, 2. En wij als medearbetdende bidden u ook enz.*

BOMMEL, den 20sten Maart. Onze jongst bij ons in dienst zijnde Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. E. VORT VAN CAMPEN, onlangs eene beroeping naar de Gemeente van *Leijden*, ontvangen hebbende, gaf ons in de avond Godsdienstoefening van heden te kennen, dat zijn Wel Eerw. besloten had, die beroeping, onder inwachting der Koninklijke goedkeuring, aan te nemen. Zoo dat

BOMMEL, tweede Leeraarsplaats, eerlang staat vakant te worden.

ZUILICHEM EN NIEUWAAL, den 9den Maart. Onze Leeraar, Ds. R. O. AIRTON, die

sedert eenigen tijd, als dienstdoende bij de troepen van Z. M. de Koning, in de Zuidelijke Provinciën, en laatstelijk als guarnisoens Predikant te *Ostende*, van ons afwezig was, maakte ons heden, bij zijne overkomst, bekend, dat hij door Z. M. den Koning tot tweeden Predikant in de Gemeente van *Aaken*, was benoemd, met bijvoeging dat hij, bij zijne aankomst alhier, de Kerkelijke beroeping dier Gemeente, reeds vindende, zich verplicht had gevonden, om dezelve, zonder verder tijd van beraad, aan te nemen.

Na bekomen ontslag van Z. E. den Commissaris van Ooflog, had zijn Wel Eerw. op den 16den Febr. l. l., het guarnisoen met de vergaderde Protestantische inwoonders te *Ostende*, naar *Pred. XII: 13.* vaarwel gezegd.

HURWENEN, den 23den Maart. Onze Leeraar H. J. VAN NOUWUIS, nam heden van ons afscheid, met de woorden van den Apostel *Paulus Handel. XX: 32a.* En nu Broeders! ik bevel u Gode en de woorden zijner genade.

POEDEROIJEN EN LOEVESTEIN, den 23sten Maart. Onze Leeraar J. SMIJTREGELT VAN DER HORCK, eene beroeping, naar de Gemeente van *Sleeuwijk* onlangs ontvangen hebbende, maakte ons heden bekend, dat hij die beroeping, onder inwachting van Z. M. goedkeuring, had aangenomen.

ROSSUM staat vakant te worden. Zie Febr. 1817.

H A R D E R W I J K.

HARDERWIJK. Uit het voorheen gemelde drietal van Predikanten, op het welke geplaatst waren DD. H. J. WUNDER, Pred. te *Renkum en Helsing*, P. R. A. SALTET, Pred. te *Purmerende*, en W. L. VAN MEURS, Pred. te *Leerdam*, is den 12den Maart, met eene groote meerderheid van stemmen, door den Kerkeraad, tot twee-

tweeden Pred. dezer Gemeente beroepen, H. J. WUNDER, Pred. te *Renkum* en *Helsum*; doch zijn Wel Eerw. heeft na eenigen tijd van beraad, voor deze op hem uitgebragte beroeping, per misfivē bedankt. — Eerstdaags zal daarom de Kerkeraad wederom tot het doen van eene nieuwe beroeping overgaan.

ZUID-HOLLAND.

'S GRAVENHAGE.

PIJNACKER, den 23sten Febr. Onze Leeraar J. MONTIJN, andermaal naar de Gemeente van *Almkerk* en *Emmichoven*, beroepen zijnde, heeft, onder inwachting der Koninklijke goedkeuring, die beroeping aangenomen.

DELFT. Op den 30sten Maart 1. l., vierde een van onze Leeraars, Ds. S. J. H. VAN HENGEL, plegtige gedachtenis van zijnen 25 jarigen Evangeliedienst, in de Gemeenten van *Uitgeest*, *Heemstede*, *Noordwijk binnen* en *Delft*, behandelende bij die gelegenheid *Rom. I: 16. Ik en schame mij des Evangeliums Christi niet, enz.*

DELFT. Zie Jan. 1817.

NOOTDORP. Zie Jan. 1817.

R O T T E R D A M.

ROTTERDAM. Engelsche Presbysteriaansche Gemeente vakant. Zie Mei 1816.

L E I J D E N.

NIEUWKOOP. Na dat op den 19den Febr. 1. l., de Hoog edele Heer, Baron DE ROEST VAN ALKEMADE, uit het vorig gemeld tweetal, geëilgeerd had, Ds. AUGUSTINI, Pred. te *Zuidbeijerland*, maar deze Leeraar na een beraad van bijna drie weken, bedankt heeft, zoo heeft de
groot-

groote Kerkeraad in tegenwoordigheid van Ds. H. VAN STEEDEN, Pred. te *Noorden*, op den 17den Maart l. l., het achtal der benoemde Predikanten en Proponenten, (zie vorige Boekzaal,) aangevuld met den Proponent L'ORRAINE HOLLING, en daaruit dit tweetal gemaakt:

DD. G. C. DROOGLEVER FORTUIN, Pred. te *Brandwijk en Gijbeland*, en den Proponent L'ORRAINE HOLLING.

Uit welk tweetal bovengenoemde Heer geëli-geerd heeft, Ds. DROOGLEVER FORTUIN, die dan ook op den 31sten Maart, Kerkelijk is beroepen, ten overstaan van Ds. VAN WAENEN, Pred. te *Woerden*, als Moderator dezer ring, en Ds. VAN STEEDEN, als Consulent, dan de beroepene heeft, hetzelfde beroep in beraad genomen.

NOORDEN. Op den 9den Febr. l. l., maakte onze Leeraar Ds. H. VAN STEEDEN, ons bekend, dat hij de Collatie ontvangen had van den Heere G. WEENINCK, als gesubstitueerd gemagtigde van den Heere VAN MAURIK, en na eenige dagen van beraad, heeft hij op den 23sten Febr. verklaard, hetzelfde beroep aan te nemen, na dat de Kerkelijke en Koninklijke approbatie zal zijn ingenomen; men verwacht dus *Noorden* spoedig vakant.

LEIJDEN. De Wel Eerw. Heer H. ASTRO, bevestigd Pred. te *Zevenhoven*, is den 26sten Maart, op zijn verzoek, tot Lid der Classis aangenomen.

RHIJNZATERWOUDE. Op den 30sten Maart l. l., heeft Ds. A. G. VAN DIJKHUIZEN, zijne afscheidsrede gedaan, naar aanleiding van Paulus taal, *Hand. XX: 32. En nu Broeders, ik beveel u Gode, en de woorden zijner genade, die magtig is u op te bouwen, en u een erfdeel te geven onder allen de geheiligden.* Op den

den 6den April l. l., is alhier gemaakt het volgende twaalfstal van Predikanten:

DD. A. G. VAN ALDERWERELD, R. W. VAN ROSSUM, J. WEZENHAGEN, J. SCHEURLEER, W. C. M. VAN LEEUWEN VAN DUIJVENBODE, D. DAGEVOS, N. C. LETTE, J. BROEKHOFF, J. PEDDEMOS, C. DE VISSER, K. J. SCHOOR en J. HEENCK, Predd. te *Zandvoort*, *Oudenhorn*, *t Woudt*, *Wognum* en *Wadwaij*, *Zijbekarspel*, *Oudewetering*, *Driehuijzen* en *Zuidscherner*, *Zwelo*, *Rijsel*, *Herkingen*, *Rozenburg* en *Drunen*.

Waar na dit zestel:

DD. VAN ALDERWERELD, VAN ROSSUM, WEZENHAGEN, SCHEURLEER, DAGEVOS en BROEKHOFF.

En daaruit zijn op het drietal gebragt:

DD. A. G. VAN ALDEWERELD, R. W. VAN ROSSUM en J. WEZENHAGEN.

Waar uit, in tegenwoordigheid van den Consul-ent Ds. D. DAGEVOS, Pred. in de *Oudewetering*, met algemeene stemmen beroepen is Ds. A. G. VAN ALDERWERELD, Pred. te *Zandvoort*.

KATWIJK AAN ZEE vakant. Naar dien Ds. H. TIMMERS, Pred. in de *Avenzathen*, voor onze beroeping beleefdelyk heeft bedankt.

NOORDWIJK BINNEN, den 11den April. Heden is, naar gewoon Kerk gebruik alhier, door den Hoog Welgeb. Heere van de *Noordwijken*, en den Kerkeraad, ten overstaan van den Gecommitteerden van de Clasis en den Consul-ent, tot Leeraar beroepen Ds. C. D. USENER, Pred. te *Helvoort* en *Haren*, aan wien de beroeping is toegezonden.

NOORDWIJKERHOUT, den 13den April. Onze Leeraar A. SCHOTSMAN, beroepen naar *Ouwkerk* in *Duivenland*, op den 8ten dezer, door den Klasfikaal Gecommitteerden en den Con-

Consulent, losgemaakt zijnde, heeft heden vaarwel gezegd, naar *Eph. VI: 23. Vrede zij den Broederen, en liefde met geloof van God den Vader en den Heere Jezus Christus.*

LEIJDEN. De beroeping alhier uitgebragt, op Ds. JOANNES EUSEBIUS VOET VAN CAMPEN, is, na drie Kerkkondigingen Klasfikaliter geapprobaerd, en aan Z. M. onzen Koning, ter goedkeuring opgezonden.

D O R D R E C H T.

ZUID-BEIJERLAND GEZEED DEN HITZERT. Onze Leeraar Ds. J. LUBERTI AUGUSTINI, ontvang den 23sten Febr. l. l., eene beroeping, naar de Hervormde Gemeente van *Nieuwkoop*, onder de voormalige Classis van *Woerden*, thans onder die van *Leijden*, doch heeft zich, na eenigen tijd van beraad, verplicht geacht, voor deze roeping te bedanken, gelijk hij zich dan ook den 19den Maart, met eene Leerrede over *Hand. IX: 43.* weder aan ons heeft verbonden.

OUD BEIJERLAND. Onze Leeraar Ds. H. PRINS, van hier naar *Alkmaar* beroepen, is den 18den Maart, door eenen Gecommitteerde van het Klasfikaal Bestuur, als Predikant dezer Gemeente losgemaakt, en van zijne betrekking tot de Classis van *Dordrecht* ontslagen, waar na zijn Eerw. den 28sten Maart van ons afscheid heeft genomen, met eene Leerrede over 2 *Thesf. III: 16. De Heere nu des vredes zelve, geve u vrede allen tijd, in allerlei wijze! de Heere zij met u allen!*

Ter vervulling dezer vakature, is het te voren gemaakt viertal, den 18den Maart, gebragt tot een tweetal, waar op geplaatst zijn, door den Kerkeraad.

DD. A. F. W. NOORDINK, Pred. te *Stolkwijk*,
A. DE KONING, Pred. te *Sliedrecht*.

En

En door het Gemeente Bestuur van DD. A. P. W. NOORDINK, Pred. te *Stolkwijk*, en N. VAN STEENBERGEN, Pred. te *Sliedrecht*.

Dit tweetal door den Ambachtsheer, den Wel Ed. Geb. Heer A. VAN DER STAAL, goedgekeurd zijnde, is daar uit den 28sten Maart een eental geformeerd, waar op door beide Collegien werd gebragt Ds. A. P. W. NOORDINK, die, na approbatie van den Ambachtsheer, den 30sten Maart, met eenparige stemmen, tot onzen Leeraar beroepen is.

BRANDWIJK EN GIJBELAND. Onze Leeraar G. C. DROOGLEVER FORTUIN, neemt eene, den 1sten April ontvangene beroeping, naar *Nieuwkoop*, eenigen tijd in beraad.

GORINCHEM. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het overlijden van onzen Leeraar H. QUARTFOORT, is den 9den April, door den Kerkeraad, dit twaalfstal van Predikanten gemaakt:

DD. H. WESSELS, Pred. te *ter Heide*. O. J. VAN GRIETHUIJZEN en W. N. MUNTING, te *Wageningen*. W. L. MEURS, te *Leerdam*. J. LA LAU, te *Bergen op Zoom*. L. VALK, te *Steenbergen*. J. WIJS, J. C. te *Bloemendaal*. D. TIJSSEN, te *Waardenburg* en *Neerijnen*. J. HERDERSCHERE, te *Ravenswaj*. W. SCHOLTEN, te *Vleuten*. H. J. WUNDER, te *Renkum* en *Heelsum*. C. A. ROMBACH, te *Giesen Oudkerk*.

OTTOLAND EN NEDER-BLOKLAND vakant. Zie Nov. 1815.

SPIJK. Zie Nov. 1816.

G O U D A.

SCHOONHOVEN, den 17den Maart. Na het bekomen der Koninklijke goedkeuring, op onze beroeping, uitgebragt op Ds. B. VAN DER FEEN, tot ons van *Noordwijk Binnen*, overgekomen, is zijn Eerw. op den 16den dezer, onder ons bevestigd, door zijnen Ambtgenoot,
Ds. D.

DS. D. C. VAN LREUWEN VAN DUIVENBODE, met *Matth. XXVIII: 18, 19 en 20. En Jezus bij hen komende enz.* doende de beroepene zijne intrerede, over *Rom. IX: 1, 2 en 3. Ik zegge de waarheid in Christus enz.*

GOUDA, den 26sten Maart. In de Vergadering van het Klasfikaal Bestuur, heden gehouden, is DS. B. VAN DER VEEN, bevestigd Pred. te *Schoonhoven*, na inlevering der nodige stukken, als lid onzer Classis erkend, gelijk dit ook in eene vorige Vergadering had plaats gehad, omtrent DS. MAANDAG, Pred. te *Kedichem*.

Ook is bij het Klasfikaal Bestuur berigt ingekomen, van de Collatie, door Z. M. den Koning, verleend aan DS. INDEWEIJ, Pred. te *Noordeloos*, tot Pred. in de Gemeente van *Leerdam*, in de plaats van DS. ROOIJENS, beroepen naar *Harlingen*, terwijl voor den laatstgenoemden, als Lid van het Klasfikaal Bestuur, is opgeroepen, DS. HOOLBOOM, Pred. te *Asperen*.

STOLWIJK, den 13den April. Na dat onze Leeraar DS. A. P. W. NOORDINK, ons den 6den dezer had kennis gegeven, van de beroeping, op zijn Eerw. uitgebragt, door de Gemeente van *Oudbeijerland*, vernamen wij op heden, dat die beroeping door zijn Eerw. was van de hand gewezen.

LEERDAM staat vakant te worden. Zie Jan. 1817. en hier boven onder Gouda.

GOUDA. Zie Febr. 1817.

B R I E L L E.

BRIELLE. In de gewone Vergadering van het Klasfikaal Bestuur, den 26sten Maart l. l., alhier gehouden, is de Wel Eerw. zeer gel. Heer F. H. VAN BERK KOLENBRANDER, bevestigd Predikant in deze stad, tot Lid dezer Classis verklaard.

NOORD-

485

KERK-NIEUWS.
NOORD-HOLLAND.
AMSTERDAM.

WAVERVEEN, den 16den Maart. Onze Leeraar Ds. C. VAN ENGELN, van hier beroepen naar *Schorre* en *Vlake*, onder de Clasfis van *Goes*, heeft, na eenige dagen van beraad, voor die beroeping bedankt.

NIEUWE LOOSDRECHT, den 16den Maart 1817. Onze Leeraar den Wel Eerw. Heer D. MOLENAAR, op den 21sten der vorige maand, eene beroeping, naar de Gemeente van *Doetichem*, ontvangen hebbende, heeft, na beraad, zich verplicht geacht, deze roepstem op te volgen. Zoo dat eerlang deze Gemeente staat vakant te worden.

MUIDERBERG, den 23sten Maart. Onze Leeraar Ds. J. R. IMMINK, de beroeping naar *Harmelen*, aangenomen hebbende, heeft heden zijne afscheidsleerrede gedaan, over *Philipp. I: 27. Alleenlijk wandelt waardiglijk enz.*

Den 4den April. Daar het Z. K. M. behaagd heeft, met de Collatie van deze plaats, Ds. D. GOOSSEN BORGSTEIN, Pred. te *Engelen* en *Crevecoeur*, te begunstigen, is dezelve Collatie, den 24sten Maart, in een Kerkelijk beroep veranderd, en de beroepingsbrief aan Ds. BORGSTEIN, toegezonden. Na eenige dagen beraad, heeft zijn Eerw. de beroeping aangenomen.

'S GRAVENLAND, den 2den April. Daar het Z. K. M. goedgunstig behaagd heeft, handopening aan den Kerkeraad te verleenen, tot het beroepen van eenen Leeraar, in de plaats van onzen overledenen Ds. BAUIJN, zal men ten eersten tot het doen van een beroep overgaan, in de hoop dat de vakature bij het einde van het annus gratiæ, aanstonds zal kunnen vervuld worden.

BOREZ. APRIL 1817.

K k

AM.

AMSTERDAM, den 2den April. Heden is onze Leeraar A. VAN HARENCARSPER, na eene ziekte van weinige dagen, overleden, nalatende eene Weduwe, met drie kinderen, voor welke het annus gratiae, zal waargenomen worden. Alle zijne Ambtgenoten hebben in hunne Leerredenen, met aandoening aan dat zeer groote verlies voor de Gemeente gedacht.

AMSTELVEEN, den 27sten Maart 1817. Eergeren is de Kerkeraad, wederom overgegaan tot het maken van eene nieuwe Nominatie, en zijn op het twaalfstal gebragt:

DD. G. C. VAN BALEN BLANKEN, Pred. te *Nieuwe Niedorp*. A. HOFFMAN, te *Cuinre*. P. W. PRINS, te *Landsmeer*. C. J. L. SCHULLER, te *Elkum*. J. J. VAN VOORST, te *Doorne*. A. JENTINK, te *Steenwijkerwold*. J. HESS, te *Venhuizen*. F. BOON, te *Zwaag*. S. TIMMERMAN HUBERT, te *Quadijk*. J. STERK, te *Meteren*. H. J. ROMENIJ, te *Diepenheim* en S. G. JORISSEN, te *Herveld*.

Ten zelve dage werden de zes eersten, op het zestal, en de drie eersten op het drietal geplaatst.

Heden is uit het gemaakte drietal, eenparig beroepen:

D. A. HOFFMAN, Pred. in *de Cuinre*. Hier van is berigt aan den Beroepenen gezonden, en heeft den 10den April, zijn Eerw. dit beroep aangenomen.

H A A R L E M.

VELSEN, den 18den Maart. Uit het voorheen gemelde viertal Pred., is, ten overstaan van den Consulens, door de Eerw. Grooten Kerkeraad dezer Gemeente, tot haren gewonen Herder en Leeraar verkoren, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer W. W. VAN BEUSEKOM, Pred. aan *de Vuursche*; welke beroeping door de Wel Ed. geb. Vrouwe, Mevrouw M. L. HOEUFFT, geb. GEL-

VINE

VINK Vrouwe van *Velsen* en de *Zandpoort*, gunstig geapprobeerd zijnde, aan zijn Wel Eerw. toegezonden, en, na een beraad van veertien dagen is aangenomen.

HAARLEM, den 26sten Maart, A. VAN DER ELST, is door het Klasfikaal Bestuur geëxamineerd, en hij, na de noodige verklaring en onderteekening, bevoegd verklaard, om te staan naar den post Catechiseermeester.

Het beroep te *Spaarnwoude* en *Spaarndam*, uitgebragt op Ds. W. C. VAN CAMPEN, Pred. te *Winkel*, is Kerkelijk goedgekeurd en opgezonden, ter verkrijging der approbatie van Z. M. den Koning.

Ds. H. J. HOMBRINK, werd als bevestigd Predikant van *Oostzaan*, voor Lid der Classis van *Haarlem* verklaard.

HAARLEM. Zie Febr. 1817.

A L K M A A R.

ALKMAAR, den 26sten Maart 1817. Het Klasfikaal Bestuur van *Alkmaar*, heeft volgens het Reglement op het Godsdienstig Onderwijs, na onderteekening der verklaring, Acten ter voortzetting van onderwijs verleend aan J. STAM, Tucht-Prediker en Catechiseermeester, en ANTHE BLOM, Catechiseermeesteres te *Alkmaar*.

HUISDUINEN. Onze Leeraar, J. METZ, heeft na eenige dagen van beraad, de beroeping naar *Oudorp* en *Oterleek* aangenomen.

ALKMAAR, den 13den April. Heden werd Ds. I. PRINS, van *Oud-Beijerland* tot ons overgekomen, in den Heiligen Dienst alhier bevestigd, door zijnen Ambtgenoor, Ds. A. A. WOESTHOFF, met de woorden van Petrus *Hand. IV: 12. En de zaligheid is in geen en anderen. Want daar is ook onder den hemel geen andere naam, die onder de menschen gegeven is, door welchen wij moeten zalig worden.* — De Bevestigde, heeft

K k 2

na-

namiddags zijne Intrede gedaan met *Joan. XII: 49b, 50. Maar de Vader, die mij gezonden heeft, die heeft mij een gebod gegeven, wat ik zeggen zal, en wat ik spreken zal. En ik weet, dat zijn gebod het eeuwige leven is. Het geen ik dan spreke, dat spreke ik alzoo gelijk mij de Vader gezegd heeft.*

WARMENHUIZEN. Zie Febr. 1817.

SCHAGEN staat vakant te worden. Zie Maart 1817.

ST. MAARTEN EN VALKOOG. Zie Maart 1817.

OUDORP EN OTERLEEK. Zie Maart 1817.

H O O R N.

SPANBROEK EN OPMEER. Den 30sten Maart, maakte onze Leeraar, J. SCHARDAM, ons heden voor drie weken bekend, eene beroeping naar de Gemeente van *Holijflood*, gecombineerd met *Uitdam* ontvangen te hebben, heden vernamen wij van hem, dat hij zich verplicht gevonden had, die beroeping, onder inwachting van de approbatie van onzen geëerbiedigden Koning, aan te nemen.

WERVERSHOOF. Ds. D. VALKENBURG, van hier na de Gemeente van *den Ham*, onder de Classis van *Zwoll* beroepen, heeft die beroeping, onder inwachting der Koninklijke approbatie aangenomen, wordende de Heeren Proponenten inmiddels uitgenoodigd, hunne gaven aldaar te laten hooren, na alvorens de vereischte getuigschriften te vertoonen aan den Consul J. B. VAN DEN BERG, Pred. te *Andijk*.

GROSTHUIZEN EN AVENHORN, staat vakant te worden. Zie Maart 1817.

MIDWOUDE vakant. Zie Maart 1817.

ABBEKERK EN LAMBERTSCHAGEN vakant. Zie Maart 1817.

EDAM.

E D A M.

ILPENDAM, den 8sten April. Onze Leeraar M. P. VAN DER HAMMEN, maakte ons den 9den der vorige maand bekend, dat zijn Wel Eerw. voor de beroeping naar *Amstelveen*, bedankt had, en verbond zich op den 16den wederom aan ons met de woorden van Paulus *1 Thesf. III: 9-13. Wat dankzegging kunnen wij Gode tot vergelding wedergeven voor u, enz.*

DURGERDAM. Onze Emeritus verklaarde Leeraar Ds. H. BRUMMEL, den 28sten Maart, door eenen Gecommitteerden van het Klasfikaal Bestuur van *Edam*, losgemaakt zijnde van zijne betrekking op deze Gemeente, nam van ons den 30sten daaraanvolgende, een zegenend afscheid met den wensch van Paulus *Hebr. XIII: 20a. en 21. De God nu des vredes volmake u in alle goed werk enz.*

Onze nieuw beroepen Leeraar Ds. D. MOREAU, van *Nes* op *Ameland*, reeds tot ons overgekomen, zal (D. V.) den 13den April, door den Wel Eerw. Heer A. FONHOFF, onder ons bevestigd worden.

HOLISLOOT EN UITDAM. Ds. J. SCHARDAM, Pred. te *Spanbroek* en *Opmeer*, heeft de beroeping alhier op zijn Eerw. uitgebragt, na eenigen tijd van beraad, onder inwachting der Koninklijke approbatie, aangenomen.

ETERSHEM EN SCHARDAM. Zie Jan. 1817.

Z E E L A N D.

M I D D E L B U R G.

RITTHEM, den 30sten Maart. Op heden maakte onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. PIETERSE, naar aanleiding van *Joh. XIII: 33a*,

K k 3

bij

bij de bediening van het H. Avondmaal, ons bekend, dat hij de beroeping naar de Gemeente van *Zuidzande*, onder inwachting der Kerkelijke en Koninklijke goedkeuring, aangenomen had.

DOMBURG, den 8ten April. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer R. H. VAN ALTENA, bij besluit van Z. M. van den 4den Maart 1. l., litt. P. 4. tot Guarnisoens-Predikant benoemd, is, op heden, door den Wel Eerw. Heer A. VAN DEINSE, Præsies van het Klassikaal Bestuur van *Middelburg*, van deze Gemeente losgemaakt, en van zijne Klassikale betrekking ontslagen.

MIDDELBURG. Engelsche Gemeente van *Middelburg* en *Vlissingen* vakant. Zie Nov. 1816.

Z I E R I K Z E E.

OUWERKERK. Zie Jan. 1817.

G O E S.

FORT BATH, RILLAND EN BATH, den 21sten Maart. Onze Gemeente, door de afwezigheid van haren Leeraar, Ds. J. W. KÖNIG, als Predikant bij het leger, nu bijna twee jaren, zonder vasten Predikant, is thans vakant, daar het Z. M. behaagd heeft, onzen Leeraar aan te stellen tot Predikant bij de Guarnisoenen van *Namen*, *Mariembourg* en *Philippeville*, en onze Gemeente vakant te verklaren.

CATS, den 30sten Maart. Het beroep van Ds. G. J. LETTE, alhier, door Z. M. gunstig geapprobeerd zijnde, verwachten wij eerlang onze vakature vervuld te zien.

HOEDEKENSKERKE, den 15den Maart. Ter vervulling der vakature alhier, door het vertrek van Ds. W. DE RAPPER, naar *Drumpt*, veroorzaakt, heeft de Kerkeraad, in tegenwoordigheid van den Consulent Ds. J. GRIMS, Pred. te 's *Gravenpolder*, gemaakt het volgend zestel van Predikanten:

DD.

DD. J. MEERBURG SNARENBERG. Pred. te *Vrouwenpolder*. G. E. DE COCK, te *Nieuwland* en *St. Joostland*. A. J. VAN DER BURG, te *Wehl*. A. A. VAN SCHILFGAARDEN, te *Maasdam*. D. A. BUIJT, te *Nisse*. en P. J. CONRADI, te *Baarland*. En daaruit dit drietal:

DD. DE COCK, VAN SCHILFGAARDEN en VAN DER BURG.

En daaruit met meerderheid van stemmen beroepen, Ds. A. J. VAN DER BURG. HERM. FIL, Predikant te *Wehl*, onder de Classis van *Zutphen*, wien hier van per missive is kennis gegeven.

SCHORE EN VLAKE, den 28sten Maart. Ons derde beroep, uitgebragt, op Ds. C. VAN ENGELN, Pred. te *Waverveen*, vruchteloos geweest zijnde, daar zijn Eerw. voor hetzelfde heeft bedankt, zoo is men overgegaan tot een vierde beroep, en daartoe gemaakt het volgend zetal van Predikanten:

DD. J. DE LEPELAAR, Pred. te *Waarden*. c. VAN DEN BRINK, te *Krabbendijke*. J. BOLDERMAN, te *Bieselingen*. P. W. PRINS, te *Landsmeer*. U. VAN DER LINDEN, te *Puflijk* en *Leeuwen*. en A. A. VAN SCHILFGAARDEN, te *Maasdam*.

En daaruit dit drietal:

DD. LEPELAAR, VAN DEN BRINK en BOLDERMAN.

Waaruit met eenparigheid van stemmen beroepen is, Ds. J. DE LEPELAAR, Pred. te *Waarden*, wien de beroeping is toegezonden, en welke dezelve 14 dagen in beraad heeft genomen.

WAARDEN, den 30sten Maart. Onze Leeraar, Ds. J. DE LEPELAAR, eene beroeping ontvangen hebbende, naar de Gemeente van *Schore en Vlakte*, heeft dezelve in beraad genomen.

'S HEER ABTS EN SINOUTSKERKE, den
K k 4 30sten

30sten Maart. Het beroep van onzen Leeraar Ds. G. J. LETTE, naar *Cats*, gunstig geapprobeerd zijnde, zal zijn Eerw. ons eerlang verlaten.

'S GRAVENPOLDER, den 4den April. Het beroep van onzen Leeraar Ds. J. GRIMS, naar *Sas van Gend*, door Z. M. gunstig geapprobeerd zijnde, zoo is zijn Eerw. op heden, door Ds. H. CATS, Pred. te *Goes*, daartoe gecommiteerd van het Klasfikaal Bestuur, van zijne betrekking op de Clasis ontslagen, van onze Gemeente losgemaakt, en het Herderlijk opzicht overgegeven, aan den Consulent Ds. D. A. BUIJT, Pred. te *Nisfe*.

KATTENDIJK vakant. Zie Febr. 1817.

IJ Z E N D I J K E.

ZUIDZANDE, den 5den Maart. Na gunstig verkregene handopening, bij dispositie van Z. Excel. den Heere Commisaris Generaal, voor de zaken van den Hervormden Eerdienst, dato den 3den September 1816, No. $\frac{2565}{1110}$, is door den Kerkeraad gemaakt, eene nominatie van een drietal Predikanten, als:

DD. A. PIETERSE, Pred. te *Ritthem*; J. C. NIEDELSTEIN WALTER, te *Grijskerke*, en P. SIX DIJKSTRA, te *Capelle*. — Van dezen is met eenparige stemmen beroepen, Ds. A. PIETERSE, zijnde dit beroep, bij misfave van den 24sten dezer, door zijn Eerw. aangenomen.

SAS VAN GEND staat vakant te worden. Zie Febr. 1817.

U T R E C H T.

UTRECHT.

UTRECHT, den 26sten Maart 1817. In de gewone Vergadering van het Klasfikaal Bestuur van

van heden, is de Wel Eerw. Heer J. BRAVE, bevestigd Pred. aan de *Meern*, tot Lid dezer Clasfis verklaard.

HARMELEN. Na bekomene approbatie van Z. M., is heden den 30sten Maart, onzen beroepene Predikant, J. R. IMMINK, van *Muiderberg*, tot ons overgekomen, onder ons bevestigd, door zijnen Vriend den Wel Eerw. Heer D. SCHIFF, Pred. te *Weesp*, bij vrijwillige afstand van den Wel Eerw. Heer C. A. VAN DEN IJSSEL, Pred. te *Linschoten*, onzen Consulent, met de woorden van Apostel Paulus, 1 Cor. III: 10 en 11. *Na de genade Gods die mij gegeven is, heb ik als een wijs Bouwmeester het fondament gelegd, en een ander bouwd daarop, maar een iegelijk zie hoe hij daarop bouwe, want niemand kan een ander fundament leggen, dan het geene gelegd is, 't welk is Jezus Christus.*

De Bevestigde had bij zijne intrede ten tekst, *Hand. V: 31 en 32. Deze heeft God door zijne regterhand verhoogd [tot] eenen Vorst en Zaligmaker, om Israel te geven, bekeering en vergeving der zonden, en wij zijn zijne getuigen van deze woorden, en ook de Heilige Geest, welchen God gegeven heeft, den genen die hem gehoorzaam zijn.*

BREUKELN vakant. Zie Maart 1817.

ZEGVELD. Zie Maart 1817.

A M E R S F O O R T.

AMERSFOORT. In plaats van Ds. w. G. VAN DEN BROEK, van *Zoest*, vertrokken naar *Scherpenzeel*, heeft in het Klasfikaal Bestuur van *Amersfoort*, zitting genomen, Ds. w. VAN VOORT-HUIJZEN, Pred. te *Vreeland*, de tweede der secundi, naar orde van benoeming.

VUURSCHE. Onze Leeraar, Ds. w. w. VAN BEUZEROM, van hier beroepen zijnde naar *Velzen*, heeft die beroeping aangenomen.

EEMNES BINNENDIJKS staat vakant, te worden. Zie Jan. 1817.

ZOEST vakant. Zie Maart 1817, en hierboven onder *Amersfoort*.

TIENHOVEN vakant. Zie Maart 1817.

F R I E S L A N D

LEEUWARDEN.

S E N T E N T I E.

RIENK DANIELS DE JAGER, *Ouderling*
te *Bergum*, Klager. Tegen

Ds. HORATIUS NIEBUUR FERF, Pred.
bij dezelfde Gemeente, Beklaagde.

Het Klasfikaal Bestuur van *Leeuwarden*, — gezien hebbende, na vooraf aangewende pogingen tot minnelijke vereeniging, de schriftelijke beschuldiging, door den klager tegen de beklagden ingebracht, als zijnde de beklagde niet regtzinnig in de Leer. — Gezien het geen daarop door den beklagden schriftelijk is geavanceerd. — Voorts: gezien 't geen wijders door den klager tot staving zijner sustenue, zoo wel als door den beklagden ter ontzenuwing der tegen hem ingebragte beschuldiging schriftelijk is geproduceerd: overwegende, dat de beschuldiging in geenen deele is gefundeerd; gelyc voorts op Afdeeling XIII. Art. 1. en 5201 der wetten voor de Hervormde Kerk in *Friesland*: voorts gelet op alles waar op in dezen te letten stond: regtdoende, verklaard de beschuldiging tegen den beklagden ingebracht, ongegrond, en condemneert dien ten gevolge den klager, om aan den beklagden en voor eene Commissie onbevoengedacht Klasfikaal Bestuur, en voor den Kerkeraad der Gemeente van *Bergum*, binnen acht

acht dagen vergiffenis te vragen, voor het zijn Wel Eerw. aangedaan onrecht, en de hatelijke poging, om hem beklagden in verdenking te brengen, houdende het Klasfikaal Bestuur den klager in cas van weigering, voor gecensureerd, en in zijne bediening als Ouderling, gesuspendeerd. Ordonneert voorts, dat dit besluit, en zijne voldoening aan het zelve, of zijne onverhoopte weigering, aan de Gemeente van *Bergum*, van den Predikstoel zal worden bekend gemaakt, en condemneert eindelijk den klager in de kosten over dezen gevallen.

Aldus uitgesproken te *Leeuwarden*, den 6den December 1816. present de Leden van het Klasfikaal Bestuur voornoemd:

(Was get.) A. H. TER HOEVEN, Scriba.

HEMPENS EN TEERNS staat vakant te worden. Zie Dec. 1816.

ROTTEVALLE vakant. Zie Febr. 1817.

H A R L I N G E N.

PINGJUM vakant. Zie Sept. 1816.

HARLINGEN. Zie Dec. 1816.

S N E E K.

SNEEK, den 26sten Maart. In de vergadering van het Klasfikaal Bestuur van heden, is D. M. S. DE WAL, als bevestigd en in dienst getreden Pred. van *Wijkel*, tot Lid der Classis van *Sneek* verklaard.

WIJKEL, den 23sten Maart. Heden is onze beroepen Leeraar Ds. M. S. DE WAL, in den H. Dienst bevestigd, door zijnen Behuwdbroeder, Ds. H. HEPPNER, Pred. te *Dragten*, bij afstand van Ds. J. DOBELMAN, Pred. te *Sloten*, en Consulent te *Wijkel*, met de woorden 1 *Thesf.* V: 24a. *Hij die u roept is getrouw.* De oplegging der handen geschiedde door beide genoemde Heeren. De Bevestigde heeft zijne Intrede gedaan, over *Hebr.* 1: 1. *God voortijds veelmaal, en op*
ve-

velerlei wijze, tot de Vaderen gesproken hebbende door de Propheten, heeft in deze laatste dagen tot ons gesproken door den Zoon.

SNEEK. Heden den 30sten Maart, is onze van Velsen tot ons overgekomen Leeraar, N. BERKHOUT, in den Heilige Bediening onder ons bevestigd, door onzen oudsten Leeraar Ds. L. FOCKENS. De Bevestiger verklaarde de belofte Jes. LV: 10, 11. *Want gelijk de regen en de sneeuw van den hemel nederdaalt, en derwaarts niet wederkeert; maar doorvochtigt de aarde, en maakt dat zij voortbrengt en uitspruikt, en zaad geeft den zaaijer, en brood den eter: Alzoo zal mijn woord, dat uit mijn mond uitgaat, [ook] zijn, 't en zal niet ledig tot mij wederkeren: maar het zal doen 't gene dat mij behaagt, en het zal voorspoedig zijn [in] 't gene waar toe ik het zende.* De Bevestigde sprak 's nademiddags over de woorden van Paulus. *Doch wij prediken Christus den gekruisten, den kracht Gods en de wijsheid Gods.*

MOLKWERUM, den 30sten Maart. Onze Leeraar, Ds. H. J. C. MENSCHENIDES, beroepen zijnde tot tweeden Pred. te Ulzen, in het voormalig Graaffschap Bentheim, heeft die beroeping aangenomen, en ons daar van heden namiddag kennis gegeven; predikende over Gen. XXXI: 3. *De Heere zeide tot Jacob keer weder enz. Zoo dat* MOLKWERUM eerlang staat vakant te worden.

OUDEGA EN KOLDERWOLDE vakant. Zie Jan. 1817. De Correspondens meent, dat op den 27sten Maart l. l., aldaar eene beroeping is geschied.

JUTRIJP EN HOMMERTS. Zie Jan. 1817.

BALK. Zie Jan. 1817.

HEEG. Zie Jan. 1817.

WORKUM. Zie Febr. 1817.

DOK-

D O K K U M.

NES op het Eiland *Ameland* vakant. De Heer D. MOREAU, eindigde alhier zijnen dienst, met eene Afscheids-Leerrede, over *Phil. I: 27. Alleenlijk wandelt waardiglijk het Evangelie van Christus.*

DROGBHAM vakant. Zie Nov. 1816.

H E E R E N V E E N.

LANGE EN KORTEZWAAG vakant. Zie Nov. 1816.

NIEUWEHORNE, OUDEHORNE, JUBBEGA, SCHUREGA EN HOORNSTERZWAAG vakant. Zie Dec. 1816.

GOINGARIJP EN BROEK vakant. Zie Maart 1817.

O V E R - I J S S E L.

Z W O L L E.

DEN HAM, den 17den Maart 1817. Ter vervulling van de vakature alhier, veroorzaakt door het vertrek van onzen Leeraar, den Wel Eerw. Heer J. BREMER, naar de Gemeente van *Wapserveen*, werd alhier door daar toe gerechtigden, op den 24sten Februarij l. l., ten overstaan van Gecommitteerden uit het Klasikaal Bestuur van *Zwolle*, gemaakt het volgende zestel:

DD. D. VALKENBURG, Pred. te *Wervershoof*. H. J. KALKOEN, te *Olst*. N. BAKKER, te *Roswinkel*. W. RUITMAN, te *Windesheim*. B. VAN AARDENBURG, en A. MUNTINGH, Propp. onder de Eerw. Classis van *Meppel*.

En is uit deze Nominatie, onmiddelijk daar op, met eenparigheid van stemmen, benoemd, en vervolgens door den Eerw. Kerkeraad beroepen de Wel Eerw. Heer D. VALKENBURG, Pred. te *Wervershoof*.

Wel:

Welke beroeping door zijn Wel Eerw., onder inwachting van approbatie van het Klasfikaal Bestuur van *Zwolle*, en van Zijne Majesteit onzen geliefden Koning, is aangenomen.

ZWOLLE, den 26sten Maart. Heden heeft het Klasfikaal Bestuur Ds. J. P. VERFF, Pred. te *Hasfelt*, en al vroeger Ds. L. BOSCH, Pred. aan den *Hardenberg*, tot Leden der Clasfis aangenomen.

D E V E N T E R.

DEVENTER, op de gewone Vergadering van het Klasfikaal Bestuur, den 26sten Maart l. l., is Ds. H. GALLOIS, op schriftelijk verzoek, met inzending der Acte van Beroeping tot Lid der Eerw. Clasfis van *Deventer* aangenomen.

BORNE, Ds. J. E. C. KOPPELMAN, den 11den Febr. l. l., de beroeping naar *Brandlicht*, onder de Eerw. Clasfis van het Graaffschap *Bentheim* ontvangen, en die beroeping den 18den aangenomen hebbende, heeft daar van op de gewone Vergadering van het Klasfikaal Bestuur, den 26sten Maart l. l. doen kennis geven, met verzoek dat een Consulent mogt benoemd worden, en hij voor den 4den Meij, (als wanneer hij zijn afscheid wenscht te doen) zijn ontslag zoo van zijne Gemeente, als van de Eerw. Clasfis van *Deventer* ontvangen mogt.

OLDENSAAL. Op heden den 12den Februarij, is onze oudste Leeraar, Ds. D. J. SMIJTER, sedert 1790, bij deze Gemeente Pred. en korten tijd voor dezen dag, door Z. M. onzen geëerbiedigten Koning, op zijn verzoek gunstig Emeritus verklaart, salvo honore et stipendio, in het 76sten jaar zijnes levens, tot droefheid van alle die op zijn Wel Eerw. betrekking hadden, overleden. En dus

OLDENSAAL vakant.

BATH.

BATHMEN. Ds. A. visch, Pred. te *Wilsom*, den 7den Februarij alhier beroepen, heeft na eenigen tijd van beraad voor die beroeping bedankt, en andermaal beroepen zijnde, insgelijks, na ook die beroeping in beraad genomen te hebben, voor dezelve bedankt. En blijft dus

BATHMEN vakant.

K A M P E N.

BLOKZIJL. Den 7den April heeft onze Kerkeraad, de volgende Nominatie, om voor de vakature, door het vertrek van Ds. MIDDELVELD veroorzaakt, te zorgen, gemaakt:

D. E. HOMAN, Propp. onder de Classis van *Rolde*. A. MANTINGH, onder de Classis van *Mepel*. A. VELSEN, onder de Classis van *Zutphen*. R. ROELOFS WEURDING, Candidaat in de Godgeleerdheid, bij de Theologische Faculteit, te *Groningen*.

En daar uit met eenparigheid van stemmen beroepen, R. ROELOFS WEURDING.

CUINRE. Onze Leeraar Ds. A. HOFFMAN, van hier naar *Amstelveen* beroepen zijnde, heeft die beroeping in beraad genomen.

G R O N I N G E N.

MIDWOLDE en de **LEEK**, Vakant. Zie December 1815.

LUTKEGAST vakant. Zie Maart 1817.

W I N S C H O T E N.

VEENDAM. Het heeft Z. M. onzen geëerbiedigden Koning behaagd, bij besluit van den 25sten Febr. j. l. No. 65, tot Predikant alhier te benoemen, den Wel Eerw. zeer gel. Heer C. VAN EPEN, tot dus verre Pred. te *Delfzijl*. Deze benoeming is door zijn Eerw. aangenomen, en

en op den 11den Maart j. l., eene Kerkelijke beroeping op denzelven uitgebragt.

WINSCHOTEN, den 1sten April. In eene buitengewone Vergadering, heeft het Klasikaal Bestuur, op verzoek van den Kerkeraad van *Veendam*, de Kerkelijke beroeping, door den zelve uitgebragt, op Ds. C. VAN EPEN, Pred. te *Delfzijl*, Kerkelijk geaprobeerd, na dat men alle stukken hier toe betrekkelijk, in behoorlijke orde had bevonden. De tijd van bevestiging is bepaald op den 4den Mei aanstaande, welke verrigt zal worden door Ds. J. G. OOSTERBEEK, Pred. te *Wildervank*, als Consulent voor deze vacerende Gemeente.

NIEUWE SCHANS staat vakant te worden. Zie Maart 1817.

BELLINGWOLDE, jongste Leeraars-plaats, staat vakant te worden. Zie Maart 1817.

JUKWERT vakant. Zie Maart 1817.

A P P I N G E D A M.

HELLUM. In het berigt wegens de Bevestiging van Ds. H. F. T. FORKENS, alhier, (zie Boekz. van Maart 1817,) is eene drukfeil ingeslopen, die aldus word verbeterd, des nademiddags deed de bevestigde zijne intrede, daar toe tot tekst nemende, *Matth. XXVIII: 20. En ziet, ik ben met ulieden, alle de dagen tot de voleinding der wereld.*

DELFIJL, den 23sten Maart. Onze Leeraar Ds. C. VAN EPEN, van hier naar *Veendam*, beroepen zijnde, heeft die beroeping aangenomen. Dus

DELFIJL eerlang vakant.

APPINGEDAM vakant. Zie Mei 1811. en Decemb 1816

UITWIERDA vakant. Zie Nov. 1815.

SCHARMER vakant. Zie Junij 1816.

LEERMENS. Zie Jan. 1817.

MID-

M I D D E L S T U M.

HORNHUIZEN EN KLOOSTERBUREN.
Zie Decemb. 1816.

MIDDELSTUM EN TOOMWERF vakant.
Zie Decemb. 1816.

BELLINGWEER EN RANUM. Zie Maart
1817.

N O O R D B R A B A N D.

B R E D A.

In de Vergadering van het Klasikaal Bestuur van *Breda*, den 29sten Jan. j. l., is M. HARTHOORN, Voorlezer en Voorzanger in de Kleine Kerk te *Breda*, als Krankbezoeker en Catechizeermeester, volgens het synodaal reglement op het Godsdienst onderwijs art. 19, onderzocht, met dat gevolg, dat hij, met algemeene stemmen, tot de bevoegdheid van die beide posten is toegelaten, nadat hij alvorens de verklaring bij art. 22 van bovengenoemd reglement vastgesteld, onderteeekend had.

BREDA, den 10den April. De Commissie van Godsdienstig onderwijs, ingevolge het synodaal Reglement, door den Kerkeraad benoemd, en bestaande uit de drie Predikanten, VAN RADEN, VAN VOLKOM en SCHOLTEN, en de drie oudste Ouderlingen, MIRANDOLLE. KALDENBACH en THEESINK, heeft zich, op den 8sten Januarij, als zoodanig vereenigd, en dadelijk van hare werkzaamheden een aanvang gemaakt. Na dat dezelve, ter bepaling en wijziging haren verrigtingen, de nodig gekeurde reglementen en verordeningen ontworpen had, heeft zij zich, in het bijzonder, bezig gehouden, met de oprigting van twee openbare Catechisaties, eene

BOEKZ. APRIL 1817.

L1

voor

voor Behoeftigen, welke aan de leiding van den kundigen Krankbezoeker, HARTHOORN, is toevertrouwd, en de andere voor Militairen, die aan het onderwijs der Predikanten is aanbevolen. Deze laatste Catechisatie is, onder de gunstigste nitzigten, begonnen, en belooft het gelukkigste gevolg. Om haar doel te bereiken, verzocht de Commissie de vermogende medewerking van den Wel Edelen Gestr. Heere Commandant dezer Vesting, den Ridder VERTHOLEN, en vond bij denzelven, gelijk ook bij de overige Heeren Officieren, groote aanmoediging en ondersteuning. Meer dan drie honderd krijgslieden van verschillende wapenkorpsen, welke nog geene belijdenis des geloofs gedaan, of zelfs onderwijs ontvangen hadden, genieten, bij afwisseling en evenredige verdeeling, wekelijks, eens, twee of driemaal, het noodige onderrigt, en betoonen zoo veel ijver, leergierigheid en belangstelling, dat wij daarvan, onder den Godlijken zegen, de weldadigste uitwerking verwachten mogen, en de blijde hoop voeden, dat de aangewende pogingen niet vruchteloos zullen wezen, met welke gunstige verwachting, wij ons te meer vleijen, daar het Z. E. den Heere Commissaris Generaal, voor de zaken der Hervormde Kerk, behaagd heeft, de aanvankelijke werkzaamheden onzer Commissie, met deszelfs hooge goedkeuring te vereeren, en van zijne vermogende bescherming, ons de gunstigste verzekering te geven.

PRINCENHAGE. Zie Decemb. 1816.

STAND, DAAR BUITEN. Zie Febr. 1817.

H E U S D E N.

HEUSDEN, den 26sten Maart 1817. Van wege het Klassikaal Bestuur, zijn in de Vergadering

an

van heden, de beroepingen te *Meeuwen en Hag-*
oort, en te *Almkerk*, uitgebragt op de Predd. VAN
 DER SLOOT, te *St. Maarten en Valkaog*, en MON-
 TIJN, te *Pijnacker*, Kerkelijk goedgekeurd.

SLEEUWIJK, den 20sten Maart Ds. J. SMIJ-
 TEGELD VAN DER HOEK, heeft de op zijn Eerw.
 uitgebragte beroeping, na dat dezelve door
 den Wel Ed geb. Heere REEFMAKER, Ambachts-
 heer dezer plaats, was goedgekeurd, onder in-
 wachtig der Koninklijke approbatie, aange-
 nomen.

WIJK, den 7den April 1817. Onze beroepen
 Leeraar, Ds. A. G. VAN DIJKHUISEN, werd onder
 ons heden bevestigd, door C. W. PAPE, Pred.
 te *Heusden*, (bij vriendelijke schikking met Ds.
 G. BISSCHOP, Pred. te *Veen*, en Consulent) met
 eene Leerrede over 2 Tim. II: 7. De Bevestigde
 aanvaardde zijnen Dienst, met Luc. II: 14.

MEEUWEN EN HAGOORT. Zie Febr. 1817,
 en hier boven onder *Heusden*.

ALMKERK EN EMMICHOVEN. Zie Maart
 1817. en hier boven, onder *Heusden*.

E I N D H O V E N.

VELDHOVEN, BLAARTHEM, OIRLE enz.
 vakant. Zie Febr. 1817.

EERZEL, DUIJZEL EN STEENZEL va-
 kant, Zie Febr. 1817.

D R E N T H E.

M E P P E L.

RUINE vakant. Zie Jan. 1817.

MEPPEL. Zie Maart 1817.

L I 2

WAAL-

WAALSCH E KERK.

'S GRAVENHAGE, den 30sten Maart. Op heden is alhier, in den ouderdom van ruim 77 jaren, overleden de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. G. C. DE LA SAUSSAÏE, de oudste, en in de laatste jaren rustende Leeraar der Waalsche Gemeente dezer stad. Na vooraf te *London* en te *Rotterdam*, het dierbaar Evangeliewoord, als Herder en Leeraar, getrouw te hebben verkondigd, stond zijn Wel Eerw. sedert 1780, in dezelfde betrekking tot deze Gemeente, welke hij te gelijk door zijne opregte godsvrucht, zijn beminlijk karakter, zijn deugdzaam voorbeeld, en zijne trouwe zorg stichtte, en door zijne keurig uitgewerkte en uitmuntend uitgevoerde Leerredenen, tot de kennis van Godsdienst en waarheid, meer en meer rachte op te leiden. In 1808 werd zijn Wel Eerw., door ligchaams zwakte en klimmende jaren, genoodzaakt het emeritaat salvo honore et stipendio, te verzoeken, gelijk hij hetzelfde op de meest vereerende wijze verkreeg, ofschoon hij nog eenige jaren, van tijd tot tijd, den Predikdienst bleef waarnemen, en in 1814, bij besluit van Z. M. tot Hoogstdezelfs Kapellaan, werd aangesteld.

Een bundel zijner Leerredenen, is reeds voor eenige jaren in het licht verschenen, en met algemeen genoegen ontvangen, men heeft reden zich te vleijen, dat deze verzameling binnen kort vermeerderd zal worden, en het lijdt geen twijfel, of deze vrucht van 's mans arbeid, zal zijnen roem bestendig doen voortduren, gelijk zijne gedachtenis bij zijne bedroefde Gemeente, en bij zijne hem zoo hartelijk lief hebbende kinderen, in zegening zal blijven.

'S GRAVENHAGE, den 14den April. De
Com-

Commissie der Waalsche Kerken, hield alhier op den 9den, 10den en 11den dezer, hare gewone Vergadering, en smaakte wederom het genoeg, twee Jongelingen, tot den dienst der Christelijke Kerken, en het Leeraarambr toe te laten, na dat zij ieder een voorstel gedaan hadden, de eerste over 2 Tim. I: 10b, en de andere over Rom. V: 1, en na voorts voldoende proeven hunner bekwaamheid en kunde te hebben gegeven. De eerste, Ds. J. DE VISME, bij besluit van Z. M. tot Herder en Leeraar, der Hervormde Gemeente van *Dour* in *Henegouwen*, aangesteld, staat eerlang naar deze zijne standplaats te vertrekken, om aldaar plegtig, met oplegging der handen, bevestigd te worden; en te tweede G. F. GRELLET, is, na de vereischte plegtigheden, tot den Predikdienst geadmittleerd, en in den kring der Candidaten, tot den heiligen dienst aangenomen.

Bijzonder aangenaam voor de Commissie, was het vooruitzigt, dat eerlang de Gemeente van *Dour*, ook van eenen eigenen Herder en Leeraar, zal voorzien worden, daar het ontvangen berigt, omtrent de ongemeen gelukkig afgelopene plegtigheid, der bevestiging van Ds. BERGHOFF, te *Rongij*, aan dezelve het overtuigendste bewijs had opgeleverd, van de gepaste geestdrift, de ware Godsdienstijver, en de Christelijke vreugde, waarmede de Hervormde Gemeenten in *Henegouwen*, de weldaad van Z. M. ontvangen, van nu ook eenen gewonen Leeraar te bezitten, dewijl van alle de nabij liggende oorden, de Protestantische meenigte was zamengevloeid, en de gevolgen allerbelangrijkst zijn, die men onder Gods zegen en zijnen dierbaren bijstand, voor de zaak der Hervormden in die gewesten, van den dienst dezer nieuwe Leeraars verwachten mag.

RONGIJ BIJ DOORNIK, den 2den Maart. Heden had de Hervormde Gemeente, van deze plaats het voorregt, den eersten gewonen Leeraar, welke zij ooit bezeten heeft, in haar mid-den te zien bevestigen. Deze plegtigheid werd verrigt, door den Wel Eerw. zeer gel. Heer D. T. HUET, Pred. bij de Waalsche Gemeente te *Breda*, met eene Leerrede over *Ps. CXVIII: 26a. Gezegend zij hij die komt in den naam des Heeren.* De oplegging der handen geschiedde, behalven door den Bevestiger, door de Wel Eerw. zeer gel. Heeren J. A. BERKHOFF, Predikant bij de Nederduitsche Hervormde Gemeente te *Oosterhout* en J. DE VISME, Protestantische Leeraar te *Quevij*, bij *Valenciennes*. Des namiddags aanvaardde de Bevestigde, de Wel Eerw. zeer gel. Heer B. J. BERKHOFF, zijne bediening, predikende over *2 Cor. VII. 2a. Geeft ons plaats.*

AMSTERDAM, vijfde Predikantsplaats

KAMPEN

DELFT, tweede Predikantsplaats

DEVENTER

GOES

GROEDE

HEUSDEN

'SHERTOGENBOSCH

OOSTBURG

SCHIEDAM

THOLEN

VEERE

VLISSINGEN

VIANEN

VOORBURG

DOUR EN RONGIJ (in *Henegouwen.*) Zie Febr. 1817. en hier voor onder 's *Gravenhage.*

vakan. Zie July 1816.

LIM-

L I M B U R G enz.

M A A S T R I C H T

MAASTRICHT. In de gewone Vergadering van het Klasfikaal Bestuur, den 26sten Maart 1. l., is Ds. J. W. BEGEMAN, als bevestigd Predikant te *Stevenswaard*, verklaard te zijn Lid dezer Classis, en aan denzelve sessie verleend.

LUIK. Tot Guarnisoens Predikant alhier, om te gelijk den dienst te *Hui*, waar te nemen, is aangesteld, Ds. H. I. HOFFMAN, laatst Pred. te *Rossum*, thans Leger-Predikant, bij besluit van Z. M. den Koning, in dato 4den Maart 1. l., Litt. V. 4, en wordt zijn Eerw. eerstdaags tot het aanvaarden van zijnen post, te gemoet gezien.

Bij hetzelfde Koninklijk besluit, is de Predikdienst bij het Guarnisoen te *Ruremonde*, opgedragen aan den Predikant van *Stevenswaard*.

VERVIERS EN HODIMONT, den 30sten Maart. De beroeping op Ds. REEDIGER, alhier uitgebragt, (zie Boekz. Febr. 1. l.,) is door zijn Eerw. aangenomen, en is bij voornoemd Koninklijk besluit van den 4den Maart 1. l., *Spa* met deze Gemeente gecombineerd, hetwelk te voren reeds aangaande *Olne*, geschied was.

MEERSSEN. Zie Julij 1816.

VAALS vakant. Zie Nov. 1816.

VALKENBURG. Zie Nov. 1816.

B R U S S E L.

BRUSSEL. Bij besluit van Zijne Majesteit den 4den Maart, Litt. P 4. zijn tot Garnisoens Predikanten benoemd:

DD. s. w. KÖNIG, Pred. te *Bath*, thans Le-
L 1 4 ger-

ger - Predikant , voor *Namen* , *Philippeville* en *Marienburg*. R. H. VAN ALTENA , te *Denburg* , thans Leger - Predikant voor *Brugge* en *Ijperen* , en provisieneel ook voor *Ostende*. H. L. HOFFMAN , laatst Predikant te *Rosfum* , thans Leger - Predikant voor *Luik* en *Huij - Osterbein* , Theol. Doct. en Pred. te *Emmerik* , als Pred. te velde gediend hebbende bij het Pruisische Leger , voor *Mons* , *Charleroi* en *Binche*. S. H. MOLENGRAAFF , Pred. te *Wijdenes* en *Osterleek* , voor *Doornik* , *Ath* en *Menen*.

BRUSSEL. Op den 27sten Maart , des namiddags ten twee uren , had alhier de plegtige bediening des H. Doops plaats , aan den Erfprins van *Oranje* , — in de voormalige Augustijner , thans de Nederduitsehe Protestantsehe Kerk. — De Ridder KRIEGER , oude Hof Kapellaan , hield vooraf eene Godsdienstige Redevoering , over *Psalm CXXVII: 4. Gelijk de pijlen zijn in de hand eenes helds : zoodanig zijn de Zonen der jeugd*. — De jonggeborene Vorst , ontving de namen van WILLEM , ALEXANDER , PAUL , FREDERIK , LODEWIJK.

BRUSSEL , den 8sten April. De Ridder PAUW , oudste Pred. der Nederduitsehe Protestantsehe Gemeente alhier , vierde bij de Dankzegging na het H. Avondmaal , de 25sten verjaring van zijnen Evangeliedienst , in de Gemeentens van *Renkum* , en *Heelfum* , *Krommenie* , *Breda* , *Brielle* , en in deze Stad , met de woorden van Paulus 1 *Thesf. V: 18a. Dankt God in alles* , ter zelve ure , deed de Keizerlijke Groot - Vorstin van *Rusland* , de Gemalinne van den Prins van *Oranje* , in de tegenwoordigheid van Zijne Majesteit den Koning , en al de Leden van het Koninklijk geslacht , haren Kerkgang , en bragt Gode met de talrijke menigte welke zamengekomen was , ha-

ren

ren dank toe voor de herstelling, uit het zoo zeer voorspoedig Kinderbed.

GENT, den 16den Maart. Heden hadden wij het genoegen, om onzen Godsdienst uit te oefenen, in de ons toegestane Kerk der voormalige Capucijnen. Onze Pred. Ds. A. GOEDKROOP, predikte bij die gelegenheid over *Luk. IX: 49, 50.* *En Joannes antwoordde en zeide, Meester, wij hebben eenen gezien, die in uwen naam de duivelen uitwierp, en wij hebben het hem verboden, om dat hij [u] met ons niet volgt. En Jezus zeide tot hem, verbied het niet. Want wie tegen ons niet is, die is voor ons.* Betoogende, dat, gelijk de onverdraagzaamheid een uitwerksel is van het zedelijk bederf in den mensch, hetwelk zelfs den ijver voor de waarheid doet ontaarden: zoo ook de verdraagzaamheid, waar door Christenen van verschillende Kerkgenootschappen elkanderen als Christenen erkennen en beminnen, een wezenlijk grondbeginsel van het Christendom is.

Offchoon wij ongaarne het genoegen misten, waarop wij met grond hoopten, om zijne Excellentie den Heer Commisfaris Generaal, voor de Zaken der Hervormde Kerk enz. in ons midden te zien, die daar in onverwacht verhinderd werd: zoo hebben wij ons niet misrekend, in de verwachting op eene talrijke opkomst van andersdenkende Mede Christenen, die in grooten getale tegenwoordig waren, en waar van velen hunne tevredenheid betuigd hebben, over de taal der Christelijke liefde, die zij hoorden, en over de aanspraak, welke ook, aan het einde der Leerrede, tot hen, in den geest der Algemeene verdraagzaamheid gezegt werd.

Bij de aanstaande Avondmaals-viering, die reeds aangekondigd is, zullen wij het genoegen hebben, voor de eerstemaal gebruik te maken

van een' zilveren Avondmaals - Beker, welke nog van de vorige Gereformeerde Gemeente van *Gent* is overgebleven, daar Zijne Majesteit ons een wederga van gelijk metaal, gunstig heeft toegeestaan.

Deze Beker, welke uit den brand der vervolging gered, te *Sas van Gent* is bewaard geworden, tot dat zij door de tegenwoordige Protestantische Gemeente is gereclameerd, heeft de Zinnebeelden van Geloof, Hoop en Liefde, op de buitenzijde gegraveerd. Benevens deze Inscriptie: *Kereerd aan de Gereformeerde Gemeente van Ghend*, door JACOBUS CLAASSENS. — doch zonder jaartal. Ook bevindt zich het beeld van een Paard op dezelve gegraveerd.

Mogten die tijden voor eeuwig voorbij zijn, dat zulke voorwerpen elders eene schuilplaats, voor de vervolging moeten vinden!

EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM, den 10den April. De Wel Eerw. Heer C. OP DEN OORT, ALBZ., beroepen Pred. te *Bergen op den Zoom*, werd na afgelegd examen, voor het Eerw. Consistorie, op Woensdag den 12den Maart l. l., door het Wel Eerw. Ministerie onzer Gemeente, plegtig in het Leeraarsambt ingezegend.

UTRECHT, den 8sten April 1817. Van hier is verzuimd te melden, dat Ds. J. R. THOMAS, van *De fe*, herwaarts beroepen, alhier op Zondag den 23sten Febr. l. l., deszelfs intrerede heeft gehouden. De plegtige voorstelling aan de Gemeente, geschiedde des voormiddags, door haren oudsten Leeraar, Ds. J. DECKER ZIMMERMAN, welke, uit 2 Cor. IV: 5, tot zijnen tekst nam enkel de woorden: *Wij prediken Je-*
zus

zus Christus. Terwijl de Bevestigde des namiddags sprak over *Joan. IV: 35-38.*

DELF, den 8ten April 1817, aan den Kerkeraad der Evang. Luthersch Gemeente alhier, is kennis gegeven, dat er berigt is ingekomen, van den Wel Eerw. Heer J. J. BANGA, Pred. in de *Wildervang*, dat zijn Wel Eerw. de op den 25ten Maart l. l., op hem uitgebragte beroeping, na deze Gemeente, onder approbatie van Z. M., den Koning, heeft aangenomen.

HERSTELDE EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM. De Heer J. W. HAMBLAU, voor den Post van Secretaris bedankt hebbende, is door den Wel Eerw. Kerkeraad, in deszelfs plaats aangesteld: de Heer A. G. LAST

GORINCHEM, Zie Maart 1817.

MEDEMBLIK, den 16den Maart. Heden bij den openbaren Godsdienst, maakte onze Leeraar ons bekend, dat hij zich genoodzaakt gevonden had, om voor de aan zijn Eerw. opgedragene beroeping, bij de Groninger Gemeente, te moeten bedanken.

Den 6den April. Op den voorgaanden Zondag, den 30sten Maart, berigte ons onzen Leeraar op nieuw, dat zijn Eerw. eene beroeping had ontvangen, in de Gemeente van *Gorinchem*, en heden vernamen wij van hem dat zijn Eerw. ook voor deze beroeping bedankt had.

BUI.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-FRIESLAND.

OLDERSUM. Op den 9den Maart, des morgens ten 2 uur, stierf de Wel Eerw. Heer **G. P. VAN SANTEN**, sedert den 12den Febr. 1808, jongste Predikant alhier, tot bittere droefheid, niet alleen van zijne Echtgenoot, Mejufvrouw **MARGARETHA ELISABETH VAN SANTEN**, geb. **HARMS**, maar ook van onze geheele Gemeente, en van zijnen ouderen Ambtgenoot, daar hij zich, van zijn eerste hier zijn af aan, tot aan het laatste zijnes levens, betoond heeft, naarstig in de waarneming van zijn dienstwerk, hulpvaardig in de gevallen, en opregt in allen zijnen wandel. Hij stierf in het 43ste jaar zijnes levens, en laat eene Weduwe, en een acht jarig dochtertje achter; voor welke het annus gratiae, door de Ringbroederen zal worden waargenomen.

CANHUIZEN. Was onze Gemeente door het overlijden van haren vorigen Leeraar **c. STOTER**, sedert den 15den Febr. 1814, Herderloos geweest, het mogt haar heden den 13den April gebeuren, dat onze hier wederom beroepene Leeraar, de Candidaat **J. W. KAHREL**, door den Heer Superintendent **SLEUTEL**, Pred. te *Zuiderhuizen*, plegtig in den heiligen dienst ingezegend werd, met eene Leerrede over **1 Tim. IV: 10. Hebt acht op u zelve enz.** welke ook terstond daarop zijne intre-redevoering hieldt, ten tekst gekozen hebbende, **Colosf. IV: 3 en 4. Biddende met eenen ook voor ons enz.**

KRITSUM vakant.

GRAAF.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

NIENHUIS, den 5den Januarij. vernamen wij onlangs van onzen Leeraar, J. B. T. HUGENHOLTZ, dat zijn Wel Eerw. het aanzoek naar de Gemeente van *Brandlicht* en *den Ham* had afgewezen, heden maakte zijn Wel Eerw. ons op nieuw bekend, dat hij eene beroeps aanbieding naar de Gemeente van *Ulsen* ontvangen had.

Na eenigen tijd van beraad mogten wij echter hooren, dat zijn Wel Eerw. voor die aanbieding bedankt had, terwijl hij zich op nieuw aan ons verbond, predikende over *Marc. VII: 37b. Hij heeft alles wel gedaan.*

ULSEN, den 10den Maart. Uit de volgende Nominatie:

DD. J. G. HOOGLIMMER, Predd. te *Ofs.* C. MOS, te *Wadder.* A. A. HUMMELINK, te *Lagen.* H. J. C. MENSIONIDES, te *Molkwerum.* H. G. AMSHOFF, te *Smilde.* L. BOSCH, in *den Hardenberg.* J. R. STAVERMAN, te *'s Jansga* en J. B. TH. NIEHUIS, Prop. te *Veldhuizen.*

Is den 14den Maart, door den Kerkeraad, onder voorzitting van den Geestelijke Inspecteur, met eenparige stemmen, tot tweede Leeraar, in deze Gemeente beroepen, H. J. C. MENSIONIDES, Pred. te *Molkwerum*, die ook na eenigen tijd van beraad, deze beroeping aangenomen heeft.

BENTHEM, Hoogduitsche Predikantsplaats vakant. Zie Dec. 1816.

BRANDLIGT vakant. Zie Dec. 1816.

SCHUTTORT vakant. Zie Maart 1817.

BRAND.

L I N G E N.

LINGEN, eerste en derde Leeraarsplaats
vakant.

CONSISTORIALE KERK van KLEVE.

KERVENHEIM vakant. Zie Aug. 1813.

KRANENBURG. Zie Aug. 1813.

GELDERN. Zie Aug. 1813.

W E Z E L.

WEZEL, vierde Leeraarsplaats vakant. Zie
Febr. 1815.

SCHONENBEEK vakant. Zie Aug. 1816.

SCHERMBEEK. Zie Maart 1817.

RINGENBERG vakant. Zie Maart 1817.

BISLICH vakant. Zie Maart 1817.

B R E M E N.

ANSGARIE KERK vakant. Zie Junij 1804.

MARIENKERK, tweede en derde Leeraars-
plaats vakant. Zie Dec 1804.

HANAU vakant. Zie Mei 1812.

Bij.

BIJBEL-GENOOTSCHAPPEN.

De Leden van den Ring van *Scharwoude*, den 12den van Wijnmaand 1816 Vergaderd zijnde, besloren eenparig, om hunne pogingen aan te wenden, ter vestiging en uitbreiding van eene bijzondere afdeeling van het Nederlandsch Bijbelgenootschap, onder den naam van Ring van *Scharwoude*. Den 27sten van Sprockelm. l. l., bijeen gekomen, mogten zij hunne pogingen, met eene Vergadering uit meer dan honderd Leden bestaande, bekroond zien. Tot regeling dezer afdeling, werden de navolgende benoemingen gedaan:

Tot President Ds. N. DE GRAAF, Pred. te *Oudkarspel*, tot Vice-President Ds. L. VAN DAM, Pred. te *Schoorl*, c. a. tot Thesaurier Ds. G. VAN DER GOOT, Pred. te *Noordscharwoude*, tot Directeuren de H. H. W. J. SLIJPER, te *Warmenhuisen*, J. GROENEWOUD, te *Koedijk*, A. BOERST, te *Oudkarspel*, F. DE BOER, te *Broek*, tot Secretaris Ds. G. C. VAN BALEN-BLANKEN, Pred. te *Nieuwe-Niedorp*, tot Vice-Secretaris Ds. A. HOUTKAMP, Pred. te *Haringkarspel*, c. a.

Namens de Directie van Neerlandsch Bijbelgenootschaps, afdel. Ring van *Scharwoude*.

G. C. VAN BALEN-BLANKEN,
Nieuwe-Niedorp, Secretaris.
den 3den Maart 1817.

BERIGTEN.

De ondergereekende maakt bekend dat de Berigten voor dit Tijdschrift, welke men uit de Classis van *Bommel*, gedurende de loopende maand wenschte geplaatst te zien, hem voor, of uiterlijk op den 12den dier maand vrachtvrij, geworden moeten.

Den 1sten April 1817. W. N. COENEN,
Predikant te *Tuil*.

De

De Heeren Predikanten, contribueerende, zoo binnen als buitenleden der Weduwenbeurs, van de Classis van *Harderwijk*, gelieven hunne jaarlijksche contributien, aan den ondergeteekenden, vrachtvrij toe te zenden, voor den laatsten Mei; terwijl de Predikants-Weduwen van gemelde Classis, worden uitgenodigd, het Klasikaal Weduwen Pensioen te laten afhalen, insgelijks telkens voor het laatste dier maand, bij

L. BOUMAN,

Predikant en Quæstor van de Weduwenbeurs, te *Harderwijk*.

Harderwijk,
den 10den April 1817.

De Scriba van het Klasikaal Bestuur van *Haarlem*, vindt zich verplicht te herinneren, dat hem de Berigten voor dit Tijdschrift, wanneer ze voor die maand geplaatst zullen worden, voor of uiterlijk op den 15den, behooren toegezonden te worden, en verwacht, dat dit voortaan vrachtvrij geschiede.

J. W. C. TENCKINCK,

V. D. M.

te *Oostzaandam*.

Een Proponent of Pred., buiten vaste bediening, van wiens zedelijk gedrag blijken kan, genegen zijnde, voor eenigen tijd den dienst voor eenen rustbehoevenden Pred. waar te nemen, op een welgelegen en niet ver van *Haarlem* verwijderd Dorp in *Noordholland*, en op aannemelijke Voorwaarden; vervoege zich te dien einde met vrachtfrije brieven, ten spoedigsten, onder het adres van P. P., aan den Heet

Heer J. VAN DER HEIJ, Boekhandelaar op het Water, te *Amsterdam*.

NB. Naam en Woonplaats, alsmede de Hoo-
geschool, waar gestudeerd is, duidelijk op te
geven.

DOKKUM. Zoo Studenten in de Godge-
leerdheid, begeeren mögen, ter hunner oefe-
ning, in eene Gemeente, onder het resort der
Eerw. Classis van *Dokkum*, mits niet vakant,
te prediken, wordt hun door dezen berigt, dat
zij het getuigschrift, daar toe vereischt, vol-
gens het Sijnodaal besluit van den 24sten Julij
1816, om gevisceerd te worden, moeten ver-
toonen, aan Ds. A. ADRIANI, daar toe gequali-
ficeerd, door het Bestuur van bovengemelde
Classis.

Alle de Leden der Weduwenbeurs, zoo
buiten als binnen de Eerw. Classis van *Zwolle*,
worden bij dezen vriendelijk verzocht, hunne
jaarlijksche quota aan den ondergeteekenden, en
wel vrachtfrij, te doen toekomen, voor of
uiterlijk op den laaften van Mei aanstaande.

Zwolle,
den 12den April 1817.

C. FORTUYN,
Quaest. Vid.

De Correspondens van de Classis van *Deven-
ter*, verplicht zijnde, om uiterlijk op den
15den van ieder maand, aan de uitgevers der
Boekzaal ter hand te doen komen de Berigten,
welke men wenscht geplaatst te zien, verzoekt
dat aan hem de Berigten, voor den 12den
BOEKZ. APRIL 1817. M m der

der loopende maand, naar de wet, franco gezonden worden.

J. A. HOGEWAL.

Van wegen het Consistorie der Evangeliesch Lutherse Gemeente alhier, wordt aan de Buiten Gemeenten van hun Kerkgenootschap verzocht, om de berigten, welke zij, hunne Gemeenten betreffende, ingevolge daar van reeds gedane aankondiging, in dato 10den September 1816, in de Boekzaal wenschen geplaatst te hebben, dezelve voortaan (vermits het overlijden van den Heer D. SCHÖDER, in leven Secretaris bij het voornoemde Consistorie,) voor den 10den van ieder maand, franco in te zenden, aan den Ondergeteekenden, thans met de Correspondentie belast.

Namens het bovengenoemde
Consistorie

JOH. HENR. SMAALE,
Secretaris.

Amsterdam,
10den Maart 1817.

LETTER-NIEUWS.

Bij den Boekverkooper W van Vliet, te *Amsterdam*, is heden van de Pers gekomen, en alom verzonden:

De TWEELING-ZUSTERS: of, de VOORDEELEN van den GODSDIENST. Uit het Engelsch van *Miss SANDHAM*, naar de achste oorspronkelijke Uitgave. In Octavo, zeer zindelijk op schrijfpapier gedrukt, en met vier fraaije Platen versierd. De prijs van hetzelfde is f 2: 4: — Den Uitgever ondervind tot zijn genoegen, dat dit bevallig en nuttig werk, reeds met algemeen genoegen ontvangen en gelezen wordt. Mevrouw A. M. MOBNS, hetzelfde in het Nederduitsch overgebracht hebbende, betnigt in haar Voorberigt, dat haar zeld-

zeldzaam zoo iets voor is gekomen, het welk zoo eenvoudig, zoo naar waarheid en zoo roerend tevens op sommige plaatsen geschreven is. Ten nutte van hare lieve jonge Lezers, heeft zij hier en daar kleine belangrijke aanmerkingen geplaatst, tot een blijk van hare liefde voor dezelve.

Bij de Akademie-Drukkers O. J. van Paddenburg en J. van Schoonhoven, te *Utrecht*, is gedrukt en alom te bekomen:

ANNALES ACADEMIAE RHENO-TRAJECTINAE (*Jaarboek van 's Lands Akademie, gevestigd te Utrecht*) Ann. 1815—1816. JODOCO HERINGA, E. F. Rectore Academiae Magnifico, GABRIËLE VAN OORDT, Senatus Graphiano. De prijs is f 2: —: —

Ten dienste van hun, welke den Zomer op het Land doorbrengen, wordt berigt dat bij J. van der Heij, Boekverkooper te *Amsterdam*, nog eenige weinige Exemplaren voorhanden zijn, van de volgende werken, als:

J. L. EWALD, *Oplettende Natuurbeschouwer*, één Deel, met gegraveerde titel en vignet. In gr. Octavo De prijs is f 3: —: — Van dit Werk, in twee Stukken verdeeld, is de inhoud als volgt: I. Over de groote veranderingen, welke God telkens te weeg brengt. II. Geduld en Hoop, of: eene lang verwachte Lente. III. Gevoelens van een' waren vereerder van GOD, bij den aanvang der Lente. IV. Over de waarde der Kinderen, bij gelegenheid van een groot Kinderfeest. V. Welke gevoelens wil GOD door een' rijken oogst in ons verwekken? VI. Vrijmoedige beschouwing van den Dood, bij eenen laten Herfst. VII. Over het gebruik van den Morgen, bij eenen stillen Morgenstond. VIII. Over 's menschen Bestemming. IX. Grondslag tot menschelijkheid. X. Beschouwing der menschlievendheid, bij de herdenking aan een' zwaren Brand. XI. Kenmerken der ware menschlievendheid, (Vervolg en Slot). XII. Over 's menschen Ontwikkeling, bij de beschouwing van eenen akker vol rijp Koren.

De Inhoud van het tweede Stuk is:

I. Over de geheime belooningen, welke de Deugdbetrachter hier ontmoet. II. Over den invloed van het Uitspelen op het

M m 2

het Inwendige, en van het In- op het Utwendige. III. Het geluk van een goed geweten, IV. Het nuttig gebruik van het verledene, en voornemens voor het toekomstige. V. Getrouwheid, Hartelijkheid en stille werkzaamheid in zijn Beroep. VI. Wat den Mensch nadeelig schijnt te zijn, moet hem tot nut verstrekken. VII. Over de regte kennis van God, waartoe alleen een zuiver hart geraken kan. VIII. De Lente, het zinnebeeld der Opstanding. IX. Over het Veroordeelen en Vonnissen van anderen, in gewone Bijeenkomsten gebruikelijk. X. De wijze op welke God verhevener Bedoelingen in den Mensch verwekt. XI. Over de openbare Dankbetuiging jegens God, bij gelegenheid van een' onverwachten gezegenden Oogst. XII. God te kennen uit de geheele zichtbare Schepping.

H. J. L. EWALD, *Korte Natuurpreken*, 2 Deeltjes, in gr. Octavo, met gegraveerde titel en vignet. De prijs is f 1: 10: —

Den Inhoud dezer *Natuurpreken* is: I. Deel.

I. *Leerrede* Over de groote verandering welke God elk jaar en elken dag voortbrengt. *Tekst*, eene zware en spoedig zonder schade verdwenen sneeuw. II. *Leerrede*. Over wachten en verbeiden. *Tekst*, eene late lang verbeide, en telkens nog achterblijvende Lente. III. *Leerrede*. Gevoelens van een Godsvereerder bij het aankomen der Lente. *Tekst*, de eerste schoone Lentedag. IV. *Leerrede*. Over de waarde der Kinderen. *Tekst*, een groot Kinderfeest op een opene plaats. V. *Leerrede*. Welke gevoelens wil God, door een rijken Oogst bij ons verwekken? *Tekst*, het gezicht van een vruchtbaar gezegend veld, midden in den Oogsttijd. VI. *Leerrede*. Een mannelijke blik op den dood. *Tekst*, een late Herfstdag.

Den Inhoud van het II. Deel, is:

I. *Leerrede*. Over het gebruik van den Morgen. *Tekst*, een stille Morgen, met een onbepaald uitzicht naar het Oosten. II. *Leerrede*. Over de bestemming der Menschen. *Tekst*, het gezicht van een groot en heftig Mensch. III. *Leerrede*. Aanleg tot menscheijkheid. *Tekst*, de Lentezon. IV en V. *Leerrede*. Over menscheijkheid. *Tekst*, een heftigen brand. VI. *Leerrede*. Over het opwassen en de ontwikkeling der Menschen. *Tekst*, een groot veld vol ryp koorn.

III.

III. F. EHRENBERG, LOUIZE's *Genoegelijke uren op het Land*, één deel gr. Octavo, met een gegraveerde Titel en Vignet, prijs f 1:16. den inhoud der Overdenkingen, in dit werkje voorkomende zijn:

1. Het Landleven. 2. Het geliefkoosde Plekje. 3. De Getrouwheid. 4. Het Kennismaken. 5. Het Gras. 6. Stilte van het Land. 7. De maand Mei. 8. De Bloemen. 9. Jeugdige Liefde. 10. Het veranderlijk Weer. 11. Het Groeten. 12. De genoegelijke Dag. 13. Het naar de hoogte streven. 14. De Zalige. 15. De Regen. 16. De kwade Dag. 17. Zwaarmoedigheid. 18. Het Lagchen. 19. De ondergaande zon. 20. De Beschermengel. 21. De Schaduw. 22. Het gevoelige Leven. 23. Natuur en Kunst. 24. De gelukkige Armoede. 25. Drukkende Armoede. 26. Het Gebed. 27. Het Beekje. 28. Het Onkruid. 29. Het ooft. 30. De Zondag. 31. Het Evangelie. 32. Het Kerkhof. 33. De Verte. 34. Afscheid van het Land.

Van des Autheurs: *Godsdienstig Huisboek voor Beschaafde Vrouwen*, één Deel, gr. Octavo, zijn nog eenige weinige Exemplaren, te bekomen.

Ten dienste der lagere Scholen: is bij Joh. van der Heij, Boekverkooper te Amsterdam, onlangs gedrukt en verzonden,

- I. P. J. PRINSEN, *Geographische Oefeningen*, of *Leerboek der Aardrijkskunde*, met 20 genummerde Kaarten, naar de nieuwste ontdekkingen, en volgens de tegenwoordige verdeeling der Landen, opgemaakt uit de beste schriften en nieuwste Landkaarten, Octavo f 2:8:—
- II. P. J. PRINSEN, *korte Geographische Oefeningen*, voor het eerste Onderwijs in de Kennis der geheele Aarde, met 7 Kaarten, à f —:12:—
- III. P. J. PRINSEN en H. POLMAN, AZ., *Schoolgezangen voor drie stemmen*, dienende tot dagelijksch gebruik bij het aan- en uitgaan der School, en bij bijzondere gelegenheden, tweede druk, 12vo. à f —:6:—
- IV. J. L. EWALD, *korte Handleiding voor het Onderwijs der Jeugd in de lagere Scholen*, geheel omgewerkt, vermeerderd en verbeterd door P. J. PRINSEN en N. ANSLIJN, gr. Octavo à f 1:5:—

V. J. VAN WIJK, ROELANDSZ., *Rekenboek voor de Scholen in ons Vaderland*, 1ste Stukje, zesde druk, 1ste Afdeeling, met de Antwoorden er achter, Octavo 6 Stuiv, terwijl binnen weinige dagen de tweede Afdeeling zal worden uitgegeven, behelzende de nieuwe Munten, Maten en Gewigten, zoo als die thans volgens de bepaling van Z. M. den Koning, in dato 29sten Maart 1817, op alle Scholen moet onderwezen worden.

NB. Alle de bovengemelde *Schoolboeken*, worden voor Schoolhouders tot mindere prijzen alom afgeleverd.

Voor Beoefenaars der Engelsche Taal, zijn heden bij A. Blusfé en Zoon, te Dordrecht, van de Pers gekomen:

- I. R. VAN DER PIJL, *Handboek ter Beoefening der Engelsche Taal*, bevattende aangename, nuttige en onderhoudende Opstellen, om uit het Hollandsch in het Engelsch over te zetten, met eene daarbij gevoegde vertaling der moeilijkste woorden en uitdrukkingen, benevens aanwijzingen om dezelve goed uit te spreken, à 44 St.
- II. Een tweede, veel verbeterde Druk, van het *Engelsch Lees- en Vertaalboek*, voor meergevorderden, bevattende Uittreksels uit de beste Engelsche Prozaschrijvers; met eene daarbij gevoegde vertaling der moeilijkste woorden en uitdrukkingen, mede door denzelfden zeer gunstig bekende Auteur als eerstgenoemde, à 36 St.

Heden zijn bij A. Blusfé en Zoon, te Dordrecht, van de Pers gekomen, en alom verzonden:

- I. J. L. EWALD, *De Godsdienstleer van den Bijbel*, uit het standpunt van onze geestelijke behoefte beschouwd, à 56 St.
- II. Profeslor HUFELAND, *Belangrijke Waarnemingen*, omtrent het *Slaapwandelen* of het *Droomleven*, zonder den invloed van het Magnetismus, à 36 St.

In 's Gravenhage, word bij de Erve J. Thierrij en C. Menfing en Zoon, uitgegeven :

Regte troost voor Neerlandsch Ingezetenen, in groot Octavo, à 10 St. als mede: *Raadgevingen aan de Inwon- deren van Nederland*, in het bijzonder aan die der *Noor- delijke Provinciën*, ter bevordering van den bloei van het Vaderland, in gr. Octavo, à 8 St. Zijnde dezelve alom bij de voornaamste Boekverkoopers, te bekomen.

's MENSCHEN GROOTSTE SCHAT.

De Gezondheid, die menigmaal door onkunde, vooroor- deel en roekeloosheid op de onverantwoordelijkste wijze onwederkrijgbaar verloren gaat, is van te veel belang, om geen behoorlijke zorg voor derzelver behoud te dragen. Velen slaan tot dit behoud den verkeerden weg in, door het onberaden en ontijdig gebruik van Geneesmiddelen op raad van onkundigen, en halen zich alzoo vele ziekten en kwalen op den hals, even door die verkeerde middelen en voorzorgen, waar door men waant zich voor dezelve te beveiligen. Immers geen *dwalingen* zijn menigvuldiger en algemeener onder alle klasfen van menschen verspreid dan *omtrent de gezondheid*. De Heer I. D. T. DE BIENVILLE heeft een allerbelangrijkst Werk van circa 300 bladz. in gr. 8vo. daaromtrent geschreven, waar in hij niet alleen de gewone *dwalingen* in de *opvoeding*, in de *zorg voor ons Ligchaam*, in het *opvolgen van het voorbee'd van kwade gewoonten*, zoo wel als omtrent de *Artsen*, *geneesmiddelen* en *heilzame ziekten*, mitsgaders in de *keus van spijs en drank*, ten duideliĳksten aantoot, maar tevens verscheiden nuttige raadgevingen en waarschuwingen mededeelt, aan- gaande alles wat den mensch dienttig en schadelijk is. Wie ondertusfchen dit Werk leest en de daar in vervatte raad- gevingen getrouw opvolgt, kan verzekerd zijn van gezond en lang te zullen leven. Een klein getal Exemplaren is nog voorhanden, à 18-Stuivers, te *Amsterdam*, bij N. Geijs- beek, Boekverkooper op de Leliegracht, N°. 21.

IN-

I N H O U D.

BOEK BESCHOUWING.

J. P. SPRENGER VAN RIJK, De Geschiedenis van SAMUËL, naar den Bijbel.	Bladz. 391
Ernstige Waarheid in een bevallig Gewaad.	
Uit het Hoogduitsch vertaald.	402
C. ENKLAAR, Korte Inhoud der Bijbel - Geschiedenis. Eerste en Tweede Stukje.	410
N. G. VAN KAMPEN, Staat- en Aardrijkskundige Beschrijving van het Koninkrijk der Nederlanden.	413
C. LOOTS, Gedichten. Eerste Deel.	422
Aangename en nuttige Lektuur voor allerlei Klassen van Lezers. Tweede Stukje.	432
Letter - Geschenk voor de Nederlandsche Jeugd. Met Platen. Derde Druk.	435
Nieuwe Nederlandsche Geschiedenis.	436

M E N G E L W E R K.

Merkwaardig voorbeeld van nederigheid, in zekeren beroemden Romeinschen Redenaar.	437
TIJCHO BRAHÉ.	443
De verbeelding brengt iemand in Levensgevaar.	448
De Reis naar den Leeuwenburg, door A. F. E. LANGBEIN. (<i>Vervolg en Slot van Bladz. 334.</i>)	453
Engelsche Zonderlingheden.	464
De Stoutte Loots.	470
School - Nieuws.	471
Kerk - Nieuws.	474
Bijbel - Genootschappen.	515
Berigten.	—
Letter - Nieuws.	518

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHÉ KERKEN

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor MEI 1817.

Te AMSTERDAM, bij
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusſchen den Blaauwburgwal en de
Bergſtraat, N°. 320.
M D C C C X V I I.

De Prijs is 6 Stuivers.

NB. De Stukjes moeten ingenaald, niet doorgeſtoken worden.

BOEKBESCHOUWING.

Aanmerkingen voor Ongeleerden over de PSALMEN, door A. BRINK ; in Leven Predikant te Leeuwarden ; na deszelfs dood uitgegeven door P. KOUMANS BROUWER, Predikant te Joure. Te Leeuwarden, bij J. W. Brouwer, 1815. 113—226 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f 1: —: —

Dit Stukje dient ten vervolge op de aanmerkingen , van wijlen den zeer verdienstelijken Leeuwarder Predikant A. BRINK , betreffende het schoone Bijbelboek job , gelijk dan ook de bladzijden doorloopen , zoo dat men beide Stukjes voegzaam in een bandje vereenigen kan. Het zijn korte, soms ook meer uitgebreide aantekeningen , door den werkzamen man van tijd tot tijd gemaakt , welke dienen tot beter verstand en gebruik van den heiligen Psalmenbundel , en waarvan eenige algemeen zijn , terwijl de andere op bijzondere Psalmen betrekking hebben. Overtuigd van het nut , dat ongeletterden hier uit zouden kunnen trekken , heeft de Eerw. KOUMANS BROUWER begrepen , dezelve in 't licht te moeten geven. Wij gelooven in de daad ook , dat hier mede een dienst gedaan is , aan de zulken , welken het aan andere hulpmiddelen ontbreekt. Zij die de nagedachtenis van den waardigen BRINK vereeren , zullen er een nieuw bewijs met genoegen in ontwaren , van 's mans goeden smaak , gezonde uitlegkunde , en van zijne zucht , om waarlijk

nuttig te zijn. Alhoewel niet alles hier even belangrijk, noch ook boven alle bedenking verheven is, en 't meeste ook elders, en niet zelden meer bewerkt voorkomt, kunnen velen er echter veel uit leeren, om de Psalmen met oordeel en nut te gebruiken. Om iets ter proeve aan te voeren, verkiezen wij de Aanmerking op Ps. LXVIII: 14.

„ *Al laagt gij lieden tusſchen twee rijgen van ſteenen [zoo zult gij toch worden als] vleugelen eener duive, overdekt met zilver; en welker vederen zijn met uitgegravenen geluwen goud.* Dit vers is zeer moeilijk en op verschillenden wijzen verklaard: volgens ſommigen is het de afteekening van uiterſte ellende of ſlavernij, waar uit zij gered waren, en dan denken zij hier aan de haardſteden, waarop men in het leger gewoon was te kooken, of aan treefſten. Het liggen daar tusſchen, is als een verachtelijke toestand aantemerken. Onze Kantteekenaars geven aan dit vers de volgende verklaring, welke wij om hare zonderlingheid niet kunnen nalaten hier aantehalen: „ al waart gij tot de „ uiterſte dienſtbaarheid en ſmaadheid, als in „ Egipte, verſtooten, berookt en beſmookt „ als koks en koksjongens, zoo zal U God „ door zijnen genadigen zegen weder doen „ blinken, gelijk eene ſchoone vliegende duive, die als van goud en zilver is blinkende. ” — Het woord hier door *rijgen van ſteenen* vertaald is ook nog Gen. 49: 14. te vinden, ſommigen zetten het over door *waterbakken* gelijk VAN DER PALM; terwijl anderen, zoo als MUNTINGHE, meenen, dat hier op ſchotten, tusſchen welken de beesten op de ſtallen liggen, gedoeld wordt; en dus meenen beiden, dat hier menſchen aangeduid zijn, wier dagelijksche bezigheden hen daar bij riep.

De

Deze nu zouden schitteren als de vleugelen der duiven, hier mede zoude dan aangeduid worden, dat de buit over de vijanden zoo groot was, dat de maagden, zelfs bij het verzorgen der beesten, met goud en zilver zich behangen zouden."

Men vergelijkte ook de *Aanmerkingen van VAN HAMELSVELD*. De bladwijzer achter aan, maakt het gebruik van dit werkje gemakkelijker.

De GESCHIEDENIS van JEZUS in Gesprekken. Door F. HOEKSTRA, Leeraar bij de Doopsgezinden te Harlingen. Te Harlingen, bij M. van der Plaats, 1815. 259 Bladz. In kl. 8vo. De prijs is f 1: 5: —

Voor eenige jaren, gaf de verdienstelijke Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, door de Vraag naar eene eenvoudige behandeling der Geschiedenis van 's Heilands Leven, als een nuttig School- en Leesboek, aanleiding, dat meer dan een achtungwaardig Schrijver, de pen op het papier zette, en dat het ongeletterd Publiek, ook de minvermogenden in de gelegenheid gesteld wierden, om voor zich en voor de hunnen, de belangrijke verhalen der vier Evangelisten tot een gebragt te lezen, gemakkelijk te verstaan, en zich eigen te maken. Ook de Eerw. HOEKSTRA, heeft het zijne willen toebrengen, om door de uitgave van dit boekje, de rijke kennis van den grooten inhoud der H. Evangeliën te bevorderen. Het is verdeeld in zestien eenvoudige Avond-gesprekken, welke verbeeld worden gehouden te zijn, tuschen Grootvader Vroomaard, en zeven zijner

Nn 3

Klein-

Kleinkinderen , waar van de oudste een Jongste van twaalf , en de jongste een Meisje is van zeven jaren , en dus voor jonge Kinderen eigenlijk opgesteld. Om hunnen wil had de correctie wel eenige fouten , tegen het genus , en de vrij algemeen aangenomene spelling , meer mogen verbeteren. Voor hen is , wat aangaat de korthed en duidelijkheid , met oplettendheid gezorgd. Of het getal van Kinderen , met welke Grootvader verbeeld wordt te spreken , niet wel kleiner had mogen genomen worden , — en of zij wel altoos hier naar hunne jaren , vragen en spreken? vraagden wij ons zelve onder de lezing meer dan eens ; maar dat onderzoek zou ons te lang ophouden , en doet ook tot de hoofdzaak minder af , daar het enkel tot de inkleeding behoort. Voor Kinderen , waar van de oudste slechts twaalf jaren , had de Eerw. HOEKSTRA het niet als twijfelachtig behooren te doen voorkomen , dat ook MARIA van DAVID afstamde. Dat de Joden van denkbeeld waren , dat God in den Jeruzalemschen Tempel meer dan op eenige andere plaats woonde , gelijk hier gezegd wordt , mogt naar de Geschiedenis , wel wat anders zijn uitgedrukt. Het bijvoeglijk *nieuwe* Zaligmaker , voegt naar ons gevoel niet best. Dat JOZEF met zijne *Vrouw* naar *Bethlehem* reisde , om zich te laten opschrijven , is niet juist gezegd. Wanneer hier van 's Heilands verzoeking in de woestijn alleen gezegd wordt: *Hij bedacht wat al zwaarigheden en verzoeken , hij in de booze wereld zou ontmoeten* , — twijfelen wij zeer , of men de Geschiedenis wel getrouw is gebleven. Van de komst der MAGI die zeker niet in het Oosten van het Joodsche Land woonden , wordt aangemerkt , dat dezelve mischien wel een Jaar na 's Heilands geboorte , eerst zal hebben plaats gehad. Dat JESUS in

zij.

zijne Jongelingsjaren *getimmerd heeft*, is ons moeilijk te gelooven. Men denke aan *Luk. II: 49*. Van het derde Paaschfeest is bladz. 115. te stellig gesproken. De *voetwafching*, hier eerst na de instelling van het H. Avondmaal voorgesteld, zal wel eerder geschied zijn. De onderscheidene gisfingen over het oogmerk, waar toe JOANNES in de gevangenis zijne Leerlingen tot JEZUS zond, voegen, dunkt ons, in zulk een Kinderboek minder. Over het oogmerk van JEZUS dood, en het groot belang dat wij daar bij allen hebben, had ook wel eene aanmerking gevoegd. Wij twijfelen, of het aangemerkte, over het aan JUDAS toegelegde geld, wel naauwkeurig is. Deze weinige aantekeningen, welke wij niet willen vermenigvuldigen, mogen den Eerw. Schrijver overtuigen, dat wij dit zijn werkje met aandacht gelezen hebben. Over 't geheel verdient hetzelfde aanprijzing, en kan het onder den Goddelijken zegen voor Kinderen zeer nuttig zijn. Tot een klein staal brengen wij ten slotte het volgende bij:

„*Guurtje*. Maar *Grootvader*! het werk moet evenwel in huis ook gedaan worden. Of moet men dan maar alles laten staan dat staat, om in den Hemel te komen.”

„*Grootvader*. Alles op zijnen tijd *Guurtje*! Neen, onze *Lieve Heer* wil niet hebben dat de menschen alle huisfelijke bezigheden en tijdelijke zaken zullen verwaarlozen, om hem te dienen, of om in den Hemel te komen. Dit leerde ook onze *Heiland* niet, hij prijst overal, naarstige, arbeidzame, en huishoudelijke menschen. Maar dit was hier nu eene bijzondere gelegenheid. Het huiswerk konden zij alle dagen wedervinden, maar zij hadden *Jesús* niet akoos bij zich, en daarom moesten nu andere

dingen agterstaan voor het onderwijs, dat hij haar gaf. En in 't algemeen leerde hij, dat de zorg om in den Hemel te komen, ons meer ter harte moet gaan, dan aardfche zorgen, en dat voor den Godsdienst, als het er op aankomt, andere dingen moeten wijken."

"*Saartje*. Dan mag *Klaartje*! ook niet uit de kerk of van het vraagopzeggen t'huis blijven, om haar poppe goed in orde te brengen."

"*Klaartje*. Nu, *Saar*! dat is ook maar eens gebeurd en dat was, om dat ik op mijn verjaardag Speelmeisjes bij mij kreeg. — Gij had dat ook wel kunnen zwijgen."

"*Grootvader*. Voor eene enkele reis kan dat er misfchien nog door; maar het is heel flegt voor kinders en groote menschen, als zij er eene gewoonte van maken, om door allerhande wijjewasjes, die dikwijls niets meer beteekenen, dan het poppegoed van kinderen, uit de kerk te blijven, en Dominé voor stoelen en banken te laten preken. De dagen en uren voor den openbaren Godsdienst zijn bepaald, dat weet ieder, en als hij wil, kan hij het doorgaans gemakkelijk fchikken, dat hij dan geene veranderingen heeft om naar Gods woord te hooren. Het is bij mij ook geen best teeken, als de menschen zoo op zondagen over hunne drukte klagen, dat zij geen uurtje kunnen misfen om in de kerk met hunne Broeders en Zusters onzen *Lieven Heer* in 't openbaar te bidden en te danken, en fichtelijke dingen te hooren. Men ziet veeltijds dat zulke menschen in de week veel omlooopen, en gansch niet zuinig zijn op hunnen tijd." —

TOELICHTING van de Leere des Christendoms, bij het lezen van den Bijbel, voor Ongeoefenden. Te Amsterdam, bij J. ten Brink Gz., 1815. X en 115 Bladz. In kl. 8vo. De prijs is f — 14 —

Het plan van den Schrijver, die uit de opdracht aan de Bestuurderen der Nederlandsche Bijbel-Genootschappen hier voor geplaatst, 12. DE JONGH blijkt te zijn, om namelijk het nut der Bijbel-Genootschappen te bevorderen, is prijzenswaardig; voortreffelijk zijn oogmerk, om bij eenvoudigen, die den Bijbel nog niet kennen, den eerbied voor dat dierbaar Goddelijk Boek en den lust om daar van tot hun wezenlijk heil gebruik te maken, op te wekken. Ook hebben wij in de ontwikkeling en voordragt het een en andere gevonden, dat bij uitnemendheid dienen kan, om het goede gebruik des Bijbels te bevorderen. Maar jammer! dat de Auteur niet begrepen heeft, zijn opstel eerst te laten verbeteren, of zoo dit al geschied is, dat hij dan in de handen van eenen zoo onbekwamen Corrector gevallen is; waar door men belet wordt, om veel goeds van deze onderneming te verwachten, en dezelve niet zoo aan kan prijzen, als men anders gaarne zou hebben willen doen. Tot bewijs verstrekke dit letterlijk Uittreksel, uit het Voorberigt:

„De Bijbel vangt aan met de Schepping der Wereld en der Menschen; hunnen kortstondigen gelukkige staat; hunnen zondenva, met de gevolgen van dien, waarbij, wel is waar, de beloften van den Zaligmaker aan den gevallen mensch gedaan wordt; doch niet zoo, dat die,

althans door den onervarenen, ligt bevat wordt; dan gaat MOZES in zijn eerste boek voort met de geschiedenis der eerste wereldbewoners; den zondvloed; de bevolking der aarde na den zondvloed, en een allerleerzaamst en bewonderenswaardig naauwkeurig geschiedverhaal der levens van de Aardsvaderen. Dit overwegende, dacht ik, er wordt dus bij de menschen die men den Bijbel in handen geeft, eenige kennis van het Hoogste Wezen, en Zijne ondoorgroondelijke goede gezindheid omtrent het menschen-dome vereischt, zal men, door het meer en meer verspreiden der Goddelijke Openbaring, het groote doel, de voortplanting des Christendoms, onder hen bereiken; zou daartoe niet wel van nut kunnen zijn, wanneer men, tot een opzettelijk voorbereidend onderrigt, het eerste boek van MOZES, verhalende wijze, op den voet volgde, en hier en daar, waar het den inhoud zelve mede brengt, er de hoofdpunten der Christelijke Godsdienst, op eene toelichtende wijze, tuschen voegden? Zou dit, niet alleen het eerste boek, maar ook het volgend lezen van den Bijbel voor die lieden niet verklaarbaarder maken, en daarbij een algemeen toepasselijker nut kunnen uitwerken? mij, in mijne gedachten hieromtrent bevestigd gevoelende, heb ik in de volgende bladen getracht, zoodanig eene voorbereidende toelichting der Christelijke Leere, bij het onderzoek der Goddelijke Openbaring, te ontwerpen, en mij, in de persoon die ik wilde onderrigten, voorgesteld een mensch, volstrekt onkundig met den inhoud des Bijbels en des Christelijken Godsdiensts. — Voor mijne keuze van het eerste boek van MOZES, had ik de volgende gronden:

- 1.) De Bijbel begint daarmede.
- 2.) Nergens toch wordt, door het gewigt des inhouds, de be-

belangneming meer opgewekt, en ontdekt zich den oorsprong van het zondenkwaad in den mensch duidelijker. 3.) Het zinnelijk gevoel vind daar in zoo veel voedsel, dat bij deszelfs voldoening, met eenige korte toelichting, gemakkelijker de belangrijkste en heilzaamste leeringen des Christendoms de ziel kunnen invloeijsen, en 4.) Nergens treft men ter navolging en waarschuwing zoo eene afwisselende mengeling van verhevene deugdzaame, en afschuwelijk ondeugdzaame karakters aan; eigenschappen, zoo uitnemend geschikt voor mijne bedoeling, als er met mogelijkheid in een opzettelijk daartoe ontworpen samenstel aangetroffen konden worden: waarom ik dan ook, zoo spaarzaam mij mogelijk ware, (behalven mijne Inleiding bladz. 1 tot 10. — en den hoofdzakelijken inhoud der Leere des Christendoms, deszelfs eerste vestiging, en kort overzicht van den inhoud des Bijbels, bladz. 22 tot 52.) de verhalen, die zelfs sprekende leeringen in zich bevatten, heb afgebroken, maar hier en daar mijnen ongeoeffenden zelve blijken heb doen geven, dat hij die als zoodanige gevoelden, en er dan ter zijner bevestiging eenige uitbreidingen, of daarmede verbondene waarheden bijgevoegd."

MNEMOSIJNE. *Mengelingen voor Wetenschappen en fraaije Letteren; verzameld door Mr. H. W. TIJDEMAN en N. G. VAN KAMPEN. Tweede Stuk. Te Dordrecht, bij A. Blusé en Zoon, 1816. 200 Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f 1: 16: —*

Eene Verhandeling van wijlen Mr. J. P. KLEIN, over het puntdicht (*Epigramma*,) opent deze twee-

536 H. W. TIJDEMAN EN N. G. VAN KAMPEN ;
tweede Verzameling van Letterkundige kostbaar-
heden. Men behoeft niet in alles met den Schrij-
ver in te stemmen, ook zelfs niet in de bepa-
ling, van 't geen men door een Epigram, in na-
volging van de Grieken, gewoon is te verstaan,
om deze voorlezing met genoeg en na te lezen.
De aangevoerde voorbeelden in onderscheidene
Talen, veraangenamen de lezing niet weinig,
terwijl onderscheidene goede aanmerkingen het
nut bevorderen. Met opzigt tot het Graffchrift,
van eenen Duitscher op zijne geliefde Echtge-
noote gemaakt:

Leser! steh! Erbarme dich dieses bittren Falles.
Ausser Gott, war, in der Welt, was hier liegt,
mir alles.

en door den Heer KLEIN, een waar Epigramma
genoemd, verklaart hij, dat de innerlijke
schoonheid van hetzelfde zich onmogelijk in
eene andere taal laat overbrengen, en voegt er
bij: ik heb mij daartoe vergeeffsche moeite ge-
geven, en het niet verder kunnen brengen,
dan tot:

Al, wat mij God op aarde gaf,
Schrei, wandlaar! sloot ik in dit graf.

Misfchien ware echter de zin nog naauwkeu-
riger uitgedrukt, en het geheel in de vertaling
beter behouden, op deze wijze:

Betreur o Lezer! mij, om 't treurigst Sterfgeval;
Hier rust de liefste Vrouw, naast God op Aard'
mijn al!

Onder de voorbeelden van opzettelijke schalk-
heid

heid in het sneldicht, komt ook dit Neêrduit-
sche voor:

JEANNETTE zou heur hair, wat heeft m' al niet
gedocht!

Zwart verwen; 't is niet waar; 't was zwart toen
zij het kocht.

Ons schijnt dat eene navolging toe, van een
der Epigramma's van LUCILLIUS.

τὰς τρίχας, ᾧ Νικύλλα, τὶ νὲε βάπτειν σε
λέγουσιν,
ὡς σὺ μελαινοτάτας ἐξ ἀγορᾶς ἐπρίω.

Te vinden in de Anthol. van BRUNCK, T. II.
p. 323. en van JACOBS, T. III. p. 35. Ep. 31.
et T. IX. p. 46.

Hier op volgt een Fragment van eene Voorle-
zing, over de *Godenleer* van HOMERUS, door
Prof. E. A. BORGER, waarin de Hoogleeraar zich
heeft voorgesteld, HOMERUS Godenleer in eenige
trekken te schetsen, of liever het *Standpunt*
aan te wijzen, van waar men zijne Goden moet
beschouwen.

Het is een kort Fragment, waar in verschei-
dene goede aanmerkingen voorkomen, ook die
stof tot nadenken opleveren, wij dachten bij
het slot ook aan den JOZEF VAN PERPONCHER. —
De derde is eene redevoering, van den Heer
N. G. VAN KAMPEN, *Over den waren geest en de*
voordeelen van het wereldburgerschap, waarbij
men in het oog moet houden, dat zij vervaar-
digd is omtrent den tijd van het gedwongen ver-
drag met *Frankrijk* in 1810 en in Februarij 1811,
voorgelezen in het Leidsche Departement, der
Maatschappij van fraaije Kunsten en Wetenschap-
pen.

pen. Ondertusschen berinpert zij aan waarheden en predikt gevoelens, die bestendig edel zijn en ook in onze tegenwoordige Nederlandsche, zoo heerlijk verbeterde omstandigheden, behartigd en beleden behooren te worden. Wij dachten aan het Heilig Verbond der Vorsten, onder het lezen van deze woorden, welke wij ter proeve daarom hier laten volgen.

„Dit, G. H.! zouden de voordeelen zijn van den Wereldburgerlijken geest, indien hij algemeen wierd. Groote en onschatbare voordeelen, zeker! doch niet bereikbaar, ik beken het, in den tegenwoordigen toestand des menschs. Misschien zullen velen mij zelfs beschuldigen, als verlustigde ik mij in het scheppen der buitensporigste idéalen. Dan, onderstel het geval, dat de mensch geheel doordrongen ware van het gevoel, dat zijn Vaderland hem slechts in zoo verre dierbaar moet zijn, als bestabaar is met de strikste, naauwgezetste vervulling der niet minder heilige pligten omtrent alle menschen; dat deze leer overal gepredikt, op alle Scholen geleerd, door alle Vorsten bij de troonbeklimming met een' duren Eed bezworen werd; met een' Eed, op welks overtreding dan het algemeen gevoelen des Volks dien Vorst zelve de gehoorzaamheid opzeide; — dan vraag ik u, of de weg niet reeds gebaad ware ter afschaffing van Oorlogen, althans van aanvallende Oorlogen tusschen beschaafde Staten? En is het zoo geheel onmogelijk, dat het menschedom, dat ten minsten *Europa*, misschien door de tegenwoordige rampen zelfs naauwer verbonden, en wijs geworden door veel leeds, eindelijk eens die zeldzame hoogte bereike? en dat dan eens de gulden dagen aanbreken, door oude Dichters in het verschiet gezien, wanneer de

de wolf met het lam zal verkeerē, de koe en de beerin te zamen zullen weiden, en de grootste kudden den Koning des wouds niet meer vreezen; wanneer men nergens leed zal doen, noch verderven...? O! dan zouden wij onze tranen, thans bij geheele beken geplengd, immers zegēnen, wanneer zij het zaad moesten bevochtigen, waaruit eenmaal *Europa*, dan tot éēnen Staat, of toch tot éēn naauwverbonden Geheel verēenigd, eeuwigen Vrede en ongestoorde rust had te oogsten!" —

De andere helft van dezen bundel, bestaat uit gedichten, van welke wij hier den inhoud laten volgen:

„De Zon; door wijlen Mr. P. L. VAN DE KASTEEL. Aan mijnen KLEYN; door wijlen J. BELLAMI. Hopelooze Liefde, door ***. De Hoop; door Mr. W. BILDERDIJK. Ralows Burg; door Vrouwe K. W. B. Ontboezeming op den Vrengedag, den 8 December 1813, door JAKOB VAN DAM. Aan den Lentemorgen; door denzelfden. Klagte van Ceres, naar SCHILLER; door Mr. G. DE WAL. De Herfstdag; door Vrouwe A. K. geb. o. Aan den Heer W. MUSKETIER VERGENST, enz. door B. F. T. Antwoord op de Vraag: *Waarom maakt gij geen vers op Professor RAU?* door denzelfden."

Men behoeft de namen der makers, van de meeste maar in aanmerking te nemen, en het verlicht oordeel der Heeren Verzamelaars daarbij zich voor te stellen, om te verwachten, dat ze alle in dezen bundel eene plaats verdienden. Of zou men van BILDERDIJK, en Mevr. zijne Echtgenootē, van eenen VAN DE KASTEEL, van den zoo vroeg weggerukten BELLAMI, iets middelmatigs te gemoet zien? Ook zijn wij reeds voor het dichtersijk vermogen, van den Landman JAKOB VAN DAM gunstig ingenomen geworden, en
door

540 H. W. TIJDEMAN EN N. G. VAN KAMPEN,
door proeven overtuigd, dat ook B. F. T. wel
met verscheidene andere Dichters dingen kan.
Voor de liefhebbers van het sentimentele, zal
ook de *Hopelooze Liefde* welkom zijn. De bejaarde
groote Dichter moge in 't Voordicht 't hart
der Lezeren treurig stemmen, onder 't lezen
rijst verwachting, en aan 't eind is elk voldaan.
Ter staving dienen deze vijf van de laatste coupletten:

Neen, God van weldaad! God van zegen!
Ons hart gevoelt U in 't bestaan;
Het juicht Uw goed- Uw grootheid tegen,
En bidt U dankbaar, gloeiend, aan.
De stroomen, die Uw hand ontvlieten,
Zijn Lust, en Leven, en Genieten,
En vloeien heel Uw schepping door,
En....! ons, misdeelden, werd (geen leven
Maar) levenshonger ingedreven,
Om eindloos naar een goed te streven
Dat alle poging stelt te loor?

Onzinnig, hy die 't durfde wanen! —
Ja, stervling, ja betreur uw lot:
Besproei uw pad met zilte tranen;
Maar mor, noch wanhoop aan uw God!
Hef moedig d' opslag naar den hoogen,
En vest hem op Zijn Alvermogen; —
Gevoel Zijn inspraak in uw borst: —
„ Uw nooddrift moet Zijn volheid staven;
„ Uw nood, Zijn overvloed van gaven;
„ Daar, waar Zijn gunst niet wilde laven,
„ Schiep Hy geen vatbaarheid voor dorst.”

Dees stem doorgalmt met voelbre klanken
De wanden waar het hart in slaat;
Doordavert aar- en zenuwspanken,
En wat de warme bloedstroom baadt.

By

By elke pols- en golvinglagen
 Wordt ze elke vezel omgedragen,
 Aan 't worstlend harte vergewist.
 Ja, stervling, ja, uw pligt is hopen:
 Gods hemel stelt zich voor ons open;
 Gevoel hem reeds in 't hart geslopen!
 Die Godspraak heeft het dus beslist.

Ja, God des levens, ja wy hooren
 Die stem, waarin Gy tot ons spreekt.
 Zy laat zich door geen wrevel smooeren,
 Hoe fel het ongeduld ontsteekt.
 Ja, ze is de zuster van 't geweten
 Dat in 't gemoed ten throon gezeten
 Uw wetten handhaaft, wreekt, verkondt:
 Zy, spoorster van ons heilbejagen,
 Vertrousteres in 's levens plagen,
 Geleideres door de onweêrvlagen,
 En zalfster van de wreedste wond!

Haar danken we U, ó Levensader;
 Ja haar, als 't hoogste goed op de aard!
 Door haar treên we U gemoedigd nader,
 Hoe schaamrood, hoe met schuld bezwaard!
 Door haar is 't aanzijn ons verengeld;
 De ramp, met hemelzoet gemengeld;
 Het leed, ons balsem, artsensij.
 En op haar wieken opgeheven,
 Verstouten we ons, het stof te ontzweven;
 In 't voorgenot van hooger leven,
 En zwieren 't Engendom op zij!

Ralows Burg, van Mevr. K. W. B. moge eene
 navolging heeten, maar dezelve is zoo schoon,
 echt dichterlijk en vol leven, en wekt de aan-
 doeningen zoo sterk, dat wij de bevallige zang-
 ster bewonderen moeten. De ontboezeming
 van JAKOB VAN DAM, heeft ons, ook om de
 BOEKZ. MEI 1817. O o echt

542 H. W. TIJDEMAN EN N. G. VAN KAMPEN,
echt Vaderlandsche en Godsdienstige gevoelens,
behaagd. In den regel:

„ En waar de Romer naauw zijn trotschen blijft
op sloeg. ”

zouden wij , ook om de geschiedenis, liever het
woord Romer veranderd gezien hebben in *vij-*
and — *roover* — of *wreedaard*.

Niet gelukkig is ook uitgevallen de regel:

„ Neen, vrijheid! neen, met u moet Nederland
vergaan. ”

Het verband, het voorgaande neemt wel de
dubbelzinnigheid eenigzins weg, maar liever
lazen wij:

Eer zal de vrijheid zelf, dan Nederland vergaan.

daar dit ook den zin beter uitdrukt.

In de *Klagt van Ceres*, doen wij hulde aan
het vernuft van SCHILLER, en aan de kunde van
G. DE WAL, maar voor ons, wij lezen liever
zulke Dichtstukjes in eenen Christelijken geest
gesteld. In het zevende couplet reg. 3.

„ Ach! bleef niets, bleef niets mij over?

„ Bleef der Moeder niet een pand

„ Dat weleer ons beminnen ”

is een woord weggebleven, *kon*, *mogt* of iets
dergelijks. Misschien las men liever: Dat zoo
reeder ons beminde.

Vrouwe A. K. geb. o. spreidt in haren *Herfst-*
dag, veel van dat gevoel ten toon, 't welk
vrouwen zoo beminnelijk maakt. —

Vereerend zoo wel voor den Maker, als voor
zij-

zijn Vriend, is het gelegenheds Vers, van B. F. T. op den Heer W. MUSKETIER VERGENST.

Vernuft zal elk gaarne toekennen, aan het Epigr. antwoord, op de vraag: *Waarom maakt gij geen vers op Profesfor RAU?*

De achtste regel echter:

Dat ik den dooden RAU bezing?

moge puntig schijnen, maar wil ons niet beval-
len. Voor het Epitheton dooden zou *edlen, bra-
ven*, of *grooten*, naar ons gevoel beter gevoegd
hebben. Naar het toegezegde *Romwdicht* ver-
langen wij in den derden bundel, offchoon de-
zelfde, volgens de verzekering des Heeren uit-
gegevers, naar evenredigheid meer prosa zal be-
vatten, dan deze tweede.

REIZE om de WERELD, gedaan in de jaren
1803, 1804, 1805 en 1806, op bevel van
ALEXANDER DEN EERSTEN, Keizer van Rus-
land, door den Kapitein der Keizerlijke Marine,
A. J. VON KRUSENSTERN. Uit het Hoogduitsch
vertaald. Te Haarlem, bij A. Loosjes, Pz.
I. Deel, 1811. 317 Bladz. II. Deel, 290
Bladz. III. Deel, 1812. 363 Bladz. IV. Deel,
1815. 320 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is
f 14: 8: —

De eerste Reis der *Rusfen* om de Wereld; op
last van eenen zoo milden, onderzoeklieven-
den en waarlijk wijsgeerigen Vorst als ALEXAN-
DER I, onder het geleide van eenen zoo uit-
muntenden, in alle deelen van zijnen dienst
bekwamen, en ook in het schrijven geoefenden
Zeeman, als KRUSENSTERN, zoo wel ter uit-
brei-

breiding van den *Russischen* Koophandel, en ter opening van eene regelrechte vaart, tusſchen de Noord-West Kust van *America* en *China*, als ter opſporing van die verafgelegene Landen in den Stillen Oceaan, welke ſedert de laaſte dertig jaren der achttiende Eeuw, zoo zeer de aandacht van *Europa* getrokken hebben, en van het nog altijd zoo weinig bekende Keizerrijk *Japan*, waar mede men nieuwe betrekkingen hoopte aan te binden: — dit alles is zoo belangrijk, dat het wel eene volledige vertaling dezer Reize (hoe zeer ook voor een goed gedeelte, alléén voor den Zeeman van nut) waardig was. Deze vertaling, door eene bekwame hand geleverd, is in den jare 1815 met het Vierde Deel voltooid, en wij zijn dus nu in ſtaat, de volledige reize van KRUSENSTERN aan te kondigen. —

Hoogſt belangrijk zijn de opmerkingen, op deze driejarige Reize gedaan: opmerkingen van allerleiſen aard, die zoo wel de Aardrijks- als Volkenkunde, de Zeevaart, de bewaring der gezondheid van het Scheepsvolk, de Natuurkunde (vooral der Zee) de Weérkunde, en de Natuurlijke Geſchiedenis betreffen. De ſchepen, waar mede men de reize deed, werden niet te *Kronſtadt* gebouwd, maar te *Londen* gekocht. Den zevenden Augustus 1803, ging men onder zeil, eerst naar *Engeland*, van daar naar *Teneriffe*, voorts, na een kort verblijf op dat Eiland, naar *Brazilië*, waar men bij het Eiland *St. Catharina* langer vertoefde. In *Teneriffe's* Hoofdstad *St. Cruz*, ziet men algemeene Volks-ellende, „met de verregaandſte zedeloosheid onder het vrouwelijke geſlacht, en geheele ſcharen van dikke monniken, die, zoo dra de avond valt, in de ſtraten rondloopen, om aan hunne zinnelijke lusten te voldoen, — bedelaars van allerleiſen

ouderdom, in lompen gekleed, met allerlei wrijzigte kwalen behebt, ontuchtige vrouwspersonen, dronkene matrozen, en uitgehongerde en misvormde dieven." Maar de *Inquisitie* heerscht er ook, en de Onderkoning heeft eene onbepaalde magt, — dus kunnen de gevolgen van kerkelijk en wereldlijk *Despotismus* niet uitblijven. *St. Catharina*, hoewel uitstekend vruchtbaar, was in 1803 door de *Portugeesche* Regering, nog geheel en al verwaarloosd, en tot eene vrije *Haven* verklaard, doch zonder vrijheid van handel! — Thans zal dit, bij het verblijf van den Prins-Regent van *Portugal* te *Rio-Janeiro*, wel verbeterd zijn. Men zeilde zeer spoedig, en met gunstig weêr, bij *Kaap Horn* om, doch bekwam als toen Zuidwestelijke tegenwinden, die het schip (*de Nadeshda*) echter weinig vertraagden. Op *Nukahiva* vertoefde men eene poos, zijnde een der *Washingtons* Eilanden, door de *Americanen* in 1791 ontdekt, in 1793 nader bezocht, en het eerst door onzen Reiziger nauwkeurig beschreven. Hij geeft (op bladz. 222,) de zeer klemmende redenen op, waarom men aan deze groep, schoon nabij de *Marquesas*- of *Mendo's* Eilanden gelegen, den vereerenden naam van *WASHINGTON*, moet laten behouden. Anders kan er wel niet ligt een voorwerp gevonden worden, het welk minder aan zijnen naam beantwoordt, dan de *Washington's*-Eilanden. Hoe diep toch staan deze Wilden, beneden dien grooten Man! — Het is waar, voor het uiterlijke zijn zij bij uitstek groot en schoon, in weêrwil van, of misschien juist door hun voedsel uit het plantenrijk, daar dierlijke spijzen hier zeer schaars zijn; doch staan voor het overige op den trap der zedelijkheid, misschien de laagsten van alle bewoners der Aarde. Stelen is niet alleen geene misdaad,

maar de behendigste daarin, wordt voor verdienstelijk geacht.

De *Nukahiwer*, is slechts even boven het gemeenschappelijk gebruik der vrouwen verheven: doch heeft geen denkbeeld hoegenaamd van de heiligheid des huwelijks; en bijna even min van de ouderlijke liefde en pligten. In tijd van hongersnood, vermoordt de man zijne vrouw, kind en ouders, en verteert hun vleesch met veel smaak. Over 't algemeen is het eten van menschenvleesch hier zeer in zwang; en om dit te bekomen, voeren de inwoners dikwerf oorlog met hunne naburen, wanneer zij niet eerlijk voor de vuist, maar door geheime sluipmoorden hunne partij afmaken. — De meeste Eilanders in de Zuidzee, (behalven de bewoners der *Sociëteits*-Eilanden) zijn met dit envel besmet, en dus niet zoo beminnelijk, als men eerst dacht. — Zeer toevallig was het, dat de Reizigers op dit Eiland een' *Engelschman*, zoo wel als een' *Franschman* vonden, die echter doodelijke vijanden waren. Hoe is het mogelijk, dat volkshaat zich zóó ver kan uitstrekken, om twee Landgenooten (dit zijn immers alle *Europeanen* op *Nukahiwa*!) nog van elkander verwijderd te houden! — De geheele beschrijving der *Washingtons*-Eilanden, door KRUSENSTERN voegt, bij de verdienste der nieuwheid, die van ongemeene belangrijkheid.

Van de *Washingtons*-Eilanden, zeilde men naar die van *Sandwich*, waar de verbazende berg *Monna-Roa*, tweeduizend voeten hooger dan de Piek van *Teneriffe*, op zijn' top eene vlakte van dertienduizend voeten heeft, en dus ook met regt een Tafelberg heet. De inwoners van *Owai-hi* wilden van de manschap niets, dan Lakensche Mantels, koopen. Van daar kwam men te *Kamschatka*, waar men, door de afwezigheid van

van den Gouverneur, meer dan zes weken moest vertoeven, en van waar een gedeelte der manschap te lande naar *Petersburg* terugkeerde. Van *Kamschatka* ging de reis naar *Japan*, waar echter, door de algemeen bekende achterdocht der Regering van dat land, de oogmerken van het *Russisch* Gezantschap, geheel te leur gesteld werden. De Schrijver der Reize, berispt met reden de *Hollanders*, dat zij, in de twee Eeuwen van hunnen handel op *Japan*, geenerlei berigten, nopens dat land hebben bekend gemaakt, want *KÄMPFER* en *THUNBERG*, de eenigen die iets over *Japan* geschreven hebben, waren geene *Hollanders*. Het was den Reizenden onmogelijk, zelfs onvolledige berigten van *Japan* op te zamelen, daar zij in den letterlijken zin in eene gevangenis doorbragten, zoo wel de Gezant *REZANOFF*, als de minste der matrozen. (Men beoordeele hier uit de zoogenaamde berigten over *Japan*, door den Zoon des verdichters *KOTZEBUE*, die naar zijn Vader schijnt te aarden, onlangs in een van deszelfs mengelwerken medegedeeld, als door dien Zoon zelf opgezameld). Over 't algemeen ondergingen de *Rusfen* te *Nangasakij*, de diepste vernederingen, schoon men (vreemd genoeg!) den Gezant vergunde, eene gewapende wacht met zich aan land te nemen. — Na dat een Gevolmagtigde uit *Jeddo* te *Nangasakij* aangekomen was, werden alle de *Russische* geschenken geweigerd; en aan de *Rusfen* ten eeuwigen dage het land ontzegd; waar door de voorheen genotene vrijheid, van *Nangasakij* te mogen bezoeken, zelfs werd ingetrokken. — Men deed voorts verscheidene ontdekkingen in de *Japansche Zee*, en op de Eilanden *Jesfo* en *Sachalin* (het *Chice* en *Tchoke* van *LA PÉROUSE*). Vooral merkwaardig zijn, ten dezen aanzien, voor de Aardrijks-

kunde, de ontdekkingen aan de Oostkust van *Sachalin*, en voor de Volkenkunde, de beschrijving van het zonderlinge Volk der *Ainos*, welke, volgens de vroegere verhalen der *Hollanders* (die in 1643, onder Kapitein DE VRIES, *Jesso* bezochten, en wier berigten KRUSENSTERN menigmaal aanhaalt of verbetert) der *Russen* en *Chinezen* geheel met haar bezet moesten zijn, 't geen echter op zijn minst zeer overdreven is. Hun baard is wel zwaar en stekelig, het haar ongekruld en zwart; nogtans zijn hunne gelaatstreken zeer wel te onderscheiden, en zelfs regelmatig. De vrouwen zijn leelijk, maar zedig. Het volk is over 't algemeen goed-aardig, zoo wel in karakter als in gelaat. — Doch laten wij den Schrijver zelyen hooren.

„Hun gelaat, zelfs hunne gebaarden vertoonden eene eenvoudige grootheid van ziel. Hebzucht, of om beter te zeggen, roofzucht, de zoo algemeene ondeugd van de wilde bewoners der zuidelijke eilanden van den oostelijken Oceaan, is hun ten eenenmale vreemd. In de baai *Romanzoff* bragten zij visch aan boord. Zij gaven ons denzelven terstond over, zonder het minste daarvoor te eischen, en de geschenken die hun gegeven werden, schoon dezelve hun zeer aangenaam waren, wilden zij niet eerder als hun eigendom aannemen, vóór dat men hun herhaalde malen door gebaarden had te kennen gegeven, dat dezelve voor hen waren bestemd. Wij hadden geene gelegenheid dezelfde deugden ook bij de bewoners van de *Zalm*-baai te ontdekken, daar zij niet aan boord kwamen; mischien was dit hun door de Japannezen verboden.”

„Het zou te veel gewaagd zijn, wilde ik over de Regeringsvorm en den Godsdienst der *Ainos* breedvoerig handelen, daar ons verblijf on-

onder hen te kort was, om over deze onderwerpen grondig onderzoek te doen. Men kan zich intusfchen, daar de bevolking zoo klein is, geen' anderen, dan een' Patriarchalen staat, bij hen verbeelden. Blij een bezoek, in eene hunner woningen in de baai *Romanzoff*, zagen wij in de familie, die misfchien uit tien personen bestond, de gelukkigste eensgezindheid of eene volkomene onderlinge gelijkheid. Schoon wij ons aldaar eenige uren ophielden, waren wij niet in staat te ontdekken, wie het hoofd der familie was, zoo weinig aanmatigende waren zelfs de oudste omtrent de jongere leden van het gezin. Wanneer wij een geschenk onder hen verdeelden, nam ik ook om die reden de volkomenste gelijkheid in acht. Dit namen zij allen goed op, en zelfs de oudsten deden niet blijken, dat ik hun, in betrekking tot anderen, te weinig gegeven had. Integendeel men maakte mij opmerkzaam op een klein meisje van omtrent acht jaren, dat ik over het hoofd gezien had, en dat ook toen haar geregte deel terftond bekwam. Deze eensgezindheid en stilte, die bij hen heerschen, doen de gunstigste gedachten omtrent hun karakter ontstaan. Geen luidruchtig gefnap, geen onmatig gelach, en noch minder eenig verschil werd onder hen opgemerkt. Deze zeldzame eigenschappen, gelijk de goedhartigheid, waarmede zij ons ontvingen; de vreugde op hun aller gelaat, toen zij hunne matten vóór ons om den haard spreidden; de bereidvaardigheid, waarmede zij bij ons vertrek hunne kanos in het water trokken, om ons van den ondiepen oever naar onze floep te brengen, zoodra zij zagen, dat onze roeijers zich begonnen uittekleeden, om ons over te dragen; en boven alles, hunne bescheidenheid van niets te eischen, en zelfs het gege-

vene met eene schroomvalligheid aantenemen, waardoor zij zich zeer onderscheidden van de Westelijke bewoners van *Sachalin*, wier bescheidenheid LA PEROUSE niet zeer roemen konde: alle deze, waarlijk zeldzame eigenschappen, die zij aan geene verfijnde beschaving te danken hebben, maar die eeniglijk de stempel van hun natuurlijk karakter zijn, maken, dat ik de Ainos voor de beste van alle volken houde, die ik tot hiertoe heb leeren kennen."

„Ik heb reeds van het gering getal der Ainos, bijzonder op *Jesfo*, melding gemaakt. Wij telden aan den Noordelijken hoek van *Jesfo* slechts acht woningen. Rekent men nu voor elke woning tien personen, zoo krijgt men slechts tachtig menschen voor dit geheele District. Dieper landwaarts hebben zij waarschijnlijk geene verblijven, want daar al hun voedsel in visch bestaat, moeten zij zich wel aan den oever der zee ophouden. In de *Zalm*-baai en te *Tamary Aniwa*, kon de bevolking wel op drie honderd gerekend worden; maar wij bevonden ons daar ten tijde van de vischvangst, en daar de Japannezen bij voorkeur van hen visch halen, zijn zij, om een' zoo grooten voorraad gereed te maken, wel genoodzaakt, bij de bewoners der naastbij gelegene baaijen hulp te zoeken, welke zich dus ten tijde van de vischvangst hier nederzetten. Niet alleen de slechts voor korten tijd gebouwde hutten der Ainos, in de nabijheid van de Factorij der Japannezen, strekken hiervan ten bewijze, maar ook de ledige en met huisfieraad voorziene woningen in de baai *Mordwinoff*, waar de Luitenant GOLOWATSCHEFF, die deze baai opnam, eenige weinige achtergeblevenen vond, die het huisfieraad niet alleen bewaarden, maar ook als hun eigendom beschouwden."

Voorrs

Voorts zijn de *Ainos* vischeters; men ontdekt bij hen geene spoor van akkerbouw, zelfs van geen tuinen of plantsoen, ook geen tam gevogelte en huisdieren, alleen honden uitgezonderd, wier vellen zij zelfs tot kleeding gebruiken. Een zonderling gebruik is, dat in ieder huis een jonge beer wordt opgebragt, die lastig genoeg is, doch dien de *Ainos* zelfs voor geen hoogen prijs willen verkoopen.

Men zette nu den steven weder naar *Kamtschatka*, zag daar een schip in dienst der *Russisch-Amerikaanschen* Maatschappij, en vond den toestand der matrozen allertreurigst. De scheurbuik had onder dezelve groote verwoestingen aangerigt. Over 't algemeen worden de ongelukkigen, die zich als Pelsjagers in dienst der genoemde Maatschappij begeven, door ondergeschikte dwingelanden ongehoord mishandeld. — Merkwaardig is het verslag eener bijeenkomst tusschen den *Russischen* Gouverneur van *Kamtschatka*, KOSCHELEFF en het Opperhoofd van de Natie der *Tschuktschen* in den Noordoosthoek van *Azië*, de eenige in dien oord, die zich nog niet ganschelijk aan den *Russischen* scepter onderworpen heeft. Hier mede loopt het tweede Deel ten einde. —

Het derde Deel opent zich met eene poging, om *Sachalin* om te varen, men stevende den Noordhoek van dat land om, en de Noordwestkust langs; en schoon KRUSENSTERN de landēngte niet zag, door welke het met *Tartarije* zamenhangt, geeft hij echter de sterkste gronden op voor het bestaan dier landēngte, en is daarvan naderhand door de ontdekkingen van den *Engelschman* BROUGHTON volkomen bevestigd geworden. Het geen men tot nu toe *Het Kanaal van Tartarije* noemde, moet dus voortaan den naam van *Golf van Tartarije* dragen;

gen; naar de *Tartaren*, die ook KRUSENSTERN op het Noordelijk *Sachalin* zag, hetwelk zij bewonen, gelijk de *Ainos* het Zuidelijke. Deze laatsten zijn vermoedelijk door hen verdreven. Men ontdekte geene vrouwen, een sprekend blijk van den minnenijf der mannen. De huizen zijn alle op palen gebouwd. Ook deze Natie voedt zich hier van visch, en gebruikt den hond als het eenige huisdier. —

Ten derdenmale keerde nu de *Nadeshda* (die, van de *Newa* afgeraakt, de reis alleen voortzette) naar *Kamschatka* terug, van welk Schier-Eiland in 55 bladz. eene genoegzaam volledige schets wordt medegedeeld. Treurig is de toestand der *Russen* in dit barre oord. De meubelen, zelfs van hooge Officieren, bestaan in eene houten bank, eene tafel, twee of drie gebrokene stoelen, twee of drie theekopjes, een glas, eenige gebrokene messen en vorken, en eenige tinnen lepels, de ruiten zijn beschadigd, en uit stukjes glas te zamengesteld. Timmerhout is schaars en duur, de lage huizen worden des winters geheel met sneeuw omringd en bedekt, en kunnen dus niet gelucht worden. Er zijn evenwel levensmiddelen, zoo wel uit het dieren- als plantenrijk, genoeg op *Kamschatka*, doch eensdeels de moeilijkheid van vervoer, anderdeels de schaarsheid van kruid, beletten om daarvan genoegzaam gebruik te maken, althans aan de *Peter- en Pauls-Haven*, want binnen 's lands is overvloed. —

Na eenen voor den Zeevaarder belangrijken togt, die voor den gewonen Lezer ruim onderhoudend is, brengt ons de Reiziger naar *China*. Digt bij de Kust van *Macao*, ontdekten zij eene vloot van *Chineesche* Zeeroovers, die zich nog onlangs door den moord, op de

man-

manschap van twee *Portugeesche* vaartuigen gepléegd, als de waardige opvolgers van dien COXINGA hadden doen kennen, welken ieder wel opgevoed en regtgeaard *Hollander* uit de Geschiedenis van onzen REGULUS HAMBROEK, kent.

Wij ontmoeten verder eenige belangrijke berigten wegens *Macao*, *Canton* en *Coure* in 't algemeen. *Macao* is het zinnebeeld der vervalene grootheid, de meeste huizen zijn onbewoond, er bevinden zich meer *Chinezen* dan *Europeers*, en meer Priesters en Nonnen dan Soldaten in dezelve, welke laatste nog *Mulatten* zijn. De *Engelschen* vlammen op het bezit van *Macao*, 't welk hen bij de *Chinezen* met een kwaad oog doet beschouwen, (en misschien wel aanleiding gegeven heeft tot de thans bestaande onëenigheid tussehen de beide Natien).

De toestand van *China* en deszelfs bewoners, zoo wel uit een staatkundig als zedelijk oogpunt beschouwd, worden hier alles behalve gunstig geschilderd. Het diepverdrukte, bedorvene en zedellooze Volk is misnoegd, en grootendeels in oproer, vooral in het Zuiden des Rijks. De vloot der Rebellen bestaat uit niet minder dan vierduizend booten, waarvan sommigen twee- à driehonderd man aan boord hebben. Eene geheime sekte, *Hemel en Aarde* genoemd, ondersteund hen ten krachtingste, zelfs door verraad aan het Hof. De Keizer is zwak, aan den drank en onnatuurlijke zonden overgegeven. Vele Dochters worden door hare Ouders stellig voor de ontucht opgevoed, en de kindermoord (dit kenmerk des Heidendoms) kost in *Peking* alléén jaarlijks aan negenduizend onnoozelen het leven. Zie daar, ook volgens BARROW, eene korte schets dier Natie, welke

VOL-

VOLTAIRE, op het voetspoor der *Jesuiten*, voor zoo bij uitstek wijs, en zedelijk, en in de meeste opzigten, vooral door hare Regeringsform, uitstekend boven de Christen-Volken, heeft afgeschilderd! — Dat de Christenen thans in *China*, gelijk voormaals in *Japan*, vervolgd worden, is grootendeels het werk dier *Jesuiten*, hunne bemoeizucht en schandelijke bezwaling, of liever geheele verduistering van het Christendom, met hunne ongerijmde menschevonden en legenden, waar over de *Chineesche* Regering, welke de Christelijke Godsdienst verbiedt, met reden den spot drijft. Die het Christendom thans niet afzweert, wordt ter dood gebracht. (Wij hebben onlangs in de nieuwspapieren, nog eenige bijzonderheden van deze vervolging vernomen).

De *Rusfen* ontmoetten in *China* wel niet zoo vele moeilijkheden als in *Japan*, maar nogtans eene lastige belemmering in hun vertrek, van wege den Stadhouder, die echter, door de bemiddeling van den *Engelschen* Consul, werd uit den weg geruimd. Ten slotte van het Artikel over *China*, vinden wij nog belangrijke berigten wegens den *Europischen* handel, op dat Rijk.

De verdere vaart der *Nadeshda*, (die te *Macao*, ook de *Neva* had aangetroffen) uit *China* naar *Europa*, bevat enkel Zeevaartkundige opmerkingen, daar men zich nergens ophield, dan te *St. Helena*, waarvan eenige weinige, — doch niet ongunstige berigten voorkomen. Toen reeds was het aan Vreemdelingen verboden, zich buiten de Stad te begeven, waaromtrent toen kort te voren, slechts omtrent den Reiziger LICHTENSTEIN, eene uitzondering was gemaakt. — Den 19 Augustus kwam het schip, na eene reis van ruim drie jaren, gelukkig te *Cronstadt* terug.

Het

Het vierde Deel, behelst eene reeks belangrijke bijlagen, zoo als: 1.) *Berigten omtrent den staat der gezondheid, van de manschap op Nadeshda, gedurende de reis*, door CARL ESPENBERG. Deze staat was wezenlijk bij uitstek gunstig. Slechts één man was op de geheele reize omgekomen, en deze nog niet aan ziekte: hij had zich in eene droefgeestige vlaag doodgeschoten. Dit was niet het gevolg van geneesmiddelen, maar van zorgvuldige voorzorg. 2.) *Over de stroomen, gedurende de reis waargenomen*, door Kapitein KRUSENSTERN. 3.) *Temperatuur van het Zeewater, op verschillende diepten*, van den Starrekundigen, den Hofraad HORNER. (Bij dit Stuk, even als bij N°. 4, 5, en 7, heeft de Vertaler de hulp van eenen meer deskundigen ingeroepen.) 4.) *Soortelijke zwaarte van het Zeewater*, van Denzelfden. 5.) *Over het rijzen en dalen van den Barometer tusschen de keerkringen*. 6.) *Waarnemingen omtrent de Barometer, Thermometer en Hijgrometer in de Zuidzee*. 7.) *Aanmerkingen van Dr. TILESUS, over den Jocko of Orang-Outang van Borneo*. 8.) *Over de Zeeblazer, een raadselachtig Dierengeflacht*, door den Natuurkundigen, Dr. TILESUS.

De reize zelve is boven onzen lof verheven. De vertaling is uitmuntend, en wij hebben daarop geene enkele aanmerking. Om eene proeve te geven van de verheffing des stijls, in dit werk, wanneer het onderwerp daartoe aanleiding geeft, zullen wij KRUSENSTERN's aandoeeningen mededeelen, toen het laatste land van Europa uit zijn gezigt verdween. —

„De nacht was zoo schoon, als hij bij mogelijkheid zijn kan; helder en zonder wolken. Alle Officiëren bleven tot 12 uren op het dek.

De-

Dezen schoonen nacht, bij het inkomen van den grooten Oceaan, beschouwde elk al een gunstig voorteecken voor onze lange reis. Voor wien kon deze gedachte, deze wensch, die niet uit zorg voor eigene veiligheid ontstond, belangrijker zijn, dan voor mij? Het scheen mij toe, dat het geheele beschaafde *Europa* het oog op ons gevestigd hield. De gelukkige of ongelukkige uitslag van mijne onderneming, zou eigenaardig ten opzichte van mijn' roem beslissen, en het mislukken van dezelve zou een vlek op mijnen naam kunnen werpen, die natuurlijk ook mijn Vaderland zou moeten treffen. Zij, die *Rusland* zoeken te bedillen en deszelfs roem te verkleinen, zouden zich over een' ongelukkigen uitslag luide verheugd hebben; en het mislukken der eerste proeve, zou de Russen voor langen tijd hebben afgeschrikt, om soortgelijke ondernemingen te wagen. De zwaarigheden van het aangevangen werk, zweefden mij levendiger dan ooit voor oogen, en ik vond eindelijk mijne rust alleen in de reden, waar om ik tot deze reis besloten had: in de verplichting, om mij aan eene onderneming niet te onttrekken, ten aanzien van welke — dit durf ik hier nu openlijk herhalen — men gezegd had, dat zij geheel niet gebeuren zou, indien ik de uitvoering niet op mij nam; om deze reden was het derhalve mijn pligt te gehoorzamen. Op het oogenblik, dat ik het vuur van Knap *Lezard* uit het gezigt verloor, werd ik door aandoeningen overvallen, die ik met al de kracht van mijnen moed weerstand moest bieden. Niet zonder den innigsten weemoed, kon ik aan mijne geliefde Vrouw denken, wier teedere liefde voor mij thans de bron van zoo veel kommer voor haar was. Deze aandoeningen

gen van smart werden echter spoedig door de vrolijke hoop verdreven, dat namelijk onze reis zekerlijk gelukkig zou volbragt worden. De gedachte van den roem van mijn Vaderland te zullen vergrooten; het vooruitzicht op het gelukkig uur, waarin ik de Beminde mijner ziel en mijn Kind zou kunnen wederzien — dit beurde mij op, en schonk mij de gewone gerustheid en sterkte weder.”

LEVENS GESCHIEDENIS van ARTHUR WELLESLEY, Hertog van Wellington. Grootendeels gevolgd naar het Engelsch van F. L. CLARKE. Te Haarlem, bij A. Loosjes, Pz., 1814. 422 Bladdz. In gr. 8vo. De prijs is f 3: —: —

Te lang hebben wij vertoefd met de aankondiging van dit belangrijk werk, over eene stof, die elken *Nederlander* niet dan bij uitstek aangenaam zijn kan, het leven des Krijgskundigen Leermeesters, van zijnen heldhaftigen Kroonprins, des overwinnaars bij *Salamanca*, bij *Vittorie*, en bovenal bij *Waterloo*. De vroegere uitgave van dit geschrift, heeft echter belet, daar in van dezen laatste Veldslag, — de kroon aan de parel des doorluchtigen Veldheers, — te spreken. —

In 1813 of het begin van 1814, (want er staat geen jaartal voor) verscheen te *Londen*, onder een' zeer omslagtigen titel, het leven van WELINGTON, (toen nog slechts Marquis) in twee zware boekdeelen, en loopende slechts tot het einde van den Veldtocht des jaars 1813. Dit werk nu is door een' ongenoemden Schrijver — eigenlijk niet in het *Nederduitsch* overgebragt, maar —

BOEKZ. MEI 1817.

Pp

als

als doorlopende hoofdbron gebezigt, bij het vervaardigen van een korter werk, het geen nogtans al het zakelijke der *Engelsche* levensbeschrijving, met volkomen behoud van de eigene inzichten des *Nederduitschen* Schrijvers, moet bevatten. Wij hebben, na deze verkorting zelve met genoegen te hebben gelezen, en hier en daar met het oorspronkelijke *Engelsche* werk vergeleken, dezelve niet alleen, met weglating van vele overtolligheden, (vooral ook van bijzonderheden, wegens min bekende *Engelsche* Generaals) getrouw, maar ook vrij oordeelkundig bevonden. Slechts kon misschien hier en daar het krijgskundige gedeelte in eenige bijzonderheden besnoeid zijn geworden, en daarentegen het verdienstelijke gedrag van den held des verhaals, als Staatkundige en bevorderaar van de belangen zijns Vaderlands, door zich naar zijne Bondgenooten (schoon zonder zwakheid) te schikken, en zijne Vijanden zelve door de heerlijkste krijgstrucht te beschamen en te winnen, — nog wat meer in het licht gesteld zijn geworden, gelijk mede zijne groote kunst, om de *Spanjaarden* en vooral de *Portugeezen*, tot uitmuntende soldaten te vormen. —

Wij zullen, daar de vroegere veldtogten des helds, minder bekend zijn, eerst eenige hoofdpunten daar uit aanstippen, wier verdere uitvoering in het boek zelve verdienen te worden nagelezen, en als dan eenige aanmerkingen op hetzelfde te berde brengen.

ARTHUR WELLESLEY, werd den 1 Mei 1769, in *Ierland* geboren; genoot zijne Krijgskundige opvoeding in *Frankrijk*, deed zijnen eersten Veldtocht in *Nederland* in 1794, (dat ongelukkige jaar, welks gevolgen ons op het verlies van zoo veel goed en bloed staat) werd van daar naar *Indië* gezonden, waar hij zeer veel toe-

toebragt tot den ondergang van TIPPO-SAÏB, dien erfvijand der *Engelschen*; in de verovering van *Seringapatnam*; vervolgens tot de overwinningen, in 1802 en 1803 op de *Mahratten* behaald; vooral die te *Asfije* op den 22 September 1803. hij deed in 1805, uit *Indië* teruggekeerd, een' korten veldtogt naar *Hanover*; bragt de jaren 1806 en 1807 meest in Staatskundige verrigtingen door, als Secretaris-Generaal van *Ierland*, en Lid van het Parlement, in welke hoedanigheid hij vóór de Ministers stemde; nam daar op deel aan den onregtvaardigen Zee-togt naar *Kopenhagen*, tot wegneming der *Deensche* Vloot, en behaalde daar treurige lauweren, schoon hij als krijgsman niet verantwoordelijk was voor het bloed, aldaar verspild, en de verwoesting aldaar veroorzaakt; trok, na een tweede, doch kortere zitting in het Parlement, waar in hij dezelfde beginselen voorstond, als bevelhebber van een leger naar *Portugal*, won den beslissenden slag bij *Vimiera*, die dit Koninkrijk bevrijdde, doch moest zich naar hoogere bevelhebbers schikken, in het maken der beruchte Conventie, welke het *Fransche* leger vrijen aftogt vergunde. Daar op begon hij eerst in 1809, de onafgebrokene loopbaan zijner zegevierende krijgsverrigtingen in *Spanje*, welke met de volkomene verlossing van dat Land, althans uit *vreemde* Heerschappij, luisterrijk eindigden. In 1809, verdreef hij SOULT van *Oporta*, en won den slag bij *Palavera de la Reijne*, op de Generaals VICTOR en SEBASTIANI; moest wel in 1810 voor de overmagt van MASSENA wijken, doch wist zich door standvastigheid en beleid zoodanig in *Portugal* staande te houden, dat MASSENA uit gebrek met verlies moest afdeinzen; won den Veldslag bij *Fuentes d'Onor*, en de vesting *Almeida*, doch

moest voor de vestingen *Civdad-Rodrigo* en *Badajoz*, het beleg opbreken, welke hem echter beide in 1812, na eene allerhevigste verdediging (vooral *Badajoz*, waar de storm verschrikkelijk was) in handen vielen. Ook won hij in dat jaar den grooten veldslag bij *Salamanca*, waar in MARMONT gekwetst werd, en waarvan de bevrijding van *Madrid*, en het Zuiden van *Spanje* het gevolg was; doch stiet het hoofd voor *Burgos*, en verloor een goed gedeelte zijner voordeelen. Dit werd echter ten rijklijkste, in het volgende zegenrijke jaar (1813) vergoed, waarin de overwinning bij *Vittoria*, *Sorauson*, het Camp van *Sarre* en de *Bidasoe*, *Spanje* bijna geheel van *Franschen* schoonveegden, terwijl in dien van 1814, de zegepralen van *Orthez* en *Toulouse*, tot de verlossing van *Frankrijk* uit het juk van den *Corffaan*, zeer veel toebagten. —

Over het algemeen beloop des werks, hebben wij onze denkbeelden reeds gezegd. De stijl is doorgaans duidelijk, doch niet schitterend, en zou zich mischien bij een onderwerp van dien aard, soms wel iets meer kunnen verheffen. Wij vinden hier en daar goede geschiedkundige opmerkingen, die gewis aan den *Nederduitschen* Schrijver behooren; zoo als (bl. 57.) dat de toerusting, in de *Fransche* en *Hollandsche* Havens, ten jare 1803 gemaakt, waar over *Engeland* zich bezwaarde, en die toen, zoo 't heette, naar *Louïfiana* en de *Colonien* bestemd waren, eigenlijk naar *Oostindiën* ter versterking der *Mahratten* moesten dienen, dat dus *Engeland* in 1803, door de Oorlogsverklaring zijn Rijk in *Indie*, 't welk anders veeg stond, gered heeft: — (bl. 81.) dat de togt der *Britten* naar *Deenemarken* in 1807, gedeeltelijk ten oogmerk had, de *Deenen* te verbitteren, om dus, als

oor-

oorlogvoerende Mogendheid , niet weder in eenig verdrag van *Gewapende Neutraliteit* te kunnen treden , zoo als in 1802. Deze gissing (want meer is het niet) wordt hier echter te stellig als waarheid geboekt. Zoo is het almede slechts eene onderstelling van den Schrijver , die in de daad hier op neêrkomt , dat ALEXANDER en NAPOLEON te *Erfurt* in 1808 , *Europa* onderling zouden verdeeld hebben , gelijk AUGUSTUS en ANTONIUS het *Romeinsche* Rijk , dat de Keizer van *Rusland* *Zweeden* , en BUONAPARTE *Spanje* zou nemen. Nog minder kunnen wij toeslemmen , in 't geen gezegd wordt op bl. 223 , in de *Noot* „ dat het moordtooneel van 2 Mei 1808 , meerendeels door *Spanjaarden* van elders zou aangerigt zijn :” terwijl het echter bekend is , dat MURAT dezen moord gelast heeft ; en men weet ook al te wel , met hoe veel wanhoop de Stad , de *Burgerij* van *Madrid* , zich in 1808 tegen NAPOLEON verzette , om te gelooven , het geen de Schrijver onmiddellijk laat volgen , dat zij toen slechts gewenscht zou hebben , de tallooze *Spaansche* opstandelingen uit hare muren te zien verhuizen , en zich nog in tijds te kunnen overgeven. Soms tijds komen er ook berichten voor (gelijk op bl. 230. enz.) van kleine , onbeslissende gevechten , waar in de held niet eens deel had , en die men dus voegzaam zou hebben kunnen weglaten. Op bl. 234. (en meer malen) komen hatelijke aanmerkingen voor tegen de *Cortes* , dat edele vaderlandlievende ligchaam , het welk aan *Spanje* niet alleen onafhankelijkheid van uitheemschen dwang , maar ook Godsdienstige en Burgerlijke vrijheid , zonder 't welk de eerste niet veel baat , zochten te verschaffen , en die zoo nabij hun doel waren , toen de bekrompen denkende en onverlichte Raadslieden van Koning FERDINAND , al hun

werk in ééns vernietigden, en de verfoeilijke Regcbank der *Inquisitie* herstelden! Het is onedelmoedig, dat de Schrijver, die toch zekerlijk deze herstelling niet goedkeurt, zich, (vooral ook op bl. 419.) eene bittere *Ironie* veroorlooft tegen mannen, die hem ten hoogsten eerwaardig moesten zijn, omdat zij, in het hart van Spanje, juist dat gene zochten, 't geen onze voortreffelijke Vaderen tegen Spanje begeerden. Die BALLASTEROS, voor welken de Schrijver het op bl. 242, tegen de Cortes opneemt, werd door ellendige jaloersheid tegen Lord WELLINGTON gedreven, en hoe de *Buonapartisten*, die zich in 1815 als *Verdedigers der Vrijheid*, en van liberale beginselen voordeden, in 1812 over de Cortes dachten, die de Monniken een weinig zochten te breidelen, zie men uit het volgende staaltje, (bl. 237.) Lord WELLINGTON: „Een vijand van den Catholieken Godsdienst, die denzelven in zijn eigen eiland vernietigd heeft, vervolgt denzelven in Spanje, en zoekt er ongewoelig het Lutheranismus in te voeren. De geest van ongodsdienstigheid en veranderzucht schijnt zelfs de Opperhoofden der Insurgenten bevangen te hebben. Wij hebben een beklag van 34 Godsdienstige broederschappen van Seville voor ons liggen. De Franschen, ALTIJD GOED, ALTIJD EDELMOEDIG JEGENS HUNNE VIJANDEN, behandelde de Monniken wel. Zij werden in zekere huizen opgezameld, en ontvingen er jaarlijks 200 Dukaten. Zoo haast de Spanjaarden binnen kwamen, dreven deze hen uit hunne schuilplaatsen, en lieten hen op de straten, zonder brood, zonder ondersteuning, zonder hoop. (*)

Op

(*) „Het Lutheranismus! Welke onkunde voegt zich hier bij kwaadaardigheid? de Engelse Hervormde Episcopalen, Lutheranen te noemen!“ —

Op bl. 380. lezen wij van een' *jongen Pijrente*? De bergen jongen dus daar te lande? Maar het zijn toch geene muizen? — Op bl. 396. de laatste, of 397 de eerste regel, is waarschijnlijk het woord *bruggen* uitgevallen, want anders is de zin onverstaanbaar.

In weêrwil dezer kleinere feilen, laat het boek zich doorgaans gemakkelijk en aangenaam lezen, en de Schrijver toont overal, een goed Geschied- en Aardrijkskundige te zijn, die zijne Lezers gaarne over min dagelijks voorkomende onderwerpen onderrigting wil mededeelen. Eene goede kaart van *Spanje*, zou hier echter, tot verstand van WELLINGTONS heen- en wedertogten, voor de tooneelen zijner veldslagen, belegeringen, enz. bijna onmisbaar geweest zijn.

Wij deelen onzen Lezeren, als den schoonsten lof voor WELLINGTON, hier de volgende zinsnede, uit eene *Proclamatie* van SOULT mede, die anders, zoo min als een der *Franschen* Veldheeren, immer zijnen zegenrijken vijand prees.

„Laten wij intusfchen den vijand den lof, die hem toekomt niet onthouden. De schikkingen en maatregelen van zijnen Generaal waren vlug, wel doordacht, en wel samenhangende. De dapperheid en het volhouden zijner troepen verdienden allen lof. Maar het moet niet vergeten worden, dat zij hun tegenwoordig Militair karakter aan ons voorbeeld te danken hebben, en dat onze vijanden hun behoud, als de verschillende pligten van een' *Franschen* Generaal en *Fransche* troepen wel vervuld werden, gemeenlijk in de vlugt hebben moeten zoeken.”

LOTGEVALLEN op eene Reis van Friesland, door Westfalen en het Waldeksche, naar Hanau, in September 1813. Door H. POTTER. Medelid van het Groot-Hertoglijk Frankfortsch Consistorie, en Predikant bij de Nederlandsche Gemeente te Hanau. Te Amsterdam, bij A. B. Saakes, 1816. 150 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f 1: 10: —

De Eerw. POTTER, met twee Zoons en eenen Vriend in 1813, eene Reis naar *Friesland* gedaan hebbende, met oogmerk om zijn Vaderland en goede Vrienden eens weder te zien, vond zich verplicht, ook uit hoofde van den toen in *Duitschland* woedenden oorlog, om spoedig naar *Hanau* over *Westfalen* te rug te keeren. Deze terug Reis met alles wat hem op denzelven merkwaardigs voor- en overkwam, worden Lezer, in dit werkje, op eene onzen opmerkzamen en luimigen Reiziger eigene wijze onderhoudend medegedeeld, met oogmerk om het tot een bijvoegsel te doen verstrekken, tot zijn *Verhaal van het voorgevallene in en bij Hanau, in de maanden October en November 1813*, waar mede het eigenlijk een geheel uitmaakt. Vooraf wordt een uitstapje heen en terug, over *Harlingen* naar het Eiland *Texel*, en een ander van *Dokkum* naar *Eenrum*, *Kollum*, *Mientjessyl* en *Ruigezand* verhaald, en dan wordt de terug reis zelve, gedeeltelijk met rijtuig, gedeeltelijk te voet over *Groningen*, *Lingen*, *Munster*, *Neuhaus*, *Borken*, *Stadtbergen*, *Corbach*, *Frankenberg*, *Wetter*, *Marburg*, *Giesfen*, *Butsback* en *Friedberg* tot *Hanau*, in eenige meer of minder merkwaardige en altoos de aandacht wekkende bijzonderheden medegedeeld, met 's Schrijvers waarnemingen, aandoeningen en aanmerkingen,

WAT

waar aan men den man kennen kan. Tot een staal brengen wij hier het volgende bij:

„ Door zulk een eenzaam land moet men reizen, bij eene onzekere verwachting, en zoo gehuisvest zijn als wij te *Borken* waren, om te gevoelen, hergeen dat ik gevoelde bij mijn verblijf in dit Logement. Hier heerschte eene zindelijkheid en orde, zoo als ik in *Duitschland* nog nergens in een Logement gezien had; de kastelein en deszelfs vrouw, beide nog jonge lieden, waren zoo zuiver en zindelijk als men zou kunnen begeeren: ook ontbrak het hier aan niets; het was hier niet enkel fraai en zindelijk, maar er was ook overvloed van alles, wat een reiziger billijk in zulk een huis verlangen kan. Ik vraagde om *Conjac*, om van de warmte van het klimmen en dalen een weinig te bekomen; oogenblikkelijk was dezelve daar in een spiegelhelder glaasje, en volkomen goed in soort; — of ik thee bekomen konde: — o ja: in fijn wit porcelein, op een blinkend schenkblad van het zuiverste tin, werd mij dezelve voorgezet. — Het avondeten genoten wij met nog twee andere heeren op eene bijzondere, wel warm gemaakte zaal; al het opgedischte was smakelijk: zilvere lepels, zuiver tafellinnen, keurlijke wijn: — Ach! Welk een wellust! — Welk een genot na zulk eene vermoeijng, en na zulk eenen nacht! Op het gezigt van zulk eene orde en reinheid gaat mij mijn hart, als het ware, open, het gevoelt eene onbeschrijfelijke vreugde, ik ben dan in mijn regt element, daar het zich bij het tegenovergestelde, wanorde en morsigheid, als met geweld toefluit, en ik eene onwederstaanlijke walging gevoel, die mij alle genot volstrekt onmogelijk maakt. Na het avondeten vonden wij op eene ruime slaapkamer meerdere (*verscheidene*) zuiver gespreidde

P p 5

bed.

bedden, zoo dat wij zelve eene schikking en verdeeling in het liggen maken konden. In een woord, in *Stadtbergen* logeerden wij volmaakt. De naam des waardigen kasteleins is mij vergeten, en ook het uithangbord van zijn huis, doch hetzelfde staat schuins over het posthuis, en is ligt te kennen aan twee boomen voor hetzelfde, de eenige, welke ik in die geheele straat heb opgemerkt."

"*Stadtbergen*, voor zoo ver de benedenstad aangaat, bestaat hoofdzakelijk uit eene lange rij huizen, welke zoo na aan het vlek *Elrinkhausen* palen, dat men hetzelfde gevoegelijk als eene voorstad kan aanzien; het geheel heeft een luchtig voorkomen, en wordt bespoeld door den *Diemel*, eenen tamelijk breedden stroom, die, in het *Waldeksche* amt *Eisenberg* ontspringende, zich bij *Carelshoven* in de *Wezer* ontlast."

"De bovenstad, schoon hooggelegen, heeft door derzelver zwarte huizen, niet zuik een levendig voorkomen. Beide deze gedeelten voor eene stad te houden, zou den vreemdeling, daarvan onkundig, niet ligt in de gedachten vallen, daar niets minder dan de geheele zijde van eenen zeer hoogen, met verschillende velden boomgewassen beplanten, berg, tuschen beide ligt."

"Dit *Stadtbergen*, vooral de bovenstad, is zeer oud en vermaard in de kerkelijke en wereldlijke geschiedenis. Ten tijde van KAREL DEN GROOTEN was deze stad bekend onder den naam van *Eresburg*, hetwelk zoo veel zeggen zal als een berg van eerbewijzing, een berg van aanbidding, gelijk de oude *Saxers* zich hier voornamelijk met offeren en bidden bezig hielden. In latere tijden kwam de naam van *Eresburg* in onbruik, en in deszelfs plaats die van *Mons Mor-*

zis, die nog op vele kaarten voorkomt. In eenen brief van HERMANNUS, Abt van *Corveij*, van het jaar 1274, heet deze stad niet anders dan *Mons Mortis*. Ook deze benaming is vervolgens in onbruik geraakt, en die van *Stadtbergen*, welke zeer natuurlijk de ligging dezer stad uitdrukt, algemeen geworden."

Er is geen twijfel aan, of men zal ook deze aantekeningen van den wel eer *Peint* en *Zweinser*, nu (nog 's) *Hanauer* Predikant, met genoegen in een uur van ontspanning lezen.

Korte AARDRIJKSKUNDIGE BESCHRIJVING van het Koningrijk der Nederlanden. Met eene genommerde Kaart. Te Amsterdam, bij Mortier Covens en Zoon en J. ten Brink G. z., 1816. 78 Bladz. In kl. 8vo. De prijs is f — 14 —

Bij den Boekhandelaar J. TEN BRINK G. z., werd reeds in het jaar 1808. voor de derdemaal uitgegeven, eene *Korte Aardrijkskundige Beschrijving van het Koningrijk Holland*, welke weder herdrukt zou geworden zijn, indien niet de gewelddadige inlijving in het *Fransche Rijk*, dat in 1810 belet had. De beide Uitgevers van dit niet nutteloos boekje, 't welk wij voor ons hebben, begrepen dat het zeer voegzaam derzelver plaats zou kunnen bekleeden, om de Jeugd met ons herboren, aanmerkelijk vergroot en gelukkig, onder het Bestuur van Z. M. onzen algemeen beminden Koning, zoo wel gevestigd Rijk, al vroeg bekend te maken. Gelijk wij daarmede instemmen, zoo keuren wij ook de orde goed, welke hier in de behandeling gevolgd is: de *Geografische* namelijk, van het Noorden naar het Zuiden, zoo dat de Leerling met dit boekje, als het ware, het geheele Land geregeld doorreist. De vragen achter de behandeling

ling eerst van het algemeen overzicht, en vervolgens van elke Provincie, zijn zeer geschikt om de Jeugd met verstand te leeren lezen, en het gebruik van de Kaart er bij, vooral van die welke in Provinciën doorgezaagd, eene aangename oefening bij wijze van spel uitmaakt, verzekert te meer de goede bereiking van het voorgestelde doel. Tot die grootere schets van VAN KAMPEN, kan het der leergierige Jeugd als ter voorbereiding verstrekken, gelijk dat tot het verder bestuderen der belangrijke geschiedenis van ons Land. Het is zeker zeer kort, en niet vrij van onnaauwkeurigheden, waar van bij voorbeeld, de verklaring, dat *Zaandam* door Koning LODEWYK tot eene Stad verheven zou zijn, tot bewijs zou kunnen worden aangevoerd; daar, na dat dit Koninkje reeds lang was afgetreden, (volgens een Decreet van den beruchten dwingeland, genomen te *Rambouillet*, 2 Julij 1810,) namelijk in 't laatst van 1811, de Dorpen *Oostzaandam* en *Westzaandam*, (zamen volgens de Volkstelling in den jare 1796, tien duizend één honderd en zeventien zielen tellende, en waar tusschen door de *Zaan* vliet, terwijl de *Dam* van huizen en drie sluizen voorzien, door welke laatste zich het water van de *Zaan* ontlast, wanneer het water in 't IJ lager is, dezelve vereenigt,) voor ééne Stad verklaard zijn, onder den ouden en gepasten naam van *Zaandam*. Waar voor het dan nu ook, door onzen wettigen Koning erkend is, en alzoo slechts ééne Regering heeft. Gelijk bij *Doornik* in *Henegouwen*, zoo had ook in de beschrijving van *Menen* in *Westvlaanderen*, wel de aanmerking gevoegd, dat die voormaals sterke vesting thans weder versterkt wordt.

De thans vrij algemeene aangenomene spelling, is hier ook gevolgd, waarom het der Schooljeugd te veiliger in handen kan gegeven worden.

M E N-

M E N G E L W E R K.

LONDON, DOOR EENEN FRANSCHMAN BESCHREVEN. (1)

(*Journal voor Letterkunde, Kunst, Luxe en Mode. November 1816. Tweede Stuk.*)

Men schat het getal der Inwoners in *London*, op een millioen, driemaal honderd en zestig duizend, indien men slechts, (door elkander gerekend,) acht menschen voor een huisgezin bepaalt. Deze Stad wordt voor de grootste in *Europa* gehouden. Ondertusschen is hare uitgestrektheid, van het Oosten naar het Westen, niet meer dan omrent twee uren; en hare breedte slechts het vierde deel van hare lengte. Het getal der huizen wordt op honderd en zeventig duizend geschat.

Weinige Steden hebben zulk eene goede inrigting, ter bewatering der straten, als *London*; de laatste zijn verwulfd, en hebben hunnen afloop in *de Theems*. Ieder huis heeft een of ook wel twee buizen of pijpen, waar door hetzelfde rijkellijk met water wordt voorzien.

Men bespeurt in de straten van *London* genen waterdrager; maar des morgens ziet men in dezel-

(1) *Londres, la Cour et les Provinces d'Angleterre, d'Ecosse, et d'Irlande, ou Esprit, moeurs, coutumes, habitudes privées des habitans de la Grande Bretagne, 2 vols 8, a Paris, chez BRUAND, 1816.*

zelve mannen en vrouwen heen- en weder gaan; die een juk (even als in *Holland* gebruikt wordt,) op hunne schouders dragen, waar aan blikken emmers zijn vastgemaakt; in welke zij de melk, tot gebruik voor de Thee, in de Stad bezorgen.

De vrouwen uit de lagere Volksklasse, welke groenten, fruiten, of andere eetwaren verkopen, hebben kruiwagens, die zij voor zich heen sturen. Men ziet in *London*, noch mannen, noch vrouwen, met draagkorven.

De straten in de nieuwe wijken zijn breed, en regelmatig aangelegd, meestendeels zeer lang, en aan beide zijden met voetpaden voorzien, die eenige duimen hooger dan de straten zelve zijn, eene breedte van zes tot acht voeten hebben, die met schoone vierkante steenen belegd, en tegen het aanrijden of aanstooten der rijdtuigen, met stuitsteenen zijn voorzien. Deze voetpaden worden, op aanzegging of beschikking van den eigenaar van elk huis, dagelijks een- of tweemaal schoon gemaakt, en behoorlijk gereinigd; ook zijn zij, tot een uur ver buiten de Stad uitgestrekt, aan beide zijden van de straat, en worden zoo wel als die in de Stad, des nachts verlicht.

Zonder deze voetpaden, zouden de voetgangers, in de grootste en schoonste straten der Stad, bij voorbeeld in Strand, Theapside, Holborn, in de Citij: desgelijks ook in de Oxford- en Piccadellijstraat, in de Nieuwstad in het geheel niet kunnen voortkomen; maar door middel van kleine, met zeer breede steenen geplaveide voetpaden, die eenigzins hooger zijn dan het overige gedeelte der straat, kan men gemakkelijk van het eene voetpad op het tegen overleggende komen.

In het midden der straten, is menigmaal en
Zwa-

zwartachtig zinking veroorzakend roode slijk opgehoopt, waar mede de voorbijgaande of voetgangers somwijlen besmet worden: en waarom het noodzakelijk is, om de glazen der rijdtuigen zorgvuldig toe te houden. Van wege deze onaangenaamheid gebruikt men eene zoo groote menigte van rijdtuigen van alle onderscheidene soorten. En zoo niet vaste afgezonderde luiden, op den duur daar mede bezig waren, om eene plaats van vier à vijf voeten te reinigen en schoon te houden, zouden de voetgangers, onaan gezien de voor hen ingerigte dwarspaden, toch niet van de eene zijde der straat naar de andere kunnen komen, zonder van het hoofd tot de voeten besmet te worden.

Deze lieden, die zich met dit reinigen en schoonhouden der straten bezig houden, worden blootelijk door de voorbijgangers met vrijwillige giften betaald; en nogtans is hun handwerk voor hun voordeelig.

Zelfs in die wijk der Stad, waarin de meeste koetsen af- en aanrijden, heeft nooit de minste wanorde plaats; maar alle rijdtuigen rijden zonder de minste verwisfeling van de gewone orde elkanderen te gemoet, in eene gezette rigting in twee reijen, zonder de straat te doorkruisen en daar door elkanderen den weg op te sluiten. Daar nu de zwaarste voertuigen de snelheid of langzaamheid, met welke deze beide reijen van rijdtuigen voortgaan, bepalen, zoo moet het beste en vlugste span paarden van *Londen*, zoo dra het eenmaal in de rij is, zeer langzaam voortgaan.

Wanneer het eenen aanzienelijken gebeurt, dat zulk een bezwaarlijke en langzame togt, veel te lang duren zoude, dan klimmen de bezitters van schitterende Equipagen uit het rijdtuig,

tuig, en mengen zich onder de op de voetpaden heen- en weder gaande menschen menigte.

Eenerlei wedervaart dus hier den eersten man van Staat met den minderen; dewijl de eerste bij zulke gelegenheid, en den glans van zijnen naam, en de waarde van zijnen rang vergeefs zou kunnen willen doen gelden.

Pall-Mall, en de overige straten der Stad, in dewelke het Hof gevonden wordt, en waar in alle de Grooten wonen, hebben aan de huizen geene openingen dan alleenlijk kleine, vier voeten breede deuren, die te zamen met twee Dorische zuilen versierd zijn, op welken een zwaar uitstek of kroonlijst rust, dat, aan de zuilen zelve in geene behoorlijke orde is aangebragt.

In de enge straten aan de achterzijde staan de wagenremisen, en de stallen.

Alle woonhuizen zijn van roode, of nog gemeenelijker van geele gebakken steenen gebouwd. Zij hebben in den regel drie verdiepingen, en zelden meer drie vensters of ramen in eene rei. Eene van de oorzaken, waarom de Engelsche huizen niet ruimer zijn, bestaat daar in: dat eene familie niet gaarne bij eene andere, in hetzelfde huis woont; en het wordt bij hen als eene vernedering aangemerkt, wanneer eene familie zich met een overig zijnde gedeelte zoude moeten vergenoegen, terwijl eene andere het eerste of voornaamste gedeelte bewoont.

Bijna alle openlijke plaatsen, hebben in haren omtrek een grasperk met boomen beplant. Zij zijn met ijzeren traliën omzet, en dienen den bewoners der rondom staande huizen tot wandelplaatsen.

Dewijl men bij ons in de bid uren, of uren van openlijke Godsdienstoefening, bij de predi-

dikatiën, bij begravingen, en bij alle Godsdienstige plegtigheden en Feesten, de klokken luidt: zoo is men in *Engeland* zoo goed als in Roomsche Landen, van het gelui der klokken overal omgeven, ja, daar mede bijna nog meer belast; wijl de klokken gewoonlijk niet te zamen stemmen.

Geene Stad in *Europa*, is beter verlicht dan de Hoofdstad van *Engeland*. Twee ijzeren aan ieder huis staande pilasters, dragen twee lampen, welke ieder huiseigenaar tot verlichting der Stad leveren moet. Deze lampen hangen in een kristallen huis, (of glazen lantaarn) zeven tot acht voeten over den grond.

Offchoon nu de Stad zoo goed verlicht is, zoo zijn er toch nog bijzondere wachters, des nachts aangesteld, die nachtwakers heeten. Deze zijn oude lieden, welke uit de geringere Volksklasse genomen worden, en eene halve kroon (omtrent drie franken,) voor den nacht tot hun loon ontvangen. De weersgesteldheid mag zijn zoo zij wil: zij moeten evenwel, in den hun aangewezenen Stratenkring, van tien uren des avonds, tot dat de dag aanbreekt, af- en aan gaan. Zij dragen een' langen springstok bij zich, welke zij den dieven, straatsehenders of rustverstoorders die daaromtrent loopen, onder de voeten werpen; en eene klap, waarmede zij de nachtwakers uit de naastaangelegene straten bij elkander roepen, in geval van nood. Op alle uren roept de waker het uur dat slaat; bij voorbeeld: *het is twaalf ure, — het is één uur, — het is schoon weder, — het regent, — het sneeuwt!* enz.

In *London* wordt het keukengereedschap, de **haard**, de meubelen, de trappen, zelfs de **huisdeuren** met de daar aan zijnde Sloten, en den **grooten aanklopper**, dagelijks gewasfchen, ge-
BOEKZ. MEI 1817. Qq schuurd

schuurd en gewreven. Alle kamers zijn met vloerkleeden belegd, en op het midden der trappen vindt men die ook.

De vloeren der kamers van de Engelschen, worden niet gelijk de onzen gepolijst of aangeveegd, maar men schrobt die veelmalen met water af. Gemeene lieden, bestrooijen (gelijk de *Hollanders* en *Vlamingers*,) dezelve met zand. Dit van oude tijden voor de zindelijkheid ingevoerde gemak, heeft uit de woningen der *Engelschen* de honden verbannen, terwijl men die in *Parijs* bijna in elke huishouding aantrest.

Indien ook de *Engelschman* overvloedig van hout voorzien ware, zoo zoude hij nogtans de voorkeur geven aan de steenkolen, om te verwarmen en te koken. De steenkolen geven eene gelijkere warmte, en haar vuur is doordringender en werkzamer of sterker, maar hare dikkere damp maakt alles, zelfs het brood, stoffferig en de meubelen zwart. De *Engelsche* Schoorsteenen zijn zeer naauw, de opening is eene halve-mans hoogte, maar heeft echter geen uitspek, buitenkant of kroonlijst, om daar op eene Pendule of ander voorwerp te plaatsen, die in eene zaal een aangenaam gezigt veroorzaken. —

Door de manier op welke men elkanderen ontmoet, wanneer men een bezoek zal aflaggen, wordt in *London* beteekend de stand of rang van den genen die het bezoek doet, of tot de huishouding behoort. Men heeft hier de gewoonte, om met den aanklopper, die aan de deur is, aan te kloppen; en uit het getal der slagen die men doet, wordt de waarde van den persoon die aanklopt, beoordeeld. Door eenen slag te weinig, wordt de waarde van den persoon verkleind, door eenen slag te veel, wordt eene aanmatiging of onbeschaamdheid, ont-

schelt-

schoftheid verondersteld. Een éénige slag met den aanklopper, beduidt den persoon die melk of kolen brengt, of eenen bedienden van het huis, twee slagen beduiden den brievenbesteller, of den bringer van een visite-kaartje, of anders een bode. Drie slagen beduiden den huisheer, de huisvrouw of lieden die hen komen bezoeken. Vier zeer harde slagen kondigen eenen persoon aan, die rijk en aanzienlijk is, zoo dat zijn stand aan dien van den Adel grenst, en die in een rijtuig komt; maar vier zeer harde, en tweemaal herhaalde slagen, beteekenen eenen Lord of Ladij, eenen buitenlandsch Prins, Vorst, of een bijzonder voornaam persoon. Ieder bediende die eenen slag minder deed, dan met den rang en de waardigheid van zijnen Heer overeenkomt, zoude op het oogenblik van de deur afgewezen worden.

Niemand draagt in *London* eenen degen, uitgezonderd de Officiëren, wanneer zij in hunne Uniform gekleed zijn, en de Geneesheeren die zich altijd in het zwart kleeden. Om dat er zulke bekwame voetpaden zijn, gaan de mannen veel te voet.

De lagere Volksklasse te *London*, is zeer onbeleefd en opvliegend, maar toch goed en menschlievend. Zij laten er zich zeer aangelegen liggen, om bij het bestendig af- en aanrijden der rijtuigen in de volkrijkste straten, zoo wel als in de engsten en naauwsten, het onvermijdelijke gedrang voor te komen; en indien er, onaangezien de meeste zorgvuldigheid der koetsiers en voerlieden, ergens eene verlegenheid ontstaat, door dat men voor elkander niet kan uitwijken of wisselen, zoo zijn zij dadelijk dienstvaardig om een rijtuig uit de rei, op zijde te helpen, of op eene andere

wijze behulpzaam te zijn , op dat de verwar-
ring niet grooter worde. —

Bij openlijke Feesten en plegtigheden , waar op vele menschen zich bevinden , mag het ge-
drang zoo groot zijn als het wil , kunnen nog-
tans kinderen en kleine gebrekkige lieden , ook
daar aan deel nemen , wijl men gerust kan
zijn , dat zij door de menigte ontzien en ver-
schoond worden. Elk is bereid om plaats voor
hen te maken , en zelfs hen omhoog te heffen ,
om hen ook wat te laten zien. De toegangen
en de deuren aan die plaatsen , waar de Feesten
of vermakelijkheden gegeven worden , worden
bewaakt door lieden , die niet met geweren
of hellebaarden maar met groote holle
stokken gewapend zijn , welke stokken , wanneer
zij daar mede , (het welk echter zelden ge-
schiedt ,) iemand slaan , veel gedruisch en we-
nig schade veroorzaken. Ook komen er zel-
den opstanden of eenige wanorden op de Markt-
plaatsen voor (1).

(*Het vervolg hier na.*)

(1) Dit werd niet in 1817 geschreven.

De Redact.

TAFEREELEN IN MOSKOW , GEDURENDE HET VER-
BLIJF VAN DE FRANSCH E ARMÉE ALDAAR.

Door een Ooggetuige.

I.

De voorhoede van het Leger was in *Moskow*
gerukt. De Stad scheen uitgestorven , het groot-
ste deel der Inwoners had ze verlaten , en de
overgeblevenen hadden zich in hunne huizen
verborgen.

NA-

NAPOLEON was in de Voorstad bij den slagboom van *Moskow* gebleven, hij verwachtte eene Deputatie van de Regeering, om zijnen plegtigen intogt te houden. Toen zich echter van twaalf tot twee ure niemand vertoonde, zond hij een Poolsch Generaal om zulk een Gezantschap te bewerkstelligen. Deze liet zich naar het Gouvernementshuis, den Douma of het Raadhuis, naar den Gouverneur Generaal, en eindelijk overal brengen, waar hij eenen Staatsdienaar hoopte te vinden, maar nergens kon hij iets diergelijks oploopen. Na lang vergeefs zoeken, keerde de Poolische Generaal terug om NAPOLEON te berigten, dat er geenerlei soort van Regeering in *Moskow* voorhanden, en dat de Stad verlaten was. NAPOLEON stelde echter zijnen intogt nog steeds uit. Het was de eerste reis dat eene veroverde Hoofdstad, zijne verwachting te leur gesteld had. Hij wachte tot aan den volgenden morgen, in de hoop, dat ten minsten de Vreemden, *Franschen*, *Italianen* en *Duitschers* verschijnen zouden. Zoo bleef hij den nacht over aan den slagboom in het huis van eenen Waard, en Dingsdags den 5 September, des middags ten twee ure, trok hij in alle stilte naar den *Kreml*.

2.

's Nachts te voren was reeds de brand uitgebarsten, eerst in de *Solenka*, kort bij de Poort der Vondelingen, ter zelve tijd ook in de Stad, bij de Steenen Brug der *Tavouza*. Hier was de Koning van *Napels* ingekwartierd. Een derde brand ontstond in de tegenovergelegene zijde der Stad. De Inwoners zagen hunne huizen branden, met eene onderworpenheid in hun lot, die zich alleen laat verklaren door de onmogelijkheid, om hun onheil af te wenden, en nit de overtuiging, dat de vijand daar

door van zijne voornaamste hulpmiddelen beroofd werd. Sommigen droegen de beelden der Heiligen uit hun huis, plaatsten die voor de deur, en gingen dan heen. Zoo verliep de dag en nacht van den 14den. De in de Stad verstrooide Fransche Troupen bivouakeerden, bij verscheidene slagboomen sloegen zij een leger op. Woensdags morgens omtrend negen ure, verniel zich een hevige storm, en nu werd de brand algemeen; binnen een uur was die op meer dan tien onderscheidene plaatsen uitgebroken.

De geheele onmetelijke met huizen bedekte vlakte aan geene zijde van de rivier, was een groote vuurzee, welker golven de lucht doorkliefden. Ter zelfder tijd ontstond er brand in het kwartier der Kramers. Alle hulp was te vergeefs, en nu begon de plundering. Wat de woede der vlammen ontrukte werd, verslond de begeerte der Fransche Soldaten. Neen, nooit vertoonde de hemel in zijnen toorn, aan de menschen zulk een vreeslijk schouwspel. Overal vuur, en overal de ongelukkige slagtoffers door de plundersaars vervolgd. Waar zou men een schuilplaats zoeken? —

NAPOLEON, die uit de vensters van den *Kreml*, de toeneming van dezen brand mede aanzien kon, en, om zoo te spreken, boven deze vlammen zweefde, welks warlingen over hem heen sloegen, moest ernstige aanmerkingen maken. Men had eenige menschen gegrepen, die schenen besloten te hebben, hem het vuur nog nader aan de schenen te leggen, ja zelfs tot binnen de ringmuren van den *Kreml* te brengen, en in de daad brandde het daar ook reeds. NAPOLEON talmde niet, hij ging naar PETROWSKI, en bragt daar den nacht door. Hij scheen achter dezen brand eenen valstrik te

ver-

vermoeden, en de onmetelijke ruimte der Stad moest deze eene nog gevaarlijkere gedaante geven.

3.

De Staatsraad NERONOFF, een Grijsaard van 92 jaren, leefde in *Moskow* in zijn eigen huis. Reeds sedert eenige jaren had hij het bed niet verlaten, en bij den intogt der Franschen, had hij geen tijd gehad zich weg te laten voeren. Zijn huis werd een roof der vlammen, het was evenwel tot het kwartier van een Fransch Generaal bestemd geweest, en de arme Grijsaard moest het ontruimen. Zijne bedienden verstrooiden zich door schrik, en slechts twee bleven er bij hem, die hem in eene naburige Kerk droegen. Hier bragt hij acht dagen midden onder lijken en krengen van paarden in doodsangst door. Terwijl de eene trouwe bediende voor zijnen Heer ging bedelen, paste hem de andere met de teederste zorgvuldigheid op, en bragt hem alles wat medelijdende zielen hem gaven. Toen zij hem echter ook daar niet langer veilig hielden, besloten zij de stad te verlaten. Zij bedienden zich van eenen duisteren nacht, droegen den goeden Heer op hunne armen, en kwamen gelukkig door den slagboom. Zoo gingen zij veertig Wersten, tot in een Dorp, waar het hun gelukte een draagbaar te maken, en lieden te huren, die den Heer NERONOFF naar *Biasan* bragten.

4.

Met de verschrikkingen van den brand, paarden zich dra die der plundering. Men zag in de straten van *Moskow*, niets als soldaten, die deuren openliepen, en kelders en gewelven openbraken. De orde, die bij de plundering in acht genomen werd, maakte ze nog schrikkelijker. De onderscheidene afdeelingen der

Armee volgden elkanderen op. Den eersten dag plunderde de oude Garde, den tweeden dag de jonge Garde, daags daarop de troupes van den Marschbalk DAVOUST, en zoo vervolgens de geheele Armee. Bijna acht dagen ging dit zoo voort, en de hebzucht der soldaten, is alleen uit haren onbezefbaren nood te verklaren. Zonder schoenen of broeken, in lompen gekleed, zoo vertoonde zich alles, wat niet tot de Keizerlijke Garde behoorde. En wanneer zij uit de Stad naar het leger keerden, waren zij zoo wonderlijk verkleed, dat men hen aan hunne geweren alleen als soldaten kennen kon.

5.

Door bedreigingen en beloften, had men eindelijk eene Municipaliteit opgerigt, maar deze die voornamelijk de herstelling der orde zou moeten bewerken, kon weinig uitvoeren, het plunderen duurde voort, en zelfs de nieuwe Ambtenaren, werden niet verschoond. Alle Corpsen hadden een gelijk regt. NAPOLEON had hun eens op de vlakte, *Moskow* in de verte getoond, en hun beloofd, dat daar in alle hunne behoeften voorzien zou worden. Daar nu het verbranden dezer Stad, alle uitzigten op vrede en geruste winterkwartieren vernietigde, de geheele ontbloting der weinige terug geblievene Inwoners, geene hulpmiddelen tot proviandering en kleeding der Fransche Armee toeliet, zoo moest men noodgedrongen, door de plundering het morren der soldaten zoeken te bedaren, maar het was echter ook noodig de openlijke meening voor zich te hebben, en daarom kwamen er gestrengte bevelen tegen het plunderen, die echter weinig hielpen.

Toen volgden er Placaten en Proclamatiën, en eindelijk Fusilladen. Nu eerst schepten de
In

Inwoners weer moed , en kwamen uit hunne verborgene schuilhoeken te voorschijn.

Maar welk eene vreeslijke verandering , had er intusfchen plaats gehad. *Moskow* was niet meer te herkennen ! Men zag niets als eene ruime vlakte vol puin en asch , — menschelijke lijken in de straten en hoven , en overal doode paarden en koeijen en verbrande honden. Daarbij rondwalende menschen , die hunne verloren Familie zochten , en om een stuk broods baden , om den kwellenden honger te stillen. Het gebrek aan levensmiddelen was schrikkelijk , dit ging zoo ver , dat ieder die nog eenig voedsel had weten te krijgen , zich verbergen moest , als hij het nuttigen wilde.

Om dezen tijd begon eene nieuwe soort van plundering. Voor zijn onderhoud bezorgd , ging ieder om eenige aardappelen , rapen of kool uit de velden en tuinen op te zoeken , maar de soldaten kwamen hen voor , en wee hem die op dezelve plaats met hun wilde oogsten , of met groenten uit het veld terug keerde , zonder geëskorteerd te zijn. Hier was het leven in gevaar , en de een wilde den ander voorkomen , om zich eenen kleinen voorraad te bezorgen , te meer daar men van den Franschen kant de meening onderhield , dat *NAPOLEON* voornemens was den winter in *Moskow* door te brengen. Men vleide zich , dat deze ongelukkige staat van zaken met eenen vrede zou eindigen , en uit den *Kréml* werd niets verzuimd , wat dienen kon om deze hoop te voeden.

6.

Toen eindelijk de nood tot het uiterste geklommen was , en alle onderhandelingen met de *Rusfen* vruchteloos waren afgelopen , maakte men zich tot eenen spoedigen terugtocht uit *Mos-*

kow gereed. De Krijgsman was nu bedacht, om voor de aanstaande reis zijne beurs te vullen; *Moskow* werd eene wisselbank, waar groote geldzaken gedreven werden. Men hoorde niets, als te koop bieden en koopen. Voor weinige kontanten gaf men groote banknoten, die men geplunderd had, anderen zochten weder wat zij aan edele metalen gestolen hadden in klinkende munt om te zetten. — Voor weinige roebels in zilver, kon men eenige honderden, ja zelfs eenige duizenden roebels in papier koopen; wie goud had en moed om het te vertoonen, kon weder zilvergeld met verbazende winst krijgen. De marschvaardige soldaat moest bedacht zijn, om zijne have zoo beknopt mogelijk zaam te persen.

Om zijne Garde te vreden te stellen, had NAPOLEON eene aanzienlijke som aan koperen munt, die men in de kelders van den *Kreml* gevonden had, onder hen uitgedeeld. Dit koper, dat niet getransporteerd kon worden, moest verkocht worden, en slechts het gemeene volk in *Moskow*, of boeren uit den omtrek waren koopers. Deze menschen, die tot hiertoe als verdwenen waren, kwamen nu met hoopen, als of hun een natuurlijk Instinct derwaarts dreef, waar wat te verdienen was.

De Garde veilde het kopergeld. In een oogenblik was de *Nikobkijstraat*, waar de hoofdmart was, met menschen opgevuld. De verkoop geschiedde beursgewijs, zoo dat in ieder zak vijftientwintig roebels in koper was, — in 't eerst kon men zulk eene beurs voor tien kopeken in zilver krijgen, toen klom de prijs tot op vijftig, en eindelijk tot op eenen roebel in zilver. Tot dezen prijs kon men echter zoo vele zakken krijgen, als men wilde. In het gedrang zag men dikwils vrouwen, die op elken schouder

der eenen zak droegen, en maauwlijks tien schreden ver gegaan waren, of zij werden door eenige sterke kerels van haren schat beroofd. Dan ontstond er twist en vechterij, het welk eindelijk daardoor beslist werd, dat er zich soldaten met den fabel in de hand mede bemoeiden, en het regt van verovering uitoefenden.

Zoo brak eindelijk het oogenblik van den aftogt aan, vergezeld met akelige tooneelen van verwarring en angst, en hoe noodlottig deze terugtogt voor de *Franschen* was, hoe daarop de groote Armee vernield werd, is genoeg bekend.

DE GEEST.

LA PLACE, een geacht *Fransch* Schrijver, in de eerste helft der voorgaande Eeuw, die onder anderen een zeer goed geslaagde vertaling van FIELDINGS, *Tom Jones* geleverd heeft; was een tijdgenoot en Vriend van GARRICK, de grootste Tooneelspeler zoo wel in het tragieke als komieke, dien *Engeland*, ja mogelijk geheel *Europa*, ooit gehad heeft. Eens kwam GARRICK op het vaste land over, en bragt voor zijnen Vriend LA PLACE, eenen kostbaren druk van het origineel zijner vertaling mede, tot een geschenk, het welk met FIELDINGS treffend gelijkend afbeeldsel versierd was. LA PLACE verheugde zich zeer over dit geschenk, verroonde het gaarne aan zijne Vrienden en verhaalde hun, hoe dit afbeeldsel te voorschijn gekomen was. HOGARTH, die beroemde Schilder, was de beste Vriend van FIELDING, zoo luide zijn verhaal. Hij was gedurig voornemens om hem te schilderen, maar er kwam niets van.

FIEL-

FIELDING stierf en HOGARTH was zeer bedroefd, dat hij geen afbeeldsel bezat van dien man, wien hij en duizend anderen zoo menig aange-naam onderhoud te danken had. Had ik maar mijnen FIELDING geschilderd, zoo klaagde hij aan zijne Vrienden, zoo dikwils zij van hem spraken. Welke booze Genius moest hem verhinderen te zitten, als ik lust had om hem te schilderen, en welke kwade Genius moest mij terug houden, dit te doen, wen hij daar toe zitten wilde!

Eens toen HOGARTH voor zijnen Ezel zat, en regt *con amore* aan een van zijne meesterstukken arbeidde, hoorde hij met eene stem, die zoo hoi klonk, als of zij uit het graf kwam, zijnen naam noemen. Hij sloeg er echter geen acht op, maar hield dit of voor een spel zijner verbeelding, of dat iemand bij zijne bedienden in het voor vertrek, naar hem vraagde. Het duurde echter niet lang, of hij hoorde denzelfden toon weder. Het scheen hem thans toe, dat dit uit het naaste vertrek kwam, wat hij echter wist, dat niemand zijn kon.

Hij arbeidde voort, en de stem liet zich nog eens hooren. Haren toon, de plaats van waar zij kwam, veroorzaakte hem wel eene kleine huivering, hij dacht onwillekeurig aan Spoken, maar zeide echter, lagchende: gekheid — en arbeidde voort. HOGARTH hoor, *kom en schilder mij!* zoo klonk het nu.

HOGARTH sprong op, en zeide: wat is dat? dat was FIELDINGS stem. Ik heb nu geen tijd, riep hij uit, laat u elders schilderen. Hoe nu, na dat gij reeds acht jaren in het graf gelegen hebt? waarom hebt gij, bij uw leven, niet gewilt? Hij zet zich weder aan zijnen arbeid, er verloopen wel tien minuten, en de stem laat zich niet hooren. Reeds meent hij geheel van dit

dit lastig aanzoek ontslagen te zijn, maar hij dwaalt. De stem herhaalt haren eisch, en wel zoo als het hem toeschijnt, op eenen dreigenden toon. En wanneer het de duivel zelfs was, ik moet zien wat het is! — roept hij uit en gaat na de deur. Hij rukt ze open, en hoe groot was zijne verwondering, toen hij juist in die houding en met dat gelaat, zoo als hij FIELDING zou geschilderd hebben, een Spook — neen, dezen FIELDING zelven voor zijne waken- de niet benevelde oogen daar ziet zitten. Bevend treed hij in zijne kamer terug, en gooit de deur achter zich toe. Evenwel hij herstelde zich weldra. Ik vreezen! zeide hij tot zich — nooit — frisch aan 't werk! het mag kosten wat het wil. Blijf stil zitten, schreeuwde hij, ik ben oogenblikkelijk bij u, gij zult uwen zinn hebben.

Binnen kort had hij de noodige toebereidselen gemaakt, en zit voor zijnen Ezel.

Spook. Gij kent immers uwen FIELDING nog?

HOGARTH. (*In zich zelven brommend*) Een schoone FIELDING!

Spook. Gij wenscht mijn beeld te schilderen.

HOGARTH. (*Arbeidende*) Ja.

Spook. Ik vernam uwen wensch.

HOGARTH. Dit is mij lief.

Spook. Zoo begin, maar haast u, ik kan u slechts een half uur schenken.

HOGARTH. Nu, zoo zit dan stil, zoo als gij nu zit.

Hij schildert hem al prima, en haast zich zoo veel hij kon. Na dat hij zijn origineel nog eens regt opmerkzaam beschouwt had, zeide hij al mompelende, nu zal hij dra klaar zijn, en geeft in zijnen arbeid verdiept, geen acht op een klein gedruisch, dat de Geest met zijnen stoel maakt.

Dra

Dra echter wordt hij door het kraken der deur, in welks nabijheid de Geest zat, opmerkzaam gemaakt, hij ziet op en ziet slechts nog den rug van het Spook, de deur valt achter hem dicht. Eer hij van zijne verwondering hersteld is, eer hij bepaald heeft of hij hem volgen of blijven zoude, eer hij de gesloten deur kan openen, heeft de Geest tijd genoeg om in de beneden wereld aan te komen. Hij vindt geen spoor van hem meer in zijn huis. Aan zijne bedienden te vragen, of er iemand gekomen of weggegaan was, — dit wilde hij niet, uit vrees dat men in zijn gelaat eenige trekken van onsteltenis lezen mogt, die hij, zonder den spiegel te raadplegen, wel voelde dat er in moesten zijn, en die aanleiding zouden kunnen geven, om hem met vragen te bestormen, waar door hij in de verwarring waarin hij was, mogelijk zijne geschiedenis verhalen zou? Ook wachtte hij zich wel om het gebeurde aan iemand zijner Vrienden te verhalen. Hij had nooit aan Spoken geloofd, en het geloof aan dezen, waar hij dit ook vond, bestreden en bespot. Werd het nu ruchtbaar, dat hij een Spook gezien had, dan zou hij van de ongeloovigen uitgelagchen, en van de bijgeloovigen voor huns gelijken gehouden worden, en het eene was hem zoo onaangenaam als het andere.

Zoo dra hij nu, van de vervolging van het Spook bevrijd, in zijn vertrek terug gekomen was, arbeidde hij onafgebroken aan het beeld, waar toe de verschijning gezeten had. Bij de diepe indrukken, die dit op zijne ziel gemaakt had, zweefde dit beeld hem onder zijnen arbeid gedurig en dies te meer voor oogen, hoe nieuwer deze indruk was. Het afbeeldsel was spoedig af, en terstond hong hij het in zijne kamer, waar hij gewoon was te arbeiden, op.

Ve.

Velen die bij hem kwamen, hadden FIELDING in perfoon gekend, en allen stonden verbaasd over de volmaakte gelijkheid. Allen bestormden HOGARTH met vragen, hoe het mogelijk was, dat hij na een tijdverloop van acht jaren, zich de wezenstrekken van den overledenen FIELDING, nog zoo juist had kunnen herinneren? — HOGARTH antwoordde steeds, op eene zekere plegtige geheimzinnige wijze. De vragers konden niet regt wijs uit hem worden. Zelfs GARRICK, een zijner beste Vrienden, kreeg langen tijd geen voldoende antwoord van hem.

Eindelijk zou de schoone druk, die ik van *Tom Jones* heb, uitkomen. De Boekverkooper, die gaarne FIELDINGS beeld na eene zeer goede schilderij, wilde laten graveren, wendde zich tot HOGARTH, die hem zijn wonderbeeld, ten dezen behoefte, leende. Was hij tot hier toe door het eenparig getuigenis van alle bekenden van FIELDING, die het in zijne werkkamer gezien hadden, van de groote gelijkheid van hetzelfde, met het oorspronkelijke overtuigd geworden, zoo werd hij dit nu nog te meer, nu hij alom hoorde, dat ieder een de plaat ook sprekend gelijkend vond.

GARRICK nam eens de gelegenheid waar, om hier over met hem te spreken, na dat hij hem zeer sluw, deelgenoot gemaakt had van eenige zijner geheimste geschiedenissen. Mogt ik, zeide hij tot hem, voor mijn einde toch eens van mijnen Vriend HOGARTH vernemen, hoe hij dit afbeeldsel heeft kunnen schilderen? Hebt gij het niet reeds lang voor FIELDINGS dood geschilderd, er niemand iets van gezegd, en na vele jaren het eerst te voorschijn gebragt, om daar door grooten roem te verwerven?

HOGARTH. Foei GARRICK! hoe kunt gij zulk een kleingeestige list van mij vermoeden? Zou ik,

Ik, HOGARTH! tot zulke kunsten van Stumpers, mijne toevlugt te nemen, om eenen valschen roem te verwerven. Ik dacht dat ik reeds genoeg ware eer genoot.

GARRICK. Nu rigtig is het toch zeker niet.

HOGARTH. Ja waarlijk, zoo is het! het is niet rigtig, eene verschijning heeft voor mij gezeten.

GARRICK. In den droom.

HOGARTH. Neen, neen, terwijl ik volkomen wakker was. U wil ik alles verhalen, wat nog niemand uit mijnen mond gehoord heeft. *Gif* zult lagchen — dit zij zoo — het is billijk, dat een man, die mij zoo dikwerf heeft doen lagchen, ook eens over mij en ten mijnen koste lacht.

GARRICK had nu reeds werk, om niet terstond te lagchen.

HOGARTH verhaalde hem de geheele geschiedenis. Met ieder oogenblik werd het GARRICK moeilijker om niet te lagchen, en toen hij eindelijk gedaan had barste hij uit in lagchen.

HOGARTH. Heb ik niet gedacht, dat het zoo komen zoude. Maar mij, dit weet de hemel, verging het lagchen wel.

GARRICK. Maar mij niet; want weer, de verschijning die voor u, om FIELDINGS beeld te schilderen zat, was niemand anders als ik.

HOGARTH. (*Slaat zich voor het hoofd.*) O, ik domoor! Hoe is het mogelijk dat ik dit niet dacht, daar ik toch zoo vele bewijzen van uwe kunst op het tooneel gezien, en zoo vele diergelijke anekdoten van u, ook buiten het tooneel gehoord heb, die mij op het regte spoor hadden behoren te brengen. Waarlijk de mensch is toch een dwaas Wezen. Steeds meer gegene een wonderbaar schijnende zaak, voor een wonder te houden, dan wel voor eene zaak die
zich

zich zeer natuurlijk laat verklaren, zelfs dan, wanneer hij aan tooverij en hekserij zoo weinig gelooft als ik.

Nu lachten de beide Vrienden lang over de geestverschijning, en verheugden zich over de goede uitwerking, die ze gehad had. — En waarlijk te regt, want zonder dit zouden wij nooit een zoo juist getroffen afbeeldsel van den grooten FIELDING gehad hebben.

DE TOOVERKRACHT DER SLAGEN.

Zeker soort van slangen, bij voorbeeld, de ratteslang, hebben eene zeer onaangename uitwaseming, en menschen die lang in derzelver tegenwoordigheid vertoeven, krijgen hoofdpijn, duizeling en zoo voorts. Of nu deze uitwaseming, of de stieren blik dezer dieren, of andere redenen, de dieren die hen te nabij komen, zoo aan zich trekken en betooveren, dat zij niet ontvlieden kunnen, dan wel, daar zich de slangen gemeenlijk op boomen ophouden, waar de vogels hunne nesten hebben, die dus roesnellen om hunne jongen te beschermen, dan of nog eene andere omstandigheid tot deze betoovering der dieren bijdraagt, is nog niet beslist. In het Zuidelijk *Afrika*, waar men overal slangen in groote menigte vindt, is, gelijk BARROW en andere Reizigers leeren, de daadzaak, dat zij vogelen en andere dieren betooveren kunnen, zoo algemeen bekend, dat niemand er aan twijfelt. Om geene voorbeelden uit LA FAILLANT aan te halen, zoo verklaart Doctor MICHAËLIS, dat hij vele geloofwaardige mannen gesproken heeft, die ooggetuigen van deze tooverkracht der slangen geweest waren, als die slechts door

BOERZ. MEI 1817. Rr haat

haar aankijken, muizen, ratten, eekhoornpjes en kleine vogelen wisten te betooveren. Zijn Vriend DANIEL COXE, hoorde eens wandelende een angstig geschreeuw van eenen vogel, die om den top van eenen boom in gedurig kleiner wordende kringen angstig fladderde. Om het midden van den boom, lag tusschen de takken eene groote zwarte slang, die den kop in de hoogte hield. Hij schoot de slang, en terstond vloog de vogel weg.

Van een ander geval van dezen aard, was de vader van den zoo even genoemden coxe ooggetuige. Op eenen langen balk in eene schuur, lag eene groote zwarte slang, die met cnafgewonden blik naar eene rat zag, die langen tijd op den anderen kant van den balk, angstig heen en weder liep, hierbij echter de slang allengs nader kwam, en eindelijk in den geopenden bek van haren vijand liep. De Heer CHEW, een vriend van Doctor MICHAËLIS, zag een eekhoornje op eenen boom, dertig voeten van den grond, angstig en met benaauwd geschreeuw van den eenen tak op den anderen springen, zoo dat het gedurig lager kwam.

Eindelijk kwam het zoo kort bij den Heer CHEW, dat hij zijn snaphaan terug moest trekken om te kunnen schieten, en evenwel bespeurde hem het eekhoornje niet. Nu hield hij het geweer aan het hoofd en schoot het, maar nu zag hij ook eerst, dat er eene groote zwarte slang juist onder den boom lag.

Dan niet slechts op dieren werkt deze tooverkracht der slangen, maar ook somtijds op menschen. J. R. FORSTER berigt, dat, toen hij in *Engeland* was, een zijner Vrienden hem het volgende verhaalde: Ik was, zeide hij, met een mijner Vrienden in *America* op de jgt,

en

en wij hadden afgesproken dat wij, om ons niet te ver van elkanderen te verwijderen, van tijd tot tijd elkander zouden toeroepen. Toen mij echter mijn Vriend, na eenigen tijd, noch antwoorden noch schoot, zoo ging ik ongerust naar die streek, waar ik hem het laatst gezien en gehoord had. Tot mijne verwondering zag ik hem ontsteld en beweegloos staan, en met vreeselijke angst gedurig op hetzelfde punt staren. Toen ik nu ook derwaarts zag, ontdekte ik tot mijne ontsteltenis eene groote rattelslang, die hare vurige oogen op mijnen Vriend gevestigd hield. Uit het verhaal der Inwoners wist ik, dat de uitwasemingen dezer slangen, menschen en dieren als betooveren konden, daarom waaide ik met mijnen hoed eenige reizen heen en weder, om den schadelijken damp eene andere wending te geven. Nu herstelde zich mijn Vriend, en verhaalde mij, na dat wij de slang doodgeschoten hadden, dat hij in de nabijheid van dit dier, een soort van dwang om stil te staan, en eene zekere verdooving of zinneloosheid ondervonden had.

De reeds genoemde Doctor MICHAËLIS zegt, dat hem de uitwaseming der rattelslangen, waar mede hij eenige proeven nam, eens vrij lang van zijn verstand beroofde; hij was als dronken geweest, moest te bed gaan liggen, en kwam, eerst na meer dan een half uur, weder geheel bij.

**FEESTZANG DER NADOUASSIERS, EEN STAM DER
WILDEN IN NOORD-AMERIKA, DOOR EENEN
OOGGETUIGE, DIE VELE JAREN ONDER
HEN WOONDE.**

K O O R.

Groote Geest! open uwe ooren, op dat de
woorden uwer kinderen niet ter aarde vallen.

M A N N E N.

Uwe magtige hand heeft aan den hemel, die
vuurbollen vastgehecht, welke ons verlichten.
Uw adem doet den wind ontstaan; wanneer
de donder ratelt, is het uwe stem, die de lucht
doet weergalmen. Het zijn de stralen van uw
oog, die de wolken doorkruisen in lange stra-
len van vuur.

D E V R O U W E N.

Het is de zachte opslag van uw oog, die de
lucht met eene aangename warmte vervult, in de
vroegte dagen van de Lente, — die de sneeuw
der bergen doet smelten, de aarde doordringt,
en de verstijfde gewassen en dieren doet her-
leven, en de geheele natuur vervrolijkt, gelijk
de blikken van eenen Echtgenoot het hart van
zijne gade verblifden.

D E M A N N E N.

Het is uw vinger, die in de aarde het bed
der rivieren getrokken heeft, van haren oor-
sprong af tot aan het groote meer; Gij zijt het
die de bergen hebt doen rijzen, en die met
boschen bedekt hebt, om de wolken tot zich
te trekken, die de rivieren gedurig met versch
water voorzien. Gij zijt het, die de golven in
schui-

schuimende baren doet oprijzen, wanneer Gij wandelt op de wateren, die zich buigen onder uwen voet, en zich met eerbied rondom u scharen.

DE VROUWEN.

Gij zijt het, die in onze harten het vuur der liefde ontsteekt, die in ons ligchaam de huwelijks vrucht koestert, die onze borsten met melk vervult, om die te voeden; gij geeft onzen kinderen de kracht, om zich aan onze schouderen vast te houden, ten einde aan onze borsten te kunnen zuigen; Gij houdt ze bij de hand, wanneer zij beginnen te loopen op de matten hunner moeders.

DE MANNEN.

Gij zijt het, die de wolken uit het westen doet opkomen, dezelve verzamelt gelijk de damp der ketels, en die in overvloedige druppelen doet nedervallen op de aarde, die zij bevochtigen. Gij voedt in onze uitgestrekte wouden ontelbare dieren, en op onze meeren duizenden van watervogelen; en tweemaal, terwijl de Zon haren loop volbrengt, verstrooit Gij ze en doet ze langs denzelfden weg wederkeeren, om uwe kinderen te voeden.

DE VROUWEN.

Gij zijt het, die op de aarde een bed van mos en groente spreidt, waar op alle schepselen slapen; Gij bedekt de boomen met bloemen en vruchten, Gij geeft aan de planten de eigenschap, om onze wonden te genezen, en die aangename uitwaseming welke de lucht balsemt. Gij doet in den schoot der aarde de granen kiemen, die wij planten, Gij ondersteunt derzelver halmen, die door den wind geteisterd worden. Het is uwe hand, die de veeren der vogelen

beschildert, Gij hebt haar eene melodieuſche ſtem gegeven, om de ſtilte der bosſchen te verwolijken, en uwe kinderen uit hunne mijmeringen op te wekken.

D E M A N N E N .

Wij gaan heen, om de geſchenken in te zamelen, die Gij ons zendt; vergezel met uw geblaas onze ligte pijlen, draag onze kanoos op de wateren, verwijder de boomſtronken, die haar zouden kunnen verbruiſſelen; zuiver de wouden van doornen en diſtelen, die dezen togt belemmeren, bereid ons eenen effen weg zonder ſteenen over de bergen; beveel de maan dat zij ons verlichte, en aan den wind, dat hij ons in het aangezicht blaze, op dat de dieren onzen weg niet weten en ons beſpeuren; doe veel wild door onze pijlen vallen, op dat uwe kinderen, gedurende den winter, niet van honger ſterven.

D E V R O U W E N .

Onze mannen gaan op de jacht, verbruiſſel de ſlangen die hen zouden kunnen biſten, en de ſtompſen van boomen die hunne beenen zouden kwetſen; verwijder de vijanden die hen zouden kunnen overvallen; geef ons kracht om hen te kunnen volgen; onderſteun ons, wanneer wij gebukt gaan, onder den laſt van het gevelde wild.

K O O R .

Groote Geest! laat de woorden van uwe kinderen niet ter aarde vallen! hunne zielen verheffen zich tot u; gelijk de Adelaars, die de wolken doorklieven, om tot de Zon te naderen.

DE UITVINDING VAN HET GLAS.

Volgens PLINIUS, zijn wij de uitvinding van het glas schuldig aan eenige matrozen, die hunnen pot aan het strand willende koken, en geene steenen vindende om die er op te zetten, uit hun schip daar toe eenige stukken salpeter namen; dit door de hitte smeltende, vermengde zich met het zand, en hier uit ontstond eene vloeistof, die koud wordende, hun het eerste denkbeeld van het glas gaf.

WEL VOORGAAN, DOET WEL VOLGEN.

DES-ADRETS, een der Generaals der *Hugonoten*, nam, gedurende den Oorlog, een Kasteel in, dat de Katholijken bezet hadden, en veroordeelde alle de Soldaten, die het verdedigd hadden, om van eenen hoogen toren van dit Slot in de gracht te springen. Een van deze Soldaten, kwam tot tweemalen aan den rand om zich neder te storten, maar door schrik overwonnen, trad hij gedurig terug. DES-ADRETS zeide daarop tot hem: spring dan en talm zoo niet, want ik zal u vrij wat erger doen pijnigen, zoo gij ten derdenmale terug treed. Mijn Heer! antwoordde hem de Soldaat, dewijl gij meent dat de zaak zoo ligt is, zoo zet ik het u in vieren. Dit antwoord deed DES-ADRETS lagchen, en hoewel anders zeer wreed, gaf hij echter den Soldaat, om dit geestig gezegde, pardon.

 DE HIACINT.

O parel der bloemen
 Als 't Lente faisoen,
 Het sneeuw dons verwisselt
 Met 't jeugdige groen.

Hoe groots en vol luister
 Verschijnt gij dan niet;
 Die schoonheid en geuren
 Zoo keurig ons biedt.

Wat blijde schakering,
 Wat glans en wat gloed,
 Praalt lagchend ons tegen,
 Als m' ooit u ontmoet.

Het rood van het Roosje,
 't Wit 's Lelien schoon,
 Het geel van den Anjer,
 Veredelt haar kroon.

De geur van de klokjes,
 Die balsemt de lucht,
 De reuk die verspreidt zich
 Met jeugdige vlucht.

Wie spoedt dan niet vrolijk,
 Naar 't bloeiende feest,
 Waar eerbied Gods wijsheid,
 In 't bloemental leest.

En is hier dit bloempje,
 Omkleed met die pracht;
 Wat of dan den sterfeling,
 Ook eenmaal niet wacht,

AKA-

AKADEMIE-NIEUWS.

U T R E C H T.

Op den verjaardag der Akademie, den 26sten Maart, heeft de Hoogleraar J. BLEULAND, de waardigheid van Rector Magnificus nedergelegd, met eene Redevoering: *De vitae fructu, quo animalibus praestant homines, e corporis etiam conformatione conspicuo*; dat is: Over het hooger levensgenot der menschen, boven dat der dieren, ook uit beider ligchaamsbouw blijkbaar; gevolgd door een uitvoerig verslag van de lotgevallen en den staat der Akademie, gedurende zijn Rectoraat.

Voorts heeft de Redenaar, het oordeel van de Faculteiten over alle de ingekomen Antwoorden medegedeeld, en, op eene plegtige wijze, de Eerprizen overhandigd: aan de Heeren C. B. TILANUS, Candidaat in de Wis- en Natuurkunde; S. J. M. VAN GEUNS, Candidaat in de bespiegelende Wijsbegeerte en Letterkunde, en C. ANNEN DEN TEX, *Phil. Theor. Mag. Lit. hum. Doct.* Candidaat in de Regten, als Schrijvers van de bekroonde Prijsverhandelingen, zijnde alle Kweekelingen van deze Hoogeschool. Te gelijk had men het genoegen, bij de plegtigheid, op eene hem vereerende wijze, tegenwoordig te zien den Heer N. THOLEN, Candidaat in de Wis- en Natuurkunde, en Student in de Geneeskunde, aan 's Lands Athenæum, te Franeker, welke be-
wezen had Schrijver te zijn van de Prijsverhandeling, het naast bijkomende aan de bekroonde, in de Faculteit der bespiegelende Wijsbegeerte en Letterkunde, en waardig geoordeeld, om in de Jaarboeken dezer Akademie te worden ge-

plaatst. Alle deze verdienstelijke Jongelieden werden met gepaste Aanspraken begroet. Daarop deelde de Redenaar de Prijsvragen mede, welke, voor het volgende Akademische jaar, zijn opgegeven. Eindelijk werd de plegtigheid, die telkens door Muzijk was afgewisseld, besloten met de overdracht van het Rectoraat aan den door Zijne Kon. Majestelt, voor het volgende Akademische Jaar, benoemden Rector Magnificus, den Hoogleeraar P. W. VAN HEUSDEN, terwijl bij deze gelegenheid het Secretariaat der Akademie, van den Hoogleeraar H. ARNTZENIUS, overging op den Hoogleeraar J. F. L. SCHRÖDER.

De nieuwe Prijsvragen zijn vervat, in het volgende Programma:

QUAESTIONES, IN ACADEMIA RHENO-TRAIECTINA,
PROPOSITAE SINGULARUM DISCIPLINARUM STU-
DIOSIS IN ACADEMIIS ET ATHENAEIS BATAVIS,
PRO PRAEMIIS REPORTANDIS, E DECRETO
REGIS BELGICI,

Diei 2. Augusti, 1815. §§. 204—213.

QUAESTIO LITERARIA.

Instituatur Hebraicae poëseos et Graecae comparatio, ut, qualis utrique fuerit indoles et vis propria, adductis exemplis, definiatur.

QUAESTIO MATHEMATICA.

Explicentur methodi praecipuae partiendae functionis fractae in alias functiones fractas, quarum denominatores sint factores aut simplices aut quadrati prioris functionis. Quae explicatio et perspicuitate et accurata argumentatione se commendat. Habeatur etiam ratio adiumentorum illorum, quae afferat calculus differentialis. Quandoquidem autem eiusmodi partitionis usus maxime obtinet in integrandis formulis differentialibus,

bue, quae implicationes sunt, requiritur praeterea, ut huius praecipue usus accurata fiat et exemplis munita expositio.

QUAESTIO BOTANICA.

Quum inter recentiores naturae scrutatores nonnulli censeant, gas acidum carbonicum, a plantis haustum, ab iis ita decomponi, ut illius in ipsam transeat plantae compositionem; oxygenium autem, accedente luminis actione, in atmosphaeram iterum emittatur; alii vero putent, illud gas, a plantis absorbtum, dein integrum et immutatum iterum ab illis exhalari, atque moram suam in plantis, unice stimuli, quo vegetatio incitetur, vices agere: quaerit Facultas brevem atque distinctam utriusque opinionis, suis argumentis adstructae, expositionem, addita epicrisi, qua declaretur, quid de alterius utrius maiori probabilitate sit statuendum?

QUAESTIO THEOLOGICA.

Undenam orta et quonam fundamento nixa est vetus opinio de decem q. d. persecutionibus? Quid cum ratione statuendum est de vexationibus, quas passi sunt Christiani sub Romanorum imperio ante Constantinum M., ut et de causis earum et effectibus?

QUAESTIO IURIDICA.

Quid alea, quis aleator est? An satis accurate distinctos fines haec nomina habent, per quos a reliquis lusu generibus alea distinguatur? An ista alea, ubi dolus aut metus absunt, ad delicta potest referri? Si non possit, nonne tamen cura boni publici interdum velit, ut vitium istud, vel per ipsas leges, vel etiam per alia publicae disciplinae auxilia coerceatur? Quid de his constituerunt leges veterum populorum, imprimis Romanae? Quid recentiores, vel gentium

tium Germanicarum, vel earum etiam, quae adhuc florent, Francicae e. g. Anglicae, aliae?

QUAESTIO MEDICA.

Quandoquidem in Gaubiana *de morbis solidi vivi* doctrina, quamvis gravissima, multa etiamnunc desiderantur, prouti ex observationibus patet, quae de vi vitali post eum institutae sunt; quaeritur, quid contulerint hae observationes ad doctrinam illam cum augendam, tum vero etiam perficiendam?

Ad quas erit respondendum ante diem 10. Ianuarii a. 1818. libellis aliena manu scriptis, ac Senatus Academici Graphiario missis, ut praemia reportata distribui possint ipso die Academiae natali, qui futurus est 26. Martii illius anni.

Op den 13den April, heeft de Akademie éénen van hare getrouwe Verzorgers verloren, door het overlijden van den Heer, Mr. P. RAM, Lid van de Vergadering der Staten Generaal, die zich eene algemeene hoogachting had verworven, door zijne zucht voor de Wetenschappen, door zijnen ernst, voorzigtigheid en standvastigheid van gedrag, door zijne minzaamheid, hulpvaardigheid en Godsdienstigheid, en door de naauwgezette vervulling van zijne plichten, in de onderscheiden aanzienlijke betrekkingen, in welke hij, van tijd tot tijd geplaatst was.

Op den 15den April, verkreeg de Heer J. GULIELMUS ROIJEN, van *Munsterbelzen*, in de Provincie *Limburg*, de waardigheid van Doctor in de Geneeskunde, na openbare verdediging van zijn *Specimen Inaugurale Medico-Physiologicum, de vita sexus sequioris*.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

Z A L T - B O M M E L.

Den 26ten Maart. Heden had alhier het half-jarig examen der jonge lieden van het Gijmnasium plaats.

Na eene Prolusio, ging onze Rector A. L. DE ROOIJ, allereerst over, tot het onderzoek in de oude talen, en vervolgens ook in alle de Wetenschappen, die, overeenkomstig de nieuwe organisatie van het hooger onderwijs, op de Latijnsche Scholen gevorderd worden; om mede den Jongeling tot de Akademische lessen voor te bereiden.

Na afloop van dit een en ander, besloot de Rector deze plegtigheid met eene aanspraak aan zijne jeugdige vrienden, en dankbetuiging aan H. H. Curatoren, voor derzelver belangstellende zorg; terwijl die van hunne zijde niet kunnen nalaten, bij deze gelegenheid eene vereerende melding te maken, van twee jonge lieden in 't bijzonder, als P. DE KANTER en J. C. VAN DE GARDE, die, wegens het voorbeeldig gebruik van eenen uitstekenden aanleg tot geleerdheid, verdienen openlijk bekend te worden, en aan welken, uit hoofde van hunne zonderlinge vorderingen, aanzienlijke præmia zijn toegezegd.

KERK.

K E R K - N I E U W S.

HERVORMDE KERK.

G E L D E R L A N D.

ARNHEM. Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, is peremptoir geëxamineerd, en aan de Gemeente van *Genderingen* toegewezen. A. VAN ECK, Proponem voor het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijsel*.

A R N H E M.

HALL, den 13den April. Heden hadden wij het genoegen, dat bij vriendelijke schikking met Ds. EVERWIJN, Pred. te *Loenen*, en Consulent dezer Gemeente, onze beroepen Leeraar J. F. VERWEIJ STOLBERG, onder ons in den Heiligen dienst werd bevestigd, door onzen vorigen Leeraar, den Wel Eerw. Heer M. B. ROMMENIJ, Pred. te *Grootebroek*, die daar toe tot tekst had gekozen, 1 Cor. XVI: 10b. *Hij werkt het werk des Heeren, gelijk als ik.* De handoplegging geschiedde, behalven door den Bevestiger en Consulent, door de Wel Eerw. Heeren MEILING, EVERWIJN en VAN RHEE, Predikanten te *Brummen*, *Overasselt* en *Ruerlo*, des namiddags begon onze Leeraar zijn dienstwerk, met 2 Cor. III: 5b. *Onze bekwaamheid is uit God.*

OOSTERBEEK, den 23sten April. Heden is aan onzen Leeraar, J. L. NIJHOF, in eene Vergadering van den Gecommitteerden, uit het Klasikaal Bestuur van *Arnhem*, en den Kerkeraad dezer plaats, met deszelfs Consulent, ontslag verleend van zijne betrekking, als Predi-

di.

dikant dezer Gemeente, zoo op den Kerksaad en de Gemeente, als op de Classis van *Arnhem*.

Op den 27sten April eindigde Ds. J. L. NIJHOFF, van hier naar *Gouda* beroepen, zijnen Evangeliedienst onder ons, met eene Leerrede over 1 Joh. II: 12—17. *Ik schrijve u kinderen enz.*

OOSTERBEEK. Ter vervulling der vakatuur, veroorzaakt door het vertrek van Ds. J. L. NIJHOFF, naar *Gouda*, is alhier op den 9den Mei, onder bestuur van den Consulent dezer plaats, Ds. H. H. DONKER CURTIUS, Pred. te *Arnhem*, gemaakt het navolgende twaalftal van Predd.:

DD. P. A. C. DE HAAN HUGENHOLTZ, Predd. te *Leersum*. J. S. WOR, te *Randwijk*. W. N. COENEN, te *Tuil*. S. G. PRINS, te *Alstforst* en *Apeltern*. J. VAN TROOSTENBURG DE BRUIN, te *Wommels*. K. HERINGA, te *Herrewijnen*. J. HAGEN, te *Schermerhorn*. G. C. VAN BALEN BLANKEN, te *Nieuwe Nieuwdorp*. A. SMITS, te *Heesch* en *Neerbosch*. W. STROES JANSSEN, te *Nederhorst den Berg*. R. VAN DER KLOES, te *Vuren* en *Dalem*. L. LOBBRIJ, te *Asch*.

Uit welk twaalftal terstond is geformeerd het volgende zestal:

DD. P. A. C. DE HAAN HUGENHOLTZ, J. S. WOR, W. N. COENEN, S. G. PRINS, J. VAN TROOSTENBURG DE BRUIN, en HERINGA.

En hier uit het volgende drietal:

DD. DE HAAN HUGENHOLTZ, J. S. WOR en W. N. COENEN.

Waar uit is beroepen Ds. P. A. C. DE HAAN HUGENHOLTZ, Pred. te *Leersum*, aan wien dadelijk de beroepingsbrief is toegezonden.

N I J M E G E N.

WAMEL EN DREUMEL, den 13den April. Op heden werd onze nieuwe Lector Ds. J. WOLTERBEEK, in den heiligen dienst alhier bevestigd,

tigd, door deszelfs Vader J. L. WOLTERBEEK, Pred. te *Amsterdam*, aan wien Ds. VAN DER LINDEN, Pred. te *Puflijk* en *Leeuwen*, zulks had afgestaan. De Bevestiger predikte over de woorden *Joh. X: 14 en 15. Ik ben de goede Herder enz.* De Bevestigde heeft ten zelven dage zijne intrede gedaan, daar toe tot tekst nemende, *Rom. I: 11 en 12. Want ik verlan- ge om u te zien enz.* De handoplegging geschiedde, behalven door den Bevestiger, ook door DD. VAN DER LINDEN, CORELL, SCHOLTZ; MONHEMIUS, SPECHT GRIJP, DE GIDS, VAN DER LEEDEN, VAN METREEN, VAN VLOTEN en DE RAP- PER, respective Predikanten te *Puflijkenz.*, *Meer- kerk*, *Druten enz.*, *Maasbommel enz.*, *Thiel*, *Heere- waarden*, *Tzendoorn*, *Zoelen*, *Ophemert* en *Drumpt.* HEMMEN vakant. Zie Oct. 1816.

BEUNINGEN EN EWJK vakant. Zie Maart 1817.

LOBITH vakant. Zie April 1817.

Z U T P H E N.

GENDRINGEN. Zie Jan. 1817.]

AALTEN. Zie Febr. 1817.

DOETINCHEM. Zie April 1817.

T I E L.

TIEL, den 13den April. Bij gelegenheid der openbare Godsdienstoefening, op dezen dag, werd ons door een onzer Leeraren, Ds. P. VAN DER WILLIGEN, berigt, dat een onzer vorige Predikanten, Ds. A. VAN HARENCARSPER, laatst Pred. in de Gemeente van *Amsterdam*, aldaar overleden was, en ons den raad gegeven, om ook uit dat sterfgeval die lessen van wijsheid en godsvrucht op te zamelen, die ons voor den dood en de eeuwigheid vroegtijdig bereiden.

ZOELEN, den 27sten April. Heden had hier, bij het openlijk bevestigen der ledematen, de ongewone plegtigheid plaats, dat aan een

eenen volwasfenen de h. doop werd bediend. Deze man, CHRISTIAAN HARTOG genaamd, was uit Joodsche ouders geboren, doch welke hij vroegtijdig verloor. Sedert dien tijd, steeds onder de Christenen verkeerende, volgde hij hunne levenswijze, en deelde in hunne Godsdienst oefeningen. Gedurende twee jaren genoot hij, bij afwisseling, het onderwijs van onzen Leeraar M. VAN MEETEREN, en van den Predikant J. M. VAN HULSTEIN, te *Wadenoijen*, en was thans in staat, eene wel eenvoudige, (daar hij niet lezen konde,) maar toch voldoende belijdenis zijnes geloofs af te leggen. Bij deze gelegenheid handelde onze Leeraar, volgens Joh. III: 5. over de verplichting, om zoo wel uitwendig tot de Gemeente toe te treden, als overeenkomstig die toetreding gezind te zijn, en te wandelen.

ECHTELD. De Kerkeraad alhier, heeft reeds voor vele jaren, toen dit nog door geen Reglement bevolen was, de openlijke bevestiging der aankomende Leden ingevoerd, met overtuiging van het groote nut, het welk daar uit, doelmatig verrigt wordende, ontstaan kan, dit geschiedde hier jaarlijks op den Vrijdag voor het Paascheest, bij de Voorbereiding voor het H. Avondmaal: dan dit jaar had hier iets buitengewoons bij plaats, waar van men gemeend heeft den B. ekzaal-Lezer berigt te moeten geven. Onder zeventien, die tot het afleggen der openbare geloofsbelijdenis toegelaten waren, bevond zich eene jonge Dochter, die door een zamenloop van omstandigheden in hare kindsheid niet gedoopt was; aan deze werd nu ook den H. Doop toegediend. Bij den aanvang dezer Godsdienst oefening werd gezongen *Gezang CXVIII: 9—11.* En na het Voorgebed *Gezang CXXIX: 3, 4.* Daar op hield de Pred. eene toepasfelijke Leer-

rede over *Rom. VI: 3. Of weet gij niet* enz. Nu werden de vragen, bij deze gelegenheid vereischt, gedaan, en door allen, hoorbaar met ja beantwoord; waar na zij voor Leden verklaard, en tot getrouwheid aan hunne gedane belijdenis vermaand zijnde, door de Gemeente zingende *Gezang XCIX: 5, 6*, aan God opgedragen werden. Thans werd de plegtigheid des H. Doops verrigt, en onmiddellijk op het toedienen deszelven, zelfs zonder voorafspel des Orgels, door de Gemeente aangeheven, het te voren reeds opgegevene *roden vs. van het Gehed des Heeren, Ja Amen* enz. Na herhaald Gebed en Dankzegging, zong men nogmaals *Gezang CI: 1-3*. De Vergadering was zeer talrijk, voorbeeldige stilte en eerbied heerschte in dezelve, en deze zoo plegtige eerdienst, heeft zeker (dit mag men met grond vaststellen) bij velen heilzame indrukken nagelaten.

MAURIK. Zie April 1817.

B O M M E L.

HAAFTEN, den 6den April. Wij hadden heden het genoegen, onze Leeraar J. H. HASSELBACH, weder in ons midden te mogen zien, zijn Wel Eerw. hervatte zijn dienstwerk onder ons dezen morgen, met de woorden van Paulus *Philipp. I: 25 en 26. En dit vertrouwde en weet ik, dat ik zal blijven, en met u alle zal verblijven tot uwer bevordering, en blijdschap des geloofs: Op dat uwen roem in Christo Jezu overvloedig zij aan mij, door mijne tegenwoordigheid wederom bij u.* voor één en een half jaar had zijn Wel Eerw. ons voor een tijd lang vaarwel gezegd, met de opwekking des Apostels, in het volgende 27ste vers, daar verschuldigde verplichting hem opwekte, om in navolging van elk
waar

waar Nederlander, het zijne bij te dragen, tot welstand des Vaderlands, en van deszelfs dappere verdedigers, en had hij als toen, belangeloos, op de uitnodiging van Z. M. onzen hooggeschatten Koning, zich toegewijd in zijne betrekking als Leeraar, aan de zorg voor de Godsdienstige belangen der edele krijgslieden.

ROSSUM, den 21sten April. De Kerkeraad dezer Gemeente, heeft de collatie van den H. W. geboren Heer O. BARON VAN RANDWIJK, uitgebragt op Ds. A. S. NANNINGA, Pred. te *Scherpenzeel*, in *Vriesland*, heden in eene Kerkelijke beroeping veranderd, ten overstaan van den Consulent J. DE GIDS, Pred. te *Heerenwaarden*, en dezelve aan den beroepene verzonden.

HEDEL, den 4den Mei. Deze Gemeente staat vakant te worden, daar het Z. M. heeft behaagd, onzen Leeraar Ds. G. GRAADT, na eenen zeven en veertig jarigen Evangeliedienst, in de Gemeente van *Brandwijk* en *Gijbeland*, *Oosterwijk*, onder de voormalige Classis van *Gorinchem*, *Princeland* en *Hedel*, emeritus te verklaren, salvo honore et stipendio.

BOMMEL staat vakant te worden. Zie April 1817.

ZUILICHEM EN NIEUWAAL vakant. Zie April 1817.

HURWENEN vakant. Zie April 1817.

POEDEROIJEN EN LOEVESTEIN staat vakant te worden. Zie April 1817.

H A R D E R W I J K.

HARDERWIJK. Op de Vergadering van het Klasikaal Bestuur, den 26sten Maart is Ds. B. MOREES, Pred. te *Nijkerk*, na vertooning van zijn wettig ontslag, van zijne voorgaande Gemeen-

meente en Classis, tot lid der Classis van *Harderwijk* aangenomen.

DOORNSPIJK. Onze Leeraar H. BOGT, is ons op den 8ten April door den dood ontrukt, in den ouderdom van 66 jaren, nalatende eene Weduwe, voor welke het jaar van gratie door de Ring-Predikanten zal worden waargenomen. De Consulent dezer Gemeente, J. W. VAN GOENS, Pred. te *Elburg*, heeft den volgenden Zondag, de eerste vakatuur-beurt waarnemende, aan dit sterfgeval gedacht, daar toe ten tekst nemende *Gen. XXVII: 26. Ik weet den dag mijnes doods niet!*

HARDERWIJK. Ds. WÖNDER, Pred. te *Renkum* en *Heelsum*, voor de hier op hem uitgebragte beroeping bedankt hebbende, heeft de Kerkeraad dezer Gemeente, den 14den April, op nieuw uit een gemaakt grostal van Predikanten, dit twaalfstal benoemd:

DD. W. L. VAN MEURS, Pred. te *Leerdam*.
P. A. C. HUGENHOLTZ, te *Vorden*. P. R. A. SALTET, te *Purmerende*. S. CROMMELIN, te *Billegom*. H. TIMMERS, te *Avesathen*. D. TIJSSEN, te *Waardenburg* en *Neerijnen*. W. H. VAN GRIETHUIZEN, te *Thamen aan den Uithoorn*. S. A. BUDDING, aan de *Kaag*. W. A. J. ROSENDAAL, te *Dalfsen*. W. GREVEN, te *Culemborg*. J. J. VAN VOORST, te *Doorn*. L. W. DE GRIENT DREUX, te *Nede*.

En daar uit den 21sten derzelven maand dit zestal:

DD. VAN MEURS, CROMMELIN, GREVEN, SALTET, TIMMERS, en DE GRIENT DREUX.

En aanstonds uit het zelve dit drietal:

DD. VAN MEURS, CROMMELIN en GREVEN.

Waar uit op den volgenden dag, tot Predikant dezer Gemeente beroepen is, Ds. W. L.

VAN

VAN MEURS, Pred. te *Leerdam*. De beroepingsacte denzelven toegezonden zijnde, heeft zijn Wel Eerw. deze beroeping 14 dagen in beraad genomen.

HARDERWIJK. Op den 9den Mei is onze rustende Leeraar Ds. W. C. LUIJKEN, na een langduarnd en zwaar lijden, in den ouderdom van bijna 65 jaren overleden, en is bij de eerstvolgende predikbeurten, aan dezen overledenen Leeraar gedacht.

ZUID-HOLLAND.

Op den 7den Mei 1817, is door het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuidholland*, de Heer J. DE WITT, Proponent bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noordholland*, beroepen Pred. te *Spijk*, onder 't Klasfikaal resort van *Dordrecht*, peremptoir geëxamineerd, en aan de hem roepende Gemeente toegewezen.

'S GRAVENHAGE.

DELFT. Zie Jan. 1817.

NOOTDORP. Zie Jan. 1817.

PIJNACKER staat vakant te worden. Zie April 1817.

ROTTERDAM.

ROTTERDAM. Engelsche Presbijteriansche Kerk vakant. Zie Mei 1816.

LEIJDE N.

LEIJDEN. De Koninklijke approbatie der beroeping van Ds. J. E. VOET VAN CAMPEN, reeds ingekomen zijnde, wordt zijn Wel Eerw. met verlangen alhier verwacht.

NOORDWIJKERHOUT, den 4den Mei 1817. De Wel Eerw. en zeer gel. Heer C. P. LEIJENDECKER, Pred. te *Sassenheim*, in zijne gewone ringbeurt alhier predikende, maakte ons

des namiddags, in zijne vooraffpraak uit Ps. CIII: 15 en 16. bekend, dat op den 30sten April 1817, te *Amsterdam* overleden, is de Wel Edele geborene Vrouwe H. J. TESTART, Weduwe VAN HOORN, in leven Ambachtsvrouw van *Noordwijkerhout* en de *Zilk enz.* schetzensde zijn Wel Eerw. bij die gelegenheid de vergankelijkheid van 's menschen leven, met het pligtmatige, om bij tijds op ons einde te letten.

AARLANDERVEEN, den 11den Mei. Heden voor veertien dagen, gaf onze Leeraar Ds. E. NIEKERK, ons berigt, dat hij eene beroeping had ontvangen, naar de Gemeente te *Bathmen*, en dezelve in beraad had genomen, acht dagen daar na ontvingen wij de tijding, dat hij voor deze beroeping bedankt, en besloten had onder ons te blijven, terwijl hij zich heden weder aan ons verbond, met eene Leerrede over *Philipp. I: 8—11. Want God is mijn getuige, hoe zeer ik begeerig ben enz.*

NOORDWIJK BINNEN, Zie April 1817.

NOORDWIJKERHOUT vakant. Zie April 1817.

KATWIJK AAN ZEE vakant. Zie April 1817.

NIEUWKOOP. Zie April 1817.

NOORDEN staat vakant te worden. Zie April 1817.

RHIJNZATERWOUDE. Zie April 1817.

D O R D R E C H T.

BLESKENS GRAAF, den 12den April 1817. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. J. W. DIEMONT, die ons in Augustus van 1815 verliet, om den post van Pred. te Velde waar te nemen, en die eerst bij het mobiel Nederlandsch Leger in *Frankrijk*, en vervolgens in de Garnisoenen van *Ijperen*, *Veurne* en *Meenen* is geëmploteert

jeert geweest; heeft met dankzegging voor de door hem bewezene diensten, van wegen Z. M. onzen Koning, honorabel zijn ontslag verkregen, en is thans in ons midden teruggekeerd.

Hij heeft heden morgen, plegtig zijn Dienstwerk weder op zich genomen, en zich aan ons verbonden, sprekende tot ons over de woorden van JOANNES, in zijnen eersten Zendbrief *Hoofdst. IV: 8b.*

GORINCHEM. Uit het te voren gemeld twaalfstal, is den 15den April, dit zestal van Predikanten gemaakt:

DD. WESSELS, Predd. te *Ter Heiden*. MUNTING, te *Wageningen*. TIJSSSEN, te *Waardenburg* en *Neerijnen*. VALK, te *Steenbergen*. SCHOLTEN, te *Vleuten*, en ROMBACH, te *Giesen Oud-Kerk*.

Den 18den April dit drietal:

DD. WESSELS, MUNTING en TIJSSSEN.

Waar uit den 22sten April, met eenparigheid van stemmen beroepen is, de Wel Eerw. Heer D. TIJSSSEN, Pred. te *Waardenburg* en *Neerijnen*, die deze beroeping vier weken in beraad genomen heeft.

OUD-BEIJERLAND. Ds. A. P. W. NOORDINK, voor de op zijn Eerw. uitgebragte beroeping bedankt hebbende, zijn op nieuw den 22sten April door den breeden Kerkeraad, en den Ed. Achtb. Magistraat geformeerd deze twee achttallen:

Op het achttal van den breeden Kerkeraad, werden geplaatst de Predikanten:

DD. J. P. WIJS, Predd. te *Hilversum*. N. W. DE WILDE, te *Klaaswaal*. R. W. VAN ROSSUM, te *Ouden Hoorn*. N. VAN STEENBERGEN, te *Papendrecht*. D. TIJSSSEN, te *Waardenburg* en *Neerijnen*. A. DE KONING, te *Sliedrecht*. HIMMELMAN, te *Bleiswijk*. C. A. VAN SCHAGE, te *Capelle aan den IJssel*, met het lot tegen C. J. L. SCHULLER, te *Elkum*.

Op het achttal der Ed. Achtb. Regeering de Predikanten:

DD. J. P. WIJS, Predd. te *Hilversum*. A. DE KONING, te *Slidrecht*. N. VAN STEENBERGEN, te *Papendrecht*. H. W. DE WILDE, te *Klaaswaal*. J. BROEKMAN, te *Eemnes Buiten*. A. B. BERGHEGE, te *Heinenoort*. W. M. KOOL, te *Warmond*. J. VAN SCHAAIK, te *Koorndijk*.

Vervolgens ging men over tot het formeeren van een viertal. Door den breeden Kerkeraad werden hier op geplaatst:

DD. J. P. WIJS, H. W. DE WILDE, D. TIJSSEN, en A. DE KONING.

Door de Ed. Achtb. Regeering:

DD. J. P. WIJS, A. DE KONING, N. VAN STEENBERGEN, en H. W. DE WILDE.

Op het tweetal van de Kerkeraad, de Predd.:

DD. J. P. WIJS, en D. TIJSSEN.

Op dat der Regeering, de Predd.:

DD. J. P. WIJS, en H. W. DE WILDE.

Op beide Eentallen van Kerkeraden Regeering.

Ds. J. P. WIJS, Pred. te *Hilversum*.

En zijn Eerw. werd vervolgens beroepen. Na eenige dagen van beraad, heeft ook zijn Eerw. voor deze beroeping bedankt, zoo dat wij voor als nog moeten schrijven:

oud-BEIJERLAND. Tweede Leeraarsplaats vakant.

OTTOLAND EN NEDER-BLOKLAND vakant. Zie Nov. 1815.

SPIJK. Zie Nov. 1816.

G O U D A.

LEERDAM, den 20sten April. Heden nam Ds. G. J. ROOIJENS, van hier beroepen naar *Harlingen*, afscheid van deze Gemeente, predikende bij die gelegenheid, 2 Joh. vs. 8. Ziet toe voor uw zelve, enz. Zullende echter deze openstaande Leeraarsplaats (D. V.) spoedig vervuld wor-

wor-

worden, daar in gevolge de benoeming van Z. M. onzen Koning, van den 25sten Febr. l. l., op den 21sten April, Kerkelijk alhier is beroepen geworden, Ds. D. INDEWEIJ, Pred. te *Noordeloos*, welke eertlang staat over te komen.

GOUDA, den 4den Meij. Heden is Ds. J. L. NIJHOFF, tot ons van *Oosterbeek* overgekomen, in zijnen dienst bevestigd, door deszelfs Ambtgenoot; Ds. H. VAN MEERTEN, met 1 Cor. I: 23, het begin: *Wij prediken Christus*; doende de Bevestigde zijne Intrede met Joh. XX: 31. *Maar deze zijn geschreven, op dat gij gelooft dat Jezus is de Christus*, enz. en zijnde zijn Eerw. op vertooning der Acten van losmaking, zoo bij den Kerkeraad van *Oosterbeek*, als bij het Klasfikaal Bestuur van *Arnhem*, als Lid onzer Clasfis erkend en aangenomen.

B R I E L L E.

BRIELSCH-NIEUWLAND, den 30sten Maart. Drie Jongelingen leidden dezen dag, openlijk belijdenis af van de Leer des Geloofs, waar bij ook gevoegd werden, eenige vragen uit de Zedenleer, zoo wel als uit de Bijbelsche en Kerkelijke Geschiedenis, volgens de wetten ter verbetering van het Godsdienstig onderwijs; bij welke gelegenheid onze Leraar C. DE GROOT STIFFRIJ JR. ten grondslag legde 1 Tim. VI: 12-16. Na afloop der Belijdenis, werden deze drie Jongelingen, met nog vier anderen, op eene plegtige wijze als Leden der Kerk opgenomen.

N O O R D - H O L L A N D.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, zijn in deszelfs Vergadering van den 7den en 8sten Mei geëxamineerd, de Heeren J. H.

WORST, beroepen Pred. te *Etershem* en *Schar-
dam*, en H. FONGMAN en L. VISSER, Candidaten
in de Letteren en Godgeleerdheid. Waar van
de eerste aan de hem roepende Gemeente is toe-
gewezen, en de twee anderen tot de Predik-
dienst geadmiteerd zijn.

A M S T E R D A M.

AMSTERDAM, den 24sten April. De beroe-
pingen te *Muiderberg*, volgens Collatie van Z.
K. M., uitgebragt op Ds. D. GOOSSEN BORGSTEIN,
en te *Amstelveen*, op Ds. A. HOFFMAN, zijn heden
door het Klasikaal Bestuur Kerkelijk goedge-
keurd, en op de laatste beroeping is de appro-
batie van Z. K. M. verzocht.

HILVERSUM. Onze Leeraar, J. P. WIJS,
ontving eene beroeping naar *Oud-Beijerland*,
na eenigen dagen beraad, heeft zijn Eerw. voor
die beroeping bedankt, en zich op nieuw aan
deze Gemeente verbonden.

NIEUWE LOOSDRECHT staat vakant te
worden. Zie April 1817.

MUIDERBERG. Zie April 1817. en hier
boven onder *Amsterdam*.

AMSTELVEEN. Zie April 1817. en hier bo-
ven onder *Amsterdam*.

'S GRAVENLAND. Zie April 1817.

AMSTERDAM vakant. Zie April 1817.

H A A R L E M.

ZANDVOORT, den 27sten April 1817. Onze
Leeraar A. G. VAN ALDERWERELD, op den 6den
dezer eene beroeping naar de Gemeente van
Rhijnzaterwoude, onder de Eerw. Clasfis van
Leijden ontvangen hebbende, heeft aan de Ge-
meente de aanneming van dezelve bekend ge-
maakt, predikende over de woorden 2 Cor. XI: 11.
Waarom? Is het, om dat ik u niet lief heb?
God weet het. Dus staat deze Gemeente eerlang
vakant te worden.

HAAR-

HAARLEM. Bij een besluit van Zijne Majesteit onzen geliefden Koning, van den 21sten April 1. 1, N°. 15, zijn geapprobeerd, de gedane beroepingen van den Kerkeraad van *Spaarnwoude* en *Spaarndam*, op D. W. C. VAN CAMPEN, Pred. te *Winkel*, en van den Kerkeraad van *Haarlem*, op D. S. D. DE KEIZER, Pred. te *Schagen*.

ZAANDIJK, den 11den Mei. Heden maakte onzen Leeraar, A. VAN DEINSE ons bekend, dat hij door Zijne Majesteit den Koning tot Pred. bij de Protestantsche Gemeente van *Ostende*, in de Provincie *Westvlaanderen*, was benoemd, en dat hij zich verplicht had gevonden, om die benoeming aan te nemen.

HAARLEM. Zie Febr. 1817.

VELSEN. Zie April 1817.

A L K M A A R.

WARMENHUIZEN. Zie Febr. 1817.

SCHAGEN staat vakant te worden. Zie Maart 1817.

ST. MAARTEN EN VALKOOG. Zie Maart 1817.

OUDORP EN OTERLEEK. Zie Maart 1817.

HUISDUINEN staat vakant te worden. Zie April 1817.

H O O R N.

ABBEKERK EN LAMBERTSCHAGEN. De Wel Eerw. Heer P. W. PRINS, V. D. M. te *Landsmeer*, voor de op zijn Wel Eerw. uitgebragte beroeping bedankt hebbende, heeft de Eerw. Kerkeraad ten overstaan van den Wel Eerw. Heer C. VAN LOENEN, V. D. M. als Consulent op den 17den April 1817. geformeerd het volgende aantal van Predikanten:

DD. J. F. HOFF, V. D. M. Pred. te *Resfen* en *Doornik*. S. TIMMERMAN HUBERT, te *Kwadijk*. R. VAN DER KLOES, te *Vuren* en *Dalem*. P. D. WELTER, te *Heiloo*. A. VAN DE WETRING, te *Brakel*.

J.

J. DIJK, te *Ooster- en Westerblokker*. D. SCHOEN, te *Scharrewoude*. J. W. BECKERING EHL, beroepen Pred. te *Schermer*, en W. C. M. VAN LEEUWEN VAN DUJVENBODE, te *Zijbekarspel*.

En zijn daar uit op het zesttal gebragt:

DD. S. TIMMERMAN HUBERT, P. D. WELTER, J. DIJK, A. VAN DE WETRING, J. W. BECKERING EHL, J. F. HOFF, met 't Lot tegen D. SCHOEN.

Op het drietal:

DD. P. D. WELTER, S. TIMMERMAN HUBERT, en J. DIJK.

En is daar uit op den 22sten dezer beroepen, de Wel Eerw. Heer Ds. J. DIJK, V. D. M. Pred. te *Ooster- en Westerblokker*, aan wien daar van is kennis gegeven, doch welke, na beraad, ook daar voor, op den 3den Mei, bedankt heeft. Dus

ABBEKERK EN LAMBERTSCHAGEN vakant blijft.

ABBEKERK EN LAMBERTSCHAGEN.

De Wel Eerw. Heer C. VAN ZELM, door Zijne Majesteit onze geliefde Koning, gunstig Emeritus verklaard zijnde, heeft op den 27sten April 1817 afscheid van ons genomen, met den wensch van Paulus *Hebr. XIII: 20 en 21. De God nu des vredes, die den grooten Herder der Schapen door het bloed des eeuwigen Testaments uit den dooden heeft weder gebragt, (namelijk) onzen Heere Jezus Christus, die volmake u in alle goede werke, op dat gij zijnen wil moogt doen, werkende in u, het geene voor hem welbehaaglijk is door Jezus Christus.* Op den volgende dag werd zijn Eerw. van zijne betrekking op Gemeente en Classis losgemaakt door den Klasfikalen Gecommitteerde A. CONRADI, Pred. te *Oostwoude*.

God make de rust van dezen meer dan tachtig jarigen Grijsaart, na zijnen zes en vijftig jarigen getrouwen dienst, langdurig en gezegend.

MIDWOUDE, den 29sten April. Na dat de tijd

ad der deligent verklaring, door het Klasfikaal Bestuur van *Hoorn*, bij het Departement voor de zaken der Hervormde Kerk gevraagd en bekomen, bijkans verstreken was, is de Kerkeraad op nieuws tot het beroepings werk overgegaan, en heeft onder bestuur van Ds. CONRADI, Pred. te *Oostwoude*, het volgend drietal gemaakt:

DD. A. MANTINGH, Prop. onder de Eerw. Clasfis van *Meppel*. A. VAN WETERING, Pred. te *Brakel*. D. SCHOEN, Pred. te *Scharwoude*.

Waar uit terstond is beroepen, de Eerw. Heer A. MANTINGH, Prop. onder de Clasfis van *Meppel*.

OBDAM, den 27sten April 1817. Heden werd de Jongeling J. SCHUIJTEMAKER, na vooraf in het openbaar, de belijdenis van de Christelijke Geloofs- en Zedeleer, door op voorgestelde vragen, gepaste antwoorden te geven, afgelegd te hebben, door onzen Leeraar J. A. HANEWIN-KEL, met eenige aanspraken naar aanleiding van *Gal. VI: 7, 8b. Want zoo wat den mensch zaait, dat zal hij ook maaijen* enz. tot Lid der Gemeente aangenomen.

OOSTER- EN WESTERBLOKKER. Onzen Leeraar Ds. J. DIJK, op den 22sten April eene heroeping naar *Abbekerk* en *Lambertschagen* ontvangen hebbende, heeft voor dezelve na beraad, bedankt.

WIJDENES EN OOSTERLEEK. De Wel Eerw. Heer J. H. MOLENGRAAF, sedert 1798, onze Leeraar, werd den 13den Mei van zijne betrekking op deze Gemeente, en de Clasfis van *Hoorn* losgemaakt, door den Wel Eerw. Heer J. VAN SLOGTEREN, President van het Klasfikaal Bestuur, en zal den 18den aanstaande (D. V.) ons vaarwel zeggen, om eene andere roeping als Guarnisoens-Predikant te *Doornik*,
Azh

Ash en Meenen te volgen, waar door deze Gemeente vakant is geworden.

ZIJBEKARSPEL, den 11den Mei. Onzer Leeraar, Ds. W. C. M. VAN LEEUWEN VAN DUVENBODE, op den 24ten der vorige maand, eene beroeping naar de Gemeente van *Zegveld*, onder de Classis van *Utrecht* ontvangen hebbende, heeft na beraad, deze beroeping, onder inwachting der Koninklijke goedkeuring, aangenomen, en ons daar van heden kennis gegeven naar aanleiding van *Joh. XIV: 30a*.

GROSTHUISEN EN AVENHORN, staat vakant te worden. Zie Maart 1817.

SPANBROEK EN OPMEER, staat vakant te worden. Zie April 1817.

E D A M.

ETERSHEM EN SCHARDAM. Zie Jan. 1817.

DURGERDAM. Zie April 1817.

HOLISLOOT EN UITDAM, staat vakant te worden. Zie April 1817.

Z E E L A N D.

M I D D E L B U R G.

DOMBURG, den 13den April. Op heden nam onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer R. H. VAN ALTENA, van ons afscheid, daar toe tot tekst nemende, *Jer. XVII: 16*. *Ik heb doch niet aange- drongen, meer dan een' Herder achter u [be- taamde]* enz.

MIDDELBURG. Engelsche Gemeente van *Middelburg* en *Vlissingen* vakant. Zie Nov. 1816.

RITTHEM staat vakant te worden. Zie April 1817.

Z I E R I K Z E E.

ZIERIKZEE, den 26ten Maart 1817. In de

de onderscheidene Vergaderingen van het Klassikaal Bestuur, zijn, door het zelve, op hun verzoek, tot leden van de Classis van *Zierikzee*, aangenomen, de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. VERSPRILLE, als bevestigd Predikant te *St. Anna land*, in Mei 1816. A. SOETERMEER, als bevestigd Predikant te *Burgh*, in Julij 1816. W. VERVOORN, als bevestigd Predikant te *Philipland*, in September 1816. D. BAKKER, als bevestigd Predikant te *Kerkwerve*, in Januarij 1817. C. P. LAMMERS VAN TOORENBURG, als bevestigd Predikant te *Serooskerke*, mede in Januarij 1817.

ELKERZEE, den 20sten April 1817. Heden maakte onze Leeraar P. M. LOIJSEN, in eene vooraffpraak over 1 *Petr.* I: 24 en 25. ons bekend, dat te *Middelburg*, op den 30sten Jan. l. l. overleden was, de Wel Eerw. Heer P. DE BRUIN, die van 9den Mei 1779, tot den jare 1785, onder ons het dierbaar Evangelie verkondigd had, zijn Eerw. wekte ons op, om ook aan onze sterfelijkheid te gedenken, ter onzer voorbereiding voor de eeuwigheid.

OUWERKERK IN DUIVELAND, den 27sten April. Heden werd onze nieuw beroepen Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer A. SCHOTSMAN, van *Noordwijkerhout*, tot ons overgekomen, in zijn h. dienstwerk bevestigd, zijn Eerw. Vader, de Wel Eerw. zeer gel. Heer N. SCHOTSMAN, Pred. te *Leijden*, (aan welken de Consulente dezer Gemeente, de Wel Eerw. Heer F. PLEIJTE, Pred. te *Zierikzee*, dit werk beleefdelijk had afgegaan,) predikte bij die gelegenheid 2 *Cor.* II: 14, 15 en 16a. *En Gode zij dank, die ons alle tijden doet triumpheren, in Christus, en den reuk zijner kennis door ons openbaar maakt enz.* Terwijl de bevestigde des namid-

middags zijne intrede deed, met de betniging van den Apostel in dien zelfden brief *Hebr. V: 14.* *Want de liefde van Christus dringt ons.*

G O E S.

SCHORE EN VLAKE. De beroeping alhier uitgebragt op Ds. J. DE LEPELAAR, Pred. te *Waarden*, heeft zijn Wel Eerw., na eenige dagen van beraad, onder inwachting van de Klassikale en Koninglijke goedkeuringen aangenomen.

HOEDEKENSKERKE, den 11sten April. De Wel Eerw. en zeer gel. Heer A. J. VAN DER BURG, Pred. te *Wehl*, heeft voor de alhier op zijn Wel Eerw. uitgebragte beroeping, bedankt. Bij deze gelegenheid wordt berigt: dat de Kerkeraad van *Hoedekenskerke*, op aanvraag van het Klassikaal Bestuur van *Goes*, schriftelijk heeft verklaard, dat de aanbieding der Gemeente van *Hoedekenskerke*, aan Ds. R. H. DE BRUIJN, te *Noordwijk aan Zee*, waar van in de Boekzaal voor Maart 1817, melding is gemaakt, noch door den Kerkeraad, noch uit deszelfs naam is gedaan.

WAARDEN. Onze Leeraar Ds. J. DE LEPELAAR, de beroepinge na *Schore* en *Vlake*, aangenomen hebbende, zal onze Gemeente eerlang vakant worden.

'S GRAVENPOLDER. Onze Leeraar Ds. J. GRIMS, heeft den 13den April afscheid van onze Gemeente genomen, met de woorden *1 Petr. I: 25.* *Maar het woord des Heeren blijft in der eeuwigheid, en dit is het woord, dat onder u verkondigt is.* Dus is

'S GRAVENPOLDER vakant.

KATTENDIJK vakant. Zie Febr. 1817.

'S HEER ABTS, EN SINOUTSKERKE staat vakant te worden. Zie April 1817.

CATS.

CATS: Zie April 1817.

FORT BATH, RILLAND EN BATH vakant.
Zie April 1817.

I J Z E N D I J K E.

SAS VAN GEND staat vakant te worden. Zie
Febr. 1817.

ZUIDZANDE. Zie April 1817.

U T R E C H T.

UTRECHT, den 7den Mei 1817. Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, is tot den Predikdienst toegelaten, de Heer J. RADERMACHER SCHORER, van *Middelburg* in *Zeeland*, Candi- daat in de Wijsbegeerte enz. en in de Godge- leerdeheid aan de *Utrechtsche* Hooge School.

U T R E C H T.

LOPIK EN CABAuw, den 18den April. Onze Leeraar F. C. EVERAARS, die den 9den Maart l. l. ons bekend maakte, eene beroeping, naar de Gemeente van *Zegveld*, ontvangen te hebben, berigte ons op den 23sten, dat zijz Eerw. voor die beroeping bedankt had, ter- wijl hij zich ten zelfden tijde, weder aan ons verbond, met eene Leerrede over *Jes. LV. 8.* *Want mijne gedachten zijn niet uwe gedachten, en uwe wegen zijn niet mijne wegen, spreekt de Heere.*

ZEGVELD, den 23sten April 1817. De Wel Eerw. Heer F. C. EVERAARS, Pred. te *Lopik* en *Cabaauw*, voor de beroeping in deze Gemeente, op hem uitgebragt, bedankt heb- bende, is alhier ten overstaan van den Consu- lent, de Wel Eerw. Heer H. R. SCHUTTE REPE- LIUS, Pred. te *Kockengen*, gemaakt het volgende zestal van Predikanten:

DD. W. C. M. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE,
BOEKZ. MEI 1817. Tc Predd.

Predd. te *Zijbekarspel*. C. VAN ENGELN, te *Waverveen*. J. C. DE VRIES, te *Lopikerkapel*. J. VAN AAKEN, te *Michielsgestel*, den *Dungen* en *Gemunde*. G. BURCK, te *Vinkeveen*. A. FONHOFF, te *Ransdorp* en *Schellingwoude*.

De drie eersten zijn geplaatst op het drietat, en daar uit is beroepen de Wel Eerw. Heer W. C. M. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, Pred. te *Zijbekarspel*, aan wien van dit beroep is kennis gegeven, en die ook vervolgens het zelve heeft aangenomen.

BREUKELN vakant. Zie Maart 1817.

A M E R S F O O R T.

EEMNES BINNENDIJKS staat vakant te worden. Zie Jan. 1817.

TIENHOVEN vakant. Zie Maart 1817.

VOURSCHE staat vakant te worden. Zie April 1817.

ZOEST vakant. Zie April 1817.

F R I E S L A N D

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, is tot den predikdienst geadmitteerd J. S. DAMSTÉ, beroepen Pred. te *Jutrijp* en *Homerts*.

L E E U W A R D E N.

HEMPENS EN TEERNS staat vakant te worden. Zie Dec. 1816.

ROTTEVALLE vakant. Zie Febr. 1817.

H A R L I N G E N.

HARLINGEN, den 4den Mei. Op heden werd Ds. A. J. ROOIJENS, van *Leerdam*, tot ons overgekomen, in den heiligen dienst alhier bevestigd, door onzen jongsten Leeraar Ds. D. P. FARRET, met de woorden van Paulus 1 Cor. III: 9a. *Wij zijn Gods medearbeiders*. De Bevestigde heeft

heeft zijne Intrede gedaan; daar toe tot Tekst nemende 1 Cor. III: 11. *Niemand kan een ander fondament leggen, dan 't geen gelegd is, 't welk is Jezus Christus.*

PINGJUM vakant. Zie Sept. 1816.

S N E E K.

WORKUM. In den nacht tusschen den 26sten en 27sten April l. l., overleed alhier Ds. M. MEINERS, sedert eenige jaren Predikant dezer Gemeente, na te voren de Gemeenten van *Sloten* en *Ijlst*, gediend te hebben.

GOINGA, GAUW EN OFFENGAWIER. Onze Leeraar Ds. L. M. DE BOER, beroepen zijnde te *Workum*, en dat beroep hebbende aangenomen, heeft den 27sten April l. l., na den 24sten daar te voren het vereischte ontslag bekomen te hebben, afscheid van ons genomen, met eene Leerrede over *Hand. XX: 32. En nu Braders! ik bevele u Gode en den woorden zijner genade!* Zoo dat deze Gemeente thans vakant is.

WORKUM, den 4den Mei. Onze beroepen Leeraar Ds. L. M. DE BOER, wierd op heden onder ons in den dienst bevestigd, door Ds. H. A. FERF, Pred. te *Hindeloopen*, met eene Leerrede over *Philipp. II: 29. Ontvangt hem dan in den Heere met alle blijdschap, en houdt dezulke in waarde,* 's nademiddags aanvaardde de bevestigde zijn dienstwerk, en predikte bij die gelegenheid over *Joan. IV: 33. Jezus zeide tot haar, mijn spijs is, dat ik doe den wille des genen, die mij gezonden heeft, en zijn werk volbrengende.*

JUTRIJP EN HOMMERTS. Zie Jan. 1817.

BALK. Zie Jan. 1817.

HEEG. Zie Jan. 1817.

MOLKWERUM staat vakant te worden. Zie April 1817.

T t s

OU.

OUDEGA EN KOLDERWOLDE. Zie April 1817.

D O K K U M.

DROGEHAM vakant. Zie Nov. 1816.

NES (op *Ameland*) vakant. Zie April 1817.

H E E R E V E E N.

LANGE EN KORTEZWAAG. Deze vakature zal eerlang weder vervuld worden, alzo den 24sten Febr. l. l., Ds. P. MEES, Pred. te *Colham*, onder de Classis van *Appingadam* beroepen is, en de beroeping heeft aangenomen.

GOINGARIJP EN DE BROEK. Op den 28sten Febr. l. l. is, ter vervulling van de vakature dezer Gemeente beroepen, de Heer P. VAN BORSUM WAALKENS, S. S. Min. Cand., bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, die ook, volgens ingekomen berigt, het beroep heeft aangenomen.

HEEREVEEN. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur; op Woensdag den 26sten Maart l. l., is de beroeping zoo van de *Lange- en Kortezwaag*, uitgebragt op Ds. P. MEES, Pred. te *Colham*, als die van *Goingarijp en Broek*, uitgebragt op den Candidaat P. VAN BORSUM WAALKENS goedgekeurd, om dat alle daar toe betrekkelijke zaken, in eene behoorlijke orde werden gevonden.

SCHERPENZEEL. Heden den 4den Mei, gaf onze Leeraar Ds. A. S. NANNINGA, ons kennis dat hij naar *Rossum*; onder de Classis van *Bommel* beroepen zijnde, die beroeping had aangenomen.

Deze Gemeente zal dus eerlang weder vakant worden, en diensvolgens worden Heeren Candidaten of Propp. uitgenoodigd, om hunne gaven te laten horen.

NIEUWE HORNE, OUDEHORNE, JUBBERGA,

GA, SCHUREGA EN HOORNSTERZWAAG
vakant. Zie Maart 1816.

O V E R - I J S S E L.

Z W O L L E.

ZWOLLE, den 28sten April. Heden overleed onze rustende Leeraar, Ds. J. W. VAN SLIJPE TOT BOEKHORST, in den ouderdom van bijna vijf en zeventig jaren, bijna acht en twintig jaren, verkondigde hij onder ons het Evangelie der verzoening, alle onze Leeraars hebben met aandoening van dezen waardigen Man tot ons gesproken, en zijne gedachtenis blijft onder ons in zegening.

DEN HAM. Zie April 1817.

D E V E N T E R.

DELLEN. Bij gunstig besluit van Z. M. onzen Koning, van den 29sten November d. v. j. is onze Leeraar de Wel Eerw. Heer D. WESTENBERG, sedert het jaar 1774 tweede Pred. der Hervormde Gemeente alhier, uit hoofde van zijne hooge jaren en verval van lichaamskrachten, salvo honore et stipendio, Emeritus verklaard.

Na verzochte en spoedig verkregene handopening bij Z. E. den Heere Commisaris Generaal, Provisioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk enz. is op den 28sten April l. l. door de Hooggeborene Gravin M. C. VAN WASSENAER, als eenige collatrice der tweede Predikantsplaats alhier beroepen: den Wel Eerw. Heer J. A. DE LORRAINE HOLLING, Prop. onder de Classis van 's Gravenhage. Dit beroep den 29sten April door den Eerw. Kerkeraad

T t 3

al.

alhier, kerkelijk gemaakt zijnde, is den beroepen toegezonden en door zijn Eerw. aangenomen.

BORNE, den 4den Mei. Onze Leeraar, Ds. J. E. C. KOPPELMAN, de beroeping naar *Brandlicht* aangenomen hebbende, heeft heden zijne Affcheids - Leerrede gedaan, naar aanleiding van Paulus taal, *Hand. XX: 32. En nu Broeders, ik beveel u Gode, en de woorden zijner genade!* Dus is

BORNE vakant.

OLDENZAAL vakant. Zie April 1817.

BATHMEN vakant. Zie April 1817.

K A M P E N.

KAMPEN. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur, gehouden in Maart, is geëxamineerd HERMAN JAGER, en heeft eene Acte gekregen van Admissie, om te mogen solliciteren naar eene Catechiseermeesters plaats.

WILSUM. Onze Leeraar A. VISCH, voor de tweedemaal, en wel op meer voordeelige voorwaarden dan te voren, naar de Gemeente van *Bathmen* beroepen zijnde, heeft weder voor die beroeping bedankt.

CUINRE. Zie April 1817.

BLOKZIJL. Zie April 1817.

G R O N I N G E N.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, zijn na afgelegd Examen, aan de hen roepende Gemeente toegewezen, de Heeren Propp. J. W. BECKERINGH ZHL, beroepen Pred. te *Scharmer*, onder de Classis van *Appingadam*, en

C.

C. BUWAMA AARDENBURG, beroepen Pred. te *Lutkegast*, onder de Clasfis van *Groningen*. En tot den Predikdfenst geadmitteerd, de Heeren J. P. AUWEN, M. L. BROESE, D. HOLWERDA, S. VAN KLEFFENS en J. MEIJER LICH, Candidaten in de Letteren en Godgeleerdheid, aan de Hooge School, te *Groningen*.

G R O N I N G E N.

MIDWOLDE en de LEEK, Vakant. Zie December 1815.

LUTKEGAST vakant. Zie Maart 1817. En hier boven.

W I N S C H O T E N.

NIEUWE SCHANS staat vakant te worden. Zie Maart 1817.

BELLINGWOLDE, jongste Leeraars-plaats, staat vakant te worden. Zie Maart 1817.

JUKWERT vakant. Zie Maart 1817.

VEENDAM. Zie April 1817.

WINSCHOTEN. Zie April 1817.

A P P I N G E D A M.

LEERMENS, den 9den Maart 1817. Heden werd den Wel Eerw Heer s. TALMA, alhier in den H. Dienst bevestigd, de Wel Eerw. Heer P. IDEMA, Pred. te *Oosterwijtward*, deedt de Bevestigingsrede, predikende over 1 *Tim.* IV: 16. De nieuwe Leeraar opende zijn Dienstwerk met *Rom.* XV: 30.

APPINGEDAM vakant. Zie Mei 1811. en Decemb 1816

UITWIERDA vakant. Zie Nov. 1815.

SCHARMER vakant. Zie Junij 1816.

DELFIJL staat vakant te worden. Zie April 1817.

M I D D E L S T U M.

HORNHUIZEN, den 27sten April. Op heden werd de Heer J. C. THEMEN, van *Wierum*,
Tt 4 tot

tot ons overgekomen, in den heiligen dienst alhier bevestigd, door den Heer A. TER HUIZEN, Pred. te *Vierhuizen*, met *Philipp. I: 3—11*. De bevestigde heeft zijne intrede gedaan met *Ps. C: 2a*.

MIDDELSTUM EN DOORNWERT vakant. Zie Decemb. 1816.

BELLINGEWEER EN RANUM. Zie Maart 1817.

NOORDBRABAND.

'SHERTOGENBOSCH.

ENGELN EN CREVECOEUR, den 10den April. Deze Gemeente staat eerlang vakant te worden, alzoo onze Leeraar Ds. D. GOOSSEN BORGSTEIN, de Kerkelijke beroeping naar de Gemeente van *Muiderberg*, ten gevolge der collatie van Z. M. den Koning aldaar op hem uitgebragt, heeft aangenomen.

HELVOIRT EN HAAREN, den 27sten April. Onze Leeraar Ds. C. D. USENER, de collatie en daarop gevolgde Kerkelijke beroeping naar de Gemeente van *Noordwijk Binnen* onvangen hebbende, heeft na eenig beraad, die beroeping, in afwachting der approbatie van Z. M. den Koning aangenomen; zoo dat deze Gemeente mede spoedig vakant zal zijn.

B R E D A.

Het Klasfikaal Bestuur van *Breda*, heeft de beroeping van den Proponent SCHEURKOGEL, tot Predikant te *Stand daar Buiten*, goedgekeurd, alleen voor zoo verre dezelve naar Kerkeordeping geschied is.

PRINCENHAGE, den 20sten April. Heden is

is onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. H. VAN PELLECOM, in den h. dienst onder ons bevestigd, door deszelfs Vader, den Wel Eerw. Heer J. VAN PELLECOM, Pred. te *Schiedam*, bij afstand van den Wel Eerw. Heer W. VAN VOLKOM, Pred. te *Breda*, en Consulcent dezer Gemeente. De Bevestiger behandelde de woorden 2 Cor. XII: 9a. *Mijne genade is u genoeg; want mijne kracht wordt in zwakheid volbragt.* De Bevestigde heeft zijne intrede gedaan, daartoe ten tekst nemende *Hebr. XII: 25.* *Ziet toe, dat gij dien, die spreekt, niet verwerpt; want indien deze niet zijn ontvloten, die den genen verwierpen, welke op aarde Goddelijke antwoorden gaf, veel meer zullen wij niet ontvlieden, zoo wij ons van dien afkeeren die van de hemelen is.*

STAND DAAR BUITEN. Zie Febr. 1817. en hier boven onder *Breda*.

H E U S D E N.

HEUSDEN, den 27sten Maart 1817. In de Vergadering van het Klasfikaal Bestuur van heden, werd ingevolge het Reglement, op het openbaar onderwijs, aan P. DE WEIJER, Krankbezoeker en Catechiseermeester te *Heusden*, acte zonder examen verleend, tot het verder waarnemen van zijnen post.

In dezelfde Vergadering werden de beroepingen door de Kerkeraden, der Gemeenten, *Almkerk* en *Emmichoven* en *Meeuwen* en *Haagoort*, uitgebragt op Ds. P. MONTIJN en A. VAN DER SLOOT, Pred. te *Pijnacker* en *St. Maarten*, en *Valkoog*, van wege het Klasfikaal Bestuur goedgekeurd.

UITWIJK, den 23sten Maart 1817. Onze Leeraar Ds. B. STEVENS, gaf ons heden in zijne voorafpraak uit *Pred. XII: 5b.* een aandoenlijk verslag, van het overlijden van onzen Ambachts-

T t 5

Heer,

Heer, den Wel Edgeb. Heer J. VAN WAGENINGEN, den 17den dezer maand te Rotterdam voorgevallen.

MEEUWEN EN HAGOORT, den 4den Mei 1817. Bij vrijwilligen afstand van Ds. J. H. VAN DUGTEREN, Consulent dezer Gemeente, werd onze beroepen Leeraar, Ds. A. VAN DER SLOOT, onder ons bevestigd, door Ds. J. LEIJDS, Pred. te Loon op Zand, met de woorden van Paulus, Coll. 1: 28. *Den welken enz.* De bevestigde aanvaarde zijne bediening, met Rom. I: 16a. *Want ik schame mij des Evangeliums van Christus niet.*

ALMKERK EN EMMICHOVEN. Zie April 1817. en hier boven onder Heusden.

SLEEUWIJK. Zie April 1817.

E I N D H O V E N.

VELDHOVEN, BLAARTHEM, OIRLE enz. vakant. Zie Febr. 1817.

EERZEL, DUIJZEL EN STEENZEL vakant. Zie Febr. 1817.

D R E N T H E.

Het Provinciaal Kerkbestuur van Drenthe, heeft op den 7den Mei geëxamineerd R. R. WEURDINGE, Candidaat in de Letteren en Godgeleerdheid te Groningen, en dezelvev aangenomen, tot Candidaat voor den heiligen dienst.

M E P P E L.

RUINE vakant. Zie Jan. 1817.

MEPPEL. Zie Maart 1817.

WAAL-

WAALSCH E KERK.

AMSTERDAM, vijfde Predikantsplaats

KAMPEN

DELFT, tweede Predikantsplaats

DEVENTER

GOES

GROEDE

HEUSDEN

'SHERTOGENBOSCH

OOSTBURG

SCHIEDAM

THOLEN

VEERE

VLISSINGEN

VIANEN

VOORBURG

DOUR EN RONGIJ (in *Henegouwen.*) Zie
Febr. 1817.

} vakant. Zie Juli 1816.

L I M B U R G enz.

M A A S T R I C H T.

RUREMONDE. De Wel Eerw. Heer J. WAT-
TEN BEGEMANN, Pred. te *Stevenswaard*, heeft
op den 20sten April l. l., deszelfs Intre-rede
bij de Guarnisoens-Gemeente alhier gehouden,
predikende over *Josua XXIV: 15b.*, en daar
door genoten de Protestantische Militairen, de
reeds lang verlangde vruchten van de weldadige
inrigting van Z. M. onzen geëerbiedigden Ko-
ning bij de invoering van eene geregelde Gods-
dienstoefening. —

Tot regeling van het Kerkbestuur, hebben
vier Heeren Officieren de aanstelling tot den post
van Ouderling en Diaken wel willen aannemen,
en

en is deze organisatie van den Kerkeraad, reeds met de approbatie van Z. Excellentie den Heere Commisfaris Generaal voor de zaken der Hervormde Kerk vereerd geworden.

VAALS. Op den 17sten April l. l., maakte de bij besluit van Z. M. den Koning gunstig Emeritus verklaarde Grijsaard, Ds. K. W. VETTER, plegtig een einde aan zijnen bijna vijftigjarigen Evangeliedienst onder ons; — zijn Wel Eerw. hield zijne Affcheids-rede over 2 *Thesf.* II: 16, 17. *En onze Heer Jezus Christus* enz. — De algemeene aandoening, en het Gezang van toepasselijke tot dit Feest vervaardigde Choor-Liederen, behalven andere ons gevoel aantoonende inrigtingen, deden allezins kennen, hoe bemind hij bij allen was, en elk die zijn Wel Eerw. kent, zal zeker met ons wenschen, dat zijne welverdiende rust, nog lang en gelukkig zij. — Ondertuschen zal deze Gemeente niet lang *vakant* blijven, nadien Z. M. onze dierbare Koning reeds ten goede voor ons gezorgd, en bij besluit van den 15den Maart l. l., tot Pred. alhier heeft aangesteld, Ds. J. C. NEUMANN, Pred. te *Valkenburg*, welke aanstelling op den 3den Mei l. l., in eene Kerkelijke beroeping veranderd, en door zijn Eerw. is aangenomen. —

MEERSEN. De voortdurende ongesteldheid van onzen beroepen Leeraar, den Heere Prop. F. A. COENEN, ons alle hoop op zijne komst onder ons benomen hebbende, is deze Gemeente door Z. Excellentie den Heere Commisfaris Generaal, voor de zaken der Hervormde Kerk enz. op nieuw *vakant* verklaard, bij dispositie van 1 Mei l. l., en verwachten wij dus eerlang de Koninglijke aanstelling van eenen anderen, voor ons geschikten Leeraar. —

VALKENBURG. Ds. NEUMANN, de beroeping naar de Gemeente van *Vaals*, ingevolge
eener

eener aanstelling van Z. M. den Koning aangenomen hebbende, wordt deze Gemeente eerlang Herderloos.

B R U S S E L.

BRUGGE. Ds. R. H. VAN ALTENA, Guar-nisoens-Predikant alhier, heeft op den 27sten April zijne intrede gedaan, met de woorden 2 Cor. V: 6a. *Wij hebben dan altijd goeden moed.*

OSTENDE. Bij besluit van Z. M. van den 21sten April No. 14, is tot Pred. bij de Protestantische Gemeente alhier benoemd, Ds. A. VAN DEINZE, Pred. bij de Hervormde Gemeente te *Zaandijk*.

BRUSSEL. De Eerw. Heer J. DE VISME, benoemd als Fransch Pred. bij de Protestantische Gemeente te *Dour*, zal d. v. den 1den Mei aldaar bevestigd worden, door deszelfs Vader Ds. DE VISME, Pred. bij de Hervormde Gemeente te *Quiery* bij *Valenciennes*.

BRUSSEL. Bij besluit van Z. M. van den 29sten April 1. 1. No. 47. strekkende om het Klasikaal Bestuur van *Brusfel*, (waar toe alrede eenige benoëmingen gedaan waren, bij besluit van den 30sten April 1816, als: van de Heeren CHARLIER, GOEDKOOP, PAUW en Mr. J. J. LORKE, Pred. bij de Protestantische Gemeenten te *Brusfel*, *Gent*, *Brusfel*, en Ouderling te *Brusfel*, thans volkomen in werking te brengen, en tevens de vakaturen in het Prov. Kerkbestuur van *Limburg* te vervullen, zijn de volgende artikelen vastgesteld:

1.

Tot Lid van het Klasikaal Bestuur van *Brusfel*, word benoemd de Heer D. RIJKE, Pred. bij de Protestantische Gemeente te *Brusfel*.

2. Tot

2.

Tot Secundi worden benoemd, voor de Heeren CHARLIER, GOEDKOOP, PAUW en RIJKE, de Heeren WINCKEL, VAN DEINZE, VAN ALTENA en OTTERBEIN, Pred. te *Antwerpen*, beroepen te *Ostende*, Garnisoens-Predikanten te *Brugge* en *Bergen* in *Henegouwen*, en voor den Heer en Mr. LOKE, de Heer THOMAS, Ouderling te *Antwerpen*.

3.

Tot Praeses van het Klasfikaal Bestuur voor 1817, de Heer CHARLIER, en als Scriba bevestigd de Heer PAUW.

4.

Tot Lid van het Prov. Kerkbestuur van *Limburg*, voor het ressort van *Brusfel* word benoemd, de Heer. RALEBEEK, Ouderling te *Brusfel*, en tot Secundus de tijdelijke Ouderling in het Klasfikaal Bestuur van *Brusfel*.

5.

Tot Secundus van den Heer JONCKERS, de Heer J. A. PRUISSEN, Pred. te *Heerle*.

6.

Tot Secundus in het ressort van *Brusfel*, in gemeld Prov. Kerkbestuur voor de H. H. CHARLIER en GOEDKOOP, de H. H. PAUW en RIJKE.

7.

Het Klasfikaal Bestuur van *Brusfel*, zal ten spoedigsten door de zorg des Prov. Kerkbestuurs van *Limburg*, worden geïnstalleerd.

EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM, den 1sten April 1817. Onder de weldadige Besluiten van Z. M. ter bevordering van kennis, handhaving van Godsdienst en zeden, behoort oock voorzeker dat, gedagte-

te-

tekend *Brussel* den 5den Dec. 1.1., waar van de oprigting van een Luthersch Seminarium wordt bepaald, en de vestiging daar van alhier vastgesteld, bij dat zelfde besluit zijn tot Curatoren van het Luthersche Kweekschool benoemd, Jonkheer J. M. KEMPER, Staatsraad in buitengewoon dienst, en Hoogleeraar te *Leijden*, de Ridder A. BONN, Hoogleeraar alhier, de Heer J. GEFKEN, oudste Ouderling en Kerkmeester bij de Luthersche Gemeente alhier, en de Ridder Mr. A. VAN GENNEP, Staatsraad in gewonen dienst. Gemeld Collegie heeft zich alhier op den 12den Maart 1.1. geconstitueerd, en alzoo is eene nieuwe en belangrijke inrigting in deze Stad gevestigd, waar door de Luthersche jeugd, weleer op de Duitsche Hooge Scholen het Theologisch Onderwijs moerende zoeken, welhaast in het Vaderland zelf, en als onder het oog der ouderen en Bestuurders, tot de Godgeleerdheid zal worden opgeleid.

BERGEN OP DEN ZOOM, den 13den April 1817. Heden nademiddag deed onze nieuw beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer C. OP DEN OORT, ALBZ. alhier zijne intrede, zijn Wel Eerw. had tot tekst 1 Cor. III: 9. zijn Wel Eerw. werd des morgens voorgesteld, door den Wel Eerw. Heer R. DE KLOVER, Pred. bij onze Gemeente te *Breda*, tot tekst hebbende 3 Tim. IV: 16.

DELFT. Zie April 1817.

HERSTELDE EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

GORINCHEM, Zie Maart 1817.

BUI.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.**HERVORMDE KERK.****OOST-FRIESLAND.**

EMDEN, den 6den Mei. Heden in onze eerste gewone coetuele voorjaarszitting, werd bij aanhoudende ongesteldheid van den Praeses, door den Vice-Praeses de *Groninger Student en Theologiae Candidatus*, C. A. VARVER VAN WIJMER, plenarie geëxamineerd, en onder het getal der *Oostfriesche* Candidaten opgenomen.

KRITSUM vakant.

OLDERSUM vakant. Zie April 1817.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

BENTHEIM. De onverwachte dood van den Correspondens, heeft veroorzaakt dat de Brieven van hier, aan de Redactie der Boekzaal, niet ter regter tijd ingezonden zijn.

SCHUTTROP, den 18den Febr. Heden werd alhier, onder het bestuur van den Hoog Eerw. Heer Inspector SCHULTZ, de volgende Nominatie van Heeren Predd. en Propp. gemaakt:

DD. PH. TH. SCHULTZ, Predd. te *Herth. w. DULL*, te *Geestern.* H. M. AMSHOFF, te *Smilde.* ... BANNING, te *Steinfurth.* J. W. HENSCHEN. J. B. T. NIEHUIS, Propp. onder de Eerw. Clasfis van *Bentheim.*

Uit welk zestal heroepen werd, J. W. HENSCHEN, die de beroeping aangenomen hebbende, den 9den April in eene buitengewone Klasfi-

sikale Vergadering te *Nordhoorn*, peremptoir ge-examineerd, en aan de hem roepende Gemeente toegewezen is.

De bevestiging zal geschieden, zoo dra de Koninglijke confirmatie, uit *Hanover* ingekomen is.

BRANDLIGT, den 10den Maart. De door het vertrek van den Heer L. BOSCH, naar den *Hardenberg*, open gevallen Predikantsplaats in deze Gemeente, zal eerlang weder vervuld worden, daar het zijne Excellentie den Vrijheer VON DROSTE, Heer van verscheidene Heerlijkheden, en onder anderen, ook van het Huis *Brandligt*, als Unicus Collator, behaagt heeft, dezelve op verzoek der Gemeente te geven, aan den Heer J. C. E. KOPPELMAN, Evangeliste-Dienaar te *Borne*.

De confirmatie dezer benoeming, door Z. K. H. den Heer Prins Regent van *Groot-Brittanniën* en *Hanover*, op voordragt van den Heer Inspector SCHULTZ, gunstig verleend zijnde, zal de plegtige inzegening van onzen nieuwen Leeraar, (D. V.) den 11den Mei geschieden.

ULZEN, den 14den Maart. De vakature, van de tweede of jongste Predikantsplaats in deze Gemeente, doot het vertrek van Ds. SCHOLTEN, naar *Emmelkamp*, veroorzaakt, zal binnen kort weder vervuld worden.

Heden werd alhier onder opzigt en medewerking van den Heer Inspector SCHULTZ, eene Nominatie, van de volgende Heeren Predikanten gemaakt:

DD. J. G. HOOGKLIMMER, Predd. te *Oss*. H. J. C. MENZONIDES, te *Molkwerum*. C. MOS, te *Wadders*. G. PEDDEMOS, te *Rijssen*. H. M. AMSHOFF, te *Smilde*. A. A. HUMMELING, te *Lage*. L. BOSCH, te *Hardenberg*. en J. B. T. NIERHUIS, Prop. onder de *Classis van Bentheim*.

ROEKZ. MEI 1817.

V v

Waar

Waar uit beroepen werd, Ds. H. J. C. MENZONIDES, Pred. te *Malkwerum*, die dit beroep, na eenigen tijd van beraad, heeft aangenomen.

Na dat de Koninklijke confirmatie, welke men spoedig verwacht, zal ingekomen zijn, zal de bevestiging van onzen nieuwen Leeraar voortgang hebben.

BENTHEIM, den 7den Mei, Heden vergaderden alhier, de Heer Inspector en de Leden des Kerkeraads, om de plaats van onzen overledenen Leeraar D. PLÖNIS, weder te vervullen. Daar onze Leeraar LINDEMAN, in de plaats van zijnen overledenen Ambtgenoot, als oudste Pred. treed, zoo werd, ter vervulling der jongste Leeraarsplaats, de volgende nominatie gemaakt:

DD. C. NEUBOURG, Rector en Pred. te *Bielefeld*, W. F. VISCH, te *Wilsum*. C. W. KERSTEN, te *Driebergen*, E. L. BANNING, te *Steinfurth*. J. VAN DER EIJK, te *Wilsveen*. H. MEIJERBINGH, te *Gildehuis*.

Uit welk zestal ten zelfden dage beroepen is:

Ds. C. NEUBOURG, Rector en Pred. te *Bielefeld*, aan wien de Beroepings-brief is toegesonden.

BENTHEM, Hoogduitsche Predikantsplaats vakant. Zie Dec. 1816.

De vakante plaatsen van *Lingen*, *Consistoriale Kerk van Kleve*, *Wezel* en *Bremen*, zijn als in de vorige maand,

H A N A U.

HANAU. Het Nederlandsche Consistorie voornemens zijnde, de vakante Predikantsplaats te vervullen, worden Predikanten of Candidaten, naar dit beroep staande, verzocht zich aan gemelde Consistorie te adresseeren. De bezoldiging, aan dezen post verbonden, bedraagt zes honderd vier en zeventig guldens, zonder vrije woning of eenige andere emolumenten.

B E R I G T E N.

De ondergeteekende Scriba van het Klasikaal Bestuur van *Harderwijk*, herinnert bij dezen aan alle belanghebbenden, dat alle Berigten, welken men in de Boekzaal wenscht geplaatst te hebben, voor of uiterlijk op den 12den van iedere Maand, franco aan hem moeten worden ter hand gesteld.

Harderwijk, H. D. G. IMMINK.
den 13den Mei 1817.

Alle de Leden der Weduwenbeurs, zoo buiten als binnen de Eerw. Classis van *Groningen*, worden bij dezen verzocht, hunne jaarlijksche quota ten spoedigsten aan den ondergetekenden vrachtvrij te doen toekomen.

Groningen, J. MARTINET KUIJPERS,
den 10den Mei 1817. Quaestor Vid.

D R U K F E I L E N.

In de Boekzaal voor April, bl. 507 en 508.
leze men voor s. w. — J. W. KÖNIG.

voor *Huij-Osterbein*. — *Huij*.

voor *Osterbein*. — *Otterbein*.

voor de Ridder KRIEGER, oude Hofkapellaan. — de Ridder KRIEGER, oudste Hofkapellaan.

voor de 25sten — de 25ste.

LETTER NIEUWS.

De ondergeteekende neemt de vrijheid (door tijdsomstandigheden, en zeer vele Bankroeten in zijn Affairen geleden te hebben, zoo dat hij dezelve heeft moeten staken, en door zijne jaren die 54 zijn, na alle aangewende moeiten, geen middel van bestaan tot nog toe voor hem en zijn huisgezin heeft kunnen bekomen) om de laatste onuitgesprokene Leerrede van wijlen zijnen Vader bij intekening aan te bieden, dezelve zouden gedaan zijn, op het afsterven van den Ambachtsheer van zijne laatste Standplaats *Grijskerke*, bij *Middelburg* in *Zeeland*, was het niet dat eene ziekte van weinige dagen, hem daar in verhindert had, daar hij even voor het ingaan van den Godsdienst, door eene zware koorts overvallen werd, en veertien dagen na den Ambachtsheer, de Heer P. DEKKER overleden is. — Welke onuitgesprokene Leerreden (ook op begeerte van vele lieden, in *Wulcheren*) van wijlen mijnen waardigen Vader, de Wel Eerw. Heer D. VAN DER HOEK, ook door mijne bovengemelde omstandigheden het licht zal zien. De Opdragt zal zijn aan de Gemeente van JESUS CHRISTUS, die hij bijna 46 jaren met alle lust en ijver bediend heeft, als: te *Oudorp*, bij *Goederede*, *Waarden*, *Oudelande*, *Poortvliet*, *Oyezande* en *Driewegen*, *Baarland* en *Grijskerke*. Ik zal er eene Voorrede voor schrijven, die het een en ander van mijnen overleden Vader en ook van mij zelven betreffen zal. Mogten vele Godsdienstige en Godvruchtige harten, die het opregt geloof in onzen Heer JESUS CHRISTUS omhelzen, worden opgewekt om deze nadrukkelijke geyoelwekkende en roerende Lijkrede, zich eigen te maken, ook om iemand te helpen; die door zoo vele wederwaardigheden ongelukkig geworden is, en wederom aan een bestaan zoekt te komen. — Ieder waardig menschenvriend of vriendinne, geve zijne opgave bij de onderstaande Boekverkoopers, voor den eersten Julij dezes jaars, men zal de namen van de goedgunstige Intekenaren, voor het werkje plaatsen, de prijs zal ééne Gulden zijn, bij de afgifte van de Leerreden, en niet eerder, te voldoen, dezelve zal met eene duidelijke en zindelijke letter gedrukt worden; de intekening kan geschieden bij de volgende Heeren Boekhandelaaren, als: te *Amsterdam*, bij van der Heij, op het Water. *Haarlem*, Loosjes en Bohn. *Leiden*, van Tnoir en Lusaar. 's *Hage*, Dumée, *Delft*, de Groot. *Rotterdam*, Hendriken, Cornel en Dane. *Schiedam*, Swenben.

ben. Dordrecht, Blusté en Bonte. Gorcum, van der Wal. Alkmaar, Koster. Utrecht, Terveen. Zutphen, Thieme. Arnhem, Nijhoff. Groningen, Oomkens. Leeuwarden, Steenberghe van Goor 's Hertogenbosch, Noman. Breda, van Bergen. Zaltbommel, Noman. Nijmegen, J. van Goor. Gouda, Verblaauw. Zwolle, Thijl. Bergen op Zoom, Verkouren. Middelburg, van de Sande en van Benthem. Goes, Kleinwens. Zierikzee, de Vos. Flissingen, Maarsman en Corbels. Hattingen, van der Plaats. — Worden de de Heeren Boekhandelaars verzocht, voor primo Augustus, hunne Intekenaren op te geven, aan den Boekhandelaar F. Kleinwens, te Goes.

W. VAN DER HOEK.

Bij W. van Vliet, Boekverkooper te Amsterdam, wordt aanhoudend met succes gedebiteerd:

- I. *Handleiding tot regt verstand en gebruik van 's Heeren Heilig Avondmaal*, voor, bij en na de Bediening; of Redekavelingen, Meditatiën, Gebeden en Gezangen omtrend de Voorberedding en Zelfsbeproeving tot, de werkzaamheden bij, en de betrachtting na het houden van het zelve, door H. LUSING, MZ. Met eene Voorrede van wijlen Ds T. VAN SCHELTOIJNE, (in Leven Predikant te Amsterdam.) Tweede Drak. De prijs is 12 Stuivers.
- II. *Evangelische Gezangen*, voor Godzoekende Christenen, door H. LUSING, MZ. met eigenaartige, in den Israëlschen Smaak; hier toe vervaardigde, melodijen, gecomponeert door J. SCHMITT. Drie Stukken. In gr. 8vo. voor de verminderde prijs van f 2. — : — De onderwerpen der Gezangen, zijn: Morgenzang. De nadenkende Mensch. Waarfelkwin tegen de Weltedliefde. Ijdeltheid van 't ondermaatsche. De begeerte naar genade licht. Geen heil buiten Gods gemeenschap. Begeerte om Gods getuigenis te verstaan. Begeerte naar de kennis van God in 't gemeen. Erkentenis van Gods grootheid. Erkentenis van Gods goedheid. Erkentenis van Gods heiligheid. Jezus de rust der ziele. Verzuchting van een met ongetoof worfelende ziele. Verzuchting bij gebrek van bidvermogen. Verlangen naar Gods nabijheid aan 't gemoed. De met slaafche vreeze worstelende ziele. Begeerte naar verlossing van de slaafche vreeze. Bemoediging tegen slaaf.

slaafsche vreeze. Beschouwing van Gods getrouwheid. Het Geloofsdoog op CHRISTUS. Gods ontferming. Heerlijkheid van Gods genade. Gods liefde in 's menschen verlossing. CHRISTUS liefde in 's menschen verlossing. De Wereld veracht. Berusten in Gods Voorzienigheid. Zekerheid van Gods trouwe. De verlegene ziel bij 't gemis van Gods aanstralende liefde. De aanstraling van Gods liefde. De hemel van 't gemoed. De bestredene, maar zich bemoedigende ziele. Begeerige ziel naar 's Heeren Avondmaal. Geloofsöfening met den Heiland. De zich verlustigende ziel in den Heiland. God de Vader der Geloovigen. Verlustiging in God alleen. Gods nabijheid een algenoegzame springbron. Verzuchting over het verblijf op aarde. Beminnelijkheid van den Heiland. God alleen het zuiver vergenoegen. Sabbathlied. Verzuchting om vordering in de Heiligmaking. Jezus de eeuwiglevende Heiland. Wandel in den Hemel. Bepiegeling der zalige Eeuwigheid. De Heiland uit den Hemel verwacht. Sterven. 't Veranderd Ligchaam. Jezus op de Wolken en Avondzang. Zie hier wat van den bovengemelden Auteur gezegt wordt:

„ Wie zingt in d'uchtendstond, gepaste morgenzangen?
 Wie doet de wufte ziel, bedaard naar binnen treên?
 Wie waarschouwt ons getrouw, voor 's werelds ijdelheên?
 Wie toont ons God, om licht en heil van Hem te ontvangen?

Wie schetst in 't heiligdom, Gods luisterrijke gangen?
 Wie leert ons zingen? „k Heb genoeg aan God alleen;
 „ Al wordt zijn grootheid, liefde, en heilgheid bestreên”
 Wie brengt ons tot Gods Zoon, om daar de rust te erlangen?

Wie scheldt het ongeloof? Wie troost ons door 't gebed?
 Wie leidt tot God een ziel met slaafsche vrees bezet?
 Wie noodt haar, om Gods trouw, en hulp en moed te vergen?

't Is LUSSING, die de bron ontsluit van Gods genade.
 Hij kent geen Hengstebren, dan 't stille Silo:;
 En zet den Zangberg vast, op Salems heil'ge bergen.”

Voor het Eerste Stuk geplaatst. Door R. SCHUTTE,
 (in Leven) Pred. te Amsterdam.

Ter Boekdrukkerij van den Boekverkooper F. Bohn te Haarlem, zijn de volgende *Nieuwe Werken* gedrukt, en aan alle zijne Correspondenten verzonden:

I. GREILING Bijbelsche Vrouwen, met uitmuntende platen van VELIN in 2 deelen *Compleet*.

II. IJ. VAN HAMELSVELD, Algemeene Kerkelijke Geschiedenis der Christenen, vervolgd door Profesfor A. IJPEIJ, 25ste Deel, met platen. — Ook onder den titel van:

III. — Geschiedenis der Kerkhervorming, vervolgd door A. IJPEIJ, 6de Deel, met platen.

Het Register over alle de Deelen is ter Perse, en zal zoo dra mogelijk volgen.

IV. N. G. VAN KAMPEN, de Aarde, beschouwd in haren natuurlijken toestand en verdeeling, door Zeeën, Rivieren, Meiren, Bergen en Woestijnen; benevens derzelver doelmatige strekking. In 2 Deelen *completeet*, met zes roijaal heele vels Kaarten, zijnde de *Wereld-kaart* en de vijf *Werelddeelen*, allen op nieuw zamengesteld naar de natuurlijke grenscheidingen door Bergen, Zeeën, enz., en verders in het koper gebragt door V. BAARSEL en ZOON.

V. ZIMMERMAN, de Aarde en hare bewoners, volgens de nieuwste ontdekkingen. — Een Werk ter bevordering der kennis van Landen en Volken en van derzelver Voortbrengfels en Handel, met eene plaat, I. Deel. — Het tweede Deel is ter Perse.

VI. VALENTIA, Reize naar Indie, Ceilon, de Roode Zee, Abijsinie en Egipte, naar het Engelsch, 2 Deelen met 6 platen, voorstellende: 1) Het Landhuis van Lord WELLESLEY, thans Hertog van WELLINGTON, Prins van *Waterloo*. 2) De oude Torens nabij *Baughulpore*. 3) De Stad *Benares*. 4) De rivier *Dschendra* tusfchen *Point-de-Galle* en *Colombo*. 5) Gezigt van *Osfour*. 6) De *Engelsche Factorij* te *Mocha*.

VII. Lotgevallen van een' Zwtler, op zijne Reize naar *Jerufalem* en den *Libanon*, in 2 Deelen, *comol.*, met platen.

VIII. N. G. VAN KAMPEN, Staat- en Aardrijkskundige Beschrijving van het Koningrijk der Nederlanden, of der XVIII Nederlandfche Provinciën, benevens het Groot Hertogdom *Luxemburg*, volgens de Tractaten en de Grondwet des jaars 1815. Met een volledig Register en eene geheel nieuwe Kaart, door VAN BAARSEL.

IX. J. L. EWALD, de Kunst, om een goed Meisje, eene goede Echtgenoot, Moeder en Huisvrouw te worden. —

644 LETTER-NIEUWS.

Een Handboek voor Huwbare Dochters, Echtgenooten en Moeders, *derde aanmerkelijk vermeerderde en verbeterde druk*, op nieuw nagezien door den Wel Eerw. Heer B. VERWEIJ, in 2 Deelen compleet, met gegraveerde Titel en Vignet naar L. V. K. door W. VAN SENSUS.

X. Ferdinand van Waldonk, of het gemis van Wereld- en Menschenkennis, eene bron van vele teleurstellingen en rampen, *eén oorspronkelijke Hollandsche Roman*, door den Schrijver van den Ring van Gijges wedergevonden, met een' gegraveerden Titel en Vignet van KAMPHUIJSSEN en VELLIN, in één Deel compleet.

XI. Het Zwervende Meisje, door Miss FANNY BURNEY, Schrijfster van Evelina, Cecilia en Camilla, naar den tweeden Engelsen Druk, met platen door Denzelven, 1ste Deel — Het tweede Deel is ter Pers.

XII. EDGEWORTH Kruiswagens, of hoe komt men het best door de Wereld? 2de en 3de of laatste Deel, met gegraveerde Titel en Vignet van R. VINKELES.

XIII. De Engelsche Broeders, of Lotgevallen der Familie HOWARD, uit het Engelsch, 2 Deelen, met gegraveerden Titel en Vignet van MARCUS.

XIV. W. LINLEY, de Gevallen van RUDOLF REYBRIDGE, of ichetten van hedendaagsche Karakters, Zeden en wijze van Opvoeding, met platen, 3de en laatste Deel.

XV. P. MOËNS, Aardenburg, of de onbekende volkplanting in Zuid Amerika, met gegraveerde Titel en Vignet, van W. VAN SENSUS, in één Deel, compleet.

XVI. J. VAN WALRÉ, Heide-Bloemen, 2de en laatste Deel, met gegraveerde Titel en Vignetten van de Heeren VINKELES, J. DE VOS, WZ. en VAN VARELEN.

XVII. H. H. KLIJN, WILLEM FREDERIK GEORGE LODEWYK, Prins van Oranje, *Zeg zinnig*.

XVIII. L. MURRAY, Engelsche Spraakkunst, naar de Zes en twintigste Engelsche uitgave, bewerkt volgens de Leerswijze van AGRON; ten dienste der Scholen, en dergenen, die de Engelsche taal, op eene speedige wijze grondig willen leeren.

NB. Dit Werkje is reeds op vele Kostscholen en Instituten in gebruik.

XIX. Allereerste beginselen der Aardrijkskunde, voor de Scholen, door H. C. S. tweede naar de tegenwoordige verdeling, verbeterde Druk.

XX. J. A. OOSTRAMP, Korte Schets der Aardrijksbeschrijving van ons Vaderland, het Koninkrijk der Nederlanden, voor de Jeugd.

XXI. A. VAN DER ZWAN, Allereerste Beginselen der Geschiedis-

schiedenis onzes Vaderlands, voor de Scholen, tweede vermeerderde Druk

XXII. NIEUWE KAART van het Koninkrijk der Nederlanden en het Groot Hertogdom *Luxemburg*, volgens de bepalingen van het *Weener Congres* en het *Parijsche Vredes Tractaat* van 1815, door C. VAN BAARSEL en ZOON 1816. Op Velin Roijaal, in de Limiten gescheiden.

XXIII. Dezelve op Velin Imperiaal gedekt en gelicheiden.

XXIV. En ten dienste der Scholen op ordinaar papier.

XXV. Een stel van ZES NIEUWE KAARTEN, op heele vel Roijaal formaat, zijnde de Wereld Kaart en Vijf Werelddeelen, allen op nieuw zamengesteld volgens de natuurlijke grenscheidingen door Zeeën, Rivieren, Meiren, Bergen en Woestijnen, door C. VAN BAARSEL en ZOON.

PLAN VAN INTEEKENING.

Om den beschaaften Nederlander eene nuttige en aangename lektuur te verschaffen, is de ondergeteekende van voornemens, bij den Boekverkooper R. J. Schierbeek, te *Groningen*, langs den weg van Inteekening uit te geven, een Werk onder den titel van *Vruchten der Beenzaamheid*, de onderwerpen zullen voornamelijk zijn: Natuur en Godsdienst; Merkwaardige Plaatselijke Beschrijvingen; Zeden en Gewoonten; Spraak enz. enz.; bijzonder ten opzichte der verschillende Provinciën van het Koninkrijk der Nederlanden; voornamelijk Oudheden en Geschiedten en derzelver tegenwoordige Toestand; Schoonheden van Nederland boven andere Landen enz.

Om het nuttige door eene aangename verscheidenheid te verhoogen, zal de lezer zich nu en dan in Duitschlands aangename strecken kunnen verplaatsen en den Schrijver vergezellen, op deszelfs eenzame Wandelingen, door belangrijke Steden, langs majestueuse Stroomen, op hooëe Bergen, in diepe Dalen en donkere Wouden. Belangrijke Karakterfcherfen zoo wel als Oudheid en Geschiedkundige Aanmerkingen, zullen mede niet ontbreken.

Eerst door eene hoogstnoodlottige en rampvolle reize naar de Kaap, en kostbaar oponthoud op het Eiland St. Helena, vervolgens door eene drukkende inkwartiering van neerdere jaren bij de Franche Overheersching, gedurende welke hij niet besluiten konde, eene brave Gemeente te verlaten, en eindelijk door het supprimeeren van een zijner Werken door Napoleon, geene geringe na-

646 L E T T E R - N I E U W S.

nadeelen geleden hebbende, hoopt de ondergeteekende bij de uitgave van dit Werk op de bijzondere ondersteuning, van zijne, hem tot dus verre, zoo geneigde Landgenooten.

Dit Werkje zal in groot 8vo getrukt en met 2 deelen compleet zijn, doch om de aankoop voor velen gemakkelijker te maken, in 4 stukjes uitkomen, ieder nagenoeg van 12 à 14 vellen, en waarin men een uitlaande Plaat zal aantreffen.

Groningen,
den April 1817.

H. P O T T E R,
Predikant bij de Nederlandsche
Hervormde Kerk te *Hannau*,
Keurvorstendom *Hessen*.

NB. Men zal bij de voornaamste Boekverkoopers in Nederland, kunnen inteekenen, tot den 30sten Junij 1817.

Voor liefhebbers van Buitenplaatfen en Tuinen, om zich in het schoone der natuur te verlustigen, zoo is er geen werk dat aldaar voor de Lecture beter geschikt is, dan dat het welk ten titel voert: *de Veldeling*, in vier zangen, naar het beroemde franche Dichtstuk, van de Abt de Lille, door Mevr. N. C. VAN STREEK, een klein getal exempl. hier van nog overig, op zwaar gr. med. pap. gedrukt, worden nu aan de eerstkomende afgeleverd, voor de extra goedkoopste prijs van f 1:8:— in plaats van f 2:8:— te bekomen te *Amsterdam*, bij van Es, P. Donk, Geijsbeek en Comp., Brave, G. Roos, van Kesteren, ten Brink, van Vliet, Erve H. Vermandel, Westerman, en verder bij meest alle Boekhandelaars in dit Rijk, zoo verre die kunnen strekken.

De groote Beschrijving van *Amsterdam*, door J. WAGENAAR gevolgd, in een geregelden Aanwijzing en beknopte Beschrijving van deszelfs Cieraden en Gebouwen, (waar van vele Stadgenoten met de Inrigtingen nog onbekend,) maar ook inzonderheid voor Vreemdelingen, welke die beroemde Wereldstad een bezoek geven, dienen kan, als een Leidsman door dezelve, om het merkwaardigste te bezigtigen, en een duidelijk begrip daar van te bekomen. Dit werk waar in vele Gebouwen zelf na de tijd van J. WAGENAAR, beschreven worden, (als in 1790 gedrukt) in gr. 8vo. word nu maar een klein getal van aangeboden, voor

voor f 1: — in plaats van f 1:16; — en zijn alleen te bekomen te *Amsterdam*, bij P. Donk, van Es, G. Roos, van Vliet en Erve H. Vermandel, te *Leiden*, Wed. Cijfveer, te *Hage*, Erve Thierrij en van Weelde, *Rotterdam*, van der Vliet en Zoon, en *Utrecht*, Terveen, kunnende om 't klein getal niet verder in Commissie verzonden werden.

Robinson Crusoes Volkplanting, in denzelfden smaak als *Campes Robinson Crusoe*, uit het Hoogduitsch vertaald door P. G. WITSEN GRIJSBERG, zeer gelchikt tot Schoolprijzen en gelchenken aan jonge lieden, circa 300 bladz. in kl. 8vo. met eene fraaije Plaat van P. VILIJN, is voor slechts achttien stuivers te bekomen, te *Amsterdam*, bij N. Geijsbeek, Boekverkooper op de Leliegracht, No. 21.

I N H O U D.

BOEKBESCHOUWING.

- A. BRINK, Aanmerkingen voor Ongeleerden over de Psalmen. Bladz. 529
- F. HOEKSTRA, De Geschiedenis van JEZUS in Gesprekken. 529
- Toelichting van de Leere des Christendoms. 533
- H. W. TIJDEMAN EN N. G. VAN KAMPEN, Minnossijne, Mengelingen voor Wetenschappen en fraaije Letteren. Tweede Stuk. 335
- A. J. VAN KRUSENSTERN, Reize om de Wereld. Uit het Hoogduitsch vertaald. IV Deelen. 543
- A. WELLESLEY, (Hertog van WELLINGTON) Levensgeschiedenis. 557
- H. POTTER, Lotgevallen op eene Reis van Friesland, door *Westfalen* en het *Waldecksche*, naar *Hanau*, in September 1813. 564
- Korte Aardrijkskundige beschrijving van het Koninkrijk der Nederlanden. 567

M E N G E L W E R K.

- London*, door eenen Franschman beschreven. 569
- Tafereelen in *Moskow* gedurende het verblijf van de Fransche Armée aldaar. 576
- De Geest. 583
- De Toverkracht der Slangen. 589
- Feestzang der Nadouassiers, een Stam der Wilden in *Noord-Amerika*, door eenen ooggetuigen, die vele jaren onder hun woonde. 592
- De uitvinding van het Glas. 595
- Wel voorgaan, doet wel volgen. 595
- De Hijacint. 596
-
- Akademie - Nieuws. 597
- School - Nieuws. 601
- Kerk - Nieuws. 601
- Berigten. 639
- Letter - Nieuws. 641

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCH E KERKEN

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor JUNIJ 1817.

Te AMSTERDAM, bij

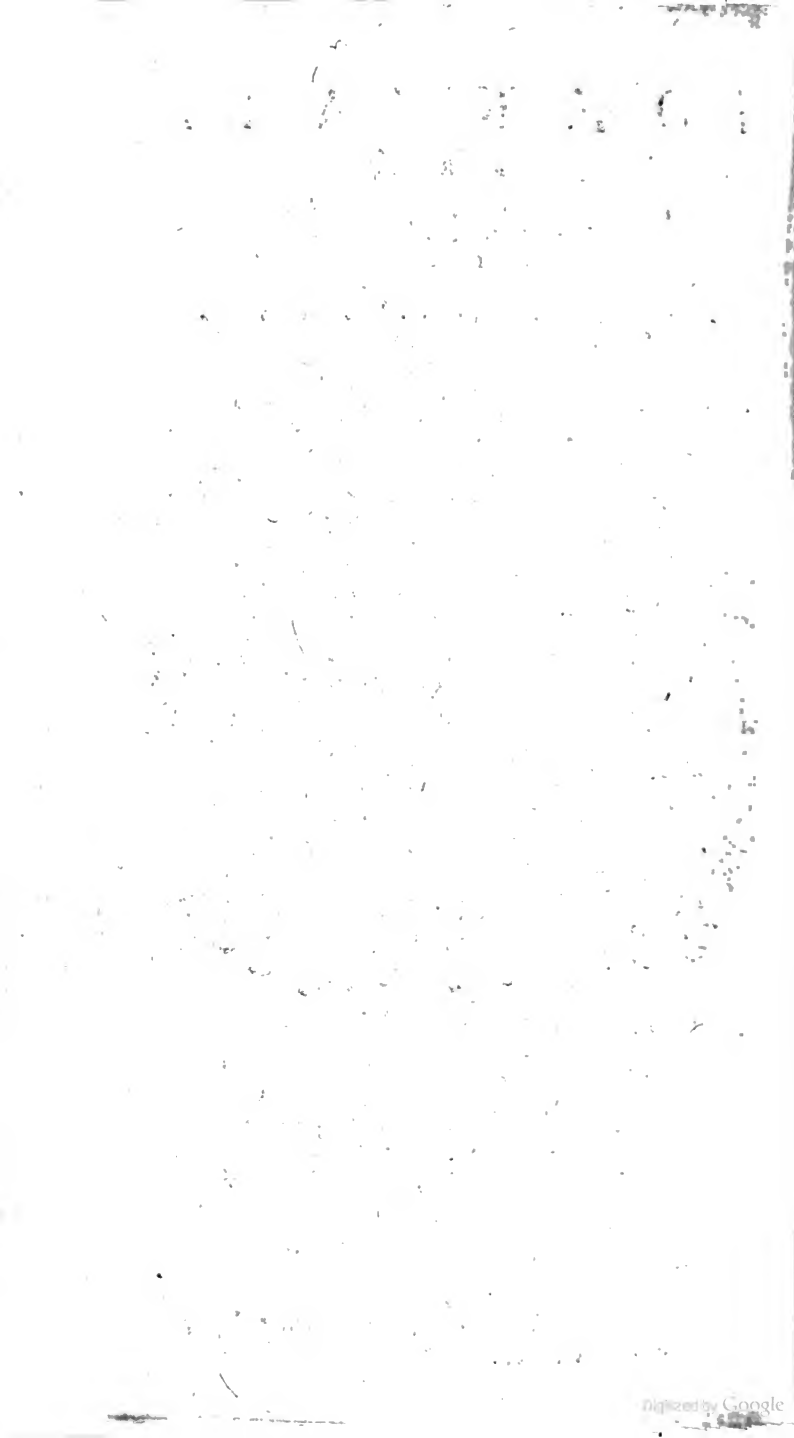
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,

op den Singel, tusschen den Blauwburgwal en de
Bergstraat, N°. 320.

M D C C C X V I I.

De Prijs is 6 Stuivers.

NB. De Stukjes moeten ingenaald, niet doorgestoken worden.

BOEKBESCHOUWING.

Nagelatene LEERREDENEN, van J. VAN DER ROEST, in leven Evangeliedienaar te Haarlem. Te Haarlem, bij J. L. Augustini, 1816. 38 Bladz. Voorwerk, 403 Bladz. In gr. 8vo. In twee Stukjes. De prijs is f 3 : 4 : —

De naam van wijlen den regt Eerwaardigen, en bij zeer velen onvergetelijken VAN DER ROEST, zal voorzeker geene geringe aanprijzing zijn, voor dezen bundel van nagelatene Leerredenen, welke in twee Stukjes zijn uitgekomen, en één geheel boekdeel uitmaken; en velen onzer waarlijk Godsdienstige Landgenooten, die den uitstekenden man gehoord en gekend hebben, bewegen, om dezen schat uit zijne nalatenschap zich door aankoop te verzekeren, en door het gebruik nuttig te maken. Vooral voor hen, die den schranderen en gemoedelijken Verkondiger van het Evangelie of nog geheel niet, of alleen uit zijne weinige schriften hebben leeren kennen, moeten wij de aandachtige lezing aanraden van de Voorrede der uitgevers, gedagteekend den 21 van Zomermaand 1816; niet alleen, omdat daar in loffelijke melding gemaakt is van zijne verdiensten, maar bijzonder ook, om dat zij daar in rekenschap geven van hun werk, als verzamelaars, en van hunne bedoeling, — en wijsfelijk den bescheiden Lezer doen opmerken, wat men, bij de beoordeeling van deze Leerredenen, door den maker zelven niet voor de pers gereed gemaakt, maar alleen voor zijne Gemeente bewerkt, behoort in 't oog te houden.

X x

den. Heeft men, — deze aanmerking nemen wij als in ons oog zeer juist, hier gaarne over, — in de door hem zelve uitgegeven werken, proeven, wat VAN DER ROEST als Auteur vermogt, hoe hij voor het Publiek konde schrijven, (als in zekere Leerrede over *Jer. II: 31, 32. Kinder-rede*, — *Bevestigings-rede* — het in 1813 uitgegeven *Tweetal Leerredenen*. — *Bijbelsche Tafereelen van leerzame sterfgevallen en uiteinden*, en *Leerredenen over de genoegens van den Godsdienst*) — hier ontvangt men eenige stalen van het gene hij als Leeraar gewoon was, hoe hij in den *dagelijkschen loop zijner Bediening* voor zijne Gemeente pleeg te spreken. Wie nu zou dit niet met ons van belang rekenen, ook voor Leeraars en die dat verlangen te worden?

Uit de opgave boven elk der Leerredenen geplaatst, ziet men, dat ons dezelve niet gegeven worden, in die tjjdorde, waar in ze opgesteld en uitgesproken zijn, waar voor de Uitgevers hunne redenen hebben opgegeven, en uit den voor aan geplaatsten inhoud, dat de achtien behandelde onderwerpen, alle zeer belangrijk zijn, en dat er voor eene genoegzame verscheidenheid ook behoorlijk gezorgd is. Daar het nagelatene stukken zijn, en tevens daar dezelve eenen wegens zijne Leerredenen zoo be-roemden als bekwamen man tot maker hebben, behoeven wij geenszins in 't breede aan te roonen: hoe de behandeling zelve is uitgevalen, en wat omtrent de orde, ontwikkeling, toepassing en stijl anders zou dienen aangemerkt te worden. Genoeg zij het hier thans te zeggen, dat ook hier de bijzondere geschiktheid van wijlen dien zoo achtingwaardigen Leeraar overtuigend bevestigd wordt, om eenvoudig, duidlijk, hartlijk, ernstig, regt Evangelisch, over-

overtuigend, verstandig te prediken, en naar de omstandigheden en gelegenheden der tijden. — Alle de hier geleverde Leerredenen, schoon de eene zich natuurlijk meer dan de andere aanbeveelt, treffen doel, en bewijzen smaps gemoeidelijken ernst, getrouwheid, liefde tot de waarheid en onovertreffbare begeerte, en streven, om zijne hoorders voor den waren Godsdienst in te nemen, en voor het Koninkrijk van onzen Heer en Zaligmaker te gewinnen. Veel hebben wij aangestipt, om ter bevestiging van dit ons gunstig gevoelen aan te voeren, zoo dat ons de keuze zeer moeilijk valt, nu wij ons tot het een of andere bepalen moeten.

Hoe menigwerf zijn niet de woorden van Paulus, *Filip. II: 12, 13.* voorkomende, misduid, kwalijk begrepen en zoo verkeerd toegepast, en wel op eene zeer uit een loopende wijze! Hoe nuttig kan het dus niet zijn, de Leerrede van VAN DER ROEST daar over te lezen! Daarom nemen wij het volgende staal:

„Vaderlijk bezorgd omtrent hun heil, vermaande hij hen dus: *werkt uwes zelfs zaligheid met vrees en beven*, en hij voegde er tot hunne bemoediging deze herinnering bij: *want het is God, die in u werkt beide het willen en het werken, naar zijn welbehagen*. Hij schreef aan menschen, die zich reeds op den waren weg der zaligheid bevonden; die den Heer Jezus Christus door een opregt geloof hadden aangenomen, en van de zonde waren bekeerd tot God. — Hij drukte daarom in het begin zijnes briefs dit zijn vertrouwen met opzigt tot hen uit: *dat die God, die in hun een goed werk begonnen had, dat voleindigen zou tot op den dag van Jezus Christus (*)*. — Wanneer men aan

200.

(*) „Hoofdst. I: 6.”

zoodanigen schrijft: *werkt uwes zelfs zaligheid*; heeft het eenen anderen zin, dan wanneer men die vermaning doet aan zondaren, welke hun geestelijk en eeuwig heil nog ten eenemaal verwaarlozen. — *Werkt uwes zelfs zaligheid*, zegt met opzigt tot dezen, gaat voort u met het gewichtig werk van uwe zaligheid bezig te houden, en te arbeiden aan uwe toeneming en bevestiging; *wast op in de kennis en genade van den Heere Jezus Christus*; (*) maakt voortgangen in iedere Christelijke deugd; *maakt uwe roeping en verkiezing vast* (†). — En hoe moesten zij dit doen? — *Met vreeze en beven*, dat is, niet zoo als de klank der woorden schijnt mede te brengen, met eene gedurige neerslagtigheid en angstvalligheid des gemoeds; — wat kan men ook met lust en ijver doen, hetgeen men doet met eenen angstvalligen geest? — maar, naar het gebruik van deze spreekwijze bij den Apostel, met ootmoed en met eene ernstige zorgvuldigheid. — Zoo (schreef onze Apostel aan de Corinthiers, 1 Cor. II: 3, dat hij onder hen was geweest in vreeze en in vele bevingen) prees hij hen, dat zij Timotheus met vreeze en beven hadden ontvangen, 2 Cor. VII: 15, dat is, hem met dien ootmoed en met alle die oplettendheden hadden behandeld, welke zij aan hem verschuldigd waren. — *Werkt uwes zelfs zaligheid met vreeze en beven* is dus: gaat voort in het behartigen van uwe geestelijke en eeuwige belangen, met alle vereischte oplettendheid, welke de gewichtigste zaak der wereld verdient en met den meesten ernst.

„ En hiertoe moedigde hij hen aan door deze ge-

(*) „ 2 Petr. III: 18. ”

(†) „ 2 Petr. I: 10. ”

gewichtige herinnering: *want het is God, die in u werkt beide het willen en het werken, naar zijn welbehagen.* — Onuitsprekelijk gewigtige en bemoedigende woorden! en woorden, welker zin duidelijk is voor een ieder. — Of wat zeggen zij anders, dan dit: God werkt, namelijk door zijnen H. Geest, gelijk ons elders geleerd wordt, door den geest van Jezus Christus, den wil om het goede te doen, en het doen zelf, het voornemen en de uitvoering; van hem komt lust en kracht beide. — De wil, om het goede te doen, komt van hem; maar deze kan daar wezen, en het vermogen tot de uitoefening kan ontbreken. — Gij herinnert u de taal van den spreker Rom. VII: *het goede, dat ik wil, doe ik niet, maar het kwade, dat ik niet wil, dat doe ik.* — Doch deze onmagt wordt weggenomen, door dien geest des levens die in Christus Jezus is, en die van Hem afdaalt op allen, die zich door Hem laten leiden, Hij geeft kracht tot de uitvoering. — Houden wij ons aan deze gewigtige uitspraak: God is het, de alomtegenwoordige en alvermogende Vader onzes Heeren Jezus Christus, die door den geest zijnes zoons in al de zijnen het willen en het werken werkt, en dat *naar zijn welbehagen*, dat is, naar zijne genade, naar zijne vrijgunstige goedheid, welke zoo mild, zoo overvloedig is. — Wij zouden hier eene menigte van vragen kunnen doen, omtrent den aard en de natuur van deze werkingen van God: maar, ach! als wij ons uit de kerkelijke geschiedenis te bliiven brengen, hoe men ten allen tijde meerder getracht heeft, die te willen begrijpen, dan gezocht heeft, die te ondervinden, en ons voorstellen de dwalingen, tot welke men vervallen is, en de oneenigheden en scheuringen, daar door ontstaan, dan vergenoegen wij ons, met kinderlijk deze leer aan te ne-

men en ons voordeel daar mede te doen. — Wij begrijpen den aard van deze werkingen niet; maar laten wij ons verblijden, dat zij er zijn; laat ons bidden, dat wij ze ondervinden mogen. — Ééne zucht, uit het binnenste van ons hart opgezonden tot Hem, die den wil en het vermogen tot het goede geeft, zal ons verder brengen dan de diepzinnigste onderzoekingen en de schranderste redekavingen. — Indien wij noch van onze redelijke geestvermogens, noch van de krachten en leden onzes ligchaams eenig gebruik konden of wilden maken, eer wij ons een volledig denkbeeld konden vormen van dien alrijddurenden, en tot alles noodzakelijken invloed der hemelsche Voorzienigheid, door welke wij in God leven; ons bewegen en bestaan, wie zou dan één lid bewegen, ééne gedachte denken? — Even zoo laat ons, met opzigt tot de bovennatuurlijke werkingen van zijnen geest op verstand en hart, niet willen begrijpen hetgeen boven ons bereik is, maar deze ontdekking dankbaar aannemen: God werkt het willen en het werken, en Hij doet het naar zijn welbehagen. — Aangename gedachte voor Paulus! opwekkende herinnering voor de Philippenzen! — Hij was van hen verwijderd, maar zij waren daarom niet beroofd van alle geestelijk toezigt. — Integendeel, Hij bleef hen bij, die voor hun oneindig meer was, dan de getrouwste en voorbeeldigste gewetens bestuurder. — Zij bleven onder de leiding van dien God, die het willen en het werken werkt; en aan dezen en zijne invloeden kon hij hen opdragen door zijne voorbiddingen. En zij, zij misten den leeraar, die hen met zoo vele wijsheid leerde, den voorganger, wiens voorbeeld en omgang zoo geschikt waren, om een heiligen gloed van liefde tot den Heiland en al wat goed was in hen

hen blakende te houden; dan Hem behielden zij, Hem hadden zij in hun binnenste; Hem altijd en overal nabij en in zich, van wien elke goede gezindheid wordt ingestort, aan wien de volbrenging van iedere goede daad moet worden toegeschreven."

„En voelt gij nu met mij, M. H., welk eene kracht in deze beweegrede is: *het is God; die in u werkt beide het willen en het werken, naar zijn welbehagen*; om nadruk te geven aan de vermaning, welke voorgaat: *werkt uwes zelfs zaligheid met vreeze en beven?* — Werkt, want God werkt. — Voelt gij, dat de leere en het geloof van bovennatuurlijke werkingen van God tot onze heiliging, verre van lijdelijkheid en werkeloosheid te bevorderen, veel eer eene der aanmoedigendste beweegredenen oplevert tot de ijverigste werkzaamheid?"

„Ik zal het tweede deel mijner rede besteden, om in eenige bijzonderheden aan te wijzen, van welk een belang ons het geloof is van den bovennatuurlijken invloed van Gods geest, op ons hart en ons leven, en van welk eene gunstige uitwerking dat is, tot bevordering van werkdadige en ijverige godzaligheid."

„Het is dit geloof *voor eerst*, het welk ons terug houdt van de voorschriften der Evangelische zedeleer te veranderen en te verzwakken naar onze bedorvene gesteldheid. *Vervolgens*, het is dit, het welk ons de mogelijkheid doet gevoelen, van elke verkeerdheid, hoe diep ook ingeworteld, te kunnen overwinnen, en iedere Christelijke dengd, hoe moeilijk ook, te kunnen leeren betrachten. Het is *verder* dit, het welk ons tot den diepsten ootmoed voor God en tot het aanhoudend gebed opleidt. Het is dit, *ten vierden*, dat eene heilige bedachtzaamheid en waakzame zorgvuldigheid inboe-

zemt. Het is dit *eindelijk*, dat bezielt met een heilig vuur en met eenen allesoverwinnenden moed."

Uit deze proeve besluite men tot het overige, en men zal zich niet bedrogen vinden. Wij eindigen onze beschouwing, met den hartelijken wensch, dat deze Leerredenen veel nnt zullen gelezen, en dus het goede oogmerk der Uitgevers bereikt worden, tot vreugde van allen, die den braven VAN DER ROEST nog na zijnen dood hier blijven beminnen en waarderen.

LEERREDENEN van L. W. VAN DER WEIDE, in leven Predikant te Dokkum. Tweede Druk. Te Utrecht, bij J. G. van Terveen, 1816. 262 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f 2: —: —

Ook deze is een bundel nagelatene Leerredenen, welker uitgave men aan den wil van den maker niet heeft toe te keunen. Ook deze ziet het licht, om tot eene dierbare nagedachtenis te verstrekken van eenen eerwaardigen man, die in zijn leven, als een getrouw verkondiger van het Evangelie, de ware verlichting, verbetering, veredeling en alzoo het heil zijner medemenschen aan zijne zorg toevertrouwd, zoo ijverig zocht te bevorderen. Een Ambigenoot en tevens behuwd Vader is het, die ons deze uitgave, om te voldoen aan het verlangen van zijne bloedverwanten en vrienden, in en buiten de beide Gemeenten, in welke hij het Evangelie heeft mogen verkondigen, in de overtuiging dat deze Leerredenen als voortbrengselen van een verlicht verstand, en van een warm Christelijk hart, nog veel nnt sichten kunnen voor het Koninkrijk onzes Heeren, bezorgde; **daar-**

daarin geholpen, door des Overledenen geliefden Vriend en Zwager, die ook zelf een Leeraar van het Christendom is. Aandoenlijk en belangwekkend is het kort maar wel geschreven levensbericht, en de wijze waarop de zoo vroeg gestorvene Leeraar hier, in het Voorbericht, door den Eerw. ADRIANI aan het Publiek bekend gemaakt wordt. Beide hebben ons voor den Overledenen, die zoo spoedig zijne dierbare Echtvriendin in het elders der ontslapenen blijkt gevolgd te zijn, ingenomen, en beide zijn geschikt, om den lust tot het lezen van deze Leerredenen op te wekken. Aan de aandoeningen van den bekwamen Schrijver der Voorrede, kennen wij eene kleine vergissing toe, in de verkeerde toepassing van 1 Cor. XV: 55, 56. en alleen om jonge Leeraars dit niet te doen navolgen, en het verkeerd maar zoo menigwerf gebezigd gebruik tegen te gaan, is het, dat wij er hier op hechten; en meenen te moeten herinneren: dat *prikkel* hier omtrent zoo veel als *oorzaak* of *verwekker* is, en dat de juichtaal van PAULUS hier gebezigd, den Christen, niet die nog sterven moet, maar die reeds opgewekt is, in den mond gelegd wordt, gelijk zeker is, uit vs. 54.

De Leerredenen zelve behandelen gewigtige onderwerpen, en ademen eenen ernstigen Christelijken geest. De eerste heeft ten *Tekst*: *Matth. VII: 13, 14*; de tweede, *Gen. XXVII: 2*; de derde, *Psalms XIV: 1a*; de vierde, *Matth. VI: 6a*. de vijfde, *Joan. III: 3*; de zesde, *Jos. XXIV: 15b*. de zevende, *Psalms CXIX: 136*; de achtste, *Job X: 1a*; de negende, *Jak. V: 13a*; de tiende, *Esth. VI: 1*; de elfde, *Psalms CXLV: 3*; en de twaalfde, *Hand. II: 46, 47*.

De verdeeling der eerste Leerrede is: wij zullen eerst den eenvoudigen natuurlijken zin de-

dezer woorden trachten in het licht te stellen; vervolgens de onloochenbare waarheid van deze schijbaar harde uitspraak nader bewijzen; ten slotte zullen wij overwegen, welken invloed hare erkenenis bij ons behoort te weeg te brengen. Deze Leerrede bevat veel goeds, nuttige aanmerkingen, alles is er echter niet even goed in bewerkt, en het geheel heeft een te somber aanzien. Mogelijk als er de tijd wanneer dezelve opgesteld is, en uitgevoerd werd, bij stond, (en die had wel boven alle deze Leerredenen mogen geplaatst zijn, men zie ook bl. 31.) zou men in des Leeraars omstandigheden, de reden daarvan kunnen opmerken. Men dient ook wel de behoefte der Gemeente te kennen, voor welke dezelve bearbeid is, om het gewigt te erkennen, van eenige hier voorkomende aanmerkingen: als (om iets te noemen) *getuigt niet het gering getal dergenen, die lust hebben om 's Heeren dood te verkondigen, dat de meesten onzer wandelen op het breede pad des verderfs?* Men zou kunnen vragen, hoe strookt, met het ongunstig denkbeeld, dat deze en verscheidene andere uitdrukkingen welke hier voorkomen, het Publiek van de bedoelde Gemeente moeten doen opvatten, het geen hier een weinig later voorkomt:

„Wanneer ons slechts met volle zekerheid bekend gemaakt werd, dat één uit ons, (zonder dat hij genoemd werd,) tot de veroordeelden zou behooren; wie van ons zou niet vreezen die ongelukkige te zijn? wie zou niet zijn geweten onderzoeken, om te zien, of ook zijne misdrijven hem deze uitzondering waardig maakten? wie zou niet met angst en schrik gelijk de discipelen eens aan den paaschmaaltijd, vragen, ben ik het Heer?”

Wie weet toch niet, dat die vraag van SIMON

PE-

PETRUS zijn hart groote eer aandeed? — Van de tweede Leerrede is deze verdeeling opgegeven:

„Wij zullen I. Zoeken te denken aan den dag onzes doods, opdat wij het groot gewigt van dien dag levendig gevoelen mogen.”

„II. Zullen wij overwegen, wat het voor ons te zeggen is, dat wij dien dag niet weten.”

„III. Zullen wij bedenken, waartoe ons deze onzekerheid van ons leven moet aansporen, namelijk om, gelijk Isaäk, alles wat wij op aarde nog te verrigten hebben, spoedig afte doen.”

De benamingen van doodshemd, doodsmuts, doodskist en andere, schijnen voor eene gedrukte Leerrede, althans wat triviaal. Maar men kan het doorgaans zien, dat men ons den ijverigen boerprediker VAN DER WEIDE, heeft willen doen hooren, zoo als hij gewoon was voor zijne Gemeente in 't openbaar te spreken. Anders zou men, bij voorbeeld, ook in de inleiding van de derde Leerrede, wel eens gelet hebben, voor de uitgave, op Rom. II: 14, 15, anders ware de uitdrukking, in het eerste deel nu staan gebleven: *God — die alleen aan den waarachtig geloovenden, uit kracht van het ontzettend offer zijnes Zoons, genade wil verleenen*, wel zeker eenigzins anders gesteld geweest. De Bijbel, het Evangelie spreekt zachter. Anders zou, of de waarschijnlijke gissing aangaande de zoogenaamde Berg-Leerrede, voorgesteld in de eerste Leerrede, dat dezelve namelijk eene *Verzameling uitmaakt, van vele voortreffelijke gezegden des Heeren bij onderscheidene gelegenheden gesproken*, zijn weggevallen, of liever had men eene daarmede niet zeer overeenstemmende aanmerking weggelaten, in de vierde Leerrede, deze namelijk: *De redevoering, van welke de voorgelezene woorden (uit Matth. VI: 6a.) een gedeel-*

deelte uitmaken, is het schoonste gedenkstuk van de alles overtreffende grootheid enzes Heeren. De anders goede aanmerking over het openbaar en gemeenschappelijk gebed, in het eerste deel van de vierde Leerrede, is te breed uitgevallen, naar het eigenlijke oogmerk, en had liever de stof tot eene opzettelijke Leerrede moeten leveren. De negende had op deze Leerrede wel mogen volgen. Beide leveren zij een voortreffelijk bewijs, hoe zeer VAN DER WEIDE van de nuttigheid des gebeds overtuigd was, en hoe uitmuntend hij dat heerlijk werk wist aan te prijzen. Ook de vijfde Leerrede getuigt, welk een ernstig boetprediker de vroeg afgestorvene Leeraar was, naar ons inzien had echter 's Heilands uitdrukking: *Wedergeboren te worden uit water en geest*, vergeleken bij voorbeeld: met Mark. XVI: 16. wel eenigzins anders uit het geheele verband dier zamenpraak, opgehelderd hebben kunnen worden. De laatste, eene dank-rede na de plegtige viering van 's Heilands dood, zal naar de behoefte der Gemeente, voor welke zij uitgesproken is, ingerigt geweest zijn. Meer bijzonder is de tiende, *Over het nut der slapeloze nachten*, bij welke gelegenheid als het oogmerk van God daarmede wordt opgegeven: 1.) om ons de weldaad van eenen gerusten slaap des te hooger te leeren waardeeren: 2.) Om ons gelegenheid te geven, dat wij over ons afgeloopen leven ongestoord zouden kunnen nadenken; en 3.) Om ons voor het kwade te bewaren, en tot het koesteren van betere voornemens, aan te sporen. Bij die gelegenheid had dan ook wel een woord gevoegd, tegen het schadelijk en zondig misbruik van slaapverwekkende en geestverdovende dranken, en tegen de gebreken van het

het humeur, welke men somtijds vooral dan be-
speurt, wanneer de nacht wat onrustig, de slaap
weinig en dus de herstelling gering geweest is.
De elfde Leerrede: *Over Gods grootheid*, bevat
verscheidene goede aanmerkingen over de God-
delijke deugden, geschikt om het hart met eer-
bied en liefde voor den Hemelschen Vader te
vervullen. In de zesde, zevende en achtste Leer-
rede, hebben wij met veel genoegen VAN DER
WEIDE gelezen, over de noodzakelijkheid eener
ware Godsdienstigheid in onze huisgezinnen, —
over de droefheid ten aanzien van de ondeng-
den onzer medemenschen; — en over de be-
hoorlijke waardering van het leven. Ter meer-
dere aanprijzing en ter bevordering van het
nut, nemen wij uit de laatste van deze drie,
het eerste deel over:

„Letten wij op de voordeelen van het tegen-
woordig leven om het onbillijk verdriet over
hetzelve tegengaan; dan dunkt het ons vooral
in vierderlei opzigt van groote, onschatbare
waarde, als de gelegenheid namelijk om *veel
goeds te leeren, veel goeds te doen, veel goeds te
genieten*, en voor nog *grooter goed in een vol-
gend leven vatbaar en voorbereid te worden.*”

„a. Dit leven is, vooreerst, eene door den
Schepper weldadig verleende gelegenheid om
veel goeds te leeren. Geheel ontbloot van alle
kennis, en ledig van denkbeelden betreedt de
mensch het schouwtooneel dezes levens. Door
middel der zintuigen ontvangt de ziel des kinds
de indrukken der omringende voorwerpen, eerst
van klanken, licht en kleuren; vervolgens van
de gedaante der voorwerpen en het onderscheid
der dingen. Hier door wordt de eerste stof
geleverd aan de ziel, welke deze tot begrip-
pen verwerkt, die aan hare verdere ontwikke-
ling bevorderlijk zijn. Daarna worden de be-
trek-

trekkingen des menschelijken levens, de onderscheidene gevolgen onzer daden in aanmerking genomen, en een schat van ondervinding opgelegd. Door het gebod of verbod der ouders wordt de ontwikkeling van het geweten geholpen; door de verkeerung met menschen vloeit, door middel der spraak, hunne kennis en ervaring in onze zielen over. Bij de beschouwing van het verbazend zamenstel dezer zichtbare wereld worden wij tot de gedachte aan eenen magtigen, goeden, en wijzen Formeerder opgeleid. Uit de vergelijking van de schepselen, die ons omringen, leeren wij onze voortreffelijkheid boven dezelve, en onze hooge bestemming voor de eeuwigheid opmaken. De ondervinding, de opgelegde wijsheid van zoo vele voorgaande eeuwen komt ons te stude; de gedachten der schranderste mannen liggen, in hunne schriften, voor ons bewaard, en geven aan onzen geest de leerzaamste oefening, somwijlen de hoogste vlugt. Zonder het leven zou onze ziel van al deze nuttige kennis, van deze ontwikkeling uit haren eersten ruwen staat verstoken zijn; en zoo lang wij leven, levert de beschouwing van Gods verwonderingwaardige werken, van de wegen, langs welke hij volken en personen bestuurt, en de beoefening van allerlei menschelijke wetenschappen, waar voor het leven te kort is, ons eenen onuitputtelijken rijkdom op ter volmaking en veredeling van onzen redelijken geest. Hoe onbillijk dan, dat men dit leven als verdrietig aanklaagt, dat men wenscht nooit geboren te zijn, dat men roekeloos naar den dood zucht, en de leerrijke oefenschool wil verlaten, eer dat God zelf ons genoeg rijp en onderwezen keurt voor onze volgende bestemming."

„ b. Dit leven is eene aangename gelegenheid om

om *veel goeds te doen*. Niet slechts tot bespiegelen en ontvangen, maar ook tot handelen en weder uitgeven werden wij geboren; om naar onze krachten en vermogens werkzaam te zijn ten nutte der maatschappij; om ons huisgezin te verzorgen, om kinderen te onderhouden en op tevoeden, onze zwakke ouders te ondersteunen, de verdrukten te verdedigen, kranken te helpen, onkundigen te leeren, bedroefden te vertroosten, armen bijstaan, alle goede inrigtingen en ondernemingen te bevorderen, de menschelijke ellende op allerhande wijze te verminderen, en geluk en deugd overal te verspreiden en aantemoedigen: ziet daar, welk eene edele werkzaamheid ons in deze loopbane is opgelegd. Hoe kunnen wij niet, door eene enkele goede daad, onzen naam vereeuwigen; hoe kunnen wij niet de gevolgen derzelve tot in het verste nageslacht doen gevoelen. En wat is er dan niet, in ons korte leven, veel gelegenheid om goed te doen. dagelijks biedt zij zich ons van zelve aan. Welken hoogen ouderdom men ook bereikt hebbe, nimmer kan men rekenen afgegaan te hebben; altijd zal er nog wel iets nuttigs in enger of ruimer kring te doen zijn. O wie zou dit leven dan verwenschen, waar door men zoo weldadig op het heil van ontelbaren, van verscheidene geslachten kan inwerken? Wie zou ontijdig de schoone gelegenheid willen doen eindigen, om op aarde gedenktekenen van ons aanwezen achtertelaten?"

„c. Dit leven is mede van groote waarde in zoo verre wij *veel goeds in het zelve kunnen genieten*. Al verheffen zich dan dagelijks nog zoo vele klagten over de ijdeltheid en de kwellingen dezes levens; wij durven echter rondborstig beweren, dat de maat van het goede de maat van het kwade in menigerlei opzigt verre te

boven gaat. Van hier dat het leven aan de meeste menschen zoo zoet is, dat zij alles beproeven en uitstaan om het zelve te behouden. Hoe genoegelijk is niet, volgens de algemeene toestemming, het eerste gedeelte des menschelijken levens, het welk wij in onschuldige spelen, onder de liefderlijke bezorging onzer ouders, doorbrengen. Welk eene vergenoeging schenken ons niet de huisfelijke betrekkingen, de banden des bloeds, van Vader, Moeder, Echtgenooten, Kind, Broeder, Zuster. Hoe veel stof van vreugde geeft ons de Natuur in elk jaargetijde, vooral in het voorjaar en den zomer, wanneer ons oog door het frische groen, ons oor door het gezang der vogelen, onze reuk door de liefelijkste geuren van bloemen en kruiden, de smaak door sappige vruchten, het gevoel door de verkwikkende warmte der lucht gestreeld wordt. Hoe veel genot baart ons de gulle gemeenzame verkeerling onder de menschen. Welk eene verscheidenheid van aitspanningen, gerijfelikheden, verkwikkingen staan velen onzer niet ten dienste. Hoe vele blijde ontmoetingen, aangename lotwisselingen, ongedachte voordeelen vallen ons niet dikwerf te beurt. Daarbij de schat der gezondheid, welken velen zoo bestendig mogen genieten, de ontwikkeling van ziels- en ligchaams krachten, die wij in de eerste helft onzes levens gevoelen: de vergenoeging der ziele in het aanleeren van nuttige kundigheden, uit de bewustheid van goede daden. Maar wie zou alle de genoegens van dit leven, zoo verschillend naar onzen stand in de wereld gewijzigd, kunnen opsommen? Wij noemen hem ondankbaar, die in de herinnering van zijn leven er geene weet opterellen; en hij die, in eene vlaag van tegenspoed, verdriet kan hebben in dit leven, wenschen

ſchen mogt nimmer geboren, of van dit leven verlost te zijn, liet, door den indruk van het tegenwoordig lijden, de gedachten aan verleden of nog toekomstige vreugde geheel verdonkeren."

"d. Dit leven is voor ons van eene onſchatbare waarde, wijs wij door het zelve vatbaar en bereid worden, *voor nog grooter goed in een beter leven.* Wanneer ons geheele leven op zinnelijk genot en aardſche gelukzaligheid moest uitloopen, dan hadden wij immers geene hoogere beſtemming dan de dieren. De bedoeling van den Schepper is niet, om ons hier volkomen gelukkig te maken; maar door ontwikkeling en oefening in zijnen dienst voor grooter geluk vatbaar en bereid te doen worden. Voldeden de aardſche genoegens in alles aan onze verwachting, wij zouden naar niets beters trachten; de zaligheid zou ons zoo groot en heerlijk niet zijn, indien hier op aarde niets bitterſ in ons lot ware ingemengd. Van het wel beſteden onzes levens, hangt ons eeuwig lot af; naar mate wij hier zaaijen, zullen wij daar maaijen; er zullen trappen in de zaligheid wezen, welke ingerigt zullen zijn naar de vorderingen hier beneden. Is het dan niet redeloos en onteerend voor God, wanneer wij de zaligheid der vroeggeſtorven kinderen al te zeer verheffen? Het is waar, zij ontgingen daardoor veel moeite en verdriet, en hadden zich minder met ſchulden beladen; maar zij hebben ook niet zoo veel kunnen leeren, niet zoo veel goeds kunnen doen, zij zijn niet door beproeving en lijden gelouterd, en kunnen dus zoo vatbaar niet zijn voor de zaligheid; hebben geen aanspraak op de belooning, gelijk zij, die den ſtrijd en het lijden kloekmoedig verduurd hebben. Waren vroegſtervende kinderen dadelijk even vatbaar en beſtemd voor de hoogſte zaligheid, dan

zou dit leven, in plaats van eene weldaad, veel meer een kwaad, of althans een geheel onnut en ijdel toevoegfel zijn tot ons bestaan. Dan was het zeker een betamelijke wensch, om bij zijne geboorte gestorven te zijn. Dan mogt men te regt vragen, *waarom geeft hij den ellendigen het licht, en het leven den bedroefden van gemoed?* Maar indien dit leven, volgens de wijsheid Gods, tot onze ontwikkeling en vorming noodzakelijk is; wie zou dan ook niet gaarne deszelfs ellenden willen ondergaan om deszelfs vrucht te bereiken? Wie zou, daar tijd en eeuwigheid in zulk een naauw verband staan, verdriet hebben in het leven, waarvan elk oogenblik zoo belangrijk is? Wie zou niet liever, dan naar deszelfs einde te verlangen, elk uur, het welk hem vergund wordt, te bate nemen, om zijne roeping en verkiezing vast te maken, om de knopen der ongerechtigheid te ontbinden, zijn berouw dieper, zijn geloof levendiger, zijne hoop gegronder te doen worden, het kwaad te herstellen en het goede te verdubbelen?"

"In verband derhalve met de eenwigheid beschouwd, zoo wel als uit hoofde der straks opgenoemde voordeelen, is dit leven, als de tijd van voorbereiding en genade, van onberekenbare waarde, en hij doet niet wel, die, gelijk Job, wanneer de wederwaardigheden hem ontmoedigen, durft klagen: *mijne ziel heeft verdriet in mijn leven!*"

Gaarne vereenigen wij ons, met den hartelijken wensch van den Eerw. ADRIANI, dat deze *Leerredenen* velen verstreken mogen, tot opbouw in kennis, geloof, heiligheid en troost!

HER.

HERINNERING bij mijnen vijf en twintig jarigen Predikdienst, met nog twee andere Leerredenen bij bijzondere gelegenheden; door J. H. KROM, Predikant te Gouda. Te Amsterdam, bij C. Timmer, 1815. 82 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f — 16 —

Moest ons, bij de beschouwing der naastvoorgaande verzameling van Leerredenen, de gedachte, dat derzelver waardige Opsteller reeds zoo vroeg van zijnen post geroepen werd, treurig stemmen; het afschrijven van dezen titel is geschikt, om ons weder op te beuren, en het lezen van deze lettervrucht, om ons te verblifden, dat derzelver bekwame leveraar, in eenen aanmerkelijk hooger en ouderdom, zich nog met ons in het land der levendigen bevindt en werkt. De Leerrede ter herinnering aan zijnen vijf en twintig jarigen predikdienst, is bijzonder, is kenmerkend, is ernstig, is treffend en lezenswaardig. De Tekst is 1 Joan, 1: 5—10. Van het gewone vindt men bijna niets, maar ook niets dus, dat naar osrentatie zweemt. Na de opheldering van den Tekst, wordt de aandacht eerst bepaald, bij deze bijzonderheid: *God is een licht, en naderen tot dat licht is alleen Godsdienst, en maakt alleen den troost van den Godsdienst deelachtig*, en vervolgens bij eene andere, insgelijks uit den Tekst verstandig afgeleid: *wij zijn allen diep schuldig voor den heiligen God; maar dien, die zijne zonden belijdt en gevoelt, komt het offer van Jezus Christus, Gods Zoon, ten goede, en hem is de trouw en goedertierenheid van God van volkomene vergiffenis borge.*

Yy 3

De-

Deze Christen-Leeraar vertoont zich bijde ontwikkeling, hier geheel, zoo als hij dacht en deed, en denkt en is, en voornemens is voort te werken, — geeft zediglijk rekenschap van 't geen hij gesproken heeft, en doet overtuigend zien, dat hij zijne te kortkomingen gelooft, en met Gods vergevende genade in CHRISTUS, bij de overtuiging van de heiligheid zijner standvastige bedoelingen, zich bemoedigt.

De Eerw. KROM heeft, bij deze, nog twee andere gelegenheden-predikaatsien gevoegd, waarvan de eene, over Ps. LI: 12, door hem uitgesproken is, na de herstelling van eene zware en langdurige krankheid, en de andere, over Jes. LVII: 15—21, 's avonds den 28sten Nov. 1813. bij *het oogenblik der gezegende Omwenteling*. Ook hier komt hij als de eerlijke, getrouwe en gestrenge Boet-Prediker voor, die de ongunstige zijde van 't menschelijk hart bij ervaring kent, en met ernst, zonder slinksche beoordeelingen te vreezen, zonder eenigzins naar eenen verkeerden tijdgeest zich te schikken, waarschuwt, en tot zedelijke reinheid poogt te dringen; maar even min vergeet, den boetvaardigen moed in te spreken, en den heilbegeerigen te vertroosten met de Goddelijke barmhartigheid in CHRISTUS. Meer dan een bewijs treft men hier insgelijks aan, van des Leeraars gezonde uitlegkunde. Ten bewijze diene dit staal:

„Want de geest zou van voor mijn aangezicht overstelpet worden, en de zielen, die ik gemaakt heb. Hier vinden sommigen moeilijkheid; men vergelijkt EZECH. XXXVII. aangaande het wederbrengen van den geest in de doodsbeenderen; — men vindt eene toespeling op den verstikenden wind in het Oosten, en het verkwikkende windje, dat dezen afwiscfelt, — men roept zelfs het

het Arabisch te hulp. Ik beroem mij op zoo groote geleerdheid niet, om dat alles te toetsen, maar, naar mijn inzien, is dit een onnoedige omslag; men moet zijn godgeleerd zamenstel niet inbrengen in den tekst, en niet aarzelen de Goddelijke barmhartigheid zoo ruim te nemen, als Jesaïas die voorstelt. Door Gods aangezicht, dat zegt hier zijn' aanhoudenden toorn en geduchte straffen, zou de geest overstelpt worden, in, door smart en ellende; geen geest zou bestaan, maar bezwijken in ongeluk. Maar God is onze Schepper, dat vergeet Hij nooit; Hij kent, en erbarmt zich over zijn maaksel. Dit denkbeeld is bij Jesaïas niet vreemd: LIX: 16. *Dewijl hij zag dat er niemand was, zoo ontzette hij zich, omdat er geen voorbidder was. Daarom bragt zijn arm heil aan, enz. LXIII: 5. Ik zag toe, en er was niemand die hielp; en ik ontzettete mij; en daar was niemand, die ondersteunde; daarom heeft mijn arm mij heil beschikt.*"

Zonder deze Leerredenen als modellen aan te prijzen, 't geen ook KROMS zedige denkwijze niet begeeren zou, kunnen en moeten wij dezelve als belangrijk en zeer stichtelijk aanbevelen. God spare zijn Eerw. nog lange, tot nut voor Kerk en Vaderland, vergunne hem ook zijnen vijfzigjarigen Predikdienst openlijk te herinneren, en doe de Gemeente van Gouda, bestendig belang stellen in den Evangeliedienst van eenen zoo waardigen Voorganger!

LEERREDE over Hand XXVI: 22, 23, ter Gedachtenisviering van het Paaschfeest; maar ook van eenen, in de Gemeente van Groningen, bijna dertigjarigen; en eenen, elders en daar, vervulden vijftigjarigen Euangeliedienst; uitgesproken in de Grootte Kerk te Groningen, op Zondagavond den 14 April 1816, door L. VAN BOLHUIS, Predikant te Groningen, Lid van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leijden. Te Groningen, bij J. Oomkens en M. J. van Bolhuis, 1816. 32 Bladz. Ingr. 8vo. De prijs is f 6 — En met het Pourtret van den Schrijver f — 10 —

Over de vervulling van den wensch, den Goudschen Leeraar zoo even hartelijk toegebeden, mag dus deze met roem, ook van wegen zijne wezenlijke verdiensten bij onze schoone moedertaal, zoo bekende Grijsaart, zich verblijden. De Leerrede, welke wij thans voor ons hebben, strekt, met den titel en het nederig Voorberigt, tot een aangenaam bewijs, welk eenen zegen de Eerw. BOLHUIS genieten mag, van in den ouderdom van 75 jaren, nog met zoo veel lust en bekwaamheid te kunnen prediken en schrijven, dat niet alleen eene be-roemde hem waardige Gemeente zijn Evangelisch Voorstel gaarne hoort, maar ook een uitgebreider Publiek eene schets daarvan met dankbaarheid ontvangen kan. Doelmatig heeft de brave man het dubbel plegtige van de gelegenheid vereenigd, en wij kunnen ons verbeelden, dat de indruk daarvan roerend zal geweest zijn. Daar ons bestek niet gedooft hier meer van te zeg-

zeggen, eindigen wij met het slot, waarop ook wij *Amen* zeggen, hier af te schrijven:

„En wat nu voortaan? — Eerlang is de aflegging mijns tabernakels nabij, en zal mijn mond zwijgen: maar het geen ik, nevens mijne Ambtgencoten, u verkondigd heb, blijft u verpligting opleggen tot herdenking, en betrachtting, en stelt u verantwoordelijk. — Intusschen heb ik nog lust, om, onder opzien naar den Geest, in dit mijn aangelegen werk te volharden, zoo ver God mij de noodige zielsvermogens, en lichaamskrachten verleent. En daar toe wijd ik mij verder aan u toe. Mogt God mij m ar sterken, en meer getrouw maken; ja op het laatste werk den ruimsten zegen geven! — Maakt gij voorts vlijtig gebruik van den Evangeliedienst, en versmaadt mijn gebrekkig werk in den ouderdom niet. Sterkt mij veel eer door uwe voorbiddingen. — Haast, misschien onverwacht, vallen wij, eenigen ten minsten; eerlang zijn wij allen verdwenen. Weest dan bereid, want gij weet niet, wanneer de Zoon des menschen komen zal. — Mogten wij, wij allen, elkanderen eens in heerlijkheid ontmoeten! Dan zouden wij in God juichen; dan zijne wegen kennen, en herdenken; dan hem eeuwig danken; eeuwig hem bewonderen; eeuwig hem verheerlijken; eeuwig van genade zingen. Zalige uitzigten; heerlijker, dan een wereld geven kan! Wiens nieren moesten dan niet verlangen in zijnen schoot? Amen!”

Gefchiedenis van den ondergang der FRANSCHÉ DWINGELANDIJ of BUONAPARTES LAATSTE VELDTOGTEN van 1812 af, tot en met zijne Ontscheping in Frankrijk, en zijne Overscheping naar St. Helena. Een Gedenkboek ook voor Nederlanders. Naar het Hoogduitsch van C. A. GUNTHER. Te Zutphen, bij H. C. A. Thieme, 1816. IV en 387 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f 3: —: —

Wij hebben hier een vrij goed overzicht der laatste Veldtogten van BUONAPARTE, en der gebeurtenissen, die zijnen val hebben voorbereid en bewerkt, hoewel de oorzaken daarvan nog wel wat hooger opgehaald, en wat wijsgeeriger bewerkt zouden hebben kunnen zijn. Volgens de Voorrede, schijnt het oorspronkelijke werk slechts tot aan het einde des eersten en grootsten bedrijfs van 's Mans woelig leven te loopen, althans de Vertaler zegt in zijne Korte Voorrede, dat hij het, „in een *Nederduitsch* gewaad, en tot op het einde van 's mans staatkundigen loopbaan vermeerderd, zijnen landgenooten aanbiedt.” De Vertaler heeft echter meer dan dit gedaan. Hij heeft ter behoorlijke plaats, een vrij juist verslag van de jongste *Nederlandsche* Omwenteling, en de afwerping van het juk des Vreemdelings, ingelascht; het welk zekerlijk, na zoo veel, het zij schoons, het zij uitvoerigs, als wij reeds over deze stoffe bezitten, de verdienste der nieuwhed niet meer kan hebben, maar toch die der waarheid bezit. In 28 bladzijden wordt het voornaamste uit onze Omwenteling bij een getrokken, meest (gelijk uit de aanhalingen blijkt) volgens het werk

VAN

van den Heer BOSSCHA. Minder beviel ons het tweede bijvoegfel van den Vertaler, zijnde een Geschiedkundig verslag van het gebeurde in 1815, na de terugkomst van NAPOLEON. Het bestaat meest in eene uit de nieuwspapieren en *officieele* stukken opgemaakte, berigtgeving van het *Binnenlands* in *Frankrijk* gebeurde, en dan nog zonder een woord van den opstand en togt des Hertogs van *Angoulême* in het Zuiden, en de verrigtingen der *Vende'ers* in het Westen. De toneelsvertooning op het *Meiveld* daarentegen, wordt omstandig beschreven, terwijl omtrent den beslissenden veldslag van *Waterloo*, slechts het *Fransche* berigt, en in eene aantekening onder anderen de valsche *Anecdote*, wegens het werpen van het Ordes-teeken, onder de *Belgiërs*, door onzen Kroonprins, wordt medege-deeld, en men niet rept van de gevechten, door de Bondgenooten in den *Elzas* en in de *Alpen* geleverd, noch van de belegering der *Fransche* vestingen, en des tweeden *Parijschen* Vrêdes in November 1815. Dit alles behoorde wel niet tot BUONAPARTE's Persoon, of eigene laatste veldtogten, maar wel degelijk tot den *ondergang der Fransche Dwingelandije*.

In het eigenlijke werk des *Duitschen* Schrijvers, het welk met den Oorlog tegen *Rusland* in 1812 begint, hebben wij vooral den veldtogt des jaars 1813, naauwkeurig en vrij belangrijk beschreven gevonden. De vroegere gebeurtenissen van dat jaar, tot op de komst van NAPOLEON bij het Leger, zijn wat losser bewerkt; althans de opstand in *Oldenburg*, en de gruwelen van VAN DAMME aldaar. De gevechten bij *Luneburg* en in het *Maagdeburgsche* zijn niet eens vermeld, en van den zoo belangrijken tweeden, en lang volgehouden opstand te *Hamburg*, wordt slechts met een enkel woord, bij eene andere gelegenheid

heid gesproken. Doch de veldslagen van *Lutzen* en *Bautzen*, en vooral het tijdvak na den wapenstilstand, tot den slag bij *Leipzig*, zijn uitnemend wel uit een gezet, het welk bij de in een gevlochtene stellingen, de snelle op een volging der gebeurtenissen, en de vaak strijdlige berigten, geen gemakkelijk werk was. De veldtogt van 1814 is kort behandeld; de Schrijver heeft, naar het schijnt, de uitmuntende Geschiedenis van denzelfden, door ALPHONSE DE BEAUCHAMP, nog niet gezien. Omtrent den grooten *Russischen* veldtogt van 1812, hebben wij ook weinig nieuws gevonden; trouwens deze stof is ook, na zoo vele *Russische*, *Engelsche*, *Duitsche*, berigten, en de twee uitvoerige *Franche* werken van LABAUME en SARRAZIN, beide ooggetuigen, genoegzaam uitgeput. Wij twifelen echter, of de Schrijver ook van deze beide wel gebruik heeft kunnen maken. Daar en tegen ontmoeten wij hier een uitvoerig gesprek, tuschen NAPOLEON en den *Oostenrijkschen* Gezant, Graaf VAN BUBNA, te *Parijs* gehouden, in den aanvang van 1813, en het welk bijna op de gevangenneming des Graven zou uitgelooopen zijn, indien deze niet den degen getrokken had, om zich te verdedigen. (zie bl. 138—150.) Wij herinneren ons niet, dat de Graaf VAN BUBNA toen te *Parijs* was, maar wel, dat hij in Mei 1813, in NAPOLEON's Hoofdkwartier te *Dresden* kwam, om eenen Wapenstilstand te bemiddelen, en de tuschenkomst van zijn Hof aan te bieden. In Maart was SCHWARTZENBERG te *Parijs*, en NAPOLEON zou zich dus aan dezen gewend hebben, of het moet zijn, dat hij eerst na den 10 Maart aankwam. — Van de Leger-togten in *Italië* in 1813 en 1814, is niets gezegd, zoo min als van de dikwerf merkwaardige belegering der vestingen in den rug des

Fran-

Franschen; daar de Schrijver het plan schijnt gehad te hebben, om zich in Krijgs- en Staatsbedrijven slechts tot den onmiddellijken persoon van NAPOLEON te bepalen, maar daar door ook, zoo als boven van den Vertaler gezegd is, minder aan den eersten titel van zijn werk, heeft beantwoord. —

Met alle deze uitlatingen is dit boek nogtans als handleiding zeer wel te gebruiken, daar de stof zoo bij uitnemendheid gewigtig is, en, als het groote werk der Voorzienigheid in onze dagen, niet genoeg aan het opkomende geslacht kan worden bekend gemaakt; waar toe dit geschrift, uit hoofde van deszelfs duidelijke en geleidelijke voordragt, niet ongeschikt is. Proeven, ter kenschetsing van den stijl, die zich door niets bijzonders ten goede of kwade onderscheidt, zullen wij korthedshalve achterlaten. —

KAREL VAN ROZENBURG, *of de Zegepraal der Deugdzame Liefde*. Door PETRONELLA MOENS. In twee Deelen Eerste Deel, VIII en 339 Bladz. Tweede Deel, 286 Bladz. Te Dordrecht, bij A. Blusfé en Zoon, 1813. In gr. 8vo. De prijs der beide Deelen is f 4 : 16: —

Slechts de menigte der uitkomende boeken, geenszins de onwaarde des werks, heeft onze aankondiging van dezen nieuwen Roman, der vloeiende Dichteresse en bekwame Prozaschrijfter PETRONELLA MOENS, dus lang vertraagd. Dezelve ademt weder, gelijk alle hare overige geschriften in dezen trant, zelfsofferende menschenliefde, warme Godsvrucht, verhevene deugd, en innige, zuivere Min van twee edele
Ge.

Gelieven. Wel is waar, de karakters zijn grootendeels, even als in vele harer andere Romans, meer *Idealen*, dan menschen uit de werkelijke wereld, zoo als in de Romans van de Jufvrouwen WOLFF en DEKEN; dan wij hebben onze gedachten daar over reeds bij eene andere gelegenheid gezegd, en zullen dus niet daarop terug komen.

Het beloop des boeks is kortelijk het volgende: KAREL VAN ROZENBURG, de Zoon eens zwakken, zinnelijken Vaders, die, door eene verfoeilijke bijzit en een' ondeugenden Broeder geleid, zijne brave Vrouw mishandelt, en eindelijk geheel verstoort. — KAREL VAN ROZENBURG, is door een' braven *Protestantschen* Predikant in *Frankrijk*, waar heen zijn Vader met der woon vertrokken was, opgevoed, en wordt naar *Leijden* gezonden, om zijne letteroefeningen aldaar te voltooijen. De eerste blijk van zijn edel hart is, dat hij het geld, hem gegeven om *Parijs* te zien, besteedt, om een ongelukkig huisgezin, uit den nood te helpen. Te *Leijden*, is hij in 't eerst de lust en vreugde van allen die hem kennen, hij redt de beminnelijke Dochter van eenen waardigen Dorps-Predikant, LOTJE BORGSMA, die hij reeds vroeger had leeren kennen, het leven: eene onderlinge liefde is het natuurlijk gevolg, en de toestemming der Ouders van LOTJE niet meer twijfelachtig: maar KAREL was ten huwelijk bestemd, aan de rijke ELIZE VAN WELINGEN, een voor 't overige uitmuntend meisje, doch wier ondeugende Broeder uit eigenbaat, om dit huwelijk te bevorderen, met andere booswichten, waar onder ook zekere Dr. GOULIN, een verfoeilijk net van boosheid en lastering spant, waar in zelfs de beste en schranderste lieden, zelfs LOTJE, hare Ouders, en zekere KLINGENBERG, een

een braaf man, door hen tot onderzoek naar *Leijden* gezonden, verward worden, daar KAREL al den schijn des verachtelijksten huichelaars, des schandelijksten verleiders van meisjes en getrouwde Vrouwen, en van een' roekeloozen *Duellist* bekomt, die een' *Franschen* Officier heeft neêrgelegd. Door dit alles, door de onheuschche behandeling van den ouden BORGSMA, de gewaande ontrouw van LOTJE, en door de terugkomst zijns Vaders, die, geheel door zijne bijzit geplunderd, vergeefs het medelijden des hardvochtigen Ooms inroept, wordt KAREL (die intusschen wezenlijk door speelzucht, uit wanhoop geboren, en opvliegendheid, eenigen schijn des kwaads had gegeven) genoopt, om zich als Plaatsvervanger, bij de Krijgs-opfschrijving aan te geven, (men bedenke dat deze Roman, in de tijden onzer verdrukking onder *Frankrijk* valt). Hij besteedt het ontvangene geld daar voor edelmoediglijk, ter verzorging van zijn' Vader, vertrekt met het Leger naar *Duitschland*, verrigt daar wonderen van dapperheid, en redt den Broeder zijner Geliefde, den Kapitein BORGSMA, in een gevecht, het leven. Intusschen klaart de Hemel zich op; de nevel van bedrog en vooroordeel verdwijnt, en VAN ROZENBURG wordt door dien zelfden Krijgsman, met wien hij gevochten had, en die hem van kant wilde maken, om KARELS schuld te verzwaren, vrij gepleit, en het blijkt dat het meisje, 't welk men zeide door hem onderhouden te zijn, eene Ongelukkige is, door hem gered. Nu komt ook de hardvochtige Oom, in eene zware ziekte, tot inkeer, en maakt hem tot zijn' algemeenen erfgenam. Intusschen schijnt roch nog de maat zijner rampen niet vol, zijn trekken van den degen tegen éénen Generaal, doet hem in den Krijgsraad ter dood veroordeelen,

len, doch een Fransche Prins-Maarschalk geeft hem pardon, uit hoofde zijner vorige diensten, en het blijkt nu, dat de Dame, om welke hij door een misverstand met den Generaal GOLBERG had willen strijden, zijne Zuster is, en dat zijne voor dood gehoudene Moeder nog leeft. Deze Zuster is gehuwd, doch door geweld gescheiden, van eenen Krijgsmakker van BORGSMA, met name VELDMAR, en hun Kind, door BORGSMA gered en door LOTJE opgevoed, blijkt nu de onschuldige oorzaak van KAREL's verdenking te zijn, tegen zijne Geliefde gekoesterd. Na deze onderlinge ophelderingen, wordt de bruiloft in *Holland* gevierd, doch KAREL, BORGSMA, VELDMAR en GOLBERG hebben slechts verlof, en men laat hen met tegenzin in *Franschen* dienst achter. —

Dus is het algemeene weeffel van dezen Roman; die nog verscheidene, niet alle even gelukkige *Episoden* heeft, bij voorbeeld, van THOMAS FARRET, en deszelfs avonturen in Schili (*Chili*) met een meisje, ZELIMA geheeten, (een juist niet *Americaansche* naam) welke men in het werk zelve moet nalezen, en gewis al te *romanesk* en onwaarschijnlijk zal vinden. Echter is van de wezenlijk zeer belangrijke *situatie*, die KOTZEBUE in zijne *Adelalde van Wulfen* voorstelt, (van een huwelijk tusschen Broer en Zuster, onwetend gesloten) gebruik gemaakt, doch niet zoo hardverscheurend, te lig, als daar: wij verheugen ons hier zelfs over de onwaarschijnlijkste uitkomst ten goede. De Schrijfster heeft ons ook hier eene gulharde, ouderwetse, en dóór en dóór brave, maar in alles buiten het huishouden dood onkundige *Hollandsche* Vrouw van den ouden stempel len vertoonen, doch wij hebben slechts MARTHA DE HARDE, Jufvrouw A. VAN ROZ

BURG is tusſchen beide nog te geleerd, eene Vrouw van haar ſlag, zal menſchelijke voorneemens niet vergelijken bij *dauwdroppelen*, die men des morgens op zijn klein bleekveld aan de grashalmpjes ziet hangen, en die als paarlen en edele geſteenten blonken, maar wier pracht weg is bij het dóórſchijnen der Zon; (I. Deel. bl. 105.) of zeggen: God houdt gerigt over den zedelijk vrijen menſch, en neemt de wraak over het ſchenden der zedelijke wetten op zich. (II. Deel. bl. 7.) Hier vergeet de Schriſtſter, wien zij de woorden in den mond legt, en daar zulks de grootste oplettendheid en doordringen in de onderscheidene karakters vereiſcht, zoo is uit dien hoofde de vorm van brieven zoo moeilĳk.

Voorts zien wij met genoegen, hoe ſchrander onze verdienſtelijke Landgenooten, bij gedurige herhaalde aanprijzing der kenscherſende goede eigenschappen van onzen Landáard, en waarſchuwing tegen vreemde, vooral *Fransche* zeden; toch de toenmalige *Censuur* heeft weren te ontduiken, door de ſlechte perſonen, die zij invoert (meestal onder *Fransche* namen, ſchoon wij, tot onze verwondering, de *Fransch-Zwitſersche*, ondeugende *Gouvernante* van ELIZE, BRIGETTA BRAGSTEEN geſpeld zien) door hen zeggen wij, volſtrekt niet *Franschen* te noemen, en ook aan de dapperheid en de eer der *Franschen* legers, door het invoeren van zoo vele tot dezelve behoorende *echte* braven, eene miſchien onverdiende hulde te bewiſzen. —

De ſraalje, doch ſomtijds wat al te welige ſtiĳ van PETRONELLA MOENS is bekend. Van eenige ſpelfouten zouden wij niet ſpreken, ware het niet, dat de herhaling van uitdrukkingen zoo als deze, *nooit zag ik EDELE (den edelen) menſchenvriend zoo geſchokt...* Hij noemde KA-

REL DE LAAGHARTIGSTE (*den laaghartigsten*) *Verrader*, ons bijna eene stelselmatige, gewis verkeerde afwijking van de gewone verbuigingen deed vermoeden. *Zich naar de Godheid beelden* (II, Deel. bl. 229.) voor *vormen*, is een *Germanismus*. Op bl. 260, 261 en 262 komen wat vele (eigenlijke) bloemen voor. —

Onder de menigte welgeschrevene en treffende plaatsen, door ons opgeteekend, aarfelden wij lang tusschen een aardig denkbeeld wegens de *Erfzonde* (bl. 237. Deel II.) en een dergelijk wegens de *Paasch-eieren* (bl. 239.); doch wij bepaalden ons tot de schoone beschrijving der *Liefde*.

„Mijne hand heeft door de zachtste, door de edelste aandoeningen, terwijl ik dit schrijf. LOTJE bemint mij, — durf ik deze gedachte voeden? Maar is beminnen niet de zaligheid der hemellingen? O, zoo ik u schreef: al de scharren der aarde zijn mijn wettig eigendom geworden, de geheele wereld vereert en huldigt mij, als haar eenig Opperhoofd, o, dan schreef ik u niets dan eene beuzeling; mijne dwaze vreugd daarover was eindeloos minder dan de vreugd van een vlugtig oogenblik, de vreugd, die een onnoozel kind streelt, wanneer het eene bontgekleurde waterbel blaast. Maar ik schreef u, LOTJE, bemint mij. Ja, aan dit woord hangen eeuwigheden vol toenemend geluk. O, ik kan, ik mag ook dit aan den vriend van mijn hart schrijven: LOTJE bloost niet over hare liefde voor mij, zij ontveinst haar edel gevoel niet; nimmer leerde zij, onder een samenweeffel van kleine fijne listen, de aandoeningen van haar aandoenlijk hart verbergen.”

Nog nemen wij over, de volgende beschrijving der *Vadervreugde*:

„Ja

„Ja KAREL! ik heb niet te vergeefs voor eenige oogenblikken de zalige vadervreugd gesmaakt, niet te vergeefs gloeide mijn hart van dankbare verrukking, toen mijn kleine GEORGE, blozend van liefde en vreugd, met traantjes van kinderlijke godsvrucht in de helder tintelende oogjes; voor het eerst nevens mij, op het rozenheuveltje knielde; toen ik hem de opgaande zon deed zien, en hem de naamlooze goedheid en liefde van den onzienlijken Vader der natuur, in de vrolijke gouden glansen, die het hemelblauw gewelf omvloedden, deed opmerken. O KAREL! dat was een feestelijk oogenblik voor mij. Het lieve kind trilde van zoete verrukking, en met beide de armpjes naar den Hemel uitgestrekt, stamelde het: o vader! ik heb den goeden God zoo lief, alles wat ik heb wil ik hem gaarne geven. — De goede God heeft u ook lief, zeide ik, het kind aan mijne borst drukkende; wanneer gij gehoorzaam zijt, wanneer gij mensch noch dier beleedigd, maar alles wat hij geschapen heeft bemint; dan toont gij hem uwe liefde, uwe dankbaarheid mijn kind! en meer vordert de goede God niet van u. O! hoe was ik toen te moede, KAREL! de geheele schepping scheen mij meer dierbaar te zijn; ik gevoelde mijn aanwezen tot in de eeuwigheid uitgebreid; in mijn kind, in den blozenden lieveling dien ik omarmde, was mijn leven eindeloos verdubbeld. Een engel! neen, meer dan een engel, een jeugdige natuurgenoot van Hem die eens te Betlehem als een kind aan de moederlijke borst sluimerde, noemde mij liefkozend VADER.”

VADERLANDSCHE GESCHIEDENIS in twee en vijftig Lessen, voor de Nederlandsche Jeugd en Scholen. Te Zutphen, bij H. C. A. Thieme, 1814. 128 Bladz. In kl. 8vo. De prijs is f — 6 —

Wij hebben gevonden, dat deze schets met oordeel geschreven, voorzigtig gesteld, verstaanbaar voor de Jeugd voorgedragen en lezenswaardig is. De lessen, waar in het verdeeld is, zijn zeer beknopt en eenige vragen voor elke derzelve, achter aan geplaatst, kunnen zelfs door de eenvoudigste Onderwijzers gebezigd worden, om te onderzoeken, wat de kinderen van het lezen onthouden hebben. Het loffelijk oogmerk, om te doen opmerken, dat ons Land aan het Vorstelijk Huis van Oranje, naast God, de grootste verplichting heeft, straalt overal door, gelijk ook om de Jeugd, in de wegen met ons Vaderland, van de vroegste tijden af tot op het jaar 1814 gehouden, (want verder gaat dit Leesboekje niet, daar het in dat jaar reeds uitkwam,) te leeren aanbidden, en regt Vaderlandsche Christelijke dengden te beoefenen. Dat in de vier en veertigste Les, het gewezen Koninkje **LODEWIJK NAPOLEON**, wel als een man van zeer weinig doorzicht had mogen zijn voorgesteld, die ons Land, hoe kort hij ook heeft mogen regeren, vele millioenen schats gekost heeft, is eene aanmerking, welke men, onder andere, hier zou kunnen maken. De Schrijver blijkt hier, zie Les een en vijftig, **NAPOLEONS** verlaten van *Elba*, of zijn tweede en, gelijk wij hopen, laatste openbaar bedrijf, niet verwacht te hebben.

Be-

*Beknopt AARDRIJKSKUNDIG SCHOOLBOEK
voor de Jeugd, volgens de nieuwste Landverdeel-
ling. Te Zutphen, bij H. C. A. Thieme, 1814.
97 Bladz. In kl. 8vo. De prijs is f — 6 —*

Dat men hier, om in het kleinste bestek de meeste zaken te plaatsen, niet den vorm van gesprekken of van vragen en antwoorden verkozen heeft, keuren wij zeer goed: de School-Onderwijzer leert dus den Leerling zelve vragen en antwoorden maken, 't geen wel het verkiesfelijkt is.

Vooraf gaat eene korte *Wiskundige*, dan volgt de *Natuurkundige*, en eindelijk de *Staatkundige* beschouwing van onzen Aardbol, waarbij de Jeugd hier 't langst en voornamelijk bepaald wordt; zoo echter dat er tevens mede vereenigd wordt, wat op de *Natuurkundige* beschouwing van onzen Aardbol betrekking heeft. Op deze wijze worden hier *Europa, Azie, Afrika, Amerika* en *Australie* doorgelopen, en de voornaamste Landen, Rijken, Staten, Volken, Godsdiensden, voortbrengfels, enz. enz. aangewezen.

Zeer grove mislagen hebben wij hier wel niet aangetroffen, ondertuschen verlangen wij naar het hier beloofd *uitgebreider Aardrijkskundig Handboek*; niet alleen ter aanvulling van het ontbrekende, maar ook ter verbetering van eenige onnaauwkeurigheden, welke ook latere berigten nu gemakkelijk zullen aanwijken: bij voorbeeld, om maar iets op te noemen, aangaande de Land- en Zeemagt van *Spanje*, *Oostenrijks* aanwinst in *Italië*, de Nederlandsche wol, de herbouwing van *Moskow*, de Europeaanse Bezigtingen in *Amerika* enz. Wij betuigen

over 't algemeen ons genoeg over dezen voorlooper , en verwachten zoo min Schrijver en Uitgever , als het Publiek eenen ondienst te zullen bewijzen , met tot een proefje over een gedeelte van *Amerika* , waar over thans met zoo veel belangstelling als onderscheiden dikwerf gesproken wordt , het volgende over te schrijven :

„ *Florida*. Dit land , eertijds tot Spanje behorende , zoude thans bij de vereenigde staten van Noord-Amerika ingelijfd , en volgens anderen weder door de Engelschen in bezit genomen zijn. Hetzelve grenst aan de Atlantische zee , de golf van Mexiko , Louiziana en Georgie , is tamelijk vruchtbaar en wordt door de rivier Apalachicola in Oost- en West-Florida verdeeld , en brengt graan , rijst , indigo , mahonijhout , sassefras , wijn , katoen , enz. op. *St. Augustin* en *Panzacola* , zijn de voornaamste steden.

„ *Nieuw Mexico* , waaronder mede begrepen wordt *Nieuw Albion* en *Californie* , grenst ten noorden aan Kanada , ten oosten aan Louiziana , ten zuiden aan oud Mexico , ten westen aan de groote zuidzee. De voornaamste voortbrengselen zijn zilver , smaragden , jalappe ; ook wordt er de akkerbouw en veeteelt gedreven ; Californie verschaft schildpadden en parelmosfelen. Het behoort grootendeels aan de Spanjaarden , welke er den christelijken godsdienst trachten bekend te maken. *Santa Fé* , *Cap Luc* en *Lorette* zijn de merkwaardigste plaatsen. ”

„ *Oud Mexico* , ten zuiden van hetzelfde gelegen , strekt zich uit tot aan de landengte van *Panama*. Dit land , grootendendeels aan Spanje behorende , is van gansch Noordamerika het rijkste in kostbare voortbrengselen ; vooral in goud , zilver , paarden en allerlei edele gesteenten ;

ten; men zegt zelfs, dat voorheen het zilver daar gebruikt werd tot beslag van de wielen der rijtuigen; voorts vindt men er mals, rijst, kakao, tabak, gember, cochenille, indigo, katoen, balsam, kopalgom, campechehout, suikerriet enz. De oude inwoners zijn heidenen, donkerbruin van kleur; nu echter is een groot gedeelte door de Spanjaarden tot christenen gemaakt, met welke zij zich ook grootendeels vermengd hebben. De hoofstad van het gansche land is *Mexico*, de prachtigste stad van Noordamerika, hebbende 150,000 inwoners, eene koninklijke munt, vele kerken, kloosters en een allerprachtigst paleis van den onderkoning. Verder zijn de steden *Aquapulco*, *Guatimalo*, waar veel koophandel, vooral in indigo gedreven wordt, hebbende eene hooge school, zoo als ook *Guadalaxara*; *Vera Cruz*, *Tlascala*, *Truxillo* en op het schiereiland Yucatan de stad *Campeche*.

Kort Overzicht van de voornaamste Oude en latere VOLKEN of LANDEN op den Aardbol. Een Schoolboek voor de Hoogste Klasse, door den Schoolopziener H. WESTER, Broeder van de Orde van den Nederlandschen Lesuw. Te Groningen, bij J. Oomkens, 1816. 144 Bladz. In kl. 8vo. De prijs is f — 6 —

De zoo verdienstelijke WESTER, verklaart in het korte zedige Voorberigt, dit werkje zoo te hebben zoeken in te rigten, als meest tot regt verstand van de *Bijbelsche* en *Vaderlandsche* Geschiedenissen konde strekken, en daarom ook van de Geschiedenissen der Volken, welke met

dezelve het meest in verband staan , somtijds uitvoeriger verslag gegeven te hebben , trachtende echter ook om , uit eene zee van zaken , het meest belangrijke , betrekkelijk andere volken te plaatsen . Wij prijzen alleszins dit doel , en kunnen er met genoegen bij verklaren , dat dit werkje er aan beantwoordt

Wij hopen , dat dit boekje veel gebruikt zal worden , en vinden het zeer geschikt , om als prijsje , bij eene openbare uitdeeling , welke tot onze blijdschap van tijd tot tijd meer algemeen in gebruik komt , gegeven te worden . Een enkele zinstorende drukfout , als op bladz. 55 , in het jaar 1685. *HIER riep hij het Edict van Nantes* , voor *herriep* , kan gemakkelijk verholpen worden . Wij kunnen geen breed uittreksel leveren , en bepalen ons dus , vooral omdat velen hieromtrent zoo onkundig zijn , en men het toch wel dient te weten , alleen bij dit kleine :

„ Het laatste (of derde tijdvak der Israëlieten (Joden) of dat *onder vreemde Opperheerschappij*) duurde ruim zes en eene halve eeuw : te weten , zeventig jaren onder de heerschappij der Babyloniers ; ruim twee eeuwen onder de *Perzische* opperregering ; weinige jaren onder die van *Alexander den Grooten* ; omtrent twee en een halve eeuw beurtelings onder de *Egyptische* en *Syrische* ; en eindelijk honderd dertig jaren onder de Romeinsche oppermagt . ”

„ Hoe het volk van Juda onder het bestuur van de Babylonische vorsten kwam , is straks vermeld . Toen de Joden nu zeventig jaren in de Babylonische ballingschap verkeerd hadden , heeft Cyrus of Kores , eerst veldheer van den Medischen Koning Darius , daarna zijn opvolger en stichter van het magtig groote Perzische rijk , ook de stad Babel en dat ge-
hee-

heele Koningrijk overmeesterd en vernietigd, roen Belzazar dit rijk bestuurde."

„Nu ontsloeg Kores de Joden uit hunne ballingschap; gaf hun vrijheid om naar hun land weder te keeren; de stad Jeruzalem en den Tempel te herbouwen. Vele duizenden Joden maakten dan ook van deze vergunning gebruik, begonnen den Tempelbouw, en de herstelling hunner hoofdstad, onder aanvoering van eenen Jozua, en van Zerubbabel, kleinzoon van hunnen laatsten koning Zedekia."

„Met dat al bleven de Joden van de Perzische vorsten afhankelijk, die er landvoogden aanstelden, om de Joden uit hunnen naam te regeren."

„Dit duurde tot dat, na ruim twee eeuwen, de Macedonische koning Alexander de Groote bijna alle bekende landen van den aardbol, dus ook het Perzische rijk, overwon, en onder zijne heerschappij bragt; en zoo werden de Joden mede van dien Alexander afhankelijk."

„Deze jonge vorst echter zich aan de weelde verslavende, stierf in den bloei zijner jaren; waar na zijne groote Alleenheersching in verscheidene rijken verdeeld werd, van welke het *Macedonische*, *Egyptische* en *Syrische* de voornaamste waren: en hierdoor werd veroorzaakt, dat de Joden omtrent twee en een halve eeuw beurtelings van de *Egyptenaren* en de *Syriers* afhankelijk werden gemaakt."

„Gedurende dien tijd oefenden de Joodsche Hoogepriesters doorgaans het bestuur over het Joodsche volk, doch ondergeschikt aan hunne overheerschers, die de Joden wel eens hard behandelden. Dit deed vooral de wreede Syrische koning Antioches Epifanes, die hen zelfs van hunne godsdienstige vrijheden be-

roofde; doch de wanhopige Joden verdedigden zich tegen hem manmoedig, onder aanvoering van hunne Makkabeeuwſche vorſten, en eindelijk zegevierden zij over hunnen verdrukker."

„Toen op den duur de *Romeinen*, van tijd tot tijd magtiger geworden, hunne overwinningen zoodanig uitbreidden, dat zij genoegzaam al de voornaamſte landen der aarde veroverden, en daar onder ook Egypte, Syrie en het Joodſche land, geraakten de Joden dan ook, zestig jaren voor 's Heilands geboorte, onder de oppermagt van dat werelddwingend volk, dat nu weldra een keizerlijke regering ontving."

„De Romeinen lieten echter aan de Joden hunne godsdienſtige vrijheden behouden; beſtuurden hen grootendeels naar de Joodſche wetten, en lieten de landsregering over hen uitoefenen door koningen of ſtadhouders."

„Zoo was b. v. Herodes koning over het Joodſche volk, toen onze Zaligmaker geboren werd, en *Pontius Pilatus* ſtadhouder, of landvoogd, toen Hij geſtorven is."

„Nu gij dit weet, lieve Jeugd! kunt gij terſtond begrippen, hoe de *Romeinſche keizer Augustus*, ten tijde van *jezus* geboorte, eene volksbeſchrijving in het *Joodſche land* konde bevelen; hoe de Joden naderhand vragen konden, of het geoorloofd ware aan den *keizer* ſchatting te betalen? enz."

MEN-

M E N G E L W E R K.

VERHANDELING TER VERDEDIGING VAN DE CHRIS-
TENLEEKEN, TEGEN DIE LEERAARS, WELKE HEN
HET OORDEEL OVER DE LEERSTELLINGEN
DES GELOOFS ONTNEMEN.

Uit het Latijn (1) van wijlen den beroemden
Bazelfchen Hoogleeraar,

S. W E R E N F E L S.

I. H O O F D D E E L.

*Het oogmerk van hen, die den Leeken het oordeel
over de Leerstellingen des Geloofs ontnemen,
en tevens het oogmerk dezer Verhandeling.*

Meervermogende menschen zijn, wanneer zij
met minderen twisten, gewoon in den beginne
ben met redenen aan te klampen; maar zoo dra
zij zien dat zij hier mede niets uitvoeren, met
gezag te handelen. — Indien zij hierdoor de
met hen verschillenden niet tot toestemming
kunnen bewegen, dan breken zij ten minsten
hunnen twist, als naar hunne meening hun per-
soon onwaardig, af. — Zoo worden wij na ge-
noeg van de Roomsche Kerk behandeld. — De-
ze heeft zich eenigen tijd verwaardigd, met ons
door bewijzen te strijden, niet met dien uitslag
welken zij gewenscht had. — Maar nu schijnt
het

(1) *Disfert. Apologetica pro plebe christiana adversus
doctores judicium de dogmatibus fidei illi auferentes.*

het de Moederkerk onbetamelijk , langer met stoute kinderen , die redenen tegen redenen durven overstellen , te redentwisten. — Zij heeft thans besloten , om *Gezag* , en *Gezag* alleen , ons zegen te stellen. Hier door hoopt zij ons zoo te treffen , dat wij haar niet langer zullen durven tegenspreken. —

Maar , terwijl wij haar met alle mogelijke zedigheid trachten te toonen , dat het gevaarlijk is , zich aan menschelijk gezag , hoe groot dan ook , zonder eenig onderzoek te onderwerpen : vooral wanneer het de verkrijging eener eeuwige zaligheid , en de vermijding van eeuwige ellende betreft , — gebiedt ons de Roomsche Kerk goeds moeds te zijn , en beweert dat er in *den weg van gezag* welken zij aanwijst geen gevaar is. — Deze misleidt wel in de wijsbegeerte , en andere menschelijke wetenschappen. — Hier wordt den onderzoeker der waarheid voorgeschreven , dat hij niet den persoon die spreekt , maar de waarheid der gezegden in aanmerking neme , en niet het gewigt van gezag , maar het gewigt der bewijzen wege. — Maar eene andere is de wijs om het ware te onderscheiden , wanneer er over de eeuwige zaligheid gehandeld wordt. — Hier , hoe wonderlijk ! is de weg , anders zoo misleidend , de veiligste. —

Het zoude dan met de zaligheid der meeste Christenen gedaan zijn , ten ware God zulk eenen gelijken , zulk eenen gemakkelijken weg , daar en boven niet allerveiligst gemaakt had.

De meesten zijn onbekwaam tot het onderzoek van de Leerstellingen des Geloofs , en zoo onbekwaam , dat niemand die gezonde hersenen heeft , zich van lagchen kan onthouden , zoo dikwijls hij hoort dat er zijn : die vorderen van Ambachtslieden , Boeren , Vrouwtegens , en eindelijk van Zoetelaars en Legerjongens , dat zij
de

de Leerstellingen des Geloofs, over welke de geleerdste mannen verschil hebben, onderzoeken moeten. Deze zijn nergens anders toe bekwaam, dan dat zij zich aan een gezag, dat hun het grootste voorkomt, onderwerpen. — Derhalven is het noodig, dat er een duidelijk en tastbaar gezag zij, op welke zulke menschen zich veilig verlaten, en op het zelve, zonder eenig gevaar voor dwaling, steunen kunnen.

(Indien er zulk een (gezag) in de wereld niet gevonden wordt, dan zeker heeft God voor de rust en zaligheid van zoo vele goede zielen niet gezorgd. — Maar nu, indien zulk een (gezag) ergens is, dan is het in de *Roomsche Kerk*: waar tegen mischien eenige door niets beteekenende redeneringen zich kanten kunnen, maar met welke geen genootschap van menschen, door hoogheid van gezag, in het strijperk treden kan.

Indien iemand dit uitgezongen bewijs, voor den *weg des gezags*, het welk thans zoo vele en zoo groote mannen alleen behagen kan, bijzonder voorkomt; meene ik hier voor voornamelijk twee redenen te vinden. — De *éne*, dat dit bewijs de kleuren der redenaars geenszins verwerpt, met welke het welsprekende mannen niet moeilijk valt, zelfs eene onwaarheid verwonderlijk fraai op te pronken, en voor het gemeen behagelijk te maken. — De *andere*, en wel de voornaamste is: dat zij, wien het te moeilijk en gevaarlijk schijnt, den Godsdienst hunner Vorsten en van hun volk te onderzoeken, niets aangenamer om te hooren, vinden, dan wanneer gij het gene zij met ijver doen, prijst; en met het sterkst vertrouwen verzekert, dat zij de wijsten zijn, die met verzeking van een verdrietig en gevaarlijk onderzoek, zich in den Godsdienst van den stroom laten wegrukken;

ken: en dat het er zoo verre af is, dat iemand hierom van traagheid kan beschuldigd worden, veelmin van een slaafsche en lage gemoedsgesteldheid, die alleen van den wenk der Grooten, of het oordeel des volks afhangt, — dat integendeel hij om deze reden, van wegen voorzigtigheid en Christelijke nederigheid, bijzonderen lof verdient. — Het is moeijelijk een gebrek in eene sluitreden te vinden; van welke wij het besluit gaarne toestemmen. —

Dan op dat het blijke, dat dit bewijs meer schijn dan gewigt heeft; heb ik mij voorgesteld, in deze Verhandeling te toonen: *Dat Christen Leeken niet zoo onbekwaam zijn, om over den Godsdienst wel te oordeelen: als de Leeraren der Roomsche Kerk, met alle welsprekendheid ons zoeken op te dringen.* — Deze vergrooten, om dit te bereiken, door een verwonderlijke kunstgreep, aan den eenen kant de *moeijelijkheid* van het oordeel in dezen; en van den andere zijde de *dom en stomphheid* van het ellendige volk. — Dan het zij met hun verlof gezegd! in geene van beide die redenen sparen zij grootspraak en ophef. — Dit zal voor een ieder duidelijk zijn, zoo hij maar zich verwaardigt; om ons gevoelen zonder vooroordeel met bedaardheid te wikken en te wegen; zoo *over welke zaak*, en *hoedanig* wij eene beoordeeling aan den Leek toekennen, als *welk een vermogen* om te oordeelen, wij hun toeschrijven. —

II. H O O F D D E E L.

Waar over het niet noodig is, dat de Leek oordeelt.

Wij stellen dat het niet noodig is, dat een Leek oordeele over *menschen* en *Kerkgenootschap*

schappen, die van hem verschillen, noch ook over derzelver *min of meer gevaarlijken toestand*: wat waarschijnlijk is, dat God over hen besloten heeft — voor welke eenige hoop van zaligheid overblijft; — en wie op den weg der verdoemenis zijn? — Oordeelen van zulk een' aard zijn voor niemand tot de zaligheid noodzakelijk, meest al onbedacht, en juist die oordeelen welke Jezus bestraft, wanneer hij verbiedt: *Oordeelt niet, op dat gij niet geoordeeld worde.* (Matth. VII: 1.) En indien het al eens voor Leeraren noodig is, door zoo te oordeelen den dwalenden het gevaar, waar in hij verkeert, onder het oog te brengen, kan de Leek, welke God niet geroepen noch bekwaam heeft gemaakt, om dwalenden op den regten weg te brengen, in zoodanige oordeelvellingen, zonder nadeel voor zich of voor de Kerk, berusten. —

Hij onderzoekte zich zelve, — hij neme zijne eigen zaken waar, hij *werke zijn eigen zaligheid uit*, hij geloove dat het zoo zeer zijne zaak niet is te bepalen, wat God omtrent zulken, die buiten zijn, besloten heeft. — En daar zulke oordeelvellingen over het algemeen zeer verschrikkelijk zijn, wete hij, dat hem in deze zoo veel te meer de zedigheid past, hoe onbekwamer hij tot dusdanige oordeelvellingen is, en hoe sterker voor den onervarenen de dwaling hier te vreezen zij.

Ik beken, dat bijna het tegengestelde gebeurt. — Elk deskundige wacht zich voor zulke oordeelvellingen het meest. — Integendeel, hoe meer iemand van verstand en wetenschap ontbloot is, zoo veel te gereder en vaster is hij, om anderen te veroordeelen en tot de hel te verbannen. — Er zijn dus ook, die
de

de hoogste Godsvrucht, in de veroordeeling van de van hen verschillende secten stellen; en wien weinig Godsvrucht zoude overblijven, indien er geene ketters of sectenmakers waren, in welker veroordeeling zij hunnen brandenden ijver voor God betoonen konden. — Indien nu iemand meent, dat de Leek over het algemeen door blinde partijdigheid, geen oordeel kan vellen over eene zaak, die hij noch genoegzaam kent, noch genoegzaam kennen kan, met deze zal ik niet twisten. — Dit is zeker, dat zoodanige oordeelvellingen van het volk niet noodzakelijk zijn tot zaligheid, en meer gevaar dan voordeel aanbrengen. —

Wij willen liever, dat de Leek over *Leerstellingen*, dan over *menschen* oordeele. Ja, wij vorderen ook niet van hem, dat hij alle leerstellingen, over welke Godgeleerden, het zij van een of van onderscheiden partijen twisten, beoordeele. — Dat er onder deze zijn, welke niet zonder vrucht van Geleerden verhandeld en beslist worden, wil ik niet ontkennen, maar het is dikwijls noch noodig, noch nuttig, dat de Leek zich hier op toelegge. —

Maar ach! dat er onder de Geleerden niet vele geschillen waren, welke te beslissen zelfs in de Scholen nutteloos is! wat zegge ik nutteloos? Ja, verderfelijk, onbedacht, ook dikwijls godloos. — De Leeraars beminnen wel eens vragen, *die dwaas en zonder leerlingen zijn* (2 Tim. II: 23.) en behooren dus tot dezulken, welke *meer twistvragen voortbrengen, dan stichtinge Gods.* (1 Tim. I: 4.) *die razen omtrent twistvragen en woorden strijd.* (Hoofdst. VI: 4.) Die verloren gaan in het ongodelijk ijdel roepen, en van de tegenstellingen der valscheijk genaamde wetenschap, (vers 20.) zoo ver zelfs, dat zij
zich

zich gewennen tot ijdelſprekinge, niet verſtaande wat zij zeggen, noch wat zij bevestigen. (1 Tim. I: 6, 7.)

Het is geenszins te bewonderen, dat op deze wijze de Godgeleerdheid, in eene zoo moeilijke wetenschap veranderd is, dat zij voor den Leek als ontoegankelijk is. — De Apostelen zelve, zoo zij tot de levenden wederkeerden, zouden dezelve niet verstaan, ten minsten zij zouden in dezelve die eerbiedwaardige eenvoudigheid van den Christelijken Godsdienst niet erkennen. — Dan ik geloove dat deze donkerheden, met welke weelderige verstanden dezelve verduisterd hebben, de juiste reden niet in zich behelzen, waarom het grootste gedeelte der Christenen van alle oordeel in zaken des geloofs behoort beroofd, en tot eene blinde toestemming veroordeeld te worden. — Dat de Leeraren in de Scholen die yermaken, die distelen, die doornen genieten; de Christen Leek kan veilig omtrent die alle onkundig zijn, ja, dezelve verachten. —

Maar, zegt men, daar die geschillen, hoe zeer de Kerk dezelve had kunnen missen, nogtans bestaan, en de Christenen in verschillende partijen en secten verdeeld hebben; is het thans wel voor elken Leek noodig geworden, die geschillen te beoordeelen: ten minste in zoo verre, dat hij wete aan welke partij, onder die gene van welke elk voorgeeft de waarheid aan hare zijde te hebben, hij zich voegen moet. —

Dan, die geschillen zijn, of *over Leerstellingen die men ter zaligheid weten moet, of niet?* — Indien zij het zijn, dan kan elk in dezelve het ware van het valsche onderscheiden, zoo veel als genoegzaam is, om hem te doen weten, bij welke Kerk hij zich te voegen heeft. — Maar hier van in 't vervolg nader. — Indien zij het

BOEKZ. JUNIJ 1817.

A 22

niet

niet zijn, dan is het wel de plicht van een ieder, dien zijne zaligheid ter harte gaat, dat hij in elke zaak, die in den Godsdienst van eenig belang is, onderzoekte, wat het meest met de waarheid overeenkomt en dat hij zich bij die partij voege, in welke hij dat, het gene hem als waarheid toeschijnt, met de meeste vrijheid be-lijden mag. — Indien nu iemand hierin van wege de zwakheid van het menschelijk verstand dwaalde, en dus zich vervoegde bij hen, die met hem in dezelfde dwaling verkeerden, — zoo zoude zijne dwaling niet verdoemenswaardig zijn, noch den dwalenden beletten, om minder dat alles te kunnen gelooven en betrachten, 't welk hij ter zaligheid gelooven en betrachten moet, ook in een Kerkgenootschap met dezelfde dwaling besmet. — Het zal hem ook niet schaden, indien hij door een' andere partij zonder eenige hoop op vergeving, tot de eeuwige rampzaligheid wordt veroordeeld. — *Want het is ons het minste van een ander geoordeeld te worden, of van een menschelijk oordeel; die oordeelt is de Heer.* (1 Cor. IV: 3, 4.) bij deze uitspraak staan en vallen wij. —

Dan het is ook altijd niet noodig de geschilden, welke de Christenen verdeelen, te beslissen, om te weten, bij welke partij men zich voegen, of welke men verlaten moet. — Ditzelfde, *dat men ze niet kan beslissen*, kan u somwijlen toonen, wat gij hier doen moet. — Daar dat paradox kan schijnen, moet men zich dezen regel te binnen brengen, welken de Casuïsten, gelijk zij zich noemen, allerwegen in prenten, maar welke, zoo verre mij bekend is, op het geval waar over wij hier handelen, door nog niemand is toegepast. Namelijk:

Op dat ik geloove en doe, is het noodig, dat ik wete, dat het geen ik geloof *waar*, en het geen ik doe, *goed en geoorloofd is*; — maar
op

op dat ik *niet* geloove en *niet* doe, is het *niet* noodig te weten, dat het geen ik niet geloof *valsch* is, en het geen ik niet doe *kwaad en ongeoorloofd* zij. —

Het is genoeg, dat ik niet wete, of het waar of valsch, goed of kwaad zij, want al wat *uit den geloove* niet is — dat wil zeggen, uit een wankelend geweten omtrent de goedheid eener zaak, is *zonde*. (Rom. XIV: 23.) — Welke regel zoo zeer met het gezond verstand instemt, dat zij zelfs den Heidenen bekend was, die volgens CICERO voorschreven, *niets te doen, waar over men twifelen kon, of het goed of slecht was*. (Lib. I. de Officiis). —

Naar dezen gulden regel dan, is het, om de *Transsubstantiatie te gelooven en de Hostie te aanbidden*, en hen die dit weigeren eene *vervloeking te noemen*, noodig, dat men wete, dat het leerstuk der Transsubstantiatie *waarheid* zij, en dat de Hostie te aanbidden, en de zulken die dit *niet* doen te vervloeken, *goed en ongeoorloofd* zij. — Maar op dat ik het leerstuk der Transsubstantie niet geloove, noch belijde, — de Hostie niet aanbidde, en hen die dit weigeren, niet veroordeele, is 't geheel niet noodig dat ik wete, dat 't eerste valsch, en het andere kwaad en ongeoorloofd is. — Want om te oordeelen dat ik mij moet wachten van dat te gelooven en te belijden, en het andere te doen, is het genoeg, dat ik twijfele, of het een en ander waar of valsch, goed of kwaad zij. —

Maar nu, indien zeker Kerkgenootschap van alle zijne Leden vordert, dat zij alles wat ik zoo even gezegd heb gelooven, belijden en doen: ja, dat zij allen die dit niet willen doen, vervloekt; — dan zeker kan ik in de gemeenschap zulk eener Kerke niet zijn of blijven, zoo lang ik in die onwetendheid verkeer. Ik kan daar niet zijn, waar men de Transsubstan-

tiatie noodzakelijk gelooven moet , terwijl ik niet weet of het een verzinzel zij of niet? — Ik kan daar niet zijn en blijven , waar ik de Hostie aanbidden en hen veroordeelen moet , die dat niet doen , terwijl ik niet weet of het eene afgoderij , het andere valsche beschuldiging is of niet.

Ik word dus genoodzaakt , de gemeenschap van die Kerke te vermijden , of dezelve te verlaten , zelfs *om dit eene* , dat zij mij niet veroorlooft , dat ik mij van een stout beslissen onthoude , over eene zaak die ik niet kan beslissen , — dat ik mij onthoude , om te gelooven en te belijden , het geen zeer valsch zoude kunnen zijn , en van te doen , het geen eene groote misdaad zoude kunnen zijn , ten minste van her gene , het welk ik niet weet , of het zoodanig zij , dan niet. —

Indien deze dingen waarheid zijn , gelijk zij zijn ; dat dan een ieder , die zonder vooroordeel oordeelen kan , oordeele , of de Leeraren der Roomsche Kerk , wel zoo zeer hunne zaak behartigen , wanneer zij den Christelijken Leek zoo zeer onbekwaam verklaren , *om de geschillen welke wij met hen hebben te beoordeelen*. — Zij willen hem langs dien weg , van den weg *des onderzoeks* drijven op *dien des gezags* : maar zij merken niet , dat er een *derde weg is* , waarop zij hem drijven. — De onkundige Leek toch kan , ja moet wel eens *zijn oordeel* , over het geen waar of valsch is , *zijne daad* over welke hij niet besluiten kan , of zij goed of kwaad zij , opschorten. En indien geen van beide in de Roomsche Kerk veroorloofd wordt , dan kan , ja dan moet hij dezelve ontvlieden of verlaten , en zich bij andere voegen , daar hij niet genoodzaakt wordt *om te zondigen* , dat is : iets *zonder geloof* , en met een geweten dat twijfelt over de goedheid eener daad , te doen ; voornam-

me-

melijk wanneer, gelijk zij zelve erkennen, dat het geen de Kerk gebiedt te gelooven, de schandelijkste dwaling is, zoo het eene dwaling is — en dat het geen zij beveelt te doen, de verfoeilijkste afgoderij is, wanneer het afgoderij zij. —

Deze dan is de veiligste weg voor zulken, die onbekwaam zijn om de geschillen te beoordeelen: en veel veiliger dan *de weg des gezags*, omtrent welken *of hij waar of valsch zij*, het grootste geschil is, voor den Christen Leek boven alle andere allermoeijelijkst te beslissen. —

Maar ook dit zeggen zij is gevaarlijk, dat men zijn oordeel in Leerstellingen van zoo veel gewigt, als die over welke wij geschil hebben, opschort. — Dan, hoe zullen zij bewijzen, dat dit gevaarlijk is voor hem, welke niet in staat is om dezelve te beoordeelen? hoe zullen zij den Leek bewijzen, dat niet de Roomsche Kerk of eene andere, maar God van hem vordert, en wel op straffe der verdoemenis, dat hij een oordeel velle, om 't welk te vellen Hij hem niet bekwaam heeft gemaakt, en dat hij dus *woekere met een talent*, (*Matth. XXV: 27.*) het welk hij hem niet gegeven heeft? Zal de Leek niet met veel meer regt gelooven, dat God het tegengestelde van hem eischt: *dat hij niet indringe in het geen hij niet gezien heeft*, (*Coll. II: 18.*) ja niet zien kan — dat hij over zaken die zijn begrip te boven gaan niets beslisse, — dat hij het middel aan het geheele menschdom gegeven, om dwalingen te vermijden, gebruike, door zijn oordeel over zaken die zijne bevatting te boven gaan in te houden, — dat hij in den dienst van God, en daar het de eeuwige zaligheid betreft, niets onbedachts doe, niets *zonder geloof*, — dat hij niet geloove, waar omtrent hij niet weten kan, of het niet eene te veroordeelene dwaling — of niets doe, waar omtrent hij on-

zeker is , of het niet eene wezenlijke zonde is? —

Dit is zoo, zegt gij, indien hij dit op geene wijze weten kan; maar dit kan men, zoo al niet *langs den weg des onderzoeks*, dan *langs den weg des gezags*; dan dit is het geen men in de scholen noemt, in een cirkel ronddraaijen; — want juist dit is het, waar over men verschil heeft, of die weg des gezags veilig zij? — De Leeraren der Roomsche Kerk bewijzen, dat dezelve veilig is, om dat zij denzelven voor het volk noodzakelijk noemen ter beslissing der geschillen. Maar men moest bewijzen, dat de Leek geschillen beslissen *moet*, welke hij door zijn eigen verstand niet beslissen kan. — Indien iemand op deze wijze redeneerde: de mensch heeft geene vleugels om te vliegen, derhalven heeft hij andere vleugelen noodig; zou men hem ras dus beantwoorden; het is in 't geheel niet noodig dat de mensch vliege. — Het zelfde antwoorden wij hier, het is in het geheel niet noodig, dat hij, welke hiertoe de vermogens van God niet ontvangen heeft, geschillen beslisse, God vordert dit niet van hem. Indien dit menschen doen, zijn zij dwingelanden, — en juist deze reden van dwingelandij alleen, is eene billijke reden, om zulk een Kerkgenootschap, met hoe vele titelen en uiterlijken luister ook pronkende, te verlaten. — Derhalven is het er zoo verre van daan, om hier uit, dat de Leek onbekwaam is de geschillen te beoordeelen, met regt te besluiten, dat hij daarom zijn oordeel aan de Roomsche Kerk moet onderwerpen, dat veeleer het tegengestelde hier uit voortvloeit, vooral daar ook dit een geschil is, of *de Roomsche Kerk onfeilbaar zij?* Ja dit is het grootste verschil van allen, 't welk alle andere geschillen als in zich behelst, en dus om

zoo te spreken *het geschil der geschillen*. Niemand schrijft die onfeilbaarheid aan de Roomsche Kerk toe, dan zij aan zich zelve. — Alle andere menschen die op de wereld zijn, ontkennen dit, derhalven moet elke Leek dit geschil, tusfchen de Roomsche Kerk en de overige menschen, beslissen, en wel met zijn eigen verstand beslissen, voor hij zich aan het oordeel der Roomsche Kerk veilig onderwerpen kan. —

Maar nu van den blinden Leek te vorderen, dat hij dit geschil beoordeele, is even als of men een blinden opdrong naar *Romen* te reizen, en daar een kundig Leidsman op alle wegen op te zoeken; want indien een blinde dit konde doen, zoude hij den leidsman welken hij zoekt, niet behoeven. — In de daad, indien de Leek dit allergewigtigst geschil kon beoordeelen, zou hij zoo blind niet zijn als men hem schetst, noch den Leidsman, aan wien hij in alles zijn oordeel zou hebben te onderwerpen, noodig hebben. —

Indien nu de Leek niet meer in staat is, om deze, dan om de andere geschillen te beslissen: hoe kan hij dan, behoudens het geweten, de onfeilbaarheid der Roomsche Kerk belijden? Hoe kan hij haar in deze zaak, zonder het grootste gevaar zijner ziel, eene blinde toestemming in alles, eene blinde gehoorzaamheid bewijzen? Hoe kan hij in de gemeenschap blijven van haar, die zulk eene toestemming, zulk eene gehoorzaamheid van alle hare Leden vordert?

Niets kan hier op geantwoord worden, dan dat de onfeilbaarheid der Roomsche Kerk zoo duidelyk is, dat de domste en in andere zaken blinde menschen, ten minste *die (onfeilbaarheid)* zien en tasten, en even hier om, zonder eenig gevaar, die Kerke in alles gelooven, en gehoorzaamheid bewijzen kunnen? —

Dan, wat is het dan eindelijk, dat de oner-

varen Leek *ziet en tast* in de Roomfche Kerk? — Ziet hij onmiddellijk deszelfs onfeilbaarheid? dit zal wel geen verftandig mensch zeggen. — Of voelt hij die zaken, uit welke die onfeilbaarheid noodzakelijk voortvloeit? Maar welke zijn die? want wij, die mogelijk blinder zijn, dan de blinde Leek, kunnen niets in dat Kerkgenootfchap vinden, wat deszelfs onfeilbaarheid ftaaft. — Wij erkennen, dat de Leek in dezelve veel kan zien en tasten, het welk hij elders niet opmerkt; maar de vraag is: of er uit dat gene wat de Leek ziet en tast, *door eene wettige en noodzakelijke gevolgtrekking*, kan befloten worden, dat de Roomfche Kerk het regt van onfeilbaarheid, en dat voor altijd van God ontvangen heeft? — Indien de Leek *de noodzakelijkheid ook van dit gevolg ziet en voelt*; In de daad dan is hij met een fcherp gezigt, en het fijnfte gevoel voorzien, en wordt wel verkeerdelijk in andere zaken tot eene blinde toeftemming veroordeeld; dan is hij wel bekwaam om meer dingen te zien en te gevoelen, ten zij hij aan de vleermuis gelijk is, die in het donker ziet, en op het volle daglicht blind is. —

(*Het vervolg hier na.*)

LONDON, DOOR EENEN FRANSCHMAN BESCHREVEN.

(*Journal voor Letterkunde, Kunst, Luxe en Mode. November 1816. Tweede Stuk.*)

(*Vervolg en Slot van Bladz. 576.*)

Men heeft in *Engeland* publieke rijtuigen, die men vlieg-machines noemt, en met zes paar-

den

den bespannen zijn, en met onze, (de Fransche) *Belocifères*, zeer groote gelijkheid hebben. In zulke rijtuigen hebben de bedienden hunne plaats voor den halven prijs der Koninklijke (1); of op den bok der koetsen, op welken drie personen kunnen zitten. De voerlieden geven op deze en op alle overige wagens, door een getalmatig stampen met den voet op de voetrede of voetbank, hunne paarden het teeken, dat zij moeten voortgaan; en even hetzelfde doen zij, wanneer zij hen sneller willen doen loopen. Een van eenen zeer langen balijn met paardenhaar overtrokken zweep, aan welke een snoer is vastgemaakt, dient hen alleenlijk tot staat.

De wegen worden onderhouden op kosten van degenen die ze gebruiken. Ieder Dorp heeft eenen slagboom, die voor elk rijtuig wordt nedergelaten of geopend; en men betaalt het straatgeld volgens een gemaakt en aangeplakt Tarif, naar evenredigheid van het aantal der paarden waarmede het rijtuig bespannen is. Elk, van welken rang of stand, moet het zelve betalen; zelfs de Koning niet uitgezonderd: en de slagboom zou voor zijn eigen rijtuig niet opengemaakt worden, wanneer niet door iemand, die van wege Z. M. vooruit gezonden is, vooraf werd betaald.

De Heerenstraten, hebben ter volkomene breedte van drie tot vier voeten; eenigzins hoogere voetpaden, welke met van boven wit geleverde palen ingezet zijn, waardoor de voerlieden haar bij nacht zien kunnen: deze voetpaden zijn voor de voetgangers. Aan de plaatsen, aan welke men, wegens gebrek aan ruimte, geene zulke inrigtingen heeft, moeten de ei-

(1) De Schrijver is een Franschman.

eigenaars der dichtst bij liggende eigendommen over hunne velden, den weg maken en onderhouden, welke wegen gezamenlijk met regt goed onderhoudene levendige hekken omtuind zijn. De ingangen tot deze veldwegen, bestaan uit omtrent vier voet hooge, gevlochtene horden, en men geraakt over dezelve half klimmend, half klouterend heen. De Boerinnen hebben zich door oefening hierin eene groote bekwaamheid verworven, en toonen daarbij even zoo veel ligtheid als gemakkelijkeid.

De Heerenstraten loopen niet in regte lijnen uit, en zijn niet naar eene lijn aangelegd, dewijl de Engelschen gewoonlijk een regenzin tegen de regte lijnen hebben. De Meijer- en Boeren-Hofsteden zijn van gebakken steenen gebouwd, hebben glasvensters, en worden zeer zindelijk gehouden.

Onder de Melkmeisjes te *London*, wordt een zeer oud gebruik nog tegenwoordig onderhouden; het welk daar in bestaat, dat zij ieder jaar op den eersten Mei, bij haar bekenden een bezoek afleggen; daar bij hare beste kleederen aantrekken, met bloemen, linten en strikken zijn opgeschikt, en de melk in zilveren potten aan hen brengen. Eene zakpijp begeleidt haar, en zij dansen op deze landelijke muziek, voor de huizen. Te gelijker tijd laten zij een houten beeld, dat van boven tot onder, met zilveren gereedschappen, welke op het zelve als op eenen stommen knecht of schenktafel aangebragt zijn, bedekt is, zijne sprongen doen.

De Groentevrouwen en Schoorsteenvegers vieren hun Feest insgelijks in dit jaargetijde. De eerste maken een groote piramidevormige, met bloemen en soepgroenten opgeschikt beeld, en loopen in de straten om, naar hare bekenden
of

of kalanten, van welken zij al dansend, de gewone geschenken verzoeken en ontvangen: de Schoorsteenvegers hebben vreesfelijke, ongewone en wit gepoederde paruken op, en alle hunne kleederen zijn met papieren boorden belegd. Bij dit zeldzaam bedrijf, hebben zij zulk een deftig en somber voorkomen, als of zij eene lijfstatie bijwoonden.

Dit is tegenwoordig de eenige Maskerade, welke in *Engeland* onder de lagere Volksklasse wordt toegelaten. Toen in den jare 1751, *Lissabon* door eene Aardbeving verwoest werd, smeekten de Bisschoppen in corpora den Koning, en bewerkten het ook, dat bij het Gemeene Volk, de Maskeraden bij Karnavalstijd, en bij alle openlijke vermakelijkheden, afgeschaft werden. Intusschen durfde men zich toch op de Ballen, in het Operahuis, en somtijds ook op de Ballen die in de Zaal van het Pantheon gegeven werden, gemaskerd vertoonen.

Het Weinachtsfeest, (Kersttijd,) op het welk, bij de Engelschen Christ-geschenken (1) uitgedeeld worden, wordt, als in *Frankrijk* de Nieuwjaarsdag gevierd. Op dezen dag geven de Wijn- en Biertappers brood en kaas, het welk bij hen verteerd wordt, en waar van zij om den dorst hunner kroeglieden (drinkers,) aan te prikkelen, degelijk gezouten en gekruide worstschijven braden, voor niet; en laten zich alleenlijk den wijn en het bier betalen.

In de huisgezinnen, maakt men groote pastijen, welke bestaan uit zeer kleingehakte osfentongen, en het vleesch van de borsten van gevogelte, met eijeren en citroen vermengd; en die met alle soorten van specerijen, ongemeen smakelijk gemaakt worden. Op dezen dag komt ook

(1) Vereeringen op Kersdag.

ook op alle tafels, een mengfel van rozijnen, welke met pruimen gekookt zijn, en waarvan men eene soupe maakt, die mij affschuwelijk is voorgekomen.

Zilver tafелgereedschap ziet men weinig in *Engeland*. Het porselein is daar meest in gebruik. Uit liefde voor de zindelijkheid, heeft men stalen tweetandige vorken ingevoerd, die gemakkelijker dan onze viertandige kunnen gereinigd worden. Bij elk ander geregt worden de vorken, messen en tafelborden verwisseld.

De rijke Engelschen weten niet van de *soep*, noch van dat gene, dat men in *Frankrijk* gezonden, gebraden noemt: en hoewel zij ook somwijlen voor Zieken of Buitenlanders, die de soup niet missen kunnen, dezelve maken: zoo leggen zij toch het daartoe gekookte vleesch als een *Caput mortuum* ter zijde. Het gebraad dat op de tafel komt, mag niet langer op het vuur, dan noodig is om half gaar te worden, en het vocht, waarin het gebraden is, wordt weg gegoten, op alle tafels vindt men gewoonlijk gezuikerde spijzen, welke aan den gemeenschappelijken oorsprong der Engelschen en zekere Duitsche volkplantingen, herinneren.

De persoon die voorsnijdt, zit altijd boven aan, of onder aan de tafel.

Iedere schijn van vertrouwelijkheid tuschen mannen en vrouwen, valt weg bij de maaltijden, waar bij zich onderscheidene huisgezinnen of eenige vrienden bevinden. Wanneer het nageregts opgedragen wordt, gaan de vrouwen naar een ander vertrek; dan neemt men het tafelkleed, enz. weg, en de tafel blijft ongedekt; hoewel de tafels gewoonlijk van maghoenhout zijn. Men brengt eene geweldige menigte fleschen, met allerhande soorten van wijn, en glazen.

De

De vrouwen gaan in eene andere kamer, om daar de thee gereed te maken: de mannen gaan op het gewone uur insgelijks daar heen, om thee te drinken, welke de huisvrouw zelve schenkt. En dewijl men de thee zeer sterk drinkt, bevordert zij de spijsverteering, en wordt dus gebruikt in de plaats van de koffij. Men drinkt veeltijds eenige tassen (kopjes,) met boterhammen; en om te toonen dat men niet meer verkiest, legt men den lepel op het kopje, en zet dat alzoo op de tafel. De Engelschen hebben eene menigte van zulke kleine Conventionele gewoonten, om zich van de moeite van te spreken te ontheffen.

De Engelschen klinken niet met de glazen, en drinken niet te gelijker tijd. Men brengt eene gezondheid uit. Ieder brengt de gezondheid uit van den persoon, die hem het liefste is. Men drinkt zoo zijnen buurman toe, en deze den zijnen; en zoo drinkt de een na den anderen, in de geheele rondte om. Het zou ten uiterste onbeleeft zijn, wanneer men het drinken wilde weigeren. De liefhebber brengt de gezondheid zijner geliefde uit; — de wellevende Koopman, de gezondheid zijner Korrespondenten; — de Geestelijke, de gezondheid van zijnen Bischof. — Men drinkt op de gezondheid van de vrouwen in de Stad, op het Land, in de Provincie. Eene schoone vrouw kan daarop rekenen, dat hare gezondheid, zonder dat zij het vraagt, noch daar aan slechts denkt, dagelijks aan de voornaamste tafels gedronken wordt.

Deze oefening en het drinken duurt verscheidene uren en men noemt die een *toast* uitbrengen. Dit woord heeft den volgenden geschiedkundigen oorsprong: De Maitres van eenen

En.

Engelschen Koning, (HENDRIK DE VIII,) baadde zich in tegenwoordigheid eeniger Heeren van het Hof. Een derzelve dronk, uit galanterie, een glas van het water waarin die Godin zich gebaad had; en de overige dronken insgelijks, de een na den ander. Hij die het laatste dronk, zeide: „Ik behoud de gebaade broodsnee,” waarmede hij eene zinspeling maakte op de toenmalige gewoonte, om, bij het drinken, onder in het glas eene snede geroosterd brood te leggen, die *to toast* (aan het vuur geroost,) heette.

In eenige voorname Huizen, geeft men aan ieder genoodigde bij het nageregt, een klein bekkentje, en een glas tot het waschen van de handen, en een servetje, dat een vierkante voet groot is, om ze af te droogen.

De Engelschen zijn over het algemeen grooteters, doch daar omtrent zijn even als in andere Landen uitzonderingen.

Wanneer men bij eenen Engelschman is, kan men uit het gebruik zien voor welken persoon de tafel is aangerigt: of hij van de Hofpartij is, of tot de Oppositiepartij behoort. Lieden van de Hofpartij laten kleine broodjes, op de Fransche wijze gebakken, op tafel brengen. De zoogenaamde Patriotten integendeel, zetten alleenlijk kleine langwerpige sneden van zeer goed gebakken, (best,) en gezouten brood voor. Soupen zoo wel als kleine *Hors d'Oeuvres*, en een sterk gezouten stuk rundvleesch maken, bij Lieden die het Hof zijn toegedaan, het eerste geregt uit. Bij hunne tegenpartij bestaat het uit een verschrikkelijk groot stuk rundvleesch, benevens wortelen met gele rapen en groene kruiden, in water gekookt. Op het nageregt treft men bij Koningsgezinden, suikerwerk. ingelegde vruchten en ijsen aan: — de oude Britten,

ten, als ijverige Patriotten integendeel, vinden hun grootste vergenoegen in eene taart (podding,) van appelen, die met boter en piment zijn gestoofd.

De gemeene Lieden, gaan in de straten van *Londen* zeer snel: zij zijn geheel in hunne bezigheden verdiept, en begeven zich naauwkeuriglijk naar die plaats, of dat oord heen, waar zij iets te doen hebben. De genen die op de voetpaden hen in den weg zijn, mogen zich wel ter deeg voor hen in acht nemen. Altijd maar snel voorwaards dringende, stooten zij met de ellebogen en schouders om zich heen.

De Engelschen omhelzen elkanderen niet: zij vatten elkanderen bij de hand en drukken die, zonder den hoed af te nemen, of buigingen te maken.

In *Engeland* leven de familiën gewoonlijk zeer eensgezind, en liefderijk onder elkanderen. De banden der Natuur bestaan daar niet in aangeleerde aangenomene ijdele namen of klanken. De Broeders en Zusters, nemen aan elkanders geluk of ongeluk een wederkeerig aandeel. Zelfs Lieden van Aanzien schamen zich niet, om hunne kinderen met de namen van Zoon en Dochter aan te spreken, en zoo ook *van* dezelve te spreken; en hebben dezelve, tot op heden, nog geene valsche namen gegeven. Ook de kinderen noemen hunne Ouderen niet anders, dan *Vader* en *Moeder*.

O P H I R.

De beroemde Duitſche Reiziger U. F. SRETZEN, heeft in Februarij 1808, te *Kahira*, eene Verhandeling over het *Ophir der Ouden* geschreven,

ven, die ons zijn Vriend de Heer von ZACH, in zijn Maandwerk medegedeeld heeft.

Ophir, dat *Eldorado* der Ouden, het *Indien* van het oude *Tyrus*, werd reeds in verscheidene oorden der wereld gezocht, en evenwel lag het mogelijk nader bij als men dacht. SEETZEN meent het te vinden, in het zuidelijk deel van het Schier-Eiland *Arabiën*, en wel in het land *Oman*.

De grijze Oudheid weergalmde reeds, van den onuitputtelijken rijkdom en onmetelijken handel van *Zuid-Arabiën*. Van daar kwam de Koningin der Oosterlingen BALKIS, uit het rijke *Saba*, tot SALOMO. AGATARCHIDES, STRABO en PLINIUS schilderen de weelde en rijkdom der *Sabeërs*. Nog tegenwoordig vindt men daar de duidelijkste sporen van den voormaligen handel der *Pheniciers*, nog thans overblijfselen der van hen gevestigde Volkplantingen, een ander *Tyrus* of *Szur*, een ander *Enesfa* of *Hüns* van hunne hand gebouwd, dat hen in vreemde gewesten aan het geliefde Vaderland herinneren moest. Alles wat eens de Phenizisch Joodsche Vloten uit het land *Ophir* medebragten, volgens 1 Kon. IX: 28. Cap. X: 11. 2 Chron. IX: 10 en 21, kan men slechts daar zoo vereenigd vinden. Bij de meeste Steden *Omans*, aan den *Persischen* Zeeboezem, zijn nog parel-vischerijen. *Zuid-Arabien* levert Agaten en Onijxen; volgens oudere Reizigers brengt *Jemen* zelfs Robijnen voort, zoo ook Jaspis en Kristallen. De handel met *Indien* leverde de overige Edelgesteenten. — Het tweede Natuur-product van het oude *Ophir* waren apen. *Zuid Arabien* krielt nu nog, volgens NIEBUHRs beschrijving, van deze dieren. — De kusten van *Oost-Afrika*, leverden Goud, Elpenbeen, Ebbenhout enz. Op deze geheele kust

kust vindt men Arabische Volkplantingen, welker oorsprong zich in de eerste Oudheid verliest. De sluwe Kooplieden van *Oman*, hielden mogelijk het bestaan van deze Volkplantingen voor de Pheniciers verborgen, en gaven voor, dat zij het Goud in hun eigen land bij de Stad *Ophir* vonden. Daarom werd *Ophirs* naam beroemd. Deze Stad is nog tegenwoordig, volgens SCHÉRIF EDRIS, aanwezig, die haren naam *El-Ophir* schrijft. Zij ligt in het District *Terua* of *Nischua* in *Wadij el Phelh*.

Alle deze omstandigheden zaamgenomen, zetten SEETZEN's gissing zeer veel waarschijnlijkheid bij. Zelfs dat de vloeten van *Tyrus* naar *Ophir*, drie jaren onderweg waren, kan de waardij dezer stelling niet verminderen; want men weet, dat de vaart van de Kustbewoners in de roode Zee, nog tegenwoordig zeer langzaam gaat, dewijl zij zich nooit van de kusten verwijderen, en ieder avond voor anker gaan leggen.

DE JEUGD VAN GROOTE MANNEN.

Bijna alle Mannen, die uitgemunt hebben, inzonderheid Regenten, hadden in hunne jeugd, eene treurige, moeilijke, stormachtige loopbaan. Ongeluk en gevaar moesten hun genie ontwikkelen, en hun die tegenwoordigheid van geest, dien moed, die zucht tot ondernemingen en die standvastigheid geven, waardoor zij naderhand groot werden.

MOZES, de eerste grondlegger van het Joodse Rijk moest, na dat hij bij zijne geboorte naauwelijks uit het water gered was, vervolgens als vlugteling in de woestijn trekken, waar hij met andere herder-familiën veertig jaren om dwaalde.

BOEKZ. JUNIJ 1817.

Bbb

MU-

MUHAMMED, Stichter van eenen nieuwen Godsdienst, bragt zijne jeugd door in behoefteigheid en bij Karavanen, tot dat hem de rijke Weduwe ICADIDSCHAH huwde.

ALEXANDER DE GROOTE, ging reeds als Jongeling van twintig jaren in den krijg, en volhardde daar in tot aan zijnen dood.

CYRUS, werd op bevel van zijnen Grootvader ASTIJAGES, in de woestijn ter vondeling gelegd, door Herders gered en heimelijk in behoefteige omstandigheden opgevoed.

POMPEJUS DE GROOTE, leefde reeds als knaap in de gevaren van den krijg, en in zijn drie en twintigste jaar handelde hij reeds als bevelhebber.

JULIUS CAESAR, was door SIJLLA bestemd om vermoord te worden, doch kreeg genade; hij viel in handen van Zeeroovers, moest zich loskoopen, en begon zijne roemrijke loopbaan met op zijne eigene kosten, de Zeeroovers te bestrijden.

KONSTANTIJN DE GROOTE, zuchtte onder de listige vervolgingen van GALENUS, vlugtte naar zijnen Vader, en was van dezen tijd af, steeds in oorlogen gewikkeld.

THEODOSIUS DE GROOTE, werd zoo wel als zijn Vader, van VALERS mishandeld, zijn Vader werd zelfs ontboofd, en hij moest naar *Spanjen* vlugten, tot hem GRATIAAN aan zijn Hof nam.

De geschiedenis der jeugd van KAREL DEN GROOTE is onbekend, zij was echter waarschiijnlijk niet de aangenaamste, indien men denkt aan de barbaarsheid van die tijden en de woeste voorvallen, die de geschiedenis van zijn Hof en zijnen lateren leefrijd kenmerken.

PETER DE GROOTE, leefde gedurende zijne minderjarigheit, in de onaangenaamste en gevaarlijkste omstandigheden, zijn leven was in de
fac-

factien van de CUVANKIJS en GALLIEZINS in gedurig gevaar. Zijne eigene Zuster SOFIA deelde in de zamenzwering tegen hem. Verscheidene malen moest hij voor de moordzuchtige aanslagen der STRELITZEN in een Klooster vlugten. Onder nood, vervolgingen en gevaren, wies hij op tot een groot man.

HENDRIK DE VIERDE, werd zeer hard opgevoed, zijn voedsel was grove kost, zijne klederen slecht; hij ging steeds bloothoofds, beklom met zijne kameraads bergen en rotsen, naar de gewoonte van zijnen tijd. Bij *Rochelle* liep hij gevaar van te verdrinken, en bij de vreeselijke Bloedbruiloft te *Parijs*, om vermoord te worden. Reeds in zijn zestiende jaar woonde hij den veldslag van *Jarnak* bij.

Met welk eene strengheid FREDERIK DE GROOTE opgevoed werd, hoe onaangenaam de jaren zijner jeugd waren, de twisten met zijnen Vader, zijne voorgenomene maar verhinderde vlucht naar *Engeland*, de onthoofding van zijnen boezemvriend KAT, die hij aanzien moest, en de verdere onaangenaamheden, die hij moest verduren, zijn genoeg bekend.

VOORBEELDEN VAN GEHEEL GEZONDE MENSCHEN,
DIE VOOR EENIGEN TIJD, HUNNE BEWUSTHEID
EN GEVOEL TEN EENEMAAL VERLO-
REN HEBBEN.

De Heer Geheimraad Doctor HEIM in *Berlijn*, maakt ons opmerkzaam op een der merkwaardigste en onverklaarbaarste verschijnselen in de menschelijke natuur, dat namelijk geheel gezonde menschen voor eenen tijd geheel van bewustheid en gevoel kunnen beroofd zijn. Hij

B b b 2

haal

haalt hiervan in Horns archif fur praktifche medizin, 6 B., 1 fleet, verfcheidene in 't oogloopende voorbeelden aan.

Hij zegt, dat de Scherprefter BRAND, in *Berlijn*, hem verzekerd heeft, dat er onder de honderd personen, waar aan hij de doodftraf voltrokken had, er naauwlijks tien waren, die kort voor de executie nog eene volkomene bewustheid en gevoel getoond hadden te bezitten, zoo dat de aan den dood gewijde delinquanten reeds eer hij de handen aan hen floeg, als den dood nabij of als halfdooden moesten beschouwd worden.

Een der sterkfte voorbeelden van bewust- en gevoelloosheid van een gezond mensch, is echter het volgende:

Onder de regering van den Ruffifchen Keizer PAUL, reisde de Handelaar in linnen LÖHNIG, geboren te *Greifenberg*, in *Silefien*, naar *Petersburg*. Hier werd hij, door eenen Hamburgfchen Koopman, bij den Keizer beschuldigd, dat hij de daar in de haven liggende fchepen, in brand wilde fteken. Deze beschuldiging was voldoende, om hem terftond te doen gevangen nemen, en tot een ftraf van honderd vijf en zeventig knutflagen te veroordeelen. De volgende dag werd bepaald, tot uitvoering van de ftraf. LÖHNIG, die een zeer robust en vet man was, werd met acht anderen, die dezelfde ftraf ondergaan moesten, naar de gerechtsplaats gebragt. De eerfte, die in de tegenwoordigheid der anderen de ftraf onderging, kreeg vijf en twintig knutflagen; de tweede dertig, waar bij hij den Geest gaf. De derde kreeg vijftig flagen en LÖHNIG herinnerde zich nog naauwkeurig, dat deze in eenen toestand gelijk eenen dooden, door de uitdeelters der knutflagen met de voeten weggefchopt werd.

Nu

Nu kwam de beurt aan LÖHNIG. Hij kreeg honderd vijf en zeventig knutslagen; en vervolgens werden hem met een gloeiend ijzer beide neusgaten opgescheurt, en zijn voorhoofd met een Grieksche Π gebrandmerkt.

Niettegenstaande deze martelingen, bleef hij evenwel nog in leven, herstelde volkomen, en keerde, na dat hij eenigen tijd in *Siberien* had doorgebracht, in zijn Vaderland terug. In 't jaar 1802, zegt Docter HEIM, bezocht mij deze man, en verhaalde mij deze geschiedenis.

Na dat ik alles naauwkeurig onderzocht had, vond ik, toen hij zijn ligchaam ontblootte, zijn geheelen rug vol lidteekenen, zijne neusgaten opgespleten, en op zijn voorhoofd de ingebrande Grieksche Π. Zoo zeldzaam het mij voorkwam, dat deze man zulk eene vreeselijke straf, zonder te sterven, had kunnen uitstaan, vond ik echter in de omstandigheid, dat hij een zeer vet lijf had, eenige opheldering. Hij verhaalde mij nu, dat hij van het oogenblik af, toen hij den derden halfdooden gestraften, met de voeten zag wegschoppen, zijne bewustheid en gevoel geheel verloren had. Hij had volstrekt niets gevoeld van het binden, slaan en brandmerken. Toen hij wederom bijkwam, vond hij zich in eene zittende houding, sterk uit de neus bloedende, en rondsom in zijn bloed drijvende, terwijl hij niet gelooven konde, dat hij de straf reeds doorgestaan had. Hij voegde er bij, dat hij kort daarop met meer anderen, waar onder zich ook de Heer van KOTZEBUE bevond, naar *Siberien* gebragt was, en dat zijn gereisterde rug, eerst na vijf en twintig weken, geheel genezen was.

TURKSCH E GRAFSCHRIFTEN.

VAN EEN KIND.

Mijn eenig kind, naauwelijks geboren , toog naar de hoven van het Paradijs , en laat aan zijne moeder niets over dan derzelve altoosdurende nagedachtenis.

EEN ANDER.

God is één en eeuwig.

Ik was in deze wereld nog maar een Roozeknopje , ondertusschen ben ik door het noodlot verwelkt ; maar zoo ik afgesneden ben uit de hoven dezer wereld , is het maar , om eeuwig te bloeijen in dien van het Paradijs.

VAN EENE JONGE DOCHTER.

De vogel van mijn hart ontvlugt haar kooitje , om zich te gaan plaats en in de tuinen van het Paradijs , mij ontvugtende heeft zij eene altoos durende wonde aan mijne ziel toegebragt , het noodlot had beslist , dat mijne Dochter , maar dertien jaren zoude leven , begaafd met alle de luisterrijke hoedanigheden van een ontlukende bloem ; en hoe treurig is het , dat haar nestje thans maar van marmer is.

VAN EEN LEERAAR DER WET.

God alleen en eeuwig.

De mensch die uit zijn' aard onbekommerd is , en weinig zich bemoeit , om op het graf zijne aandacht te vestigen , kan zich bijna niet voorstellen , dat hij zelf eenmaal zal begraven worden. Herhaal een vers van de *Koran* , voor de ziel van de Mudernis FAIS ULLAH EFFENDI.

VAN EEN MAN VAN JAREN.

Wat ik u vraag , voorbijganger ! is een gebed ; zoo het heden noodig is voor *mij* , morgen kan het voor *u* zijn.

AKA.

AKADEMIE-NIEUWS.

U T R E C H T.

Zijne Majesteit heeft, tot Profesfor in de Geneeskundige Faculteit aan deze Akademie, in plaats van den overleden Hoogleeraar D. DIJLIUS, aangesteld, den Heer J. J. WOLTERBEEK, *Med. Doct.*, in deze Stad.

Op den 10den Junij, is de Heer A. G. VAN CAPPELLE, geboren te *Leiden*, Student aan het Amsterdamsche Athenaeum, tot *Philos. Theoret. Mag. et Liter. human. Doct.*, bevorderd, na lofselijke openbare verdediging van zijne *Disputatio inaug. de Zenobia Palmyrenorum Augusta*.

Op den 12den daar aan volgende, is de Heer A. D. RENEMAN, van *Enkhuizen*, tot *Juris Rom. et hod. Doctor* bevorderd, na mede in het openbaar te hebben verdedigd, zijne *Dissertatio Juridica inauguralis, de Jure gentium a Jure naturali non diverso*.

SCHOOL-NIEUWS.

D O R D R E C H T.

Den 11den Junij 1817. Na dat op den 19den Mei l. l., de Latijnsche Schooljeugd alhier, aan Heeren Curatoren zeer voldoende blijken van hare gemaakte vorderingen in de Grieksche en Latijnsche Talen, en in de volgens de Koninklijke Wet op het Hooger Onderwijs vereischt wordende kundigheden gegeven had; geschiedde

heden in de Walsche Kerk alhier, hare openbare bevordering naar hoogere Klassen, en het openbaar uitdeelen van prijzen, aan die Leerlingen, welke het meest uitgemunt hadden. — Na dat deze plegtigheid door onzen Rector, den Heer G. FENEMA, met eene aanspraak geopend was; werd de verdienstelijke J. B. KIGT, tot het Akademiesch onderwijs bevorderd, en sprak zijne Redevoering uit: *De vi et Efficacia Eloquentiae ad excitandam in hominum animis persuasionem*, dat is: *Over de kracht en het vermogen der wel-sprekendheid om de menschen te overreden*. Bij welke gelegenheid aan den laatstgenoemden, en aan J. H. SOLI, J. HOOG, J. C. WIJNAENDTS, M. G. TIMMERS VERHOEVEN, H. BRON, J. T. BORN WATER, H. VAN EIJK, P. T. TIMMERS VERHOEVEN, E. OLIVIER, A. G. BROUWER en aan P. C. KLUIT, Eereprijzen geschonken werden, voor welke belooningen zij, in tegenwoordigheid eener aanzienlijke Vergadering, hunne dankzeggingen aan Heeren Curatoren, op eene gepaste wijze deden. Dit Letterfeest is met fraai muziek geëindigd, waar mede hetzelfde begonnen, en van tijd tot tijd vervangen werd.

K E R K - N I E U W S

H E R V O R M D E K E R K.

G E L D E R L A N D.

A R N H E M.

ARNHEM, de bevestigde Predd. B. VELS,
te Twello, en W. F. VERWEIJ STOLBERG, te Hall,
heb-

hebben kennis gegeven van derzelver bevestiging aan het Klasikaal Bestuur, en sessie genomen.

OOSTERBEEK. Ds. DE HAAN HUGENHOLTZ, Pred. te *Leersum*, heeft de beroeping naar deze Gemeente, onder inwachting der Koninklijke approbarie, aangenomen.

HOEVELAKEN. Onze Leeraar D. BRUINS, is voor weinige dagen van hier beroepen naar 's *Graveland*.

N I J M E G E N.

PUFLIJK EN LEEUWEN. Heden den 1sten Junij, maakte onze Leeraar, H. VAN DER LINDEN, ons bekend, dat zijn Eerw. de Collatie van den Hoog Wel Geb. Heer OTTO VAN RANDWIJK, en de Kerkelijke beroeping tot Leeraar van *Hurwenen* ontvangen hebbende, zich in de verplichting bevonden had, die beroeping aan te nemen.

HEMMEN vakant. Zie Oct. 1816

BEUNINGEN EN EWIJK vakant. Zie Maart 1817.

LOBITH vakant. Zie April 1817.

Z U T P H E N.

AALTEN, den 4den Mei. Heden werd Ds. T. RADSMA, in den H. Dienst alhier bevestigd, door Ds. W. LENTINK, Pred. te *Bredevoord*, Consulent dezer Gemeente, met de woorden *Joh. XXI: 16. Hij zeide wederom tot hem ten tweedemaal Simon, Jona [Zoon,] hebt gij mij lief? Hij zeide tot Hem, ja Heere, gij weet, dat ik u lief hebben. Hij zeide tot hem. Hoed mijne schapen. De Bevestigde deed zijne intrede met Rom. I: 11, 12 Want ik verlange om u te zien, enz.*

AALTEN, den 11den Mei. Heden werd Ds. R. O. AITTON, als tweede Pred. dezer Gemeente bevestigd, door zijnen Ambtgenoot T. RADSMA, naar aanleiding van *1 Cor. III: 4. ga.*

B b b 5

Want

Want als d'een zegt, Ik ben Pauli, en een ander, Ik [ben] Apollo, en zijt gij niet vleeschelijk?—Want wij zijn Gods mede-arbeiders: en de Bevestigde deed denzelfden dag zijne Intrede, naar aanleiding van Joan. VII: 12b. Sommige zeiden: Hij is goed; en anderen zeiden: Neen; maar hij verleidt de schare.

ZUTPHEN, In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur van *Zutphen*, op den 28sten Mei, zijn tot Leden van de Classis van *Zutphen* aangenomen: de Wel Eerw. Heeren T. RADSMA, en B. O. AITTON, bevestigde Predd. te *Aalten*.

In den Ring van *Wenterswijk*, is, in de plaats van Ds. TEN BOKKEL HUININK, tot Praetor van den Ring aangesteld, Ds. L. H. ABBING, Pred. te *Groenlo*.

TE DOETINCHEM is beroepen, Ds. D. MOLenaar, Pred. te *Nieuw-Loosdrecht*, welke beroeping door zijn Eerw. aangenomen, door Zijne Majesteit den Koning is geapprobeerd.

GENDRINGEN, den 1sten Junij. Heden is onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. VAN ECK, in den h. dienst bevestigd, door zijnen Vader, den Wel Eerw. en Hooggel. Heer C. FRANSEN VAN ECK, Profesfor en Predikant te *Deventer*, wien dit werk op verzoek was afgegaan, door onzen Consulente Ds. D. HUENDER, Pred. te *Silvolde*. De Bevestigiger predikte Eph. V: 25. het middelste gedeelte: *Gelijk ook Christus de Gemeente lief gehad heeft.* De oplegging der handen geschiedde, behalven door de beide genoemde Heeren, door DD. BECKING, VAN WOELDEREN, REUSSEN, SNETHLAGE, LAMERS en AITTON, Predd. te *Beest*, 's *Heerenberg*, *Ter Borg*, *Dinxperlo*, *Keppel* en *Aalten*. De Bevestigde heeft des namiddags zijne intrede gedaan, over 2 Cor. V: 10. *Wij allen moeten geopenbaard worden enz.*

TIEL-

T I E L.

TIEL. In de Vergadering van het Klasfikaal Bestuur van Mei 1. l., is Ds. H. BITTER, als Bevestigd Pred. der Gemeente, van *Ochten*, op zijn verzoek tot Lid dezer Classis aangenomen; terwijl in vorige bijeenkomsten aan den Catechiseermeester J. T. VAN BALEN, te *Tiel*, en aan den Oefenaar H. N. KEMP, te *Tricht*, acten van admisie zijn ter hand gesteld, na dat door hen de bij het reglement op het Godsdienstig onderwijs voorgeschrevene verklaring, onderteekend was.

ZIJDERVELD, den 19den Mei. Onze Leer-
aar, J. VAN OCHTEN, een beroep ontvangen hebbende, naar de Gemeente van *Kattendijke*, in *Zeeland*, heeft, na hetzelfde 14 dagen in beraad gehouden te hebben, daar voor bedankt, en zich weder aan ons verbonden, met de woorden *Luc. XXIV: 29a. En zij dwongen hem, zeggende: blijf bij ons.*

MAURIK. Zie April 1817.

B O M M E L.

ZUILICHEM EN NIEUWAAL, den 27sten April. Na dat onze Leeraar, Ds. R. O. AITTON, naar *Aalten* vertrekkende, op den 25sten dezer, van zijne betrekking tot deze Gemeente en de Classis van *Bommel*, volgens de thans bestaande Kerkelijke verordeningen, ontslagen was, nam zijn Wel Eerw. heden afscheid van ons, predikende over 2: *Cor. III: 6a. Die ons ook bekwaam gemaakt heeft, [om te zijn] dienaars des nieuwen Testaments.*

WAARDENBURG EN NEERIJNEN, den 15den Mei. Onze Leeraar Ds. D. TIJSEN, ontving den 27sten April een eenparig beroep naar de Gemeente van *Gorinchem*, hetwelk hij vier weken in beraad nam. Heden maakte zijn Wel Eerw.

Eerw. ons bekend, dat hij daarvoor had bedankt.

ZALTBOMMEL, den 25sten Mei. Onze Leeraar Ds. J. E. VOET VAN CAMPEN, van hier naar *Leijden* vertrekkende, werd op den 23sten dezer door Ds. G. HEIJSTER, Pred. te *Gameren*, daar toe Gecommitteerd uit het Klasfikaal Bestuur van *Bommel*, van zijne betrekking op deze Gemeente en Clasfis losgemaakt. Heden zeide zijn Wel Eerw. ons vaarwel, met de uitspraak van den Apostel Paulus 1 Cor. XIII: 8a. *De Hefde vergaat nimmermeer.*

POEDEROIJEN EN LOEVESTEIN, den 25sten Mei 1817. Heden nam onze Leeraar Ds. J. SMIJTEGELDT VAN DER HOEK, beroepen zijnde naar *Sleeuwijk*, afscheid van ons, predikende over *Hand. XX: 32.*

ZALT-BOMMEL, den 28sten Mei. In de Vergadering van het Klasfikaal Bestuur van *heden*, trad als Praeses op, en fungeerde als zoodanig, in plaats van Ds. J. E. VOET VAN CAMPEN, deszelfs voormalige Assesor D. TIJSSSEN, Pred. te *Waardenburg* en *Neerrijnen*, volgens Art. 35. van het Algemeen Reglement voor het Bestuur der Hervormde Kerk; als Assesor de oudste in benoeming der Clasfikale Gecommitteerden, Ds. R. MACALESTER LOUP, Pred. te *Bommel*, ingevolge besluit van Z. M. den 21sten. Aug. 1816. N°. 69; tot Klasfikalen Gecommitteerden was geasumeerd de eerste der door Z. M. voor *Bommel* benoemde Secundi, Ds. G. J. VAN NOUHUIS, Pred. te *Rumpt*, mede volgens welgemeld besluit. — Nog werd in dezelfde Vergadering van het Klasfikaal Bestuur geaprobeerd, Collatie en beroeping van Ds. A. S. NANNINGA, Prnd. te *Scherpenzeel* in *Friesland*, naar de Gemeente van *Rolsum*, ten einde ter verkrijging van Z. M. goedkeuring te worden opgezonden.

HUR.

HURWENEN, den 29sten Mei. Heden werd alhier, na verkregene handopening van Z. M., op vertoonde collatie van den Hoog Wel geb. Heer OTTO BARON VAN RANDWIJK, in tegenwoordigheid van den Consulente dezer Gemeente, Ds. R. MACALESTER LOUP, V. D. M. te *Zalt Bommel*, door den Kerkeraad eene beroeping uitgebragt, op den Wel Eerw. Heer H. VAN DER LINDEN, V. D. M. te *Leeuwen* en *Puffijk*, welke beroeping door zijn Wel Eerw., in afwachting van de Koninklijke en Klasikale approbatie, is aangenomen.

ZALT-BOMMEL, den 9den Junij 1817. De Kerkeraad der Hervormde Gemeente alhier, heeft, na gunstig verkregene handopening van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, een aanvang gemaakt met het werk der Beroeping van eenen Predikant, in de plaats van Ds. J. E. VOET VAN CAMPEN, vertrokken naar *Leyden*. Op het vier en twintigtal werden benoemd, de Eerw. Heeren:

DD. s. CROMMELIN, Predd. te *Hillegom*. J. VAN DER FELLZ, te *Katwijk aan Rijn*. J. A. BERKHOF, te *Oosterhout*. P. S. ZILVERGIETER HOOGSTAD, te *Lochem*. H. TIMMERS, in de *Avezathen*. S. G. JORISSEN, te *Herveld en Loenen*. H. J. WUNDER, te *Renkum en Heelsum*. W. L. VAN MEURS, te *Leerdam*. A. SCHIM VAN DER LOEF, te *Bolswaard*. W. J. CROL, te *Driel*. D. TIJSEN, te *Waardenburg en Neerijnen*. W. N. COENEN, te *Tuil*. C. A. LERMANS, te *Baardwijk*. A. K. ROMSWINKEL, te *Nieuwkerk*. A. FRANKEN, te *Slijk-Ewijk*. A. C. ROËL, te *Well en Ammersode*. A. VAN WEETERING, te *Brakel*. H. VAN HEIJNINGEN, te *Rijswijk*. J. C. FRILLEVITZ, in den *Bommel*. W. VAN VLOTEN, te *Ophemert*. A. J. BERKHOUT, te *Woudrichem*. W. A. HAZELAAR, te *Zevenbergen*.

gen. J. F. BARENDS, te *Vollenhoven*- A. VAN BERMELLEN, te *Ankeveen*.

Den Ioden Junij werden op het twaalfal gebragt:

DD. CROMMELIN, JORISSEN, VAN DER FELTZ, BERKHOF, TIMMERS, SCHIM VAN DER LOEF, TIJSSEN, ROMSWINKEL, WUNDER, CROL, FRANKEN, VAN VLOTEN.

Op het zestal:

DD. CROMMELIN, JORISSEN, VAN DER FELTZ, SCHIM VAN DER LOEF, TIJSSEN, BERKHOF.

Op het drietal:

DD. CROMMELIN, VAN DER FELTZ, JORISSEN.

En daaruit aanstonds met eenparige stemmen beroepen, Ds. SAMUEL CROMMELIN, Predd. te *Hillegom*, aan wien van deze Beroeping is kennis gegeven.

ROSSUM. Zie Mei 1817.

HEDEL staat vakant te worden. Zie Mei 1817.

H A R D E R W I J K.

HARDERWIJK. Ds. W. L. VAN MEURS, Pred. te *Leerdam*, voor de beroeping op denzelven uitgebragt, zelfs na een herhaald aanzoek, bedankt hebbende, zoo heeft de Eerw. Kerkeraad den 27sten Mei l. l., om het werk der beroeping zoo veel mogelijk te bespoedigen, zich alleen tot een drietal bepaald, en tot hetzelfde benoemd:

DD. S. CROMMELIN, Predd. te *Hillegom*, H. TIMMERS, te *Avezathen*. A. BONEBAKKER, te *Rozendaal*.

En is hiernit, den 30sten Mei, met volkomene eenparigheid, tot Predikant dezer Gemeente beroepen, Ds. SAMUEL CROMMELIN, Predd. te *Hillegom*; die, nadat hem deze beroepings-acte was bekend gemaakt, dezelve eenigen tijd heeft in beraad genomen.

DOORNSPIJK vakant. Zie Mei 1817.

ZUID-

KERK-NIEUWS. 727
ZUID-HOLLAND.
'S GRAVENHAGE.

PIJNACKER. Onze Leeraar J. MONTIJN, beroepen naar *Almkerk en Emmikhoven*, onder de Classis van *Heusden*, en die Beroeping aangenomen hebbende, is den 13den Mei van zijne betrekking op deze Gemeente en de Classis van 's *Gravenhage* losgemaakt, volgens het Reglement op de Vacaturen enz., en heeft den volgenden Zondag afscheid van ons genomen, predikende bij die gelegenheid over *Deut. XXX: 19. Ik neem heden tegen ulieden tot getuigen den hemel en de aarde; het leven en den dood heb ik u voorgesteld, den zegen en den vloek, kiest dan het leven, opdat gij leeft, gij, en uw zaad.*

TER HEIDE den 25sten Mei. Heden gaf onze Leeraar H. J. VRENEKA, ons kennis dat hij eene beroeping had ontvangen naar de Gemeente van *Sint Maarten en Valkoog*, onder de Eerw. Classis van *Alkmaar*, en die beroeping eenigen tijd in bedenking zou nemen, gelijk hij dan den 8sten Junij aan ons verklaarde, zich verplicht gevonden te hebben, die beroeping, onder inwachting van de approbatie, zoo Klasfikaal als van onzen geëerbiedigten Koning, aan te nemen.

NOOTDORP. Daar de Kerkeraad ten spoedigsten verlangt, tot eene beroeping over te gaan, worden Heeren Proponenten en Candidaten uitgenoodigd, hunne gaven aldaar te laten hooren, na alvorens de vereischte getuigfschriften te hebben vertoond, aan den Consulēt Ds. C. LORIJN, Pred. te *Schipluide*.

DELFT. Zie Jan. 1817.

R O T T E R D A M.

ROTTERDAM. Engelsche Presbijteriaansche Kerk vakant. Zie Mei 1816.

L E I J D E N.

RHIJNSBURG, den 4den Mei. Wij hadden he-

heden het genoeg, om met onzen Leeraar, den Wel Eerw. en zeer geleerden Heer J. STOELENDRAIJER, plegtig te gedenken aan zijnen vijf en twintig jarigen Predikdienst, die bij deze gelegenheid heeft gepredikt over *Neh. V: 19. Gedenk mijner, mijn God, ten goede: alles wat ik aan dezen volke gedaan heb.*

LEIJDEN, den 12 Junij. Onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. en zeer Geleerde Heer JOANNES RUSEBIUS VOET VAN CAMPEN, zal D. V. den 15den dezer, onder ons bevestigd worden en zijnen dienst aanvaarden.

NOORDWIJK BINNEN. De Wel Eerw. en zeer geleerde Heer CAREL DINA USENER, heeft de beroeping alhier op hem uitgebragt, onder inwachting van de Koninglijke approbatie, aangenomen; gelijk dezelve reeds de Klasfikale goedkeuring heeft bekomen.

KATWIJK AAN ZEE. Nadat Ds. HUGO TIMMERS, Predd. in de *Avezathen*, voor de beroeping alhier op zijn Wel Eerw. uitgebragt, had bedankt, heeft de Kerkeraad op den 7den April l.l. het navolgende zestel van Predikanten gemaakt:

DD. J. VAN HARDERWIJK, J. G. HOOGKLIMMER, J. G. EVERWIJN, J. G. A. PAGENSTECHEER VAN GROIN, G. VAN DEN BERG en J. VAN DEN BROEK, Predikanten te *Warega*, *Osch*, *Over- en Nederasfelt*, *Lisse*, *Oegstgeest* en *Pernis*. Deze nominatie aan de Hoog Welgeb. Vrouwe van beide de *Katwijken* aangeboden zijnde, is door haar Hoog Welgeborene daaruit dadelijk geëligieerd en vervolgens door den Kerkeraad beroepen: de Wel Eerw. zeer geleerde Heer IZAAK VAN HARDERWIJK, Predikant te *Warrega*, *Wastens* en *Wartena*, onder de Classis van *Leeuwarden*; die deze beroeping, in afwachting der Koninklijke goedkeuring, na eenige dagen van beraad, heeft

aan-

aangenomen. En, wyl dezelve reeds Kerkelyk is goedgekeurd, zoo mag deze Gemeente, in het hly vooruitzigt verkeeren, van wel dra weder eenen eigenen Leeraar, in haar midden te zullen ontvangen.

LEIJDEN. Op den derden dezer maand overleed alhier, na eene kortstondige maar hevige ziekte, de Wel Eerw. en zeer geleerde Heer, ROELOF SCHOUWENBURG, in den onderdom van 64 jaren, en 22 dagen. Zijn Wel Eerw. was geboren te *Kampen*, den 12den Mei 1753. Na het volbrengen van zijne letteroefeningen, zoo elders als aan de Hoogeschool van *Groningen*, verscheen hij in zijne Vaderstad, met de loffelijkste Kerkelyke en Akademische getuigschriften, en werd aldaar op den 16den Mei 1780, door de Classis onderzocht, en Prop verklaard. Hij werd beroepen tot Pred. te *Oostvoorne*, den 24sten Julij 1781, en aanvaardde zijne bedieninge, den 1sten Januarij des volgenden jaars, met eene Leerrede over *Joan. IX: 4*. Met genoegen en vrucht daar arbeidende, bedankte zijn Wel Eerw. voor eene beroepinge naar 't *Hoogeveen*, den 16den Januarij 1789. Op den 31sten December 1790, te *Harderwijk* beroepen zijnde, verkoos hij wederom te *Oostvoorne* te verblijven. Eindelijk nam hij van die Gemeente afscheid, op den 3den Febr. 1793, predikende naar *Hand. XX: 32*. en vertrok, op eene wetlige roepinge, naar *Katwijk aan Zee*. Hier hield hij den 17den derzelver maand zijne Intre-rede, uit *Joan. IV: 34*.

Na eenigen tijd deze Gemeente, met isver en getrouwheid gediend te hebben, werd zijn Wel Eerw. bezocht, met eene belemmering in de spraakdeelen, die derwijze toenam, dat hij

BOEKZ. JUNIJ 1817.

C c c

ein-

eindelijk zich verplicht vond zijne ruste, behoudens eere en belooning, te vragen. Deze verkregen hebbende, zeide hij zijne Gemeente op den 8ten Maart 1807 vaarwel, en begaf zich herwaarts, om zijne rust te genieten, tot hij is overgegaan in de eenwige ruste.

Hij wordt beweend van zijne Weduwe MARIA HERMANNA BROES, met wien hij den 13den November 1792, in het huwelijk was getreden, en van zijne vier Kinderen, uit dat huwelijk verwekt, inzonderheid van zijnen eenigen Zoon, die in den loop zijner Theologische Studiën, aan zijnen Vader eenen getrouwen Raadsman mist. Ook treuren over hem de Leijdsche Wezen, daar zijn Wel Eerw. sinds 1808, in zijne betrekking als Regent, vaderlijk voor hen zorgde. Leijdens Gemeente verliest met hem een voorbeeld in den Godsdienst, en zijne vrienden een gezelligen vriend. Zijne gedachtenis blijft bij ons in zegening.

KATWIJK AAN ZEE, den 8ten Junij 1817. Van *Leijden* berigt ontvangen hebbende, dat onze voormalige Leeraar Ds. ROELOF SCHOUWENBURG, aldaar op den 3den dezer overleden is, heeft de Wel Eerw. Heer DIRK HALDER, heden de eerste vakatuur-beurt na dit overlijden moettende vervullen, ons bij dat afsterven bepaald, en bij gelegenheid gepredikt over *Psalm XXXVII: 37. Let op den vroomen en ziet naar den opregten: want het einde van dien man zal vrede zijn.*

NOORDWIJKERHOUT vakant. Zie April 1817.

NOORDWIJK BINNEN. Zie April 1817.

NIEUWKOOP. Zie April 1817.

NOORDEN staat vakant te worden. Zie April 1817.

RHIJN-

D O R D R E C H T.

BRANDWIJK EN GIJBELAND, den 20sten April. Heden maakte onze Leeraar G. C. DROOGLEVER FORTUIN, ons bekend, dat hij, na beraad, de beroeping naar *Nieuwkoop* had aangenomen.

OUD-BEIJERLAND, den 23sten Mei, zijn de Kerkeraad en Regering, op nieuw overgegaan tot het werk der beroeping.

Op het achtstal van den Kerkeraad, werden geplaatst de navolgende Predikanten:

DD. A. A. VAN SCHILFGAARDE, Predd. te *Maasdam*. R. W. VAN ROSSUM, te *Ouden Hoorn*. H. W. DE WILDE, te *Klaaswaal*. J. P. MUNTING, te *Sprang*. A. R. BERGHEGE, te *Heinenoord*. J. SJOENIS, te *Fijnaart* en *Heiningen*. N. VAN STEENBERGEN, te *Papendrecht*. C. A. VAN SCHAGEN, te *Capelle op den IJssel*.

Achtstal der Regering:

DD. J. SJOENIS, Predd. te *Fijnaart* en *Heiningen*. N. VAN STEENBERGEN, te *Papendrecht*. A. DE KONING, te *Sliedrecht*. H. W. DE WILDE, te *Klaaswaal*. J. P. MUNTING, te *Sprang*. L. VALK, te *Steenbergen*. A. A. VAN SCHILFGAARDE, te *Maasdam*. P. G. MARI, te *Zwijndrecht*.

Viertal van den Kerkeraad:

DD. J. SJOENIS, A. A. VAN SCHILFGAARDE, R. W. VAN ROSSUM en A. R. BERGHEGE.

Viertal van de Regering:

DD. N. VAN STEENBERGEN, A. A. VAN SCHILFGAARDE, J. P. MUNTING en J. SJOENIS.

Tweetal van den Kerkeraad:

DD. J. SJOENIS en R. W. VAN ROSSUM.

Tweetal van de Regering:

Ccc 2

DD.

DD. J. SJOENIS en J. P. MUNTING, met het lot tegen A. A. VAN SCHILFGAARDE.

Eental van Kerkeraad en Regering:

D. J. SJOENIS, Pred. te *Fijnaart*.

Die daarop door den Kerkeraad is beroepen, maar, na beraad, voor deze beroeping heeft bedankt. Dus is voor als nog de tweede Leeraarsplaats te

oud-BEIJERLAND vakant.

GORINCHEM. Ds. D. TIJSSSEN, voor de op zijn Eerw. eenparig uitgebragte beroeping bedankt hebbende, — zoo heeft de Eerw. breede Kerkeraad, den 21sten Mei, het volgende twaalfstal gemaakt:

DD. W. N. MUNTING, Predd. te *Wageningen*. J. LA LAU, te *Bergen op Zoom*. J. SWIJGHUIJSEN GROENEWOUD, te *Hoog Blokland*. H. WESSELS, te *Ter Heide*. H. J. WUNDER, te *Renkum en Heelsum*. W. SCHOLTEN, te *Vleuten*. J. HERDERSCHÉE, te *Ravenswaj*. D. TIJSSSEN, te *Waardenburg en Neerrijnen*. H. W. HASELAAR, te *Zevenbergen*. G. VAN DUGTEREN, te *Oostvoorne*. J. F. BARENS, te *Vollenhoven*. A. J. ROMBACH, te *Giesfen Oud Kerk*.

Op den 23sten Mei, het volgende zestal:

DD. WESSELS, WUNDER, MUNTING, LA LAU, HASELAAR en HERDERSCHÉE.

En op den 26sten Mei, dit drietal:

DD. LA LAU, HASELAAR en WUNDER.

Waar uit den 3den Junij is beroepen, de Wel Eerw. Heer H. J. WUNDER, Pred. te *Renkum en Heelsum*.

OTTOLAND EN NEDER-BLOKLAND vakant. Zie Nov. 1815.

SPIJK. Zie Nov. 1816.

G O U D A.

NOORDELOOS, den 27sten April. Onze Leer-

Leeraar, Ds. D. INDEWEIJ, op Collatie van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, door den Eerw. Kerkeraad van *Leerdam*. tot Pred. in die Gemeente beroepen zijnde, maakte ons heden bekend, deze beroeping, onder inwachting der nog noodige Kerkelijke goedkeuring, te hebben aangenomen; zoo dat de Gemeente van

NOORDELOOS eerlang staat vakant te worden.

STOLWIJK, den 13den April. Ds. NOORDINK, van hier naar *Oud-Beijerland* beroepen, heeft voor die beroeping bedankt, en zich heden aan deze Gemeente op nieuw verbonden, met eene Leerrede over *Philipp. IV: 5b. De Heer is nabij*.

LEERDAM, den 21sten Mei. Ds. W. L. VAN MEURS, door den Eerw. Kerkeraad van *Harderwijk*, tot Leeraar in die Gemeente beroepen zijnde, heeft daar van den 23sten April l. l., berigt ontvangen, en na veertien dagen van beraad, voor die beroeping bedankt. — Zich weder aan de Leerdamsche Gemeente verbindende, predikte zijn Eerw. bij die gelegenheid, over *Philipp. II: 1, 2a. Indien er dan enz.* — Andermaal werd zijn Eerw. derwaarts beroepen, op den 12den Mei l. l., doch heeft ook, na acht dagen beraad, deze tweede beroeping van de hand gewezen. — Onze beroepene Leeraar, Ds. D. INDEWEIJ, nu de noodige Kerkelijke goedkeuring zijner beroeping ontvangen hebbende, zal (D. V.) den 13den Jullij alhier bevestigd worden.

BERG-AMBACHT, den 13den Junij. Heden ontving Ds. T. SANDERS, eene wettige berdeping naar *Pijnacker*, dewelke hij veertien dagen heeft in beraad genomen.

B R I E L L E.

BRIELLE. In de gewone Vergaderingen
Gcc 2 van

van het Klasfikaal Bestuur, alhier gehouden den 26sten Maart en 28sten Mei dezes jaars, zijn acten tot voortzetting van het Godsdienstig onderwijs, afgegeven aan J. DE HAAN en W. VAN WOUW, beide fungerende Catechizeermeesters in deze stad.

HEKELINGEN. Na verzochte en bekomene handopening, heeft de Kerkeraad alhier; op den 17den Januarij l. l., beroepen, den Wel Eerw. zeer gel. Heer S. J. EVERAARS, Predikant te *Stad aan 't Haringvliet*, welke voor deze beroeping bedankt heeft.

Den 4den Maart daar aan volgende, werd met algemeene stemmen beroepen; de Wel Eerw. Heer G. HARLEES, Prop. onder de Eerw. Classis van *Leijden*. doch schoon zijn Eerw. deze beroeping had aangenomen, hebben bijkomende omstandigheden veroorzaakt, dat aan de verwachting dezer Gemeente niet kan voldaan worden, waar door:

HEKELINGEN als nog vakant blijft en worden dus de Heeren Candidaten en Predikanten buiten vaste bediening uitgenoodigd, om ten spoedigsten hunne gaven te laten hooren, daar de Kerkeraad, zoodra mogelijk, eene derde Predikants beroeping zal uitbrengen.

ROCKANJE, den 12den Junij 1817. Van hier is verzuimd te melden, dat onze Leeraar, J. D. SCHUURING, na ook voor de beroeping naar *Sparenwoude* en *Sparendam* bedankt te hebben, den 27sten December l. l., te *Delft* beroepen werd, en die beroeping aangenomen heeft; — dat zijn Wel Eerw. die door eene hevige en langdurige ziekte verhinderd is, om naar de hem wachtende Gemeente te vertrekken, ons eerlang staat te verlaten. Zoo dat

ROCKANJE vakant zal worden.

Hee.

Heeren Predd. buiten vaste Bediening, en Candidaten worden verzocht, hunne gaven aan deze Gemeente spoedig te laten hooren, wyl de Kerkeraad voornemens is, om, zoo dra mogelijk, tot het beroepen van eenen nieuwen Leeraar over te gaan.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

OUD LODSDRECHT. Op den 25ten van Bloemaand, maakte onze Leeraar T. VERMAA-SEN, ons in zijne voorafpraak, het treurig afsterven bekend, van onze hoogst geschatte Ambachtsvrouw, de Wel Edele geb. Vrouwe SARA MARIA VAN DE POLL, Weduwe van wijlen den Wel Edelen Gestr. Heer Mr. z. h. ALEWIJN, Heer van *Mijnde* en de beide *Loosdrechten*, *Oud Schepen* en Raad der Stad *Amsterdam*, in den ouderdom van ruim 66 jaren, overleden, op den 19den Mei 1817. Zijn Eerw. openbaarde ons daar bij tevens zijn voornemen, om op den eerstvolgenden dag des Heeren, eene opzettelijke lijkrede, op de zoo waardige afgestorvene te houden. Op den 1sten Junij had dan ook die aandoenelijke plegtigheid plaats. De lijkrede die onze Leeraar, ten aanhooren eener talrijk zaamgevloeide schaar hield, had ten grondslag *Hand. IX: 37a. En het geschiedde in die dagen, dat zij krank wierd en stierf.*

Ccc 4

AM-

AMSTELVEEN, den 27sten Mei. Na onze beroepene Pred. Ds. A. HOFFMAN, de beroeping aangenomen, voor de Gemeente zijne drie voorstellen gehad had, en de beroeping bij het Klasfikaal Bestuur was goedgekeurd, heeft deze ook de gunstige approbatie van Z. M. weggedragen.

'S GRAVELAND, den 27sten Mei. Na dat de Kerkeraad alhier, van Z. M. gunstig handopening verkregen had, tot het beroepen van eenen Leeraar, in de plaats van wijlen Ds. G. J. BRUIJN, heeft dezelve heden, ten overstaan van den Consul, J. P. WIJS, Pred. te Hilversum, dit twaalfstal uitgebragt:

DD. D. BRUINS, Pred. te *Hoevelaken*. J. J. VAN VOORST, te *Doorn*. M. VAN VEEN, te *Houten*. J. HERDERSCHÉE, te *Ravenswaaij*. P. A. J. MOEREL, te *Voorthuizen*. J. BROEKMAN, *Emenes Buitensdijk*. R. VAN DER KLOES, te *Vuur en Dalem*. J. ALFERTS, te *Ommeren*. C. J. L. SCHULLER, te *Elkum*. W. STROES JANSSEN, te *Nederhorst (den Berg)*. J. W. VAN DOLDER, te *Nederlangbroek* en C. W. KERSTEN, te *Driebergen*.

Op denzelfden tijd zijn, de zes eersten op het zestal, en de drie eersten op het drietal geplaatst, en daar uit met eenparigheid van stemmen, beroepen:

Ds. D. BRUIJNS, Pred. te *Hoevelaken*.

'S GRAVELAND, den 7den Junij. Onze beroepene Leeraar, heeft na eenige dagen beraad, het beroep, onder inwachting van de goedkeuring van Z. K. M. aangenomen.

NIEUWE LOOSDRECHT, den 1sten Junij. De gevoeligste en grievendste slag, welke immer eene Gemeente treffen kan, trof ons terdezter dagen, daar onze Wel Edele geb. Ambachts-Vrouw, VROUWE SARA MARIA VAN DE POLL, We.

Weduwe van wijlen den Wel Edel gestr. Heer z. H. ALEWIJN, in leven Heer van *Mijnde*, en beide de *Loosdrecht*, Oud Schepen en Raad der St d *Amsterdam*, op den 19den der voorgaande maand, in het 66ste jaar hares levens, ontsiep. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer D. MOLENAAR, dit voor hem en ons zoo smartelijk overlijden, op den eerstvolgenden Zondag, aan de Gemeente bekend gemaakt hebbende; vereerde heden morgen opzettelijk haar Eds. nagedachtenis, predikende over de woorden van Jezus *Joan. XIV: 1. Uw harte worde niet ontroerd, gijlieden gelooft in God, gelooft ook in mij.*

NIEUWE LOOSDRECHT staat vakant te worden. Zie April 1817.

AMSTERDAM vakant. Zie April 1817.

MUIDERBERG. Zie Mei 1817.

H A A R L E M.

HAARLEM, den 8ten Junij. Heden morgen werd onze, van *Schagen*, herwaarts geroepene Leeraar, Ds. s. D. DE KEIZER, in den h. dienst alhier bevestigd, door zijnen Ambtgenoot Ds. J. S. VAN STAVEREN, die ten tekst gekozen had *Joan. XVII: 20 en 21. En ik bidde niet alleen voor deze, maar ook enz.* en hield 's avonds zijne intreredevoering, naar aanleiding van *Neh. II: 20a. God van den Hemel die zal het ons doen gelukken.*

VELSEN. Zie April 1817.

ZANDVOORT staat vakant te worden. Zie Mei 1817.

ZAANDIJK staat vakant te worden. Zie Mei 1817.

A L K M A A R.

ALKMAAR, den 28ten Mei 1817. In de gewone vergadering van het Klasikaal Bestuur, is de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. PRINS, be-

vestigd Pred. van *Alkmaar*, als Lid van de Classis van *Alkmaar*, aangenomen.

VALKOOG, den 27sten April 1817. Onze Leeraar A. VAN DER SLOOT, beroepen naar *Meeuwen* en *Haagoort*, heeft, na van zijne betrekkingen op deze Gemeente en Classis door eenen Gecommitteerden van het Klasikaal Bestuur van *Alkmaar*, te zijn gedimiteerd, heden zijne afscheids-Leerrede gehouden over 2 *Petr. I: 10. Daarom Broeders, benaarstigt u te meer om uwe roeping en verkiezing vast te maken, want dat doende zult gij nimmermeer struikelen.*

ST. MAARTEN EN VALKOOG. Den 21sten Mei 1817, werd alhier, ter vervulling der vacerende Predikantsplaats, na verkregene handopening, gemaakt het volgende zestel.

DD. P. G. JONGBLOED, F. BOON, J. M. LE COULTRE, H. J. VENEKA, A. B. HAGEN en C. MOS, Predd. te *Westwoud* en *Binnewijzend*, *Zwaag*, *Kolhorn*, *ter Heide*, onder de Classis van 's *Gravenhage*, *Schermerhorn* en *Warder*,

En daaruit gemaakt dit drietal, bestaande uit de Predikanten:

DD. J. M. LE COULTRE, H. VENEKA en P. G. JONGBLOED, uit het welk, ten overstaan van Ds. S. D. DE KEIZER, Pred. te *Schagen*, als Consulente met eenparige stemmen beroepen is, Ds. H. J. VENEKA, Pred. te *ter Heide*, dewelke, na eenig beraad, deze beroeping, in afwachting van de Koninklijke approbatie, heeft aangenomen.

BURG OP TEXEL, den 29sten Mei. Onze Leeraar Ds. L. W. WERNINK, den 28sten dezer maand beroepen zijnde door de Gemeente van *Bathmen*, onder de Classis van *Deventer*, heeft, na eenig beraad, zich verplicht gevonden deze roepstem op te volgen, onder inwachting van de Koninklijke approbatie, dus

BURG eerlang staat vakant te worden.

HUIS-

HUISDUINEN, den 1sten Junij. Onze Leeraar J. METZ, van zijne betrekking op deze Gemeente, door eenen Gecommitteerden van het Klasikaal Bestuur ontslagen zijnde, heeft van ons afscheid genomen, met 2 Joen. vs. 8. Ziet toe voor u zelven enz. Zoo dat

HUISDUINEN vakant is.

SCHAGEN, den 1sten Junij. Onze van hier naar *Haarlem* beroepen Leeraar, Ds. s. D. DE KEIZER, heeft heden afscheid van deze Gemeente genomen, met de woorden 2 Petr. III: 18. Dus is

SCHAGEN vakant.

WARMENHUIZEN, den 8sten Junij. Ds. HARTMAN, Pred. te *GrosthuiZEN* en *Avenhorn*, de beroeping alhier op zijn Wel Eerw. uitgebragt, aangenomen, en de Kerkelijke en Koninklijke approbatie ontvangen hebbende, werd heden alhier in den H. Dienst bevestigd, bij afstand van Ds. N. DE GRAAFF, Pred. te *Oudkarspel*, als Consulent, door Ds. A. HOUTKAMP, Pred. te *Haringkarspel* cum ann:, met Joh. IV: 34. De Bevestigde nam tot onderwerp van zijne intrede 1 Cor. II: 23a.

OUDORP EN OTERLEEK, den 8sten Junij. Onze beroepen Leeraar, Ds. J. METZ, werd heden onder ons ingezegend, door den Consulent dezer Gemeente, den Wel Eerw. Heer J. BEST, Pred. in *de Schermer*, met eene Leerrede over Eph. I: 22. en verbond zich aan ons, predikende naar aanleiding van Coll. I: 28.

EGMOND BINNEN EN OP DEN HOEF, den 15den Junij. Op heden gaf onze Leeraar, J. W. M. DEUSEN, ons berigt, dat hij, bij besluit van Z. M. onze geëerbiedigden Koning, in dato 13den Mei l. l., N°. 39. begunstigd met de Collatie, ook nu ontvangen had de Kerkelijke beroeping te *Maria Hoornbeke*, (onder het Klasikaal Bestuur

stuur van *Brusfel*) tot gewoon Herder en Leeraar aldaar, zijnde tevens belast met de zorg voor de Godsdienstige belangen der Militairen enz. van de Protestantische Geloofsbelijdenissen, te *Oudenaarde*. En had zijn Eerw. deze roeping bereids aangenomen. Zoo dat eerlang

EGMOND BINNEN EN OP DEN HOEF staat vakant te worden.

H O O R N.

ABBEKERK EN LAMBERTSCHAGEN.

Op den 28sten Mei 1817, is door den Eerw. Kerkeraad, ten overstaan van den Wel Eerw. Heer C. VAN LOENEN, V. D. M. te *Twist*, als Consulente dezer Gemeente, weder eene poging gedaan, ter vervulling van het openstaande Herders en Leeraarsambt, door op een gros van Predikanten te stellen, de Wel Eerw. Heeren:

DD. A. SJOENIS, Predd. te *Petten*. B. LOOZE, te *Upshem*. P. D. WELTER, te *Heilo*. J. F. HOFF, te *Resfen* en *Doornick*. J. B. VAN DEN BERG, te *Andijk*. L. J. VAN DAM, te *Schoorl*. S. T. HUBERT, te *Quadijk*. J. DIESEL, te *Bergen*. en A. CONRADI, te *Oostwoud*.

En daar uit op het zestal:

DD. B. LOOZE, P. D. WELTER, L. J. VANDAM, A. SJOENIS, J. B. VAN DEN BERG en S. T. HUBERT.

En op het drietal:

DD. P. D. WELTER, B. LOOZE en S. T. HUBERT.

En daar uit beroepen de Wel Eerw. Heer P. D. WELTER, V. D. M. te *Heilo*, aan wien een instrument van beroeping is toegezonden. Dan ook zijn Wel Eerw. heeft voor die beroeping, op heden den 7den Junij, per missive bedankt, dus blijft als nog

ABBEKERK EN LAMBERTSCHAGEN vakant.

ENKHUIZEN, den 24sten Mei 1817. Heden overleed onze oudste Leeraar, de Wel Eerw.
zeer

zeer gel. Heer M. HOUTKAMP. Voor zijne treurende Weduwe zal het annus gratiae worden waargenomen.

WIJDENES EN OOSTERLEEK. De Wel Eerw. Heer J. H. MOLENGRAAF, van Z. M. tot Garnisoens-Predikant te *Doornik, Ath en Mee-*nen aangesteld, is den 13den Mei door Ds. VAN SLOOTEREN, van zijne betrekking tot deze Gemeente losgemaakt, en heeft daarop den 18den daaraanvolgende van ons afscheid genomen, met de woorden van Paulus *Gal. VI: 16. Ende zoo vele als er naar dezen regel zullen wandelen, over dezelve [zal zijn] vrede ende barmhartigheid en over het Israel Gods.* Dus

WIJDENES EN OOSTERLEEK vakant.

Op verzoek van het Klasikaal Bestuur van *Hoorn*, is door den Heer Commisfaris Generaal, tot de Zaken der Hervormde Kerk, aan deze Gemeente gunstig handopening verleend.

WERVERSHOOF, den 18den Mei. Na dat onze Leeraar de Wel Eerw. Heer D. VALKENBURG, door den Heer J. DOZIJ, als Gecommitteerde van het Klasikaal Bestuur, van zijne betrekking op de Gemeente, en de Clasis was losgemaakt, nam zijn Eerw. heden van ons afscheid, met de taal van den Heiland *Joh. XVI: 22.* De Kerkeraad gunstig handopening verkregen hebbende, worden de Proponenten andermaal uitgenoodigd, hunne gaven alhier te laten hooren, na alvorens hunne papieren daar toe betrekkelijk, aan den Consulent, den Wel Eerw. Heer J. B. VAN DEN BERG, Pred. te *Andijk*, vertoond te hebben

GROSTHUISEN EN AVENHORN, den 1sten Junij. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. B. HARTMAN, op den 29sten Mei ontslagen zijnde, van zijne betrekking op deze Gemeente, en van de Clas-

Classis van *Hoorn*, door den Scriba van het Klasfikaal Bestuur, daartoe Gecommitteerd, heeft heden van ons afscheid genomen, met de woorden van Paulus *Hebr. XIII: 20 en 21. De God nu des Vredes enz.* De Kerkeraad zal spoedig een begin maken, met het werk der beroeping, waar toe het Gouvernement reeds vrijheid verleend heeft.

SPANBROEK EN OPMEER, staat vakant te worden. Zie April 1817.

MIDWOUD. Zie Mei 1817.

ZIJBEKARSPEL staat vakant te worden. Zie Mei 1817.

E D A M.

EDAM. Op de Vergadering van het Klasfikaal Bestuur, den 28sten Mei, zijn DD. D. MOREAU en J. H. WORST, de eerste als bevestigd Pred. te *Durgerdam*, de laatste te *Etershem en Schardam*, eerstgenoemde na vertooning van zijn wettig ontslag van zijne voorgaande Gemeente en Classis, tot Leden dezer Classis aangenomen.

DURGERDAM, den 13den April. Heden werd onze beroepen Leeraar Ds. D. MOREAU, plegtig in den dienst van het Evangelie, onder ons ingezegend, door den Wel Eerw. Heer A. TONHOFF, Pred. te *Ransdorp en Schellingwoude*, Consulent dezer Gemeente, sprekende bij deze gelegenheid, naar aanleiding van *Joh. XXI: 15 en 17. Over de liefde tot Jesus, als een hoofdvereischte in eenen bedienaar van het Evangelie.*

Waarop onze nieuwe Leeraar, des nademiddags, onder ons zijne intrede deed, met de behandeling van 's Heilands woorden *Joh. XV: 14. Gij zijt mijne vrienden, zoo gij doet wat ik u gebiede.*

ETERSHEM EN SCHARDAM, den 26sten Mei. Onze beroepen Leeraar J. H. WORST, na dat zijn Wel Eerw. den 7den dezer, door het Pro.

Provinciaal Kerkbestuur van *Noordholland*, pèremptoir was geëxamineerd, en zijne beroeping in deze Gemeente, met de hooge goedkeuring van onzen Koning was bekrachtigd, is op heden in zijne bediening onder ons bevestigd, door Ds. C. Mos, Pred. te *Warder*, als Consulens dezer Gemeente, met eene Leerrede over 2 *Cor.* III: 17 en 18.

De Bevestigde, met oplegging der handen, in den heiligen dienst ingezegend te zijn, begon des namiddags zijnen Evangeliedienst onder ons, met eene Leerrede over *Hand.* VIII: 35c.

HOLISLOOT EN UITDAM, staat vakant te worden. Zie April 1817.

Z E E L A N D.

Het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, verzoekt alle Predikanten, Candidaten of Leden der Hervormde Kerk, die geschriften aan hetzelfde ter goedkeuring begeeren aan te bieden, dezelve vrachtfrij te bezorgen, aan den Secretaris A. J. SNOUCK HURGRONJE, die nevens den President A. VAN DEINSE, daartoe benoemd is.

M I D D E L B U R G.

MIDDELBURG, den 27sten April. Heden avond hield alhier de Hoog Eerw. en zeer gel. Heer J. DE FREMERIJ, Profesfor in de H. Godgeleerdheid aan het Athenaeum dezer Stad, en Predikant bij de Nederduitsche Hervormde Gemeente, voor eene zeer talrijke Vergadering, in de Nieuwe Kerk, met eene Leerrede over

Ps.

Ps. LXXI: 17 en 18a plegtige gedachtenis van zijnen vijftig jarigen Predikdienst. Dat God zijn leven nog lange spare en zijnen ouderdom met alle zegeningen bekroone.

SEROOSKERKE. Den 7den April 1. l., zijn alhier door onzen Leeraar, den Wel Eerw. Heer N. BORSBOOM, den Wel Edele gestr. Heer J. NOELS, en Vrouwe J. M. VAN RAAIJ, plegtig en godsdienstig, als nieuwe Ambachtsheer en Vrouw der Heerlijkheid dezer plaats, verwelkomd, Hun Wel Eds. hebben, den 27sten Mei daaraanvolgende, tot een bewijs hunner hoogachting voor deze Gemeente, een keurig bewerkt zilveren doopbekken aan de kerk geschonken.

DOMBURG. Ter vervulling van de vakature alhier, veroorzaakt door het vertrek van onzen Leeraar, den Wel Eerw. Heer R. H. VAN ALTENA, bij besluit van Z. M., tot Guarnisoens-Predikant benoemd, heeft de Kerkeraad, ten overstaan van den Heer A. VAN DER MEULEN, Schout van Domburg, en Gecommitteerden van den Wel Ed. gestr. Heer van Domburg, gemaakt het volgende zestal van Predikanten:

DD. J. C. NIEDELSTEIN WALTER, Predd. te *Grijpskerke*. J. KALDENBACH, te *Capinge* A. M. VAN WILLES, te *Aagtekerke*. J. M. SNARENBERG, te *Vrouwen Polder*. J. F. HENRIJ, te *Ovezande* en *Driewegen*. Classis van *Goes*. B. LOOZE, te *Urzem*, Classis van *Hoorn*

Waar uit op het drietal zijn gebragt:

DD. J. C. N. WALTER, J. KALDENBACH en A. M. VAN WILLES.

En beroepen is Ds, J. C. NIEDELSTEIN WALTER, Pred. te *Grijpskerke*, Classis van *Middelburg*.

GRIJPSKERKE, den 1sten Junij. Den 1den der vorige maand, des voormiddags in de vooraf-

afpraak maakte onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. C. NIEDELSTEIN WALTER, ons bekend, dat hij, den vorigen dag, eene eenparige beroeping had ontvangen, naar de Gemeente van *Hoedekeuskerke*, onder de Eerw. Classis van *Goes*, welke door zijn Eerw. drie weken was in beraad genomen, en heden gaf hij ons berigt, dat hij voor dezelve had bedankt, ons tevens kennis gevende, dat hij, in den loop der vorige week was beroepen naar de Gemeente van *Domburg*, onder deze Eerw. Classe, welke beroeping door hem veertien dagen in overweging genomen was.

MIDDELBURG. Engelsche Gemeente van *Middelburg* en *Vlissingen* vakant. Zie Nov. 1816.

RITTHEM staat vakant te worden. Zie April 1817.

G O E S.

KATTENDIJK. den 15den April. Na gunstig verkregene handopening van het Klasikaal Bestuur van *Goes*, als mede van Z. E. den Commissaris Generaal voor de zaken der Hervormde Kerk, is door den Kerkeraad, met medestemming van den Ambachtsheer dezer Gemeente, den Hoog Wel geb Heere, J. HUIZER, van *Kattendijk*, in tegenwoordigheid van den Consul-ent, Ds. J. C. VERLOUW, Pred. te *Wolfaartsdijk*, het volgend zetal van Predd. gemaakt:

DD. J. VAN OCHTEN, Pred. te *Zijderveld*, H. M. BOUVIN, te *Beusichem*, beide onder de Classis van *Tiel*, A. A. VAN SCHILFGAARDEN, te *Maasdam*, C. G. SPAAN, te *Heerjansdam*, beide onder de Classis van *Dordrecht*, S. TIMMERMAN HUBERT, te *Kwadijk* onder *Edam*. en J. HUIJ-
SERS, te *Oostgraafdijsk.* onder *Alkmaar*;

En daarnit op het drietal geplaatst:

DD. VAN OCHTEN, SCHILFGAARDEN en SPAAN.

Waar uit ten zelfden dage beroepen is Ds. J.

BORCKZ. JUNIJ 1817.

D d d

VAN

VAN OCHTEN, Pred. te *Zijderveld*, die, na eenigen tijd van beraad, voor deze beroeping heeft bedankt.

Den 6den Junij heeft de Kerkeraad andermaal als voren, de volgende nominatie gemaakt:

DD. B. P. S. A. VRIESEKOLK, Pred. te 's *Heerenhoek*. A. A. VAN SCHILFGAARDEN, te *Maasdam*. S. TIMMERMAN HUBERT, te *Kwadijk*. D. VAN LEEUWEN, te *Nieuwhellevoet*. J. MEERBURG SNARENBERG, te *Vrouwenpolder*. en J. VAN RIJK, te *Wilsveen*.

En daaruit die drietal geformeerd:

DD. VRIESEKOLK, VAN SCHILFGAARDEN en TIMMERMAN HUBERT.

En hier uit beroepen Ds. B. P. S. A. VRIESEKOLK, Pred. te 's *Heerenhoek*, onder deze Classis, die deze beroeping in beraad heeft genomen.

'S HEER ABTS EN SINOUTSKERKE, den 11den Mei. Heden heeft onze Leeraar Ds. G. J. LETTE, beroepen naar *Cats*, afscheid van ons genomen, met de woorden *Jos. XXIV: 15b. Kiest u heden, wien gij dienen zult*; Dus is onze Gemeente vakant.

CATS, den 18den Mei. Heden is onze Leeraar Ds. G. J. LETTE, onder ons bevestigd, door Ds. J. POPPE, Pred. te *Cortgene*, met de woorden van Paulus 2 Cor. V: 14. *Want de liefde van Christus dringt ons*. De Bevestigde aanvaardde zijn dienstwerk, met eene Leerrede over *Joan. XVII: 3: Dit is het eeuwige leven, dat zij u kennen den eenigen waarachtigen God en Jezus Christus, dien gij gezonden hebt*.

HOEDEKENSKERKE, den 9den Mei. Ds. A. J. VAN DEN BURG, Pred. te *Wehl*, voor de beroeping alhier bedankt hebbende, heeft de Kerkeraad, met medestemming van eene Commissie uit de Ambachtsheeren, onder het Bestuur van den

den Consulent P. J. CONRADI, Pred. te *Baarland*, de te voren gemaakte twaalf en zestallen, saangenvuld met Ds. J. C. NIEDELSTEIN WALTER, Pred. te *Grijpskerke*.

En daar uit geformeerd dit drietal:

DD. J. C. NIEDELSTEIN WALTER, Pred. te *Grijpskerke*. J. MEERBURG SNARENBURG, te *Vrouwenpolder*. en G. JORISSEN, te *Reusesse en Noordwelle*.

Waar uit met eenparigheid van stemmen beroepen is, Ds. J. C. NIEDELSTEIN WALTER, Pred. te *Grijpskerke* in *Walcheren*, die, na eenigen tijd van beraad, voor deze beroeping heeft bedankt. Zoo dat

HOEDEKENSKERKE nog vakant blijft.

SCHORE EN VLAKE, den 30sten Mei De beroeping, op Ds. J. DE LEPELAAR, Pred. te *Waarden*, alhier uitgebragt, is met de Koninklijke goedkeuring bekrachtigd; zoo dat wij onze vakature eerlang hopen vervuld te zien.

'S GRAVENPOLDER, den 24sten Mei. Ter vervulling der vakature, alhier veroorzaakt, door het vertrek van Ds. J. GRIMS naar *Sas van Gend*, is heden door den Kerkeraad, en door Gecommitteerden der Hoog Welgeborene Ambachtsvrouwe, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. D. A. BUIJT, Pred. te *Nisse*, gemaakt het volgend negental van Predikanten:

DD. J. A. JANSSEN, Pred. te *St. Anna ter Muiden*. W. DE RAPPER, te *Drumpt*. G. J. LETTE, te *Cats*. J. F. HENRIJ, te *Ovezande en Driewegen*. C. LE FEVRE, te *Wemeldingen*. J. C. VERLOUW, te *Wolfaartsdijk*. P. BROEKMAN, te *Heikop*. Z. MEILING, te *Ellewoutsdijk*. en J. RADERMACKER SCHORER, Candidaat tot den h. dienst te *Utrecht*.

Daar uit op het zestal geplaatst:

DD. JANSSEN, RAPPER, LETTE, HENRIJ, MEILING en RADERMACKER SCHORER.

Ddd 2

Op

Op het drietal:

DD. JANSSEN, MEILING en RADEMACKER SCHORER.

En daar uit ten zelven dage beroepen, de Wel Eerw. Heer J. RADEMACKER SCHORER, Candidaat tot den heiligen dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*; die deze beroeping, onder inwachting der Klasfikale en Koninklijke goedkeuring, heeft aangenomen.

FORT BATH, RILLAND EN BATH vakant. Zie April 1817.

WAARDEN staat vakant te worden. Zie Mei 1817.

IJ Z E N D IJ K E.

SAS VAN GEND staat vakant te worden. Zie Febr. 1817.

ZUIDZANDE. Zie April 1817.

U T R E C H T.

U T R E C H T.

BREUKELLEN, den 5den Junij. Na dat de Kerkeraad dezer Gemeente, eene schikking had gemaakt, met de Weduwe van den overledenen Leeraar, en handopening had bekomen van Z. E. den Commisfaris Generaal, provifioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk enz., is heden, onder voorzitting van den Confulent, het volgende twaalfstal van Predd. gemaakt:

DD. W. H. VAN GRIETHUIZEN, Predd. te *Thamen aan den Amftel*. J. J. NEUMAN, te *ter Aa*. G. BURCK, te *Vinkeveen*. E. L. DE BRUIJN, te *Wilnis*. L. BONZET, te *Kamerik*. H. R. SCHUTTE REPPELIUS, te *Cockengen en de Haar*. H. LASTDRAGER, te *Mijdsrecht*. G. DOERDES, te *Langerak bezuiden de Lek*. J. VOGEL, te *Asfendelft*. J. T. MOFF, te *Resfen en Doornik*. T. VAN SPALL, te *Koe-*

Koedijk. L. J. VAN DAM, te *Schoorl Groet en Kamp* —

Uit welk twaalfstal, terstond is geformeerd het volgende zestal:

DD. VAN GRIETHUIJZEN, NEUMAN, BURCK, REP-
ELIUS, BONZET en HOFF. —

En hier uit dit drietal:

DD. VAN GRIETHUIJZEN, BURCK en BONZET.

Waar uit beroepen is, Ds. W. H. VAN GRIETHUIJZEN, Pred. te *Thamen aan den Amstel*, die deze beroeping eenigen tijd in beraad heeft genomen. —

ZEGVELD. Zie Mei 1817.

A M E R S F O O R T.

EEMNES BINNENDIJKS staat vakant te worden. Zie Jan. 1817.

TIENHOVEN vakant. Zie Maart 1817.

VUURSCHE staat vakant te worden. Zie April 1817.

ZOEST vakant. Zie April 1817.

W I J K.

LEERSUM, den 25sten Mei. Onze Leeraar, P. A. C. DE HAAN HUGENHOLTZ, eene beroeping, naar de Gemeente van *Oosterbeek*, onlangs ontvangen hebbende, maakte ons heden bekend, dat hij die beroeping, onder inwachting van Z. M. goedkeuring, had aangenomen.

F R I E S L A N D

LEE U W A R D E N.

LEE U W A R D E N. Bij het Klasikaal, heeft in plaats van den Wel Eerw. Heer T. RADSMa, als eerst benoemde Secundus zitting genomen, de Wel Eerw. Heer G. ROORDA, Pred. te *Britsum*. Door het zelve Bestuur zijn de Wel Eerw. Heeren, R. DAMSTEE, Pred. te *Boornbergum* en

D d d 3

f:

P. SIJTSMA, te *Rottevalle*, tot Leden der Classis verklaard.

HEMPENS EN TEERNS. De Wel Eerw. Heer **T. RADSMA**, heeft den 20sten April l. l., zijnen dienst in deze Gemeente geëindigd, na alvorens behoorlijk van zijne betrekkingen, op deze Gemeente en de Classis van *Leeuwarden*, te zijn ontslagen. Dus

HEMPENS EN TEERNS vakant.

ROTTEVALLE, den 16den Maart. Na dat alhier, ten overstaan van den Gecommitteerden uit het Klasfikaal Bestuur den 19den December 1816. door den Kerkeraad dezer Gemeente, de Heer **P. SIJTSMA**, Candidaat onder de Classis van *Leeuwarden*, tot Herder en Leeraar dezer Gemeente beroepen, en op deze beroeping de vereischte goedkeuring ontvangen was, werd de beroepen Leeraar, dezen morgen in den dienst bevestigd, door den Consulent dezer Gemeente, den Heer **H. HEPENER**, Pred. te *Drachten*, naar aanleiding der woorden van Paulus *1 Cor. III: 9a. Wij zijn Gods mede arbeiders*. De oplegging der handen geschiedde door den Bevestiger, en den Heer **J. W. BEKKING**, Pred. te *Oostermeer*. De Bevestigde deed des nademiddags zijne Intrede, met *Hebr. XIII: 8. Jezus Christus is gisteren en heden dezelve, en in de eeuwigheid*.

WARGA, cum annex. Deze Gemeente staat vakant te worden, dewijl de Heer **J. VAN HARDERWIJCK**, te *Katwijk aan Zee* beroepen, die beroeping, in afwachting der benoodigde goedkeuring, heeft aangenomen.

H A R L I N G E N.

HARLINGEN, den 28sten Mei 1817. Heden heeft het Klasfikaal Bestuur, **Ds. ROOIJENS**, voor Lid der Classis van *Harlingen* verklaard.

HARLINGEN, den 29sten Mei 1817. Onze oud-

oudste Leeraar, Ds. J. VAN ASSEN, op deszelfs verzoek Emeritus verklaard zijnde, salvo honore et stipendio, heeft de Kerkeraad, ter vervulling der daar door veroorzaakte vakature, na verkregenê handopening, op den 22sten Mei, het volgende twaalfstal van Predd. gemaakt:

DD. D. J. MACKAIJ, Predd. te *Twijzel* en *Kooten*. A. LOFVERS, te *Noordwolde*. A. LEDEBOER, te *Oud-Beijerland*. F. HOLKEMA, te *Akkrum*. J. TINGA, te *Noordlaren*. G. JELGERSMA, te *Kims-wert*. S. CROMMELIN, te *Hillegom*. P. J. ZWART OLINJUS, te *Herbajum*. W. L. VAN MEURS, te *Leerdam*. H. G. CANNegiETER, te *Garrethweer*. B. H. HABBEMA, te *Oenkerk*, *Giekerk* en *Wijns*, en A. DE KONING, te *Slidrecht*.

Uit dit twaalfstal is den 26sten Mei, gemaakt dit zestal:

DD. MACKAIJ, LOFVERS, LEDEBOER, TINOVA, CANNegiETER en CROMMELIN.

En den 29sten Mei, dit drietal:

DD. MACKAIJ, LEDEBOER en CROMMELIN.

Uit welk drietal, den 13den Junij eene beroeping zal geschieden.

PINGJUM vakant. Zie Sept. 1816.

S N E E K.

WIJCKEL, den 18den Mei 1817. Onze Leeraar, M. S. DE WAL, die voor weinige weken onder ons in den Heiligen Dienst werd bevestigd, nam heden afscheid van ons, met de woorden van Paulus *Philipp. I: 27a: Alleenlijk wandelt* enz. Gedrongen door den treurigen dood eenes waar-digen broeders, heeft hij de keuze van zijn hart, aan de belangen van velen opgeofferd. Zoo dat nu

WIJCKEL vakant is.

BALK. De Wel Eerw. Heer J. B. D. WISNER, ons beroep tot Pred. in onze Gemeente, op den

Ddd 4

9den

9den December 1816. aangenomen hebbende, heeft vervolgens weder voor dat beroep bedankt, bij missive van den 26sten Mei 1817. — Zoo dat wij nu weldra tot eene zevende poging zullen overgaan, om onze vakature vervuld te krijgen.

JUTRIJP EN HOMMERTS. Zie Jan. 1817.

HEEG. Zie Jan 1817.

MOLKWERUM staat vakant te worden. Zie April 1817.

OUDEGA EN KOLDERWOLDE. Zie April 1817.

GOINGA, GAUW EN OFFENGAWIER vakant. Zie Mei 1817.

WORKUM vakant. Zie Mei 1817.

D O K K U M.

DROGEHAM vakant. Zie Nov. 1816.

NES (*op Ameland*) vakant. Zie April 1817.

H E E R E V E E N

NIEUWE HORNE, OUDEHORNE, JUBBEGA, SCHUREGA EN HOORNSTERZWAAG vakant. Zie Maart 1816.

LANGE EN KORTEZWAAG. Zie Mei 1817.

GOINGARIJP EN BROEK. Zie Mei 1817.

SCHERPENZEEL staat vakant te worden. Zie Mei 1817.

O V E R - I J S S E L.

Z W O L L E.

DEN HAM, den 1sten Junij. Op heden werd Ds. D. VALKENBURG, van *Wervershoof*, tot ons overgekomen, in den heiligen dienst alhier bevestigd, door Ds. T. G. SCHOMAKER, Pred. te *Aver-*

Avereest, uit hoofde der ongesteldheid van den
Consulent Ds. J. C. LIEFSTING, Pred. te *Hellen-
doorn*, met de woorden des Apostels I Cor III:
9a. *Wij zijn Gods medearbeiders.*

De Bevestigde heeft zijne intrede gedaan,
daar toe tot tekst nemende, de woorden van
den Zaligmaker, *Marc. XVI: 15. En hij zeide
tot hen, gaat henen in de geheele wereld, predikt
het Evangelie allen Creaturen.*

D E V E N T E R.

OLDENZAAL vakant. Zie April 1817.

BATHMEN vakant. Zie April 1817.

DELLEN. Zie Mei 1817.

BORNE vakant. Zie Mei 1817.

K A M P E N.

CUINRE, Onze Leeraar A. HOFMAN, de
beroeping naar *Amstelveen* aangenomen hebben-
de, staat deze Gemeente eerlang vakant te wor-
den. Heeren Proponenten worden uitgenoodigd,
hunne gaven te laten hooren, dewijl men, na be-
komene handopening, spoedig tot eene beroe-
ping zal overgaan.

BLOKZIJL. Zie April 1817.

G R O N I N G E N.

GRONINGEN, den 26sten Maart. In de
Vergadering van het Klasikaal Bestuur van he-
den, werd Ds. H. R. HAMSTER, als bevestigd en
in den dienst getreden Predikant te *Engelbert*,
tot Lid der Classis van Groningen verklaard.

WIERUM en DORKWERD. Ds. J. C. TEM-
MEN, van hier naar *Hornhuizen* en *Kloosterburen*
beroepen, heeft, na op den 7den April van zijne
betrekking op deze Gemeente te zijn ontslagen,
Didd 5 op

op Zondag den 13den daaraanvolgende, afscheid gepredikt, over *1 Thesf. IV: 1*. Dus

WIERUM EN DORKWERD vakant.

LUTKEGAST. Op vertoonde collatie is alhier kerkelijk beroepen, Ds. C. BURWARNA AARDENBURG, Prop. onder het Classis van *Meppel*.

MIDWOLDE en de LEEK. Hier is eindelijk een beroep geschied, doch heeft de Correspondent deswegens, nog geene berigten ontvangen.

WINSCHOTEN.

VEENDAM, den 25sten Mei. Op heden is alhier, door den Heer Consulent Ds. J. G. OOSTERBEEK, Pred. in de *Wildervank*, plegtig in den diensc bevestigd, onze van *Delfzijl* overgekomeene Leeraar Ds. C. VAN EPEN, met de woorden van *Jac. I: 21b. Ontvangt met zachtheid enz.* 's namiddags deed Ds. VAN EPEN, zijne intrede met *Rom. I: 16a: Want ik schaam mij het Evangelium van Christus niet.*

WINSCHOTEN, den 28sten Mei. In de vergadering van het Klasfikaal Bestuur van heden is, na ingekomen berigt van de formele bevestiging en intrede van den Heer C. VAN EPEN, als Pred. te *Veendam*, Z. Eerw. tot Lid der Classis en Ring van *Winschoten*, verklaard.

In deze zelfde vergadering is, op gunstige berigten der resp. Kerkeraden van *Oude Pekela*, *Nieuwe Pekela* en *Noordbraak*, acte van admisie gegeven tot het continueren van Godsdienstig onderwijs, aan H. WESTER, K. WILDEBOER, E. WILDEBOER, M. WILDEBOER, H. WILLEMS, J. T. MULDER en H. J. BROUWER,

BELLINGWOLDE, den 4den Junij. Op heden is onze jongste Leerraar Ds. G. H. HEIN, beroepen te *Meppel*, op deszelfs verzoek, van zijne betrekking op deze Gemeente en de Classis

is van *Winschoten*, legaal gedimmitteerd, door het Lid van het Klassikaal Bestuur Ds. W. J. KOPPIUS, hier toe speciaal Gecommitteerd. Z. Eerw. is voornemens op den 8sten dezer zijne afscheidsrede te houden; zoo dat als dan

BELLINGWOLDE, vakant zal zijn.

JUKWERT vakant. Zie Maart 1817.

NIEUWE SCHANS staat vakant te worden. Zie Maart 1817.

WINSCHOTEN. Zie April. 1817.

A P P I N G E D A M.

COLHAM. Den 22sten Mei is Ds. P. MEES, van hier verroepen naar de *Lange en Korte Zwaag*, in eene Kerkeraads Vergadering van zijne betrekking op deze Gemeente losgemaakt, door D. H. W. HEMMES, Pred. te *Stochteren*, als Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Appingedam*, die tevens het Herderlijk opzigt alhier aan den Consulent heeft opgedragen.

COLHAM, den 25sten Mei. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer P. MEES, van hier naar de *Lange en Korte Zwaag*, in *Friesland*, beroepen zijnde, en die beroeping aangenomen hebbende, heeft op heden zijn dienstwerk onder ons besloten, daar toe tot tekst nemende *Matth. VII: 24. Een iegelijk dan die deze mijne woorden hoort, en dezelve doet, dien zal ik vergelijken bij enz.*

DELFZIJL, den 18den Mei. Onze Leeraar de Wel Eerw. Heer C. VAN EPEN, van hier naar de Gemeente van *Veendam* beroepen zijnde, en die beroeping aangenomen hebbende, heeft op heden zijn dienstwerk onder ons besloten, daar toe tot tekst nemende *Hand. XX: 25—28a en 32.*

APPINGEDAM vakant. Zie Mei 1811. en Decemb 1816.

UIT-

UITWIERDA vakant. Zie Nov. 1815.

SCHARMER vakant. Zie Junij 1816.

M I D D E L S T U M.

EPPENHUIZEN. Onze Leeraar, W. G. REDDINGIUS, den 18den Dec. 1816. te *Midlum in Oost-Friesland* beroepen, heeft, na eenige dagen van beraad, dit beroep aangenomen. De zelve Predikie den 11den Mei zijn afscheid, met Pred. XI: 13 en 14.

BELLINGWEER EN RANUM, den 26sten Mei. Op heden werd de Heer Candidaat F. MEES, in den heiligen dienst alhier bevestigd, door deszelfs broeder, den Heer P. MEES, Pred. te *Colham*, met 1 Tim. III: 1. De Bevestigde heeft zijne intrede gedaan met Rom. I: 16.

MIDDELSTUM EN DOORNWERT vakant. Zie Decemb. 1816.

N O O R D B R A B A N D.

'SHERTOGENBOSCH.

ENGELN EN CREVECOEUR staat vakant te worden. Zie Mei 1817.

HELVOIRT EN HAAREN staat vakant te worden. Zie Mei 1817.

B R E D A.

STAND DAAR BUITEN. Zie Mei 1817.

H E U S D E N.

HEUSDEN, den 28sten Mei 1817. In de Vergadering van het Klasikaal Bestuur van heden, zijn: DD. A. VAN DER SLOOT en J. MONTIJN, bevestigde Predd. te *Meeuwen* en *Haagoort* en *Almkerk* en *Emmichoven*, tot Leden dezer Classis aangenomen.

ALMKERK EN EMMICHOVEN, den 26sten Mei 1817. Ds. J. MONTIJN, van *Pijnacker*, herwaarts beroepen zijnde, werd heden onder ons be-

bevestigd, door Ds. C. VAN RINTELEN, Pred. te *Giefen en Rijswijk*, bij vriendelijke schikking met Ds. B. STEVENS, Pred. te *Uitwijk en Waardhuizen*, en Consulent dezer Gemeente. De Bevestiger predikte over *2 Cor. V: 10. Want wij allen moeten enz.* De Bevestigde over *Marc. XVI: 15. Predikt het Evangelie allen creaturen.*

SLEEUWIJK, den 1sten Junij 1817. Onze van *Poederoijen en Loevesteijn* herwaarts beroepen Leeraar, Ds. J. SMIJTEGELD VAN DER HOEK, werd heden onder ons ingezegend, door Ds. H. VAN ZADELHOFF, Consulent dezer Gemeente, en Pred. te *Werkendam*, met *Coll. 1: 28. Den welken wij verkondigen enz.* De Bevestigde aanvaardde zijnen Evangeliedienst, met *Matth. XV: 5b. Hoort hem.*

E I N D H O V E N.

EINDHOVEN. Onze Leeraar, H. HESSE WOLDRINGH, in het vorig jaar tot ons overgekomen, werd ons en zijn huisgezin op den 21sten Mei, door den dood ontruk, in den ouderdom van een en vijftig jaren. In den korten tijd, dien hij onder ons verkeerde, had hij aller harten aan zich verbonden. Voor de Weduwe en drie nagelatene kinderen, zal de tijd van gratie door de Ring-Broeders vervuld worden. Dus ook

EINDHOVEN vakant.

VELDHOVEN, BLAARTHEN, OIRLE enz. vakant. Zie Febr. 1817.

EERZEL, DUIJZEL EN STEENZEL vakant. Zie Febr. 1817.

D R E N T H E.

M E P P E L.

RUINE vakant. Zie Jan. 1817.

MEPPEL. Zie Maart 1817.

WAL-

WALSCHER KERK.

'S GRAVENHAGE, den 12den Junij 1817.
 Het heeft Z. M. onzen geëerbiedigden Koning
 behaagd, bij besluit van den 25sten April l. l.,
 onzen oudsten Leeraar, Ds. D. DELPRAT, tot
 Hoogst deszelfs Kapellaan aan te stellen, in de
 plaats van wijlen den Wel Eerw. zeer geleerden
 Heer Ds. DE LA SAUSSAÏE. Deze keuze is zoo
 vereerende voor zijn Wel Eerw., als vleijende
 voor onze Gemeente, die zich steeds met ge-
 noegen herinnert, gedurende eene lange reeks
 van jaren, het voorregt genoten te hebben van
 Kapellanen der Prinzen van *Oranje*, onder hare
 Predikanten te tellen. Lang moge deze onze
 Leeraar, voor den dienst van zijnen Vorst, en
 van zijne Gemeente bewaard blijven!

AMSTERDAM, vijfde Predikantsplaats
 KAMPEN

DELFT, tweede Predikantsplaats

DEVENTER

GOES

GROEDE

HEUSDEN

'SHERTOGENBOSCH

OOSTBURG

SCHIEDAM

THOLEN

VEERE

VLISSINGEN

VIANEN

VOORBURG

vakant. Zie Junij 1816.

LIM-

L I M B U R G enz.

Het Provinciaal Kerkbestuur van *Limburg*, enz. heeft het onbeschrijfelijk genoegen van, aan alle Godsdienstige Nederlanders, thans, de volle vervulling van deszelfs wenschen, en de volkomene regeling van alle de zaken, betreffende het Kerkelijk Bestuur in deze Zuidelijke Provinciën van het koninkrijk der Nederlanden, onder den Titel *Limburg*, enz. begrepen, te kunnen mededeelen.

Het werd reeds den 22sten Mei 1816 geïnstalleerd, op last van zijne Excellentie, den Heer Commissaris Generaal voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., door den Wel Edelen Gestrengen Heer J. G. C. VAN SLIJPE, Lid der Staten dezer Provincie, en Burgemeester der Stad *Maastricht*, in de Janskerk aldaar, in tegenwoordigheid van eene aanzienlijke menigte, zoo van Protestanten als van anders denkende Christenen, onder welke zich ook bevonden de H. H. Generale en Provinciale Commandanten, en de hoofd- en verdere Officiëren van het zwaarlijk garnizoen dezer Stad. De Heeren J. VERLOREN en B. A. JONCKERS, Predikanten, en de Heer Mr. P. VAN SLIJPE, Oud Ouderling te *Maastricht*, benevens den H. H. J. P. CHARLIER, Pred. te *Brussel*, en A. GOEDKOOP, Pred. te *Gent*; terwijl de Klasikale Ouderling voor *Brussel*, nog niet benoemd was, met den Heer D. K. HARMSSEN, Pred. te *Maastricht*, de eerste als President, de laatste als Secretaris, allen als Leden van dit Provinciaal Kerkbestuur benoemd, bij Koninklijk Besluit van den 30sten April 1816. N°. 87. Allen waren tegenwoordig, en werden plegtig ingehuldigd, door eene aanspraak van den Installator, welke aanspraak door Prof. VERLOREN, beantwoord is.

Het

Het Provinciaal Kerkbestuur van *Limburg* enz. heeft de bijzondere goedkeuring van den Heer Commisaris Generaal, over de wijze dezer Installatie mogen verwerven, bij eene Missive van Z. Excellentie aan den Heer Installator, gedagteekend den 1sten Junij 1816, N°. 1526.

Het Klasfikaal Bestuur van *Maastricht*, en de Ringvergaderingen aldaar, werden straks daarna geregeld, en in werking gebracht; waar van op zijn tijd berigt gedaan is; doch onder het Klasfikaal Bestuur van *Brusfel*, hoe zeer voor de Provisionele Directie aldaar gezorgd was, bleef nog alles in een staat van onvolledigheid.

Die onvolledigheid is nu geweken, met de benoeming van de Garnizoens-Predikanten, in die Gewesten. De vakante plaats, in het Provinciaal Kerkbestuur, is aangevuld door de benoeming van den Heer RALEBEEK, Ouderling te *Brusfel*, en bij de reeds voorleden jaar benoemde Leden van het Klasfikaal Bestuur aldaar, de Heeren J. P. CHARLIER, Pred. te *Brusfel* Præses, A. GOEDKOOP, Pred. te *Gent*. Mr. J. LOKE, Ouderling te *Brusfel*, en den Ridder H. PAUW, Pred. aldaar en Scriba, is nu als Lid van het Klasfikaal Bestuur, gevoegd: de Heer D. RIJKE, Pred. te *Brusfel*, aan welken ook Secundi zijn toegevoegd.

En dit Provinciaal Kerkbestuur, is bij dispositie van Z. Excellentie, den Heer Commisaris Generaal enz. gelast geworden, zorg te dragen, dat bovengenoemd Klasfikaal Bestuur ten spoedigste zoude worden geïnstalleerd, waar toe het verzocht heeft den Heer J. P. CHARLIER, als Lid van dit Provinciaal Kerkbestuur.

Het Provinciaal Kerkbestuur van *Limburg*, enz. vergaderd te *Maastricht*, den 7den Mei. 1817 en volgende dagen, heeft benoemd tot Leden van

van het aanstaande algemeen Christelijk Sijnode der Nederlandsche Hervormde Kerk, A. GOEDKOOP, Pred. te *Gent*, als Prim. D. K. HARMSEN, Pred. te *Maastricht*, als Secund.

MAASTRICHT.

MAASTRICHT. Het Klasfikaal Bestuur heeft, volgens het Reglement op het Godsdienstig onderwijs, aan den alhier bij de Nederduitsche Protestantische Gemeente, fungerenden Catechizeermeester en Krankbezoeker F. FAHNER, eene acte van continuatie in zijnen post, zonder examen, ter hand gesteld.

Op de laatst gehouden Vergadering van het Klasfikaal Bestuur voornoemd, op den 28sten Mei l. l., is Ds. HOFFMANN, Garnisoens Predikant te *Luik*, tot Lid der Classis verklaard, en aan zijn Eerw. sessie verleend. Ook is op dezelfde Vergadering de beroeeping van Ds. J. C. NEUMANN, tot Pred. te *Vaals*, op grond der Koninklijke aanstelling, (waar van in de vorige Boekzaal,) Kerkelijk goedgekeurd.

LUIK. Ds. H. L. HOFFMAN, heeft op den 4den Mei l. l., zijne intrede alhier gedaan, als Garnisoens Predikant, met eene Leerrede over *Luc XV: 7. Ik zeg Ulieden, dat er alzo blijdschap zijn zal, enz.*

VAALS. Op den 1sten Junij werd Ds. J. C. NEUMANN, alhier in den h. dienst bevestigd, door Ds. F. W. DANZMANN, Pred. bij de Hoogd. Protestantische Gemeente te *Maastricht*, als plaatsvervangend Consulent. — De Bevestiger hield eene Leerrede over *1 Tim. IV: 16. Hebt acht op u zelve, en op de leer, volhard in dezen enz.*

De Bevestigde nam het ontwerp zijner intrede, uit *Rom. XIV: 7, 8 en 9. Niemand van ons*
 BOKKZ. JUNIJ 1817. E e e leest

leeft zich zelveu — Op dat hij beide over deden en levenden heerschen zou.

Beide deze Godsdiensttoefeningen, door toepasselijke Choorgezangen der Schoolkinderen, en het Kerkgezag der Gemeente, tuschen beide en op het einde afgewisseld en verlevendigd, zijn met de meeste orde en stichting afgelopen.

VALKENBURG vakant. Zie Mei 1817, en hier boven *Vaals*.

MEERSEN vakant. Zie Mei 1817.

B R U S S E L.

BERGEN IN HENEGOUWEN, den 11den Mei. Op heden heeft Ds. D. E. OTTERBEIN, S. Theol. Doctor en Pred. van *Emmerik*, tot ons overgekomen zijnde, zijne intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende, 1 *Tim.* IV: 7b. en tot vooraffpraak *Hand.* VII: 3.

CHARLEROI, den 18den Mei 1817. Op heden heeft Ds. D. E. OTTERBEIN, S. Theol. Doctor, en Pred. te *Mons*, *Charleroi* en *Binche*, deszeifs intrede bij ons gedaan, daar toe tot tekst nemende *Ps.* CXIX: 105.

OSTENDE. Zie Mei 1817.

EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

DELFT, den 15den Junij 1817. Na gunstig verkregene approbatie, van Z. M. den Koning, heeft op den 1sten dezer onze beroepene Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. J. BANGE, 's nademiddags zijne intrede bij ons gedaan, met de woorden van Paulus 1 *Cor.* XVI: 14, zijnde de bevestiging des voormiddags geschied, door den Wel Eerw. Heer J. PH. SANDER, geacht Leeraar bij onze Broederen, te *Rotterdam*, uit 1 *Cor.* IV: 1 en 2.

HER-

K E R K - N I E U W S.

703

HERSTELDE EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

GORINCHEM. Uit de te voren gemelde nominatie, is door den Eerw. Kerkeraad bij meerderheid van stemmen tot Predikant beroepen, de Eerw. Heer T. C. C. EVERTS, Proponent te *Amsterdam*, die deze beroeping, onder afwachting van de approbatie van Zijne Maj. den Koning, heeft aangenomen.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

O O S T - F R I E S L A N D.

KLEIN MIDLUM, den 27sten April. Heden is alhier in den heiligen dienst bevestigd, onze nieuw beroepen Leeraar W. G. REDDINGIUS, tot ons overgekomen van *Eppingehuizen* in *Gröningerland*, door den oudsten *Jemgumer* Predikant en Superintendent J. G. RÖSING, met eene redevoering over *Hand. V: 31*. Terwijl de bevestigde Leeraar, terstond daarop zijnen dienst aanvaardde, met eene Leerrede over *Hand. VIII: 5 en 6*.

KRITSUM vakant.

OLDERSUM vakant. Zie April 1817.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

NIENHUIS Maart 1817. Het volgende is van hier verzuimd te melden:

Onze oude Leeraar J. SCHÖTSMAN, heeft bedankt voor de beroeps-aanbiedingen van *Brändt* en *Schüttorp*. Hij maakte ons in eene Leer-

Bee 2

te

rede over *Jac. I: 22—25* bekend, dat hij bij ons zoude blijven.

BRANDLIGT, den 11den Mei 1817. Heden hadden wij het genoegen, dat onze beroepen Leeraar J. E. C. KOPPELMAN, die van de Gemeente van *Borne* tot ons was overgekomen, in den heiligen dienst onder ons, door den Heer Inspector J. F. SCHULTZ, bevestigd werd. Zijn H. Eerw. had de bevestigings leerrede opgedragen, aan onzen voormaligen Leeraar J. SCHOTSMAN, thans Evangeliedienaar te *Nienhuis*, dewelke tot eenen tekst gekozen had, *Tit. II: 7 en 8*. De bevestiging door den Heer Inspector geschied zijnde, werd hij door zijn Welgeb. den Heer RIGTER WEBER, wien dit van de hooge Regering opgedragen was, uit naam van Zijne Kon. Hoogh. den Prins Regent van *Engeland* ingezet.

Des namiddags begon de bevestigde onder ons zijn dienstwerk, met de woorden uit *1 Tim. IV: 16*.

SCHUTTÖRP, den 18den Mei 1817. Wij zagen heden onzen nieuw beroepen Leeraar J. W. HENSCHEN, onder ons bevestigd, door den Hoog Eerw. Heer Inspector SCHULTZ. Zijn Hoog Eerw. predikte bij die gelegenheid uit *1 Thesf. V: 12 en 13*. Het werk der bevestiging geëindigd zijnde, werd de bevestigde uit naam van zijn Koninkl. Hoogh. den Prins Regent van *Engeland*, door zijn Hoog Welgeb. den Heer Regeringsraad van *Pestel*, Ridder van den Guelphen Orde enz. enz. ingezet. De bevestigde behandelde tot eene intrerede, de woorden uit *Philip. IV: 13*. De oplegging der handen geschiedde, nevens den Heer Inspector J. F. SCHULTZ, door den oudsten Leeraar F. W. B. H. KOPPELMAN, en den Wel Eerw.

Eerw. Heer P. VAN DER HAAR, resp. Predd. te
Schutsorp en Denekamp.

BENTHEM, Hoogduitsche Predikantsplaats
vakant. Zie Dec. 1816.

ULZEN. Zie Mei 1817.

BENTHEM. Zie Mei 1817.

L I N G E N.

LINGEN, eerste en derde Leeraarsplaats
vakant.

CONSISTORIALE KERK van KLEVE.

KERVENHEIM vakant. Zie Aug. 1813.

KRANENBURG. Zie Aug. 1813.

GELDERN. Zie Aug. 1813.

W E Z E L.

WEZEL, vierde Leeraarsplaats vakant. Zie
Febr. 1815.

SCHONENBEEK vakant. Zie Aug. 1816.

SCHERMBEEK. Zie Maart 1817.

RINGENBERG vakant. Zie Maart 1817.

BISLICH vakant. Zie Maart 1817.

B R E M E N.

ANSGARIE KERK vakant. Zie Junij 1804.

MARIENKERK, tweede en derde Leeraars-
plaats vakant. Zie Dec. 1804.

H A N A U.

HANAU. Zie Mei 1817.

De Ondergeteekende Scriba en Quaestor van het Klasfikaal Bestuur van *Nijmegen*, en tevens Correspondens met de uitgevers van dit Tijdschrift, verzoekt brieven of stukken, welke hem in die betrekking gezonden worden, tijdig en vrucht vrij te mogen ontvangen.

Pred., te *Nijmegen*,
M. JONGENEEL,

De Scriba van het Klasfikaal Bestuur van *Edam*, verzoekt, dat alle papieren en brieven, welke men hem in zijne qualiteit doet toekomen, franco worden gezonden.

Edam,

den 28sten Mei 1817.

De Scriba voornoemd,
W. BOOMKAMP,

HARLINGEN. De Studenten in de Godgeleerdheid, die, ter hunner oefening, in eene Gemeente, onder het ressort dezer Clasfis, begeeren te prediken, kunnen zich, ten einde het daartoe vereischte getuigschrift te laten viseeren, met hetzelfde vervoegen bij een der Leden van het Klasfikaal Bestuur, welken zij verkiezen, daar dit aan allen door gemeld Bestuur is opgedragen.

LETTER-NIEUWS.

Bij J. van der Heij, Boekverkooper te *Amsterdam*, zijn onder meer anderen, de volgende nieuwe Werken van de Pers gekomen en worden alom verzonden.

- I. J. L. EWALD, het Evangelie, of Overdenkingen over de Verzoening, het Geloof en den Heiligen Geest, één Deel, gr. 8vo. f 2: 13: —
- II. Mr W. IJ VAN HAMELSVELD, Bijdragen tot het Lijfstraffelijk Regt, gr. 8vo f 1: 16: —

III.

III. J. W. STATIUS MULLER, drie Verhandelingen over den Zelfsmoord, gr. 8vo f 2:4:—

IV. *Drie Jaren van Rampspoed*, (1810—1813—) eene Familie Getchiedenis uit den tijd onzer verdrukking, (niet vertaald,) een deel, gr. 8vo., met gegraveerde titel, vignet en plaat, f 3:12:—

V. Schets van eene Wetenschappelijke Behandeling der Staats Huishoudkunde, gr. 8vo. f —:6:—

VI. De Belastingen van den 40 Penning en het Zegel, in hare bedoeling en haar onderwerp naar eenvoudige grondbeginselen ter algemeene bevattning opengelegd, door eenen Inboorling van de Noordelijke Gewesten van het Rijk, gr. 8vo. f —:18:—

Kunst om Gezondheid, jeugdige kracht en schoonheid, in al de tijdperken des menschelijken levens te behouden, door Profesfor G. J. WENZEL, naar den tweeden druk uit het Hoogduitsch vertaald, versierd met een gegraveerde titel en een fraai vignet van KAMPHUIZEN en VRIJN, is heden van de pers gekomen en alom verzonden, bij de Boekverkoopers J. ten Brink Gz. en J. de Vries, te *Amsterdam*, de prijs is f 2:—:—

Negen en twintig kwarto uitstaande Platen, waar op meer dan vier honderd Planten en Infekten, met kouleuren naar het leven zijn afgebeeld en naauwkeurig beschreven! Dit is de inhoud van de Natuurkundige Uitspanningen van J. BASTER, in 2 deelen. De prijs van dit werk was tot heden 8 Gl. Dan de nog overig zijnde 120 Exemplaren, worden het publiek aangeboden à f 3:—:— en zijn te bekomen bij O. J. van Paddenburg, te *Utrecht*, en alom bij ieder Boekverkooper,

BELANGRIJK VOOR ALLE PROTESTANTEN.

Is het voor weinig jaren door den Eerw. S. HANEWINCKEL, uit het Hoogduitsch vertaalde werkje, getiteld: Het allergemakkelijkst en éénigst middel om de Protestanten te vereénigen, waar van nog zeer weinig exemplaren voor slechts 8 St. verkrijgbaar zijn, bij N. Geijsbeek, Boekverkooper, op de Lelijgracht, No. 21, te *Amsterdam*.

Eec 4

IN.

I N H O U D.

BOEK BESCHOUWING.

J. VAN DER ROEST , Nagelatene Leerredenen, In twee Stukjes.	Bladz. 651
L. W. VAN DER WEIDE, Leerredenen, Twee- de Druk.	658
J. H. KROM, Herinnering bij mijnen vijf en twintig jarigen Predikdienst, met nog twee andere Leerredenen.	669
L. VAN BOLHUIS , Leerrede over <i>Hand.</i> XXVI: 22, 23.	672
Geschiedenis van den ondergang der Fran- sche Dwingelandij.	674
PETRONELLA MOENS, KAREL VAN ROZENBURG. In twee Deelen.	677
Vaderlandsche Geschiedenis in twee en vijf- tig Lessen.	684
Beknopt Aardrijkskundig Schoolboek voor de Jeugd.	685
M. WESTER, Kort Overzicht van de voornaam- ste Oude en latere Volken en Landen.	687
M E N G E L W E R K.	
Verhandeling ter verdediging van de Chris- tenleeken, tegen die Leeraars, welke hen het oordeel over de Leerstellingen des Geloofs ontnemen. Uit het Latijn van wijlen den beroemden Bazelschen Hoog- leeraar, S. WERENFELS.	691
London, door eenen Franschman beschreven. (<i>Vervolg en Slot van Bladzz. 576.</i>)	704
<i>Ophir.</i>	711
De Jeugd van Groote Mannen.	713
Voorbeelden van geheel gezonde menschen, die voor eenigen tijd, hunne bewustheid en gevoel ten eenemaal verloren hebben.	715
Turksche Graffschriften.	718
Akademie Nieuws,	719
School - Nieuws.	—
Kerk - Nieuws.	720
Berigten.	766
Letter - Nieuws,	—
	RE-

R E G I S T E R

DER VOORNAAMSTE

Z A K E N,

voorkomende in de BOEKBESCHOUWING *van*
de BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJD-
SCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHÉ KERKEN
IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN,
voor de zes eerste Maanden der
Jaars 1817.

A.

Aangename en nuttige Lectuur voor allerlei klas-
sen van Lezers, 432.

Aardrijkskundige beschrijving van de Nederland.
567.

——— (Beknopt) Schoolboek, volgens
de nieuwste Landverdeeling 685,
Aardsgezindheid, 5.

AGAG, 334.

Aino's, (Het zonderl. Volk der) 548.

ALETHOPHILUS, Gesprek over den waren aard van
het Christ Geloof, voor eenvoudigen, 152.

ALEXANDER de Groote, 689.

Almanak, der Gron. Akademie, 50.

Amsterdammers, (De verdiensten der) 156.

Antiochus Epifanes, 689.

ARNDTS, (J) Godsvriend van *Dalheim*, 170.

Avondmaal, 285.

B.

BAUMGARTEN, (G. J. F. CRAMER) Brieven over
het werk, Christ. en Hervorming, 275.

Beeldtents eener Finlandsche Huismoeder, 295.

Bergrede van den Zaligmaker, 661.

BLOMMESTEIN, (Het leven van) 27.

BOLHUIS, (L. VAN) Leerrede ter gedachtenis vier-
ting eez. 672.

E e e 5

Brie-

R E G I S T E R.

Brieven, over het werkje Christend. en Herv. 275.
BRINK, (H.) Aanmerkingen voor ongeleerden,
 over het Boek JOB. 15.

de

Psalmen 527.

BUONAPARTES laatste Veldtogten van 1812 af, tot
 en met zijne ontschepping in Frankrijk, en zijne
 overschepping naar *St. Helena*, 674.

Bijbel, (De) de eenige toetsteen der waarheid 287.
Bijbelsche geschiedenissen, 410.

Bijbelverklaren, 405.

Bijdragen tot de werken van het Haagsche Ge-
 nootschap, 142.

C.

CALVYN, 278,

CAPPELLE, (J. P. VAN) Redev. over de verdiens-
 ten der *Amsterdammers*, ten aanzien van de
 Nederd. Taal- en Letterkunde, 156.

China, 553.

Christendom en Hervorming, vergeleken met den
 Protest. Kerkstaat, bijzonder in de Nederlan-
 den, 255.

beschouwd in eeni-
 ge brieven, 267.

(Brieven over het werkje) 275.

(Aanmerkingen over het werkje)
 266.

CYRUS OF KORES, 688.

D.

DAM, (JACOB VAN) Dichtstukjes van) 160.

Dichtproeven van **FRANCYNTJE DE BOER**, 160.

E.

Efes 11: 8. 154.

Eli 293.

Ellenden dezes levens, 668.

ENKLAAR, (C.) korte inhoud der Bijbelsche Ge-
 schiedenis, 410.

Epigramma (Over het) 536.

Ernstige waarheid in een bevallig gewaad, 402.

EYCK

R E G I S T E R.

EIJCK, (J. P. SPRENGER VAN) De geschiedenis van SAMUEL, [391](#). *Ezech.* XXXVII. 670.

F.

FRITH, (RHYNVIS) [431](#).

Filipp. II: [12—13](#).

Finland en de Finnen, [287](#).

Finlandsche Taal, [293](#).

———— Regeringsvorm, [293](#).

FLORIDA, [686](#).

FRANCYNTJE DE BOER, [161](#).

Frankrijk, [167](#).

Fransche zeden, [681](#).

G.

Gebruik der onbijbelsche woorden *Drieenheid* [3](#) Personen enz. [278](#).

Gedichten van J. BELLAMY, [164](#).

———— C. LOOTS, [422](#).

Geheime (De) Geheimraad, [434](#).

Geloften, [396](#).

Geloof, (Over het) [152](#).

Gelijkenis (De) van den verloren Zoon, [141](#).

Genoegens van het leven, (De) [666](#).

Gereformeerde (De) belijdenis, [271](#).

Geschied en Redekunstig Gedenkschrift van Nederlands herstelling, [19](#).

Geschiedenis van den ondergang der Fransche dwingelandij, enz. [674](#).

GLATZ, (J.) de goede kinderen, eene Familiegeschiedenis, [41](#).

———— Zedekunde voor jeugdige Meisjes, in voorbeelden en verhalen, [42](#).

———— Gesprekken van een Vader met zijne Kinderen, [47](#).

God is een Licht, [669](#).

Geds-Vriend van Dalheim, [170](#).

Gods aangezicht, [671](#).

Goeds (Wij kunnen hier veel) verrigten en genieten, [665](#).

H.

R E G I S T E R.

H.

HABN, (H.) Parabel en Zedelijke verhalen voor de nadenkende Jeugd. 301.

HANNA, 393.

HELMERS, 426.

Herinnering bij mijnen 25 jarigen Predikdienst, enz. zie KROM, 669.

Hervorming, 280.

HOEKSTRA, de Geschiedenis van JEZUS in gesprekken, 529.

Holland, 169.

HOVING, (Mr. H. W.) 256.

HUGENHOLTZ, (H. de Haan) Psalm XLII: 2 met eene Leerrede over Gal. VI: 14, 12.

I.

Iapan, 541.

Jesai. LVII: 15—21. 670.

Job, 668.

Job, (Aanmerking over het boek) 15.

Joden. (De) onder vreemde heerschappij, 688.

Jodenspeculatie, 435.

JONGH, (J. de) zie toelichting van de leer des Christendoms, 533.

K.

KAMPEN, (VAN) Staat- en Aardrijkskunde, beschrijving van het Koninkrijk der Nederl., 413.

KABEL VAN ROZENBURG, of de zegespraal der Deugdzame Liefde, 677.

Kinderen, (vroeg gestorven) 667.

KIST, (E.) het ongunstig onthaal van den Heiland in de Wereld, 3.

Kort overzicht van de voornaamste Landen en Volken, 687.

Korte Aardrijkskundige Beschrijving van het Koninkrijk der Nederlanden, 567.

KROM, (J. H.) Leerredenen, 669.

KRUSENSTERN, (A. J. VAN) Reize om de Wereld, 543.

L.

Leeze van het Christendom, 263.

Leer

R E G I S T E R.

Leer van den Hervormde Godsd. verded., 266.

Leerrede, 12.

———— over *Hand. XXVI*: 22 — 23. door L.
VAN BOLHUIS, 672.

———— (Goede) 404.

Lettergeschenk voor de Ned. Jeugd. 3de Druk 433.

Leven, (De genoegens van het) 666.

Liefde, wat Romanesk, 682.

Ligtzinnigheid, 4.

LODEWYK NAPOLEON, 169.

LOOSJES, (A.) *Pz.* 2. Het leven van *BLOMME-STEIN*, 27.

LOOTS, (C.) *Gedichten*, D. I. 422.

Lotgevallen op eene reis naar Hanau, 564.

Luther, 286.

M *Matth. XIII*: 58. 6.

———— *XXI*: 31. 154.

Melanchton, 284.

Mexico, (Nieuw en oud) 686.

Mnemofijne, of Mengelwerk, D. II. 535.

MOENS, (J.) *KAREL VAN ROZENBURG*, in 2 deelen. 677.

Morele uitleggingen van KANT. 146.

MUNTING, (W. N.) bijzonderheden uit de tijden der Hervorming, 280.

N *Nieuwe Nederlandsche Geschiedenis*, 436.

NUKAHIWERS, (De) 546.

Nutrigheid, (Over de) van het boek *JOB*, 17.

O *Onthaal*, (Het ongunstig) van Jezus op aarde 3.
Openbare Godsdienstoefening, 8 en 48.

Over 't geen in de Leer en Voorschriften van Jezus en de App. betrekking had, tot de Personen, tijden en plaatsen, 143.

Quid Vaderlandsche Zeden, 297.

P.

R E G I S T E R.

P.

PALM, (J. H. v. d.) Geschied. en redek. Gedenkschrift van Ned. Herstelling, 19.

— vijfde ze tal Leerredenen, 135.

Parabels en Zedelijke verhalen, 301.

PICHLERS verhalen, 35.

Plan, (over het) prediken, 4.

POTTER, (H.) Lotgevallen op eene reis van *Vriesland* enz. naar *Hanau*, 564.

Psalms LXVIII: 14, 528.

Psalmen, (Aanm. over de) 527.

R.

Rede, (over het gezag der) 263.

Regtzinnigheid, 273.

Reize om de Wereld in 1803—1806, 543.

ROEST, (J. v. d.) Nagelatene Leerredenen, 651.

RUHS, (R.) *Finland* en de *Finnen*, 287.

S.

SAALFELD, 167.

SAMUEL, 390.

Sam. (I) I: 17., 393.

— — II: 10., 396.

— — XII: 17., 396.

— — XV: 32., 394.

Satan, 138.

SAULS Geestverrukking, 398.

Scherpe kritiek van **SWIFT**, 435.

SCHIMMELPENNINCK, 169.

Spinoza, 426.

Staatskundig (Het) van *Frankrijk*, vooral betrekkelijk *Holland*, 167.

Stadtbergen, 566.

SWINDEREN, (Th van) Almanak der Akad. van *Groningen*, voor 1817, 50.

T.

Teksten, 405.

Titels, (Nieuwe) 403.

Toelichting van de Leere des Christendoms, 533.

Transsubstantiatie, 284.

V.

R E G I S T E R.

V.

Vaderlandsche Geschiedenis in 52 Lesfen voor de Nederlandsche Jeugd en Scholen, 684.

Verhalen van C. FICHLER, 35.

Verlichting, 272.

Voordeelen (De) van het leven, 663.

Friesland, 418.

Vijftig jarige Evangeliedienst van L. VAN BOL-HUIS, 672.

Vijf en twintig jarige predikdienst van J. H. KROM, 669.

W.

Waarde van het leven, 665.

Washingtons Eilanden, 546.

Week Godsdienst, 39.

WEIDE, (L. w. v. d.) Leerredenen, tweede Druk, 638.

WELLESLEIJ, (A) Hertog van WELLINGTON, 557.

WESTER, (H.) Kort overzicht van de voornaamste Oude en latere Volken en Landen op den Aardbol. Schoolboek, 687.

WILLEM I, 23.

Z.

Zachtmoedigheid, 45.

Zaligheid der vroeg gestorvenen, 667.

Zoon van God, (Jezus de) 278.

ZWINGLIUS, 285.

R E G I S T E R

DER VOORNAAMSTE

Z A K E N,

*voorkomende in het MENGELWERK van de
BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJD-
SCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHEN KERKEN
IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN voor
de zes eerste Maanden des Jaars 1817.*

A.

Achting der Wereld, 315.

Advocaten in Engeland, 464.

AGESILAUS, 441.

Apen, 712.

Aito, (ruïnen van) 185.

ALEXANDER, 442.

— de Groote, 714.

B

Begunstigers 315.

*Beknopt onderzoek ter opheldering der vierde
Bede, 173*

Belang der Bijbelgenootschappen, 55.

*Beschouwing van een voornaam Reiziger, van
Calais te Douvres aangekomen, 69.*

Besnijdenis, 4.

BIANCE CAPELLO, 75.

Boeren, 316

Brand va Moskow, 569.

Brandenburgsche, (Het) 315.

Bijbel, (De) 57.

C.

Calais, 70.

Cephalonia, (De Kusten van) 185.

Chron. (1) XXXVI. 22, 23, 504.

CICERO aan LUCCEJUS, (Brief van) 437.

Cor.

R E G I S T E R.

Cor. (1) IV: 3, 4, 698.

CIJRUS, 312. 714.

D.

Douvres, 71.

Drinken (Het) van gezondheden in *Engeland*
nog in gebruik, 709.

E.

Edikt van CIJRUS, (over het) 303.

Eigen lof, 442.

Engelsche zonderlingheden, 464.

— Vrouwen, 71.

— Kleeding, 71.

— Familien, 711.

Epaminondas, 440.

επιουσιος, 174.

Ezra I: 2, 3., 303.

F.

Feastzang der *Nadouasfiers*, 592.

FRIDRIK de Groote, 315.

G.

Gebruiken in *London*, 706.

Geest, (De) 583.

Geloof op Gezag, 703.

GIBBON 466.

Glas, (Uitvinding van het) 595:

Godgeleerde Geschillen, 696.

Goud van *Ophir*, 712.

H.

HENDRIK IV, 715.

Hiacint, (De) 596.

HILL, (Dr.) 465.

HOMERUS, 186.

Hoofd-inhoud eener Verhandeling voor het Bij-
bel-Genootschap, 55.

I.

ITHAKA, 183.

Jaarsverwifeling, (Op de) 151.

JANUARIUS, (St.) Beschermheilige van *Napels*, 192.

76

R E G I S T E R.

Jerusalems Herbouwing, 307.
Jes. XLV: 28, 311.
Jeugd (De) van Groote Mannen, 713.
 JULIUS CAESAR, 714.

K.

KAREL de Groote, 714.
Kerstijd in Engeland, 707.
Klagen en morren, 53.
Knutslagen, 716.
Koningen (De) in *Saba*, 712.
 KONSTANTIJN de Groote, 714.
Koschowoij, (De) 187.
Kozakken, 186.

————— der *Ukraine*, 191.
 ————— van den *Don*, 192.

L.

Landbouw (over den) in *Pruissen*, 315.
Leeraars en *Leeken*, 695.
Leerstellingen, 697.
London, door een Franschman beschouwd, 569.
 ————— Slot, 704.

Loots, (De *Stoute*) 470.

M.

Maaltijden bij de *Engelschen*, 708.
 MACARTNIJ (De *Abt*) 468.
 MAHOMED, 73.
Maskerade in Engeland, 707.
Melkmeisjes, (Londonfche) 706.
Merkwaardig voorbeeld van nederigheid, 437.
Misleiding, (De gelukkige) 588.
Miswoeker, 469.
 MORIS, (Thomas) 331.
Moskow door de Franschen ontruimd, 577.
 MOZES, 713.
 MUHAMMED, 714.

N.

Nadouasfiers, (De) 592.
 NAPOLEON bedrogen, 577.

Na.

R E G I S T E R

Napolitaansch bijgeloof, 193.

Nederige hoogmoed, 437.

NERONOFF, (De Russische Staatsraad) 579.

O.

Onderzoek wegens het bevelschrift van CIR-
RUS, 303.

Onfeilbaarheid der Kerk, (Over de) 702.

Oordeel (Het) over den Godsdienst, 694.

Leerstellingen, 696.

OPHIR, 711.

P.

PENELOPE, 185.

PETER de Groote, 715.

Plunderingen in *Moskow* gepleegd, 581.

POMPEJUS de Groote, 710.

Pijnbank (Afschaffing der) in *Schotland*, 318.

R.

RAIJNAL, (De Abt) 468.

Redenen van verpligting tot de bevordering der
Bijbelgenootschappen, 56.

Reis naar den *Leeuwenburg*, 105.

(*Vervolg van de*) 322.

(*Het Slot van de*) 453.

Rom. XIV. 23, 699.

Roomsche Kerk, (Dwalingen van de) 702.

S.

Schranderheid (bijzondere) van eene Groot-
Hertogin, 75.

Schijndood (Een) gered, 79.

Schoorsteenvegers in *Engeland*, 707.

Slangen, 590.

Straten (De) van *London*, 570.

SWIFT, (Dr) 469.

T.

Tafereelen in *Moskow*, ten tijde der Franschen
aldaar, 576.

TENCKINCK, (J. w. c.) over de verpligting om
de Bijbelgenootschappen te bevorderen, 56.

THE-

R E G I S T E R.

THEMISTOCLES, 440.

THEODOSIUS de Grootte, 714.

Tim. (2) II: 23, 696.

— — VI: 4, —

Toast (Een) uitbrengen, en oorsprong daar-
van, 709

Tooneel uit het leven van **BIANCE CAPELLO**, 75.

Tooverkracht der Slangen, 389.

Turksche Grasschriften, 718.

TIJCHO BRAHÉ, 443.

TIJRUS, (Vloten van) 713.

U.

Ultvinding (De) van het glas, 595.

ULIJSES, 183.

V.

Vathi, (De Stad) 184.

Verbeelding (De) brengt iemand in levensge-
vaar, 448.

Verdediging der Christenleeken, tegen die Leer-
aars welke hun het oordeel over de Leerstukken
des Geloofs willen ontnemen, 691

Verstandig antwoord van eenen Dervisch aan een
Koning, 206.

Volksklassen (De onderscheidene) in *London*, 575.

Voorbeelden van gezonde menschen, die voor
eenen tijd hunne bewustheid verloren heb-
ben, 715.

W.

Waarover behoefte de Leek niet te oordee-
len, 695.

Wahabiten, (De) 72.

Wel voorgaan doet wel volgen, 595.

WERENFELS. Verdediging van de Christenleeken,
tegen die Geestelijken, welke hen het oordeel
over de Leerstellingen des Geloofs ontnemen, 691.

Wonder, (Het zoogenamd) van *Napels*, 194.

Woon.

R E G I S T E R.

Woonhuizen, (Londonsche) 572.

Woord tot inleiding, (Een) 51.

Wijsheid, 314.

Z.

Zaporogische Kozakken, (Zeden der) 186.

Zinspreuken voor het gezellig leven, 314.

Zonderlinge genezing, 452.

RE.

REGISTER

VAN HET

AKADEMIE-SCHOOL- EN KERK-NIEUWS,

voorkomende in de BOEKZAAL DER GELEER-
WERELD EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTES-
TANTSCH KERKEN IN HET KONINGRIJK DER
NEDERLANDEN, voor de zes eerste
Maanden des Jaars 1817.

A.

Aalten word een tweede Pred. toegestaan, 94.
AARDENBERG, (C. Burwarna) Prop. ber. te *Lut-*
kegast, 754.

AITON, (R. O.) Pred. te *Zuilichem*, ber. te
Aalten, 217. 478. bevest. 721.

Akademie Nieuws van Leijden, 335. 338. *Utrecht*
338. 597. 718.

ALDERWERELD, (A. G. van) Pred. te *Zandvoort*.
ber. te *Schore en Vlakte*, bed. 221. ber. te
Rhijnzaterswoude, 481. 614.

ALTENA, (R. H. van) Pred. te *Domburg*, ber.
tot Garnisoenspred. 490. afsch. 618. intr. te
Brugge, 633.

ASSEN, (J. van) Pred. te *Harlingen*, Emer. 751.

AUGUSTINI, (J. Luberti) Pred. te *Zuid Beijerland*,
ber. te *Nieuwkoop*, bed. 480. 482.

B.

BAKKER, (D.) Pred. bev. te *Kerkwerve*, 106.

BANGE, (J. J.) Pred. bev. bij de Herst. Lutherf.
Gem. te *Delft*, 762.

Berigten, 113. 247. 383. 515. 518. 639. 766.

BEGEMANN, (J. Waten) Prop. bev. te *Stevens-*
waard, 239. te *Roermond*, 631.

BERKHOUT, (N.) Pred. te *Velsen*, aff. 359. bev.
te *Sneek*, 496.

BERK-

R E G I S T E R.

- BERKHOF, (B. J.) Prop. bev. te *Rongij* bij *Doornik*, 506.
Belijdenis aflegg. 613. 617.
 BEUSEKOM, (B. W. van) Pred. aan de *Vuursche*, ber. te *Meeuwen* en *Haagoort*, bed. 228. ber. te *Velsen*, 486.
 BITTER, (H.) Prop. bev. te *Ochten*, 476.
 BODE, (L.) Pred. te *Amstelveen*, word honorair van zijn dienst ontslag. en pred. afscheid, 98.
 BOSCH, (L.) Pred. te *Brandlicht*, bed. te *Harnden*berg, 111.
 BOER, (L. M. de) Pred. te *Goinga*, ber. te *Wor*kum, 232. affch. en bev. 623.
 BORGSTEIN, (D. Goosen) Pred. te *Engelen*, ber. te *Muiderberg*, 485.
 BOGT, (H.) Pred. te *Doornspijk*, overl. 608.
 BOEKHORST, (J. W. van Slijpe tot) Emer. Pred. te *Zwolle*, overl. 625.
 BRUGMAN, (G. G.) Pred. aan den *Bilt*, ber. te *Spaarndam*, bed. 101.
 BREMER, (J.) Pred. te *ten Ham*, affch. 111. bev. te *Wapserveen*, 117.
 BROUWER, (L. M.) Pred. te *Garmelwolde*, ber. te *Veendam*, bed. 113.
 BRUINING, (A.) Pred. te *Pietersburum*, Herv. Godsd. oef., 230.
 BRUIN, (R. Halfens de) Pred. te *Noordwijk aan Zee*, ber. te *Hoedekenskerke*, bed. 354.
 — (P. de) Emer. Pred. te 's *Heerjansland*, overl. 365. 619.
 BRAVE, (J.) Prop. bev. te *Meern*, 368.
 BROEK, (W. G. van den) Pred. te *Zoest*, affch. 369. bev. te *Scherpenzeel*, 474.
 BRUMMEL, (H.) Pred. te *Durgerdam* Emer. affch. 489.
Brusfel aanst. van Klasf. Bestuur, 633.
 BRUINS, (D.) Pred. te *Hoewelaken*, ber. te 's *Gra*veland, 736.

BURG,

REGISTER.

BURG, (A. J. van der) Pred. te *Weel*, ber. n *Hoedekenskerke*, bed. 475. 491. 620.
Bijbelgenootschappen te *Zutphen*, 121. *Goes*, 122.
Alkmaar, 216. *Wesel*, 382. *Scharwoude*, 515.

C.

CAMPINGH, (J.) Pred. te *Ruine*, overl. 116.
CAMPEN, (W. C. van) Pred. te *Winkel*, ber. te *Spaarndam*, 222.

CAMPEN, (J. E. Voet van) Pred. te *Zaltbommel*, ber. te *Leijden*, 352 en 477 affch. 724.

Catechiseermeesters geëxam. te *Zutphen*, 217. te *Haarlem*, 357. 487. te *Alkmaar*, 487. te *Breda*, 501. te *Kampen*, 626. te *Heusden*, 629. te *Tiel*, 723. te *Brielle*, 733.

CRAMER, (P. J.) Pred. der *Herst. Lut.* te *Corinchem*, ber. te *Amsterdam*, affch. 378. bev. 379.

CROON, (J.) Emer. Pred. van *Colhorn*, overl. 236.

CROL, (W. J.) Pred. te *Driel*, ber. te *Rossum*, bed. 477.

CROMMELIN, (Samuel) Pred. te *Hillegom*, ber. te *Zaltbommel*, 726. en te *Harderwijk*, 726.

D

DALL, (J. G. H. ten) Pred. te *Eemnes Binnedijk*, ber. te *Heeg*, 110.

DAMSTÉE, (J. Sinninghe) Prop. ber. te *Zutrijp*, 110.

DAMSTÉE, (R.) Prop. bev. te *Boornbergum*, 229.

DIEST, (J. H. van) bev. te *Deutichem*, 93. affch. te *Bathmen*, 112.

DEINSE, (A. van) Pred. te *Zaandijk*, ber. te *Ostende*, 615.

DEUSSEN, (J. W. H.) Pred. te *Egmond Binnen*, ber. te *Maria Hoornbeke*, 739.

DELPRAT, (D.) Pred. der *Waaſſche Gemeente* in's *Gravenhage*, aangest. tot *Hofkapellaan*, 758.

DIMONT, (J. J. W.) herv. den dienst te *Bleſkensgraaf*, 610.

DEUR.

R E G I S T E R.

DEURSEN, (R. A. van) Pred. te *Nieuwendam*, ber. te *Warmenhuizen*, 102. bed. 223.

Doopsbediening aan volwassnen 605. 606.

DUIVENBODE, (W. C. M. van Leeuwen van) Pred. te *Zijbekarspel*, ber. te *Holtjloot en Uitdam*, bed. 362. ber. te *Zegveld*, 622.

DIJKHUIZEN, (A. G. van) Pred. te *Rhijnzaterwoude*, affch. 480. bev. te *Wijk*, 503.

Dijk, (J.) Pred. te *Ooster- en Westerblakker*, ber. te *Abbekerk*, bed. 616.

E.

ECK, (A. van) Prop. ber. te *Gendringen*, 93. bev. 722.

ECK, (P. van) Pred. te *Sas van Gend*, ber. te *Houtenisse*, 107.

ENGELN, (C. van) Pred. te *Waverveen*, ber. te *Schore en Plake*, 366. bed. 485.

EPEN, (C. van) bed. 485. Pred. te *Delfzijl*, ber. te *Veendam*, 373. 499. bev. 754. affch. 753.

Erfsprins gedoopt te *Brussel*, 508.

EVERAARS, (A.) rust. Pred. ingez. voor *Oost-Indien*, 379.

EVERAARS, (F. C.) Pred. te *Lopik en Cabauw*, ber. te *Zegveld*, bed. 621.

EVERAARS, (S. J.) Pred. te *Stad*, aan 't *Harinyliet*, ber. te *Hekelingen*, bed. 734.

EVERTS, (T. C. C.) Prop. ber. bij de *Herst. Lut. Gem.* te *Gorinchem*, 763.

Examen peremptoir van J. BRAVE, C. HUISER VAN REENEN, 107. H. R. HAMSTER, 113. T. W. BEGEMAN, 116. B. R. DE GEER, H. BITTER, D. J. WOLLERBEEK EN W. F. VERWEIJ STOLBERG, 216. B. J. BERKHOFF, 238. F. MEES, 372. J. DE VISME, 505. C. OP DEN OORT, bij de *Herst. Luth. Gem.*, 251. A. VAN ECK, 602. J. DE WIT, 609. J. H. WORST, 613. J. W. BECKERING EN C. B. AARDENBURG, 627. J. W. HENSCHEN, 637.

Examen

R E G I S T E R.

Examen préparatoire van G. F. GRELLET, 505.
 H. FONGMAN en L. VISSER, 614. J. RADER-
 MACHER SCHORER, 621. J. S. DAMSTÉE, 622.
 J. P. AUWEN, M. L. BROESE, D. HOLWERDA,
 S. VAN KLEFFENS en J. MEIJERLICH, 627. R. R.
 WEURDINGE, 630. C. A. VAROER VAN WIJ-
 MEER, 636.

F.

FABRITIUS, (E. W.) Pred. te *Heemskerk*, bek.
 van den dood der Amb. Vrouwe, 100.
 FEEN, (B. van der) Pred. te *Noordwijk Binnen*,
 affch. 353. bev. te *Schoonhoven*, 484.
 FLORISON, (J. J.) Emer. Pred. te *Rottevalle*,
 overl. 229.
 FOCKENS, (H. F. T.) Pred. te *Goingarijk en de*
Broek, affch. 371. bev. te *Hellum*, 373.
 FORTUIN, (G. C. DROOGLEVER) Pred. te *Brand-*
wijk, ber. te *Nieuwkoop*, 480.
 FREMERIJ, (J. de) Pred. te *Middelburg*, viert
 ged. van zijnen 50 jarigen pred. 743.

G.

Garnizoenspred. benoemd, 508.
Gend, aanw. van een Kerk voor de Protest. 240.
 GEER, (B. R. de) Prop. bev. te *Lienden*, 349.
 GILTAIJ, (C.) Pred. te *Kattendijke*, affch. 227.
 bev. te *Oud Vossmeer*, 364.
 GOEDKÖOP, (A.) Pred. te *Gend*, pred. te *Ou-*
denaarde en Dendermonde, 242. inw. der
 Kerk te *Gend*, 509.
 GOEMAN, (J.) Pred. bev. te *Stapelmoer*, 380.
 GRIMS, (J.) Pred. te *'s Gravenpolder*, ber. te
Sas van Gend, 107. 227. 492. affch. 620.
 GRAADT, (G.) Pred. te *Hedel*, word Emer. 607.
 GRIETHUIJZEN, (W. H. van) Pred. te *Thamen*,
 ber. te *Bréukelen*, 749.

H.

HAZELAAR, (A. W.) Pred. te *Zevenbergen*,
 ber. te *Haarlem*, bed. 99. 235.

HA-

REGISTER.

- HAGOORT, (P.) Prop. ber. te *Stand daar Batten*,
bed. 235.
- HAM, (J. C. ten) Pred. te *Veldhoven*, overl. 237.
- HAMMEN, (P. van der) Pred. te *Ipendam*, ber.
te *Amstelveen*, bed. 357. 489.
- HAMSTER, (H. R.) Pred. bev. te *Engelbert*, 372.
- HARTMAN, Pred. te *Groothuizen*, ber. te *War-*
menhuizen, 223. 361. bev. te 739. affch. 742.
- HARENCARPEL, (A. van) Pred. te *Amsterdam*,
overl. 486. 604.
- HASSELBACH, (J. H.) herv. zijn dienst te *Haaf-*
zen, 606.
- HABLEES, (G.) Prop. ber. te *Hekelingen*, gaat
niet door, 734.
- HARDERWIJK, (J. van) Pred. te *Warga*, ber. te
Katwijk aan Zee, 750.
- HERDERSCHEE, (J.) Pred. te *Ravenwaaij*, ber.
te *Midwoud*, 104. bed. 217.
- 's *Hertogenbosch*, verd. der ringen, 115.
- HEENCK, (G. F.) Prop. bev. te *Drunen en*
Nieuwkuik, 115.
- HEIN, (G. H.) Pred. te *Bellingwolde*, ber. te
Meppel, 377.
- HENGEL, (S. J. H. van) Pred. te *Delft*, ged.
van 25 jarige pred. 479.
- HENSCHEN, (J. W.) Prop. ber. te *Schutdorp*,
636. bev. 764.
- HOEVEN, (A. H. ter) Pred. te *Leeuwarden*, ber.
te *Haarlem*, bed. 99.
- HOLLINGHAUSEN, (C. A.) Pred. is de Evang. Luth.
Kerk te *Alkmaar*, bev. 119.
- HOMBRINK, (J.) bev. te *Oostzaan*, 221. affch.
te *Zegveld*, 368.
- HOOGKLIMMER, (J. G.) Pred. te *Osf*, inwijling
der Kerk, 235.
- HOEK, (J. Smijtegeld van der) Pred. te *Poede-*
roijen, ber. te *Sleeuwijk*, 478. affch. 724.
bev. 757.

HOFF.

REGISTER.

HOFFMAN, (H. L.) Pred. te *Rossum*, legt zijn dienst neder, 218. bev. te *Luik*, 761.

HOFFMAN, (A.) Pred. te *Cuinre*, ber. te *Amstelveen*, 486. 736.

HOLLING, (J. A. de Lorraine) Prop. ber. te *Delden*, 625.

HOUTKAMP, (M.) Pred. te *Enkhuizen*, overl. 741.

HUGENHOLTZ, (J. B. T.) Pred. te *Nienhuis*; ber. te *Ulsen*; bed. 513. 763.

HUGENHOLTZ, (P. A. C. de Haan) Pred. te *Leersum*; ber. te *Oosterbeek*, 603. 749.

I.

JAGER, (R. D. de) Ouderl. te *Bergum*, Sententie tegen hem, 494.

IMMINK, (J. R.) Pred. te *Muiderberg*, ber. te *Almkerk*, bed. 98. ber. te *Harmelen*, neemt dit aan; 98. affch. 485. bev. 493.

—— (H. D. G.) Pred. te *Harderwijk*; Emerit. 350.

INDEWIJ, () Pred. te *Noordeloos*. ber. te *Leerdam*. 484. 733.

JONGH, (Z. Th. de) Pred. te *Varik*, ber. te *Meeuwen*, bed. 95.

K.

KAHREL, (J. W.) Prop. bev. te *Kanhutzen*, 512.

KEIZER, (S. D. de) Pred. te *Schagen*, ber. te *Haarlem*, 359. bev. 737. affch. 739.

KÖNIG, (J. W.) Pred. te *Fort Bath*, bën. tot Garnisoenspred., 490.

KOPPELMAN, (J. E. C.) Pred. te *Borne*, ber. te *Brandlicht*, 498. affch. 627. bev. 764.

KUIP, (G. J. van der) Pred. in de *Beemster*, ber. te *Almkerk*, bed. 225.

L.

LAMBRECHTS, (A.) Pred. te *Deutichem*, Emeritus, 94.

LANGENBERG, (J.) Pred. te *Tienhoven*, overl. 369.

LETTE, (G. J.) Pred. te 's *Heer Abts en Sinoutsker-*

REGISTER.

kerke, ber. te *Cats*, 227. 366. affch. 746.
bev. 746.

LEDING, (G. H.) Pred. te *Lutkegast*, affch. 372.

LEPELAAR, (J. de) Pred. te *Waarden*, ber. te
Schore en Vlake, 491.

LINDEN, (H. van der) Pred. te *Puſſijk en Leeu-*
wen, ber. te *Hurwenen*, 721. 727.

LOON, (L. van) Pred. te *Vrouwen Parochie*, ber.
te *Workum*, bed. 229

LOIJSEN, (P. Morillon) Pred. te *Elkerzee*, ber.
te *Schore en Vlake*, bed. 105.

LUIKEN, (W. C.) Engr. Pred. te *Harderwijk*,
overl. 609. M.

MAANDAG, (H.) Pred. te *Kedichem*, ber. te
Sleeuwijk, bed. 220.

MANTINGH, (A) Prop. bev. te *Midwoud*, 617.

MERENS, (L) Pred. bev. te *Woudenberg*, 228.

METZ, (J.) Pred. te *Huisduinen*, ber. te *Oudorp*,
360. affch. en bev. 739.

MENZONIDES, (H. J. C.) Pred. te *Molkwerum*,
ber. te *Ulzen*, 496. 638.

MEINERS, (M.) Pred. te *Workum*, overl. 623.

MERS, (P.) Pred. te *Colham*, ber. te *Korte- en*
Lange Zwaag, 624. affch. 753.

— (F.) Prop. bev. te *Bellingweer*, 756.

MEURS, (W. L. van) Pred. te *Leerdam*, ber. te
Harderwijk, bed. 733.

MOLL, (J.) Pred. te *Beuningen en Ewijk*, over. 747.

MOLENAAR, (D.) Pred. te *Nieuw Loosdrecht*, ber.
te *Deutichem*, 349. 485.

MOLENGRAAFF, (J. H.) Pred. te *Wijdenes en*
Oosterleek, ber. tot *Garn*. Pred. te *Doornik*,
pred. affch. 341.

MONTIJN, (J.) Pred. te *Pijnacker*, ber. te *Alm-*
kerk en Emmichoven, 374. 479. affch. 727.
bev. 756.

MOREAU, (D.) Pred. te *Nes op Ameland*, ber.
te *Dursterdam*, 111. affch. 497. bev. 742.

Naam-

R E G I S T E R.

N.

- N**aamlijst der Proponenten, 124—129.
- NANNINGA, (A. S.) Pred. te *Scherpenzeel*, ber. te *Rossum*, 607.
- NEUBOURG, (L.) Pred. te *Bielefeld*, ber. te *Bentheim*, 538.
- NEUMAN, (J. L.) Pred. bev. te *Vaals*, 761.
- NIEKERK, (E.) Pred. te *Aarlanderveen*, ber. te *Bathmen*, bed. 610.
- NIKKEL, (J.) Pred. te *Nijehorne* enz. bev. te *Beets*, 105.
- NOORDINK, (A. P. W.) Pred. te *Stolwijk*, ber. te *Oud Beijerland*, 483. bed. 484. 733.
- Nominatien te Delft*, 95. *Nootdorp*, 96. *Haarlem*, 98. 220. *Spaarnwoude* en *Spaarndam*, 102. 220. *Warmenhuizen*, 101. 223. *Abbekerk* en *Lambertschaagen*, 103, 361. 615. *Midwoud*, 104. 617. *Etershem* en *Schardam*, 104. *Schore* en *Vlake*, 106, 266. 491. *Harmelen*, 108. *Jutrijp* en *Hommerts*, 110. *Balk*, 110. *Heeg*, 110. *Meeuwen* en *Haagoort*, 115. *Sleeuwijk*, 116. 237. 375. *Nieuwkoop*, 219. *Workum*, 231. *Veendam*, 233. *Delft*, *Herst. Lut.* 244. *Deurichem*, 348. *Harderwijk*, 350. 478. 608 en 726. *Leijden*, 351. *Katwijk aan Zee*, 352. 728. *Oud-Beijerland*, 355. 611. 731. *Amstelveen*, 356. 486. *Velsen*, 359. *Oudorp* en *Oterleek*, 360. *Holijflood*, 363. *Cats*, 365. *Zegveld*, 368. *Alinkerkerk* en *Emmickhoven*, 374. *Meppelt*, 376. *Gorinchem*, *Herst. Lut. Gemeente*, 378. *Rijnzaterwoude*, 481. *Gorinchem*, 483. 611. 732. *Hoedekenkerke*, 490. 747. *Zuidzande*, 492. *Den Ham*, 497. *Blokzijl*, 499. *Ulsen*, 515. 637. *Oosterbeek*, 603. *Zegveld*, 621. *Schutdorp*, 636. *Bentheim*, 638. *Zalt-Bommel*, 725. *'s Graveland*, 736. *St. Maarten* en *Valkoog*, 738. *Abbekerk* en *Lambertschagen*, 740. *Domburg*, 744. *Katterdijke*, 745. *'s Graven*.

REGISTER.

venpolder, 747. *Breukelen*, 748. *Harlingen*, 751.

NOUWUIS, (H. J. van) Pred. te *Hurwenen*, ber. te *Nederhemert*, 218. bev. 477. affch. 478.

NIJHOF, (J. L.) Pred. te *Oosterbeek*, affch. 603. bev. te *Gouda*, 613.

O.

OCHTEN, (J. van) Pred. te *Zijderveld*, ber. te *Kattendijke*, bed. 746.

OORT, (C. op den) Evang. Lut. Pred. bev. te *Bergen op Zoom*, 635.

Orgel, ingewijd te *Benningbroek*, 224.

OTTERBEIN, (D. E.) Pred. te *Emmerik*, bev. te *Charleroi*, 763.

P.

PAUW, (Ridder) Pred. te *Brusfel*, ged. van 25 jarige predikdienst, 508.

PELLEKOM, (A. H. van) Pred. bev. te *Princenhage*, 629.

PIETERSE, (A.) Pred. te *Ritthem*, ber. te *Zuidzande*, 364.

— Pred. te *Ritthem*, ber. te *Zuidzande*, 490.

POLL, (S. M. van de) Ambachtsvr. van de *Loosdr.* overl. 735. 737.

PORJEERE, (O.) Emer. Pred. te *Alkmaar*, affch. 360.

PRINS, (P. W.) Pred. te *Landsmeer*, ber. te *Abbekerk*, 364 bed 615.

— (J.) Pred. te *Oud-Beijerland*, affch. 482. bev. te *Alkmaar*, 487.

Provinciaal Kerkbestuur van Limburg enz. 759.

R.

RADSMA, (T.) Pred. bev. te *Aalten*, 721. affch. te *Hempens*, 750.

RAPPER, (W. de) Pred. te *Hoedekenskerke*, ber. te *Drumpt*, 106. affch. 360 bev. 476.

RALCAMP, (J. C.) Pred. te *Uersfel* enz. overl. 238.

REENEN, (C. Huijser van) Prop. bev. te *Kortenhoeft*, 370.

REIF-

R E G I S T E R.

RIFFENSCHILD, (J. F. A.) Pred. te *Lobik*, overl. 475.

REDDINGIUS, (W. G.) Pred. te *Eppenhuizen*, ber. te *Midlum*, 756. bev. 763.

ROOIJENS, (G. J.) Pred. te *Leerdam*, ber. te *Harlingen* 97. affch. 612. bev. 612.

ROEDIGER, (J.) Pred. te *Feckenheim*, ber. te *Verviers*, 240.

RIJGEREMA, (H. E.) Pred. te *Culaard*, ber. te *Workum*, bed. 230.

S.

SANDMAN, (T.) Pred. te *Tienhoven*, Emer. pred. affch. 109.

SANNES, (W.) Pred. te *Oudega* en *Kolderwolde*, van zijn dienst ontzet, 110.

SANTBERGEN, (A. van) Emer. Pred. van *Westervoort*, overl. 348.

SANTEN, (G. F. van) Pred. te *Oldersum*, overl. 512.

SAUSSAÏE, (J. G. C. de la) Pred. der *Waalische* Gem. in 's *Gravenhage*, overl. 504.

SCHUURING, (J. D.) Pred. te *Rockanje*, ber. te *Delft*, 95. 734.

SCHOTSMAN, (A.) Pred. te *Noordwijkerhout*, ber. te *Ouwerkerk* in *Duiveland*, 97. affch. 482. bev. 619.

SCHOEN, (D.) Pred. te *Scharwoude*, ber. te *Abbekerk* en *Lambertschaag*, 103. bed. 224.

SCHARDAM, (J.) Pred. te *Spanbroek* en *Opmeer*, ber. te *Holijfloo*, 488.

SCHOUWENBURG, (R.) Emer. Pred. van *Katwijk*, overl. 729.

SCHORER, (J. RADEMACKER) Prop. ber. te 's *Gravenpolder*, 748.

SCHINKEL, (N.) Pred. te *Breukelen*, overl. 367.

SCHOLTEN, (H. C.) Pred. te *Ulsen*, affch. 380.

Seminarium, (Evang. Lut.) te *Amsterdam*, 635.

SJOENIS, (J.) Pred. te *Fijnaard*, ber. te *Oud-Beijerland*, bed. 731.

SLOOT,

R E G I S T E R.

- SLOOT**, (A. van der) Pred. te *St. Maarten*, ber. te *Meeuwen en Haagoort*, 237. bev. 630. affch. 738.
- SMIJTER**, (D. J.) Pred. te *Oldenzaal*, overl. 49^r.
- SPOOR**, (A.) Emer. Pred. van *Geertuidenberg*, overl. 236.
- STEEDEN**, (H. van) Pred. te *Norden*, ber. te *Maurik*, 475. 480.
- STOLBERG**, (J. F. VERWEIJ) Prop. bev. te *Hall*, 602.
- STOELENDRAIJER**, (J.) Pred. te *Rhijnsburg*, viert zijnen 25 jarigen predikd. 728.
- SIJTSEMA**, (P.) Prop. ber. te *Rottevalle*, 750.
- School-Nieuws van Elburg*, 83. *Gouda*, 85. *Haarlem*, 86. *Hoorn*, 88. *Dokkum*, 89. *Kampen*, 89. *Groningen*, 91. *Arnhem*, 209. *Doetinchem*, 210. *Rotterdam*, 211. *Dordrecht*, 212. 719. *Delft*, 213. *Deventer*, 215. *Zutphen*, 339. 's *Gravenhage*, 340. *Leiden*, 341. *Amsterdam*, 342. *Utrecht*, 343. *Harlingen*, 344. *Zwolle*, 345. *Nijmegen*, 471. *Middelburg*, 472. *Zaltbommel*, 601.
- SESBRUGGER**, (J. A. Helper) Pred. bij de *Herst.* Lut. Gem. ber. te *Medenblik*. 245.

T.

- TALMA**, (S.) Pred. te *Fukwerd*, ber. te *Leermens*, 113. affch. 373. bev. 627.
- THEMMEN**, (J. C.) Pred. bev. te *Hornhuizen*, 627. affch. te *Wierum*, 753.
- TIMMERS**, (H.) Pred. in de *Avezathen*, ber. te *Katwijk aan Zee*, 353. bed. 476.
- TIJSSEN**, (D.) Pred. te *Waardenburg*, ber. te *Corinchem*. 611. bed. 732.

U.

- USENER**, (C. D.) Pred. te *Helvoort en Haren*, ber. te *Noordwijk Binnen*, 481. 628. 728.

V.

R E G I S T E R.

V.

VALKENBURG, (D.) Pred. te *Wervershoof*, ber. aan den *Ham*, 488. affch. 741. bev. 753.

VELS, (B.) Prop. bev. te *Twello*, 346.

VERNEKA, (H. J.) Pred. te *Almkerk*, ber. te *St. Maarten en Valkoog*, 727. 738.

VETTER, (K. W.) Pred. te *Vaals*, Emer. affch. 632.

VERVOORN, (W.) Pred. te *Spijk*, bev. te *St. Philipsland*, 226.

VISCH, (A.) Pred. te *Wilsum*, ber. te *Bathmen*, bed. 371. 499. 626.

VLOTEN, (A. van) Pred. bev. te *Voorburg*, 351. affch. te *Katwijk aan Zee*, 353.

VOGEL, (S.) Pred. te *Aspendelft*, bek. van 't overl. der Amb. Vrouw, 100.

VRIESEKOLK, (B. P. S. A.) Pred. te 's *Heerenhoek*, ber. te *Kattendijke*, 746.

W.

WAL, (M. S. de) Prop. ber. te *Wijckel*, 231. bev. 495. affch. 751.

WAALKENS, (P. van BORSUM) Prop. ber. te *Goingarijp en Broek*, 624.

WALTER, (J. C. Niedelstein) Pred. te *Grijskerke*, ber. te *Domburg*, 744. ber. te *Hoedekenskerke*, bed. 745. 747.

WELTER, (P. D.) Pred. te *Heilb*, ber. te *Ab-bekerk en Lambertschagen*, bed. 740.

WESTENBERG, (D.) Pred. te *Delden*, Emer. 625.

WERNINK, (L. W.) Pred. te *Burg op Texel*, ber. te *Bathmen*, 738.

WIESELL, (J. T.) bejaarde ged. 114.

WIBMER, (J. B. D.) Prop. ber. te *Balk*, 110. bed. 752.

WEURDING, (R. ROELOFS) Prop. ber. te *Blok-zijl*, 499.

WOLTERBEEK, (J.) Prop. bev. te *Wamel en Dreumel*, 603.

WOL-

R E G I S T E R.

WOLDERINGH, (H. Hesse) Pred. te *Eindhoven*, overl. 757.

WORST, (J. H.) Prop. ber. te *Etershem* en *Schardam*, 104. ber. te *Sleeuwijk*, 116. bev. te *Etershem* en *Schardam*, 743.

WUNDER, (H. J.) Pred. te *Renkum* ber. te *Harderwijk*, bed. 474. ber. te *Gorinchem*, 732.

WIJCHGRAM, (L.) Pred. te *Greetzyl*, ber. te *Klein Midlum*, bed. 245.

WIJS, (J. P.) Pred. te *Hilversum*, ber. te *Oudbeijerland*, 612. bed. 614.

Z.

ZAAL, (B. J.) Heer van *Hilvarenbeek*, overl. 234.

Zalt-Bommel, verandering van 't Klasfikaal Ba-
stuur, 724.

ZEELM, (C. van) Pred. te *Abbekerk* en *Lamberts-
schagen*, Emerit. 103. affsch. 616.

27.

100

